37 D 1

37. 15. D. 1

1 AG 1069

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

LUCIFERI
EPISCOPI CALARITANI

OPERA OMNIA QUÆ EXSTANT

CURANTIBUS

JOANNE DOMINICO ET JACOBO COLETIS

SEBASTIANI FILIIS.

VENETIIS EXCUDEBANT FRATRES COLETI

MDCCLXXVIII.

SUPERIORUM PERMISSU.

Digitized by Google

S. D. N.

PIO VI.

PONTIFICI OPTIMO MAXIMO

JOANNES DOMINICUS ET JACOBUS COLETI SEBASTIANI FF.

FELICITATEM.

QUod *Paullus Apoſtolus ſuperni Spiritus inſtinctu afflatuque ſcripſit*, neque qui plantat eſſe aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat, *id nos*, *Beatiſſime Pater*, *in adornanda conficiendaque Operum Luciferi Epiſcopi Calaritani nova editione præ oculis habere æquum eſt*, *ac plane cogno-*

Digitized by Google

ſcere. Liceat ergo divinam hanc ſententiam, qua Deum bonorum omnium largitorem deſignare voluit magnus ille Doctor gentium, a propria ſignificatione in eum deflectere, qui D. O. M. locum & auctoritatem in terris obtinet, quando tuo potiſſimum præſidio ſecundum Deum labor hic noſter eo jam creviſſe ſe ſentit, ut cunctantes nos & ingenii noſtri tenuitate diffidentes in certam ſpem excitemur, fore nimirum, ut quod a Te probatum fuerit, ceterorum quoque judicio commendatum opus tuto in ampliſſimo doctorum hominum conſpectu conſiſtere poſſit. Nam antequam in Apoſtolicæ Sedis fidem atque clientelam noſtra in hoc opere perficiundo ſtudia reciperentur, iis latebris atque anguſtiis incluſa, quibus privati homines ſolent contineri, neque emergere, neque publicam lucem intueri nedum ſuſtinere audebant, ut fortaſſe in noſtro quodammodo ſinu commoritura eſſe viderentur. At poſteaquam Romanum Pontificem venerabundi & ſupplices adivimus, ut ejus patrocinio ea tegerentur foverenturque, expoſtulantes, ubi nos & perhumaniter illa excipi ſenſimus, & Pontificio favore digna cenſeri, tum demum animos erigere viſi ſumus, & nobiſmetipſis veluti plaudere, ac unum illud cogitare, quomodo Summi Hierarchæ propenſæ erga nos voluntati, graviſſimoque ac vere maximo illius judicio reſponderemus. Etſi autem Majeſtas illa, qua proxime accedis ad Deum, deterreret nos ab eo exoptando, quod tuo maxime beneficio ſumus aſſequuti, attamen integrum nobis non erat ne modeſtiæ quidem cauſſa huic operi aliunde auſpicium atque patrocinium adſciſcere. Admirabiles enim tanti viri lucubrationes, quibus invictum ejus animi robur, mira dicendi vis, ſumma divinarum litterarum ſcientia pro religione & innocentia tuenda, detegendiſque hæreticorum inſidiis, pro improbis in rectum æternæ vitæ tramitem revocandis, boniſque omnibus in ærumnarum tolerantia fideique firmitate ſuſtinendis, tandem pro vindicanda pluribus in legationibus Apoſtolica Auctoritate enituit, ab Romano Pontifice alienare, ut ita dicam, alioque avertere cujuſdam quaſi ſacrilegii loco duxiſſemus; præſertim cum felici ſane Luciferi fato eveniſſe ante animadverterimus, ut, cum ejus libri e tenebris eruti in lucem primo fuerunt emiſſi, huic Sanctæ Sedi jam tum devoti conſecratique unice ab ipſa ornamentum ſibi ipſis ac præſidium, ſuoque auctori celebritatem comparandam eſſe putaverint: unde hoc plane divinitus accidit, ut iidem, qui Pio V. Pontifice Maximo & patrono & auſpice in publicum tuti prodierunt, benigniſſima Auſpiciorum tuorum

com-

Digitized by Google

commendatione, qui ſanctiſſimi hujus Prædeceſſoris tui nomen re vera geris, & inſiſtis veſtigiis, novis typis iterum evulgentur. Quæ cum ita ſe habeant, nemo profecto nobis audaciæ verterit, quod Luciferi Opera noſtris edita curis tibi, Beatiſſime Pater, offerre non dubitaverimus. Sed eſt præterea, eſt ſane, cur nobiſmet ipſi etiam gratulemur, quod labores noſtros tuo Nomine inſcribi tanta benignitate aſſenſus ultro fuiſti. Cui enim ſingulare illud ſtudium & pietas eximia perſpecta non ſunt, quibus in legendis meditandiſque veterum Patrum libris, ac Conciliorum, univerſæque eccleſiaſticæ antiquitatis monumentis adeo temet vel a teneris exercuiſti, ut ampliſſimum cæleſtis ſapientiæ & pulcherrimarum virtutum quaſi patrimonium ab illis relictum ipſe tibi avidiſſime comparaveris? Quo in loco tua utinam nos modeſtia ſineret, Beatiſſime Pater, ut famæ tuas in laudes omnium ubique plauſu excitatæ obſecundaremus, & quæ in hominum ore verſantur, ea humili quoque ſermone noſtro qualicumque celebrarentur! Quamquam non tam voluntate noſtra, quam ſuo ipſa impetu quodam huc ſponte delabitur oratio, ut nec ſuſtineri omnino, nec revocari poſſit. Nam licet inofficioſo prope ſilentio tam multa, tamque conſpicua præterire cogamur, quæ nullum tuæ vitæ diem a pietate, religione, ſacrarum litterarum ſtudiis, omniumque virtutum vigili exercitatione vacuum prædicarent, facere tamen non poſſumus, Sanctiſſime Pater, quin illius diei meminerimus, cujus recordatione adhuc boni omnes gaudent exſultantque, quin tempus illud in memoriam revocemus, quod Deus ab omni æternitate fauſtum maxime ac ſalutare Catholicæ Eccleſiæ eſſe voluit, illud nimirum tempus, diem illum, cum Tu nihil minus cogitans, ſeu potius nil tale metuens, tam ſubita totius Apoſtolici Senatus conſenſione Pontifex renunciatus es. Quippe non generis nobilitas, qua ceteroquin maxime præſtabas, non eblanditæ commendationes, non magnifici apparatus cultuſque, a quibus Chriſtianæ humilitatis ſtudio penitus abhorrebas, viam tibi ad Pontificatum munierunt: eadem illa virtus, quæ Te ab ipſis incunabulis ſuſceptum in ſinu ſuo enutrivit, atque ad hanc amplitudinem aluit, Te in hac celſiſſima & cælo proxima honoris ac dignitatis Sede ſuis ipſamet manibus conlocavit. Hic vero nihil eſt quod metuas, ne in laudibus tuis recenſendis progrediamur; eo enim jam ventum eſt, ut nobis potius verendum ſit, ne, ſi quid ultra conemur, plus ſuſcepiſſe videamur quam quod ingenii noſtri imbecillitas præſtare

poſſit.

Digitized by Google

poſſit. Relinquamus ſane poſteris ingentem hanc ſegetem, in qua & ſine ulla tui offenſione & majori cum laude libere fidenterque verſari poterunt. Suſpicient illi & æquis laudibus efferent intaminatam morum ac vitæ innocentiam, admirabuntur compoſitam in tanta dignitate facilemque naturam, mentem animumque maximis minimiſque rebus aſſidue intentum, fere nullum reficiendis viribus curandæque valetudini ſpatium conceſſum, dies noctesque ſacris occupationibus ac perpetuis religionis pietatiſque officiis continuatas; & quoties in eorum animis Tui imago verſabitur, toties verum quoddam ſummi Sacerdotii exemplum intueri ſibi videbuntur. Ut autem illuc revertamur, unde non inviti diſceſſimus, nemini mirum eſſe debet, quod tantopere nobis ſit lætandum, lucubrationes haſce noſtras tuo Nomine inſcriptas prodire, tuoque patrocinio gloriari, cum Te intueamur tantis licet diſtentum curis in eodem evolvendi præſtantiſſima veterum Patrum & Scriptorum volumina ſtudio perſiſtere, unde conſilia, unde normam, unde animos ſumas ad difficillima quæque Eccleſiæ univerſæ negotia feliciter expedienda. Nec porro dubitandum eſt, quin ad tuam gratiam & clementiam is ſemper aditus pateat ſtudiis noſtris, quem propenſa voluntate tua nuper aperuiſti, ubi noſtram operam, quantulacumque ſit, in edendis Luciferi libris rectiſſimo judicii tui teſtimonio benigniſſime comprobaſti. Atque hæ quidem ſunt cauſſæ, Beatiſſime Pater, cur Tibi præcipue & jure quam optimo volumen iſtud debeatur; in qua obeunda provincia ſiquid noſtris vigiliis ac laboribus effecimus, nihilo magis nos profeciſſe intelligimus, quam qui plantat, *aut* rigat, *cujus conatus inutiles atque inanes teſtatur Apoſtolus, niſi alterius benignitas & beneficentia acceſſerit, qui & opus urgeat, & incrementum præbeat. Quare tum debiti officii ratione adducti, tum noſtro quodam inſtinctu & intimo animi ſenſu impulſi Opus ipſum Tibi, Pontifex Optime Maxime, dicamus ſacramuſque. Illud reliquum eſt, ut ea ipſa clementia, qua ceterorum in hujuſmodi colendis ſtudiis diligentem induſtriam ſoles fovere, hoc quodcumque munus accipere velis tuoque patrocinio tueri, ut idem & teſtis tuæ erga nos ſingularis clementiæ, & perenne ſit noſtræ erga Te obſervantiæ monumentum.*

Venetiis ex Ædibus paternis III. Kal. Martias MDCCLXXVIII.

P R Æ F A T I O

In novam Operum Luciferi editionem.

Varia Operum Luciferi editiones.

OPera Luciferi Epiſcopi Calaritani e vetuſtis Codicibus deſcripta primus edidit Pariſienſibus typis Joannes Tilius Epiſcopus Meldenſis anno 1568. & Pio V. Pontifici Maximo dicavir . Is quidem aliquantum operæ ac laboris in iis corrigendis impendit , ſubjectiſque notis difficiles quaſdam cujuſque libri, & obſcuras locutiones, ac ſententias explicare niſus eſt ; ſed mulro plura , ea præſertim, quæ ſpectant ad teſtimoaia ſacræ Scripturæ, *lectori minus* , quam is erat, *occupato colligenda* & emendanda *reliquit* , ut ipſe fatetur in Epiſtola ad Ponrificem . Quare, cum ab Auctoribus Lugdunenſis Bibliothecæ Patrum , quæ Tomos ſeptemdecim complectens edita aſt anno 1687. , Opera quoque Luciferiana Tomo IV. inſerta fuiſſent, hanc curam ii ſuſceperunt , ut illa emendatiora proferrent ; ſed imprudenri conſillo, ſuoque prorſus arbitrio ita manus in ea immittere auſi ſunr , ut nulla veterum Codicum, nulla doctorum hominum auctorirate freti verba, ſententias , ipſaſque interpunctiones immutaverint , & , quod magis improbandum , ſacrorum Bibliorum teſtimonia, quibus refertiſſimi ſunt Luciferi libri , ad exemplar Vulgaræ Bibliorum Editionis exegerint, ac pluribus in locis pro ipſorum libiro corruperint potius, quam emendaverint, Latini tamen Latinii *obſervationibus & correctionibus* quandoque adhibitis, noriſque Tilianis ad calcem adjectis . Qui vero ante Lugdunenſes Auctores eadem Luciferi Opera in prioribus Patrum Bibliorhecis edidere, nibilo diligentius, aur ſtudioſius in illorum emendationem incubuerunr . Cum itaque corruptiſſima ſerrentur adhuc in vulgus Luciferi exemplaria, Joaones Bapriſta Corelerius vir apprime doctus hanc operam ſummo ſtudio aggreſſus eſt, ut libros Luciferi e mendis omnibus purgatos , inregroſque , quo tandem modo id fieri liceret , eruditorum hominum judicio probandos publice exhiberet ; ut ipſe teſtatus eſt in Tomo I. Parr. Apoſt. & nora ſubjecta cap. LVI. lib. 2. Conſtit. Apoſt. *Hic ubi locum Luciferi illuſtrare conatus ſum, Auctoris omnium, quod nemo neſcit , depravatiſſimi , utiliſſimi tamen ad cognitionem Scripturarum, admonitum te velim, Lector candide , me in purgando ea Augiæ ſtabulo plurimum laboris impendiſſe, paratumque eſſe ad procurandam editionem , ſi librum aliquem mſ. nactus fuero . Ut ſi forte in manus tuas, aut notitiam venerit , mecum communicare non dedigneris , hominem non ingratum ſingulari beneficio tibi devincturus .* At *dolendum* ſane *eſt*, inquit Caveus in Hiſt. Litt. ad an. 354. ſæc. Arian., *novam* hanc *Luciferi Calaritani editionem, quam meditatus eſt Vir Cl. J. B. Cotelerius , ipſomet teſte, Notis ad Patres Apoſtolicos pag. 177., magna antiquitatis eccleſiaſticæ jactura cum viri eruditiſſimi morte periiſſe* . Aliam ramen cauſſam , cur Cotelerius non abſolverir opus ſuſceptum, indicat Fabricius in Bibl. Græca de Luciſero diſſerens ejuſque libris, ne Galliarum regis animum læderet , qui rum maxime Calvinianis erar infenſus; de qua quidem infecti operis ratione aliorum eſto judicium . Interea non defuere , qui de emendandis Luciferi libris quidquam cogitarenr ; nam præter Cotelerii correctiones nonnullas, quás vel notis in Conſtitutiones Apoſtolicas inſperſit, vel Monumentis Eccl. Græcæ inſeruit , Latinus Latinius in Biblioth. ſacra & profana pag. 157. ſingulos Luciferi libros pluribus correctionibus modo ſuis , modo Conſalvi Poncii diligenrer notavit; & Ludovicus la Cerda in ſuis Adverſariis Sacris eumdem laborem ſuſcepit; *Multa* enim *ſunt* , inquir cap. 37. , *quæ egent conſideratione ; in qua*, id eſt Luciſero , *illuſtranda non inutilem operam poſuit Joannes Tilius Epiſcopus Meldenſis : multa* autem, ſubdir cap. 38., *addidimus* , *detraximuſque* ex notis nimirum Tilianis; *diuque*, addir cap. 47. , *hæſi in Lucifero Tilii opera & mea uſus ;* quibus capitibus omnes, quas ipſe mediratus eſt , in Luciferum animadverſiones complectitur præter ceteras in quædam loca S. Scripturæ, de quibus inferius . Verum hæc omnia in plures diſperſa libros, nec ad inveniendum facilia nihil profecto proderant, ut ſub uno adſpectu integra ac germana Luciferi facies omnibus viſenda pateret; quin pluri-

Et in eaſdem animadverſiones.

ma

ma adhuc deerant, quæ nativum omnino hominis colorem, vultumque exprimerent. Propterea Andreas Gallandius Presbyter Venetæ Nerianæ Sodalitatis, vir & doctrina & eruditione præclarus, cum novis curis ſtudiiſque ornatam & auctam veterum Patrum Bibliothecam Venetis typis edere inſtituiſſet, nihil ſibi duxit prætermittendum, quo Luciferiana Opera primæ integritati reſtitueret, & collectis, undecumque potuit, Critices ſubſidiis nitidius, quam quiſpiam antea, illuſtraret: qua de re præſtat ipſius ſententiam ipſiuſmet verbis deſcribere ex Tom. VI. ſui Operis, cui inſerti ſunt Luciferi libri, pag. 6. Prolegom. *De opera noſtra in iis edendis adhibita hæc paucis accipe. Principem Tilii editionem, quam anno 1644. ſecuti ſunt Pariſienſes, typis excudendam ſtatuimus. Eam vero librariorum vitio ſane inquinatiſſimam, fœdiſque mendis obſitam pro viribus emaculandam curavimus. Subſidia contulere virorum doctorum, præcipue vero Latinii & Cotelerii caſtigationes & conjecturæ, quibus aliæ quoque acceſſerunt, quas occaſione accepta in aliorum ſcriptis deteximus.* Ac paullo inferius: *Veruntamen Luciferi libros penitus deterſos haud præſtiterimus: quin immo in iis recenſendis nonnulla ipſi deprehendimus, quæ in* Emendandis *adhuc forte corrigenda propoſuimus: ut propterea plura etiamnum in Lucifero ſupereſſe, quæ manum medicam exſpectent codicum mſſ. ope præſertim adjutam, ultro agnoſcamus. Ceterum quo deinceps Luciferianorum lectio pronior faciliorque ſuccedat, libros omnes in ſectiones diſtinximus. Quibus præterea nonnullas ſive ejuſdem Luciferi ſive aliorum ad ipſum Epiſtolas recognitas & illuſtratas adjecimus.*

Novæ editionis conſilium, His itaque a nobis animadverſis, novum de edendis Luciferi libris conſilium cepimus, & exſecuti jam ſumus: de quo præfari omnino neceſſe eſt, ut, quæ præſtiterimus, quæ nobis adjumenta fuerint comparata, quid in ipſo Lucifero, ejuſque libris dignum ſit viſum, quod criticæ quæſtioni ſubjiceretur, iis perſpicue pateat, qui in iiſdem legendis verſari utile ſibi duxerint eſſe ad doctrinam & eruditionem, aut ad curioſitatem honeſtum. Ac primum ipſam Tilii editionem nobis ſequendam propoſuimus, quippe quæ veterum Codicum, unde is Luciferi libros primus eruit, genuinum ſit exemplum; neque enim quæ illi inſunt menda, typographi magis, quam antiquorum librariorum inſcitiæ aut incuriæ ſunt tribuenda, uti inferius monebimus: ceteræ vero editiones, ſi Gallandianam excipias, tantum auctoritatis præ ſe non ferunt, ut illas tuto ſequi poſſemus, cum editorum arbitrium, non æqua animadverſio, errores forte ſuſtulerit aliquot, non paucos certe in eaſdem intulerit; de quo paullo ſuperius dictum eſt. Sed cum codicis alicujus opem nobis eſſe neceſſariam videremus,
adjumenta, quocum Tiliana editio conferretur, illum opportune in Vaticana Bibliotheca nacti ſumus ſæculo, ut ajunt, nono deſcriptum, & in loculis Bibliothecæ diſtinctum num. 75. litt. N. P. cujus diverſæ a Tilianis dictiones exſcriptæ ad nos perhumaniter tranſmiſſæ ſunt: ſed non ejuſmodi ſunt, quæ ſententiam immutent, & varias plerumque voces, varia ab editis ex Tiliano codice nomina ſolummodo exhibent; unde conjicias, plures, qui leguntur errores in libris Luciferi, inculto potius ac pæne barbaro hominis ſtilo eſſe tribuendos, quam librariorum culpæ. Alium præterea codicem nobis adhibendum tribuit humaniſſimus ſane & multiplici eruditione illuſtris Presbyter D. Matthæus Aloyſius Canonici civis Venetus e ſua Bibliotheca vetuſtiſſimorum, præſertim Biblicorum Codicum ditiſſima. Codex iſte, quem Venetum appellamus, ante annos fere octingentos ſcriptus Athanaſii & Athanaſio quædam attributa opera continet, in iiſque longiorem hujus epiſtolam ad Luciferum, cujus mſ. exemplum cum Tiliana jam edita contulimus. Horum igitur Codicum auctoritate, tum ex Tilii, Latinii, Poncii, la Cerdæ, ipſiuſque Gallandii notationibus, aliis vero in epiſtolas Luciferianas collectis ex Baronio, Couſtantio, Chiffletio, Papebrochio, & Montfauconio ſubjectas confecimus notationes, quibus & noſtræ ſunt admixtæ, eæ potiſſimum, quæ ad eccleſiaſticam hiſtoriam pertinent, quaſque miror a Gallandio prætermiſſas fuiſſe, cum plura, quæ ſcribit Lucifer, Acta Mediolanenſis Concilii anni 355. & Athanaſii vitam maxime illuſtrent, atque Arianorum in Catholicos fraudes ac ſævitiem detegant: de notis autem adjectis ad ſingula ſacræ Scripturæ teſtimonia poſtea dicemus. Non ita tamen horum auctorum criticas animadverſiones exſcripſimus, ut illico eas probaremus; omnes quidem ſuis quaſque locis leges inſertas, non omnes probatas: ne-

que

Digitized by Google

que in ipſum Luciferi exemplar manus ita injiciendas duximus, ut aliorum licet teſtimonio & opinione fretis verba ſenſuſque aut intervertere, aut immutare, aut etiam delere nobis liceret: æquum id non erat, neque rectis critices legibus conſentaneum; ſatiſque fuit, quæ intactà relinqui nullo poterant modo, ea emendare, cetera autem judicio legentium notas permittere. Præter hæc alio, ac editi fuerunt, ordine libros ſingulos diſpoſuimus, cum neque uno omnes calami curſu, neque uno tempore exiſtimemus a Lucifero fuiſſe compoſitos. Cenſuit quidem Tilius in epiſtola ad Pium Pontificem *totum volumen* eſſe *opus tractu uno Imperatori Conſtantio continuatum, ipſum tamen in libellos partitum* ab auctore: ſed aliter cenſuerunt Baronius ad annum 356. num. 65. Papebrochius Tom. IV. Maii Boll. in Comm. Hiſt. de Sancto Lucifero cap. IV. & Gallandius in Prolegom. ad Tom. VI. Bibliotb. PP. quibuſcum convenimus; & Lucifer ipſe in lib. *Moriendum eſſe pro Filio Dei* idipſum nobis confirmat, librum ſuum *de Regibus Apoſtaticis* diſtinguens ac ſejungens a ceteris; *Quæ ita ſe habere in libro, qui titulatur* de Regibus Apoſtaticis, *quia jam aperui &c.* Sed quo quiſque tempore liber a Lucifero ſcriptus fuerit, alia nobis opinio ineſt, quam laudatis auctoribus; qua de re ad ſingulos ſuo loco differemus. Tilianæ autem editioni hæc addidimus, quæ omitti certe non poterant, & Luciferianis libris præpoſita leguntur; Epiſtolam primum Luciferi cum legationis ſuæ ſociis Pancratio & Hilario ſcriptam ad Euſebium Vercellenſem Epiſcopum, deinde aliam Liberii Pontificis ad Luciferum exſilio jam damnatum: haſce litteras ſequuntur libri Luciferi, primus ſcilicet *de non conveniendo cum hæreticis*, tum alter *de Regibus Apoſtaticis*, duoque libri pro S. Athanaſio; ad hos Florentii ad Luciferum, & Luciferi ad Florentium litteras adjunximus, quibus ſubjectus eſt liber *de non parcendo in Deum delinquentibus*, & huic poſtremus, quem Lucifer inſcribit, *Quod moriendum ſit pro Filio Dei:* demum duæ Athanaſii epiſtolæ ad Luciferum volumen claudunt. Hiſce Tilius addiderat epiſtolam Liberii ad Conſtantium, & aliam Athanaſii ad Solit., ſed locus iiſdem hic eſſe non poterat, quippe ad res Luciferi illuſtrandas non neceſſariis. Inter ſpuria vero ejus opera rejecimus ad calcem voluminis *Formulam Fidei*, quæ Lucifero tribuitur; cui peculiaris critica animadverſio præfixa eſt. Atque bis de nova hac editione præfatis, jam de Lucifero ipſo, quod ad ejus attinet ſcripta, tum de ſingulis ejuſdem libris diſtinctim per aliquot ſectiones ſupereſt neceſſario differendum. *& ordo.*

§. I.

De Luciferiana Sacræ Scripturæ interpretatione.

Luciferiana S. Scripturæ teſtimonia

NEmo eſt profecto, qui, Luciferi libros cum legerit, & in afferendis promtum & in aptandis ſuæ quibuſque ſententiæ divinorum librorum teſtimoniis acutum hominis ingenium, ac ſingularem facundiam maxime non admiretur. Id primus animadvertit Athanaſius in altera ad illum epiſtola ſcribens: *Unde hæc tanta Scripturarum memoria? unde ſenſus, & intellectus earumdem integer?* & Marcellinus ac Fauſtinos Presbyteri in Libello precum ad Imperatores Luciferum præcipue laudant, quod *bene eſſet agnitus per ſtudium ſacrarum litterarum*, & quod *libros ſcripſit ad Conſtantium divina teſtimonia aptiſſime congerens contra hæreticos & contra ipſum patronum hæreticorum:* adeo ut Gallandius recta affirmet, *locis utriuſque Fœderis ferme ſolis contexta eſſe ſcripta Luciferiana*. Hinc Cotelerius in teſtimonio ſuperius allato Luciferum appellat *auctorem utiliſſimum ad cognitionem ſacræ Scripturæ;* & Millius in Proleg. ad Nov. Teſtam. num. 772. hæc de Lucifero ſcribit: *Ab Hilario tranſimus ad Luciferum Epiſcopum Caralitanum, cujus opuſcula magnam teſtimoniorum ſacræ Scripturæ ad fidem codicis ipſius accurate ubique recitatorum vim exhibent. Sed cum horum editio ad mſ. unum exemplar dumtaxat, idque perperam deſcriptum adornata vitiis miſere ſcateat, tum nec ſacri Codicis loca evaſere integra*. Verum quo tandem Codice uſus ſit Tilius aut uno aut pluribus in edendis Luciferi libris, noſter quidem Vaticanus fere nihil differt ab editione Tiliana in deſcriptis ſacrorum Bibliorum teſtimoniis; unde aliam potius quæramus cauſſam neceſſe eſt, cur ita in Lucifero legantur diverſa a Vulgatis, nec omni-

Digitized by Google

no a mendis integra, & expurgata. Ludovicus la Cerda in Adverſ. Sacr. cap. 163. difficilem ſane operam aggreſſus eſt, ut ſacra teſtimonia a Luciſero allata in lib. 1. pro S. Athan. cum Vulgata nova Bibliorum editione conferret: at ipſo fere capitis initio illum ſuſcepti operis pœnituit; quippe *mira*, inquit, *eſt Luciferi libertas in uſu Scripturæ;* at *ita difficile reddit, ut divinandus ſit plerumque Scripturæ locus;* & ad illud teſtimonium Proverb. XIX. 28. *Miſericordia & veritas tutela eſt regi*, pag. 89. hujus edit. *Ego*, ſubdit, *in Vulgata non reperio: ſic multa ſunt Luciferi, niſi aliunde expiſcetur: præterea reliqua quæ difficilia inventu ſunt:* unde hic error etiam illi exciderit, ut teſtimonium a Lucifero adductum ex 1. Reg. VII. 16. pag. 69. commati 15. ejuſdem capitis in Vulgata adponeret: quam difficultatem & nos adeo ſumus experti, cum Tiliana ſolummodo editione uteremur, ut propterea pag. 51. hujus edit. ad illum locum, *cum converſus ingemueris &c.* dixerimus in nota ſubjecta, forte ex ſenſu ſuperiorum Joelis verborum eſſe contextum, cum poſtea eumdem invenire licuerit in cap. XXX. Iſ. ℣. 15. Hinc locum Deuter. 1. 29. *Ne loquamini, neque formidetis &c.* pag. hic 59. ad Vulgatam expendens ipſe la Cerda, & diverſam adeo interpretationem admirans, *Hæc cum videam*, ſubdidit, *neſcio quid aliud poſſim dicere, quam hunc virum vel per accommodationem quamdam reddidiſſe hæc loca, vel uſum aliqua tranſlatione, ut multæ erant ante Hieronymum, qua nos caremus:* & ad Malach. III. 13. pag. 105. *Ne mirere*, adjungit, *Luciferi verſionem, quæ adeo eſt inuſitata, ut ſuſpicari debeamus illum aliquem codicem habuiſſe peculiarem.* Sed quod is ſuſpicatus fuit, jam alii adverterant, & Tilius etiam in epiſtola ad Pontificem, *Oſtendit*, inquiens, *verſio locorum ſacri voluminis, quod illa certe vulgaris erat, neque, ut poſtea fuit, recognita & emendata;* & Papebrochius cap. 3. Vitæ S. Luciſ. *In citandis quidem Scripturæ locis apparet verſionis antiquæ ab ea, qua emendata hodie utimur, notabilis admodum diſcrepantia, uti obſervat Tilius;* & in primis Petrus Sabatierius in doctiſſimo opere a ſe ingenti ſtudio ac labore perfecto, cui titulus eſt: *Sacrorum Bibliorum Latinæ Verſiones antiquæ, ſeu Vetus Italica &c.* Hic enim in part. 2. §. 3. Præfat. ad Tom. 1. part. 1. differens *de ſingulis ex ordine Patribus, ſcriptiſque Patrum, e quibus Scripturæ fragmenta ſeu verſiculos* excerpſerat, quantum ſibi ad opus ſuum elaborandum profuerint Luciferi libri, hiſce verbis teſtatus eſt num. 101. *Longe*

ex Verſione Italica antiqua deſcripta ſunt.

vero plura antiquæ interpretationis fragmenta nobis ſubminiſtravit Lucifer Calaritanus in variis, quos conſcripſit, libris, Pro S. Athanaſio; De Regibus Apoſtaticis; De non conveniendo cum hæreticis; De non parcendo in Deum delinquentibus; Quod moriendum ſit pro Filio Dei. *Floruit Lucifer circa annum 354. In laudandis Scripturæ verbis ſibi ſatis conſtat; a Græco textu hodierno vix diſcrepat. Cum Tertulliano convenit aliquando, interdum cum Auguſtino & Ambroſio; ſed quod quidem ante omnia juvat obſervare, in Tobiæ & Judith libris, quos variorum ope mſſ. Codicum & quidem optimæ notæ recuperavimus, tanta eſt ſententiarum Scripturæ, quæ in libris Luciferi occurrunt, convenientia, tanta ſimilitudo, ut nullam pene reperias diſcrepantiam, & tantum ovum ab ovo non diſcernas.* Ex quibus id conſequitur, Luciferum non de ſuo e Græcis codicibus in latinam linguam vertiſſe ſacrorum librorum ſententias, ſed iis uſum fuiſſe latinis verſionibus, quæ tunc plurimæ ferebantur in vulgus. Nec aliter ſenſit Nobilius in Præfatione Latinæ editionis Romanæ Septuaginta Interpretum; *Ita vetus eſt Itala interpretatio, ut ea non modo S. Auguſtinus in Speculo, ſed Lucifer Calaritanus & S. Ambroſius & S. Cyprianus & alii vetuſti Scriptores utantur:* iccirco haud recte ſcripſerit la Cerda cap. 163. Adverſ. Sacr. Luciferum ſuo ipſum arbitrio Græca teſtimonia pro re nata latine interpretatum eſſe. Ita ad cap. XVII. Deuter. pag. hic 60. *Totum fere*, inquit, *caput ita transfert, ut mirere hominis in transferendo licentiam jam detrahentis, jam addentis, jam immutantis;* cum tamen Italæ veteri interpretationi textus hic apprime reſpondeat: ita convenit cum illa & textus ex 1. Reg. IV. deſcriptus pag. hic 68. de quo la Cerda; *Lucifer reddit ſic, ita ut nec per nec caput uni conveniat formæ; tantum ſervet ſententiam:* & ad alterum 1. Reg. XIX. pag. 70. *Ita*, ſubdit, *Lucifer circumvertit, ut difficile ſit dicere, quæ pars parti reſpondeat;* etſi haud aliter hoc teſtimonium exprimatur in Itala interpretatione, uti & illud 1. Reg. XXVI. pag. hic 73., quod is autumat *paraphraſtice* converſum fuiſſe a Lucifero in latinum ſer-

mo-

monem. Fiari quidem potuit aliquando, ut, qui inter graviſſima exſilii incommoda hoſce libros ſcribebat, Lucifer latinis careret codicibus, & aut e memoria multa depromeret Bibliorum teſtimonia, aut ex Græcis libris illa exſcribens latine interpretaretur; nec ſacri codices omnino defuerant Lucifero, uti indicant hæc verba Marcellini & Fauſtini de Eutychio Epiſcopo Eleutheropolitano, ejuſque aſſeclis in Libello Precum: *Negent, ſi non hodie apud ſe ſancta myſtica vaſa, quæ ſum impie Lucifero diripuerunt, cum ſacris Codicibus poſſident.* ſed tanta Luciferianæ interpretationis convenientia cum veteri Italica, quæ partim in mſſ. Bibliorum codicibus, partim in libris Latinorum Patrum ad noſtram uſque ætatem ſervata fuit, argumento nobis eſt, Luciferum illam plerumque, ne ſemper dixerim, eſſe ſecutum. At certum præterea eſt, latinas interpretationes antiquas ſacrorum librorum plurimas olim fuiſſe; nam, ut ſcribit S. Auguſtinus in lib. 2. de Doctr. Chriſt., pro ea, quam quiſque ſibi habere videbatur græcæ & latinæ linguæ facultatem, ſimul ac Græcum Codicem nactus erat, interpretationem aggredi audebat: licet recte animadvertat Morinus in Præfat. de Textu Græco & Hebraico ſacræ Scripturæ præfixa editioni Pariſienſi Septuaginta Interpretum Græco-latinæ ad Romanam expreſſæ, *quadringentis annis, hoc eſt ad S. Hieronymum, nullum Catholicum aliter vertere, quam Septuaginta præſcripſerant, auſum eſſe. Translationes Catholicæ quotquot fuerunt, fuerunt autem ut teſtatur Auguſtinus pæne innumeræ, de Septuaginta editione factæ ſunt.* Præ ceteris autem interpretationibus una ſemper excelluit, quam Auguſtinus *Italam*, Hieronymus *Vulgatam*, Gregorius M. *Veterem* appellarunt, alii paſſim Scriptores *Communem*; illamque *Græcæ Septuaginta interpretationi, ex qua latine reddita eſt, ſimiliorem* ceteris fuiſſe probat Sabatierius in laudata Præf. part. 1. §. 3. quippe quæ, teſte Auguſtino lib. 2. de Doctr. Chriſt., *verborum tenacior cum perſpicuitate ſententiæ*. Hac igitur uſum eſſe Luciferum, hanc præ manibus habuiſſe eo certius confirmatur, quod ſacra teſtimonia ab eo exſcripta *a Græco textu hodierno vix differant*, inquit Sabatierius: idque jam viderat la Cerda ad 1. Reg. xxvi. ex Lucifero: *Et licet ille alicundo tranſtulerit, vel ex ingenita licentia verterit, maximam partem habet ex Septuaginta verſ.* & ad cap. 3. Malach. *Septuaginta Interpretum tranſlationi hæret, & multa addit, quæ divinatione opus eſt ut intelligas, quod ille dicit ex Scriptura eſſe;* tum ad 3. Reg. xviii. pag. hic 75. *Inſtitit Lucifer verſioni Septuaginta multis additis, detractis, immutatis, ut ſolens eſt*. Verum enimvero neque *addit* Lucifer, nec *detrahit*, nec *immutat*, *ex ingenita licentia*. Verſio antiqua latina una primitus fuit; *quamvis*, inquit Sabatierius part. 1. §. 2., *textus primigenii diſcrepent inter ſe aliquando lectiones, variiſque diſſideant verbis, atque ſententiis, quamvis variæ in codicibus occurrant diſcrepantiæ, quæ varias interpretationes a variis elaboratas interpretibus ſignificare videantur;* cum *hæ nimirum diſcrepantiæ*, ait paullo ſuperius, *plerumque non tam varios interpretes, quam diverſos arguant librarios, eoſdemque aut oſcitantes aut audaciores, qui ſuo ſingula arbitratu vel negligentia plurima mutaverunt:* quod etiam Græcæ Septuaginta interpretationi factum eſſe conſtat ex ſcholiis Romanæ horum Interpretum editioni a Nobilio ſubjectis; idque in Novo quoque Teſtamento deprehendimus ex variis præſertim lectionibus Græcæ editionis Millianæ: unde tamen verendum minime eſt, *ne dum varias textus primigenii & diſcrepantes aliquando eſſe lectiones contendimus, Scripturæ ſacræ auctoritas lædatur, noſtraque vacillet Fides*, ſubdit ibidem, & pluribus hoc ipſum probat Sabatierius. Quare cum in Lucifero hujuſmodi diſcrimen ſive a Græcis quandoque, ſive a Latinis jam editis Bibliis occurrat, quid nobis in ſuſcepta horum librorum editione eſſet agendum, haud parum hæſimus incerti, dubiique quidnam præſtaret. Imprudens Lugdunenſium, ceterorumque PP. Bibliothecæ auctorum, qui ad formam noſtræ Vulgatæ Luciferi teſtimonia emendare ſtuduerunt, probandum non erat; inutilis autem laboris fuiſſet id perſequi, quod inceperat la Cerda, ut eadem cum ipſa Vulgata conferremus; noſtri autem inſtituti non erat, interpretis perſonam agere, neque eas quæſtiones aggredi, a quibus abſtinere noſmet non potuiſſemus, ſi ad Græcum exemplar libuiſſet expendere & emendare latinam Luciferi interpretationem; ex quo præterea nimia ſubjectis notis acceſſio plurium diſputationum facta fuiſſet, & longiores, quam par eſſet, notationes evaſiſſent fere ad legentium faſtidium. Quod ſero fortaſſe animadvertens Galladius in-

Quid de iis praſtitum ſit in hac editione.

ceptum proinde ſibique propoſitum opus non abſolvit: *Cum vero*, inquit, *Lucifer in ſuis libris conſcribendis integra ferme ſacrorum librorum volumina ordinatim percurrat, aliamque verſionem Vulgata vetuſtiorem adhibeat, in id potiſſimum incubuimus, ut loca utriuſque Fœderis, quibus ferme ſolis contexta ſunt ſcripta Luciferiana, ſive cum interpretatione ſeptuagintavirali, ſive cum textu Novi Teſtamenti conferrentur; eo in primis nomine quod unique illa verſio Latina, ad libros quod attinet veteris Fœderis, ad Septuaginta ſenum editionem exacta noſcatur*. Sed is promiſſis non ſtetit; quæ cum Græca interpretatione contulit, non multa ſunt, eruditis tamen animadverſionibus ornata; cetera ſibi ipſis relicta, ac Græcæ comparationis, & critici judicii nuda penitus prætermiſit. Neque Flaminius Nobilius in Romana editione Septuaginta Interptetum multum profuit corrigendis Luciferi teſtimoniis, quo non raro uſus eſt auctore in ſcholiis, notiſque eidem adjectis editioni; quippe qui, ut recte differit Sabatierius in part. 3. Præfat. §. 1., cum ſibi in animo propoſuiſſet *Vulgatam veterem* ibidem reſtituere, *Græcum potius exemplar fidi interpretis vice fungendo verbum verbo reddidit; laudatas a SS. Patribus ſententias nonniſi eas, quæ Græco exemplari erant conſentaneæ, exſcripſit, neglectis quæ diſſidebant, atque ab ipſo Codice Græco erant diverſæ*: immo *pauciores ſunt, quas e Patribus Latinis excerpſit; & circa Novum Teſtamentum nil aliud quam textum repræſentat*. Rem itaque tot obſeptam difficultatibus uno tandem conſilio expediendam duximus; ut nimirum ſingula ſacræ Scripturæ loca a Lucifero deſcripta cum Itala Interpretatione antiqua componeremus, qualem abſolutiſſimo opere perfectam nobis exhibuit Sabatierius: quod autem in illa a Luciferianis teſtimoniis differt, in ſubjectas notas rejicere, ſiquæ lectiones vel e Græcis vel e Latinis Codicibus, aut e Latinis Patribus a Sabatierio productæ cum Luciferianis conſentiunt iis in locis, in quibus apud Luciferum a textu antiquæ Verſionis diverſæ ſunt, eas exſcribere, ut Luciferiana Verſio aliquo teſtimonio comprobetur, nec varias itidem a Tiliana editione dictiones omittere ſatius duximus, quas in ipſo Lucifero exhibet idemmet Sabatierius, dum Luciferi teſtimonia in ſuum opus importat. Ita nobis multo commodius utiliuſque viſum eſt in uno Lucifero exemplar ſane luculentiſſimum *Antiquæ Latinæ Verſionis* legentibus offerre, idemque Coteletii, & Millii, & ipſius Sabatierii ope, quam ex illorum animadverſionibus nobis comparavimus, correctum, & ab iis mendis purgatum, quæ facilius cujuſquam oculis poterant obverſari.

Quædam in Luciferi teſtimoniis animadverſione notantur.

Verum nonnulla inſunt Luciferi libris, quæ corrigere vitium foret, & ſcriptoris ſententiæ adverſarentur, utut vitium in iiſdem deprehendatur. Exemplo ſit teſtimonium D. Paulli ad Galat. v. 7. pag. hic 26. *Qui nemini conſenſeritis, ſuaſio veſtra ex Deo eſt &c.* quod cum Luciferi ſententia optime convenit; is etenim ſcribit, *Cognoſcentes vos eſſe unici Dei Filii hoſtes, fugimus nefaria conſilia veſtra, temperantes voci Apoſtoli: Qui nemini conſenſeritis, ſuaſio veſtra ex Deo eſt*: probat enim Lucifer hujuſmodi teſtimonio, conſilium ſuum non conveniendi cum hæreticis Arianis e divino inſtinctu profectum fuiſſe. At enim in Græcis libris prave deſcripta erant Apoſtoli verba, onde in latinam quoque interpretationem mendum irrepſit: *Ortum eſt autem*, inquit Millius in Proleg. num. 773., τὸ nemini conſenſeritis *ex perperam deſcriptis Græcis*, τίς ὑμᾶς ἀνέκοψε τῇ ἀληθείᾳ; μὴ πείθεσθε· Quis vos abſcidit, *ſeu* excidit de veritate? ne conſenſeritis. *Poſtea factum eſt ex emendatiori textu*, Qui vos impedivit non obedire? *& prioris lectionis appendicula* ne conſenſeritis *ab imperito quodam ſcriba reliquis adjecta eſt*. Et idem confirmat in notis ad hunc Apoſtoli locum; quia nimirum librarius ſcripſerit ἀνέκοψε pro ἐνέκοψε, uti in Græco textu emendato legitur; τίς ὑμᾶς ἐνέκοψε τῇ ἀληθείᾳ μὴ πείθεσθαι; Suſpicatus quidem eſt Zegetus apud Millium; pericopen hanc *ne conſenſeritis* ab hæreticis abraſam fuiſſe e Græcis Codicibus multo ante Hieronymi ætatem; at nullus in ea locus erat fovendi tuendive hæretici erroris; & Hieronymus in hoc Paulli teſtimonium ſubdit, illam ſibi prætermittendam putaſſe, *quia neque in Græcis libris, nec in his, qui in Apoſtolum commentati ſunt*, hanc ſcriptam invenerit. Addit Millius, Luciferum, qui *illud* Nemini conſenſeritis *ad ſequentia pertinere putavit*, inſeruiſſe de ſuo nomen relativum *qui*, quod tamen legitur in Codice Borneriano apud Sabatierium. Idem eſto judicium de commate inſequenti, *ſuaſio veſtra ex Deo eſt*, cui deeſt particula negativa *non*, in Græco οὐκ,

*2 fci-

ſcilicet *non eſt* : & deerat illa quidem Codd. pluribus Græcis, quos Hietonymus legit; at is, teſte Millio in locis laudatis, omiſſam credidit a *ſimplicioribus quibuſdam, qui putantes ſe deferro Deo, ut perſuaſio quoque noſtra in ejus ſit poteſtate, abſtulerunt partem orationis* non, *& ſenſum contrarium Apoſtolo reddidere* : unde iterum in Græcum & Latinum exemplar inſerendam rectiſſime cenſuit. Atque hoc in loco Millium reprehendere liceat, qui ad num. 648. Proleg. afferens ex Clemente Alexandrino hæc verba epiſtolæ Judæ V. 6. *δεσμοῖς ἀϊδίοις ὑπὸ ζόφον ἀγρίων ἀγγέλων τετήρηκεν*, *Hæc*, ſubdit, *ordine præpoſtero repræſentavit ſcriba; ἀγρίων perperam pro ἁγίων; poni autem debet ἁγίων ἀγγέλων poſt ἀϊδίοις, quod totum eu Lucifero Caralitano diſcimus*. Deinde in notis illi Judæ teſtimonio adpoſitis a ſe ipſe diſſentit ſcribens, Luciferum cotruptam legiſſe vocem ἁγίων pro ἀγρίων; integra enim & recta eſt Luciferi lectio pag. hic 28. *malos* nimirum *angelos vinculis ſanctorum angelorum ſub tenebris ſervari*; quæ quidem foret vero diſſimilis, ſi malos angelos a malis itidem angelis conſtrictos teneri enunciaret; dicitur enim Apocal. xx. 1. Angelus deſcendiſſe de cælo habens *clavem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua; qui apprehendit draconem, ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus & ſatanas, & ligavit eum per annos mille*. Fatendum præterea eſt, alia etiam in Luciferiana verſione inveniri, quæ, licet mendum iis ſubeſſe aliqui exiſtiment, non ſunt tamen immutanda pro ipſorum ſententia, cum conſtet neque ſenſum dictionis labefieri, neque alia deeſſe exempla, quorum teſtimonio & auctoritate nitantur. Hinc aliquot ex iis huc congeſſimus, ut legentium probata judicio *Luciferianæ Verſionis* integritatem majorem eſſe demonſtrent, quam quæ vel vitium codicum, vel interpretis Latini aut injuriam aut oſcitantiam culpantibus eidem a quibuſdam tribuatur.

In lib. de Reg. Apoſt. pag. hic 33. *Peccatum abominatio eſt*, ex 1. Reg. xv. 23. Cotelerius ad lib. 2. Conſtit. Apoſtol. cap. 62. cenſet librarios inepte *abominatio* pro *ominatio* ſcripſiſſe; cum in Septuaginta legatur *ἁμαρτία οἰωνισμός ἐστιν*. Verum Aquila in Hexaplis ex Hebræo vertit, *ἁμαρτία μαντείας παραπικρασμός*, *peccatum vaticinationis irritatio*; & Symmachus; *ἁμαρτία τῆς μαντείας τὸ προσερίζειν*, *peccatum vaticinationis contendere*; & in Hebræo textu legimus, *peccatum divinationis rebellio*. Et, ſin minus verba, ſenſum Luciferianæ verſionis exprimit Græca editio Complutenſis; *ἐστι παραπικρασμὸς ἀδικία*, *exacerbatio eſt injuſtitia*: cum Hebræo autem, & Aquila, & Symmacho illa conveniet, ſi addas verbum *vaticinationis*, quod facile potuit ſcribentis calamo excidere.

Ibid. pag. 34. Roboam *viginti annis regnavit in Jeruſalem*; 3. Reg. xi. 43. Hunc annorum numerum non exhibent Septuag. ſed 3. Reg. xi. *δώδεκα ἔτη ἐβασίλευσεν*, *duodecim annos regnavit*; cap. vero xiv. 25. *ἑπτακαίδεκα ἔτη ἐβασίλευσεν*, *ſeptem & decem annos regnavit*; uti etiam in lib. 2. Paral. xii. 14. & apud Joſephum lib. viii. Antiq. cap. 10. *In quo numero annorum regni conveniunt omnes libri*, ſubdit Nobilius in cap. xiv. lib. 3. Reg. Sed hæc ipſa annorum diverſa ratio Luciferianam verſionem quodammodo tuetur.

Ibid. pag. 40. *Scriptum eſt etiam de Jambre rege &c.* ubi Latinius in nota ſubjecta corrigit *Zambri*: at *Zambri* dux equitum erat, qui Elam regem Iſraelis interfecit; huic vero *Amri* ſuffectus eſt, uti a Septuaginta appellatur 3. Reg. xvi. 16. & a noſtra Vulgata; is autem eſt *Jambres*, quem Joſephus lib. viii. Antiq. cap. 12. *Ἀμαρῖνον* *Amarinum* vocat, & Codex Vatic. in hoc Joſephi loco *Ζαμβρίαν*, *Zambriam*. Ceterum Sulpicius Severus in lib. 1. Hiſt. Sacr. hunc regem & *Zambri* & *Jambri* nominat; & primum quidem nomen, uti monet Hieronymus a Prato in nota, præferunt omnes libri editi & mſſ. in utroque Sulpicii loco; at Vorſtius *Jambri* pro *Zambri* ſubſtituit; nam licet ille, de quo priore loco ſcribit Sulpicius, *Zamri*, ſeu *Zimri* re vera fuerit, alter *Amri*, quem *Zambri* & *Jambri* appellat, apparet tamen Sulpicium per errorem *Zambri principem equitum* cum *Jambri* rege & Achabi patre confudiſſe, cum dicat: *Sed Zambri ante hunc*, id eſt *Thamni*, *ſeptem annos & cum eodem duodecim regnavit*; proinde vel *Zambri* ſemper vel *Jambri* dicere debuit; ſuamque porro emendationem Vorſtius tuetur auctoritate antiquæ editionis Colonienſis, & mſ. Druſiani. At Pratenſis e contra cenſet *Jambri* regem primitus *Zambri* dictum fuiſſe, deinde *vel ex uſu pronuntiationis temporum ſuperiorum, vel ex litterarum* Z *&* J

in

Digitized by Google

in mſſ. ſimilitudine Jambri *emerſiſſe*. In qua opinione firmatur teſtimonio Codicis Alexandrini τῶν Septuaginta, in quo ſemper pro Ἀμβρὶ *Ambri* ſcriptum apparet Ζαμβρὶ *Zambri*; tum Druſium refellit, quem opinatur non ex aliquo Severiano Codice, ſed aut ex ipſa Colonienſi editione, aut ex aliquo libro æreis typis impreſſo *Jambri* legiſſe in priore loco Sulpicii, cum ait, *Ceterum in uno codice offendi* Jambri. *Quod* vero, ſubdit idem Pratenſis, *litteram* h *huic nomini inſerat noſter* Sulpicius, *græcam ille lectionem ſecutus eſt, in qua non modo* Zambri *pro* Zamri, *&* Ambri *pro* Amri, *ſed &* Mambre *ac* Nembrod *pro* Mamre *&* Nemrod *ſcribitur*. Zambri *retinet & Vulgata*. Quod de *Jambre* quoque Luciferiano poteſt affirmari.

Ibid. pag. 41. *Jezabel filiam Baſan & Hela regis Sydoniorum*; ex 3. Reg. xvi. quem locum corrigit Latinius ex Vulgata ſubſtituens *Ethbaal* pro *Baſan & Hela*. Neque ſane negandum ita legi etiam in Græco, & apud Joſephum lib. viii. Antiq. cap. 3. Jezabelem dici filiam *Ithobali* Ἰθωβάλου; quo nomine hunc regem ipſe diſtinquit etiam in lib. 1. cont. Apionem 1 & Critici Sacri ad 1. Reg., qui eſt tertius in Vulgata, cap. xvi. notant ſic hoc nomen ſcribi a Menandro Epheſio in Phœnicicis, auctore Grotio, & inter Acta Tyriorum, nempe Εἰθώβαλος; a Diodoro autem Siculo *Ithobalum*, teſte Junio; ut enim Judæi Dei nomen admiſcebant ſuis nominibus, ita idololatræ nomen Baalis: & id confirmat Bochartus in lib. 1. Geogr. Sac. cap. 24. *Ethbaal vel Ithobalus Achabi ſocer*. Verum non caret aliquo exemplo verſio Luciferi; & Sulpicius Severus in lib. 1. Hiſt. Sacr. Jezabelem *filiam Baſa* dicit *regis ex Sidone*; quam Sulpitii lectionem Hieronymus a Prato tuetur exemplo Luciferianæ verſionis hac nota ſubjecta; *Sigenius, Hornius, Vorſtius* Baſæ *aut a Severe perperam poſitum, aut corruptum aſſerunt a librariis, &* Ethbaal *pro re reponendum monent, aut juxta Græcos* Ἰεθεβαὰλ, Jethebaal. *Sed ſi error in re eſt, non Severo nec ejus exſcriptoribus adſcribendus eſt, cum Lucifer quoque Caralitanus in libro de Regibus Apoſtaticis legat* Jezabel filiam Baſan & Hela regis Sidoniorum.

Ibid. pag. 45. *Nomen matris ejus Ebſibas*; ex 4. Reg. xxi. 1. Clericus apud Cotelerium ad lib. 2. Conſtit. Apoſt. cap. 22. legendum hic putat *Epſiba*, vel *Ephſibas*: ſed quis certam tueatur hujus nominis notionem? cum ipſe idem ſubdat, legi apud Syncellum Ἰψιβαάλ, in Codd. duobus regis *Haphſiba*, in Joſepho lib. x. Antiq. cap. 3. non 4. Ἀχιβᾶς, a Ruffino *Echib*. Hebraice quidem *Hepſiba* dicitur; at Septuaginta Ἀψιβὰ ſcripſere, uti in Rom. Edit. in quibus tamen Havercampius legit Ἀψιβᾶς in notis ad laudatum Joſephi locum.

In lib. 1. pro S. Athan. pag. 55. *Quare non recte obtuliſti? Peccaſti, quieſce*; Gen. iv. 8. de quo teſtimonio quædam in notis monuimus: verum Gallandii opinio probanda non eſt, cum autumat illud ex verbis Septuaginta contractum eſſe; nam ſenſus ſaltem integræ locutionis cum iiſdem convenire deberet, qui ceteroquin ab ipſis omnino differt; & eſt perſpicuum ex ipſis verbis Septuaginta: *Nonne ſi recte offeras, non autem recte dividas, peccaſti? quieſce*.

Ib. pag. 65. hic animadvertimus, erraſſe cum Latinio Gallandium, cum cenſuit Luciferum memoria lapſum eſſe, quia ſcripſerit, *in primo Regnorum libro ſcriptum: Non glorietur ſapiens &c.* Hoc enim teſtimonium ibidem vere legitur apud Septuaginta cap. ii. V. 10.

Ibid. pag. 68. *Ipſe judicabat viginti annis*; 1. Reg. iv. 18. Ita & Septuaginta de Heli ſcripſerunt; καὶ αὐτὸς ἔκρινε τὸν Ἰσραὴλ εἴκοσιν ἔτη. Quam annorum rationem ſe in iiſdem legiſſe teſtatur Euſebius in Chron. & ipſa eorum verba exſcribit Chryſoſt. in lib. 3. adverſ. oppugnat. vitæ monaſt. quibuſcum conſentit Sulpicius Severus in lib. 7. Hiſt. Sacr. affirmans Heli *per annos* xx. *ſacerdotium adminiſtraſſe*; ubi hæc ſubdit Hieronymus a Prato; *Secutus eſt Sulpicius codices Græcos, ſeu verius antiquam Vulgatam latinam, quæ ex ipſis erat expreſſa. Sic Hilarion ſæpe laudatus*; Judicavit Heli Sacerdos annis xx. *Hebræi tamen codices, quos ſecutus eſt Euſebius in Chron. & Præpar. Evang. lib. x. cap. 14. Heli quadraginta annos aſſignant, quomodo habet etiam Vulgata noſtra, nec non aliqui Græci codices ſed corrupti. Romana enim editio*, id eſt Septuaginta, *& Alexandrinus Codex retinent antiquam & ſinceram Septuaginta Interpretum lectionem*. Joſephus in lib. v. Antiq. cap. xi. *annos* & ipſe præfert *quadraginta*.

Ibid. pag. 69. ad cap. v. 6. lib. 1. Reg. hæc notat Gallandius; *Cum Latinio viro eru-*

dito

dito expungenda verba, ebullivit illis mures, *ex ſuperioribus huc importune immiſſa, lugendumque*, & percuſſit eos in ſedibus eorum, *ut Septuaginta*. Sed id non affirmandum ita facile. Monet Montfauconius in notis ad Hexapla in hunc locum, *in editione τῶν O. hæc confuſa* eſſe. Hebr. enim ℣. *6.* habet, *& percuſſit eos in altis locis;* Aquil. *& percuſſit eos in ſedibus;* Symm. *& percuſſit eos in occultis;* Vulg. *& percuſſit in ſecretiore parte natium:* quæ Septuaginta non habent ℣. 6. Poſtea ſequuntur verba Septuaginta, *& induxit eis, & efferbuit eis in navibus, & medium regionis ejus expullularunt mures;* ubi in Lucifero, *induxit illis mures*. At ℣. 9. Septuaginta, *& percuſſit eos in ſedibus eorum;* Hebr. *& abſconditi erant eis loci alti;* Aquil. *circumſolutæ ſunt eorum ſedes;* Symm. *in abſcondita* ſcilicet *percuſſit;* Vulg. *& computreſcebant prominentes extales eorum:* hic autem Lucifer, *& ebullivit illis mures in ſedibus, & fecerunt ſibi Gethæi ſedes pelliceas;* quæ inter ſe ſe cohærere magis videntur. Septuaginta vero habent ſolummodo *ſedes*, & Theodor. *ſedes aureas:* quæ profecto indicant, haud minus in ceteras, quam in Luciferianam Verſionem potuiſſe mendum irrepere.

Ibid. pag. 71. *Et occidit illa die trecentos quinque viros*; ex I. Reg. XXII. 18. Hoc *admiror ſcriptum a Lucifero*, inquit la Cerda, *cum Vulgatus dicat*, & trucidavit in illa die octoginta quinque viros; *fortaſſe ſumpſit a Joſepho, qui tamen ait occiſos* trecentos octoginta quinque; *locutos ſuſpicor de omni cognatione Abimelech*. Re quidem vera Joſephus in lib. VI. Antiq. cap. 12. hæc perhibet: *Saul Doeco Syro cædem imperat: atque ille aſſumptis ſibi facinoroſis aliquot ſui ſimilibus Achimelechum ejuſque cognationem omnem occidit; erant autem univerſi circiter trecenti octoginta quinque*. Sed numerum hunc aliter exhibent Codices nonnulli in notis ad Joſephum ex editione Havercampii: Vatic. ἦσαν δ' οἱ πάντες πέντε καὶ ὀγδοήκοντα, *Omnes autem erant octoginta quinque*. Busbeq. ὡς πεντακόσιοι καὶ τριάκοντα, *quaſi quingenti & triginta*. Henneberg. ὡς πέντε καὶ τριακόσιοι, πεντήκοντα καὶ τριάκοντα: *quaſi quinque ſupra trecentos, quinquaginta* (forte πεντακόσιοι *quingenti*) *& triginta*. Theodoretus autem hos enumerat πεντήκοντα καὶ τριακοσίους, *trecentos & quinquaginta;* Epiphanio, & Zonaræ ſunt ὡς πέντε καὶ τριακόσιοι, *quaſi trecenti quinque;* Septuaginta vero & ipſi cum Lucifero τριακοσίους καὶ πέντε dicunt occiſos fuiſſe: quæ ſatis pro Luciferi interpretatione.

Ibid. pag. 72. *Introivit Saul ad ſellam*; I. Reg. XXIV. 4. quo in loco hæc animadvertit la Cerda: *Vulgatus inquit*, ut purgaret ventrem, *qua locutione uſus eſt Cornelius Celſus. Vatablus habet*, ad tegendum pedes; tegere pedes *idem eſt* ac purgare ventrem, *de qua locutione agit Druſius*. Porro vide, quam variæ ſint unius ſenſus locutiones; Hebr. *Et ingreſſus eſt Saul ad tegendum pedes ſuos*. Septuaginta: καὶ εἰσῆλθε παρασκευάσασθαι, *& intravit ad provocandum;* ubi Theodoretus ἀποσκευάσασθαι *ad deponendum*, ſubdens: *Septuaginta honeſte ſunt interpretati: Aquila autem id manifeſtius dixit; inquit enim* εἰσῆλθε ἀποκενῶσαι, introivit ad exinaniendum. Et Henricus Stephanus in Theſ. linguæ Græcæ ſuſpicatur Septuaginta Interpretes primitus ſcripſiſſe ἀποσκευάσασθαι: at in Cod. Reg. legitur κενῶσαι ex Aquila, uti legerat & Procopius. Alius Interpres in Cod. Reg. κοσμίως ἄγειν, *honeſte agere;* & in Coislin. διευθῦναι, ἐκκενῶσαι, τοὺς πόδας αὐτοῦ, ἀποπατῆσαι, *ad dirigendum, evacuandum pedes ſuos, egerendum:* quæ interpretatio *videtur ex pluribus in unam coaluiſſe*, ait Montfauconius in Hexaplis; *omnes tamen Joſephi interpretationem adjiciunt*, quam Nobilius retulit hiſce verbis; τὰς φυσικὰς ἐκκρίσεις ποιήσασθαι, *ad faciendum naturales excretiones*. Verum in Edit. Havercamp. lib. VI. Antiq. cap. 12. ita legimus; ἐπειγόμενος οὖν ὑπὸ τῶν κατὰ φύσιν εἰσεισιν εἰς αὐτὸ μόνος, *Itaque ſtimulatus ad requiſita naturæ intravit in eam* (ſpeluncam) *ſolus*. Fallitur autem Hieronymus de Prato ſcribens in notis ad Sulpicium Severum lib. I. Hiſt. Sacr., quod Græcum verbum παρασκευάσασθαι *Severus, aut potius latinus interpres antiquiſſimus verteris* corpus reficere *ex Septuaginta;* hanc enim interpretationem non affert Sabatierius in Itala Verſione; & Sulpicius non ſacræ Scripturæ verba, ſed ſententiam ſequitur, & res geſtas ſuo prorſus ſtilo ſuiſque phraſibus latine enarrat; de Saule autem hæc ille: *Saul neſcius in primo ſpeluncæ aditu reficiendi corporis gratia ſucceſſerat*.

Ibid. *Venit ad greges ovium, quæ &c.* notat Tilius corrigendum *qui*, id eſt *greges;*

ges ; ſed relativum hoc poteſt ad alterutrum antecedeos referri , & præter Luciferianum exemplar Larina Septuaginta interpretatio eamdem retinet dictionem in Edit. Rom. *Venit ad greges pecorum, quæ &c.*

Ibid. pag. 75. *Claudicatis ſenſu veſtro :* haoc quoque interpretationem ex 3. Reg. xviii, 21. in dubiom revocat Cotelerius ad lib. vii. Conſtit. Apoſt. cap. 1. ſuſpicaos , interpretem legiſſe in Græco *ἐννοίαις cogitationibus* pro *ἰγνύαις poplitibus* , ſed neutrum legit ; oam voci huic *ſenſu* ſingulari in numero reſpoodet vox *ἐννοίῃ* ; neque advertit Cotelerius Græcnm nomen *ἰγνύα* , quo utuntur Septuaginta , apud Heſychium in Lexico ſignificare *animum*, *aut anteriorem genu partem ; ἰγνύα ψυχὴ , ἢ τὸ τοῦ γόνατος ὄπισθεν μέρος*. Et recte pro ſententia noſtra Heinſius hæc ſubjicit Heſychii teſtimonio ; *Quid cemmune hæc habent duo ἡ ψυχὴ κ) τὸ γόνυ ? aut quis hæc intelliget ? niſi ſciat alludi ad nobiliſſimum locum* 3. *Reg.* xviii. 21. *ἕως πότε ὑμεῖς χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις , proverbialiter ; cum Hebræa vox* hoc in loco *deſignet* cogitationes, *quidam ex Interpretibus reddiderunt, ἕως πότε χωλανεῖτε τῇ ψυχῇ ; Chaldæus vertit* ſectas *aut* ſtudia *aut* partes, *ut Syrus & Arabs* . Legunt nonnulli io Heſychio *ψύα poples*, quos affert Albertus in notis ad hunc Heſychii locum ſubdens , *ſed placet elegans Heinſii ſententia* . *Propius accedit Lucifer Caralitanus* , uſque quo claudicatis ſenſu veſtro? *unde pro ἰγνύαις eum ἐννοίαις legiſſe conjicit clariſs. L. Bos ; ſed Heſychius iſti favet expoſitioni* . Julius Pollux in lib. v. Onom. cap. 3. *ἰγνύαν* ſcribit *poplitem* intelligens, & *ἰγνίαν* ac *ἰγνύας* exprimuot codices varii ; in lib. vero ii. cap. 4. *ἰγνύα* & *ἰγνὺς* legitur, tum *ἰγνύν*, quam *poſteriorem popliti oppoſitam concavitatem* eſſe, id eſt *ſuffraginem* affirmat : hinc vetus Irenæi ioterpres lib. iii. cap. 6. *Quouſque claudicabitis in ambabus ſuffraginibus ?* & Septuaginta : *Uſquequo claudicabitis in ambobus poplitibus ?* at Luciferi interpres Græcum nomeo *ἰγνύα* recte pro *animo animove ſenſu* intellexit, & Hebraico textui propius, ut diximus , acceſſit ; eſt enim hujuſmodi ; *uſquequo vos claudicantes ſuper duas cogitationes ?* cujus ſeoſum exhibet etiam Symmachus ; *ἕως πότε χωλανεῖτε ἐπὶ δύσιν ἀμφιβόλοις* ; *uſquequo vos claudicatis ſuper duo dubia ?* tum Vulgata noſtra, *Uſquequo claudicatis in duas partes ?* unde perſpicias velim, Coteleri & ante hunc Nobilii in Luciferum cenſuram nihili habendam eſſe.

Ibid. pag. 82. *In viis patris ſui primis ;* ex 2. Paral. xvii. 3. quem locum corrigir Latioius io nota, pro *primis* ſubjiciens *David*, ut eſt io Vulgata. Verum Luciferianus interpres recte ſcripſit *in viis primis patris ſui ;* qoippe io 2. Paralip. xiv. 2. legatur, Aſam Joſaphat patrem ſub initia regoi ſui *feciſſe bonum & rectum coram Domino Deo ſuo ;* & is poſtea dicitur defeciſſe e recto virtutis tramite cap. xvi. Hinc & Septuaginta : *Ambulavit in viis patris ſui primis ;* & Theodoretus eos videtur ſecutus cum pro *primis* ſcripſerit *κατ' ἀρχὰς* , *ab initio*. Affirmat tamen Nobilius in libris pleriſque ioeſſe hanc dictiooem *ἐν ὁδοῖς Δαβὶδ* , *in viis David*. Apud Criticos Sacros in Tom. 1. Synopſ. utraque lectio retioetur , *in viis David patris ſui primis* , ante ſcilicet quam David peccaret ; vel *in viis David , patris ſui primis* , quæ nimirum *primæ viæ* fuerunt Aſæ patris ſui.

Ibid. denique pag. 103. pro verbo *defendam*, quod legitur Soph. 1. 12. *Defendam ſuper vires*, ſubjecit Latinius *ulciſcar* ex Vulgata . Animadvertunt tamen critici viri verbum *defendere* optime a Latinis pro *repellere*, atque *arcere* ea, quæ oocent , ſolitum adhiberi . Cæſar in lib. 1. de bel. civ. cap. 7. cum ſe conqueſtum fuiſſe dixiſſet de injuriis ac vi tum ſibi , tum tribunitiæ poteſtati illatis, ſubdit , clamaſſe milites , ſe ſe paratos eſſe *Imperatoris ſui Tribunorumque plebis injurias defendere*, ideſt *propulſare*, quod idem ac *ulciſci* ſignificat apud Paſſeratium. Haoc ſignificatiooem pluribus tuetur Heinſius in notis ad Ovid. Heroid. v. verſ. 16. & Oudendorpius ad lib. viii. Cæſaris de bel. Gall. cap. 9. Quare interpres Luciferi latinum verbum *defendere* recto ſenſu adhibuit ; quamvis obſcura inde reddatur locutio, cum addendum id fuiſſet , de quo ulturus erat Deus, de illato ſcilicet ſibi contemtu , & irrogata injuria . Hactenus ſatis de Luciferiana Interpretatione.

§. II.

§. II.

Animadverſio Theologica in nonnullas Luciferi locutiones.

INſtituti noſtri ratio poſtulat, ut hanc quoque tractationem minime prætereamus, cum ad illuſtranda Luciferi opera & propoſitum ſibi in iis conſilium declarandum maxime ſit neceſſaria. Diverſi quidem librorum ſuorum tituli ſunt; id tamen in iis unice contendit, ut geſta a ſe & a Catholicis Epiſcopis in Concilio Mediolanenſi anni 355. tueatur, tum ut Conſtantio Imperatori facinora exprobret, quæ adverſus Catholicos inique juſſerat patrari, quo Ariana hæreſis contagione ſua late diffuſa in univerſum orbem impune graſſaretur, demum ut ſectæ hujus errores ſcriptis etiam libris exſecrari ſe palam omnibus ſignificaret. Verum hoc poſtremum non ita perſequitur, ut diſputationes inſtituat, quæ tum & in Conciliis & a ceteris Patribus fuſe tractabantur. Fatetur Lucifer Catholicum dogma de Trinitate, ſingula capita, quæ in contentionem pertrahebant Ariani, tuetur, objectos ſingulis errores deteſtatur, tum Conſtantium, cui libros hoſce inſcripſit, ad illos ejurandos & Catholicam Fidem amplectendam ſæpe graviterque adhortatur. At animadvertimus, Luciferum in Arianum præcipue dogma, quale ab impio auctore excogitatum fuit & productum, vehementius inſurgere; cum de tot, tamque diſſimilibus ſectis, in quas Ariana hæreſis ſtatim fere ab initio partita ac diviſa fuit, cujuſmodi erant Euſebiana, Eunomiana, Acaciana, & in primis Semiariana, vix quidquam agere videatur; ſi Pneumatomachos excipias, de quibus poſtea erit differendum. Nefariam Arii doctrinam paucis complectitur Petavius in lib. 1. de Trinit. cap. 8. ex ipſis Arii verbis excerptam, quæ in ſua Thalia apud Athanaſ. in lib. de Synod. & in ſuis litteris ad Alexandrum Alexandrinum ac Euſebium Nicomedienſem Epiſcopos legitur expreſſa. Hinc quo Luciferi locutiones planius intimiuſque dignoſcantur, ut Arianæ hæreſi prorſus objectæ, hæc de doctrina Arii ſunt exſcribenda: *Deum* ſcilicet *Patrem ex æterno Deum fuiſſe*, Arius docebat, *non vero ex æterno Patrem, qui Filium poſtea produxit ex nihilo, non natura, ſed gratia & adoptione Filium; unde nec verus Filius, nec verus Deus, niſi titulo tenus ac participatione, ſed creatura, ceteris tamen præſtantior, qua veluti adminiſtra uteretur Deus ad res ceteras condendas*. Hæc impia Arii & germana profeſſio Fidei, cui proinde Lucifer has ſæpe locutiones opponit, quod *Pater verus ſit Pater ab æterno, & verum habeat Filium*, quod *Filius ſit verus Filius & verus Deus*, & quod *una ſit æternitas Patris & Filii*, aliaſque ſimiles de *bonitate*, *potentia*, *majeſtate eadem Patris & Filii*; atque vulgatas illas Arianorum formulas, *Filius ex nihilo eſt*, *fuit tempus quando non erat*, *factus eſt ex non exſtantibus*, & *adoptivus eſt Filius*, ſæpiſſime exprobrat Conſtantio, & graviter exſecratur: quæ, cum in ceteris libris, crebrius tamen in libro *de non parcendo in Deum delinquentibus* obverſantur, ubi etiam Nicænum Symbolum integrum is exſcripſit. Arius præterea *Filium mutabilem eſſe* natura aperte docuit, *& in malum natura proclivem, ſed ex omnibus creaturis ideo exemtum, quia Deus ejus in bono firmitatem conſtantiamque præſciverit*; quod ex Arii ſcriptis affirmat Athanaſius ſub initium Orat. 2. contra Arian.; *ut omnes ex natura ſua, ita quoque ipſum Verbum mutabilitati obnoxium eſſe, ac in libero ejus arbitrio fuiſſe, quamdiu velit, bonum permanere; ejuſque voluntatem noſtro more mutari potuiſſe, cum fuerit mutabilis natura; eaque de cauſſa cum Deus præcognoſceret eum bonum futurum, anticipando illi hanc gloriam dediſſe, quam homo poſtmodum ex virtute mereretur, & quaſi jam tum opera ejus exſtarent, quæ providebantur a Deo, talem eum jam ſtatim in præſentia voluit fieri*: & idem teſtatur Alexander Epiſcopus in ſua epiſtola ad Catholicos, ubi Arium ejuſque aſſeclas impietatis convictos, præterea interrogatos fuiſſe ſcribit, εἰ δύναται ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος τραπῆναι ὡς ὁ διάβολος ἐτράπη· καὶ οὐκ εὐλαβήθησαν εἰπεῖν, ναὶ δύναται· τρεπτῆς γὰρ φύσεώς ἐστι, γενητὸς καὶ τρεπτὸς ὑπάρχων: id eſt, *ſi Dei Verbum mutari poteſt, ſicut diabolus mutatus eſt: & veriti non ſunt dicere; Utique poteſt; mutabilis enim eſt natura, creatus & convertibilis exiſtens*: quo in loco recte cenſet Valeſius legendum eſſe γενητὸς pro vocabulo γεννητὸς, uti & nos ſcripſimus, at-

Lucifer potum Arii dogma præcipue inſectatur.

que legitur, inquit, *apud Gelaſium Cyzicenam; neque aliter legit Epiphanius; vertit enim;* Factus, *ajunt*, & convertibilis eſt; γεννητὸς autem catholicum habet ſenſum, de quo Petavius in lib. v. cap. 1. *Quod autem ſequitur*, addit Valeſius, ϗ τρεπτός, *melius legitur in Gelaſia* ϗ κτιστός, quam ſcripturam in *verſione mea ſum ſecutus*. Hiſce autem immorati ſumus, ut Theophili Alethini ceoſuram in Petavium notaremus ad cap. viii. num. 1. lib. 1. de Trinit., qui dicit *Verbi mutabilitatem* ab Arin negatam fuiſſe in ſua epiſtola *ad Alexandrum* Epiſcopum, *quæ eſt apud Epiphanium hær.* lxix. *ubi Filium diſerte dicit* ἄτρεπτον ϗ ἀναλλοίωτον, ejuſmodi ut neque converti neque mutari poſſit. *Idem etiam legere eſt in epiſtola ad Euſebium Nicomedienſem, quæ exſtat in Hiſt. Eccl. Theodor. lib. 1. cap. 5.* Non erat autem eur Theophilus iſte Arium hac in parte tueretur, cujus quot eraot verba ſeu ſcripta ſeu ore prolata, totidem fuere cavillatinoes, quibus ſeotentiam ſuam fraudulenter tegebat, idipſum modo negans, modo affirmans, modn fucata verborum ſpecie ſimulans, diſſimulanſque, ut ex Eccl. Hiſt. perſpicue apparet. Verum Lucifer, eui Ariana impietas erat plane perſpecta, catholicam veritatem adverſus hæreticum palam profitetur in lib. 1. pro S. Athan. pag. 98. *Non enim quia dixit* Apoſtolus, Semetipſum exinanivit formam ſervi accipiens, *Deus Dei unicus Filius aliud fieri potuit ex illo quod eſt incorruptibilis, inenarrabilis, immutabilis, cum ſit ſemper in eo ſtatu æternæ magnitudinis manens, in quo ſit manens & ejus Pater: inenarrabilem* vero dicit Filium, ut alteram Arii blaſphemiam damnet, qui in lib. Thal. apud Athao. de Syo. Deum Patrem ſolum *ineffabilem & indicibilem* eſſe docuit: *Filio Deus ineffabilis eſt; eſt enim ſibi quod eſt; hoc eſt indicibilis. Impoſſibile eſt enim ei inveſtigare Patrem, qualis in ſe eſt, quoniam ipſe Filius ſuam ipſius ſubſtantiam ignorat;* eamdemque ſententiam repetit Lucifer pag. 108. hiſce verbis: *Quid aliud aſtruit glorioſæ Eccleſiæ fides, niſi quia ſit Dei unicus Filius immutabilis, inconvertibilis, ineſtimabilis, immenſus, æternus, ſicuti ſit & cujus ſit Filius?* Verum Arianæ hæreſeos caput in eo ſitum erat, ut ooo verbo Filium *conſubſtantialem* eſſe Patri negaret; quod in ſua Thalia aperte ſcripſerat Arius, quaſi animo præſentiret, quanta hujus vocabuli vis futura poſtea eſſet, & efficax ſeoſus, & firma auctoritas ad tuendam Verbi Divioitatem; οὐδὲ γὰρ ἐστιν ἴσος, ἀλλ' οὐδὲ ὁμοούσιος αὐτῷ, *neque enim* Filius *eſt æqualis, ſed neque illi*, id eſt Patri, *conſubſtantialis*: quare Lucifer & in lib. *de non parc. in Deum delinq.*, & in altero, eui titulus *Moriendum eſſe &c.* ὁμοούσιον vocem, & *perfectam Filii cum Patre æqualitatem* defendit; quod in aliis libris quandoque præſtat, & quæ Dei Patris ſunt divioæ proprietates, quatenus Deus eſt, eas & Filio tribuendas affirmat.

De vocabulo ὁμοιούσιον, & ejus ſignificatione, ac uſu.

Io lib. 1. pro S. Athao. aoimadvertimus ὁμοιούσιον quoque vocabulom a Lucifero adhibitum eſſe, quod *ſubſtantiæ ſimilitudinem in Filio ad Patrem* ſignificat, & a Catholicis catholico ſenſu uſurpatum quandoque fuit, cum *perfectam ſimilitudinem & æqualitatem Filii cum Patre* eo vocabulo intelligebant: quare Lucifer ait *ſimilem atque æqualem eſſe Patri Filium*. Sed Hilarius Pictavienſis io reſponſis apologeticis pro libro ſuo de Synodis teſtatur, ſe invitum *homoeuſii* mentionem habere, hujuſque vocis vim a ſe fuiſſe declarandam, quia Lucifer *ſimilitudinem Filii ad Patrem prædicabat*: quæ verba explicationem aliquanto uberiorem poſtulaot, quam in nota Luciferiano teſtimonin ſubjecta præſtiterimus. Hilarius librum de Syoodis ſcripſerat eo eirciter tempore, quod ioterceſſit inter menſem Auguſtum an. 358. & menſem Majum an. 359. uti monueruot Monachi Maurioi io Præfat. ad librum eumdem num. 1. eoque eoofilio hanc operam aggreſſus eſt, ut Galliarum Epiſcopis, a quibus rogatus fuerat, ſuam ſententiam exponeret de Formulis Fidei editis in Oriente, & de vocibus, dictiſque, in quibus explicandis inter ſe diſſentiebaot Orieotales Epiſcopi, ut eatholicum dogma adverſus Ariaoam hæreſim clare tutoque iiſdem declararetur: iccirco ὁμοούσιον & ὁμοιούσιον vocabula io eo præſertim expendens, quinam ſit utriuſque vocis rectus ſenſus, quæ vera & catholica interpretatio, pluribus oſtendit. Hujuſmodi tamen liber Hilarium in iovidiam & ſuſpicionem apud quoſdam adduxerat, io primis apud Luciferum, cui hæc Hilarii verba videntur minus probata fuiſſe; *Expoſita unius ſubſtantiæ, quæ græce* homouſioo *dicitur, & ſimilis ſubſtantiæ, quæ* homoeuſioo *appellatur, fideli & pia intelligentia &c.* quaſi contenderet Lucifer, non *piam* ſolummodo, ſed vere catholicam eſſe *homoeuſii* ſigni-

fi-

ficationem, quam Hilarius protulerat, nec *ſimilis* alteri quiſpiam eſſe poſſet natura, qui non eſſet etiam *æqualis*, ut ipſa Hilarius intelligere ſe fatebatur in eodem libro: *Teſtor Deum cæli & terræ, me cum neutrum audiſſem, ſemper tamen utrumque ſenſiſſe, quod per* homouſion homoeuſion *oportet intelligi: id eſt nihil ſimile ſibi ſecundum naturam eſſe poſſe, niſi quod eſſet ex eadem natura*. Itaque Hilarius in *apologeticis ad Reprehenſores libri de Synodis reſponſis* hæc ad Luciferum ſcribit: *Non puto quemquam admonendum in hoc loco ut expendat, quare dixerim* ſimilis ſubſtantiæ piam intelligentiam, *niſi quia intelligerem &* impiam; *& idcirco* ſimilem, *non ſolum* æqualem, *ſed etiam* eamdem *dixiſſe, ut neque* ſimilitudinem, *quam tu frater Lucifer prædicari volueras, improbarem, & tamen ſolam* piam *eſſe* ſimilitudinis intelligentiam *admonerem*, quæ unitatem ſubſtantiæ *prædicaret*: noverat enim Hilarius quibus ambiguitatibus ſubeſſet vocabulum *homoeuſii*, neque eſſe illud probandum affirmabat, niſi *ſimilitudinis* nomine *perfectæ ſubſtantiæ æqualitas* ſignificaretur; quo tamen confidentius utebatur Lucifer, ut ejuſdem quoque vocabuli communione allecti libentius ſe ſe conjungerent Catholicis ii, qui Ariani erroris impietatem detegere jam cœperant, & ab hæreticorum ſocietate ſemet disjungere avebant, niſi obſcura & confuſa vocum ambage irretiti fuiſſent, quas da natura & ſubſtantia Verbi Divini pro cujuſque ſenſu & libera interpretatione uſurpari in vulgus audiebant. Ajebat præterea Hilarius, *homœuſii* vocem non eſſe idcirco rejiciendam, quia plures eſſent, qui illius ſignificatione abuterentur; nam & *homouſii* vocabulum *vitioſe* interpretabantur non pauci, licet Nicæni Concilii auctoritas illius & ſenſum & uſum comprobaſſet; neque indictum de *homœuſio* ſilentium quidquam obeſſe poterat catholicæ ejuſdem vocis interpretationi, quippe etiam de *homouſio* tacendum decreverat Synodus Sirmienſis anni 357. *Sed forte*, inquit Hilarius, *dicetur mihi, Aliqui hodie ex his, qui tum Synodo*, id eſt Nicænæ, *interfuerunt* (Oſium nimirum indicat, qui ſilentium vocabuli *homouſion* in Concilio Sirmienſi probavit) *tacendum de* homouſio *eſſe decreverunt. Et ego invitus licet reſpondebo dicenti: Numquid non & ipſi tacendum de* homœuſio *eſſe conſtituerunt? Oro vos ne quiſquam alius ex his præter ſenem Oſium, & illum nimium ſui ſepulcri amantem reperiatur, qui tacendum eſſe exiſtimet de utroque. Et quo tandem in tantis hæreticorum furoribus recidemus, ſi non dum utrumque recipimus, utrumque retinemus? Non enim videri poteſt impie dici, ut quia neutrum ſcriptum reperiatur, aut neutrum confitendum eſſe, aut utrumque*. At Lucifero fortaſſe non placuit inſtituta inter vocem utramque comparatio; longe enim diſpar erat utriuſque ratio: *homouſion* ſanctiſſimo Oecumenici Concilii teſtimonio erat innixum, nullam hujuſmodi auctoritatem *homœuſion* præſeferebat; illud certa erat Catholicorum teſſera, quamvis nonnulli in pravum ſenſum illius explicationem torquerent; hoc hæreticorum hominum nota, qui, cum ab Arianis ſeceſſionem feciſſent, Semiariani inde dicti fuerant, quia & *homœuſion* rejiciebant, & *imperfectæ ſimilitudinis* ſenſu docebant Filium eſſe ſolummodo *homœuſion* Patri. Reſpondet igitur Hilarius in Apologet. *Satis abſolute, Domine frater Lucifer, cognoſci poterit, invitum me* homœuſii *mentionem habere. Sed quia tu ſimilitudinem Filii ad Patrem prædicabas, demonſtratio ejus a me fuit exponenda ſine vitio*. Unde liquet, Luciferum ita *homoeuſii* vocem admittendam conceſſiſſe, ut catholico ſenſu intelligeretur permiſſa; Hilarius vero, ut omnes vocum tollerentur ambages, & ejuſdem vocabuli communio ejuſdem quoque Fidei ſocietatem pareret & diſſentientium animorum concordiam, longiori diſputatione demonſtrat, quæ prava eſſet, quæ recta vocis utriuſque ſignificatio, ac licet invitus *homoeuſii* quoque uſum ſuo ipſe aſſenſu, ſuoque teſtimonio confirmat, ne quidquam veræ Fidei ſtabiliendæ, & revocandæ paci in Eccleſiam poſſet obeſſe: ita quod Lucifer ſimplici quadam animi confidentia probabat, Hilarius doctis quoque argumentis atque rationibus fulſit. Neque levis eſt conjectura inde deducta, Luciferum, qui poſt Hilarii librum de Synodis, ſuos ipſe pro S. Athanaſio compoſuit, illius doctrina & monitis adductum *ſimilis* vocem cum vocabulo *æqualis* conjunxiſſe in laudato ſuperius teſtimonio, quo clarior fieret & mentis ſententia & vocis ſignificatio.

De una deitate Patris & Filii ſententia in Lucifero.

Ceterum non deſunt Lucifero locutiones aliæ, eæque graviſſimæ, quæ Ariano errori adverſantur perſpicue, quas inter vim habet maximam *unius Deitatis* confeſſio, qua ſæpiſſime uſus eſt, ut quavis ex parte impiam hæreſim oppugnaret. Cum enim Arius

alienum externumque, quantum ad ſubſtantiam attinet, Patrem a Filio eſſe doceret, inde ſequebatur utriuſque naturas penitus eſſe diſſimiles, & invicem a ſe ſe disjunctas; & tamen, qun erat ingenin ad ſallendum vaferrimo, in epiſtnla ad Alexandrum Epiſcopum ſcripta, quæ legitur & apud Athanaſ. in lib. de Synod., & apud Hilarium in lib. IV. de Trinit., ait ſe iccirco non diviſiſſe *μονάδα* in *Divinitate*, quemadmodum Sabellius diviſerat, licet unum idemque eſſe Patrem cum Filio aſſeruerit. At hæreticus homo vocabulum illud ea ſignificatinne uſurpabat, qua *ſingularitas* intelligitur, & perfectam Divinitatem uni Patri *ſingularem* tribuebat; hinc *unionis* notio, ita enim vocabulum *μοναδα* vertit Hilarius, eam *unionem* indicat, quæ omnem unius cum alio communionem reſpuit: Arius autem iden arguebat Sabellium, inquit Petavius in lib. VIII. cap. 8. num. 7. *quod μοναδα diviſiſſet, quatenus diverſas perſonas, id eſt qualitates & functiones, eamdem hypoſtaſim obiiſſe cenſebat: ut idem & unus modo pro Patre, mode pro Filia ſe geſſerit*. Ubi advertendum eſt, Editores Opp. D. Hilarii ſenſum Arianæ locutinnis non eſſe aſſecutos, cum in nnta huic loco ſubjecta apud Hilarium Tom. I. lib. IV. de Trinit. num. 12. ajnnt, *Sabellium in Incarnatione unionem diviſiſſe, hoc eſt in Chriſto perſonarum dualitatem invexiſſe*. At iidem poſtea in lib. VI. num. 11. aliter illum de Sabellio locum interpretati ſunt ad hæc Hilarii verba, *cujus unionis diviſio eumdem Deum diviſit in Virgine*, id eſt Sabellius; ſubjiciunt enim, *Cum unio ad perſonas referri ſoleat, hoc per ſe ſonat, perſonam in Chriſto non fuiſſe ſingularem, ut explicuimus pag.* 80. ſcilicet ad num. 12. lib. IV. *Sic tamen potius intelligendum videtur, ut Sabellius unionem in Virgine diviſerit, quatenus poſt ſuſceptam in ea carnem eidem Deo Patris ac Filii nomina adſcribere cœperit, nominum augens numerum non perſonarum:* quæ cum Petavio quodammodo cohærent, licet hæc nomina *Patris* & *Filii* non in Incarnatione primo diſtinxerit Sabellius, ſed ipſa Filii a Patre diverſa munera diverſaſque actiones, nec vocabulum *unio* hic poſſit ad perſonas referri, cum ex Ariann ſenſu, uti monuimus, *ſingularitatem* proprie ſignificet, & Græcam vocem *μονάδα*, quam Hilarius *unionem* interpretatur, *unitatem*, ſeu clarius ad vim vocis exprimendam *unicitatem*, alii recte & vere interpretati ſint; qund enim a Latinis *unio*, a Græcis *ἕνωσις* dicitur. Neque probandum præterea eſt, quod ajunt, Sabellium *in Chriſto perſonarum dualitatem invexiſſe;* quippe, ut Epiphanius perhibet hær. 62., hæreticus iſte dicebat, *Filium emiſſum* fuiſſe a Patre in homioem *tamquam radium divinitatis, qui omnia illa perfecit, quæ ad redemtionem humani generis attinebaat;* veram autem *ἐνανθρώπησιν* ſeu *Incarnationem* non agnovit, ſed meram *ἐνέργειαν, & operationem divinitatis in homine Chriſto*, inquit Petavius in lib. I. de Incarn. cap. 3. num. 7. Nam quod *perſona Patris* hominem aſſumſerit, & Pater in homine paſſus ſit, unde *Patripaſſiani* exorti, hæc propria Noeti & Noetianorum hæreſis fuit, de qua Epiph. hæreſ. 57. Quin & in nota paullo ſuperiore ad hæc verba Hilarii lib. VI. de Trin. num. 11., *Volentes Ariani nihil inter Patrem & Filium eſſe unum, diviſæ a Sabellio unionis crimen exprobrant*, iidem perperam ſcripſere, *propriam atque omnibus notam in hoc* fuiſſe *Sabellii hæreſim, quod unionem in Deo prædicaret; at quod unionem in Chriſto divideret minus innotuiſſe: hoc autem fraudulenter, non illud expreſſit* Arius; *ut Catholicos unionem in Deo deteſtantes, & diſtinctarum perſonarum in natura æqualitatem profitentes cum Sabellio pariter damnaret;* nam ut calliditate & fuco verborum unice ſe tueretur Arius, ſuamque impietatem, id ſolum objecto Sabellianæ hæreſis dogmate intendebat, ut fraudulento *μονάδος* vocabulo *unitas Divinitatis* a ſe videretur affirmari, quam a Sabellio dividi jactabat, quia hic in *individua quidem ſubſtantia eamdem Patris Divinitatem* ei tribuebat, qui *Filius* in ſacris libris vocatur; quod Arius omnino negabat. Itaque Arianæ *monadis* ſenſus hic erat, ut *Patrem unum eſſe Deum* diceret *natura & eſſentia*, *Filium* vero, qui a Patre *alienus*, *Divinitatem* adeptum eſſe *ſolo nomine*, & quadam *divinitatis participatione*: hinc verſipellis hæreticus *unum Deum* non negabat, Filio ſejuncto a Divinitate Patris, & negabat *unum Deum*, cum duos quodammodo Deos alterum *eſſentia*, alterum *gratia* nbtrudebat. Huc igitur ſpectant Luciferi locutiones, quibus *unam habere Patrem & unicum ejus Filium Deitatem, unam vindicari* a Catholicis *Divinitatem Patri & unico ejus Filio, defendi quod una Divinitas ſit Patris & unici ejus Filii, unam Deitatem poſſidere Patrem & Filium*, paſſim affirmat in

ſuis

ſuis libris, ac in iiſdem repetitas ſæpiſſime leges: *Divinitatem* enim, quam Arius *unam* eſſe quidem, at *in Patre* ſolummodo ajebat, *unam & eamdem* eſſe *in Patre & Filio* declarant ea verba, & hinc *unam* eſſe *& eamdem utriuſque naturam*. Hiſce Luciferi teſtimoniis uſus eſt etiam Petavius in lib. IV. cap. 14. ut *divinæ eſſentiæ ſingularitatem* ex Latinis Patribus comprobaret: *Lucifer Calaritanus æqualis Hilarii non ſemel* unam *eſſe* deitatem *affirmat* Patris & Filii, *&* perfectam eſſe divinam Trinitatem, & unam habere ſubſtantiam, *lib. de non parc. in Deum delinq. & Moriendum eſſe pro Filio Dei*. Porro hujuſce vocabuli *Deitas* tanta vis eſt, ut, quod Petavius advertit in lib. VIII. cap. 8. num. 7. plures e Patribus *Deitatem*, ſeu *Divinitatem* μονάδα eſſe, id eſt *unitatem*, eamque perfectiſſimam, qualis eſt numerica, defendant; quorum teſtimonia is exhibet in lib. XIV. cap. 13. num. 5. Sic *una Deitas* idem ſonat ac *unitas Divinitatis*, quæ cum ſit propria naturæ, & *unitatem* indicat *eſſentiæ*; id quod Lucifer magis ἐνεργητικῶς expreſſit in lib. de non parc. in Deum delinq. cum ſcribat, *credere Chriſtianos quod una ſit æternitas Patris & Filii, quia una eſt Deitas*. Atque hic non eſt ſilentio prætereundum, quod nobis excidit, cum in lib. de non conven. cum hæret. pag. 16. ad hæc Luciferi verba *de Dei conſilio*, quæ antea in editione Tiliana legebantur, notavimus ex Latinio & Cod. Vatic. eſſe legendum *de Dei Filio*, ſive ut idem Codex, *de unico Dei Filio*: recta enim, & vera, eaque apprime efficax eſt illa locutio *de Dei conſilio* ad tuendum contra Arianas fraudes catholicam doctrinam. Arius namque in ſua Thalia docuerat, Filium, *cum ſit Filius, voluntate Patris vere exſtitiſſe*; iccirco eſſe illum *Patre poſteriorem* arguebat, ex quo *principium* habuerit; quod in epiſtola ad Alexandrum Epiſcopum confirmavit ſcribens, *Deum genuiſſe Filium ..... natum autem non putative, ſed vere, obſecutum voluntati ſuæ*; uti legitur apud Hilarium in lib. IV. de Trinit. nam apud Athanaſium in lib. de Synod. ita hæc ſententia exprimitur ab interprete latino, *Deum qui genuit Filium .... non opinione factum aut cogitatum, ſed re vera ſubſiſtentem, eumque ſubſiſtere fecit ſua voluntate*; quæ in Græco hujuſmodi ſunt, οὐ δοκήσει, ἀλλὰ ἀληθείᾳ ὑποστήσαντα ἰδίῳ θελήματι: de quo tamen veteres Patres aliquando inter ſe diſputarunt, cum alii docuerint, Filium *naturaliter ac ſine voluntate*, alii *non neceſſario, ac voluntate* genitum fuiſſe; quorum ſententias optime explicat, & inter ſe ſe conjungit Petavius in lib. VI. cap. 8. num. 22. *Utrique* enim *eam voluntatem* re vera *admittunt, quæ neceſſaria ſit; & illam rejiciunt a generatione Filii, quæ ſit libera, & cum deliberatione, atque utriuslibet poteſtate conjuncta*; quo maxime ſpectabat Arii doctrina, hanc liberam in Patre voluntatem fuiſſe impiiſſime affirmans ad generandum Filium. *Quocirca*, utor Petavii verbis num. 21., *adverſus Arianam cavillationem hac ſe præſcriptione tutati ſunt veteres aliqui, ut* Filium *ipſam eſſe voluntatem Patris, ipſumque dicerent eſſe conſilium: ex quo id efficiebant, non eo priorem eſſe Patrem, quia ſine voluntate conſilioque eſſe non potuit*. Hoc argumento uſi ſunt Patres aliquot, quos ibidem Petavius enumerat; in primis Cyrillus Alexandrinus in lib. VII. Theſaur. Filium *vivens*, ait, *eſſe Patris conſilium, per quod univerſa fecit. Quare ſi conſilium & voluntas Patris eſt, quomodo generationem ſuam voluntas præcedet?* quam loquendi rationem laudat Auguſtinus in lib. XV. de Trinit. cap. 20. rectius tamen dici affirmat *conſilium de conſilio, voluntatem de voluntate*; *Quidam*, inquit, *ut Filium conſilii vel voluntatis Dei diceret unigenitum Verbum, ipſum conſilium, ſeu voluntatem Patris idem Verbum eſſe dixerunt. Sed melius, quantum exiſtimo, conſilium de conſilio, & voluntas de voluntate, ſicut ſubſtantia de ſubſtantia, ſapientia de ſapientia*. Ex quibus conſtat, quam recta ſit Luciferi locutio, & ad fallendas arcendaſque Arii inſidias ac dolos aptiſſima, quæque omnino in ſuum locum debeat iccirco reſtitui.

Cur Filius Dei dicatur a Lucifero Conſilium Dei?

Alterum Arianæ hæreſis dogma primigenium, & æque nefarium, quod illius auctor impie diſſeminavit, hoc erat, *Spiritum ſanctum eſſe a Filio creaturæ creaturam*, ut tradit Petavius in lib. 1. cap. 14. num. 13. auctoribus Epiphanio ad hæreſ. 69. & Auguſtino in lib. de hæreſ. cap. 69. Equidem Arius ſcripſerat in Thalia, *Trinitatem eſſe non ſimili majeſtate, & impermixtiles invicem eorum hypoſtaſes*, ſive ut Athanaſius interpretatur hæretici ſententiam in Orat. 2. cont. Arianos, *alienas viciſſim & incommunicabiles eſſe ſubſtantias Patris & Filii & Spiritus ſancti*; unde Ariani a Fulgentio

Arianum dogma adverſus Spiritum ſanctum.

tio

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

tio *Triuſiani* dicti in reſponſ. ad Object. 7. Arian. quippe *tres in Trinitate eſſentias a ſe diſtinctas, & alteram altera perfectiorem* ineſſe jactabant. Porro Petavius recte conjicit, Arium ſuam adverſus Spiritum ſanctum blaſphemiam palam non docuiſſe ab initio, cum nulla hujus mentio fiat in illius epiſtolis ac libellis, neque in litteris Alexandri contra Arium, Nicænum autem Concilium nihil præcipue ſanxerit de Divinitate Spiritus ſancti, *eo quod nondum tunc eſſet hæc mota quæſtio*, inquit Baſilius in epiſt. 78. al. 125., *paullatim autem creſcentia impietatis ſemina, quæ prius ab Ario hæreſis auctore jacta, poſtea vero ab iis qui illius errores improbe exceperunt, ad Eccleſiarum perniciem enutrita ſunt, ipſaque impietatis ſeries in blaſphemiam contra Spiritum ſanctum erupit*. Hinc igitur Lucifer, qui in Conſtantio Auguſto impietatem iniquiſſimi dogmatis inſequebatur veluti Arianæ hæreſis fautore potentiſſimo, hæc eidem Conſtantio exprobrat in lib. de non conv. cum hæret. *Illico ut occupaſti Italiam, eccleſiam ejus tentaſti vertere; dixiſti Deum Patrem non eſſe verum Deum Patrem, unicum ejus negans Filium, affirmans non eſſe illum verum Filium; aſtruxiſti etiam Sanctum Paracletum Spiritum fabricatum eſſe ex nihilo, deſcendere ex nihilo*; in ceteris autem libris Spiritum ſanctum æqualem Patri ac Filio *æternitate, potentia, magnitudine, dominatione* eſſe tuetur: ſic in lib. 1. pro S. Athan. *unam potentiam habere*, ait, *Patrem & Filium & Spiritum ſanctum*; & in II. *unam æternitatem habere Patrem & Filium & Spiritum ſanctum clamantibus ſacris Scripturis*; & in lib. de non parc. in Deum delinq. *Tunc cum cognoſcere cœperis Patris & Filii & Spiritus ſancti unam nos recte confiteri æternitatem, cum videre cœperis quod una ſit magnitudo unaque potentia in Patre & in unico ejus Filio, & in ſancto Paracleto Spiritu &c.* Quæ ad ſignificandam eamdem in Spiritu ſancto *naturam* & *Divinitatem* cum Patre & Filio vim habent maximam, præſertim ex adjunctis *Sancti* & *Paracleti*, ut probat Petavius veterum Patrum auctoritate in lib. II. cap. 13. Sed in primis laudi tribuendum eſt Lucifero, quod unus ex paucis fuerit, qui, furente ſub Conſtantio Ariana hæreſi, *Spiritus ſancti Deitatem* palam & expreſſis verbis teſtatus ſit. Hinc illius auctoritate uſus eſt etiam Petavius in lib. III. cap. 7. num. 14. dum rejicit argumentum Joannis Crellii adverſus Spiritum ſanctum deſumtum ex antiquis Patribus, quos inquiebat novus iſte Arianus numquam *Dei* nomine appellaſſe Spiritum Sanctum uſque ad ætatem Hilarii Pictavienſis: Petavius enim plurima ex veteribus Patrum ſcriptis teſtimonia colligit, quæ Spiritus ſancti Divinitatem perſpicue teſtantur, ipſumque Hilarium a calumniis defendit, quas in ipſum ejuſque libros de Trinitate ingeſſere Eraſmus & ipſemet Crellius; tum ſubdit, *Lucifer Calaritanus Hilarii æqualis loquitur*, Una eſt divina ſublimitas Patris & Filii & Spiritus ſancti. Verum hoc teſtimonium Petavio non prodeſt; nam mendum interpunctionis hic ineſt, uti legitur in editione Tiliana; *niſi quia una ſit ſublimitas Patris & Filii ſancti Spiritus, in beato manens Apoſtolo &c.* Quod mendum in hac nova editione ſublatum eſt Latinii auctoritate, qui cenſet punctum figendum eſſe poſt vocem illam *Filii:* & recte; cum Lucifer pag. 255. hæc præponat interrogans; *Quid eſt*, qui cum in forma Dei eſſet? tum ſubjicit; *niſi quod ipſam inacceſſibilem lucem habitet Filius, quam & Pater; niſi quia una ſit divina ſublimitas Patris & Filii. Spiritus ſanctus in beato manens Apoſtolo &c.* Aliæ tamen ſunt Luciferi locutiones, quæ clarius indicant *Divinitatem* Spiritus ſancti, & ipſum *Deum* vere nominant, ac perſpicuis verbis; etenim in lib. de non conven. cum hæret. ſcribit: *Fides Apoſtolica Trinitatem confitetur perfectam, & unicam Deitatem fatetur Patris & Filii & Spiritus ſancti*; & iterum, *unam eſſe Deitatem Patris & Filii & Spiritus ſancti*; ac in lib. I. pro S. Athan. *unam* item *Deitatem* dicit *Patris & Filii & Spiritus ſancti*; & in II. *unam habere Deitatem Patrem ac Filium & Spiritum ſanctum*. Dicimus autem unum fuiſſe Luciferum ex paucis, qui per ea tempora *Divinitatem* Spiritus Sancti palam & aperte profiteretur; quod ex Petavio confirmatur, & ex Monachis Maurinis in Præfat. ad Tom. 3. Opp. D. Baſilii; ille enim, *Nonnullos*, ait, *ceteroqui Catholicos per idem tempus Spiritum ſanctum palam aperteque Deum nominari non ſinebant, & qui vocare ſic auderent, eis tamquam Catholicæ Fidei inimicis obſtrepebant. Alii, etſi Deum eſſe non dubitarent, pacis ac concordiæ ſtudio, & ne malevolos iſtos offenderent, publice id minime profitebantur*. Primos redarguit Baſilius in lib. de Spirit.

rit. Sanct., & in epiſt. VIII, al. 141. ſcripta an. 360. Alteros vero Baſilius ipſe imitatus eſt aliquando, *duabus potiſſimum de cauſſis . Prima erat ut infirmis conſuleret , altera ut furentibus hæreticis locum præriperet perturbandæ & vaſtandæ Cappadociæ*, inquiunt Maurini Editores in laudata Præfat. num. 3. qui Baſilii conſilium fuſe eruditeque tuentur . At Lucifer quo erat animo fervens, & mira in dicendo libertate, unice Fidei cauſſam ſpectabat , & quibusvis poterat modis ſive re ſive verbis ſive ſcriptis, ut illam publice & ſine ulla verborum ambage teſtaretur , ut Arianos ad ejuranda impia hæreſeos dogmata adigeret, tota ingenii vi conabatur , Propterea de Fide Luciferi ac doctrina hæc merito Athanaſius ſcripſit in altera ad illum epiſtola ; *Quis non pervidet, exceptis Arianis, ex tua doctrina veram quidem fidem, maculam autem Arianorum? Valde & admirabiliter, ut eſt lumen a tenebris , ita ſeparaſti veritatem a calliditatu & hypocriſi hæreticorum, defendiſti catholicam Eccleſiam, probaſti nihil eſſe , ſed tantum phantaſiam Arianorum verba* . Integram Luciferi Fidem laudat etiam Ambroſius in lib. de exceſſu fratris ſui Satyri ; cujus *Fidei heredes* ipſum aſfirmat reliquiſſe, eamque gravibus verbis commendant Fauſtinus & Marcellinus in Libello Precum &c.

§. III.

Quæſtio critica in aliquot Luciferi loca.

QUod ad hanc Præfationis partem attinet, ea primum, quæ de numero Epiſcoporum, qui in Concilio Mediolanenſi interfuerunt an. 355., diximus hic examinanda eſſe in nota ſubjecta pag. II., vide jam tractata in ipſa Luciferi vita , veluti aptiora in loco, uti etiam ea , quæ de Edicto Conſtantii Imperatoris ſæpiſſime Lucifer ſcribit, præſertim ſub initium lib. *de non parc. in Deum delinq.* Primum igitur hujus quæſtionis locum ſibi vindicat Luciferi ſententia de Conſtantino Auguſto, quem labe Ariani erroris aſpergit in lib. *de Reg. Apoſt.* pag. 39. in quo Conſtantium hæc loquentem inducit ; *Niſi pater meus bene feciſſet conferre ſe ad Arianos, non ejus filii regnaremus ;* queis nihil contra objicit Lucifer pro cauſſa Conſtantini tuenda, Tum in lib. I. pro S. Athan. pag. 91. *Tu etenim ipſe teſtis es*, inquit ad Conſtantium, *quod eum propter fidem, quam ſemper tenuit Eccleſia ac tenet, quod eam damnare noluerit* Athanaſius, *miſſus fuerit ad exſilium , quia videlicet noluerit eſſe Arianus : iccirco namque Athanaſium peroſum habitum a patre tuo non fugit te ; quandoquidem & tu in ea eum digneris perſequi cauſſa , in qua fuerit & tuus pater perſecutus*. Ac in lib. 2. ſe inique teſtatur damnaturum fuiſſe Athanaſium , ſi Conſtantii *& patris ejus voluntati* obſecundaſſet . Hinc Baronius ad an. 336. num. 14. merito Luciferum reprehendit, quippe ea ſcripſerit, *quæ a veritate penitus abhorrent ;* & ad an. 324. ubi diſſerit de Romano Conſtantini baptiſmo num. 51. *Scimus apud Luciferum Calaritanum Conſtantium Imperatorem infamia hæreſis laboraſſe , quod S. Athanaſium exſulare juſſiſſet . Verum magis ipſi credimus Athanaſio, qui eum ſæpe excuſat , & poſt obitum Conſtantinum pium, felicis memoriæ, atque religioſiſſimum nominat*, orat. I. adv. Arian. & Apolog. ad Conſtantium, tum in epiſt. ad Solitarios , in qua ſui exſilii cauſſam in fraudem & inſidias Arianorum rejicit . Equidem veteres Patres non pauci catholicos Conſtantini ſenſus, & rectæ Fidei conformes pluribus laudant, & Hilarius in lib. I. adverſ. Conſtantium hunc *pietatis paternæ heredem rebellem* appellat , & Epiphan. hæreſ. 69. Conſtantium item increpat, quod *non ſecundum fidem patris proceſſit* . Erant tamen nonnulli, qui ex iis, quæ tum gerebantur, ſuſpicionem facile capiebant, quippe rerum minus conſcii, de Fidei integritate in Conſtantino ; nam & Athanaſii exſilium, & Arii ad Catholicorum communionem reſtitutio a Conſtantino Euſebianorum dolo probata dubios haud injuria cunctorum animos in re tam gravi tenebant : quare is morti proximus hæc verba pronunciaſſe dicitur ab Euſebio in ejus vita lib. IV. cap. 62. Μὴ δὴ ἂν ἀμφιβολία τις γίγνεται, *Nulla jam dubitatio ſit ;* quorum *verborum ſenſus ſatis eſt obſcurus* , ſubdit Valeſius in Adnot. *an Conſtantius id voluit dicere?* „Ceſſent jam omnes dubitare de me, utrum re vera Chriſtianus ſim ; nemo in poſterum

Erronea Luciferi opinio de Imperatore Conſtantino.

„ ſu-

„ ſuſpicetur, me verbis dumtaxat, non ex intimo cordis affectu Fidem Chriſti amplexum „ fuiſſe : „ quamvis Græca vox *ἀμφιβολία poſſit hoc loco ſumi pro ἀναβολή*, *id eſt* omnis mora, omnis amoveatur dilatio; *qui quidem ſenſus magis cohæret cum præcedentibus* de baptiſmo ſcilicet ad mortem uſque dilato. Hinc Baronius ad an. 336. Luciferum hiſce excuſat; *Porro rerum tunc geſtarum prorſus ignarus ille ; quod ſciſſet , Conſtantinum Euſebianorum perſuaſione , iiſdemque Arianorum, Athanaſium in exſilium in Gallias amandaſſe , credidit omnino id factum , quod Conſtantius tranſiſſet ad Arianam hæreſim ; idque in eum inconſulto nimis declamare non deſtitit* . Præterea quæ in vulgus tunc ferebantur, quod Arianum baptiſma is ſuſcepiſſet ab Euſebio Epiſcopo Nicomedienſi , & ſuſpectæ religionis homine, qui morienti Auguſto adfuerat, tum quod *teſtamentum tradidiſſet presbytero* cuidam *Arii laudatori*, *quem ut virum bonum ſoror ipſius Conſtantia moriens ei commendaverat*, ut ſcribit Sozom. lib. II. cap. 34., eo magis ſuſpicionem in Conſtantinum augebant; ut nihil propterea miremur, ſi Lucifer in eam opinionem prolapſus ſit, quam audiebat aliorum ore & conſenſu in privatis hominum colloquiis, ut moris eſſe ſolet, pervagari. Sane Hieronymus in Chron. hæc de Conſtantino ſcripſit: *Conſtantinus extremo vitæ ſuæ tempore ab Euſebio Nicomedienſi Epiſcopo baptizatus in Arianum dogma declinat ;* quæ in omnibus hujuſce Chronici exemplaribus jam editis, & in VII. Vatic. mſſ. leguntur, uti animadvertit Pontacus in notis ad hunc locum; unum tamen Lodonenſe mſ. ſic eadem deſcribit; *Conſtantius extremo vitæ ſuæ tempore ab Euſebio Epiſcopo Nicomedienſi baptizatus . Euſebius in Arianum dogma declinat* . Et Alcobacienſe mſ. & Vatic. unum pro Conſtantino *Conſtantium* nominat , qui tamen Nicomedia procul baptizatus fuit ab Euzojo Epiſcopo Ariano , auctore Athanaſio in lib. de Synod. Baronius ad an. 324. putat ea verba Chronici Hieronymiani eſſe expungenda, quippe Hieronymo afficta , quod tamen Pontacus efficere auſus non eſt contra mſs. Codicum fidem , licet Baronii ſententiam ſequatur de unico Conſtantini baptiſmo Romæ ſuſcepto per Silveſtri Pontificis miniſterium . Noſtrum profecto non eſt hanc controverſiam aggredi , quæ magno utrimque partium ſtudio agitur inter Eccleſiaſticos Scriptores, utrum ſcilicet Nicomediæ an Romæ Conſtantinus baptiſmum ſuſceperit : Daniel tamen Papebrochius in Comm. Hiſt. de S. Conſtantino M. Imperat. ad diem 21. Maii Boll. cap. 2. Nicomedienſe baptiſma tuetur adverſus Baronium, & Hieronymi verbis hanc interpretationem accommodat: *Id eſt, inclinare viſus eſt Conſtantinus in eorum ſententiam, qui ὁμοουσίου vocabulo abſtinendum cenſebant, non ut hæretico ſed ut novo , ideoque ſcandalum generante apud eos , qui Nicænæ Fidei omnino ſe adhærere profitebantur, perſuadebantque Imperatori , ut crederet , eos , qui vocabantur Ariani, voce illa ſuppreſſa ad concordiam rediſuros:* &, *Simili modo alibi Hieronymus ſcripſit propter receptam Valentis & Urſacii confeſſionem in ſpecie Catholicam , quod ingemiſceus orbis terrarum miratus eſt ſe eſſe Arianum*. Hæc ille pro Hieronymo , quæ Lucifero aptari nequeunt , neque teſtimonio Iſidori in Chron. quod hujuſmodi eſt : *Conſtantinus in extremo vitæ ſuæ ab Euſebio Nicomedienſi Epiſcopo baptizatus in Arianum dogma convertitur . Heu proh dolor ! bono uſus principio & fine malo ;* al. *bonus principio , & fine malus ;* queis hæc ſubdit Jacobus Breulius in notis; *Hanc ſententiam docte refellit Cedrenus in Compend. Hiſtor. in vita Conſtant.* At hi, licet erraverint, error ex populari ſolummodo fama exortus errantium culpam plurimum imminuit ; quod Lucifero & Iſidoro accidiſſe putamus . De cultu S. Conſtantini M. apud Græcos vide Papebrochium in loco laudato.

Explicatur mens Luciferi & ſententia de Joſaphat rege Juda.

Multo eſt difficilius Luciferi ſenſum explicare in eo loco libri de Reg. Apoſt. pag. 40. ubi perſpicuis verbis Joſaphat ſanctiſſimum regem Juda comparat cum Conſtantio, & utrumque *ſacrilegum* manifeſto appellat; *Quando conſideres etiam filium Baſa annis triginta quinque, cum fueris ut tu ſacrilegus , regnaſſe apud Judæos* . Error quidem ineſt nomini huic *Baſa* ſive interpretis ſive librarii culpa , cum in ſacris libris pater Joſaphat ubique *Aſa* appelletur, & a Joſepho in lib. VIII. Antiq. Jud. cap. 11. & ſeq. *Aſaaus* & *Aſſanus* abſque ullo veterum codicum diſcrimine : erravit autem Lucifer in conſignandis regni annis, qui Joſaphat tribuuntur; nam anni triginta quinque, quos in ejus regno ſupputat, ætatis anni ſunt, quam tum gerebat , cum ad regnum evectus fuit , ut clare conſtat ex 2. Paralip. cap. XX. apud Septuaginta: Καὶ

ἰβα-

ἐβασίλευσεν Ἰωσαφὰτ ἐπὶ τὸν Ἰούδαν· ὢν ἐτῶν τριακονταπέντε ἐν τῷ βασιλεύσαι αὐτόν. *Et regnavit Joſaphat ſuper Judam, cum eſſet annorum triginta quinque in regnando ipſum;* quod ibidem Vulgata confirmat; annos vero regnaſſe viginti quioque teſtantur itidem Septuaginta tum in cap. eodem libri 2. Paralipom. καὶ εἴκοσι καὶ πέντε ἔτη ἐβασίλευσεν, *& viginti & quinque annos regnavit;* tum in lib. 3. Reg. cap. xvi. quibuſcum conſentit Vulgata, & Joſephus in lib. ix. cap. 3. qui ſcribit regem hunc, *exacto quidem vitæ ſuæ anno ſexageſimo, regni vero vigeſimo quinto* diem ſupremum obiiſſe; unde Latioius recte conjicit, Luciſerum baud aſſecutum fuiſſe ſenſum hujus teſtimonii adeo in ſacris libris perſpicuum. Porro dubium non eſt, quin Luciſer Joſaphatum innuerit iis verbis, quæ ex ſacro volumine deſcribit, & ad hunc regem pertinent, 3. Reg. xvi. apud Septuaginta: *Et in anno undecimo Ambri regnat Joſaphat filius Aſa ..... & ambulavit in via Aſa patris ſui, & non declinavit ab ea, faciendo rectum in conſpectu Domini, Tantum excelſa non abſtulerunt. Sacrificabant in excelſis, & adolebant;* quæ leguntur repetita cap. xxii. *Et ambulavit in omni via Aſa patris ſui: non declinavit ab ea, faciendo rectum in oculis Domini. Verumtamen excelſa non abſtulit. Adhuc populus ſacrificabat, & adolebant in excelſis.* Hæc autem laudi profecto tribuuntur piiſſimo regi præter illud, quod paſſus fuerit impia Deorum ſacra ab Hebræo populo frequentari, nec profanos lucos, & erecta in iis Numioum delubra penitus everterit. Hinc igitur Luciſer cauſſam ſe nactum putaverit, cur poſſet Joſaphatum eum Conſtantio conſerre; ne ſcilicet mitum huic videretur, ſi catholicam Fidem pro Ariana hæreſi tuenda inſecutus tranquillo diuturnoque regno frueretur, cum & rex Joſaphat, qui ob permiſſum nimia in populum indulgentia idolorum cultum vindicem in ſe Dei iram provocabat, diutinam tamen in regno felicitatem obtiouit. Nec inter utriuſque erimen comparatio re vera inſtituitur, ſed inter proſperum vitæ curſum, quem uterque exegit; licet & Conſtantius vete *ſacrilegus* debitas ſibi a Deo pœnas jam promeriius ſit, & Joſaphat, qui ſacrilegia populi tolerabat, juſta ſuæ culpæ aoimadverſione puniendus fuiſſet. Equidem in libro Eccli. cap. xlix. 5. hæc legimus; *Præter David & Ezechiam & Joſiam omnes* (reges Juda) *peccatum commiſerunt;* queis advertens Luciſer, & acri æſtus vi abreptus, ut pii etiam regis exemplo fideotem ſibi inanem Conſtantii jactantiam retunderet, *ſacrilegum* dixit Joſaphatum, cui peccatum permiſſi populo ſacrilegii tribuitur iis verbis, *Verumtamen excelſa non abſtulit:* cum ceteroquin in lib. 1. pro S. Athan. pag. 81. Joſaphat *Deo dicatum* regem Juda commendet, ejuſque laudes ut viri *Deo dicati* fuſe perſequatur pag. 82. Quæ hactenus de mente Luciferi hoc in loco ita duximus explicanda, ut omois de ejus religione erga ſacros libros, qui regis hujuſce pietatem pluribus celebrant, ambiguitas, & omnis ab ejuſdem libris antilogia auferatur. Addere hie lubet & alium Luciferi locum, in quo Maoaſſem quoque regem Juda comparans cum Conſtantio in eo- *& de Manaſſe,*
dem libro de Reg. Apoſt. pag. 46. hæc Imperatori minitatur: *Noli ſibi ipſe miſereri ut temet ad Deum vertas, noli corrigere nefarios actus tuos, & invenies te torqueri cum Manaſſe;* quæ, ſi de æterna Manaſſis pœoa intelligi velimus, iis profecto non cohærent, quæ de pœnitentia hujuſce regis ſacræ litteræ teſtaotur 2. Paralip. cap. xxxiii. *Qui poſtquam coanguſtatus eſt, oravit Dominum ſuum: & egit pœnitentiam valde coram Deo patrum ſuorum. Deprecatuſque eſt eum, & obſecravit intente: & exaudivit orationem ejus, reduxitque eum Jeruſalem in regnum ſuum, & cognovit Manaſſes, quod Dominus ipſe eſſet Deus.* Tum quæ pie ſancteque geſſit in regno, ibidem narrantur cum laude; unde cognoſcas Maoaſſis pœnitentiam ſinceram fuiſſe, & conceſſa eidem a Deo venia probatam, ut Calmetus etiam animadvertit ad librum 4. Reg. eap. xxi.; quin immo a ſuſcepto jam religioſæ vitæ inſtituto haud amplius illum legimus deflexiſſe: & Juſephus lib. x. Antiq. cap. 3. hæc de Manaſſe memoriæ prodidit; *Atqui vero in iſtis mutatus in melius ita reliquum vitæ egit, ut beatiſſimus dignuſque imitatione ex illo tempore habitus fuerit, quo cœpit pietatem erga Deum colere.* Verum quidem eſt, Manaſſe poſt captivitatem regnante, *populum immolaſſe in excelſis Domino Deo ſuo* illicito cultu; *ſed illud* huic regi *incommodum contigit*, ſubdit ibidem Calmetus ℣. 17., *ut minori polleret auctoritate, quam opus fuiſſet, ut eum abuſum aboleret*, licet is *præceperit Judæ, ut ſerviret Domino Iſrael*, teſte ſacro Scriptore ℣. 16. & inde non conſe-

d qui-

quitur certe, æternum Manaſſi ſupplicium a Deo inflictum fuiſſe. De quo cum nihil liceat affirmare, divinis libris omnino ſilentibus, aptius noſtro quidem judicio locum Luciferi interpretaberis, ſi putes, ipſum temporariam Conſtantio pœnam minitari, uti Manaſſes regno dejectus diuturnam apud Babylonios & ærumnoſiſſimam captivitatem ſubivit. Poſtremus Luciferi locus, qui ſingularem poſtulat animadverſionem, ad E-
& de Elia. liam ſpectat, de quo hæc in lib. 1. pro S. Athan. pag. 80. *Heliam conſpice tranſlatum ad amicitias Dei perfruendas æternas; & nunc Achab torquetur in exterioribus tenebris, Eſt Helias de Dei gaudens amicitiis, & eſt Achab exſolvens perpetuas pœnas. Erit ſine dubio Athanaſius in convivio ubi eſt Helias, & tu eris in loco illo tormentorum &c. Iſtud eſt ſapere, ut elegiſſes infelicitatem æternam Achab regis, magis quam frui felicitate perpetua, quam eſt conſecutus Helias?* Quæ profecto ejuſmodi ſunt, ut indicent, Eliam æternam gloriæ cæleſtis felicitatem adeptum jam eſſe. Plures quidem feruntur ſententiæ inter Interpretes ſacros & Theologos de loco, in quem tranſlatus fuerit Elias; *ſed certum moræ locum*, ubi Elias & Enoch degunt, *nunquam deſignavit Eccleſia*, inquit Calmetus ad 4. Reg. 11. *improbantque S. Auguſtinus lib. 11. de pecc. origin. cap. 3. S. Chryſoſtomus hom. 21. in Gen. & 22. in epiſt. ad Hebr. & Theodoretus quæſt. 45. in Gen. eorum licentiam, qui in tanto Scripturarum ea de re ſilentio magiſtrorum more ſententiam audacter pronunciant*. Ex Hebræis quidam, quorum opiniones afferunt Munſterus & Vatablus, cenſuerunt, Eliam in ipſum re vera cælum, ſcilicet Paradiſum, raptum fuiſſe, & veſtes corpuſque ejus in ſphæra ignis fuiſſe abſumta; ſed hos vel una Joſephi auctoritas poteſt refellere, qui in lib. ix. Antiq. cap. 2. *Sub idem tempus*, inquit, *Elias ex hominum conſpectu ſublatus eſt; nec in hodiernum uſque diem quiſquam novit qui fuerit ejus exitus*. Non defuere tamen inter Chriſtianos Scriptores, qui perſuaſum haberent, Enochum & Eliam abſoluta animi & corporis gloria beatos eſſe; ita enim ſentit Procopius Gaza, qui in Comment. ad Geneſ. affirmat, utrumque *videre divinam eſſentiam, & in corporibus glorioſis cum Chriſto regnare;* Procopium vero ſecuti ſunt Auguſtinus Eugubinus in Recognit. Vet. Teſt. ad cap. 2. Gen. & Catharinus in opuſc. de conſumm. gloria Chriſti, contra quos uberrime diſſerit Franciſcus Suarez in ſect. 1. diſput. 55. ad 3. part. D. Thom. quæſt. 19. art. 3. Tom. 17. Opp. Et illos in eam ſententiam fortaſſe adduxit tum Eccleſiaſtici teſtimonium cap. xliv. ubi legitur, *Henoch tranſlatus eſt in Paradiſum*, tum quorumdam Patrum locutiones a Luciferianis haud abſimiles: nam Hieronymus in epiſt. ad Pammachium Enoch & Eliam appellat *Paradiſi colonos*, qui *divino conſortio & cæleſti pane fruuntur*, & *ſaturantur omni verbo Dei habentes eumdem Dominum, quem & cibum;* & Ambroſius in lib. de Naboth cap. xv. æque, ac Lucifer, ſcribit Eliam *præmio coronatum* eſſe *æterno*. Sed quod ad locum attinet, in quo ambo verſantur, optime probat Suarezius Patrum auctoritate eſſe hunc *ſecretam aliquam regionem terræ, optimam tamen ac feliciſſimam, prout illorum ſtatui convenit*, ſive demum illa terreſtris Paradiſus ſit, ſive huic ſimilis regio; de vita autem, quam agunt, ſentiendum omnino eſt eam ejuſmodi eſſe, ut corpore divina virtute incorrupto, & a concupiſcentia ac humanis ærumnis immuni *per fidem & abſtractivam cognitionem Dei contemplatione & amore* fruantur; quod Patres plures afferunt, dum negant, illos æternam regni cæleſtis beatitudinem adeptos eſſe. Docet autem idem Suarezius in Tomo 1. Opp. lib. 11. cap. 30. *Non eſſe abſolute impoſſibile hominem in corpore mortali elevari ſecundum mentem ad videndum Deum*, licet *de communi lege & potentia non concedatur hominibus mortalibus clara viſio divinæ eſſentiæ*; & ſicut videtur fuiſſe conceſſa, ut Moyſi, & D. Paullo, id *per breve tempus & quaſi in tranſitu* obtinere meruerunt; nam quod *aliquis homo toto tempore vitæ mortalis vel pro aliqua magna parte ejus habuerit illam viſionem permanenter & immutabiliter*, in hoc ſenſu certum eſt non eſſe *factam diſpenſationem*. Igitur, ut hinc ad Luciferum redeamus, ita ejus verba erunt intelligenda, ut *ſingularem quamdam perfectionem divinæ contemplationis* ſignificent, quemadmodum etiam Hieronymi teſtimonium explicat Suarezius; & per prolepſin quamdam ſcripſit Lucifer, uti Ambroſius, Eliam *æternæ* re vera *Dei amicitiæ* copulatum *in eo convivio* jam eſſe, *ubi erit ſine dubio Athanaſius;* quia *in tranſlatione ipſa confirmatus in gratia & in bono*, auctore Suarezio, de futura beatæ æternitatis poſſeſſione vivit ſecu-

rus,

Digitized by Google

rus. Ceterum duos hoſce viros æterna gloria potitos non eſſe quatuor hæc argumenta facile perſuadent; quod eo primum non iogrediuntur corpora niſi glorificata; deinde quod aditus in cælos nondum fuerat apertus; tertio quod Chriſtus unus ſit reſurgentium peimitiæ; demum quod uterque ſub ipſum mundi exitium & finem prænunciaturi ſint divini Judicis adventum, quæ *ſententia aut de Fide eſt*, *aut Fidei valde proxima*, & glorioſo in Antichriſtum certamine mortem oppetituri: de quo vide præcipue laudatum Suarezium in ſect. 2, dictæ diſput. 55. Atque hiſce expeditis, supereſt denique ut inquiramus

§. IV.

De tempore, quo ſinguli Luciferi libri ſcripti ſunt.

Epiſtola Luciferi ad Euſebium ſcripta menſe Martio aut Aprili an. 355.

ITaque ad epiſtolam quod attinet, quam Lucifee ſcripſir Euſebio Epiſcopo Vercelleoſi, ut Concilio Mediolani jam inito intereſſet, facile canjicimus datam fuiſſe menſe circiter Aprili hujuſce anni 355. Etenim Pagius in Crit. Baroo. ad an. eumdem animadvertit ex lib. Theophili Patriarchæ Alexandrioi *de converſatione & particulari vita Sanctorum Pachomii & Theodori* cap. 4. Athanaſium ante diem viceſimum quintum Maii damnatum fuiſſe in eo Concilio, quod igitur Aprili menſe coactum jam erat; ſiquidem Euſebius litteris Antiſtitum Arianorum totius Concilii nomine, tum Loci feri acceptis, Vercellis adhuc ſubſtitit, & Conſtantii demum epiſtola permotus, ac poſtquam ei reſpoodiſſet, Mediolanum commode profectus, ibi dies decem aote commoratus eſt, quam in Concilium advocaretur, ut Athanaſii damnationi ſubſcriberet. Baronius ad illum annum cenſet Luciferi litteras ad Euſebium ſcriptas fuiſſe poſt epiſtolam Conſtanrii: ſed Euſebius ipſe Conſtantio reſpondit, ſe *ſaſcepiſſe etiam litteras fratrum & Coepiſcoporum* ſuorum, *quibus hoc iatimare dignati ſunt, ut plena mihi*, ſubdit, *relatio per ipſos, quos tuæ parere juſſioni in hoc neceſſarium duxi, Mediolaaum venire properarem*; eo autem advenit Conſtantii juſſu adactus, ut ionuit Hilarius in lib. 1. ad Conſtaotium, & decem poſt dies ab ejus adveotu in Coocilium advocatus fuit: *Euſebius Vercellenſis Epiſcopus vir eſt omni vita Deo ſerviens. Iſte poſt Arelatenſem Synodum, cum Paullinus Epiſcopus tantis iſtorum ſceleribus contraiſſet, Mediolanum venire præcipitur. Coacta jam illic malignaatium ſynagoga, decem diebus ad Eccleſiam vetitus eſt accedere, dum adverſus tam ſanctum virum malitia ſe perverſa conſumit. Suppuratis deiade conſiliis omaibus, ubi libitum eſt, advocatur.* Quas temporis notas, & intervalla, quæ intee primam Arianorum ad Euſebium epiſtolam Concilii nomine, & alteram Luciferi, ac tertiam Conſtantii, tum Euſebii moras & iter, ipſamqoe Athanaſii damnationem neceſſario intercurrunt, ſi ſimol conferas, profecto dignoſces Luciferi ad Euſebium litteras in menſem Aprilem eſſe rejiciendas: & hioc Mediolanenſe Concilium non ſub ipſum omnino anni 355. exordium, ut Couſtantius ex eruditorum, quod ipſe ait, ſententia affirmat in nota epiſtolæ Liberii ad Luciferum ſubjecta, ſed vel ſub exitum menſis Martii, vel ſub initium Aprilis incœptum fuiſſe oportet; quo ſenſu Pagii quoque verba intelligimus, qui *Concilium Mediolanenſe currentis anni* 355. *initio celebratum* ſcribit loco laudato.

& Liberii ad Luciferum dimidio circiter eodem anno.

Poſt Mediolanenſe Concilium Majo menſe circiter abſolutum, Lucifero & aliis Catholicis Epiſcopis exſilio damnatis, Liberius Romaous Pontifex ſuas ad illos litteras ſcripſit, quæ in editione noſtra Luciferianam epiſtolam proxime ſubſequuntur. Baronius ad ao. 355. exiſtimat Liberium, *cum, quæ in eos geſta fuiſſent, accepiſſet, mox* litteras haſce ad ſingulos ante Roma miſiſſe, quam Mediolanum ad Imperatorem duceretur, & Couſtantius in nota ſubjecta *circa medium aanum* 355 tempus conſignat, quo fuerint ſcriptæ. Nihil quidem certi hac in re conſtituere poſſumus, cum ipſa epiſtolæ verba ambiguum quid præ ſe ferre videantur, illos enim *ad futuram gloriam martyres deſtinatos* appellat; tum ſubdit; *Scio hinc me probabiliora vobis exhibere ſolatia, ſi credatis me ia exſilium ſimul vobiſcum eſſe detruſum. Denique me adhuc ia ipſa exſpectatione pendentem, qaod a conſortio veſtro durior neceſſitas iaterim diſtrahit, ſatis contriſtor. Optaveram enim prior pro omnibus vobis*

impendi &c. Et: *Quia proximiores eſtis Deo effecti, orationibus me . . . . . ſublevate, ut ſupervenientes impetus, qui de die in diem, cum annuntiantur, graviora vulnera infligunt, tolerabiliter ferre poſſimus*. Igitur audierat Liberius, cum hæc ſcriberet, exſilii pœnam in Luciferum, alioſque Epiſcopos decretam fuiſſe; ſe ipſo quidem animi affectu in exſilio una cum illis verſari affirmat, quod prior ipſe ſubiiſſe cupiebat, ac incerta exſpectatione pendere, dum impendentes ſibi procellæ impetus proſpicit, & ad graviora in dies mala toleranda animum parat; quæ quidem omnia in id tempus recte conferas, quo ſtatim poſt Concilium Euſebius Eunuchus Romam a Conſtantio miſſus eſt, ut Liberium Imperatoris juſſu ad Arianorum communionem impelleret, & ad Athanaſium condemnandum adigeret; unde tum ſæva in Catholicos Romanos tempeſtate exorta, Liberius paullo poſt *ægre populi metu, qui ejus amore flagrabat, cum magna difficultate noctis medio potuit* Mediolanum menſe Junio circiter *aſportari*, quo *a Conſtantio mitti præceptus fuerat*, inquit Marcellinus lib. xv. cap. 7. Quare & Baronio quod ad locum, eidemque & Couſtantio quod ad tempus attinet, quo epiſtola ſcripta fuit, aſſentimur. Hilarius in ſuis Fragm. in Tom. II. Opp. Edit. Maur. hæc præpoſuit epiſtolæ Liberianæ in Fragm. VI. *Liberius antequam ad exſilium iret, hanc uniformem epiſtolam ſcripſit Confeſſoribus, id eſt, Euſebio, Dionyſio, & Lucifero in exſilio conſtitutis*; ſed ea verba, *antequam ad exſilium iret*, ita nequeunt intelligi, ut Liberius epiſtolam ſcripſerit poſt iter Mediolanenſe, & exſilio jam damnatus, cum in illa cupere ſe reſtetur, ut *parem* iis *dignetur* illum *Dominus efficere*, martyrii ſcilicet merito & honore; nec veri ſimile eſt, Luciferum, uti & ceteros, jam tum ad primum ſui exſilii in Cappadocia locum Mediolano diſſitiſſimum perveniſſe, cum Liberius Romæ adhuc degebat: quare Hilarius iis verbis *in exſilio conſtitutis* indicat, fuiſſe in illos exſilii pœnam decretam; aut certe exſul & ipſe, & eorum, quæ in Italia gerebantur, parum conſcius exiſtimavit, litteras a Liberio tum ſcriptas fuiſſe, cum ſancti Confeſſores in deſtinatis ſingulorum exſilio locis conſtiterant. Utrum porro Lucifer aliique Epiſcopi adhuc Mediolani eſſent, an in itinere ad decreta ſingulis exſilii loca abducendi, cum Liberius ſcripſit, & Liberii anne litteras ſinguli acceperint, ne conjectura quidem aſſequi quidquam licet; illud tamen certum Ammiani Marcellini, Baronii, Petavii, & Pagii auctoritate, Liberium eodem an. 355. in Berœenſe exſilium pulſum fuiſſe, non vero an. 356. uti cenſuit Henricus Valeſius in not. ad lib. II. Socratis cap. 37.

Liber de non conveniendo cum hæreticis ſcriptus

Poſt hæc Lucifer jam exſul inter graviſſimas exſilii ærumnas animo invictus & vehementi catholicæ religionis tuendæ ardore incenſus primum ad Conſtantium librum ſcripſit, cui titulus eſt *de non conveniendo cum hæreticis*. In eo totus eſt, ut gravi orationis ſtilo, & congeſtis ſacrorum Bibliorum exemplis, teſtimoniis & auctoritatibus probet, ſibi & Catholicis Epiſcopis nefas fuiſſe cum Arianis conſentire in Concilio Mediolanenſi, quorum fraudes & iniqua conſilia noverat, & pacis eſſe auctores, quam Imperator nefario fictoque animo ſtudebat inter partem utramque conciliare. Lege quæ pag. præſertim 6. 9. 11. & 17. in Conſtantium & Arianos acriter intorquet verba & ſenſa; hinc totus liber quamdam ſuimet, qui pontificio nomine Concilio præfuerat, atque ſociorum ſuorum veluti defenſionem complectitur. Quæ proinde cauſſa nos impulit, ut huic libro principem præ ceteris locum tribueremus; cum prima hæc Conſtantii cura fuerit, ut in eo Concilio Catholici Epiſcopi cum Arianis in unum Fidei ſenſum, ac animorum ſententiarumque ſocietatem convenirent; & Lucifero nihil certe antiquius eſſe debuit, quam ut conſilii ſui, rerumque ab ſe in eodem Concilio geſtarum ratio omnibus pateret, & ſuæ cauſſæ æquitatem tueretur. Aliter quidem cenſent Tillemontius in Tom. VII. not. 1. & Montfauconius in vita S. Athanaſii, qui Luciferi libros omnes ab eo compoſitos fuiſſe perhibent an. 360.; quod de libris duobus pro S. Athanaſio & nos affirmamus, haud ita de reliquis. Nec Gallandii opinionem ſequimur, cui lubet, poſt binos de Athanaſio libros ſcriptos, ut ait, an. 360. *paullo poſt* & alios *ſucceſſive* deſcriptos *intra annum* 361.; qui auctores nullum pro ſua ſententia argumentum præferunt. Baronius ad an. 356. huic fere anno attribuit priores quatuor Luciferi libros vet. edit., quibus is poſt Mediolanenſe Concilium Athanaſii & fidei cauſſam defendit; *Qui Athanaſii tuendæ innocentiæ cauſſa Epi-*

ſco-

ſcopi jam antea proſcripti fuerant, qui inquam ne in illum latæ ab Arianis ſententiæ ſubſcriberent, in exſilium ex Mediolanenſi Conciliabulo in diverſa loca fuerant deportati, quantumlibet inter hoſtes, tamen non deſiere ejuſdem Athanaſii innocentiam prædicare, atque cum liceret etiam litteris conteſtari: quod inter primos egregie præſtitit Lucifer Epiſcopus Calaritanus. Hic enim cum exſul ageret, pro Athanaſio inprimis adverſus Conſtantium duos libros conſcripſit, tertium contra eumdem de non communicando cum hæreticis, rurſus alterum de Regibus Apoſtaticis. Quas quidem ſuas lucubrationes nequaquam apud ſe retinuit edendas poſt mortem Imperatoris quem vehementer iiſdem exagitaſſet, ſed certo homini dedit, qui eas ipſi deferret Imperatori. Verum libri pro Athanaſio in an. circ. 360. omnino rejiciendi ſunt; &, utrum cum his & alii duo ad Imperatorem delati fuerint, ſuo loco inquiremus. Cum Baronio etiam Papebrochius primum tribuit locum libris pro Athanaſio conſcriptis in cap. II. vitæ S. Luciferi Tom. IV. Maii Boll. & cap. IV. negat totum *volumen uno tractu Imperatori Conſtantio fuiſſe continuatum*, uti Tilius exiſtimavit; cum *alii quatuor libri nec uno omnes loco, nec tempore, ſed ſucceſſive ſcripti ſint;* annum vero, quo fuerint elucubrati, non adſignat. At enim nos conjicimus hunc librum *de non conveniendo cum hæreticis* ſcriptum fuiſſe a Lucifero, cum Germaniciæ exſularet, ubi Eudoxii Ariani Germanicienſium Epiſcopi crudelitatem atque ſævitiem perpeſſus eſt; erat quippe Eudoxius Catholicorum hoſtis infenſiſſimus, ut propterea, ait Petrus Boſchius in Hiſt. Patriarch. Antioch. ad Tom. IV. Jul. Bolland., Luciferum *Germaniciam tamquam in tutiſſimam cuſtodiam ad Eudoxium princeps hæreticus* Conſtantius *deſtinarit;* quem ſui exſilii locum innuit Lucifer in lib. I. pro S. Athan. pag. 65. Hoc autem in libro quam crudeliter ſecum agerent Ariani, ipſe deſcribit pag. 11. hiſce verbis ad Conſtantium: *Propterea odis nos, quia concilium veſtrum malignantium exſecramur, propterea in exſilia ſumus, propterea in carcere necamur, propterea nobis ſolis prohibetur conſpectus; iccirco recluſi in tenebras cuſtodimur ingenti cuſtodia.* Annus porro certus, quo eumdem librum Lucifer compoſuit, conſtitui nequit; ſiquidem poſt primum in Cappadocia exſilium, illudque breviſſimum, ut Papebrochius animadvertit in ejus vita cap. I., Germaniciam abductus fuit an. 356. poſt occupatam jam a Georgio Cappadoce Alexandrinam Eccleſiam, quod & in vita Luciferi hic edita & pag. 66. not. I. dictum eſt; & Eudoxius Antiochenum Epiſcopatum ſibi jam arripuerat an. circ. 358. ineunte, ut tradit Petrus Boſchius; cum Valeſius in not. ad lib. IV. Sozom. cap. I. hoc Eudoxii facinus rejiciat in an. 357. dimidia quidem ſui parte elapſum: quare intra hoc tempus, quod intercurrit ab an. 356. aliquot menſibus progreſſo ad an. 357. non omnino abſolutum, aut ineuntem 358., Lucifer ſuum in primis librum ſcripſiſſe nobis videtur; & in hac epocha cum Baronio quodammodo conſentimus.

Germaniciæ

intra an. 356. & an. circiter 358. ineuntem;

Scripſit poſtea Lucifer alterum librum *de Regibus Apoſtaticis*, eumque a ceteris ſejunctum, ut ipſe teſtatur in lib. *Moriendum eſſe pro Filio Dei*, pag. 261. Hujus argumentum & ſummæ eſt, ut, propoſito impiorum regum exemplo, qui, licet peſſimam vitam egerint & idolorum cultum probaverint, diutiſſime in regno floruerunt, oſtendat Conſtantio verum non eſſe ejus animi ſenſum, quo ex florentiſſimo ſui regni ſtatu arguebat, ſe recte Arianam tueri fidem, & Nicænam inſectari: identidem vero quædam repetit, quæ Conſtantius in Luciferum jactabat, & ad acta Concilii Mediolanenſis videntur eſſe referenda: ita pag. 33. *Si male egiſſem, ſi, quomodo dicit Lucifer, eſſem hæreticus, jam mihi abſtuliſſet Deus regnum;* & pag. 38. *Si fuiſſem hæreticus, ſi, ut dicunt Lucifer, Pancratius, & Hilarius, Dei impugnarem religionem, jam in me fuiſſet vindicatum.* Scriptus fuit hic liber poſt Alexandrinorum cædem a Georgio Cappadoce & Syriano Conſtantii Duce patratam an. 356. & commotam in Catholicos per Ægyptum Antiſtites fœdiſſimam tempeſtatem, quam Lucifer commemorat pag. 43. & ad an. 358. referri poteſt chronologica ejuſdem libri nota, quo anno Conſtantius Sarmatas primum & Quados omnino ſubegit, dein Limigantes Sarmatas ingenti victoria e ſuis ſedibus ejecit, unde *Sarmaticus appellatus ex vocabulo ſubactorum*, inquit Marcellinus lib. XVII. cap. 12. & 13. hanc etenim victoriam innuere videtur ipſe Lucifer pag. 42. *Ut igitur Achab eripuit Deus a filio Jaderis Syriæ regis, ſic etiam te ab omnibus perimere cupientibus eripuit atque eripit ..... ad hoc ut conjicere poſſis non*

& alius de Regibus Apoſtaticis

an. 358.

pro

pro meritis fidei tuæ ac vitæ ſibi victoriam tributam ; niſi velit is revocare in memoriam Conſtantio victoriam de Magnentio Tyranno relatam in Pannonia apud Murſam an. 351. Luciſer hoc anno 358. tertium jam axſilium Eleotheropoli inviĉtiſſime ferebat.

Eleutheropoli :

ubi etiam libros edidit pro S. Athanaſio

Eodem in loco duos libros edidit pro S. Athanaſio, cujus cauſſam ita tuetur graviſſimis argumentis & ſacrorum librorum teſtimoniis, ut mira ingenii vi facile convincat Athanaſium nec viſum hominem, nec auditum in judicio damnari non potuiſſe, & e ſua ſede dejici Mediolanenſis Concilii & Imperatoris auctoritate atque ſententia. Id ipſum innuit Marcellinus in lib. xv. cap. 8. ubi hæc de Liberio Pontifice: Athanaſium *per ſubſcriptionem abjicere ſede ſacerdotali, paria ſentiens ceteris,* qui renuebant, *jubente Principe, Liberius monitus ; perſeverantur, renitebatur, nec viſum hominem, nec auditum damnare, nefas ultimum ſæpe exclamans, aperte ſcilicet recalcitrans Imperatoris arbitrio.* Quo in loco ita Lindebrogius : *Ipſiſſima Liberii Epiſcopi verba ad Conſtant. Imper. adjecis Theodor. Hiſtor. lib. 2. cap. 16.* οὐδὲ γὰρ οἷόν τε καταψηφίσασθαι ἀνδρὸς ὃν οὐκ ἠλέγξαμεν. *Quo etiam pertinent, quæ Lucifer Calaritanus pro Athanaſio ſcripſit. Sciebant illi non divina ſolum lege, ſed etiam* XII. *Tabul. vetitum indicta cauſſa quemquam occidere. Salv. Maſſil. lib.* VIII. *Baſil. Magnus Epiſt.* LXX. *pag.* 318. Κατάγνωσι μὲν οὐδεὶς ἄνευ ἐλέγχων καταψηφίζεται. Sacrilegis & proditoribus & veneficis poteſtas defendendi ſui datur, nec prædamnari quemquam incognita cauſſa licet. *Lactant. lib.* v. *cap.* 1. Horum librorum ſumma accurate confecit Papebrochius cap. 3. vitæ Lucif. & cap. 4. affirmat eoſdem *conſcriptos ac veroſimiliter oblatos, & per Florentium denuo redditos videri, cum adhuc Germaniciæ eſſet Sanctus, ſub Eudoxio Ariano Epiſcopo exſul :* in quam ſententiam adductus is fuit ipſius Luciferi verbis in lib. 1. pag. 65. *Vel ad quem me deſtinaſti Germanicienſium, Adoxius ;* ubi Germanicienſe quidem exſilium indicat, quod antea pertulerit, non vero quod tum perferret, cum hæc ſcribebat : etenim pag. 91. in lib. eodem aperte ſignificat, bellum tum inter Romanos & Perſas iterum exarſiſſe ; *Soporinus Perſarum rex nunc contra te gerit prælium.* Verum poſt Mediolanenſe Concilium & an. 355. pacatæ induciis res fuiſſe videntur cum Perſis; immo de pace actum fuit a Conſtantio an. 356. omnino firmanda cum iiſdem, qui *in Oriente per furta & latrocinia potius, quam, ut ſolebant antea, per concurſatorias pugnas hominum prædas agitabant & pecorum,* inquit Marcellinus lib. xvi. cap. 9. & ſub exitum anni 357. ac initium an. 358. litteræ utrinque & legati miſſi fuerunt, quo ſtabile demum fœdus iniretur, uti idem teſtatur lib. xvii. cap. 5. At Romani *negotio redierunt infecto* e Perſide, ſubdit is cap. 14. & Sapor Perſarum rex, compoſita pace cum Chionitis, & Gelanis, contra quos biennio fere ante bellum geſſerat, an. 359. totis imperii viribus Romanos aggreſſus eſt, & *autumno introrſus tendente* Amidam obſidione cinxit; quæ fuſe narrat laudatus auctor toto lib. xviii. Hinc igitur conjicias licet, utrumque pro Athanaſio librum ſcriptum fuiſſe a Lucifero exeunte circ. an. 359. & incepto an. 360. ut Tillemontius, Montfauconius, & Gallandius recte affirmant. Paullo ſuperius animadvertimus Baronium in ea eſſe opinione, libros pro Athanaſio una cum duobus aliis *de non communicando cum hæreticis & de Regibus Apoſtaticis* eodem tempore Imperatori oblatos fuiſſe; & Papebrochius cap. iv. *verius* eſſe ait, *quod Conſtantius, prioribus libris,* ſcilicet pro S. Athanaſio, *una cum Auctoris confeſſione receptis, longius eum transferri juſſerit ſemel iterumque.* Sed hac in re neque Florentii ad Luciferum epiſtola quidquam certi nobis indicare videtur ; *codex* enim, cujus meminit, & unum & plures libros complecti poterat, ſi genuinam nominis hujuſce ſignificationem inſpicias. Hæc tamen nobis ſententia, aut, ſi mavis, conjectura ineſt, ſingulos ſeorſim libros, ut in nova edit., ad Conſtantium fuiſſe delatos; & priorum lectione vehementius in Luciferum ira accenſus Germanicia Eleutheropolim in ærumnoſius exſilium, inde, acceptis libris pro Athanaſio ſcriptis, ad quartum exſilii in Ægypto locum abduci juſſerit ſanctiſſimum Antiſtitem : de quibus in Luciferi vita accuratius diſſeruimus. Franciſcus Pagius in Critic. Baronii ad an. 354. affert ex lib. 1. Luciferi pro S. Athanaſio locum quemdam, quo probet, Georgium Cappadocem ante Mediolanenſe Concilium anni 355. epiſcopalem conſecrationem accepiſſe : *Lucifer Calaritanus, qui Concilio Mediolanenſi interfuit, in Apologia pro Athanaſio lib. 1, teſtatur,*

an. circ. 360.

Ge-

Digitized by Google

Georgium ante Concilium Mediolanenſe ordinatum eſſe, *& his verbis Conſtantium alloquitur:* „ Perſequeris eum, per quem te audire præceperit Dominus, agente eo in re-„ bus humanis, quo hæreticum tuum Georgium mittis ſucceſſorem, cum tametſi liberatus „ fuiſſet Athanaſius e corpore, tibi non licuerit mittere. *Paullo poſt:* Numquid poteſt „ Deus eſſe cum inimico Georgio? Numquid ei, quem non ordinaverit, quem non ele-„ gerit, poterit eſſe propitius &c. „ At quis ex hiſce quidquam certum inferat pro ſententia Pagii? cum vaga omnino ſit, & nulli obſtricta loco Luciferi oratio; cumque id unum iis verbis reprehendat, quod nimirum Georgius hæreticus homo vivo Athanaſio ſuffectus ſit in Alexandrinum Epiſcopatum: præterea huic Luciferi teſtimonio, ut a Pagio producitur, aliquot ſubſunt verborum & commatum menda, quæ ſenſum ſcriptoris interturbant; quare illud confer cum editis hic pag. 64.

Quo anno liber etiam de non parcendo in Deum delinquentibus editus eſt a Lucifero.

Eodem circ. anno 360. ſcriptus fuit liber *de non parcendo in Deum delinquentibus*, cujus tituli ſenſus eſt, nefas eſſe Epiſcopis, errores, & iniqua facta hominum præſertim hæreticorum vili quadam timiditate & injurioſo in Deum ſilentio diſſimulare, quippe cum eorum muneris ſit Catholicam fidem palam tueri, & impiorum ſcelera libere ac fortiter redarguere. Furebat ſcilicet Conſtantius in Luciferum, ejuſque lectis libris, *ſuperbum*, *inſolentem*, *contumelioſum* in imperatoriam majeſtatem eſſe illum & Catholicos Epiſcopos jactitabat: quare Lucifer ſuimet rationem reddit Conſtantio; declarat, cur priores libros tam acri ſtilo exaraverit; tum ſe ſe, & religionis, Athanaſii, atque Catholicorum Antiſtitum cauſſas, ſuoſque item libros tanta ingenii vi, & orationis facundia defendit, ut Tullianæ eloquentiæ, ſi incomtum dicendi genus excipias, proxime accedere videatur. Totius libri ſynopſim exhibet Papebrochius cap. IV. vitæ Lucif. hiſce verbis: *Summa totius libri eo tendit, ut convincatur Imperator, ipſum alioſque Epiſcopos dum ei reſiſtunt, & qualis ſit commiſſis ſibi populis indicant, ipſique peccatorum ſuorum explicant enormitatem, ac gravitatem, ſuo fungi officio, nec aliud agere, quam Prophetæ & Apoſtoli fecerint in ejuſmodi occaſione: denique non contumelioſos eſſe, ſed veraces, & neminem niſi Deum timentes, atque animæ ejus ſaluti conſulere: finit autem in exemplo ſeptem Machabæorum Antiocho, quem imitabatur Conſtantius, libere exprobrantium*. De libro eodem hæc Baronius ad an. 356. num. 68. *Ceterum adverſus reprehenſorem ſuum Luciferum expoſtulaſſe Conſtantium, illis lectis libris, ipſe Lucifer eo commentario, quem poſtea in eumdem ingeminans ſcripſit*, de non parcendo in Deum delinquentibus, *demonſtrat. .... Porro gravioribus eum illo libro exagitat invectivis*. Baronius, quod ad tempus, quo liber hic deſcriptus fuit, nobiſcum ſentit, cum autumet *poſt Conſtantinopolitanum Conciliabulum* hujuſce anni 360. confectum fuiſſe: cenſet tamen Gallandius præclarum hoc opus a Lucifero elaboratum an. 361. ſed nimium ſero; poſtquam enim ejus libri pro S. Athanaſio ad Conſtantium delati fuerunt ſub initia an. 360., tantum temporis nequit interceſſiſſe, ut Imperatoris mentem, ſenſuſque, & in ſe conceptos animi furores ex eorum lectione Lucifer cognoverit circa ejuſdem anni exitum, & novum hunc librum adverſus illum exaraverit anno ſolummodo 361. præſertim cum poſtremus liber, cui titulus, *Moriendum eſſe pro Filio Dei*, initio hujus anni 361. editus ſit, & eodem anno ſcripta fuerit epiſtola Athanaſii, qua Lucifero ſuos in Conſtantium libros omnes ſe accepiſſe teſtatur.

Liber, cui titulus, Moriendum pro Filio Dei.

Poſtremus liber a Lucifero adverſus Conſtantium compoſitus is eſt, quo *oſtendit*, moriendum eſſe pro Filio Dei, ait Papebrochius paullo poſt laudatum ſuperius locum, *quem poſt initium anni 360. eſſe conſcriptum oſtendit mentio* (pag. hic 257.) *Eudoxii* (*Adoxium rurſus eum nominat*) *ad Conſtantinopolitanam ſedem evecti, quod die 17. Januarii factum. Sequenti autem anno menſe Novembri moriens Conſtantius experiri cœpit veritatem eorum, quæ ſibi tum in aliis, tum in hoc potiſſimum libro comminatur Lucifer totus æſtuans martyrii deſiderio*. Equidem Lucifer in Ægypto graviſſimas exſilii ſui calamitates conſtantiſſime perferens, *quod autumaret*, ſubdit Baronius ad an. eumdem 358. num. 69. *Conſtantium & miniſtros ejus in necem ſuam conſpiraturos, alium addidit commentarium, cujus eſt titulus & argumentum*, Moriendum pro Filio Dei. *Videas hominem majore ſemper animi libertate atque conſtantia inſurgere in Conſtantium; quod ex una vel altera ejuſdem voluminis ſcripta ſententia datur inſpicere*. Habes in hoc

li-

Digitized by Google

libro juſtæ perfectæque orationis formam argumentorum varietate, ſententiarum gravitate, ſacrorum teſtimoniorum pondere, & facilis facundia eloquii Catholico Epiſcopo dignam, quæ cum Tullianis Philippicis jure poſſit comparari; Nicænam fidem, legationis ſuæ geſta, Athanaſii cauſſam validiſſime tutatur, Conſtantii & Arianorum ſcelera perſequitur, & glorioſæ pro Chriſto mortis nobilitatem, decus, laudeſque extollit, quam ſe avidiſſime cupere teſtatur: hanc tamen martyrii gloriam *plane conſtat tum Conſtantium ipſum, tum Arianos ceteros illi invidiſſe*, ait Baronius num. 80., *cujus ſe adeo cupidum tot tantiſque ſcriptis editis præſeferebat*. *Verum ex his*, ſcribit idem auctor num. 73., *quæ eodem libro inferius de Eudoxio ait a Conſtantio ſuffecto in locum Macedonii in ſedem Conſtantinopolitanam, poſt biennium commentarium illum fuiſſe ſcriptum apparet, ac proinde quæ nuper dicit ab ipſo facta eſſe ſuo reſcripto in Eccleſiam Alexandrinam, diverſa ab illis fuiſſe, quæ ex Athanaſio ſuperius ſunt recenſita, liquet*. At de hiſce in Alexandrinos crudeliter patratis vide quæ in notis ad hunc Luciferi librum ipſi conjicimus; & cum Baronio ſentimus, diverſam eſſe Alexandrinorum cædem a Lucifero pag. 252. hic memoratam ab illa, quæ an. 356. impie commiſſa fuit poſt ejectum e ſua Sede Athanaſium, quamque Athanaſius ipſe deſcribit in Apol. de fuga ſua, & in epiſt. ad Solit. Verum enim vero ſententiam ejuſdem Baronii non probamus, cum affirmat, *poſt biennium* ab occupata per Eudoxium Conſtantinopolitana ſede *commentarium* hunc *fuiſſe ſcriptum*: quippe, ſi menſe Januario anni 360. Eudoxius ſuffectus eſt Macedonio Epiſcopo Conſtantinopolitano, conſequitur hunc librum a Lucifero compoſitum fuiſſe an. 362. cum Conſtantius anno ante jam obierat, & Julianus Imperator eodem an. 361. exſules Epiſcopos ad ſuas Eccleſias redire permiſerat, ut ex Ammiano intelligimus lib. xxii. cap. 5.; Georgio autem Cappadoce ab Alexandrinis ſede diſcerpto ſub initium anni 362., Athanaſius in ſuam ſedem paullo poſt reſtitutus fuit, qui tamen omnes Luciferi libros exſul adhuc acceperat, ut ipſius ad Luciferum epiſtola teſtatur. Præterea neque Papebrochio aſſentimur, cui lubet poſtremum hoc Luciferi opus poſt initium fere an. 360. elucubratum fuiſſe; poſterius ſiquidem eſt libro *de non parcendo in Deum delinquentibus* ſcripto anno ipſo 360., cum nondum audiſſet Lucifer de Conſtantinopolitano Eudoxii Epiſcopatu. Quare hanc in rem ſic decernimus, librum hunc, cui titulus *Moriendum eſſe pro Filio Dei*, ante Conſtantii mortem, quæ accidit III. Non. Octob. ſive Novemb., ut malunt alii, anni 361., a Lucifero deſcriptum editumque fuiſſe, & anno aut 360. ad exitum fere perducto, licet Tillemontius & Muntfauconius annum abſolute 360. aſſignent, aut ipſis anni 361. exordiis, quod multo probabilius cum Gal-
ſcriptus an. circ. 361. landio poteſt affirmari.

Hæc quidem ſunt, proſequitur Baronius num. 73., *& alia plura his ſimilia, quæ Lucifer Apoſtolicæ Sedis Legatus apoſtolico pectore in Conſtantium ab exſilio tela conjecit. Iſta autem cum perlata eſſent ad Athanaſium in eremo latitantem, nonnihil gaviſus eſt, mittenſque ad Luciferum diaconum ſuum Eutychetem litteras dedit*, quas hic editas habes poſt Luciferi libros. Montfauconius eas inter Athanaſii opera vulgavit, *incertum eſſe* ſcribens, *an Latine ſcriptæ, & poſtea ab aliquo in Græcum tranſlatæ*; ſed nullum harum ſupereſt Græcum exemplar, & ſecunda epiſtola videtur latino ſermone ſcripta, ut cum ipſo Montfauconio obſervamus in nota eidem adjecta pag. 270. Porro
Prima Athanaſii epiſtola ad Luciferum idem Montfauconius falſo autumat, epiſtolam primam *forte paullo poſt exſilium Luciferi*, ad hunc ab Athanaſio miſſam; ideoque an. circiter 356. cum Lucifer ne primum quidem fortaſſe librum *de non conveniendo cum hæreticis* edidiſſet. Papebrochius utramque epiſtolam refert in an. 360. nam *hæc omnia*, ait cap. IV. de libris ſcilicet Luciferianis, *accepiſſe Athanaſium, cum in quarto exſilio partibus Ægypti vicinior degeret* Lucifer an. 360., *ideo perſuadeor, quia & titulum poſtremi libri, & ſtridores diabolicos calcandos, & alias hic occurrentes phraſes obſervo*, in ſecunda nimirum ejuſdem Athanaſii epiſtola.
an. 360. Sed prior epiſtola in an. quidem 360. rejici commode poteſt, non item altera, quam idem
& altera Papebrochius in Tomo I. Maii Bolland. in vit. S. Athan. cap. 24. clarius ſcribit *datam* fuiſſe *circa an.* CCCLX. Miſſi quidem hoc anno fuerant a Lucifero ad Athanaſium, qui illum viſerent, & per quos de communibus utriuſque curis ageret; ſed eos Athanaſius nec videre nec alloqui potuerat, cum in ſecretiores latebras aufugiſſet inſidias ve-

veritus Arianorum, qui itinera obſervabant, & *curas agunt*, ait ipſe in eadem epiſtola, *de proficiſcentibus & exeuntibus de civitate* Alexandrina, *naves quarum, eremias gyrant, domos perturbant, concutiunt fratres, ſingulis negotia concinnant*, & paullo ante in Monachos per Ægypti ſolitudines impune graſſati fuerant; quam tempeſtatem initio ſecundæ epiſtolæ indicat idem Athanaſius: hæc vero eodem anno 360. videntur eveniſſe poſt ſcriptam priorem epiſtolam: cumque in ſecunda poſtremum quoque Luciferi librum ſe accepiſſe dicat, qui ſcriptus fuit an. 360. exeunte, vel potius initio an. 361., ad hunc ipſum annum altera hæc epiſtola omnino debet referri. De epiſtola utraque hæc Baronius ad an. 356. num. 75. *His primis acceptis litteris, exemplar omnium ſcriptionum, quas ad Conſtantium dederat, libenter* Lucifer *impertitus eſt* Athanaſio: *quas cum Athanaſius magna animi admiratione atque lætitia perlegiſſet, alias ad eumdem litteras miſit, quibus & quo ſtatu res ſuæ eſſent, reddidit certiorem, nempe de graſſatione facta in ſanctos monachos in odium Athanaſii, quaſi ipſum receptiſſent & occultaſſent; deque fuga iterum ab ipſo captata, & in occultioribus latebris quæſito perfugio*. Antonius Felix Matthæjus in *Sardinia Sacra* pag. 72. videtur in hac eſſe ſententia, quod Litteræ Athanaſii ad Luciferum ſcriptæ fuerint ſtatim poſt editos ab ipſo Lucifero libros pro Athanaſio, eoſque affirmat Germaniciæ compoſitos fuiſſe; *Germaniciæ exiſtens duos pro Athanaſio ſcripſit libros, eoſque obtulit Imperatori Conſtantio, quem in iiſdem acerrimis verbis reprehendit. Id ut intellexit ipſe Athanaſius, Lucifero litteras dedit pluribus rogans, ut eorumdem exemplar tranſmittere vellet. Morem geſſit Lucifer, atque hoc pacto ad amicitiam pervenit Athanaſii*. Sed neutrum verum eſſe facile conſtat ex iis quæ dicta ſunt; præſertim cum Lucifer non duos ſolum pro Athanaſio libros, ſed, quos ſcripſerat, omnes ad ipſum miſerit; iique omnes in Græcum ſermonem converſi fuerint. Nec de Ambroſii Machini Archiepiſcopi Calaritani teſtimonio ſumus ſolliciti; is enim in *Defenſ. Sanctit. B. Lucif.* cap. 7. 8. 9. 10. & 12. ubi de libris Luciferianis ſermo eſt, Baronium exſcribit, ejus ſententiam ſectatus; verum & ab illo & a nobis diſſentit, cum ait cap. 12. librum *de non conveniendo cum hæret.* ſcriptum fuiſſe *circ. an. C.* 360. quippe tum *Ariani ſumma rerum potirentur*, & Catholici *ſub nomine pacis Arianorum conſortio fere omnes pollnerentur*; quod Lucifer maxime dolet in hoc libro; Luciferi tamen ſenſus multo commodius ad geſta Mediolanenſis Concilii referri poſſunt, uti monuimus: & quid *pacis*, quid *edicti* nomine ibidem intelligat, ſatis & in vita Luciferi, & in notationibus noſtris diſſeruimus. Idem Machinus poſtremos collocat inter Luciferi opera librum, cui titulus *Moriendum eſſe pro Filio Dei*, & alterum *de non parcendo in Deum delinquentibus*; hunc illi ordine poſtponit, quod falſum eſt; utrumque an. 360. affigit cap. 10. & 12., quod verum omnino eſt de altero, propius vero de primo. Quanti porro Luciferi libros fecerit Athanaſius, ex eadem epiſtola compertum eſt, qui præterea in Græcum ſermonem illos convertit, quo Orientalibus omnibus eſſent communiores, uti teſtantur Marcellinus & Fauſtinus in lib. Precum ad Imperatores, quorum de Luciferi libris teſtimonium hic juvat integrum exſcribere: *Dicant nunc, quid Lucifer novum docuerit, quod non ex Chriſti magiſterio traditum eſt, quod non ab Apoſtolis diſcipulis Salvatoris tranſmiſſum eſt in poſteros. Et bene, quod libros ſcripſit ad Conſtantium, non ut plerique gloriam captans ingenii, ſed divina teſtimonia aptiſſime congerens contra hæreticos, & contra ipſum patronum hæreticorum, ad divinam æmulationem pro Filii Dei amore ſuccenſus. Denotent quid illic contrarium Scripturis, quid novum quaſi hæreticus ſcripſit. Quos quidem libros, cum per omnia ex integro ageret, ſuſpexit & Athanaſius ut veri vindices, atque in Græcum ſtilum tranſtulit, ne tantum boni Græca lingua non haberet. Parum eſt, quia etiam propriis litteris idem Athanaſius eoſdem libros prædicat ut Prophetarum & Evangeliſtarum atque Apoſtolorum doctrinis & pia confeſſione contextos. Et quamvis plurimis in eum laudibus erigatur, tamen non æquat ad meriti ejus præconium; & quidem cum amplius laudare non poſſet: ita rerum ejus ſupereminentia quævis laudans lingua ſuperatur. Sed Lucifer, ignarus licet artificioſæ eloquentiæ, tamen ut prophetico & evangelico atque apoſtolico mere ſcriberes, quod ſuper omnem humanam eloquentiam eſt, habuit gratiam ſancti Spiritus ex merito rectæ fidei & ſinceriſſimæ conſcientiæ.*

an. circ. 361.

Græca verſio librorum Luciferi

tiæ. Hæc illi, *alibi quidem minime probandi*, ſubjungit Papebrochius cap. 2. vit. Lucif., *in eo tamen in quo Luciferum laudarit, nequaquam contemnendi, dum ſuffragantem ſibi habent Athanaſium, immo totam Chriſti Eccleſiam*. Graviter porro ferenda eſt Athana-

deperdita, ſianæ verſionis jactura, qua miſere deperdita, aut adhuc in tenebris fortaſse latitante, promtiſſimum ad corrigenda Luciferi opera ſubſidium nobis ſublatum eſſe jure dolemus.

An & quædam alia ejuſdem ſcripta. Alia quædam ſcripſit Lucifer, quæ vetuſtate ipſa abſumta ſunt. Indicat Papebrochius in cap. 1. epiſtolam a Lucifero miſſam ad Catholicos, qui in Eccleſiam Mediolani convenerant, de qua in vita S. Dionyſii Epiſcopi Mediolanenſis; *Miſſa epiſtola eſt a Lucifero Catholico Epiſcopo*, & Mediolanenſis Concilii Præſide pontificio nomine, *ex Palatio, ubi tenebatur a Rege, Dionyſioque & Euſebio porrecta, quam plebs ut ſibi legeretur poſtulare cœpit*. Et cap. IV. innuit *Profeſſionem Fidei* a Lucifero editam una cum libris pro S. Athanaſio, & Conſtantio delatam; quod abſque ullo auctore affirmat, nec ex Luciferi libris & epiſtola ad Florentium quidquam deprehendimus pro Papebrochii opinione, cum Lucifer id profecto non ſiluiſſet, neque opus eidem fuiſſet Nicænam Fidem pro ſuæ Fidei confeſſione Conſtantio exhibere in lib. *de non parc. in Deum delinq.* pag. 204. Plures a ſe litteras ſcriptas commemorat ipſe Lucifer in eodem libro pag. 212. *Probant epiſtolæ meæ mediocritatis, & libri ruſtico licet ſermone deſcripti, me ſæpe dixiſſe, quod peccata quidem fecerint noſtra, ut in tuas Antichriſti præcurſoris veniremus manus*; & Athanaſius in altera ad illum epiſtola ſe ejus litteras cum librorum codice ſcribit accepiſſe. De Luciferi ſcriptis præterea nihil.

Luciferi ſtilus. Ejus in ſcribendo ſtilus omnino rudis & pæne barbarus cuiquam patet legenti; quod is ultro fatetur verbis paullo ſuperius allatis; & in lib. *Moriendum pro Filio Dei* pag. 247. *Inter hæc*, ſcribit, *daturos legentes veniam conſpicere debes, quod facundia mediocris ingenii mei ..... deſcribere non valuerit*; tum pag. 258. *Nos vero, quibus ad loquendum natura ſufficit, alieni ab omni ſcientia, & hinc alieni litterarum, ad omnem deſtruendam hæreſim valemus, quia res ipſa ac veritas loquitur*; ac rurſum ib. *Nos ſumus tantum ſacras ſcientes litteras, noſter ſermo eſt communis, contra veſter politus, ornatus, qui etiam dici mereatur diſertus*. Hinc in Libello Precum *ignarus* dicitur *artificioſæ eloquentiæ*. Ceterum Tilius in Præfat. ad Pium V. Pontificem, *Communis mihi*, ait, *atque illius ætatis videtur ſermo ipſius, adeo rudis eſt & incomtus, quem ipſemet etiam ruſticum vocat; at qui diligenter perpenderit, eum gravem & ſententiis refertum, virique ingenio valentis inveniet*: & la Cerda cap. 37. Luciferum excuſat, quippe religionis abreptus ardore, & inter Græcos commorans, cum ſuos ſcriberet libros, fere invitus multa expreſſerit negligenti calamo, & Græcam dictionem ſecutus fuerit, ut in notis alicubi cum Tilio monuimus: *Videtur in multis latinitatem neglexiſſe, & ſecutus Græcos adeo zelo efferbuit, ut multa velut ab invito effluxerint*.

LUCIFERI

EPISCOPI CALARITANI

VITA.

§. I.

CAlarim (1) Sardiniæ principem urbem patriam habuiſſe Luciferum, & parentes Romana origine e Luciferorum familia (2) virtutibus & fuſo pro Chriſtiana Religione ſanguine clariſſimos ſcripſit ſuperiori ſæculo Methodius (3). His ſuper D. Juvenalem Calaritanum Antiſtitem (4) puerum Luciferum parentibus orbatum inſtituendum accepiſſe, & Romam deinde firmiore ætate profectum D. Euſebio Vercellenſi poſtmodum Præſule præceptore uſum, ab eoque ſacro fonte Chriſto regeneratum fuiſſe, & a D. Silveſtro Rom. Pontifice Lectoris officio cohoneſtatum, illique Græca, Latinaque lingua probatiſſimo munus ſacras litteras interpretandi demandatum, ac tandem, ſublato e vivis Protogeni Calaritano Epiſcopo (5), a Julio Rom. Pont. in ea ſede poſt an. Chr. 347. ſuffectum fuiſſe idem auctor litteris conſignavit. Verum Methodius conjecturis nimium indulgens ea de Lucifero tradidit, quæ, ſi æqua critices lance pendantur, nihili facienda ſunt (6). Quod etiam judicium iis debetur, quæ de natali anno, deque Luciferi genere & epiſcopali ordinatione ex Bonſaote hauſit, ſcripſitque Machinus Archiepiſcopus Calaritanus (7). Ergo incerta Luciferi patria, incertum genus & tempus, incerta omnia, quæ ſomnians Methodius aſſrruit, ad annum uſque 354., quo & nomen & officium Luciferi primum occurrunt in litteris Liberii Pont. ad Conſtantium Auguſtum, qui per id tempus Arelate in Galliis jam devicto Magnentio conſtiterat, a Valente, aliiſque Arianis Epiſcopis comitatus & circumventus. Ad eum Liberius ſuperiore anno legationem inſtituerat, qua per Vincentium & Marcellum Epiſcopos ſperaverat ſe Auguſto perſuaſurum, ut pro Athanaſii cauſſa, & ad refellendos, damnandoſque Arianorum errores Aquilejæ Concilium libere cogeretur. Sed cum res non ceſſiſſet ex voto,

& la-

---

1 Κάραλις, Ptolemæo *Carallis*: in Mſs. pluribus, *Caralis*, *Caralitanus*; Καραλιτανῶν, *Caracalis*, *Caracalitanus*, Καρακαλιτῶν, *Caracalinorum* habet Sophronius de Vir. Illuſt. Gerardus Caſteel in Controv. Eccleſ. Hiſt. controv. 39. pag. 343. col. 1. *Luciferum Epiſcopum Calagurritanum* dixit: hæc eſt *Calagurris* Livio urbs Hiſpaniæ Tarraconenſis, nunc *Calaborra* in Caſtella Veteri. At quid a veritate alienum magis?

2 Ex commentitiis Inſcriptionibus Calaritanis, T. AELIVS LVCIFER, L. AELIVS LVCIFER, IV. AEMILIA LVCIFERA, & ex quodam ſuppoſititio Siculo lapide, L. CAESIVS LVCIFER. V. Boll. Acta SS. t. 4. 20. Maii edit. Ven. pag. 660. n. 2.

3 F. Ambroſius Methodius Tarentinus Ord. Eremit. S. Auguſtini in Vita Mſ. ex Boll. loco cit.

4 Boll. ib. in prætermiſſ. ad 28. Maii. Ao is fuerit Calaritanus Antiſtes ſæc. Chr. IV. aut eo ineunte, an. ſcil. Ch. 303. ut Ferrarius, Arca, Bonſantes, Fara, Machinus, & Papebrochius contendunt, dubitat cl. Matthæius Sard. Sac. pag. 70.

5 Interfuit Nicænæ, & Sardicenſi Synodo: is non *Sardinienſis*, ſed *Sardicenſis* in Mœſia Epiſcopus fuit, ut conſtat ex Andronico Palæologo Seniore apud Goarium ad calcem Codini pag. 405. & ex Lequienio t. 2. Orien. Chriſt. col. 301. & ſeq. Machinus tamen totis viribus contendit Protogenem hunc Antiſtitem Calaritanum fuiſſe toto cap. 17. lib. 2. Defen. Sanct. B. Luciferi.

6 Cl. Matthæius loco ſupra cit. pag. 72. ait: *Hæc quidem de Lucifero narrat Methodius, ſed omnia incerta, ne quid gravius dicam, ſunt*. V. Papebr. l. cit. n. 2. & 3.

7 Defen. Sanct. B. Luciferi par. 1. c. 1.

Digitized by Google

& lapſu Vincentii Capuani Epiſcopi (1) omnia peſſum irent in dies, legatum alium ad Conſtantium deſtinavit Liberius cum Pancratio (2) presbytero & Hilario diacono (3) Luciferum Calaritanum Antiſtitem Romæ tunc temporis divina ſic diſponente providentia diverſantem, ut Eccleſiæ ſibi commiſſæ negotium aliquod præſens facilius abſolveret. Romam acceſſiſſe, ſuumque gregem deſeruiſſe Luciferum a Deo vocatum, ut laboranti ſuppetias ferret contra Arianos Catholicæ Eccleſiæ, auctor eſt idem Methodius (4) ex iis forte Liberii verbis, *Deo cooperante Frater & Coepiſcopus noſter Lucifer de Sardinia ſupervenit* (5).

Qui Luciferum non Sardinienſem, ſed Sirmienſem (6), vel etiam Sardicenſem (7) Præſulem dixere, ab hiſtorica veritate omnium ferme eruditorum, criticorumque ſuffragiis, & Conciliorum auctoritate firmata quam turpiſſime aberrarunt. A noſtro vero alius omnino eſt Lucifer ille Sardenſis, qui Synodo Cæſarienſi in Cappadocia, in qua S. Baſilius ad illam ſedem occupandam electus fuit, interfuit an. Chr. 370. (8), quo exeunte, vel ſaltem ſequentis anni initio Lucifer noſter, ut §. VIII. dicemus, ſupremum diem clauſerat.

§. II.

Luciferum ergo, utpote quem ad grave munus exſequendum doctrina ac pietate aptiſſimum noverat (9), ubi legatum ad Auguſtum deſtinavit Liberius, litteras illi ad eumdem perferendas dedit, ut ab illo pro Eccleſiæ pace reſtituenda Concilium impetraret (10), ſimul & alias ad Euſebium easque commendatitias, ut Luciferum cum ſociis in difficillima obeunda provincia adjuvaret (11). Roma Vercellas profectus Lucifer cum Pancratio & Hilario perhumaniter ab Euſebio exceptus eſt, qui, ut ſe ſe Fidei Catholicæ aſſertorem ſtrenuum, & ad juſſa facienda promtiſſimum Liberio magis magiſque probaret, legatis ſe ſtatim ſocium adjunxit, ut Arelate commorantem Auguſtum conveniret. Hic adeo enixe apud illum egerunt legati, ut, quidquid Liberius deſideraverat, rogaveratque Conſtantium, feliciter obtinuerint, tum de cauſſa Athanaſii agitanda, tum præcipue de Concilio pro Eccleſiæ tranquillitate co-

1 V. Epiſt. Liberii Papæ ad Euſebium Vercellenſem Epiſcopum t. 2 Concil. edit. Venetæ pag. 803. & not. Binii ibid. pag. 800.

2 *Eutropium* vocat Cave de Script. Eccleſ. ſæc. Arian. V. *Lucifer*; ſed male.

3 Hilarius hic Rom. Eccleſiæ Diaconus Luciferianis ſe ſe adjunxit, eorumque coryphæus factus ſchiſmati hæreſim addidit, quem D. Hieronymus ob Arianorum ad Catholicam communionem redeuntium rebaptizationem novum orbis Deucalionem nominat in lib. contra Luciferianos. Opera tamen & zelo S. Damaſi Papæ Hilarium tandem ad ſanam mentem rediiſſe, & Catholicis adhæſiſſe cum Pagio in Ann. Bar. ad an. Chr. 362. n. 25. & Nat. Alex. ſæc. 4. c. 6. art. 14. tenet cl. Sarazanius in notis ad geſta & opuſcula S. Damaſi cap. 12. n. 6. nosque iiſdem fulti argumentis huic ſententiæ ſubſcribimus.

4 Ubi ſupra. V. Bolland. l. cit. n. 3.

5 In Epiſt. ad Euſeb. Vercell. t. 2. Concil. edit. Ven. pag. 803. ex Actis Vitæ S. Euſebii.

6 *Luciferiani a Lucifero Sirmiæ Epiſcopo, qui contra Epiſcopos Catholicos, qui Conſtantii perſecutione perfidiæ Arianorum conſentientes erant, & poſtea correcti redire in Catholicam* &c. S. Iſidorus de Origin. lib. 8. pag. 105. edit. Pariſ. 1601. & Honorius Auguſtodun. de hæreſ. in Bibl. PP. t. 12. Ita & Eraſmus in not. ad Dial. S. Hieron.. contra Luciſer., ac Nauclerus in ſua Chron. t. 2., atque etiam Montholonius in Promt. t. 2. pag. 28.

7 V. Cornelium a Lapide in Apoc. c. 3. v. 1. *Et Angelo Eccleſiæ Sardis ſcribe* &c.

8 Καὶ τὸν ἐν τῇ ὑπερορίᾳ ... , τὸν Σεβαστείας ..., & ... Σαρδέων Λουκίφερον. Tom. 2. Concil. edit. Ven. pag. 1039.

9 *Ob hoc quod bene eſſet agnitus per contemtum ſæculi, per ſtudium ſacrarum litterarum, per vitæ puritatem, per conſtantiam fidei, per gratiam divinam &c.* In lib. precum Marcell. & Fauſt. apud Sirmondum t. 1. edit. an. 1696. col. 234.

10 *Ad exorandam manſuetudinem tuam, ut benevolo animo allegationes noſtras audire digneris, Fratrem & Coepiſcopum meum ſanctum virum Luciferum cum Pancratio Compresbytero meo & Hilario Diacono placuit proficiſci, quos credimus de Clementia tua ad pacem omnium Eccleſiarum non difficulter poſſe Concilium impetrare.* Ex litt. Liberii apud Baron. ad an. Chr. 354. n. 5.

11 *Ut ſimul cum eiſdem aggrediaris, ut Fides, quæ ab Apoſtolis tradita eſt Eccleſiæ Catho-*

cogendo . Cum tamen in ſequentem annum Concilium Mediolani celebrandum diſtuliſſet Conſtantius bello barbarico impeditus (1), Euſebius ad ſuam Eccleſiam, & Lucifer apud Dionyſium Mediolanenſem Præſulem Concilii jam indicti tempus exſpectantes ſe ſe receperunt. Eo igitur anno, ineunte vere, qui Chriſti 355., Liberii Papæ quartus, Conſtantii Imp. decimus nonus fuit, Arbetione & Mavortio Lolliano Coſs. ex Oriente pauci, plures vero ex Occidente Epiſcopi Mediolanum, ubi Auguſtus ipſe cum exercitu conſtiterat, convenientes Synodo, quæ in ea urbe quarta fuit, initium fecerunt. Huic Concilio ex Orientalibus paucos, ex Occidentalibus vero ſupra trecentos interfuiſſe Epiſcopos ſcripſit Socrates (2), cui & Sozomenus (3) conſentit . Recentiores fere omnes cum Baronio (4), Tillemontio (5), Calmeto (6), aliiſque magni nominis Scriptoribus in hanc ſententiam venere , & ſupra trecentos Latinos Patres Synodum Mediolanenſem impleviſſe tradiderunt . Valeſius tamen vix ſibi perſuadens tot Epiſcopos ibi coaluiſſe , in textu Græco utriuſque Hiſtorici errorem ſuſpicatus pro *τριακόσιοι* in Sozomeno, & *τριακοσίων* in Socrate , *τριάκοντα* , *triginta* ſcilicet legendum eſſe exiſtimavit (7) . Severiori uſus judicio Hieronymus a Prato Græcorum Hiſtoricorum teſtimonia rejicit, contenditque vir cl. tum ex Catholicis , tum ex Arianis Epiſcopis numerum Patrum ad ſexaginta vix conſtitiſſe (8) . Verum re diligentius conſiderata utraque opinio videtur concilianda . Si enim Athanaſii , ſi Conſtantii, ſi auctorum Vitæ SS. Euſebii & Dionyſii verba expendantur, & Græcis Hiſtoricis , & Valeſio ac Pratenſi ſua ſtabit veritas. Nam eo convocato Concilio Imperatoris a Valente & Urſacio circumventi mens erat , ut ab Occidentali univerſa Eccleſia Athanaſius damnaretur, & Ariana dogmata probarentur . At Catholicis Epiſcopis pleriſque, cognita Conſtantii & Arianorum fraude, Mediolanum ad Synodum venire recuſantibus , miſſi Palatini Comites in omnes Occidentis provincias , ut Præſulibus indicerent , aut damnationi Athanaſii ſubſcribendum, aut in exſilium eundum . En ipſiſſima Athanaſii verba in epiſtola ad Solitarios , quæ Petro Nannio interprete exſcribimus : *Quot igitur Epiſcopi , prout in ſacris litteris eſt , ad præſides & reges adducti ſunt , & a judicibus hanc ſententiam audierunt , Aut ſubſcribite , aut ab Eccleſiis recedite ; detrahi enim vos ab Eccleſiis Imperator juſſit . Nam & Magiſtratibus ſcriptum eſt , & multa pecuniarum denunciata , niſi quiſque ſuæ civitatis Epiſcopum ſubſcribere coegiſſet* . Quo factum eſt, ut multi Epiſcoporum qua minis , qua vi & dolo victi ſubſcriptionem in Athanaſium darent, exiſtimantes ſalva Nicæna Fide unius hominis damnatione pacem tranquillitatemque turbatis Eccleſiæ Catholicæ rebus reſtituendam fore, quod ſubdole etiam Conſtantius ipſe ſpoponderat ; *Nos certe* , ait in epiſtola ad Euſebium , *qui eſſe Dei famulos gloriamur , hortamur pariter ac monemus , ut conſenſui Fratrum tuorum* (Arianos Epiſcopos innuit numero triginta , qui jam in Athanaſium Mediolani ſubſcripſerant) *adhærere non differas . Confidimus quippe , cum hoc fuerit factum , unitate firmiſſima poſſe Eccleſias gratulari* . Ita Conſtantius collectis per vim abſentium plurimorum Occidentalium Epiſcoporum ſubſcriptionibus contra Athanaſium, ſibi perſuadebat ſpeciem Oecumenici Concilii obtrudere poſſe in Athanaſium tanto Patrum numero damnatum, ut ipſemet Athanaſius in eadem epiſtola loquitur : *Eo enim modo Imperator tantum numerum Epiſcoporum coegit , cum partim minis*

---

tholicæ , nullo modo irrumpi poſſit ..... ut eorum conſortio jungat ſe fides tua , & ſimilis ubi fueris , adſit ſanctitas tua , uno colloquio , uno conſilio id agatis , quod Deo & Angelis ejus placet , & Catholicæ Eccleſiæ expedit . Ex iiſdem litt. apud Bar. ibid. n. 6.

1 Amm. Marcell. lib. 14. & ex eo Baron. l. c. n. 9.

2 Τότε δὲ ἐν τῇ ἰταλίᾳ συνόδου ἀθροισθείσης, τῶν μὲν ἀνατολικῶν ὀλίγοι πάνυ, ἐπεὶ τοὺς πλείους αὐτῶν τό τε τῆς ἡλικίας γῆρας, καὶ τὸ τῆς ὁδοῦ τὸ διάστημα παρῆναι ἐκώλυσεν· τῶν δὲ ἑσπερίων , ὑπὲρ τοὺς τριακοσίους ἐγένοντο . Lib. 2. c. 36.

3 Συνόδῳ δὲ τῇ ἐκεῖσε ἐπισυνελθόντων , ἐν Μεδιολάνῳ , ἐκ μὲν τῆς ἕω ὀλίγοι παρεγένοντο ..... τῶν δὲ πρὸς δύσιν πλείους ἢ τριακόσιοι συνελέγησαν . Lib. 4. c. 9.

4 Ad an. Chr. 355. n. 3.

5 In notis ad Vitam S. Euſebii.

6 Hiſt. univ. t. 5.

7 In notis ad Socr. pag. 25.

8 In not. ad Sulp. Sever. n. 7. pag. 207. & 208.

minis terrerent, partim promiſſis allicerent, ut ſe faterentur non amplius communionem cum Athanaſio habere: atque huc etiam reſpexiſſe arbitror Luciferum noſtrum iis ad Conſtantium verbis: *Ad innocentis necem omnem chorum invitaris Epiſcoporum* (1). Verum enimvero ad Mediolanenſem Synodum pauci quidem acceſſere Occidentales Epiſcopi, ii nimirum, qui vel Mediolano proximiores erant, vel, etſi longe diſſiti, pro tuendo Athanaſio, Nicænaque Fide ſuſtinenda præſentia ſua illn in Concilio opus eſſe arbitrabantur; ita in ipſa ad Euſebium Conſtantii epiſtola pauci Epiſcopi ex provinciis ſingulis Mediolanum adveniſſe dicuntur: *Denique venientes pauci de provinciis ſingulis voluntate communi unanimes protulerunt, & juxta venerationem legi debitam firmaverunt:* ita in Vita S. Dionyſii Epiſcopi Mediolanenſis ex Mombritio & Mſſ. codicibus Mediolanenſi ac Blaudurenſi (2) habemus vicinos Mediolano Epiſcopos Concilio interfuiſſe: *Advenientes quippe ex vicinis urbibus Epiſcopi, & coadunati intra Eccleſiam reſederunt*: ita denique rem conficit Auctor Vitæ S. Euſebii Vercellenſis ex codice Nonantulano (3): *Suſtinente autem Imperatore, ac præſtolante Liberii adventum ceterorumque Epiſcoporum, qui necdum advenerant, interim Conſtantius Imperator cum Arianis Epiſcopis egit, ut ſubſcriberetur eorum fides, & Athanaſius damnaretur. Subſcripſerunt enim Dionyſius ipſius Mediolanenſis urbis Epiſcopus, ceterique Epiſcopi poſt eum numera viginti & novem* (4); *nondum enim advenerant Catholici Epiſcopi. Factum eſt autem, ut inter ſe tam Papa Liberius, quam ceteri Catholici Epiſcopi diem deſignarent per epiſtolas ſuas, quo Mediolanum unanimiter convenirent.* Ergo poſt triginta illos, qui primi in Athanaſium ſubſcripſere, alii dein ſupervenientes Epiſcopi numerum Concilio fecerunt: quot autem fuerint, habemus ibidem infra his verbis: *Subſcripſerunt autem* (ſcil. Formulæ Nicænæ Fidei) *& ceteri Sancti Patres numero quadraginta*. Hos ergo ſi primis viginti novem addiderimus, fere ſeptuaginta habebimus Patres in Concilio Mediolanenſi coactos. Quæ cum ita ſint, apparet dilucide, numerum trecentorum Epiſcoporum conſtaſſe quidem ex ſubſcriptionibus a Conſtantio vi & dolo extortis ab Epiſcopis occidentalium provinciarum; eumque numerum Auguſtus ipſe oſtentabat tamquam Oecumenici Concilii, ut communi Occidentalis Eccleſiæ ſuffragio damnatum Athanaſium, & conclamatam ab Oecumenico Concilio Arianam doctrinam prædicaret: *Quæ res* (ſequitur idem Athanaſius) *in cauſſa fuit, cur tam multos compelleret, ut ſe paucis adjungerent, magnopere id ſtudens, ut multorum nomina corrogaret tum ad invidiam Epiſcopi* (Athanaſii), *tum ut ſpeciem aliquam, dignitatiſque imaginem Arianæ hæreſi conciliaret, cujus ipſe propugnator erat.* Hoc pacto, noſtro quidem judicio, Socratis & Sozomeni teſtimonia admitti poſſunt, utpote qui ex tot ſubſcriptionibus Epiſcoporum a Conſtantio ſubdole collectis ſupra trecentos Patres Mediolanenſi Concilio nomen dediſſe tradiderunt; & veritati hiſtoricæ conſulitur cum Valeſio & Pratenſi aſſerentibus Concilio illi ſexaginta circiter Epiſcopos interfuiſſe. Nos hac in re nihil certi ſtatuimus, quamvis ex allatis teſtimoniis utramque ſententiam conciliari facile poſſe exiſtimemus. Eruditis judicium & votum eſto. Jam e diverticulo in viam. Ergo Liberii Pont. nomine Lucifer cum ſociis Mediolanenſi Concilio præfuit, qui, etſi Arianorum mentem, animumque Imperatoris ad vim Catholicis Epiſcopis inferendam paratiſſimum apprime cognoverat, de felici tamen rerum exitu pro Catholica veritate tuenda, defendendoque Athanaſio non omnino deſperaverat. Euſebius interea Vercellenſis Epiſcopus cum dolos Arianæ partis optime introſpexiſſet, & Mediolanenſem conventum, quamvis Catholici Concilii nomen præſeferret, tyrannicam potius conſultationem, Arianamque conjurationem

1 Lib. 2. pro S. Athanaſio pag. 132.

2 Cap. 2. apud Boll. t. 5. Maii ad diem 25. n. 9. pag. 512. edit. Ven.

3 Tom. 11. Concil. Ven. edit. pag. 840. & 841.

4 Nomina Epiſcoporum, qui primi contra Athanaſium ſubſcripſerunt, affert Baron. t. 3. Annal. ad an. Chr. 355. n. 22. pag. 813. edit. Ven. ex tabula Archivi Vercell. poſt epiſt. Concilii Mediol. ad Euſebium, & Harduinus in notis ad eamdem epiſt., qui numero octavo *Marinianus* pro *Martinianus* legit in t. 2. Concil. edit. Ven. pag. 830.

1 Ex

nem futuram prævidiſſet, illuc ſe conferre recuſabat. Legati porro Apoſtolici, & Conſtantius ipſe diverſis quidem ſtudiis, eodem tamen conatu, Vercellenſem Præſulem ad Concilium urgebant, iſte ut in ſuas partes tandem aliquando vel metu vel dolo ſanctum virum traheret, illi ut Catholicæ veritatis fortiſſimum in tanto diſcrimine defenſorem haberent. Quare Arianorum fautores per Eudoxium & Germinium Epiſcopos, Conſtantius etiam, & Lucifer ipſe cum ſociis litteras Euſebio miſerunt, illum ad jam coactam Synodum ſollicite advocantes (1). Paruit tandem vel invitus communibus votis Euſebius, & Mediolanum veniens Lucifero Catholicisque Patribus acceſſit. Quot autem turbas tunc moverint Urſacius & Valens, quot in Orthodoxos Epiſcopos intentaverint minas, & quæ quantaque adverſus eos impie egerint Conſtantio favente, libenter miſſa facio, cum Latrocinii hujus non Acta ſed ſcelera apud omnes eccleſiaſticæ hiſtoriæ ſcriptores paſſim & luculenter tradita occurrant. Ad Luciferum noſtrum quod attinet, fortiter pro Athanaſio cum Arianis decertavit, Nicænamque Fidem tutatus ſtrenue Catholicis ſemper Epiſcopis & maxime Euſebio ac Dionyſio adhæſit, populumque Mediolanenſem dolis ac minis hæreticorum exagitatum in Fide Orthodoxa continuit. Aſtu tamen Arianorum, qui in Palatio apud Conſtantium a Catholicis diviſi ſuos conventus habebant, comprehenſus Lucifer in ipſa Imperatoris aula detentus eſt, eo dementiæ adductis Arianis, ut, Lucifero a ceteris avulſo, Catholicorum Patrum in Nicæna Fide conſtantiam ſe labefacturos ſperarent. At clauſus licet Calaritanus Antiſtes, animo tamen liber, modum viamque invenit ſcribendi mittendique epiſtolam ad Coepiſcopos in Eccleſia collectos, quæ Euſebio ac Dionyſio exhibita ne populo legeretur Ariani tumultuoſe obſtiterunt: ſed his e templo per vim ejectis epiſtola Luciferi libere ſacro cœtui ſub noctem lecta eſt (2), quam interiiſſe dolendum maxime; niſi forte in Vercellenſi aut Mediolanenſi tabulario ſcrutanti alicui ſpes ſit poſſe aliquando in publicam lucem efferri. Aliquot diebus in Palatio retentus Lucifer tandem ſuis redditus eſt; ſed dein Arianorum Epiſcoporum perfidia cum Euſebio & Florentio ad Conſtantium rapitur. Euſebius tamen ac Florentius ſtatim dimiſſi ad Eccleſiam rediere, manente apud Imperatorem Lucifero, qui, cum ibi aliquot diebus detineretur, cum Arianis Epiſcopis pro Nicæna Fide diſputando ſtrenue decertavit, ejuſque animi robur & eloquentiæ vim Conſtantius ipſe, etſi ducto velo occultus, præſens tamen admiratus eſt (3). Sed poſtquam facto in Eccleſiam impetu ab Euſebio Eunucho Catholicorum Epiſcoporum plerique comprehenſi ſunt, & in Heracleanis Thermis (4) recluſi, Lucifer etiam carceri datus eſt cum Florentio apud Cajum militum tribunum (5).

1 Ex Act. Vitæ S. Euſebii in Vercell. archivo Epiſtolas illas, & Euſebii reſponſivam ad Conſtantium affert Baron. l. c. n. 6. & 7.

2 Ex Vita S. Euſebii Vercell. Epiſc. apud Boll. ad diem 25. Maii n. 14.

3 *Sed perſpicis, in tua palatia intra velum licet ſtans tuliſti reſponſum a me ad conſervandam ſalutem, omnes Dei ſervos, calcata frivola auctoritate tua, mente, voluntate, ſtudio, virtute, voce conſentire.* Lucif. lib. *Moriendum eſſe pro Filio Dei*, pag. 239. & ibid. infra pag. 244. *Non retines, Conſtanti, dixiſſe me judicibus, te velo miſſo audiente, quod licet totum militem tuum tu nos decreviſſes jacere regni tui tela, in nos exſecratores blaſphemiæ tuæ, ut in ſacrilegi tui decreti contemtores, omnia ſua colliderent arma; nec ſic tamen quod poſſemus a propoſito recedere?* & deinde etiam ibid. pag. 245. *Non eſt novum quod nos legati aſſeverabamus in tua palatia, & firmanda non deſinimus ſemper ſic fuiſſe & eſſe creditum a Chriſtianis, ſicuti apud Nicæam contra hæreſim tuam Arianam & omnes errores videtur eſſe ſacra fides conſcripta.*

4 Thermæ proximæ Herculis templo, cui etiam vicinæ erant ædes Maximiani Herculei. Ibi nunc D. Laurentii templum, quod prope quædam adhuc ſuperſunt rudera, ingenteſque columnæ. V. Caſtilion. Mediol. Antiq. pag. 7. 124. & 126., Tor. *Ritratto di Milano* pag. 112. Galear. Gual. Prior. *Relaz. di Milano* p. 1. pag. 42.

5 Ex vita S. Euſebii apud Boll. l. c. n. 6. & ex alia S. Dionyſii c. 3. in t. 5. Maii pag. 513. n. 29. *Facto impetu ab Euſebio Eunucho apprehenſi ſunt de fidelibus viris numero centum quadraginta & ſeptem, cum quibus quidam de ſacerdotibus & clero vincti intra Thermas Herculanas recluſi ſunt. Florentius vero & Lucifer Epiſcopus apud Tribunum Cajum, Euſebius Tribuno Galbioni cuſtodiæ traditus eſt.*

§. III.

LUcifer interim in fide firmiſſimus inſidiantibus, eumque affligentibus Arianis, etſi duro carcere detineretur, non ceſſit, immo illis pro religione catbolica & Athanaſii innocentia invicte adeo reſtitit, ut furentes hoſtes Conſtantio jubente extorrem illum Mediolano, Italiaque diſcedere coegerint. Quod ut Liberio Pontifici innotuit, Lucifero ceteriſque pro veritate orthodoxa exſulibus litteras ſolatio & apoſtolico robore plenas dedit (1); quas ubi acceperint incertum eſt. Relegatur ergo Lucifer in Cappadociam primo, ut Papebrochio (2) & Matthæjo placet (3); ibi tamen brevis illi mora; ex quo factum credo, ut nulla exſtet de primo hoc exſilio ſatis clara, certaque memoria. Translatus inde Lucifer Germaniciam (4) banc exſilii alteram diuturnioremque ſedem habuit, ut ipſemet in primo pro S. Athanaſio libro pag. 65. aperte teſtatur, ibique Eudoxii meminit Germanicienſium pſeudo-Epiſcopi, quem antiphraſtice Adoxium vocat (5), eumque utpote Arianæ fæcis hominem adverſarium inſenſiſſimum paſſum eſſe ſatis indicat. Hunc exſilii locum tertio commutaſſe Luciferum auctor eſt Hieronymus (6), & in Palæſtinam deportatum, Salutarem ſcilicet, in qua Eleutheropolis, ubi Epiſcopum agebat Eutychius Arianus Catbolicis inſenſiſſimus, a quo Lucifer, & a Turbone (7) ejuſdem ſurfuris Eutychii ſucceſſore male habitus eſt, utpote qui & catholica dogmata & Athanaſii doctrinam, ſanctitatemque libere vindicaret (8). Hac in urbe cum Lucifer diverſaretur, Hermionem magni nominis virginem habuit ſibi addictiſſimam & adjutricem in iis perferendis ærumnis, moleſtiiſque, quibus ab Arianis quotidie afficiebatur (9). Scimus etiam Turbonem illum Eleutheropolitanum pſeudo-Epiſcopum cum ſuis Arianis in Luciferum ſacra facientem irruiſſe, januas eccleſiæ fregiſſe, ſacra vaſa, ſanctoſque codices diripuiſſe, & aliquos etiam Luciferi ſocios neci impie dediſſe: *Sunt adhuc hodie* (ita Fauſtinus & Marcellinus (10)) *in Palæſtina, qui illo tempore inſequentibus illis pœnas graviſſimas dederunt, eo quod cum Catbolicæ fidei Epiſcopo Lucifero convenirent. Negent, ſi non inter cetera ſua atrocia, januam clauſam ſecuribus effregerunt; ſi non irruentes in Luciferum fideliſſimum ſacerdotem divina quoque ſacramenta verterunt, unumquemque illic de his fratribus, qui convenerant, impia cæde multantes. Negent, ſi non hodie apud ſe ſancta myſtica vaſa, quæ tunc impie Lucifero diripuerunt, cum ſacris codicibus poſſident.* At his non contenti Ariani, ut conſtantiſſimum Chriſti athletam durius exagitarent, quarto etiam exſilio multarunt in ſuperioribus Thebis, ſeu ſecunda Thebaide, ut Socrates (11), Theodoretus (12), Sozomenus (13), & Caſſiodorus (14) tradiderunt, vel in partibus Ægypto vicinis, ut placuit Rufino (15). Cl. Richardus e Prædicatorum ſapientiſſima familia hoc etiam exſilium commutaſſe Luciferum, alioque traductum autumat (16). Verum cum locum exſilii non indigitet, treſque tantum antea Luciferi enumeret deportationes, crediderim reſpexiſſe Richardum ad exſilium in Cappadocia, quod primum fuit,

1 V. epiſt. hanc hujus edit. initio.

2 In Vita S. Luciferi tom. 4. Maii c. 1. n. 8.

3 Ubi ſup. in Eccl. Calar. pag. 73.

4 Germanicia urbs Epiſc. in Euphratenſi Provincia, ſeu Cœleſyria, quæ & Comagena.

5 *Talis eſt Georgius, qualis fuerat Arius, quales qui ſunt Urſacius & Valens, vel ad quem me deſtinaſti Germanicienſium Adoxius.* Lib. 1. pro S. Athan. pag. 64. 65.

6 *Cum nollet ſub nomine Athanaſii Nicænam damnare fidem, Palæſtinam relegatus miræ conſtantiæ & præparati animi ad martyrium contra Conſtantium Imp. ſcribit librum, eique legendum miſit.* De Script. Eccleſ. in Lucif.

7 Baron. ad an. Chr. 356. n. 80

8 Id. ad an. Chr. 355. n. 17. & Sirmond. l. c. col. 156.

9 Id. ad an. Chr. 362. n. 119.

10 In Libello Supp. ad Auguſtos apud Sirm. l. c.

11 Lib. 3. c. 5.

12 Lib. 3. c. 4.

13 Lib. 5. c. 12.

14 Hiſt. tripar. lib. 6. c. 19. *Uterque enim* (Lucifer & Euſebius) *ultra Thebaidis terminos ab exſilio remeantes*, &c.

15 Lib. 1. c. 27. Baron. l. c. n. 80. Papebr. l. c. n. 8. Matthæjus l. ſupra cit.

16 *Conſtance l'envoyà en exil à Germanicie, ville de Syrie, d'où il fut transferè à Eleutheropolis en Paleſtine, enſuite en Thebaide, & en un autre endroit dont on ne ſçait pas le nom.* Diction. Univ. Eccleſ. tom. 3. litt. L. pag. 712. col. 2. v. *Lucifer.*

a Mar-

fuit, ordinemque invertiſſe. Hoc interea ſeptennio, nec tamen integro (1), ab anno ſcilicet 355., quo e Mediolanenſi Conventu in exſilium actus eſt, ad annum uſque 361, jam inclinantem, quo ab exſilio liberatus eſt, quæ quantaque ab Arianis pertulerit Lucifer, etſi memoriæ non conſignaverint illius ætatis ſcriptores, ab ipſa tamen hæreticorum indole & impotenti ſæviendi in Orthodoxos animo colligere facile eſt; & ſi Fauſtino ac Marcellino fides, in exſilium ductum fuiſſe Luciferum ſcimus cum omni atrocitate injuriarum (2), adeo ut religioſiſſimum virum vitam ad multos annos produxiſſe miraculum videatur. Porro ex Sulpicii Severi hiſtoria de his fortiſſimis exſulibus Lucifero, Euſebio, Dionyſio, aliiſque Concilii Mediolanenſis Catholicis Patribus hoc habemus teſtimonium; *Ceterum* (inquit Hiſtoricus) *exſules ſatis conſtat totius orbis ſtudiis celebratos, pecuniaſque eis in ſumtum affatim congeſtas, legationibus quoque eos plebis catholicæ ex omnibus fere provinciis frequentatos* (3): quæ egregie etiam confirmantur tum Hilarii multis in locis & Epiphanii teſtimonio (4), tum eximia illa Euſebii epiſtola a Baronio relata (5), ex qua etiam liquet, quam indigne ab Arianis ſanctiſſimi illi Confeſſores vexarentur. Quod autem Lucifero pepercerint Ariani, ne morte illum afficerent, in cauſſa fuit martyrii invidia (6), qua a Conſtantio ordinatum, mandatumque, ut Lucifer omnino ſervaretur hac ducto impia vel inani ſpe, ut ſuæ nimirum voluntati aliquando cederet, & Athanaſii condemnationi, quod unice in votis erat, manum daret. Hic notandum occurrit Photium in ſua Bibliotheca ſcriptum reliquiſſe, Luciferum noſtrum poſt Mediolanenſe Concilium cum Dionyſio, Euſebio, Rhodano, & Paullino Epiſcopis Arimini exſulaſſe (7). Neque enim urbs illa exſilio apta, utpote in florentiſſima Italiæ regione ſita, neque ulla apud alios ſynchronos auctores mentio hujus loci occurrit, immo omnes uno ore fatentur in Orientales Provincias per quam remotiſſimas, atque aſperitate locorum, & Arianorum perfidia potentiaque difficillimas exſulare coactos ſanctos Præſules a Conſtantio Imperatore fuiſſe. Notandus ultimo & obiter Philippi Ferrarii palmaris error, qui Lucifero a Conſtantino Imp. in exſilium actum ſcripſit (8); niſi typographi vitio *Conſtantinum* pro *Conſtantio* irrepſiſſe æquiori judicio velimus.

§. IV.

DUm exſul Lucifer perfidiam Arianorum patientia confundit, eorum etiam errores ſcribendo profligavit. Quatuor habemus priores egregie ſcriptos ad Conſtantium Auguſtum libros a Lucifero noſtro pro Catholica aſſerenda tuendaque veritate adverſus Arii & aſſeclarum ejus impia dogmata, & impotentes ad ea ſuſtinenda ipſius Imperatoris conatus. Scripta igitur iſthæc miſit ad Conſtantium Lucifer (9): ea is accepit, legit, obſtupuit, vixque ſibi perſuadens, inveniri aliquem poſſe tantæ confidentiæ, libertatiſque virum, qui de impietate ſua illum auderet tam libere aperteque arguere, Florentio juſſit Officiorum magiſtro, ut Lucifero ipſi ſuo nomine ſcribens illumne eorum voluminum auctorem eſſe ſciſcitaretur, mitteretque etiam libros ipſos

a Lu-

1 Marcellinus & Fauſtinus erroris arguendi, qui Luciferi exſilio decennium aſſignant in cit. libel.

2 In libel. prec. apud Sirmon. l. c. & ex Lucif. ipſo lib. *de non conven. cum hær.* pag. 11., ubi: *Propterea odis nos, quia concilium veſtrum malignantium exſecremur, propterea in exſilio ſumus, propterea in carcere necamur, propterea nobis ſolis prohibetur conſpectus: iccirco recluſi in tenebras cuſtodimur ingenti cuſtodia: hujus rei cauſſa nullus ad nos viſendos admittitur hominum.*

3 Lib. 2. n. 40.

4 Hær. 30

5 Ad an. Chr. 356. n. 92.

6 Id. ibid. n. 80.

7 Διὸ καὶ σύνοδον διὰ ταῦτα κατὰ Μεδιόλανον πόλιν τῆς Ἰταλίας ἀθροίζει· καὶ πεὶ μὲν πρὸς τὸ νικᾶσθαι διαστρέφειν βούλεται. Διονύσιος δὲ, καὶ Εὐσέβιος, καὶ Ῥοδανὸς, Παυλῖνός τε, καὶ Λουκίφερ, τὸ εἰκαῖον καὶ τὴν ἀσέβειαν μὴ καθυφέντες φρόνημα, καὶ τὸν Ἀθανασίου καλυμμάτων ... (ᾔδεσαν γὰρ τὴν Ἀθανασίου κατάκρισιν εἶναι τῆς πίστεως πολεμιζομένης καθαίρεσιν) εἰς Ἀρίμινον ὑπερορίζονται. In Biblioth. edit. Rothomag. an. 1653. pag. 1444.

8 *In exſilio una cum S. Euſebio Vercellenſi a Conſtantino pulſus eſt.* In Catal. SS. ad diem 18. Jan. pag. 45.

9 D. Hier. de Script. Eccl. in Lucif.

§. V.

a Lucifero coguoſcendos (1). Libris ergo cum Florentii epiſtola acceptis Lucifer ingenue faſſus eſt, ſe illorum parentem auctoremque eſſe, ipſique Florentio reſcribens codicem reddidit (2). Duos pro Athanaſio libros Germaniciæ ſcriptos, miſſoſque inde ad Conſtantium autumat cl. Matthæjus (3) ex eo in hanc ſententiam deſcendens, quod in eis Lucifer Eudoxium nominet Germanicienſem Arianum Epiſcopum. Adverſatur tamen Cave Matthæjo volens Eleutheropoli libros illos & elucubratos & miſſos Conſtantio (4). Verum partim Germaniciæ, partim Eleutheropoli ſcriptos fuiſſe & rationes non ita leves & conjecturæ ſuadent, ut in §. IV. Præfat. dictum eſt: hoc unum certum habeo exploratumque libros illos ab exſule Lucifero exarari cœptos poſt an. Chr. 356. & abſolutos circa initium an. 360. Ut egregii bujus operis nuncium accepit Athaoaſius, qui tunc & ipſe exſulabat, ſtatim per Eutychetem Diaconum Lucifero litteras miſit rogaos, ut libros Conſtantio oblatos ſibi etiam legendos diligenter mitteret (5). Hoc ſine mora præſtitit Lucifer, qui ex hoc ab Athanaſio booorificum ſanctitatis doctrinæque meruit teſtimonium, ut Athanaſii ad Luciferum epiſtolam vel legenti patet (6). Marcellinus & Fauſtinus Libelli ſupplicis auctores in eo tradidere, Athanaſium, ut Orientalibus Catholicis ſolatio & exemplo eſſent in ea Eccleſiæ univerſæ perturbatione, Luciferi libros in Græcum ſermonem transtuliſſe, quam tamen Athanaſii verſionem cum aliis ad Luciferum litteris (7) periiſſe dolemus. En Marcellini & Fauſtini verba: *Quos quidem libros cum per omnia ex integro ageret, ſuſpexit & Athanaſius ut veri vindices, atque in græcum ſtilum tranſtulit, ne tantum boni Græca lingua non haberet.* Aſt quid iis libris acceptis egerit Auguſtus, neſcimus: graviter tamen Luciferum ſibi libere alloquentem tuliſſe, indignatumque maxime illi fuiſſe ex his Luciferi verbis conjicitur: *Dicis nos inſolentes exſtitiſſe circa te, quem honorari decuerit. Si quiſquam Dei cultorum pepercit apoſtatis, ſunt vera, quæ dicis de nobis* (8). Neque his contentus Lucifer aliud deinde edidit commentarium, quod abſoluto Sirmienſi Conciliabulo & Conſtantinopolitano ſcripſiſſe ex ipſius verbis elicitur, nam Eudoxium Macedonio in Conſtantinopolitana Sede ſuffectum commemorat, qui illi certe ab Antiochena cathedra traductus poſt illa pſeudo-concilia fuit ſubrogatus (9). Hoc opus *de non parcendo in Deum delinquentibus* inſcripſit, cumque totus martyrii deſiderio æſtuaret, nec quæ in lucem ediderat ad Arianos opprimendos ſatis eſſe arbitraretur, poſtremum ſubinde opus elaboravit, cui titulus *Moriendum eſſe pro Filio Dei*; quos libros, etſi unico comprehenſos aliqui cenſuerint (10), & ſimul Conſtantio oblatos, attamen eadem animi conſtantia ſcriptos, poſt primos, de quibus mentionem fecimus, certum eſt elaboratos a Lucifero fuiſſe, ut ait Papebrochius (11), & fortaſſe in ultimo ſui exſilii loco. In hiſce Luciferi lucubrationibus patet vis magna dicendi, igneuſque ex ore Luciferi erumpens gladius ad hoſtes Eccleſiæ uno veluti ictu perimendos, ex quo factum, ut tot elogia in illum contulerint Patres, ſuorumque temporum Eliam illum appellare non dubitaverint (12). Hic judicium cl. Meldenſis Epiſcopi de Luciferiano ſtilo in medium liceat proferre, utpote qui diligentiſſime illius edendis operibus primus incubuit. *Ipſius ſermo* (ſcil. Luciferi) *adeo rudis eſt & incomtus, quem ipſemet etiam ruſticum vocat: at qui diligenter perpenderit, eum gravem & ſententiis refertum, virique ingenio valentis inveniet &c.* Deinde: *Totum opus exiguum admodum foret, ſi ab eo Scriptura divina, quam promtio-*

---

1 V. Baron. ad an. Chr. 356. n. 73., & Tilium in calce Operum Lucif. edit. Pariſ. an. 1568.

2 Baron. ibid. & Til. ibid.

3 Sard. Sac. in Eccl. Calar. pag. 73.

4 De Script. Eccl. ſæc. Ariano pag. m. 136.

5 V. in fine edit. Til. & Baron. l. c.

6 Baron. ibid.

7 Eruimus alias Athanaſium Lucifero dediſſe epiſtolas ex iis verbis, *Miſimus etiam nunc* &c. in ſuperſtite illa, de qua loquimur, epiſtola: verum periere.

8 In libro *De non parcendo* &c. pag. 169.

9 Baron. ad an. Chr. 356. n. 69

10 Tilius *in Præf.* ad Pium V. in edit. oper. Lucif.

11 T. 3. Maji ad d. 20. c. 4. n. 23.

12 S. Athan. apud Corn. a Lapide epiſt. 2. ad Timoth. c. 1. & S. Hieron. de vir. illuſt. c. 95.

2 In

tiorem habere non potuiſſet, ſcinderetur, & auferretur (1). Ita ille, & merito : Scripturæ vero divinæ verſio, qua uſus eſt Lucifer, antiqua omnino ea eſt, & ab illa, qua nunc utimur, Vulgata notabiliter diſcrepans, ut ex notis huic noſtræ editioni ſubjectis palam fit. Interſerit etiam ſæpiſſime latinis Sardoas & Græcas voces Latio donatas, phraſeſque uſurpat nova ſane ſyntaxi omnino barbaras, & græcizantes, quas a viris doctiſſimis (2) notis illuſtratas hac in editione obvias unuſquiſque habet.

§. V.

Antequam ad alia progrediamur, quæ ad Luciferi geſta ſpectant, ut res clariori luce donentur, de *Edicto* illo celebri operæ pretium exiſtimamus diligenter inquirere, quod toties & indignans commemorat ipſe Lucifer in omnibus fere libris, quos ſuperiori paragrapho recenſuimus, quodque uberiorem tractationem a nobis requirere videtur ad Luciferi ſenſus dignoſcendos, utque ea, quæ ad hiſtoriam illius temporis attinent, ipſomet Luciferi teſtimonio comprobentur. Qua in re illud certum ſtatuimus ex Sozomeno (3), Conſtantium eo conſilio Mediolanenſem Synodum indixiſſe, ut diſcordes Epiſcoporum animi in unam Fidei ſententiam convenirent, quæ tamen Nicænis decretis adverſaretur: *Conſtantius* (ait Sozomenus) *qui ſolus jam Imperio Rom. potiebatur, omni ſtudio perficere conatus eſt, ut Occidentales Epiſcopi cum iis conſentirent, qui Filium Patri ſimilem ſecundum ſubſtantiam aſſerebant*: ὡς ἂν τοὺς ἐν δύσει ἐπισκόπους τοῖς ὁμοούσιον πατρὶ τὸν υἱὸν δοξάζουσι συνάψαι: ubi tamen mendum typographicum ineſt, edita ὁμουσίῳ voce pro ὁμοιουσίῳ; cum idem Sozomenus (4) ſcribat, Conſtantium *non penitus deſtitiſſe Filium* κατ' οὐσίαν ὅμοιον *confiteri*. Sed cum id conſequi non poſſe ſe ſentirent hæretici Epiſcopi, qui Conſtantio quotidie aderant callidi pacis procurandæ auctores, prius de proſcribendo Athanaſio conſilium Imperatori ſuggeſſerant, quo damnato ab Epiſcopis etiam Occidentalibus, facile deinceps Nicæna Fides everteretur : *Sic enim* (ait idem Sozomenus) *cogitabat, ſi Athanaſius communi omnium ſuffragio e medio removeretur, facile ſe deinceps ea, quæ ad religionem pertinent, pro arbitrio conſtituturum: quam veram fuiſſe cauſſam Mediolanenſis Concilii* ipſe confirmat cap. 9. Huc igitur referenda, quæ Lucifer ſæpe Conſtantio exprobrat, ſubdolum illum vocans pacis auctorem, cum pacis re vera eſſet inimicus (5) ; *Dixiſti, Pacem volo firmari in imperio meo, cupiens violare in nobis pacem dominicam* ; &, *Si non es tu Conſtantius Imperator, qui finxeris pacem te facere* ; &, *Nobis dicebas, Pacem volo fieri*. Ita in libro *de non conveniendo cum hæreticis* ; atque in libro 1. pro S. Athanaſio pag. 54. *Tu pacis cauſſa te facere adſtruxeris*, ut Athanaſius ſcilicet damnaretur : tum in lib. *de non parcendo in Deum delinquentibus* pag. 223. *Fingens pacem te firmare, conatus fueras ad omnem Dei Eccleſiam deſtruendam* ; quæ omnia certe Mediolanenſe Concilium ſpectant, cujus nefaria geſta Lucifer in ſuis libris omnibus ſæpiſſime perſtringit. Neque ea ad Ariminenſem Synodum referri poſſunt, cum illa pacis item obtentu a Conſtantio poſtea fuerit indicta, ut Sozomenus (6) & Socrates (7) teſtantur, ſed ficto ſemper & iniquo hæreticorum conſilio : Lucifer enim ſe id a Conſtantio audiſſe affirmat, *Pacem volo fieri*, cum nempe Legatus Pontificis Concilio præeſſet ; & Liberius ad Luciferum ſcribens paullo poſt idem Concilium hinc epiſtolam exorditur pag. 2. *Quamvis ſub imagine pacis humani generis inimicus vehementius in membra Eccleſiæ videatur eſſe graſſatus, vos tamen &c.* Hanc itaque ob cauſſam duplex *Edictum* comperio latum a Conſtantio : alterum quo Epiſcopi, qui a Concilio aberant, juſſi ſunt ſubſcribere Arianorum in Athanaſium ſententiæ; quod ab ipſo Athanaſio innuitur : *Quot* (inquit) *Epiſcopi, prout in ſacris lit-*

1 In cit. præf.
2 Coteleriu, Tilius, Sabatierius, Latinius, la Cerda.
3 Lib. 4. c. 8. edit. Valeſ.
4 Id. lib. 3. c. 18.
5 Lib. *de non conv. cum hæret.* pag. 9. & 12.
6 Lib. 4. c. 17.
7 Lib. 2. c. 37.

litteris eſt, *ad præſides & reges abducti ſunt*, *& a judicibus hanc ſententiam audierunt*, *Aut ſubſcribite*, *aut ab Eccleſiis recedite*; *detrahi enim vos ab Eccleſiis Imperator juſſit* (1) : at de hoc Lucifer minime ſcribit, quippe hujuſmodi eſſe ſignificat, ut novam Fidei formulam complecteretur : alterum vero, quod a Sulpicio Severo *Epiſtolæ* nomine notatum eſt; & eſt illud, quod Lucifer ſpectavit, cum ſuos libros componeret, cuique apprime conveniunt, quæ in illud a Lucifero ingeſta leguntur. Narrat enim Sulpicius (2), *epiſtolam* a Valente & Urſacio *ſub Imperatoris nomine emiſſam omni pravitate refertam*, *eo conſilio*, *ut*, ſi a populo probaretur, *publica auctoritate cupita proferrent*; *ſin aliter*, *omnis invidia eſſet in rege*, qui nondum baptiſmate tinctus Fidei myſteria noſſe non poterat : *Lectam in eccleſia Epiſtolam populus averſatur : Dionyſius*, *quia non eſſet aſſenſus*, *urbe pellitur &c.* Porro quam callide ſcripta fuerit, quam comte & ornate, tum quid illa contineret impium & blaſphemum in Catholicam Fidem, Lucifer ipſe declarat (3), ſæpiuſque confirmat (4); nam *verbum tuum* (inquit), *per quod ſerpis ut cancer*, *falſo fucoto ſcientiæ tumore componis*, *aſtruendo te omnibus flagitiis tuis maculato Edicto tuo reſciſſore*, *meſſe omnium errorum*; tum, *Novella tua prædicatio*, *& recens religio ſub prætextu Fidei blaſphemia in perniciem ſalutis tuæ per te prolata*; ac rurſum, *Niſus es blaſphemiam conſacrilegi tui Arii ore prolatam nunc per ſatellites tuos*, *nunc edicto tuo*, *nunc ſpiritibus immundis referto ore tuo prædicare*. Quod autem Lucifer Edicti nomine hanc epiſtolam ſignificet, tum exemplo Athanaſii confirmari poteſt, qui litteras Præfecti Ægypti de Georgio in Athanaſii ipſius locum ſubſtituendo in ſpeciem Edicti propoſitas fuiſſe ſcribit ad Orthodoxos, ſiquidem hæ litteræ ad annum 356. referantur cum Pagio & Valeſio (5) contra Baronii ſententiam, qui eaſdem de Gregorio itidem in Alexandrinam ſedem intruſo ſcriptas exiſtimat, & in annum rejicit 341.; tum auctoritate Hieronymi de Prato, qui in nota Sulpicii teſtimonio ſubjecta nobiſcum conſentit, tum denique quod idem Lucifer (6) a ſe ſuiſque collegis Epiſcopis illud contemtum fuiſſe dicat : *Bene me petulantem diceres*, *ſi non recte contemſiſſemus ſacrilegum Edictum tuum*; idque Mediolani in Palatio actum teſtatur in libro *Moriend. eſſe pro Fil. Dei* pag. 244. cum dixiſſet *judicibus*, Conſtantio *velo miſſo audiente*, *quod licet* omnia imperii arma in ſe ſuoſque converterentur, *velati in ſacrilegi decreti contemtores*, nunquam e propoſito Catholicæ Fidei tuendæ receſſiſſet. Hæc autem, quæ de Epiſtola, ſeu Edicto Conſtantii dicta ſunt, Hilarius quoque in animo habebat, cum ea ſcripſit (7), quæ attulimus in nota ſubjecta pag. 17. hujus editionis, & quæ Pratenſis ex eodem loco in aliam ad Sulpicium notationem tranſtulit : *Antea enim in obſcuro atque in angulis Dominus Chriſtus Dei eſſe ſecundum naturam Filius negabatur*, *& eſſentiæ inops paternæ accepiſſe cum creaturis originem ex non exſtantibus prædicabatur*. *At vero nunc publicæ auctoritatis profeſſione hæreſis prorumpens*, *id quod antea furtum nunc non clam victrix gloriabatur*. Et huc referunt Maurini Operum S. Hilarii editores teſtimonium Luciferi ex lib. *Moriend. eſſe* &c. paullo ſuperius productum. Sane Ariana hæreſis tum primo Imperatorum auctoritate fulta in Mediolanenſi Synodo victrix in Romanum Orbem palam erupit, quæ antea non tuta ſatis ſe ſe aſtu & fraude tegebat; quod ſæpe in Conſtantium Lucifer ingerit, ejus ſcilicet imperio & potentia Arianum virus in omnes terræ partes fuiſſe diffuſum. Supereſt inquirendum, utrum huc referre quoque oporteat aliud Luciferi noſtri teſtimonium ex libro *de non parcen. in Deum delinq.* pag. 172., quod eſt hujuſmodi : *Negabis te ad idololatriam invitaſſe nos ſuſcipiendam? Si cenſes negandam*, *convincent te expoſitiones ſectæ tuæ Epiſcoporum comblaſphemorum videlicet tuorum*, *convincent te libelli recitati a te*, *ac dati Romæ Epiſcopis etiam Catholicis*, *ad hoc videlicet*, *ut omni in loco tua roborari poſſet blaſphemia*. Hæc Luciferi verba protulit

Au-

1 In epiſt. ad Solit.
2 Lib. 2. Hiſt. Sacr.
3 Lib. *de non conven. cum hæret.* pag. 17.
4 Id. in lib. *Moriendum eſſe pro Fil. Dei*, pag. 241. 245. 261.
5 Lib. 1. Obſerv. ad tom. 2. Script. Eccl. Hiſt.
6 Lib. *de non parc. in Deum delinq.* pag. 198.
7 Lib. de Synod. n. 78.

1 Art,

Auctor Diatribæ I. de geſtis Liberii præpoſitæ Operibus S. Damaſi §. 10. pag. 177., ex lib. ſcil. primo pro S. Athanaſio : qui locus correctior a nobis infra exhibetur. Is porro auctor autumat Ariminenſem, ſeu potius Acacianam formulam ab Lucifero hic deſignatam, ſignificatamque fuiſſe ; & opinionem rejicit Tillemontii, qui exiſtimat (1), Luciferum id ſcripſiſſe de Formula Sirmienſi anni 357., quo anno Conſtantius Romæ fuit, ibique ait libellum ab Auguſto recitatum, per urbem ſparſum, & Catholicis Epiſcopis oblatum Imperatoris juſſu, ut eorum animos ac ſententias exploraret de Formula illa Fidei paullo poſt in Sirmienſi conventu publicanda. Sed antequam in hæc diligentius inquiramus, animadvertendum eſt (quod in notis etiam pag. 56. monuimus, ubi corrigendus error, qui per inconſiderantiam excidit, cum Hieronymo a Prato attributa fuerit Diatriba de geſtis Liberii præpoſita Operibus S. Damaſi PP.) *Perfidiæ*, *Blaſphemiæ*, ac *Idololatriæ* nomine ſignificari a Lucifero ſimpliciori ſenſu hæreſim ipſam Arianam ; licet intelligi quandoque queat hiſce vocibus *Edictum* Mediolanenſe, de quo mox diximus: hoc vero in loco tria ſunt diſtinguenda; *Idololatriæ* ac *Blaſphemiæ* voces, *Expoſitiones Epiſcoporum Arianorum*, & *Libelli recitati ac dati Romæ* a Conſtantio *Epiſcopis Catholicis*. *Blaſphemiæ* itaque ac *Idololatriæ* voces ipſam Arii hæreſim indicant, quam Conſtantius *roborari in omni loco*, & ſuſcipi ab omnibus volebat per Arianas Fidei expoſitiones, & libellorum impiorum ope, quos Romæ præſertim juſſit diſpergi ; & recte quidem novum idololatriæ genus Ariana hæreſis, & idololatræ Ariani dicti ſunt ab aliis Patribus Athanaſio, Baſilio, Gregorio utroque, Nazianzeno ac Nyſſeno, & Cyrillo Alexandrino, quia, ut ex iis animadvertit Petavius (2), *eum, quem creaturam fatebantur, adorare tamen ſe ſe dicerent, unde nihil a Gentilibus differrent :* nomine autem *blaſphemiæ* non una Sirmienſis Formula notari poteſt, ſed omnes hæreticæ Arianorum Formulæ; quod & Hilarium feciſſe affirmant ejus Operum editores (3). At enim, inquit laudatus Auctor Diatribæ adverſus Tillemontium, *cum Lucifer* recitatos *a Conſtantio* Libellos, *ac per manus Epiſcoporum traditos ſcribat*, *ut ejus* in omni loco roborari poſſet blaſphemia, *facile intelligit lector*, *agere illum non de præmeditata tantum*, *ſed producta jam in lucem*, *& promulgata* blaſphemia; *deinde nemo facile conceſſurus erit*, blaſphemiam, *quam ſciunt omnes Sirmienſi illo clanculari ac fortuito congreſſu deinde conſcriptam*, *eo jam tempore efformatam*, *lectam Catholicis Epiſcopis*, *ac per manus traditam eſſe potuiſſe*. Hæc ille, & recte de formula Sirmienſi ; quæ tamen ſuæmet ſententiæ adverſantur; nam & Ariminenſis, & Seleucienſis, ſive Acaciana Formula, quas vult a Lucifero indicari, adhuc promulganda erat ; & quidem triennio poſt editæ fuerunt, ſi cum Petavio annum 356. tribuas Romano Conſtantii triumpho ; poſt biennium vero, ſi triumphum illud rejicias in annum 357. cum Pagio, Valeſio, aliiſque. Præterea Ariminenſis quoque formula clam & furtim a Valente confecta fuerat : de Seleucienſi vero condenda quot inter hæreticos Epiſcopos diſſidia orta, & contentiones motæ ? qui tandem Formulam Ariminenſem ſuffragiis ſuis probaverunt. Neque hæ tantum Formulæ poſt ſcriptæ fuerunt, quam Conſtantius Romæ libellos illos diſſeminavit : nam & Eudoxius conventu Antiochiæ celebrato an. 358. una cum Epiſcopis, qui eidem opinioni favebant, & *ſimilis ſubſtantiæ* vocabulum, & *Conſubſtantialis* etiam vocem rejecit, ut Sozomenus aſſerit (4). Nihil propterea certi ex iis Luciferi verbis conſtitui poteſt; quæ, ut idem auctor ſcribit, *ſubobſcura videri* queunt *nobis*, *qui ab iis temporibus longe abſumus*. Sed ut noſtra quoque ſententia pateat, ſic quidem ſtatuimus, Luciferum non hanc vel illam potius *Fidei Expoſitionem* innuere, unice autem exprobrare Conſtantio, quot quamque variis poſt Mediolanenſe Concilium *Fidei Expoſitionibus* conatus fuerit Nicænam Fidem impie evertere, & Arianam *blaſphemiam in omni loco roborare ;* quod rurſum in libro *Morien. eſſe pro Fil. Dei* Conſtantio objicit, uti ibi advertimus. Libelli autem ab illo Romæ recitati, & dati etiam Catholicis Epiſcopis, ii profecto fuerunt, quos in eodem libro *de non parcen. in Deum delinq.* pag. 220. commemorat hiſce verbis : *Quantum*

apud

1 Art. 63. de Arian. n. 6.
2 Lib. 2. cap. 22. n. 6.
3 In lib. 4. de Trinit. n. 22.
4 Lib. 4. c. 12.

1 Lib.

apud te eſt, *tradidiſti eum*, id eſt *Filium Dei*, *de quo & libros ſcriptos dediſti*; ideoque ejuſmodi erant, quibus Arianum dogma impie propugnabatur, ſed callide ab Epiſcopis Arianis, fortaſſe ab ipſo Eudoxio Germaniciæ tum Epiſcopo, qui cum Conſtantio Romæ verſabatur, compoſiti, ut Romanam plebem & Catholicos Epiſcopos fraudulenter in errorem pertraherent; quin multo eſt veriſimilius in iiſdem impias illas loquutiones deſcriptas fuiſſe, & blaſphemas ſententias, quas *Epiſtola* Mediolanenſis, ſive *Edictum* complectebatur: de his per conjecturam differere licet, cum de iſto Conſtantii facinore nemo veterum præter Luciferum memoriæ quidquam prodiderit. Quid autem integrum hocce Luciferi teſtimonium juvet laudati Auctoris ſententiam de duplici Liberii exſilio, quod ipſe tuetur, ſatis non video: ulteriori inveſtigatione rem hanc non premimus, cum negotium iſtud noſtra non interſit. Monemus tamen, opinionem ejuſdem Auctoris de ſenſu hujuſce vocis *blaſphemiæ* ideo a nobis ſubjectam fuiſſe pag. 56. ad primum Luciferi librum pro S. Athanaſio, ubi *idololatriæ* vox irrepſit pro voce *blaſphemiæ*, quia ibi de illius ſenſu, aliarumque affinium vocum ex Lucifero quædam notavimus, quæ ceteris inde Luciferi noſtri locis lucem afferrent; cum cæteroquin Auctoris verba & ſententia ad teſtimonium ipſius Luciferi mox explicatum re vera pertineant. Jam de his ſatis. Ad Luciferi geſta veniamus oportet, & ea, quæ vel ad illius ætatis hiſtoriam ſpectant, vel ſenſum verborum, & Luciferi mentem aliquomodo reſpicere poſſunt, quiſque offendet in ſuppoſitis huic editioni annotationibus.

§. VI.

CONſtantio Auguſto e vivis ſublato Mopſucrenis prope Tarſum III. Non. Novembres anno Chr. 361., cum ab Euzojo Ariano Epiſcopo, ut ait Socrates (1), ſub mortem baptizatus fuiſſet, fruſtra ſuadente Lucifero, ut per Athanaſium, live Coepiſcopos ejus ſalutare conſequi vellet regenerationis lavacrum (2), Flavius Claudius Julianus cognomento *Apoſtata* Romani Imperii habenas, quas favore militum primum Lutetiæ Pariſiorum ſuperiori anno, dein iiſdem volentibus in Dacia arripuerat Conſtantio vivente, regendas metu liber & ſolus ſuſcepit. In ipſo veluti Principatus veſtibulo magnam ſibi laudem apud optimos quoſque comparavit vaferrimus Imperator, pacem turbatis Eccleſiæ rebus ſub prædeceſſore fruſtra quæſitam, deſideratamque reſtituens, omneſque Epiſcopos exſilio antea a Conſtantio multatos ad ſuas Eccleſias redire permittens (3), iiſdemque direpta ab hæreticis bona reſtituenda, nec quemquam amplius pro Fide vexandum decernens (4). Lucifer ergo Juliani gratia exſilio liberatus Tauro & Florentio Coſſ. anno 361. ad finem vergente (5) Ægyptiacam ſolitudinem reliquit, & ad Catholicos redux afflicto Eccleſiæ ſtatui ſubſidium attulit præſentiſſimum, & cum Euſebio Vercellenſi apoſtolicæ legationis ſocio eos, qui Arianæ hæreſi manum dederant, ad Catholicæ Eccleſiæ ſinum revocare ſatagens Orientis provincias magno labore luſtravit (6). Itinera hæc abſolviſſe Luciferum exiſtimo a tempore Edicti, quo Julianus Epiſcopos Orthodoxos ſuis ſedibus reſtituit, exeunte ſcilicet Novembri menſe anni 361. ad tempus uſque, quo indictum

1 Lib. 1. c. 46.

2 Lib. 1. pro S. Athanaſ. pag. 109.

3 *Omnes Epiſcopi, qui de propriis ſedibus fuerant exterminati, per indulgentiam novi Principis ad Eccleſias redeunt.* Hieron. adv. Lucif. Socr. lib 3. c. 1. & 5. Sozom. lib. 5. c. 5. Theod. lib. 3. c. 4. Baron. ad an. Chr. 361. n. 13.

4 *Proſcriptis vero lege tota facultates ſuas reſtituit: ſepulis autem civitatum palam interdixit, ne quem Chriſtianorum aut injuria afficerent, aut contumelia, neve invitos ad ſacrificandum traherent.* Sozom. ex verſ. Valeſ. lib. 5. c. 5. V. Julianum ipſum epiſt. 7. ad Artabium, ep. 43. ad Hecebolum ep. 52. ad Boſtrenos. Quam ſubdole hæc Julianus, vide Greg. Nazianz. Or. 2. in Julian., Sozom. lib. 5. c. 4. Socr. lib. 3. c. 1. Theod lib. 3 c. 6. & 17. Evagr. Vit. Pat. in Apollonio c. 7.

5 Chron. Proſp. Aquit. ap. Caniſ. t. 1. Theſ. Monum. p. 293. & Petav. Rat. Temp. in Succeſſ. Conſ. Rom. t. 2. p. m. 466.

6 Ex Greg. Nazianz. Orat. de laudibus Baſilii, & Baron. ad an. Chr. 362. n. 58.

1 V.

ctum Alexandrinum Concilium, anno nimirum ſequenti 362. poſt Georgii Cappadocis Ariani Epiſcopi Alexandrini obitum, reditumque ad illam ſedem magni Athanaſii (1). Divertit autem a ſuſceptis itineribus Lucifer, cum ad Antiochenas turbas ſedandas, illamque Eccleſiam Arianæ hæreſeos fæcibus purgandam delegatum ſe intellexit litteris Liberii Pontificis (2), qui & Euſebium Vercellenſem per id tempus, ut Alexandrinæ Eccleſiæ ſubſidio eſſet, legatum deſtinaverat Synodo jam indictæ. Ita Lucifer, dum Euſebius cum Athanaſio Alexandrino Concilio totus incumbit, ad Catholicos Antiochiæ domeſticis turbis agitatos, & Arianis perſequentibus laborantes accurrit, & ad Alexandrinam Synodum, cum ipſe ire non poſſet, legatos ſuo nomine miſit Diaconos duos Herennium & Agapetum, ut ex ſubſcriptionibus ſynodicæ ejuſdem Concilii apparet (3). Hinc manifeſta eſt Rufini hallucinatio, unum tantummodo Luciferi legatum illi Concilio interfuiſſe ſcribentis (4); niſi dicere velimus, Herennium ſolum nominaſſe tamquam principalem, non excluſo, ſed prætermiſſo Agapeto, quod & feciſſe exiſtimaverim Auctorem vitæ S. Euſebii Vercellenſis (5), Hieronymum a Prato (6), alioſque recentiores, qui digniorem ſocio neglecto nominarunt. Antequam Antiochiam peteret Lucifer, cum Athanaſio & Euſebio Alexandriæ aliquantiſper eum conſtitiſſe vult citatus Euſebianæ vitæ ſcriptor per hæc verba: *Beatus vero Lucifer Calaritanus Epiſcopus vale eis faciens Athanaſio & Euſebio, Antiochiam ab eis miſſus eſt, ut Eccleſias confirmaret de conſubſtantialitate divinitatis, relinquens cum eis Alexandriæ Diaconum ſuum, qui ejus in Concilio vicem teneret, per quem profeſſus eſt, ratum ſe habiturum, quidquid eſſet Concilii ordine conſtitutum.* Attamen pugnant hæc apertiſſime cum iis, quæ ibidem ſequuntur: *Lucifer autem cum exoraretur ab Euſebio, quia uterque in partibus viciniis Ægypto fuerat relegatus, ut ad videndum Athanaſium Alexandriam pergerent, communique tractatu cum iis, qui ſuperfuerant, Sacerdotibus de ſtatu Eccleſiæ decernerent, præſentiam ſui abnegans, legatum pro ſe Diaconum ſuum mittit, atque ipſe intento animo Antiochiam pergit* (7). Si enim Athanaſio valedicens ac Euſebio ab iiſdem miſſus fuit Lucifer Antiochiam, cum iis profecto Alexandriæ diverſatus eſt, ubi Diaconum ſuum dicitur reliquiſſe. Contra vero ſi exoratus fuit ab Euſebio, ut ſecum ad Athanaſium inviſendum Alexandriam pergeret, ſi recuſavit eo ire, ſi Diaconum ſuum illuc miſit, evidens omnino eſt, nec Alexandriam intraſſe, nec Athanaſium vidiſſe, nec Diaconum ibi, ut ſuo nomine Synodo intereſſet, reliquiſſe. Ergo qui vitam illam contexuit, ſibi minime conſtans hiſtoricæ veritati non conſuluiſſe dicendus eſt. Ego quidem crederem narrationem illam partim a Rufini hiſtoria excerptam, partim ab anonymo auctore e cerebro eductam, adeoque ſibi manifeſte contradicentem: verba enim illa, *Lucifer autem* &c., quæ poſtrema recitavimus, excerpta ad amuſſim & integre ſunt ex Rufini libro 1. c. 27. Credendum porro eſt, ut ſupra innuimus, Luciferum recta Antiochiam contendiſſe, nec Alexandriæ conveniſſe Athanaſium, ſed ab Euſebio divulſum, legatiſque ſuis ad Alexandrinam Synodum deſtinatis, ad auxilium præſtandum, ferendumque Antiochenis ſolatium properaſſe.

§. VII.

HÆc tunc temporis erat Antiochenæ Eccleſiæ facies. Duo unam eamdemque ſedem occupabant Epiſcopi, Meletius propter Catholicam fidem exſul, & Euzojus datus Meletio ſucceſſor ab Arianis. Quæ tunc Antiochiæ turbæ! Ariani Conſtan-

1 V. Nazianz. ibid. & Baron. Ibid. n. 171.
2 Baron. ibid. n. 177.
3 Ἐγώ τε Ἀθανάσιος, ὁμοίως καὶ οἱ ἄλλοι ἐπίσκοποι οἱ συνελθόντες ὑπεγράψαν καὶ οἱ ἀποσταλέντες δὲ παρὰ Λουκίφερος τοῦ ἐπισκόπου Σαρδινίας νήσου, διάκονοι δύο, Ἑρέννιος καὶ Ἀγαπητός. T. 2. Concil. edit. Ven. 1728. pag. 947. & ſeq. & T. 1. Opp. S. Athanaſii edit. Pariſ. an. 1627. pag. 580.
4 Lib. 8. c. 27. V. Baron. l. c. n. 180.
5 In Addit. ad Conc. Alex. ex nova Collect. Baluzii T. 2. Concil. ejuſd. edit. pag. 951.
6 V. notas ad Sulp. Sev. t. 2. pag. 244.
7 Apud Boll. ad diem 25. Maii tom. 5.

3 Ru-

ſtantio favente contra Orthodoxos pro tuendo Euzojo quid non audebant? Catholici vero in duas partes diſtracti, Euſtathiani nimirum Meletium, qui Arianis aliquando viſus fuerat adhærere, ſed ab iiſdem recedens in exſilium pulſus Antiochia aberat, penitus averſabantur, utpote hæretica communione pollutum, ſuſpectum, & peroſum; alii contra Meletio obſequentes, ejuſque partibus impenſius faventes & Euſtathianos fugiebant, & ut legitimum verumque Antiochenæ Eccleſiæ paſtorem unum Meletium, quamvis exſulem, ſuſpiciebant. Has ut procellas Lucifer ſedaret, ſtatim ac Antiochiam venit, animum vireſque omnes intendit ea, qua pollebat auctoritate, ut partes componeret, animos amico fœdere jungeret, pacemque Eccleſiæ illi reſtitueret (1). In mentem ergo Lucifero venit, rejecto primum Euzojo Ariano, & excluſo ſubinde Meletio Catholico Epiſcopo, ut in tertium quemdam Orthodoxi diſſidentes convenirent, qui fide integerrima, & vitæ ſanctitate omnibus Antiochenis probatus, communibus etiam votis ſtudiiſque Epiſcopus admitteretur. Accitis propterea duobus aliis Cymatio Paltenſi, & Anatolio Berœenſi Præſulibus (2), Paullinum illis dotibus ornatum, & præ ceteris ea dignum ſede Antiochenæ Eccleſiæ præfecit (3), qui hujus nominis ſecundus in ea Antiochenorum Præſulum ſerie. Opinati ſunt Baronius (4) & Valeſius (5), Paullinum ad Antiochenam ſedem evectum ante Synodum Alexandrinam. Verum cum Hermantio in vita S. Athanaſii (6), Pagio (7), Boſchio (8), & editoribus Operum D. Athanaſii (9) in eam potius ſententiam concedimus, Paullinum Antiochenis datum fuiſſe Epiſcopum a Lucifero ipſa Alexandrina Synodo durante. Novus interea Antiochenus Præſul Paullinus duos miſit, ut legitimus Epiſcopus, ad Alexandrinum Concilium Diaconos ſuos Maximum & Calimerum, ut illi ſuo nomine intereſſent, qui & inter Concilii Patres ſederunt, & ſuis ſubſcriptionibus illius Synodi decreta probavere (10). Et re quidem vera Synodus Alexandrina Paullinum ut verum legitimumque Antiochenorum Epiſcopum cognovit, tum legatis ejus admiſſis, tum eorum ſubſcriptionibus acceptis. Inſuper Patres illi in Synodica Epiſtola ita hortari Antiochenos videntur, ut poſitis partium ſtudiis uni obtemperent Paullino: *Deinde qui ab Arianis redierunt allicite ad vos, eoſque ut patres aſſumite, & ut magiſtri & tutores accipite, cooptantes vos interim dilecto noſtro Paullino ejuſque ſociis:* et abſenti Paullino Synodicam ipſam ſubſcribendam mittentes ab illo etiam fidei profeſſionem ſollemni ſcripto teſtatam voluerunt (11). Ita Athanaſius cum Ægypti Epiſcopis, & Epiphanius cum univerſis Cypri Eccleſiis Paullino communicantes illius electioni aſſenſerunt (12); quin & a Romano Pontifice Liberio approbationem meruit, ut Eccleſiaſticorum Annalium parens oſtendit (13), nec minus placuiſſe videtur Damaſo, qui Paullino epiſtolas dedit tum in negotio Vitalis de Apollinariſtarum hæreſi ſuſpecti & accuſati (14), tum contra Apollinaris, Arii, Sabellii, Macedonii, Eunomii, & Photini errores (15). Verum quidem eſt, Orientales Epiſcopos Paullini electionem re-

1 Rufin. & Baron. l. cit. & Caſſiod. Hiſt. Eccl. Tripar. lib. 6 c. 29.

2 Boll. tom. 4. Maii ad diem 20. c. 5. n. 34.

3 Socr. Sozom. Baron. l. c. Chron. Prosp. Aquit. apud Caniſ. t. 1. Theſ. Monum. pag. 293. *Lucifer adjectis duobus Confeſſoribus Paulinum Euſtathii Epiſcopi Presbyterum, qui ſe nunquam hæreticorum communione polluerat, in parte catholica Antiochiæ Epiſcopum facit.*

4 Loco cit. n. 180.

5 In not. ad Socr. lib. 3. c. 9.

6 Lib. 10. c. 9.

7 In crit. Baron. ad eumd. an. n. 23.

8 Hiſt. Chronol. Patriarch. Antioch. in Act. SS. tom. 4. Julii pag. 58. edit. Ven.

9 In Monito tom. 2. p. 2. n. 4. pag. 770.

10 In cit. Synodica Epiſt. *A Paullino vero Maximus & Calimerus, qui & ipſi Diaconi ſunt.*

11 In ead. Synod. *Ego Paullinus ita ſentio, quemadmodum accepi a Patribus, Filium eſſe, & ſubſiſtere perfectum &c.*

12 Richardus t. 1. Diction. Univ. V. *Antioche* pag. 264. col 2. *Athanaſe & toute l'Egypte communiquoit avec Paulin, Epiphane avec l'Isle de Chypre, l'Eveque de Rome avec les Occidentaux.*

13 Loc. cit. n. 231. & ſeq.

14 Obſervat Severinus Binius Paullino *Theſſalonicenſi* falſo inſcriptam Epiſtolam Damaſi ex doloſa nimirum inſcriptione a Theodoreto conficta & affixa Synodicæ Epiſtolæ Concilii Romani III., de qua vide notam ſequentem ex Tom. 2. Concil. edit. Ven. pag. 1015.

15 Synodica hæc epiſtola eſt Concilii III. Rom. data Paullino Antiocheno Epiſcopo. Theodoretus doloſe illi præfixit *Theſſalonicenſi*

reſpuliſſe, & Meletio ſemper adhæſiſſe, atque ita ſchiſma Antiochiæ perduraſſe, donec Meletium inter & Paullinum pax ſancita eſt ea conditione, acceptoque partium ſacramento, Flaviani præſertim ac Theodori, ne alterutri decedenti ſucceſſor daretur (1); ſed conventioni Orientales Epiſcopi non ſteterunt; ab illis enim exſtincto Meletio in Antiochena ſede Flavianus ſuffectus fuit; & ad multos annos ſchiſma recruduit. Jam diſſenſionis cauſa inter Luciferum & Euſebium, improbatio nimirum electionis Paullini a Lucifero factæ, non eſt admittenda, etſi Rufini, Socratis, & Sozomeni teſtimonio fulciatur; cum Euſebius ipſe in Alexandrina Synodo & Athanaſius ceterique Patres illam ratam habuerint: neque enim poterat Euſebius illud damnare, quod ſollemniter ipſe probaverat (2). Ego ſane crediderim, non quidem Luciferi factum improbaſſe Euſebium, ſed præcipitem atque intempeſtivam Paullini electionem illi unice diſplicuiſſe, de qua amice cum Lucifero conqueſtum, ubi Antiochiam accedens catholicas res non compoſitas modo, ſed aſperiores offendit, novaſque & graviores vidit Orthodoxos inter exortas perturbationes. Etenim Meletii fautores illi ab exſilio Antiochiam reduci ſe ſe adjunxerant, & cum illo conventus agere cœperant a Paullinianis ſegregati, utpote qui unum Meletium Antiochenum Antiſtitem agnoſcerent, & ſi aliquando Acaciana & Eudoxiana communione lapſum, glorioſa poſtmodum confeſſione inſignem ſummo ſacerdotio dignum exiſtimarent, immo, ſi forte e dignitate excidiſſet, ad eam dicerent reſtitutum ipſius Alexandrinæ Synodi ſollemni decreto de lapſis vere pœnitentibus ad primos honores dignitateſque reſtituendis. Quæ propterea diſſidia & ſcandala cum futura prævidiſſet Euſebius, non potuit contineri, quin cum Lucifero diſſenſionis quodammodo auctore familiariter conquereretur, conſilium ejus in præpropera illa electione Paullini funeſtiſſimis effectibus gravida omnino improbans.

§. VIII.

ITaque, ut diximus, cum Euſebius Antiochiam veniens, accepta jam Paullinianæ electionis notitia, concordiam a Lucifero intentam non modo conciliatam non fuiſſe, ſed nova inter Catholicos orta diſſidia comperiſſet, celere nimis Luciferi conſilium damnavit, ſtuduitque, ut Antiochenæ Eccleſiæ negotiis meliori, quo fieri poſſet, modo proviſum iret. Ergo Antiochia aliqua quomodocumque pace donata, Euſebius ad alias Orientis Eccleſias ordinandas animum & ſollicitudinem convertit. Verum Lucifer a ſe factam Paullini electionem ubi ſenſit ut præcipitem Euſebio diſplicuiſſe, ejus judicium ægre tulit. Præconceptam hanc animi acerbitatem Concilii Alexandrini decreta de lapſis vere pœnitentibus recipiendis, dummodo hæreſum auctores non eſſent, eiſque cum dignitate ad ſuas ſedes reſtituendis auxerunt (3), præſertim cum præter ſuam ſententiam, qua ad fidem orthodoxam ab hæreſi redeuntes communioni quidem admittendi, priſtinis tamen honoribus erant privandi, Euſebio & Athanaſio auctoribus factum ſuſpicaretur. Quapropter indignatione æſtuans Lucifer Concilii illius decreta rejecit, & cum Epiſcopis dignitati reſtitutis ratus non eſſe communicandum, ab eis ceteriſque Alexandrinæ Synodi Patribus ſe ſe ſeparavit. Hoc facto periculoſo ſchiſmati locum & nomen dedit; qui enim in ejus ſententiam abierunt, Luciferiani dicti
ſunt,

renſi Paullino lib. 5. c. 11. Certum enim eſt, tunc temporis Acholium virum ſanctiſſimum Theſſalonicenſibus præfuiſſe; quod & idem Theodoretus ſuimet immemor tradit ex Epiſtola Synodica Concilii Conſtantinopolitani. Id factum a Theodoreto Paullinianæ parti infenſo, ne Paullinus ipſe catholica communione Damaſo Pontifici conjunctus videretur, ut ſuſpicatur Severinus Binius in notis ad hanc Epiſt. Tom. 2. Concil. pag. 1065. edit. Ven. De hac etiam Damaſi cum Paullino communione videnda epiſt. S. Baſilii 214. alias 359. & epiſt. 216. al. 272. & Sarazanius ad Opuſc. & Geſta S. Damaſi Papæ cap. 10. num. 2.

1 Ex Socr. & Greg. Nazian. Petavius Rat. Temp. p. 1. lib. 6. c. 7. pag m. 281.

2 Baron. l. c. n. 215.

3 Conc. t. 2. ubi ſup. Ruf. lib. 1. c. 28. Baron. l. c. n. 182.

g 1 Ad

ſunt, eoſque in hæreſim deinde turpiter prolapſos egregiis ſcriptis D. Hieronymus inſequutus eſt. Interea, dum reditum in Italiam cogitat, Cæſareæ conſiſtere Luciferum oportuit, ut urbes illi Eccleſiæ in Cappadocia ſubjectas, quæ propter Euſebii Cæſarenſis Epiſcopi electionem inter ſe diſſidebant, ad quietem traduceret. Initio anni ſecundi Juliani Auguſti, exeunte ſcilicet Januario an. 363. cum Annalium Eccleſiaſticorum maximo parente hoc eveniſſe exiſtimamus (1). His expletis tandem ab Oriente in Italiam redux Lucifer eo ipſo anno Chr. 363. Juliano Auguſto IV. & Secundo Salluſtio Promoto Coſs., ut poſt tot exantlatos labores quieti aliquando conſuleret ſuæ, in Sardiniam ſe ſe recepit. Sunt qui, antequam Lucifer Calarim rediret, illum ajunt in Campaniam appuliſſe, Zozimum Neapolitanum pſeudo-epiſcopum Maximo in exſilium pulſo ab Arianis ſuffectum (2) vitaſſe, Liberium Pontificem Romæ conveniſſe. At cum dubia omnia videantur, ſuſpectoque Fauſti & Marcellini Luciferianorum teſtimonio maxime fulciantur (3), volentes libenteſque miſſa facimus. Calaritanæ regendæ Eccleſiæ annis a reditu circiter octo incubuit Lucifer difficillima ſub Valente Ariano Orientis Imperatore nactus tempora. Valentiniano tandem ſeniore Occidentalis Imperii habenas moderante an. Chr. 371. inchoato, imperii ejus VIII., Gratiano Auguſto II. & Sex. Anicio Probo Coſſ., vel ſaltem priore ad finem inclinante, Valentiniani VII., Chr. 370. Damaſo Romano Pontifice Lucifer Calaritanus Epiſcopus ea in urbe e vivis diſceſſit. Ejus obitus in Chronico Hieronymi ita notatur: *Lucifer Calaritanus Epiſcopus moritur, qui cum Gregorio Hiſpaniarum, & Philone Lybiæ nunquam ſe Arianæ miſcuit pravitati* (4). Non juvat Joannis Faræ hic palmarem errorem explodere, qui Luciferi emortualem diem an. Chr. 390. Imperii Valentiniani junioris XVII. conſignavit (5), cui nihil de chronologia ſolliciti Dimas Serpius (6), & Seraphinus Eſquirrius (7) aſſenſere. An ante mortem ſchiſmati Lucifer renunciaverit, & ſe catholicæ communioni reddiderit, incertum, & ſub judice eſt. Pro Lucifero ſcripſerunt præter Socratem, Sozomenum, & Nicetam, Papebrochius (8), Ruinartius (9), Thomaſſinus (10), Machinus (11), Methodius (12), Macedo (13), Ferrarius (14), Spondanus (15), aliique recentiores. Contra vero pugnarunt Ambroſius (16), Auguſtinus (17), Iſidorus (18), Baronius (19), Natalis Alexander (20), Tillemontius (21), Sbaralea (22), Labbeus (23), Hieronymus de Prato (24), Severinus Binius (25), & plures alii nobiles Critici, quibus dubiæ ſententiæ alios adjungimus Rufinum & Sulpicium Severum. Archiepiſcopus Machinus grandi

vo-

---

1 Ad an. 363. & Act. SS. T. IV. Maji ad d. 24. c. 5. n. 45.

2 V. Mazoch. in Vat. Martyr. marm. Neap. c. 1. & 4. ad d. XI. Janu. Sabbar. in Vet. Kal. Neap. t. 5. pag. 26. Murat. ad Chron. Jo. Diaconi, Coletum Ital. Sacr. in Archiep. Neap. t. 6. Martb. Sard. Sac. loco cit. ubi in nota: „ *Illud animadverto, quod apud Baronium forţaſſis amanuenſium culpa dicitur Maximus in* „ *locum Zozimi ſuffectus. Miror hunc errorem* „ *oculatiſſimum Manſium in Lucenſi edit. non* „ *emendaſſe, tametſi vel ipſe Coletus T. VI. Ital.* „ *Sac. monuerit eſſe corrigendum.* „

3 Libel. Precum, ap. Sirm. l. c.

4 Et ex eo Petav. l. c. c. 7. pag. 281.

5 De reb. Sard. lib. 1.

6 Chron. SS. Sard. lib. 2. c. 3.

7 Sanctuar. Calar. lib. 2. c. 1.

8 Act. SS. t. IV. Maii ad d. 20.

9 In not. ad lib. 4. Vict. Vit. p. 188. edit. Ven. 1732. & Cœmet. Sacr. lib. 4. p. 1. c. 3. p. 366.

10 Diſſert. 5. de Syn. Arimin. n. 25. p. 82. edit. Loc.

11 Defen. Sanct. B. Lucif. edit. Calar. 1699.

12 In Vita Mſ. ap. Boll. l. c.

13 De Diis Tutel. Orb. Chr. p. 215. & ſeq.

14 Caral. SS. 28. Jun. p. 35.

15 Epit. Annal. Baron. ad an. 362. edit. Pariſ. 1622. p. 464.

16 Lib. 1. de S. Satyro tom. 2. Op. p. 47. col. 1127.

17 Op. t. 2. epiſ. 185. al. 50.

18 De Orig. lib. 8. c. 5. p. 105. edit. Pariſ. 1601.

19 Ad an. Chr. 362. n. 225.

20 T. IV. Hiſt. eccl. ſæc. 4. c. 3. art. 13.

21 T. VIII. Hiſt. eccl. n. 4. pag. 764. edit. Ven. 1732.

22 Adver. Vind. Cypr. diſſert. 1. c. 1. n. 2.

23 Hiſt. Conc. Conſtantinop. I. in Collect. Conc. pag. 1092. edit. Ven. 1728.

24 In not. ad Sulpic. Sever. tom. 2. l. 2. p. 245. edit. Veron. 1754.

25 Ad Vit. S. Liberii P. ex lib. Pontif. Damaſi P. t. 2. Concil. edit. cit.

1 Vict.

volumine plura pro tuendo Lucifero congeſſit, actaque inventionis ejus corporis, (quæ & Papebrochius edidit), templorum quorumdam iconographiam, inſcriptioneſque Calari effoſsas protulit. Verum quid, ſi alterius Luciferi junioris Calaritani Antiſtitis, qui in Vandalica perſecutione ſub Hunnerico Rege martyr occubuit (1), corpus illud diceremus? Quid, ſi inſcriptiones illas a Calaritanis confictas cum Turritano Archiepiſcopo aſſereremus? Nos tamen Urbani VIII. P. M. XIII. Kal. Julias an. 1641. & Innocentii X. P. M. XVI. Kal. Novembres an. 1647. decretis ea, qua par eſt, veneratione adhærentes cum cl. Matthæjo (2) ſingula hæc neque probamus, neque reſpuimus, & neutri parti calculo noſtro accedentes hiſtorica tantummodo narratione veluti ab aliis recitata ſine fuco, aut contentione expoſuimus. Si vero aliorum Scriptorum exemplum & veterem Mediolanenſem Codicem ſequuti, in quo deſcripta eſt *Fides S. Luciferi Epiſcopi*, in ipſo Operum initio pag. 1. & cujuſque libri titulo *Sancti* appellationem Lucifero tribuimus, hanc eo dumtaxat ſenſu tributam profitemur, qui cum pervulgatis hac de re ejuſdem Urbani VIII. decretis omnino congruat.

1 Vict. Viten. in Not. Africæ ad Provinc. Sard., quæ ſæc. IX. teſte Leone Sapiente ad Africam pertinebat, ejuſque Metropolis Calaris inter civitates Mauritaniæ Secundæ recenſebatur, *ſub glorioſiſſimo Africæ Eparcho*. Anno 484., poſtquam Carthaginem vocati venerant Catholici Africani Epiſcopi, quos inter Lucifer, in exſilium miſſi ſunt, *at ligna profutura navibus dominicis cæderent*. His egeſtate ſumma & tot ærumnis oppreſſis S. Symmachus P. M. quotannis *pecuniar & veſtes miniſtrabat*, ut ait Anaſtaſius Biblioth. ſ. 3. p. 222.

2 Sard. Sacr. loc. cit. *Ego ſingula hæc neque probo, neque reſpuo, ſed hiſtorica tantum narratione veluti ab aliis recitata expono. Fateor enim me ſumma proſequi veneratione Decretum, quo Urbanus VIII. an 1641. die 20. Junii præcepit* omnibus & ſingulis, &c. ne impoſterum donec a Sanctitate ſua, vel ſancta Sede fuerit aliter ordinatum, audeant ſuper Luciferi ſanctitate, cultu, ac veneratione publice tractare, diſputare aut altercari, illamque neque ſcripto, nec typis impugnare aut defendere. Extſt. in Opere Ben. XIV. *de Beatiſic. & Canoniz. SS.* Tom. 1. lib. 2. c. 40. qui de cultu Luciferi Epiſcopi Calaritani ita diſſerit, ut oſtendat non fuiſſe hactenus Romani Pontificis auctoritate rite probatum.

JOANNIS TILII

EPISTOLA AD PIUM V. P.

Quæ exſtat in fronte Operum Luciferi ab eodem Tilio anno 1568. editorum.

Pio Quinto Sanctiſs. Max. Pontifici Joannes Tilius Epiſcopus Melden. S. P. D.

NUnquam ego auderem, Beatiſs. Pater, te litteris convenire, niſi graviſſimorum ſanctiſſimorumque in Eccleſia veterum exemplo commonitus, qui ſemper ad Apoſtolicam veſtram Sedem, ſive conſilio egerent, ſive aliis maximis neceſſitatibus urgerentur, refugium habuerunt. Non enim poteſt tua ſanctitas ignorare calamitates, in quibus hodierna die in Gallia verſamur: ac in tali adverſitate non poſſemus nos melius in Deo conſolari, quam erga tuam prudentem paternitatem; &, dum pro modulo noſtrarum virium has moleſtiſſimas & fœtidiſſimas brumas & nebulas conamur depellere, fateor, Beatiſs. Pater, noſtri ordinis contemtum & dedignationem noſtra culpa ita meruerant, ut nihil ferme amplius auctoritatis habeamus; & profecto eam non meremur. Quapropter ad primos noſtros Patres Chriſti Domini temporibus propinquiores confugio, eorumque ſcripta evolvo & perquiro, ut oſtendam quomodo in doctrina illius tractanda ſe exercuerunt, quam quidem ab ipſis ejusque Apoſtolis temporum progreſſu didicerunt, quove pacto & ſeipſos & Chriſti partes adverſus inimicorum inſultus tuerentur. Inter quos clariſſimum mihi ſidus Lucifer hic, ſolis lumen referens, affulſit, qui peſſimam iſtam & omnium poſt homines natos maximam Arii hæreſim, Antichriſti matrem, in apertum profert & elucidat. Quem ſplendorem in tuæ ſanctitatis nomine apparere cupio, cujus excellentiam ne quidem univerſus orbis amici atque inimici improbare aut contemnere poſſent, nec majorem in paſtore curam & laborem pro Eccleſiæ utilitate deſiderare. Duabus autem potiſſimum de cauſis id facio, quarum prior eſt, ut meo ordini antiquitus in Gallia integerrimo, atque in Deum & principem propenſiſſimo ac fideliſſimo exprobrem, quod his temporibus noſtris adeo in elex & deploratius fuerit, ut, puero rege noſtro Chriſtianiſſimo a Chriſtianiſſimis regibus bene de nobis meritis orto, ne unus quidem repertus ſit, qui illi religionem ſartam tectam conſervaverit: maxime cum his oculis viderimus cathedras cathedris adverſari, & menſas profanas adverſus altaria erigi, fideleſque Dei ſervos, Epiſcopos etiam ipſos ab hæreticis & perfidis hominibus judicari, ac modis omnibus opprimi; cumulum ne dicere auderem, atheiſmi praxim & omnem Dei oblivionem communem eſſe, & ſanguinem Chriſti beneficio redemtum ubique ſuſum defluere: & tamen ne ulla quidem noſtrorum vox adhuc oblatravit. Sed, quia anteacto tempore ita ignavi fuimus, nunc, cum ſub tuo favore atque exemplo reſpirare licet, ut ſimiliter Epiſcopis fratribus animum demus, vireſque reſumamus, mortem potius oppetituri, quam Eccleſia ſpecioſa amica & ſponſa Domini noſtri Jeſu Chriſti amplius ita laceretur & violetur. Ad quam rem ſatis eos animabit hujus graviſſimi confeſſoris & evangelicæ præconis tuba. Altera me impulit ratio, quod multum mea in hoc libro interſit. Nam etſi totum volumen mihi opus videatur tractu uno Imperatori Conſtantio continuatum, ipſum tamen in libellos partitus eſt auctor; quorum unus aſſerit cum hæreticis venire nobis licitum non eſſe, aut aliquid commune cum ipſis habere. Cum eſſemus Poeſiaci, non tam libere ſum locutus, ſed illud ſolum dixi, cum hæreticis diſputationis publicæ colloquium & collationem inſtituere nefas eſſe, quaſi in theatrum & luſum vocaremus verbum Domini; unde nihil aliud quam offendiculum multis naſci oririque poſſet, & tandem, quod jam tum valde reformidabam, comœdia in tragœdiam verteretur. Itaque ſolus in mea ſententia permanſi, & ab illa diſputatione, quæ mihi ſceleſta videbatur, me ſubduxi, atque multum contriſtabar ibi res ſacras profanarum more tractari. Quare a quibuſdam pro ſeditioſo & hæretico prope ſum habitus. Sed, quam triſtis, atque adeo quam horrendus rerum exitus fuerit, omnibus poſtea innotuit, quod non ſolum noſtris piis hominibus triſte acciderit, verum etiam poſteris magno dolori poterit eſſe. Supereſt ut enarrem, utrum operis iſtius auctor, ut et pleriſque doctiſſimis, & ipſi quoque peritiſſimo divinæ ſapientiæ Salomoni eveniſſe dicitur, ſub vitæ terminum in erroneam opinionem ſit prolapſus, cum nonnulli Luciferianos illius diſcipulos in hæreticorum numerum aſcribant. Meum

non

non eſt de tantis viris ſententiam ferre; ſed ingenue dicam, eam tum fuiſſe Eccleſiæ integritatem, ut nullam prorſus contentionem perciperet, quin e veſtigio notaret: non quod inſignes viros imaginationis vel opinionis cujuſdam occaſione damnaret hæreſeos, niſi eorum aſſertio etiam de re gravi penitus majorum dogmatibus adverſaretur, concordiæ tamen ac pacis Eccleſia adeo fuit ſtudioſa, ut ne minimam quidem anſam ſeditionibus ac diſſidiis præberi pateretur. Quapropter nihil huic magno confeſſori magis vitio vertitur, quam nimia durities atque ſeveritas adverſus matris noſtræ Eccleſiæ ſolitam indulgentiam & conniventiam, quod ab his recederet, qui Epiſcopos & clericos in hæreſim lapſos, & relictam a ſe fidem catholicam repetentes, ad honorem & priſtinum in Eccleſia munus recipiebant. Narrant eccleſiaſtica hiſtoria quomodo hæc acciderint, cauſſamque diſſenſionis inter illum & Euſebium Vercellenſem: ac quoniam, ubi hæreſes ac ſchiſmata plurimum regnant, nullus diſciplinæ locus relinquitur, & mores magis inquinantur, ipſe ac ejus aſſeclæ hoc veluti colore, ut vitia & vitioſos fugerent, ſe ſe a fidelium ſocietate ſegregabant. Ex elegantioribus ſancti Hieronymi libris unus adhuc nobis ſupereſt, qui adverſus eos inſcribitur. Quam tandem excuſationem noſtri temporis hæretici afferent, qui ſe eadem veſtigia inſequi jactitant? Sanctus etiam Auguſtinus in hunc ipſum Luciferum acrius invehitur, tamquam nimis moroſum & difficilem, quod de Chriſto, qui Eccleſiæ caput eſt, bene illi conveniat cum Catholicis, de corpore vero, quod Eccleſia dicitur, non item; nec tamen (1) ejus ſententiam de animarum generatione omnino damnat. Recentiores, quibus minus fidei & auctoritatis adhibetur, quique de eo tam certa expromere minime potuiſſent, pro libita quicquid voluere commenti ſunt, ita ut loco unius duos recenſeant, unum Smyrnæ Epiſcopum & alterum Sardiniæ, illum quidem hæreticum, hunc vero virum probum & religioſum. Quicquid porro id ſit, non ſolum a ſuis contemporaneis proximæque ætatis hominibus claras habitus eſt ac ſanctus, commune tunc epitheton omnibus Eccleſiæ militantis hoc toto orbe fidelibus, verum etiam, poſtquam e vivis exceſſit, beatus *eſt appellatus. Magnus Athanaſius, Ambroſius, & Hilarius illum ſummo in honore habent, ac de ipſo ſplendide loquuntur. Communis mihi atque illius ætatis videtur ipſius ſermo, adeo rudis eſt & incomtus, quem ipſemet etiam ruſticum vocat: at qui diligenter perpenderis, eum gravem & ſententiis refertum, virique ingenio valentis inveniet. Oſtendit enim verſio locorum ſacri voluminis, quod illa certe vulgaris erat, neque, ut poſtea fuit, recognita & emendata. Quo fit ut locutiones varietateſque notabiles non deſinant occurrere, quas lectori minus, quam ſumus, occupato colligendas relinquimus. Totum denique hoc opus exiguum admodum foret, ſi ab eo Scriptura divina, quam promtiorem habere non potuiſſet, ſcinderetur & auferretur. Icci rco purus & ſincerus hic textus abſque ullo periculo recipiendus eſt. Quod ſi auctor hæreſeos labe notatus fuiſſet, majori probro nobis daretur, ſi homo reprehenſus tam eximium opus edidiſſet, nos vero in demandatis nobis provinciis mutos, attonitos, et excordes degere, hac præſertim ætate, quando maxime opus eſt, ut pari ſimus animi fortitudine, qua tunc erant illi Antiſtites, cum noſtrum de religione diſſidium poſt illud Arii ſit majus, quam unquam inter Chriſtianos fuerit exortum. Si quis nunc mortalium tam ſanctæ vitæ ac ſacrati ordinis exſtaret, qui talibus verbis principem ſuum improbum & perditum proſcinderet, quemadmodum hic dignus faciebat confeſſor etiam in exſilium miſſus & relegatus, quid quæſo de illo diceretur? Eum vocat ſerpentem, belluam & immaniſſimam feram, latronem, ſacrilegum, carnificem, homicidam, idololatram, templum dæmonum, & religionis everſorem, hæreticum, apoſtatam, Antichriſti præcurſorem, atque adeo ipſum Antichriſtum. Pacis inſuper edictum ejus, quod prætextu ſedandorum tumultuum promulgaverat, ſacrilegum & peſtiferum appellat. Hæretici ſuſurrones, qui mundanis principibus adulantur, ipſis perſuadere nitentes, quod Epiſcopi Epiſcoporum ſunt, ſicuti huic Imperatori Conſtantio eveniſſe hoc libro habetur, tales hodie illico capitis ſupplicio afficiendos eſſe clamiturent, & principes, qui hæc paterentur aut diſſimularent, ſtultitiæ aut ſimplicitatis arguerent, ſive is eſſet Conſtantius noſter, ſive Theodoſius ille magnus a ſancto Ambroſio Eccleſia pulſus: ferunt enim graviter & moleſte, quod reges reddere nequeant tam infeſtos probis, quam ſuis Herodes Joannis Baptiſtæ. Quamvis ante hunc Conſtantium, excepto ipſius patre, nullus Imperator Chriſtiani nomen aſſumſerat, unde periculum erat, ne ferocior magiſque titillationi obnoxius redderetur. Atque illos maximos Imperatores totius orbis dominos fuiſſe conſtat, quibus noſtri reges quantumvis potentes neque viribus neque auctoritate pares videri poſſunt. Sed quanto magis ſummi*

reges

(1) Auguſtinus in lib. de hæreſ. non Luciferi, ſed Luciferianorum opinionem de natura animæ recitat, eamque ipſis attribuit, quippe dicant animam *ex transfuſione generari*. Sane nihil hujuſmodi legitur in libris Luciferi; nec veterum quiſquam hunc errorem in Lucifero agnovit.

reges potentia excellunt, eo majori fere ſemper clementia & humanitate cælitus donantur, quia ſic Deo Opt. Max. ſuos ſuorumque negotia curare & conſervare viſum eſt. Sed ut finem faciam, quæ hic apparet hiſtoria, tempora noſtra depingit, qualia ab aliquot jam annis cœperunt, non certe ſine maximo totius Galliæ improperio, quæ nullam unquam antea hæreſim ſuſtinuerat aut foverat, quouſque nunc ſub regis noſtri pueritia & innocentia emerſit: cui Chriſtianiſſimo piiſſimoque tantum opis & gratiæ Chriſtus Dominus noſter impartiri dignetur, ut fana & lucos, omnemque idololatriam demoliatur ac diruat, & omnem hæreſim reprimat & exſtinguat. Qua in re, Beatiſs. Pater, ſanctiſſimæ tuæ admonitiones, ut debes, multo adjumento eſſe poterunt, cum bona illa vivendi norma, quam Eccleſiaſticorum noſtrorum abuſibus adhibere curas. Quantum autem ad me ſpectat, qui nihil aliud quam terræ vermiculus ſum, & non poſſum non perturbatum Eccleſiæ ordinem atque iſtam confuſionem lamentari, non quod ideo velim ab ipſa recedere, aut alicui alteri tale quippiam ſuadere, ſatis mihi eſt in vinea Domini pro virium mearum tenuitate operari, tibique devotionem meam ac erga ſanctiſſimam ſedem teſtatam relinquere, Deumque Opt. Max. pro Regis mei felicitate, pro patria mea tranquillitate, paceque univerſi orbis Chriſtiani deprecari, in qua ſalvum & incolumem Chriſtus diu te nobis conſervet. Meldis III. Non. Januar. MDLXVIII.

Digitized by Google

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Reviſione ed Approvazione del P. F. *Gio: Tommaſo Maſcheroni* Inquiſitor General del Santo Offizio *di Venezia* nel Libro intitolato, *Luciferi Epiſcopi Calaritani Opera omnia quæ exſtant*, Stampato e Mſ., non v'eſſer coſa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per atteſtato del Segretario Noſtro, nieate contro Principi e buoni coſtumi, concediamo licenza a *Niccolò Coleti* Stampator *di Venezia* che poſſi eſſere ſtampato, oſſervando gli ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librerie di Venezia, e di Padova.

Dat. li 7. Maggio 1777. Venezia.

Alviſe Vallareſſo Rif.
Girolamo Grimani Rif.

Regiſtrato in Libro a Carte 344. al Num. 970.

Davidde Marcheſini Segr.

Addi 13. Maggio 1777.

Regiſtrato nel Magiſtrato Eccellentiſſimo contro la Beſtemmia.

Gio: Pietro Dolfin Segr.

Digitized by Google

INDEX EORUM

QUÆ IN HOC VOLUMINE CONTINENTUR.

Luciferi, Pancratii, & Hilarii Legatorum Sedis Apoſt. Epiſtola ad Euſebium Epiſcopum Vercellenſem. Pag. 1.

Liberii P. ad Luciferum Epiſtola. 2.

Luciferi Liber de non conveniendo cum bareticis. 5.

Ejuſdem Liber de Regibus apoſtaticis. 29.

Ejuſdem Liber I. pro S. Athanaſio. 53.

Ejuſdem Liber II. pro S. Athanaſio. 116.

Florentii Epiſtola ad Luciferum. 168.

Luciferi Epiſtola ad Florentium. 168.

Ejuſdem Liber de non parcendo in Deum delinquentibus. 169.

Ejuſdem Liber inſcriptus, Moriendum eſſe pro Dei Filio. 238.

Athanaſii Epiſtolæ duæ ad Luciferum. 268.

Appendix de Profeſſione Fidei S. Luciferi Epiſcopi Calaritani. 273.

Digitized by Google

SANCTI PATRIS NOSTRI

LUCIFERI

EPISCOPI CALARITANI,

Pancratii Presbyteri & Hilarii, Legatorum Sedis Apoſtolicæ,

EPISTOLA (1)

AD EUSEBIUM EPISCOPUM VERCELLENSEM.

Domino honorificentiſſimo Euſebio Epiſcopo (2) *Lucifer Epiſcopus, Pancratius Presbyter, & Hilarius.*

CAlcato capite diaboli, & ſuggeſtionibus pravis, domine ſanĉte, gratiam tibi a Domino noſtro conceſſam, rogamus, noli negligere, ſed ut quantocius invadente (3) effugetur Arianorum dogma, jam accelerare dignare. Scit enim Dominus & Chriſtus ejus, quia ſicut in (4) adventu beatiſſimorum Apoſtolorum glorificatur Dei nomen in ruina Simonis, ita (5) Valente expulſo in adventu tuo, diſſoluta blaſphemantium Arianorum machina deſtruatur. Nos, domine ſanctiſſime, a prima die, qua (6) Vercellas venimus, reli-

NOTÆ.

1 Cum magna eſſet Euſebii ſanctiſſimi Epiſcopi Vercellenſis auctoritas, plurimum intererat, ut Mediolanenſi Concilio an. 355. in quo de cauſſa Athanaſii, ac fide Nicæna agendum erat, & ipſe adeſſet pro religione tuenda. Hac igitur epiſtola Lucifer, veluti pontificiæ legationis princeps Liberii nomine, illum ad Concilium, quod initum jam fuerat, invitavit: qui tamen diu diſtulit adventum ſuum; donec Conſtantius Imperator ſuis ipſe litteris Euſebium ad Synodum vocavit, cum ſpes eſſet Arianis illum in eorum ſententiam pertrahendi. Euſebius, his litteris acceptis, & Imperatori ſe brevi adfuturum reſpondit, & Mediolanum illico properavit. Exſtat Euſebii Epiſtola ad Conſtantium in geſtis Mediolanenſis Concilii in Tom. 2. Conc. Ven. Edit. in qua ſcribit ſe *etiam litteras fratrum, & Coepiſcoporum* ſuorum accepiſſe, Luciferi ſcilicet, ac aliorum Legatorum Liberii, tum Epiſcoporum Arianæ partis, nomine totius Concilii.

2 De hac Luciferi, tum Pancratii, & Hilarii legatione vide ipſius Luciferi vitam.

3 Forte *invadens*.

4 Innuit adventum Petri Apoſtoli ad urbem Romam, & Simonis Magi ruinam ejuſdem Apoſtoli precibus.

5 Quem cum Mago Simone comparat; iſque veluti Arianæ factionis caput pro ſuo arbitrio cuncta in Concilio gerebat adverſus Athanaſium, & Epiſcopos Catholicos. Erat Valens Murſę Epiſcopus Arianus in Pannonia.

6 Lucifer Vercellas venerat an. 354. cum a Liberio ad Conſtantium miſſus fuit,

A ut

religionem tuam uſque in hodiernum cupimus, & Dominum rogamus, ut in (1) hac Eccleſia (2) reſtaurationem perpetuam laudent ſancti omnes, tuamque (3) ſpiritualem virtutem debita laude proſequantur. Quod credimus perventurum, quia paſſionem ſalvatoris ſuperari non poſſe confidimus. Chriſtus dominus te glorioſum conſervet, ſanctiſſime ac beatiſſime.

NOTÆ.

ut de cogendo in Italia Oecumenico Concilio ageret cum Imperatore, qui tum Arelate in Gallia degebat.

1 Id eſt *Mediolanenſi*.

2 Scilicet *Catholici dogmatis* adverſus Arianos.

3 Al. *ſpecialem*.

LIBERII (1) PAPÆ

Ad Luciferum (2) in exſilio conſtitutum

EPISTOLA.

Liberius (3) Epiſcopus dilectiſſimo fratri Lucifero.

QUamvis ſub imagine pacis, humani generis inimicus vehementius in membra Eccleſiæ videatur eſſe graſſatus, vos tamen, accе-

ptiſ-

NOTÆ.

1 Hanc epiſtolam huic loco inſerendam deſcripſimus ex Couſtantio in edit. Epiſtol. Summ. Pontif. cui titulus *ad Euſebium, Dionyſium & Luciferum in exſilio conſtitutos*. Plurimum confert ad illuſtranda Luciferi geſta; ejuſque initium iis cohæret, quæ Lucifer ipſe paſſim ſcribit de pace a Conſtantio Catholicis oblata in Concilio Mediolanenſi.

2 Hæc verba ex ceteris editionibus retineo; utrum vero Lucifer tum ad primum ſui exſilii locum perveniſſet, cum Liberii epiſtolam accepit, vide dicta in Præfatione. In ea gratulatur Liberius de gloria confeſſionis; ejus precibus ſe ſe commendat, & ut de univerſis, quæ Mediolani geſta ſunt, certiorem faciat, poſtulat.

3 Eundem titulum præfert exemplar ſimilis epiſtolæ ad Euſebium Vercellenſem ſcriptæ, uti paullo inferius notandum. Atque hic notationem Couſtantii ſubjicio. Apud Hilarium exſtat hæc epiſtola fragm. VI. ex mſſ. Remig. & Pith. nec non apud Baronium ad an. 355. n. 32. & Stephanum Ferrerium e tabulis Eccleſiæ Vercellenſis & Vaticano codice exſcripta. Non longe poſt Mediolanenſem Synodum, quæ anno 355. &, ut eruditis quidem videtur, ineunte, habita eſt, antequam Liberius ipſe Mediolanum vocaretur, immo & antequam quæ prædicta in ſynodo fuiſſent acta certo & accurate didiciſſet, adeoque circa medium annum 355. ſcripta eſt. Baronius ad an. 355. n. 34. *tum ad Euſebium tum ad reliquos epiſcopos exſules Dionyſium, & alios omnes* datam in codice Vaticano legi teſtatur. Optandum erat ut propria exemplaris verba exſcripſiſſet. Nam vereor ut non aliud præ ſe ferat hic codex, quam quod apud Hilarium. *Liberius antequam ad exſilium iret, hanc uniformem epiſtolam Confeſſoribus ſcripſit, id eſt, Euſebio, Dio-*

nyſio,

ptiſſimi (1) in Domino ſacerdotes, egregia & ſingularis fides & hic probabiles Deo oſtendet, & jam ad futuram gloriam martyres deſignavit. Quo itaque præconio laudis, qua vocis exſultatione merita virtutis veſtræ proferam, poſitus inter mœrorem abſentiæ veſtræ & gaudium gloriæ, prorſus invenire non poſſum: niſi quod ſcio hinc me probabiliora vobis ſolatia exhibere, ſi credatis me in exſilium ſimul vobiſcum eſſe detruſum. Denique me adhuc in ipſa exſpectatione pendentem quod a conſortio veſtro durior neceſſitas interim diſtrahit, ſatis contriſtor. Optaveram enim, fratres devotiſſimi, prior pro omnibus vobis impendi: ut exemplum gloriæ per me magis veſtra dilectio conſequeretur. Sed fuerit hæc palma meritorum veſtrorum, ut priores de perſeverantia fidei ad confeſſionis illuſtrem gloriam veneritis. Quæſo igitur dilectionem veſtram, ut me præſentem vobiſcum eſſe credatis; atque eo me affectu abſentem non eſſe ſentiatis, & intelligatis dolere me ſatis, quod ſum interim a veſtro conſortio diſparatus. Quantam denique gloriam fueritis conſecuti, hinc magis ſcire poteſtis (2), quod ſiqui in perſecutione coronati ſunt, ſolius perſecutoris cruentos gladios ſentire potuerunt: contra vos, devoti per omnia Dei milites, etiam (3) falſos fratres inimicos experti, de perfidia victoriam pertuliſtis: quorum quanto violentia in ſæculo creſcere potuit, tanto ſanctis ſacerdotibus præmia laudis inveniuntur conferre.

Eſtote itaque de promiſſione cæleſti ſecuri: & quia proximiores eſtis Deo effecti, veſtris orationibus me veſtrum conſacerdotem famulum Dei ad Dominum ſublevate, ut ſupervenientes impetus, qui de die in diem cum annuntiantur, graviora vulnera infligunt, tolerabiliter ferre poſſi-

NOTÆ.

nyſio, & Lucifero in exſilio conſtitutis. Cujus inſcriptionis litteræ ſi hæreamus, non *ad Confeſſores omnes diverſis in locis exſulantes encyclica*, ut ſcribit Baronius, ſed ad ſolos Euſebium, Dionyſium & Luciferum *uniformis*, ſeu tribus unius formæ exemplis, quod poſtea dictum eſt *a pari*, conſcripta eſt. Aliquando quidem probabile exiſtimaram, eandem & ad Pancratium presbyterum & Hilarium diaconum miſſam eſſe: at cum in epiſtola eos alloquatur, quos in principio *acceptiſſimos in Domino ſacerdotes*, ſubinde *ſanctos ſacerdotes*, & in fine *dominos fratres* appellat, cumque Epiſcopum atque in primis Romanum minime deceat, proprios clericos honorificis hiſce titulis compellare, veri videtur ſimilius ſingularem epiſtolam Pancratio atque Hilario ut filiis a Liberio ſcriptam eſſe. In tabulis Eccleſiæ Vercellenſis propria Euſebio ſervata eſt inſcriptio in hunc modum, *Liberius epiſcopus dilectiſſimo fratri Euſebio*: ſed in epiſtolæ ſerie nihil immutatum. *Couſtant*. cui aſſentimur; ſed de tempore, quo ſcripta fuit, vide Præf.

1 Ita Baron. At mſ. Pith. *acceptiſſimos ſacerdotes*. Apud Ferrer. *acceptiſſimos Deo ſacerdotes*. Couſtant.

2 Apud Ferrer. *quod qui in perſecutione coronati ſunt, ſolius perſecutoris fructus gladio*. In tribus hiſce poſtremis verbis concinit & mſ. Pith. Baronius vero præfert, *quod qui . . . . ſolius perſecutionis cruentos gladios*. Retinendum *perſecutoris*, cui opponuntur *fratres falſi*, a quibus perſecutionem ſuſtinere ut gravius eſt, ita & de ipſis triumphare glorioſius eſſe Liberius dicit. *Couſtant*.

3 Id eſt, Arianos Epiſcopos, præſertim Valentem, & Urſacium; de quibus ſæpe alibi.

poſſimus: ut inviolata fide, ſalvo ſtatu Eccleſiæ catholicæ, parem vobis dignetur me Dominus efficere. Et quia cupio quæ geſta ſunt in ipſa (1) congreſſione fidelius ſcire, obſecro ſanctitatem veſtram, univerſa fideliter litteris intimare dignemini: ut additamentum majus vel ipſe animus, qui diverſis rumoribus cruciatur, vel vires corporis ipſius, quæ jam extenuatæ ſunt, de cohortatione veſtra poſſint ſentire. *Et alia manu*, (2) Deus vos incolumes cuſtodiat, domini fratres.

NOTÆ.

1 Baron. *congregatione*, rejecto in marg. *congreſſione*, quod præferunt alii libri, & quidem concinnius. *Couſtant.*

2 Clauſulæ iſtius loco hæc apud Ferrerium legitur: *Deus te incolumem cuſtodiat, domine frater cariſſime; Item ipſe & mei memor eſſe digneris*. Ibi nempe hæc epiſtola ut uni Euſebio inſcripta exhibetur. *Couſtant.* Quæ forte clauſula & exemplari epiſtolæ ad Luciferum miſſæ ſubjecta fuit.

S. P.

S. P. N. LUCIFERI

EPISCOPI CALARITANI

De non conveniendo cum Hæreticis

LIBER

AD CONSTANTIUM IMPERATOREM.

CUm omnibus pernicioſis tuis conatibus advertiſſea itum obviam, cumque omnia machinamenta contra Dei eccleſiam tua, reperiſses cuncto Dei populo revelata, dixiſti nos fuiſſe atque eſſe inimicos pacis, hoſtes unitatis, adverſarios etiam fraternæ caritatis. Si inter Dei cultores & ejus religionis inimicos nihil eſſe debet inter, cur Moyſes tempore quo vidit populum illum carnalem Judaicum, cujua tu ſapientiam tenes, idololatriæ incurriſſe reatum, poſteaquam gladio certos percuti fecit, etiam ſtationem ſuam ſegregatam eſſe voluit? quæ ita eſſe, accipe ſcriptum. *Et dixit Dominus ad Moyſen: Dic filiis Iſrael, vos populus duræ cervicis, videte ne aliam plagam inducens ſuper vos, deleam vos.* Exod. xxxiii. 5. *Nunc ergo deponite ſtolas gloriæ veſtræ & ornamentum, & oſtendam quæ facturus ſum vobis. Et abſtulerunt filii Iſrael ornatum ſuum, & ſtolas a monte Choreb, & ſumens tabernaculum Moyſes, fixit illud extra caſtra, longe a caſtris, & appellatum eſt tabernaculum teſtimonii, & fiebat ut omnis, quicunque quærebat Dominum, ibat ad tabernaculum teſtimonii foras extra caſtra. Cum autem egrediebatur foras de tabernaculo Moyſes, ſtabat omnis populus* (1) *ſpeculantes unuſquiſque ad oſtium tabernaculi ſui. Conſiderabant euntem Moyſen uſque dum introiret tabernaculum: mox autem cum introiiſſet in tabernaculum Moyſes, deſcendebat columna nubis, & ſtabat in janua tabernaculi, & loquebatur Moyſi, & videbat omnis populus columnam nubis ſtantem in janua tabernaculi, & ſtans totus populus* (2) *adoraverunt unuſquiſque ad oſtium tabernaculi, & locutus eſt Dominus ad Moyſen palam in palam, quemadmodum quis loquitur ad amicum ſuum. Miniſter autem Hieſus filius Nave junior non exibat de tabernaculo.* Per quod factum, oſteoſum eſt vos in Deum peccantes vitandos, ſecedendumque eſſe a vobis. Sed inquit; Ecce Moyſes, licet alio in loco habuerit tabernaculum, tamen non deſeruit populum, ſed hortatus eſt eos corrigere vias errorum ſuorum Deo propitio; nec hi, qui tuo ſacrilegio miſceri recuſaverunt, deſunt ab his officiis: dici etenim tibi cognoſcis, niſi vias correxeris tuas, quod ſis io æternum periturus. Id quod ergo intendere cœperamus,

quo

NOTÆ.

1 *Speculantes*, uti in Græco σκοπεύοντες. Sabbatierius legit *ſpeculans* ex edit. Bibl. PP.

2 Ita Græc. προσεκύνησαν; cum Sabbat. legat *adoravit* ex laud. edit., & paullo inferius *facie ad faciem*, ubi hic *palam in palam*.

1 Ver-

quo penitus poſſumus perducere ad probationem ? quotiens murmuravit populus contra Deum, & inſurrexerunt in Moyſen, legiſti Deum
Num. xvi. 21. dixiſſe ad Moyſen & Aaron (1), *Secedite e medio populi hujus indiſciplinati & contumacis, & diſperdam eos ego*. Quid igitur nos vult facere, niſi ut vos iodiſciplinatos & contumaces fugiamus, ne ſimul vobiſcum, ſicut illi qui cum Chore, Dathan & Abiron fuerant coadunati, pereamus ? Aut negabis te indiſciplinatum atque contumacem ? reſpice actus tuos circa Domini exhibitos eccleſiam, & invenies quam ſis in-
Deut. vii. 2. diſciplioatus atque contumax. In Deuteronomio dicit Moyſes (2): *Non ponetis ad eos teſtamentum, neque (3) miſereamini eorum, neque tradetis eis filias veſtras nuptum, neque dabis filio tuo filiam illius: ſeducet enim filium tuum a me, & ſerviet diis alienis, & iraſcetur ira Dominus in vos, & exterminabit te cito*. Cum hæc mandet fieri, quomodo poſſumus vobiſcum convenire, vobiſcum pacem habere, cum negatoribus unici Dei filii ? quomodo potueramus iſtam tuam implere voluntatem ? cum Deum videas dixiſſe per Moyſeo de Moabitis,
Ib. xxiii. 6. Ammonitis, *Non ſalutabitis eos pacifice omnibus diebus vitæ tuæ uſque in æternum*. Quomodo ſimul eſſe Ariani & Chriſtiani potueramus ? cum
Ib. 17. audias Moyſen dicere, *Non erit (4) adultera ex filiabus Iſrael*; & omni commoneat loco ut omnis adulter interficiatur, productus ad portam,
Ib. xxiv. 7. lapidibus: *Et tolletis*, inquit, *iniquum a vobiſmetipſis*. Si carnale adulterium dicit ita exſecrari Deum ut juſſerit omnes puniri adulteros, quanto magis adulterium veſtrum ſpiritale (5) exſecretur Dominus neceſſe eſt, unde & fueratis atque eſtis fugiendi: cum apoſtaticis non potueramus coovenire Chriſtiani, quando dixiſſe inveniamus Spiritum ſanctum
Ib. xxviii. 12. per Moyſen: *Aperiet tibi Deus theſaurum cæleſtem optimum, (6) dare tibi pluviam terræ tuæ, in tempore benedicet opus manuum tuarum omne, feneraбis gentes multas, tu autem non feneraberis, & prædiabis gentes multas, te autem non expugnabunt, conſtituet te Dominus Deus tuus in caput, & non in cauda, & eris ſupra & non ſubtus, ſi audieris mandatis Domini Dei tui, quodcunque ego mandabo tibi hodie cuſtodire & facere, (7) & non diſcedere ab omni ſermone quem ego mando tibi hodie, dextra aut ſiniſtra*. Quomodo cum pſeudoepiſcopis ſectæ tuæ Arianis oobis poterat convenire, quando videas non nos benedictos eſſe potuiſſe, niſi quia non abierimus poſt idololatriam tuam ? niſi quia exſecrati fuerimus hæreſim veſtram Arianorum, ſicuti & omnium exſecramur hæreticorum ? niſi quia tales vos

NOTÆ.

1 Verſio Antiqua: *Abſcedite vos de medio ſynagogæ iſtius, & conſummabo eos ſimul*.

2 Verſ. Ant. *Non diſpones nd eos teſtamentum, neque miſerearis . . . . neque matrimoniis jungamini cum eis. Filiam tuam non dabis filio ejus, & filiam ejus non ſumes filio tuo: diſcedere enim faciet . . . . alienis . . . . indignatione*.

3 Propius ad Græc. ἐλεήσητε. Cetera ſingularia in hac verſ. Lucif.

4 Verſ. Ant. *meretrix*.

5 Antea; *exſecratur Dominus. Neceſſe eſt &c.* nos cum Latinio ita, & clarius.

6 Sabbat. legit, *ut tribuat*. Græc. δοῦναι.

7 Verſ. Ant. *non præteribis ab omnibus verbis, quæ*.

1 Verſ.

vos judicaverimus, atque habeamus, quales & ethnicos, cultores videlicet omnium dæmonum? niſi quia ſic te fuerimus abominantes, quomodo & Judæos, qui inveniuntur eſſe ſine Deo, ex quo unicum negaverint filium Dei? Apud Hieſum Nave: *At ubi audivit*, inquit, *populus vocem tubarum, jubilavit univerſus populus jubilo magno, & ceciderunt univerſi muri civitatis in circuitu, & aſcendit univerſus populus in civitatem unuſquiſque coram adverſariis ſuis, & invaſerunt civitatem & anathematizaverunt eam, & quæcunque erant in civitate, a viro uſque ad mulierem, a juvene uſque ad ſenem, & uſque ad vitulum, & uſque ad ſubjunctorium occiderunt in ore gladii, & duobus juvenibus qui exploraverant, dixit Hieſus, Introite in domum mulieris & producite eam, & quæcunque ſunt ejus: & introierunt duo juvenes qui exploraverant civitatem in domum mulieris, & eduxerunt Raab meretricem, & patrem ejus, & matrem, & fratres ejus, & quæcumque erant illius, & omnem cognationem ejus, & deduxerunt eam foras extra caſtra Iſrael, & civitas incenſa eſt igni cum omnibus quæ erant in ea.* Et infra: *Raab meretricem & (1) omnem domum patris ejus vivificavit Hieſus, & commorata eſt in Iſrael uſque in hodiernum diem*. Quando igitur videas omnes in civitate Hiericho inhabitantes ore punitos gladii, omnem incenſam civitatem, quomodo putaſti nos potuiſſe tecum convenire cum hæretico, quando quidem plus te atque tuos dignos eſſe (2) anathema, quam illi fuerant, adverteremus? Quomodo potueramus cum pſeudoepiſcopis ſectæ tuæ convenire Arianis, quando videas nullum ad vitam reſervatum in civitate, in qua idololatræ morabantur, niſi tantum Raab, propterea quod crederet eſſe Dominum noſtrum totum potentem; idololatriam vero in qua confidebat populus in Hiericho conſtitutus, quod fuiſſet errore inventa humano? Quomodo potueramus vobiſcum convenire, quando in (3) Regnorum tertio ſcriptum ſit libro, nec domos veſtras eſſe calcandas, nec cibos vobiſcum ſumendos, neque aquam accipiendam a vobis? Hæc ita eſſe aperit ſacra ſcriptura: *Et factum eſt*, dicit de illo coapoſtata tuo, (4) *verbum hominis Dei*: & infra: *Et extendit manum ſuam ad aram dicens: Apprehendite eum, & arida facta eſt manus regis, quam extendit in eum, & non potuit reducere eam ad ſe, & (5) ſacrarium ruptum eſt, & effuſa eſt pinguedo ejus a ſacrario ſecundum quod dixit homo Dei in verbo Domini. Et reſpondit rex & dixit homini Dei: Roga (6) a facie Domini Dei tui, ut revertatur manus mea ad me. Et rogavit homo Dei faciem Domini, & reverſa eſt manus regis ad eum, & facta eſt quemadmodum primum, & locutus eſt rex ad hominem Dei & dixit: Intra mecum in domum & prande, & dabo tibi munera. Et dixit homo Dei ad regem;*

Nec

Margin: Ioſ. vi. 20. — Ib. 25. — 3. Reg. xiii. 4. — Ibid.

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *& domum paternam ejus*. Lucifer cum Græc. *ϗ πάντα τὸν οἶκον*.

2 Pro *anathemate*. Tilius.

3 Id eſt *Regum*, uti etiam in lib. 1. pro S. Athanaſ. notabimus.

4 In lib. de Reg. Apoſt. legit, *ut audivit verba*.

5 Ib. legitur *ſacrificium*.

6 *Faciem*. Latin. ut in lib. de Reg. Apoſt. Græc. *δεήθητι τοῦ προσώπου*.

1 *Des*.

Nec ſi mihi dimidiam dares (1) *domum tuam, non intrabo tecum, nec manducabo panem, nec bibam aquam in hoc loco, quoniam ſic præcepit mihi Dominus in verbo dicens: Non manducabis panem & non bibes aquam, & non reverseris in via qua ibis in ea*. Quomodo vobiſcum potueramus convenire ad Deum adorandum? cum iſte homo Dei qui a Deo objurgandum Hieroboam regem fuerat miſſus, quoniam per illum qui dictus eſt Propheta, circumſcriptus fuerit, tam gravis circa illum vindicta proceſſerit.
Ibid. 10. *Et abiit*, inquit poſt hæc ſcriptura de illo homine Dei, *per aliam viam, & non eſt reverſus per viam qua venerat in Bethel, & Propheta alius habitabat in Bethel, & venerunt filii ejus, & nunciaverunt ei omnia opera quæ fecerat homo Dei die illo in Bethel, & verba quæ locutus eſt regi, & averterunt faciem patris ſui; & locutus eſt ad eos pater eorum dicens, Qua via abiit? Et demonſtraverunt filii ejus viam per quam ierat homo Dei qui venerat ex Juda, & dixit filiis ſuis: Sternite mihi aſinam; & ſtraverunt ei, & aſcendit ſuper illam, & abiit poſt hominem Dei, & invenit eum ſedentem ſub arbore ilicis, & dixit ei, Si tu es homo Dei qui veniſti ex Juda? & dixit, Ego ſum. Et dixit ei, Veni mecum, & manduca panem; & dixit, Non poſſum reverti tecum, neque manducare panem, neque bibere aquam in hoc loco, quoniam ſic præcepis mihi in verbo Dominus dicens: Non manducabis panem ibi, & non bibes aquam ibi, & non reverteris inde per viam quam ieris. Et dixit ad eum: Et ego Prophetes ſum ſicut & tu, & Angelus locutus eſt ad me in verbo Domini dicens: Reduc eum ad te in domum tuam, & manducet panem, & bibat aquam. Et mentitus eſt illi, & reduxit eum, & manducavit panem in domo ejus, & bibit aquam, & factum eſt ſedentibus illis ad menſam verbum Domini ad pſeudoprophetam qui reduxit eum, & dixit ad hominem Dei, qui venerat ex Juda, dicens: Hæc dicit Dominus propter quod exacerbaſti verbum Domini, & non cuſtodiſti præceptum quod præcepit tibi Dominus Deus tuus, & rediſti & manducaſti panem, & bibiſti aquam in hoc loco, de quo locutus eſt ad te dicens, Non manducabis panem neque bibes aquam; ideo non intrabit corpus tuum in monumentum patrum tuorum. Et factum eſt poſtquam manducavit panem & bibit aquam, & ſtraverunt ei aſinam, & reverſus eſt, & abiit, & invenit eum leo in via, & occidit eum, & erat corpus ejus projectum in via, & aſina ſtabat ad eum, & leo ſtabat ad corpus ipſius, & venerunt viri civitatis illius, & locuti ſunt in civitate ubi prophetes ſenior habitabat in illa, & cum audiſſent qui reduxerant eum de via, dixit, Hic eſt homo Dei qui exacerbavit verbum Domini; & abiit, & invenit corpus ejus projectum in via: & aſina, & leo ſtabat ſuper corpus ejus, & leo non edit corpus illius, neque inſilivit in aſinam*. Si illi hoc repræſentatum eſt, (2) cur manducaſſet panem & potum ſumpſiſſet aquæ in loco profano apud homines alienigenas, quid nobis repræſentatum fuiſſet, ſi tecum, quem ſcimus hæreticum, quem novimus eſſe ne-

NOTÆ.

1 *Des.* Latin. *Dares*, Verſ. Ant. cum Lucif. 2 Pro *quia*, ut ſæpe alibi.

1 Vi-

negatorem unici filii Dei, ut deſiderabas, copulaſſemus amicitias? ſi vobiſcum Arianis precem fudiſſemus? ſi denique paſſos nos fuiſſemus, omnia, quæ celebramus Domini ſacerdotes, cum pſeudoepiſcopis Arianis tuis celebrare? Interea ſic te fuiſſe ad nos circumſcribendos immiſſum, ut ad illum Dei hominem fuerit ille pſeudoprophetes, debes repetens actus tuos cognoſcere amariſſimos; ut enim ille cum fuiſſet pſeudopropheta, prophetam ſe eſſe dicebat ad circumveniendum innocentem, ita & tu cum non ſis Chriſtianus, ſed ſis Arianus, finxiſti te Chriſtianum ad nos irretiendos. Deinde cum pacem ſemper habuerit Domini eccleſia, & vos atque omnium ſectarum hæreticos foras abjecerit, dixiſti, (1) *Pacem volo firmari in meo imperio*, cupiens violare in nobis pacem dominicam, ſcindere deſiderans Dei populum, procurans hæreſi tuæ ad quam nos omnes facere ſis optans tranſitum: ſic mentitus es Dei te fuiſſe hominem, quando hanc pacem facere te ſalutis noſtræ cauſſa dixiſti; quomodo & ille pſeudoprophetes, qui dicebat, *Redi mecum, quia & ego prophetes ſum Domini, & dixit mihi Angelus*. Ibid 18. Sic, inquam, mentitus es, quando dixiſti, quo potuiſſes Deo placere, hoc te aggreſſum facere; ſiquidem tu ſingulos catholicos Epiſcopos communioni jungere fueris laborans (2) Arianorum. Quomodo tecum ac cum tuis coarianis potuit convenire Chriſtianis, quando ad Joſaphat regem (3) Dominum hæc dixiſſe cernas, cur Achab idololatram in amicitias acceperit, cur ad bellum cum Domini proceſſerit inimico? poſteaquam etenim ille Achab conſacrilegus tuus ſecundum verbum Dei fuiſſet in bello letali percuſſus plaga, & Joſaphat, quia ex toto corde ad Deum proclamaverat, fuiſſet domui ſuæ repræſentatus, loquitur ſcriptura ſancta exiiſſe ante faciem ejus Jeu filium Anani, qui fuerit videns, atque dixiſſe talia: *Si peccatorem illum adjuvas,* 2. Paral. XIX. 2. *& eorum, qui oderunt Dominum, amicus es, in hoc ſuper te ira a facie Domini, ſed ſermones boni inventi ſunt tecum, quoniam abſtuliſti lucos de terra, & paraſti cor tuum ad requirendum Dominum*. Si illi hæc dicuntur, quæ nobis dicerentur, ſi tecum (4) hæretico Dei adverſario amici eſſe maluiſſemus? aut nunquid dicere audebis, *Ego non ſum Dei inimicus, ita ut fuit Achab rex Iſrael*? Quomodo non es inimicus, qui eadem agas quæ egit Achab? cum ſic ſis impugnans religionem Dei, ſicut ille impugnaverit; ſic perſequaris domum ejus, ſicut ille perſecutus ſit. Quomodo tecum ac cum tuis potuit nobis convenire, cum iſti Deo devoto regi, cur Ochoziæ regi Iſrael junctus fuiſſet in amicitiis, fuerit per Prophetam increpatum a Deo? *Et junxit*, inquit, *amicitiam* Ib. XX. 35. *Joſaphat rex Juda cum Ochozia rege Iſrael, ipſe inique cœpit facere, & communi-*

NOTÆ.

1 Vide, quæ notabimus in lib. 1. pro S. Athanaſio, & quæ inferius in hoc libro.

2 In Mediolanenſi Concilio, qua de re infra paullo uberius.

3 *Regem, Deum hæc &c.* Codex Vatic.

4 *Tecum cum hæretico*. Id.

municavit ſecum ut faceret naves, quibus iret in Tharſis, & fecit naves in Aſion Gabar (1), *& prophetavit Eliezer filius Ozia ex Marea ſuper Joſaphat dicens: In eo quod communicaſti Ochozia, confregit Dominus operam tuam, & contrita ſunt naves tuæ, & non poterunt* (2) *ire Tharſis*. Si illi illa dicuntur a Domino quod ad fabricam navium ſocium habuiſſet viæ perditionis regem, quid nobis dici poſſet, ſi te deſtructorem domus ejus, te catholicæ fidei perſecutorem amicum Dei ſacerdotes haberemus? Si illius operam confregit, cur iniquo fuiſſet junctus, vero nos jam ipſi fulmine fuiſſemus credo diſſipati, cur tibi blaſphemo noſmet junxiſſemus. Quomodo potueramus nos cum ſimus ſervi Dei, vos vero ſervi diaboli, in unum convenire, quando ſic inter nos & vos ſeparatum eſſe voluerit Deus, quomodo inter lumen & tenebras, inter vitam & mortem, inter dulce & amarum, quomodo inter ſanctos Angelos Dei qui ſunt ſemper clementiam ejus magnificantes, & inter illos apoſtatas quos in æternum tecum viſurus eris torqueri, niſi temet eripueris ab eis? Quomodo, inquam, nos vobiſcum eſſe potueramus Dei ſervi cum ſervis Antichriſti? quando Amaſiæ regi fuerat dictum a Deo in
Ibid. xxv. 7. ſecundo Subrelictorum (3) libro; *Non ibit tecum exercitus Iſrael, quia non Deus cum Iſrael, omnes filii Ephrem, quia ſi te exiſtimaveris prævalere in iſtis, in fugam convertet te Dominus ante inimicos, quia eſt virtus a Domino*. Quomodo reſiſteremus contra diabolum, ſi in tanto ſcelere veſtro curreremus vobiſcum, cum hoſtibus Dei, cum hominibus inventis ſine notitia Dei, cum Deum non habentibus, in quos catervam ſciamus eſſe dæmonum? Neque enim poteſtis vos eſſe negatores unici filii Dei ſine dæmoniis, cum blaſphemare vos non faciant, niſi illi qui veſtra cæcaverint corda, ne videlicet poſſit a nobis (4) veritas comprehendi. Nunquid nam potueramus in veſtra demorari parte, conſentire veſtris flagitioſiſſimis meditationibus, cum per David glorioſum dicat Spiritus ſanctus, non eſſe beatos, niſi eos, qui ſe abſtraxerint a vobis unici filii Dei negatoribus, eos, qui ſerpentinis cogi-
Pſal. i. 1. tationibus veſtris non ſe miſcuerint, beatos tantum manſuros? *Beatus qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathedra peſtilentiæ non ſedit*. Quomodo eſſet vobis & nobis unius loci conventiculum? cum audias item David dicere in Pſalmo ſexto: *Di-*
Pſal. vi. 9. *ſcedite a me, qui operamini iniquitatem*. Si non operamini Ariani iniquitatem, judica tu princeps in ſacrilegio Arianorum, qui, cum dicamus nos Chriſtianos, horribili animoſitate perſequeris. Recte igitur ſcias nos feciſſe, recedendo a vobis Deo odibilibus. Quomodo ete-

nim

NOTÆ.

1 *Gaber*. Codex Vat. cum Græco in quibuſdam codicibus apud Sabbat.

2 *Poterunt*. Id. ut in Græco Compl. ἠδυνήθησαν. Sabbat. legit, *ire in Tharſis*.

3 Id eſt *Paralipomenon*; quæ hujus vocis eſt interpretatio.

4 *A vobis*. Vatic. & rectius,

1 Hæc

nim nos in cœtu veſtro omnibus facinoribus infecto manere, & non vos peſtes ac lues fugere decuerat? cum dicat ex perſona populi noſtri in viceſimo quinto Pſalmo: *Quoniam miſericordia tua ante oculos meos eſt, & complacui in veritate tua. Non ſedi in concilio vanitatis, & cum iniqua gerentibus non introibo, odivi eccleſiam malignantium & cum impiis non ſedebo*. Si non eſt (1) concilium veſtrum vanitatis, convince me. Non eſt vanum conſilium in quo omne conſilium non eſt, niſi ut Dei negetur filius, ut Deus pater non eſſe verus pater defendatur, ut Spiritus ſanctus paracletus non eſſe verus Dei ſpiritus aſſeveretur, ut apoſtolica & evangelica traditio deſtruatur, ut traditio Arii firmetur? in quo concilio nihil aliud firmatur, niſi quod omnibus hæreticis & ethnicis atque Judæis poſſit lætitiam conquirere magnam? Gaudent cuncti Dei religionis exſecratores, quod enim te videant Imperatorem voti ſui rem exſequentem, quod enim te exſtitiſſe unici filii Dei negatorem, & ejus ſervorum advertant perſecutorem: hoc eſt (2) concilium, quod magnopere omnibus viribus imperii tui ſolitus es adunare, ad hoc utique ut omnis auctoritas ſcripturarum ſacrarum tui imperii auctoritate ſolvatur, ut omnis ſepeliri poſſit veritas, ut mendacia deteſtandæ commentationis veſtræ poſſint videri vera. Hæc ſunt meditationes veſtræ in illo egregio concilio per tuam adunato potentiam. Propterea odis nos, quia concilium veſtrum malignantium exſecremur, propterea (3) in exſilio ſumus, propterea in carcere necamur, propterea nobis ſolis prohibetur conſpectus; iccirco recluſi in tenebras cuſtodimur ingenti cuſtodia. Hujus rei cauſſa nullus ad nos viſendos admittitur hominum, quia videlicet noluerimus vobiſcum impiis ſacrilegis ullam ſcelerum veſtrorum habere ſocietatem, de quibus ex noſtra perſona directa eſt obſecratio ad Deum, ne ſcilicet vobiſcum degentes ſimul periremus, ſed fuiſſemus ſegregati de veſtro nefario concilio, de veſtra iniqua conſpiratione. Ait enim in viceſimo ſeptimo Pſalmo: *Exaudi Domine vocem deprecationis meæ cum oro ad te, cum extollo manus meas ad templum ſanctum tuum, ne ſimul trahas cum peccatoribus animam (4) meam, & cum operantibus iniquitatem ne perdas me. Cum his, qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem ſunt in cordibus eorum. Da illis ſecundum opera illorum, & ſecundum nequitiam ſtudiorum ipſorum*,

Pſal. xxv. 3.

Pſal. xxvii. 2.

NOTÆ.

1 Hæc etiam Concilium Mediolanenſe reſpiciunt, in quo id Arianis propoſitum erat, ut damnandi Athanaſii ſpecie Nicæna fides everteretur: uti aperte teſtatur Sozomenus lib. 4. cap. 9. haud *alio conſilio Imperatorem & Arianos* damnationem Athanaſii *moliri, quam ut Nicænam fidem ſubvertant*.

2 Rurſum de eodem Concilio; deque hoc uberius differendum fuit in Præfat., ubi etiam de numero Epiſcoporum, qui interfuerunt, opinionem noſtram proponimus, hoc præſertim Luciferi teſtimonio innixi.

3 Ex hoc Luciferi loco conjicimus, hunc librum ſcriptum ab eo fuiſſe cum Germaniciæ exſularet. Vide Præf.

4 Ut in Græc. τὴν ψυχήν μου. Verſ. Ant. *ne trahas me &c.*

rum, ſecundum operationem ipſorum manuum tribue illis, redde retributionem eorum ipſis. Propterea odimur a te, Conſtanti, quoniam noluerimus hæc dici de nobis, quæ dicantur ore Prophetæ de te ac tuis propter nequam veſtram operam, quæ dicantur de Judæis, quorum imitator exſtiteris. Si non es tu Conſtantius Imperator, qui (1) finxeris pacem te facere, ut fuerunt mala cogitamenta, niſi ut Dei negatus fuiſſet filius, niſi ut apoſtolica atque evangelica fides fuiſſet deſtructa, ædificata vero fuiſſet Ariana hæreſis veſtra, niſi ut omnes tibi non acquieſcentes fuiſſent deportati, proſcripti, varie excarnificati, ad ultimum interfecti? & iccirco Spiritus ſanctus te ac tuos deſignans pariter ac percutiens dicit ex perſona populi noſtri: *Cum operantibus iniquitatem*
Ibid. 3. *ne perdas me, cum his qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem ſunt in corde eorum*. Nobis dicebas, *Pacem volo fieri*; & in corde tuo manens adverſarius religionis noſtræ cogitabat per te facere nos idololatras: unde & vere recepturus eris ſecundum operam tuam, ſecundum nequitiam ſtudiorum veſtrorum, niſi tibi feceris eſſe proſpectum. Vitavimus ac ſumus vitantes conſilium veſtrum, quod contra Deum factum eſt ac fit; quorum tunc jam videns meditationes Spiri-
Pſal. xxxii. 10. tus ſanctus dixerit ore David in trigeſimo ſecundo Pſalmo: *Dominus diſſipavit conſilia gentium, reprobat autem cogitationes populorum, & reprobat conſilia principum*. Conſilia vero veſtra contra ſuam prolata eccleſiam reprobat Deus: nec enim poteſt odire populum ſuum, hereditatem ſuam, & amare vos filios peſtilentiæ, vos perſecutores ſervorum ſuorum. Dixiſti, *Facite pacem cum Epiſcopis ſectæ meæ Arianis, & eſtote in*
Prov. iv. 14. *unum*; & dicit Dei ſpiritus per Salomonem in Proverbiis: *Vias impiorum noli, noli exſequi* (2), *neque æmuleris viam iniquorum, in quocunque loco exercitum conſtituerint, ne ſupervenias illuc: declina autem ab ea, & devita; non enim dormient, niſi male fecerint: ablatus eſt enim ſomnus ab eis, & non dormiunt. Hi enim cibantur cibis impietatis: vino autem iniquo inebriantur. Nam via juſtorum ſimiliter ut lux fulgebunt, procedunt & illuminant, donec corrigat dies. Viæ autem impiorum tenebroſæ, neſciunt quomodo offendunt*. Quomodo vobiſcum Arianis ſocietatem poteramus habere cum
Ibid. v. 3. adulteris ſpiritualibus? qui ſcriptum retineamus: *Nolite* (3) *intendere fallaci mulieri: mel enim diſtillat a labiis mulieris meretricis, quæ ad tempus* im-

NOTÆ.

1 De edicto illo pacificatorio loquitur a Conſtantio pro Arianis facto, & promulgato, de quo poſtea in hoc libello mentionem facit. *Til.* Sed quodnam illud fuerit, & quam ob cauſſam Catholicis propoſitum vide paullo inferius. Totus in eo Lucifer eſt, ut Conſtantio verſutum ejus conſilium & iniquum exprobret, quo ſub pacis ſpecie Athanaſii damnationem, & Catholicorum cum Arianis communionem totis viribus extorquere a Catholicis conatus eſt in Concilio Mediolanenſi; hinc illæ locutiones, quas ſæpe de pace ingerit, & de quibus in Præf. Huc refer, quæ Hilarius ſcribit in libr. un. contra Conſtant. *Unitatem procurat, ne pax ſit*.

2 *Noli ſequi*, apud Sabbat.

3 Sabbat. legit; *noli te &c.*

1 In-

impinguat fauces tuas, *noviſſime autem amarius felle invenies*, *& acutius magis quam gladius ex utraque parte acutus* : *inſipientes* (1) *autem pedes deducunt utentes ea cum morte ad inferos* . Sed quid dicis hæc propter carnis adulteria dicta ? Si propter carnis adulteria eſſe aſtruis hæc dicta, quanto magis fugiendi vos eſtis ſpiritales adulteri , ne per Arianam hæreſim veſtram meretricem ſpiritalem hæc ſuper nos quæ dicuntur veniant ? Dulce etenim quibuſdam videtur quod tibi regi in amicitias jungantur ſuſcipiendo hæreſim tuam , ſed amarius felle ſenſuri , cum tecum torqueri in perpetuum cœperint in perpetua gehenna ſentire , qui tecum eſſe delegerunt , tunc dicturi : *Væ nobis qui Conſtantium Imperatorem Deo præpoſuerimus* . Convenire nobis & vobis quo modo potuerat ? cum infra dicat adhuc Salomon : *Ejice de conſilio* (2) *peſtilentem*, *& exiet cum illo contentio*; &, *Ne imitatus fueris malos viros*, *neque deſideres eſſe cum illis* ; *falſa enim meditatur cor eorum* , *& dolores labia eorum loquuntur*. Tum , *Noli applicare impium ad paſcua juſti*, *neque ſeducaris ſaturitate ventris* . *Septies enim cadit juſtus & reſurget* , *impii autem infirmabuntur in malis* . Cum ſuperbis & prævaricatoribus , cum eis qui volueritis cum Juda Scarioth inveniri, quam cum beatiſſimis prophetis , apoſtolis, atque martyribus, quomodo eſſe poſſumus ? cum audiam in centeſimo Pſalmo: *Deambulabam in innocentia cordis mei in* (3) *medio domo ſua* . (4) *Non proponebam ante oculos meos rem malam facientes* , *prævaricationes odivi* , *non adhæſit mihi cor pravum* , *declinantes a me malignos non agnoſcebam* : *detrahentem adverſus proximos ſuos occulte* , *eum perſequebar*, *ſuperbo oculo & inſatiabili corde*, *cum hoc ſimul non edebam*. Et in Pſalmo centeſimo octavo decimo: *Iniquos odio habui* , *& legem tuam dilexi* . Cum ſitis iniqui , quippe negatores quod unici filii Dei , cum odiri vos oporteat a nobis , propterea quod viam veritatis relinquentes comprehenderitis omnium errorum , propterea quod relinquentes lumen , ire delegeritis in exteriores tenebras , quomodo tibi capiti nefando , tibi Dei domus deſtructori , omnium iniquitatem operantium fomiti , poteramus eſſe cariſſimi ? quomodo familiares amici , ut ſunt (5) Valens, Urſaceus, Epictetus (6), Saturninus (7), & ceteri ? e quo nume-

Ibid. xxii. 10. Ib. xxiv. 1. Ibid. 15. Pſal. c. 2. Pſal. cxviii. 113.

NOTÆ.

1 *Inſipientiæ*. Latinius. In Gr. eſt ἀφροσύνης.
2 *Peſtilentiam*. Vatic. ut in Græc. λοιμόν.
3 Apud Sabbat. *in medio domus tuæ*.
4 Alia eſt in Verſ. Ant. interpunctio: *non proponebam ante oculos meos rem malam : facientes &c.*
5 Valens, & Urſacius, de quibus etiam in lib. 1. pro S. Athanaſio, primas geſſerunt in Concilio Mediolanenſi adverſus Athanaſium , & Nicænam fidem , & apud Conſtantium ſumma auctoritate pollebant.
6 Fuit hic Epiſcopus Centumcellenſis , & Arianorum ſæviſſimus ; contra Athanaſium ſubſcripſit in Concilio Mediolanenſi ; & de illo hæc Athanaſius ipſe in epiſt. ad Solit. cum agit de Epiſcopis ordinatis per Conſtantium ab Arianis : *Epictetum neophytum hominem*, *juventute ferocem*, *audacem in amoribus Conſtantius habet* , *eo quod eum ad omnia ſcelera promptum alacremque conſpiceret* , *ejuſque opera Epiſcopis* , *quibus velit* , *inſidias ſtruit* : *nihil enim eſt*, *quod ille gravetur facere*, *modo Imperatori placeat*.
7 Saturninus Epiſcopus Arelatenſis in Con-

mero tamen etſi viderint in quam inciderint ſoveam, certi tamen tecum diligerent interire, dummodo regni tui inanem pulchritudinem (1) una perfruantur tecum. Nos quomodo tecum eſſe potueramus, qui iſta, quæ illi tecum frui elegerunt, habeamus exoſa? homines qui ad illa conſequenda tendant, quæ ſunt in perpetuum manſura: qua de re nobis ac vobis non convenit, nempe quia noluerimus ſuſcipere hæreſim tuam, nempe quia Chriſtiani noluerimus effici Ariani. Quis eſt autem, niſi qui ſicut vos eſtis Ariani, impos mentis qui derelinquat domum Dei, & eam dat diaboli monumentum? Iccirco autem apud te odio laboramus quia fuerimus metuentes atque ſumus, ne illa fuiſſent dicta de nobis, quæ ſunt dicta de illis deſertoribus, hoc eſt Ju-
Jerem. 11. 4. dæis, quos incuſat Hieremias, dicens: *Audite verbum Domini, domus Jacob, & omnis domus Iſrael. Hæc dicit Dominus: Quid invenerunt in me patres veſtri contumaciæ, quod receſſerunt longe a me, & abierunt poſt ſupervacua, & fruſtrati ſunt, & non dixerunt, Ubi eſt Deus, qui liberavit nos de terra Ægypti, qui eduxit nos ducatum præbens in deſerto in terra inculta, & ignota, & in terra ſine aqua, & ſine fructu, in terra in quam nemo commeavit vir, neque commoratus eſt ibi filius hominis, & induxit vos in Carmelum ut manducaretis fructum ejus & bona ejus, & intraſtis, & coinquinaſtis terram, & hereditatem meam poſuiſtis in exterminationem; ſacerdotes non dixerunt, Ubi eſt Dominus, & ſeniores legis meæ neſcierunt me, & paſtores impie egerunt in me, & prophetæ prophetaverunt in Baal, & poſt inutilia abierunt*. Noluimus hæc audire opprobria; unde & fugiendum diximus (2) te ac tuns. Neque enim convenire poterat Dei domeſticis vobiſcum alienigenis, cum videamus dictum a Deo cum perfido tuo
Ibid. 15. illo populo carnali; *Averte pedem tuum ab aſpera via, & faucem tuam a ſiti*. Quæ autem dixit, *Confortabor, quia dilexit exteros & poſt illos abibat*, poſt vos ergo exteros, poſt vos allophilos non ſolum non ire voluimus, ſed & anathema vobis filiis peſtilentiæ ac tenebrarum diximus, ne ſi receſſiſſemus ab apoſtolica atque evangelica fide, derelinqueremuſque viam quam tenuerunt Abraham, Iſaac & Jacob beatiſſimi, Abel, Enoch, Noe, & cuncti prophetæ, apoſtoli, atque martyres, hæc etiam dicta fuiſſent a Deo de nobis, quæ dicta ſunt de combla-
Ibid. 16. ſphemis tuis Judæis. *Quemadmodum confunditur fur, cum comprehenſus fuerit, ſic confundentur filii Iſrael ipſi, & reges eorum, & principes ipſorum,*

&

N O T Æ.

Concilio Arelatenſi an. 353. cum Arianis communicavit, & in Mediolanenſi cum Valenta & Urſacio in Athanaſii perniciem fœdus junxit, eorumque opera Ariana peſtis Occidentem late pervaſit. Auctor præterea fuit, ut Hilarius Epiſcopus Pictavienſis, qui poſt Synodum Mediolanenſem ab ejus ſocietate ſe ſe disjunxerat, ipſo Hilario teſte in lib. un. cont. Conſtant., in exſilium pelleretur a Conſtantio an. 356.

1 Pro *inani pulchritudine*. Tilius. Forte latine loquitur, cum dicit; *dummodo regni tui inanem pulchritudinem una perfruantur ſecum*, non, *inani pulchritudine*. La Cerda, & recte.

2 *Duximus*. Latin.

Con.

& ſacerdotes ipſorum, *& prophetæ*. Noluimus eſſe inter vos, ne etiam illa increpatio vocis divinæ nos cum Judæis, & vobiſcum hæreticis argueret; *Ut quid loquimini ad me? omnes vos impie egiſtis, & omnes vos* Ibid. 19. *deliquiſtis in me, dicit Dominus*. Quomodo vobiſcum nobis convenire poterat? cum legeris ſcriptum in libro Machabæorum primo: (1) *Tunc* 1. Mach. ii. 42. *congregati ſunt ad eos conventus fortis in viribus ab Iſrael, omnis voluntarius in lege, & omnes qui fugiebant a malis additi ſunt ad eos, & facti ſunt illis* (2) *firmamentum, & conſtituerunt* (3) *virtutem, & percuſſerunt peccatores in ira ſua, & viros iniquos in indignatione, & ceteri fugerunt ad nationes, ut ſe liberarent, & circuivit Matathias & amici ejus, & deſtruxerunt aras, & circumciderunt pueros incircumciſos quotquot invenerunt in finibus Iſrael in fortitudine, & perſecuti ſunt filios ſuperbiæ, & proſperavit* (4) *opus in manus eorum, & obtinuerunt legem de manibus gentium & regum, & non dederunt cor* (5) *peccatori*. Vobiſcum ne (6) eſſe potueramus, cum videatis quid illi fecerint, ex toto corde qui Deum inveniuntur timuiſſe? Tu dicis membrum jam tunc exſectum de corpore beatæ eccleſiæ, quando Arianus factus es ex Chriſtiano, *Eſtote nobiſcum*. Et Dominus dicit in evangelio: *Quod ſi oculus tuus dexter ſcandalizat te, erue illum, & projice abs te. Ex-* Matth. v. 29. *pedit enim tibi ut pereat una pars membrorum tuorum, quam totum corpus tuum mittatur* (7) *in gebennam: & ſi dextera manus tua ſcandalizat te, abſcinde* (8) *illam & projice abs te; expedit enim tibi ut pereat una pars membrorum tuorum quam totum corpus tuum eat in gebennam*. Secuiſſe ſe Arium, atque projeciſſe ſecundum Domini præcepta damnat (9) eccleſia; & tu dicis; *Suſcipite compeſtilentes ac lues* (10) *ſuos*; tu dicis: *Sinite vos eadem interire morbo, quo ego perierim*. Sic eſt de corpore eccleſiæ exciſus Sabellius (11), ut eſt & condeteſtabilis tuus exciſus Arius iſte, cujus ſermo ut cancer in te fortiſſime adeo ſerpſerit, ut totus jam

can-

NOTÆ.

1 Congruit cum Verſione veteri ex mſ. S. Germ. apud Sabbat. præter hæc, *conventus Judæorum*. Verſ. Ant., quæ & Vulg. *congregata eſt ad eos ſynagoga Aſſidæorum* &c.

2 *In firmamentum*. Latin. cum Græc. *εἰς στήριγμα*, uti & Verſio Sangerm. Verſ. Ant. *ad firmamentum*.

3 Verſ. Ant. *collegerunt exercitum . . . , in indignatione ſua . . . , ut evaderent*, Græcum conſonat verſioni Lucif. & Sangerm.

4 Cum Verſ. Sangerm. Verſ. Antiq. *proſperatum eſt . . . in manibus* &c.

5 Sabbat. legit *cornu*. Ita Græc. Latin. Vatic. & Verſ. Sangerm. & Ant.

6 *Noſ*. Vatic.

7 Cum mſſ. Sangerm. & Corb. Verſ. Ant. *eat*.

8 Verſ. Ant. *abſcide*, &, *pereat unum* &c.

9 *Clamat*. Vatic. & Latin.

10 Latine loquitur, id eſt *homines plenos lue*; ſic dixit Comicus; *ille ſcelus, qui me perdidit*, La Cerda.

11 Qui anno circiter 257. primum docere cœpit Patris & Filii & Spiritus ſancti unam eamdemque eſſe perſonam; Dei vero Sapientiam ſeu Verbum eſſe aliquid accidens perſonæ, ac ſubſtantiæ jam completæ. Hunc errorem damnavit Dionyſius Epiſcopus Alexandrinus, & Synodus Romana an. 258. ſub Sixto I. Pontif. Quæ vero ex hoc errore conſequuntur abſurda, hic Lucifer ipſe declarat.

1 Id

cancer eſſe cernaris: nec poteris dicere, te non Arii canceraſſe (1) ſermonem, cum fœtor cancerationis tuæ ad omnem pervenerit regni tui locum, & cuncti te vitare ſtatuerimus, ne & ipſi peſte tua Ariana canceraremur. Sic, inquam, ſectus eſt, atque projectus tuus magiſter Arius, ut eſt ſectus & rejectus Sabellius, qui fuerit auſus unam eſſe perſonam Patrem & Filium & Spiritum ſanctum defendere; quia fuerit auſus dicere ipſum ſibi & Patrem eſſe, & Filium, & Spiritum ſanctum; exciſus eſt quia dicere non dubitarit, quod etiam ipſe Pater in utero Virginis incarnatus ſit, & fuerit paſſus. Sic Marcionem (2) exciſum projecit (3), qui noluerit Dei Filium hominem ſuſcepiſſe confiteri de utero Virginis, & per hoc hominem factum. Sic exciſus eſt atque abjectus Paullus Samoſatenus (4) Photini magiſter e corpore eccleſiæ, quia fuerit dicere dignatus, hominem tantum Dei Filium. Sic & cunctarum ſectarum hæretici ſunt præciſi, ut eſt Arius præciſus, utque tu, qui propterea quod dicas de Dei Filio (5), *factus eſt ex nihilo, & non eſt verus Filius, erat quando non erat*, exſcindi merueris. Exſciſſi igitur eſtis cuncti blaſphemi, atque rejecti virtute Dei de eccleſia ejus clementiæ, quia non fueritis in ea manentes fide, in qua manſerint patriarchæ, prophetæ, apoſtoli, ac martyres. Homo exciſus cum omnibus comblaſphemis tuis e corpore ſanctæ eccleſiæ, jacens in diaboli ſentina, audes dicere ad eam: *Eſto talis ut ſum ego, quo poſſis tali confici morbo, quo ſum & ipſe conſumtus*. Sic exiſtimaveras nos (6) potuiſſe vobiſcum convenire, tanquam non retineremus dixiſſe beatum Paullum: *Præcipimus autem vobis fratres in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut ſubtrahatis vos ab omni fratre inquiete ambulante, & non ſecundum traditionem quam acceperunt a nobis*. Quæ efficere potuerat ratio, ut deſerentes viam, quæ ducit ad cælorum regna, comprehenderemus veſtram quæ præcipitet ad gehennam? Circumſcribere nos te potuiſſe arbitratus es ſubtilitate, qua ſerpens circumſcripſe-

2. Th. ſſal. III. 6.

NOTÆ.

1 Id eſt, *Non poteris dicere, quod Arii verba non te cancerarint*, hoc eſt, *ut morbus cancer rodere, ac putreſcere corpora ſolet, te non conſumſerint, ac fœtidum reddiderint: quandoquidem fœtor cancerationis tuæ*, id eſt, *Ariani tui dogmatis, quod ut cancer ubique ſerpit, & omnes corrumpit, jam fere totam Italiam pervaſerit*. Tilius. Eodem verbo uſus eſt Apulejus in lib. de virtut. herbarum, hoc ſenſu, ut idem ſit ac *in cancri naturam tranſire*; uti notat Cangius in Gloſſ. *Ut cancer rodit corpus, ac ſolet putreſcere, ita pariter putridus es*. La Cerda.

2 Circa annum Chriſti 134. ſuam hæreſim Marcion diſſeminavit, qua negabat, verum hominis corpus a Deo Filio aſſumtum fuiſſe: & anno 146. ac iterum an. 167. ab Eccleſia Romana ejectus & damnatus fuit.

3 Deeſt hic nominativus, *Deus* fortaſſe, aut *Eccleſia projecit* &c.

4 Hic Jeſum Chriſtum merum eſſe hominem impie docuit, damnatus primo in Synodo Antiochena an. 265. A Paullo idem impietatis virus hauſit poſtea Photinus Sirmienſis Epiſcopus, e ſua ſede dejectus, & damnatus in Concilio Sirmienſi an. 351. e Petavii ſententia.

5 Ita ex Latin. & Cod. Vatic. corrigimus, ubi editum antea *Dei conſilio*. Vatic. addit *unico*.

6 Ita cum Vatic. In edit. *non potuiſſe*.

1 Nar-

pſerit Adam & Evam, eximiis verbis, pulcherrimiſque ſenſibus conſcribens edictum (1), in quo omnia venena tuæ hæreſis continentur. Sed unde iſtud potueras efficere? cum nos contra tua, atque patris tui venena armaverit beatus Paullus, dicens: *Hoc itaque dico, ut nemo vos decipiat in ſublimitate verborum*. Et iterum: *Videte ne quis vos decipiat (2) per philoſophiam & inanem ſeductionem ſecundum traditionem hominum, ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum, quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter*. Quomodo potueramus illis Arianis tuis ſacrilegis ſenſibus verbis ſublimibus licet ſeduci, cum inanem te philoſophiam cognoverimus habere? unde etiam dulces tui poſſent eſſe ſermones, quem viderimus tenentem traditionem Arii, non beatorum Apoſtolorum? ad quos dixerit iſte, quem negas, quod verus ſit Dei Filius: *Euntes baptizate (3) credentes in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti*. Quomodo tibi diſcipulo Arii acquieſceremus Chriſtiani, deferentes apoſtolicam traditionem, cum te inveniamus dicere, Patrem non eſſe verum patrem, ſed appellari patrem? cum dicas, non illum verum habere Filium, ſed factum eſſe ex nihilo? ſanctum paracletum Spiritum cum dicas totidem conſtare ex nihilo? e contra (4) videamus Apoſtolos crediddiſſe in unum Deum Patrem omnipotentem verum patrem, propterea verum patrem, quod vere, non putative habeat filium, & in unicum filium ejus Jeſum Chriſtum, hoc eſt in verum Dei Filium, & in ſanctum paraclitum Spiritum, in verum Dei Spiritum. Quomodo potuerat quis ita credentium ſupplantari

Coloſſ. II. 4.
Ibid. 8.
Matth. xxviii. 19.

NOTÆ.

1 Narrat Sulpicius Severus in lib. 2. Hiſt. Eccleſ. Valentem & Urſacium in Concilio Mediolanenſi, ceteroſque Arianos *metu plebis, quæ catholicam fidem egregio ſtudio conſervabat, non auſos piacula profiteri, intra palatium* ſe congregaſſe: *Illinc*, inquit, *epiſtolam ſub Imperatoris nomine emittunt omni pravitate refertam, eo nimirum conſilio, ut ſi eam æquis auribus populus recepiſſet, publica auctoritate cupita proferrent; ſin aliter fuiſſet excepta, omnis invidia eſſet in rege & ipſa venialis: quia etiam tum catechumenus ſacramentum fidei merito videretur potuiſſe neſcire. Igitur lectam in eccleſia epiſtolam populus averſatur*. Hoc autem facinus Lucifer ſpectat hoc in loco, & Conſtantii epiſtolam *edicti* vocabulo nominat, uti in lib. 1. pro S. Athan. & in lib. *Moriendum eſſe pro Filio Dei*; ubi eidem ſe obſtitiſſe palam in palatio teſtatur. Vide quæ illic animadvertimus. Sicuti vero Sulpicius edictum hoc, ſeu epiſtolam *omni pravitate refertam* fuiſſe affirmat, ita Lucifer ſcribit *omnia venena Arianæ hæreſis* in ea *contineri*. Hieronymus a Prato in notis Sulpicianæ Hiſt. ſubjectis contendit adverſus Tillemontium, huc Hilarium etiam reſpexiſſe, cum in lib. de Synodis num. 78. hæc ſcriberet: *Homines perverſi eo uſque proruperant, ut cum hoc*, id eſt Arianum dogma, *ipſi prædicare publice*, in Eccleſia Mediolanenſi, *non auderent, Imperatorem tamen fallerent ad audendum. Fefellerunt enim ignorantem regem, ut iſtiuſmodi perfidiæ fidem bellis occupatus exponeret, & credendi formam Eccleſiæ nondum regeneratus imponeret. Contradicentes Epiſcopos ad exſilium coegerunt*. Idem, atque Pratenſis, ſenſere antea Monachi Maurini in notatione huic Hilarii teſtimonio adſcripta.

2 Verſ. Ant. *ſuadeat*.

3 Verſ. Ant. *euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos* &c.

4 *Et contra*. Latin.

Digitized by Google

rari a diabolo per te Arii blaſphemiæ fundatorem, cum fides apoſtolica & Trinitatem confiteatur perfectam, & unicam deitatem fateatur Patris, & Filii, & Spiritus ſancti; & Arii, hoc eſt tua blaſphemia non teneat, niſi id quod placuerit caro tuo diabolo? cum tantum interſit inter beatæ eccleſiæ fidem & inter hæreſim tuam, quantum inter lucem atque tenebras? Recte vos interea dixi ita ſeparatos a nobis, ut tenebræ ſunt ſeparatæ a lumine, quia ſitis tenebrarum filii; unde & tenebras de vipereis cordibus evomueritis veſtris. Speraſti nos deflectere a via veritatis, tamquam non ſciremus præmonuiſſe Spiritum
Coloſſ. II. 18. ſanctum per beatum Paullum dicentem: *Nemo vos convineat volens in (1) humilitate ſenſus & religione angelorum, quæ videtur ambulans ſine cauſſa inflatus ſenſu carnis ſuæ, & non tenens caput (2) ex quo omne corpus per connexum & conjunctionem productum creſcit in augmentum fidei*. Quomodo te ambulantem ſine cauſſa, alitum ſerpentis ore, Arii inflatum ſenſu carnis tuæ apoſtata (3) factum ſequeremur, cum apoſtoli præceptum cogeret temet vitari? Dixiſti, quod enim pacis cauſſa conjungi deſiderans fueris pſeudoepiſcopos ſectæ tuæ nobis: ſed quomodo iſtud facere potueramus, ut non Deum, ſed te ejus audiremus inimicum? non ſumus ut vos excordes, ut Dei Deum, negemus filium, ſicut negant Judæi cæcitatis veſtræ participes, ac duces veſtræ incredulitatis: quorum reprobationis exemplum beatus oſtendens Paullus dicit ad He-
Hebr. III. 5. bræos: *Et Moyſes quidem fidelis in tota domo ejus tamquam ſervus in teſtimonio loquens (4), Chriſtus autem tamquam filius in domo ejus, quæ domus nos ſumus, ſi tamen liberalitatem (5) & exultationem ſpei tenuerimus, propter quod (6) dicit Spiritus ſanctus: Hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite præduɾare corda veſtra, ſicut in exacerbatione ſecundum diem tentationis in deſerto, ubi tentaverunt patres tui in experimento, & viderunt opera mea quadraginta annis, ideoque peroſa mihi gens eſt, & dixi, ſemper errant corde. Iſti autem non cognoverunt vias meas, ſicut juravi in ira mea ſi intrabunt in requiem meam. Videte fratres ne caſu ſit in aliquo veſtrum cor malignum incredulitatis (7), diſcedendo a Deo vivente, ſed conſolamini voſmetipſos quotidie donec hodie vocatur (8): ne præduretur aliquis ex vobis in errore peccati. Participes enim Chriſti facti ſumus, ſi quidem principium ſubſtantiæ uſ-*

NOTÆ.

1 *In humilitate & religione Angelorum, quæ vidit*. Verſ. Ant.

2 Verſ. Ant. *caput Chriſtum, ex quo omne corpus connexum, & conductione ſubminiſtratum, & provectum creſcit in incrementum Dei*. Hæc Græc. ἐξ ὃ τὸν τὸ σῶμα διὰ τῶν ἁφῶν ἢ συνδέσμων &c. quæ conveniunt aptius cum Lucif. verſ.

3 Forte *apoſtatam*.

4 Verſ. Ant. *loquendorum*. Sabat. ita legit in Lucif. *in teſtimonium eorum quæ dicenda erant*,

5 Legendum cum Sab. *libertatem*. Verſ. Ant. *libertatem, & exultationem ſpei uſque ad finem firmam* &c.

6 *Sicut dicit*. Verſ. Ant. abeſt tamen *ſicut* a Verſ. Syriac.

7 Cum Græco, ἀπιστίας ἐν τῷ ἀποστῆναι ἀπὸ Θεοῦ ζῶντος. Verſ. Ant. *iniquitatis, diſcedendi a Deo vivente*.

8 Ex Græco καλεῖται, Verſ. Ant. *vocatus*.

1 *Ejus*

uſque ad finem firmum tenuerimus. Dum dicitur, Hodie ſi vocem meam (1) *audieritis, nolite pradurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione. Quidam enim audito* (2) *hoc non crediderunt, ſed non omnes qui exierunt de Ægypto per Moyſen. Qui* (3) *autem peroſi ei fuerunt quadraginta annis? non hi qui peccaverunt, quorum cadavera jacuerunt in ſolitudine. Quibus autem juravit non intraturos in requiem ſuam, niſi* (4) *contumacibus? & videmus quia non potuerunt intrare propter incredulitatem. Timeamus itaque ne caſu* (5) *derelicto mandato intrare* (6) *quidam veſtrum in requiem ejus non poſſe videantur. Nam & annuntiatum eſt nobis, quemadmodum & illis, & non profuit illis verbum auditus, non* (7) *temperatus fidei auditorum. Intrabimus* (8) *enim in requiem ejus qui credidimus, ut dixit: Sicut juravi in ira mea, ſi intrabunt in requiem meam. Et cum opera ab origine mundi facta ſunt, dixit tamen alicubi de die ſeptimo: Sic & requievit Deus in die ſeptimo ab omnibus operibus ſuis. Et* (9) *in hoc iterum, ſi intrabunt in requiem meam. Ergo quia ſupereſt* (10) *reliquorum intrare in illam, & hi quibus prius prædicatum eſt non intraverunt propter contumaciam. Rurſus aliam præfiniit diem hodie, in David dicendo, poſt tantum temporis ſicut antea dictum eſt: Hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite pradurare corda veſtra, quoniam ſi Jeſus illis* (11) *requiem dediſſet, non de* (12) *alia dixiſſet. poſtera die ergo reſtat requies populo Dei. Etenim qui intravit in requiem ejus, & ipſe requievit ab operibus ſuis, ſicut a ſuis Deus.* Quis tam ſtultus, ut cum hæc legerit, hæc acceperit a beato Apoſtolo, deſerens fidem apoſtolicam, ſuſcipere tentet hæreſim? Quis eum negare audebit, quem videat æternam requiem tribuere potentem credentibus ſe (13), & velit in illum credere cum quo incipiat in æternum puniri? Quis eſt talis niſi tu Conſtantius Imperator, qui dereliquiſti Domini caſtra, & tranſitum feciſti ad diaboli domum? Non delegimus ardere, ſicuti tu delegiſti cum amatore tuo diabolo, ſed in requiem perpetuam intrare feſtinamus, quam (14) tua aſtu- Ibid. iv. 1.

NOTÆ.

1 *Ejus*. Verſ. Ant.

2 *Audito exacerbaverunt*. Ead.

3 *Quibus autem & peroſus fuit* XL. *annis? .... quorum oſſa ceciderunt* &c. Eadem. Græc. Veleſ. apud Sabat. habet πτώματα, *cadavera*, ut Lucifer.

4 Græc. εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασι, cum Lucif. *Niſi contumaces*. Verſ. Ant.

5 Græc. μή ποτε. *Caſu* omittitur in Verſ. Ant.

6 *Intrare in requiem ejus neglexiſſe quis videatur*. Verſ. Ant.

7 Cum Græco, ὁ λόγος μὴ συγκεκραμένος, *ſermo non temperatus*. Latine vero legendum cum Sab. ex Verſ. Ant. *temperatum* ſcil. *verbum*. Mſs. plurimi apud eumdem μὴ συγκεκραμένους, *non temperatos*. Præterea in Verſ. Ant. eſt *fide* pro *fidei*, quod habet Lucifer cum Græco τῇ πίστει.

8 *Intramus enim in requiem, qui credimus*. Verſ. Ant.

9 *Et in hoc iterum ſic: Et* &c. Ead. ſed Græc. cum Lucif. ἐν τούτῳ πάλιν· εἰ &c.

10 *Supereſt reliquos . . . prædictum eſt*. Eadem. Lucifer ex Græco, οἱ πρότερον εὐαγγελισθέντες.

11 Αὐτοὺς in Græc. *Illi* Verſ. Ant.

12 *De aliis* legit Sabat. Græc. περὶ ἄλλης, ut in noſtra edit. *De alio*. Verſ. Ant. in qua *poſtera die* cum verbo *dixiſſet* jungitur, alio ſenſu ac in Lucif.

13 *In ſe*. Latin.

14 *Quam cum tua*. Til. *Quomodo*. Latin. ſed ex utroque ita ſenſus interrogationis effici poteſt: *quam cum tua aſtutia quomodo* &c.

aſtutia potueramus capi, & a via flecti veritatis, quando adhuc hortetur Apoſtolus ad requiem comprehendendam æternam dicens: *Feſtinemus igitur intrare in illam requiem, ne aliqui in (1) eodem exemplo contumaciæ cadant. Vividum enim verbum Dei, & validum, & acutum omni (2) gladio acutiſſimo, & penetrans uſque ad diviſionem animæ & ſpiritus, artuumque & medullarum, & ſcrutator animi & cogitationis cordis, & non eſt ulla creatio quæ non pareat ante illum: omnia autem nuda & aperta oculis ejus, ad (3) quem nobis ratio eſt.* Cum hæc ita ſint, quomodo potuerat quis noſtrum tranſire ad vos in perfidia manentes Judæorum? quæ rerum ratio nos vobis poſſit jungere Chriſtianos Arianis, cum videremus vos eſſe illius gentis imitationis (4) perfidiæ? de qua quomodo poſſent emergere confugientes ad domum Dei? (5) in Actibus apoſtolorum locutus ita ſit Petrus beatiſſimus dicens: *Pœnitentiam agite, & baptizetur unuſquiſque veſtrum in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti in remiſſionem peccatorum, & accipietis donum Spiritus ſancti. Vobis enim eſt hæc (6) promiſſio, & filiis veſtris, & omnibus qui longe ſunt, quoſcumque advocaverit Dominus Deus veſter. (7): aliis etiam verbis plurimis conteſtabatur (8) & exhortabatur eos dicens: Eripite vos a generatione iſta prava.* Nec poteris dicere, non vos eſſe Arianos generationem pravam, ſicuti fuerint ac ſint Judæi, quando cernas tunc ſcribas, phariſæos, & principes Judæorum iccirco eſſe dictos prava generatio, quod enim & Dei negabant filium, & omnes in ejus credentes divinam majeſtatem perſequerentur: non, inquam, poteris dicere te atque cunctos Arianos non eſſe generationem pravam & perverſam, quando hæc ſitis gerentes, quæ & illi: ſi illi fuerunt unicum negantes Dei filium, ita facitis & vos: ſi illi perſecuti ſunt ſervos æternæ clementiæ ejus, perſequimini etiam vos. Quid igitur oportuerat nos facere, niſi ſecundum Petri beati præceptum recederemus a vobis ſacrilegis? Unde enim vobiſcum poterat convenire? cum dixerit Dominus in evangelio: *Attendite (9) vobis a fermento Phariſæorum quæ eſt hypocriſis.* Quomodo potueramus in uno eſſe? cum Corinthiis ſcribens dixerit beatus Apoſtolus: *Omnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris aliquis habeat, & vos inflati eſtis, & non potius luctum habuiſtis, ut tolleretur*

Ibid. 11.

Act. II. 38.

Luc. XII. 1.

1. Cor. V. 1.

NOTÆ.

1 Legit Sabat. *in idem exemplum*. Editio noſtra cum Gr. ἐν τῷ αὐτῷ παραδείγματι, & cum Verſ. Ant. quæ habet, *ne aliquis . . . . cadat a veritate.*

2 Græc. ὑπὲρ πᾶσαν μάχαιραν δίστομον. Verſ. Ant. *omni gladio acutiſſimum*, & *ſcrutator animi & cogitationis & cogitationis cordis.*

3 Ut in Græco, πρὸς ὃν ἡμῖν ὁ λόγος. Verſ. Ant. *ante quem nobis oratio eſt*. Sabat. legit *oratio* etiam in Lucif.

4 *Imitatores*. Latin. & Til.

5 Forte, *cum in* &c.

6 Cum Cypr. epiſt. 73. Verſ. Ant. *vobis enim eſt repromiſſio*. Græc. ἡ ἐπαγγελία.

7 *Noſter*. Latin. cum Verſ. Ant. & Vulg.

8 Græc. διεμαρτύρετο καὶ παρεκάλει. Αὐτοὺς addunt mſſ. plures apud Sabat. Verſ. Ant. *teſtificatus eſt & exhortabatur, dicens: Salvamini* &c.

9 Græc. προσέχετε. Verſ. Ant. *cavete*, ... *quæ eſt ſimulatio*. Lucifer cum Tertull. lib. 4. adv. Marc.

1 Cum

tur e medio veſtrum , qui hoc opus fecit . Si igitur Apoſtolus hujuſmodi
opus operantem juſſerit tolli e medio , ne videlicet per illius ſocieta-
tem omnis corrumperetur eccleſia , quanto magis dignum fuerat , vos
fugeremus blaſphemos ? ſi illum tradidiſſe ſatanæ narrat , quanto ma-
gis tunc vos jam traditos eſſe ſcire debetis, quando Dei cœperitis ne-
gare filium ? *Ego quidem ſicut abſens corpore , præſens* (1) *autem ſpiritu* Ibid. 3.
*jam judicavi ut præſens eum qui ſic operatus eſt in nomine Domini Jeſu , con-
gregatis vobis & ſpiritu meo , cum virtute Domini noſtri Jeſu tradere hujuſ-
modi hominem* (2) *ſatanæ in interitum carnis , ut ſpiritus ſalvus ſit in die
Domini noſtri Jeſu Chriſti . Bona* (3) *gloriatio veſtra , neſcitis quia modicum
fermentum totam maſſam corrumpit . Expurgate vetus fermentum ut ſitis no-
va conſperſio , ut eſtis azymi* . Hæc cum ſit increpatio Apoſtoli , poterant
Chriſtiani Antichriſti conjungi ſervis ? Quomodo enim non fuiſſet cor-
ruptus tantæ blaſphemiæ veſtræ venenis , quandoquidem ſive in hypo-
criſi , ſive ex vero quis communicet vobis , ſit in ingenti periculo ,
cum propter hæreſim veſtram ſecerneremur a vobis ? Quomodo iterum
adhærere potueramus ? cum vox ſit dicentis Apoſtoli : *Scripſi vobis in* Ibid. 9.
*epiſtola non miſceri fornicariis , non utique fornicariis hujus mundi , aut ava-
ris , aut raptoribus , aut idololatris , alioquin debueratis de hoc mundo exiiſſe .
Nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri , ſi quis frater nominatur* (4) *forni-
cator* (5) , *aut avarus , aut idolorum cultor , aut maledicus , aut ebrioſus ,
aut rapax , cum ejuſmodi nec cibum ſumere* . Si cibum vobiſcum jubemur
non ſumere , credideras potuiſſe Catholicos convenire cum hæreticis ad
ſollemnia cuncta celebranda ? vobiſcum erraticis , vobiſcum per diaboli
venenum ad omnem deductis ebrietatem eſſe potueramus Dei cultores ?
Quomodo fieri iſtud potuerat , ut inter mortuos vivi ſtaremus ? cum
dignum eſſet magis vos filii adverſarii noſtri congregatos in unum vi-
deri , & nos contra Chriſti milites in unum , quo poſſetis ſine ulla du-
bitatione ab omnibus Deum diligentibus membra ac corpus meretricis
vocitari , quo nomine etiam nos poſſemus nuncupari , ſi noſmet trade-
remus vobis : *Neſcitis quia corpora veſtra membra Chriſti ſunt ? Tollens ergo* Ib. vi. 15.
*membra Chriſti faciam membra meretricis ? Abſit . Aut neſcitis , quia qui ſe
jungit meretrici unum corpus eſt . Erunt enim , inquit , duo in carne una .
Qui autem jungit ſe Domino , unus ſpiritus eſt ; fugite fornicationem* . Cujuſ-
modi vis fugere nos debere fornicationem ? Qui enim præter uxorem ,
aliam petere voluerit , fornicarius dicitur . Item qui idolis ſervierit ,

for-

NOTÆ.

1 Cum Græco , *παρὼν δὲ τῷ πνεύματι* . Verſ. Ant. *ſpiritus* .

2 Cum Tertull. in lib. de pudic. Abeſt hæc vox *hominem* a Verſ. Ant. in qua præterea legitur , *in diem Domini Jeſu* . Lucifer cum Græco in mſs. pluribus , *ἐν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ Κυρίου ἡμῶν* , apud Sab.

3 Verſ. Ant. *non bona* . Auguſt. in lib. 3. cont. epiſt. Parmen. *Per exprobrationem pronunciationis* , Bona gloriatio veſtra : *ſic enim nonnulli , & maxime latini codices habent* .

4 Cum Gr. *ἐάν τις ὀνομαζόμενος* . Verſ. Ant. *nominetur* .

5 *Aut fornicator* . Latin. ex Græc. *ἤ* .

1 Pro

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

fornicatus dicitur : quoniam quidem Deum derelinquens idola adorave-
rit : ſimiliter qui hæreticus eſt, fornicarius vocatur . Quodvis de his
cognoſce gravius eſſe crimen, hæreticum fieri, idolis ſervire, an com-
mittere ſecundum carnem adulterium ? Quia ergo ſive gentiles, ſive
vos hæretici idololatres (1) dicimini, utraque pars idololatriam ſit ge-
rens, neceſſe eſt : & tamen quia a (2) carnali fornicatione, quantum
dici non poteſt, quod (3) vaſtiora ſint illa duo crimina intelliges.
Conſpice quibus te jugulaveris malis . Clamat adhuc dicens ſanctiſſi-
Ibid. 18. mus Apoſtolus: *Omne peccatum quod fecerit homo extra corpus eſt, qui au-*
Ibid. 19. *tem fornicatur, in corpus ſuum peccat*. Et, *Non eſtis veſtri. Emti enim*
eſtis pretio. Glorificate & (4) portate Dominum in corpore veſtro. Quomodo
poteris portare Deum, Conſtanti, in corpore tuo, cum apoſtolicam fi-
dem rejiciendo, hæreticamque ſuſcipiendo, non te illius eſſe dixeris,
cujus ſe dixerunt patres noſtri, Abraham, Iſaac, & Jacob, ſed & cun-
cti prophetæ, apoſtoli, ac martyres ? Deinde ſi qui fornicator in cor-
pus ſuum eſt peccans, quanto magis tu qui ſis non per carnem tantum
Ibid. 16. illud perficiens ſerpentis opus, ſed & per ipſam animam ? *Neſcitis quia*
qui ſe jungit meretrici unum corpus eſt, qui autem jungit ſe Domino unus
ſpiritus eſt. Cum ſacrilegis ne & ipſi facti in corpore meretricis, non
mereremur eſſe Domini famuli, ſed jam ut vos ſervi diaboli, cenſui-
mus recedendum fuiſſe a vobis . Væ tibi qui nolueris Domino conjun-
Ibid. xv. 33. gi, ſed volueris diabolo . Sed & cum dicit, *Nolite ſeduci; corrumpunt*
enim mores bonos colloquia prava; quid me jubet facere niſi ut fugiam
cœtum tuum ſacrilegio maculatum, ne dum hæreo tibi, & ipſe tecum
peream ? Quomodo in tuo concilio maligno eſſe potueramus ? cum A-
1. Tim. v. 22. poſtolum beatum Timotheo invenìamua dixiſſe: *Manus cito nemini impo-*
ſueris, neque communicaveris peccatis alienis. Te ipſum caſtum ſerva. Sed
quomodo eſſemus caſti, qui vobis hærendo, ut vos diſrupti fuiſſemus
per illos cariſſimos veſtros, immundos videlicet ſpiritus a caſtitate fi-
dei ? quomodo non communicaſſemus alienis peccatis? Quod ſi vobiſ-
cum manendum cenſuiſſemus, hoc eſſemus futuri, quod eſtis vos, hoc
eſt membra meretricis . Quomodo nos Chriſtiani eſſe potueramus vo-
biſcum hæreticis? cui (5) item ſcripſiſſe Apoſtolum Timotheo ſciremus,
Ibid. vi. 3. ut noſmet abſtraheremus a vobis hæreticis : *Hæc doce & exhortare, ſi*
quijs aliter docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Jeſu Chri-
ſti, & ei quæ ſecundum pietatem eſt doctrinæ, inflatus eſt autem nihil ſciens,
ſed ægrotat circa quæſtiones & verborum rixas, ex quibus naſcuntur invidiæ,
con-

NOTÆ.

1 Pro *idololatra*: ita aliena nomioa vulgus corrumpit. *Til. & Latin.*

2 *A* forte demenda. *Latin.* recte.

3 *Quod vaſtiora ſint* &c. *intelligis, conſpice* &c. Id. Clarior ita ſenſus, retento etiam *intelliges* ſic: *& tamen quia carnali fornicatione .... quod vaſtiora ſint illa duo crimina intelliges, conſpice* &c.

4 Cum Græco in quibuſdam mſs. ϗ βαστάσατε τὸν Θεὸν. Verſ. Aot. *glorificate Deum in corpore veſtro*.

5 *Cum*. Latin. & Vatic.

1 Verſ.

contentiones, *blaſphemiæ*, *ſuſpiciones* (1), *conflictationes malæ hominum mente*
corruptorum, *& a veritate deſtitutorum*. A te itaque non ita credenti, ut
credit populus Dei, a te non ita docenti, ut docuerunt Chriſti unici
filii Dei apoſtoli, a te non acquieſcente ſanis ſermonibus Domini no-
ſtri Jeſu Chriſti voluimus vivere ſegregati, a te expugnatore doctri-
næ quæ ſecundum pietatem eſt, a te inflato contra nos per inimicum
noſtrum, a te nihil veri ſcienti ſed ægrotanti circa quæſtiones, a te
per cujus nefandos conatus natæ eſſe ſpecialiter noſtris diebus invenian-
tur rixæ verborum, mortiferæ contentiones, malignæ conflictationes,
per te videlicet hominem mente corruptum, veritatis interpolatorem.
Recedendum cenſuimus a te atque a conviperinis tuis, ſecundum Apo-
ſtoli præceptum. Dicit enim infra: *Hominum mente corruptorum & a* Ibid. 5.
veritate deſtitutorum, exiſtimantium quæſtum eſſe pietatem: diſcede (2) *ab hujuſ-*
modi. Unde tecum eſſe potueramus? cum etiam in clauſula hujus epi-
ſtolæ hortetur te fugiendum eſſe, te qui excideris a fide: *O Timothee* Ibid. 10.
depoſitum cuſtodi, *devitans profanas vocum novitates & oppoſitiones ſcientiæ*
falſi nominis, *quam quidam promittentes circa fidem exciderunt*. Oportuerat
nos vitare te profanas vocum novitates proferentem, ſiquidem co-
gnoſceremus te illam ſacrilegam vocem inſtinctu protuliſſe diaboli, il-
lam, inquam, vocem, per quam expreſſeris venena dogmatis tui di-
cens; *Erat* (3) *quando non erat*, *& factus eſt ex nihilo*, *& non eſt una po-*
tentia patris & filii. Hæc non Spiritus ſanctus per te protulit, ſed im-
mundus ille diabolicus. Quomodo itaque ſecundum Apoſtoli manda-
tum cuſtodire depoſitum potueramus, ſi tecum in (4) concilio maledicto
veſtro manſiſſemus? cum nos propoſuerimus: uſque ad mortis exitum
apoſtolicam tenere fidem, iſtam ſcilicet quam apud Nicæam retinemus
ſcriptam contra tuam blaſphemiam, & contra omnium hæreticorum tuo-
rum exſecrabiles conatus. Quomodo in concilio veſtro Ariani (5) eſſe
nos potueramus Chriſtiani? qui in libro Machabæorum prædeceſſores
conſervos noſtros ſegregatos fuiſſe (6) ab illis qui juxta edictum con-
tyranni tui Antiochi idolis ſupplicaverant: *Judas autem Machabæus qui* 2. Mach. v. 27.
decimus fuerat, *& ſeceſſerat in deſertum*, *ibique cum feris vitam in montibus*
cum ſuis agebat, *fæni cibo veſcentes morabantur*, *ne eſſent participes coinquina-*
tionis. Cognoſcis hoc in uno teſtimonio nos recedere oportuiſſe a vo-
bis, ne & nos participes fuiſſemus coinquinationis. Quomodo vobis
jungeremur? cum item dicat Dominus ad apoſtolos, *Attendite vobis* Matth. xvi. 6.
a fermento Phariſæorum & Sadducæorum; & ut fermentum fuiſſe doctri-
nam non ſanam, quam videlicet aut tunc illi Phariſæi, aut Sadducæi,
aut

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *ſuſpiciones malæ*, *conflictationes* &c.

2 Cum Græco, ἀφίστασο ἀπὸ τῶν τοιούτων, quæ Verſ. Ant. omittit & Sab.

3 Hæ formulæ in epiſtola, ſeu edicto Conſtantii expreſſæ; de quo paullo ſuperius.

4 Id eſt, *Mediolanenſi*, uti alibi animadvertimus.

5 *Arianorum*. Vatic.

6 Deeſt verbum *legeramus*, vel ſimile quidpiam. *Tilius*, *Legerimus*. Latin.

1 *Ac-*

aut nunc vos omnium ſectarum proferetis hæretici, nobis manifeſtaret,
Ibid. 5. ſequitur ſcriptura dicens: *Tunc cogitabant inter ſe dicentes, quia panem non habemus* (1): *quibus cogitantibus dixit Jeſus* (2); *Quid cogitatis inter vos modicæ fidei, quia panem non habetis? nondum intelligitis neque meminiſtis quinque panum, & quinque millium hominum, & quot cophinos ſumpſeritis, neque ſeptem panum, & ſeptem millia hominum, & quot ſportas ſumpſiſtis? Quare non intelligitis, quia non de pane dixi, Attendite de* (3) *fermento Phariſæorum & Sadducæorum. Tunc intellexerunt, quia non dixit a fermento* (4), *ſed a doctrina Phariſæorum* (5) *intenderent ſibi.* Item ad Corinthios ſcribens cum dignetur Apoſtolus inſtruere, recedendum a vobis hæreticis, & omnibus alienigenis, quomodo præſumſerat cor tuum in omnibus varium & mutabile, ſed in hac malignitate malo ſalutis ſuæ ingenti
2. Cor. vi. 14. ſtabilitum robore, nos potuiſſe tecum pacem vel cum tuis habere? *Nolite jugum ducere cum infidelibus: quæ enim participatio juſtitiæ cum iniquitate? aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? Quæ autem conventio Chriſti ad Belial* (6)? *aut quæ pars fideli cum infidele? Qui autem conſenſus templo Dei cum idolis? Vos* (7) *enim eſtis templum Dei vivi: ſcriptum eſt enim: Quoniam inhabitabo in illis, & inter illos ambulabo, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus, propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos mihi eritis in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.* Quomodo cum tua præcepta orta videantur eſſe contra has Domini promiſſiones, demorari vobiſcum fideles potueramus cum infidelibus? currentes in via lucis vobiſcum poſſemus ſtare hominibus iter conficientibus in via tenebris errorum repleta omnium? Quis enim tam ſtultus
Ibid 16. eſt, ut cum audierit Deum dicere: *Quoniam inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus, propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis, & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos mihi eritis in filios & filias, dicit Dominus omnipotens*; quis, diximus, tam ſtultus eſt, ut nolit in ſe Deum inhabitare? qui nolit ſe receptum a Deo reputari inter eos quos filios appellare dignatus eſt? ut non fugiat te immundum per hæreſim tuam effectum? Non æquum nobis viſum eſt, ut vobiſcum nos in uno fuiſſemus, quandoquidem nec ſit æquum homines morari cum ſerpentibus. Aut negabis unici filii Dei negatores dictos in ſacris ſcripturis ſerpentes? Si negare non potes, adverte recte nos egiſſe fugere vos ſerpentes. Legiſti Apoſtolum Timotheo dicentem:

Pro-

NOTÆ,

1 *Panes non accepimus*. Verſ. Ant.

2 Cum pluribus mſs. apud Sabat. Verſ. Ant. *ſciens tamen Jeſus, dixit*.

3 *A fermento* legit Sab. cum Verſ. Ant. Mſ. Cantabrig. & noſtro Vat.

4 *Fermento panum*. Verſ. Ant. *Panum* abeſt a Codd. Corb. & Cantabrig. ut a Lucif.

5 *Phariſæorum & Sadducæorum*. Verſ. Ant.

6 Cum Græco. Verſ. Ant. *Beliab*.

7 Ita Græc. ὑμεῖς γὰρ ναὸς Θεοῦ ἐστε ζῶντος. Verſ. Ant. *Nos enim templum Dei ſumus vivi; dicit enim Deus*.

1 *In*

Profanas novitates vocum devita: multum enim proficient ad impietatem, & 2. Tim.
ſermo eorum ut cancer ſerpit. Exiſtimaſti tecum, cujus ſermo ut cancer 11. 16.
eſt, eſſe Dei homines potuiſſe. Item beatus cum præcipiat Joannes
vos fugiendos dicens: *Gaviſus ſum valde quod inveni de filiis tuis ambulan-* 2. Io. 4.
tes in veritate ſicuti mandatum accepimus a Patre. Oro te domina non ſicut
mandatum novum ſcribens tibi, ſed quod habuimus ab initio, ut diligamus nos
alterutrum: & hæc eſt caritas ut ambulemus ſecundum mandata ejus. Hoc eſt
mandatum ſicut audiſtis ab initio ut in eo ambuletis, quoniam multi fallaces
progreſſi ſunt in ſæculo, qui non confitentur Jeſum Chriſtum veniſſe in (1)
carnem: iſti ſunt fallaces & Antichriſti. Videte eos, ne perdatis quod operati
eſtis, ſed ut mercedem plenam recipiatis. Omnis qui recedit, & non manet in
doctrina Chriſti, Deum non habet: qui autem manet in doctrina ejus, ille &
Patrem & Filium habet. Si quis venerit ad vos, & hanc doctrinam non ad-
fert, nolite accipere eum in domum, & Ave nolite dicere ei: qui enim dicit
ei Ave, communicat operibus ejus malignis. quomodo fieri potuerat, ut
nos tecum atque cum tuis eſſemus Dei milites cum militibus Antichri-
ſti? quandoquidem nec ſalutari vos permiſerit Spiritus ſanctus, dans
hæc præcepta per beatum Apoſtolum. Sed fortaſſis dicere audebis:
Numquid ego in carne veniſſe nego Dei Filium, ut unus nuncuper ex Anti-
chriſtis? Non quidem tu, Conſtanti Imperator, veniſſe in carne negas
Dei Filium, ſed dicis illum, quem nos confitemur in carne veniſſe,
eſſe creaturam: dicis factum illum ex nihilo, non illum eſſe verum
Dei Filium adfirmans. Nos contra qui iſtius beati Apoſtoli tenemus
traditionem, credimus verum Dei Filium, credimus unam habere dei-
tatem Patrem & hunc unicum ejus Filium; quod ita eſſe Dominus
in ſacris ſuis evangeliis manifeſtat, dicens: *Qui me vidit, vidit & Pa-* Ioan. xiv.
trem (2): &, *Ego in Patre, & Pater in me* (3): &, *Ego & Pater unum* 9. 10.
ſumus. Sæpe diximus, quia cum ſint duæ perſonæ Pater & Filius, Ib. x. 30.
& tamen dicat: *Ego & Pater unum ſumus*: &, *Qui me vidit, vidit &* Ibid.
Patrem: &, *Ego in Patre, & Pater in me;* nihil aliud nos illum voluiſſe Ib. xiv. 9. Ibid. 10.
aſſequi, niſi quia una ſit æternitas Patris & Filii, una ſit claritas,
una potentia unave (4) magnitudo. Iccirco etenim etiam Apoſtolus
in hac dicit ſecunda epiſtola: *Omnis qui recedit & non manet in doctrina* 2. Io. 9.
Chriſti, Deum non habet: qui autem manet in doctrina ejus, ille & Patrem
& Filium habet: ut per doctrinam colligentes ſacrorum evangeliorum
Dei Patris & unici Filii ejus unam crederemus deitatem: hunc habe-
re Deum, qui ita credat; qui autem receſſerit ab hac doctrina (hoc
eſt, *& ego & Pater unum ſumus*, utique cum ſit plurale, & duas oſten- Joan. x. 30.
dit perſonas & unam potentiam harum duarum perſonarum, hoc eſt
Patris & Filii) ergo dicit Apoſtolus: *Qui recedit, & non manet in do-* 2. Ioan. 9.
ctri-

NOTÆ.

1 *In carne*, apud Sabat.

2 Cum Græco, a quo abeſt *meum*, quod ineſt Verſ. Ant.

3 *In me eſt*. Verſ. Ant. Irenæus in lib. 3. convenit cum Lucif.

4 *Unaque*. Latin.

ctrina Chriſti, *Deum non habet* : *qui autem manet in doctrina ejus* , *ille &*
Ioan. x. 30. *Patrem & Filium habet* : ut crederemus Filio dicenti Dei, *Ego & Pater unum ſumus*; quod utique una ſit deitas Patris & Filii . Conſtat itaque te qui ita non teneas quomodo tradiderit apoſtolis Dominus , & apoſtoli epiſcopis , te non habere Deum: quia & Apoſtolus volens & Patris &
2. Ioan. 9 Filii unicam divinitatem manifeſtare, dicebat: *Qui recedit a doctrina ejus*, *Deum non habes* : *qui autem manet in doctrina ejus* , *ille Patrem & Filium habet* . Te inquam conſtitutum ſine Deo , te neque Filium habentem neque Patrem rectiſſime fugiſſe cognoſcimus (1); ſiquidem non fuiſſet dignum habentes Deum cum inimicis ejus demorare (2) divinæ magnitudinis . Sed quam ſis Deo odibilis cognoſce , ut nec Ave tibi dicere fuerimus permiſſi . Quomodo vobiſcum Arianis Chriſtiani eſſe po-
Tit. III. 9. tueramus ? cum dicat Apoſtolus Paullus : *Stultas quæſtiones* , *& genealogias* , *& contentiones* , *& lites legis devita* : *ſunt enim inutiles & vanæ*. *Hæreticum hominem poſt unam correptionem* (3) *devita* , *ſciens quoniam perverſus eſt* (4) *& peccat*, *cum ſis a ſemetipſo damnatus* . Cum hæreticis a ſemetipſis damnatis non potueramus congregari, ne & nos illa vox per-
Gal. v. 7. cuteret, ſicut Galatas beati Paulli percutit : *Currebatis bene* : *quis vobis* (5) *impedivit veritati non obedire*? Cognoſcentes vos eſſe unici Dei Filii hoſtes, fugimus nefaria conſilia veſtra, temperantes (6) voci Apoſtoli: *Qui*
Ibid. (7) *nemini*, inquit, *conſenſeritis*, *ſuaſio* (8) *veſtra ex Deo eſt* , *qui vocat vos*. *Neſcitis* (9) *quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit* . Noluimus vos vermes Arii recipere nos ſervi Chriſti in ſocietatem, ne fuiſſemus eo veneno diaboli quo vos eſtis conſumti . Noluimus vobiſcum ire, cum hominibus videlicet, qui adhuc videamini eſſe extra Dei notitiam, qui adhuc ſub diaboli ſitis conſtituti poteſtate : noluimus mortuis conjungi vivi, quia tales vos eſſe cognoſcamini , quales fuerimus ipſi antequam credidiſſemus in unicum Dei Filium . Hæc ita ſe ha-
Eph. ii. 1. bere manifeſtat Apoſtolus Epheſiis ſcribens : *Et vos cum eſſetis mortui delictis & peccatis veſtris*, *in quibus aliquando ambulaſtis ſecundum* (10) *principem poteſtatis aeris hujus*, *ſpiritus* , *qui nunc operatur in filiis diffidentiæ*, *in quibus & nos omnes converſati ſumus aliquando in concupiſcentia carnis noſtræ*, *facientes voluntates* (11) *carnis & conſiliorum*: *& eramus naturales filii iræ*, *ſicut & ceteri* . Cum adhuc vos tales ſitis quales nos fuiſſe antequam credidiſſemus refert ſanctiſſimus Apoſtolus, utique fueratis vitandi homines, in

NOTÆ.

1 *Cognoſcimur* . Latin.
2 *Demorari* . Id.
3 *Poſt unam correptionem & duo*. Verſ. Ant. Lucifer convenit cum Iren. lib. 3. & Cypr. epiſt. 55.
4 *Perverſus eſt hujuſmodi*. Verſ. Ant.
5 *Vos* legit Sab. cum Verſ. Ant. quæ etiam hic habet, *obaudire*.
6 Pro *obtemperantes* , & ita ſæpe.
7 *Qui nemini conſenſeritis*, hæc leguntur ſolummodo in Cod. Borner. apud Sabat. deſunt vero ubique.
8 *Suaſio ex eo eſt?* Verſ. Ant. & ubi *Vos*, Sab. in Lucifero legit, *Nos*?
9 *Neſcitis quia* abeſt a Verſ. Ant.
10 *Secundum ſæculum mundi hujus* , *& ſecundum principem* &c. Verſ. Ant.
11 Cum Græco θελήματα. Verſ. Ant. *voluptates*; in qua, *eramus natura* &c.

1 *Ac-*

in quibus operentur, & per quos gerant principes poteſtatis, aeris hujus ſpiritus, omne deſiderium ſuum: eratis fugiendi filii diffidentiæ, filii naturaliter iræ, ne vobis hærendo ad id quod ante fuiſſemus reduceremur. Noluimus eſſe vobiſcum, quia adhuc non fueritis miſericordiam Dei adepti, quam jam nos ſumus conſecuti. Noluimus ſocietatem habere vobiſcum, qui conſilio carnis ducebamini, ſicut ducebatur iſte beatiſſimus Paullus priuſquam credidiſſet, quem meminimus dicere: *Nemo vos ſeducat inanibus verbis, propter hoc* (1) *venit ira Dei in filios diffidentiæ. Nolite itaque fieri participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino, ſicut filii lucis ambulate: fructus enim luminis eſt in omni bonitate & juſtitia, & veritate, probantes quid ſit acceptandum* (2), *& nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum: magis autem redarguite.* Noluimus, quia hæc mandata acceperimus, vobiſcum demorari ducti inanibus veſtris verbia, ne ſcilicet veniret ſuper nos ira, ſicuti etiam venit, & ventura eſt in vos, in te atque tuos, in vos filios diffidentiæ. Noluimus effici participes tenebrarum; ſiquidem jam credentes in unicum Dei Filium mandatis ejus majeſtatis parere cupiendo ex illis evadentes tenebris lux facti fuerimus in Domino: unde nec mandatis tuis tenebroſis paruerimus, quia fuiſſet ſceleratum filios lucis tuum facere opus tenebroſi (3): quia & fructus luminis ſit ambulare in juſtitia & veritate, & in omni bonitate. Dicis nos facere inique, quod noluimus hæreſim ſuſcipere tuam, quod non tecum atque cum tuis æternæ fuerint fixæ amicitiæ. Accipe quod Moſes fecerit de alienigenis, tempore quo jubere ei dignatus eſt Deus, ut mittens certum numerum Iſraelitarum, ore gladii perdidiſſet quinque Madiæ reges & Moab; qui deſtinati ad prælium interfectis omnibus maribus, quod ſexui pepercerint femineo occurrenti, increpat Moſes Iſrael filios, cur non etiam ſexum femineum deleviſſent, & jubet coram ſe eaſdem interfici, affirmans, quod enim ad idola adoranda poſſent populi illicere mentes. Si itaque & nos ſic exſecramur hæreſim tuam ut Moſes idololatriam, ſi ſic & quidem Dei gladio interfici cupiamus hæreſes omnium veſtrorum errantium, quomodo & Moſes illas idolia mancipatas, ſi ita vos fugiamus religionis Dei adverſarios, ut ille fugit idolorum cultores, exiſtimas nos non facere recte abſtrahendo noſmet a vobis? Quomodo etenim convenire nobis vobiſcum potuerat? cum ad Philippenſes dixerit: *Videte canes, videte malos operarios.* Voa canes, malos operarios quis Dei ſervorum non fugeret, niſi qui ſe non meminiſſet Chriſtianum? Vobis adverſarii Dei religionis ſervi Chriſti potueramus eſſe conjuncti, cum exhortetur Judas glorioſus Apoſtolus frater Jacobi Apoſtoli, ut te atque ſimiles tibi vitaremus, & in ſuſcepta fide

Ibid. v. 6.

Phil. III. 2.

NOTÆ.

1 *Hoc enim.* Verſ. Ant.
.... *autem & redarguite.* Verſ. Ant.
2 *Acceptum Deo.* Vatic. *Quod placeat Deo*
3 Id eſt, *hominis tenebroſi.*

D 2 1 *Qui*

Judæ 1. 1. fide uſque ad mortis exitum maneremus ? *Judas Jeſu Chriſti ſervus, fra-*
ter autem Jacobi, his qui (1) *in Deo Patre dilectis, & in Jeſu Chriſto conſerva-*
tis vocatis, miſericordia vobis & pax & caritas multiplicetur. Chariſſimi, omnem
ſollicitudinem faciens ſcribendi vobis de communi noſtra ſalute, deprecor, ut
perlaboretis ſemel traditæ ſocietati. Subintraverunt enim quidam homines,
olim quidem præſcripti ad hoc judicium, impii, qui Dei gratiam transferunt ad
impudicitiam, & qui eſt dominator noſter & Dominus Jeſus Chriſtus, cum ne-
gantes. Cum negatoribus vobis blaſphemis fuerit nefas convenire; cum
adhuc eorum, qui tranſgreſſi ſunt mandata Domini, præponens exempla,
urgeat corda noſtra manere in ea fide, in qua ipſe videatur manſiſſe.
Ibid. 5. *Admonere itaque vos volo, dicens, ſcientes omnia, quoniam Deus populum ſuum*
de terra Ægypti ſalvum fecit: ſecundum (2) *autem non credentes perdidit;*
angelos quoque qui non ſervaverunt ordinem ſuum, ſed dereliquerunt habitacu-
lum ſuum in judicium magni Dei, vinculis eos ſanctorum angelorum ſub tene-
bris ſervavit. Sodoma autem & Gomorrha, & quæ circa eas erant civitates
his (3) *ſimili modo cum adulterium feciſſent, & carnem* (4) *ſecutæ eſſent,*
cinis propoſita ſunt exemplum, ignis æterni pœnam ſuſtinentes. Similiter ita-
que & iſti ſomniantes, carnem quidem coinquinant, dominationem autem ſper-
Ibid. 11. *nunt*. Et infra: *Væ illis, quoniam in viam Cain abierunt, & in ſeductio-*
nem Baal mercede effuſi ſunt, & in contradictionem Choreh perierunt. Hi ſunt
(5) *in charitatibus veſtris maculæ ſine timore ſemetipſos regentes, nubes ſine*
aqua, omni vento circumferendæ, arbores autumnales ſine fructu (6) *mortuæ,*
a radicibus evulſæ, fluctus feroces maris deſpumantis turpitudines ſuas, procellæ
ſeducentes, quibus tempus tenebrarum (7) *in æternum ſervatum eſt*. Et in-
Ibid. 17. fra: *Vos autem fratres mementote prædictorum ſermonum ab apoſtolis Jeſu Chri-*
ſti, quoniam dicebant: In noviſſimis diebus erunt irriſores, euntes ſecundum
voluntates ſuas impias: hi ſunt (8) *ſecernentes animales ſpiritum non habentes*.
In his omnibus malis quia eſſe conſpectus es, Conſtanti, vitatæ ſunt
a nobis tuæ interficere laborantes amicitiæ: ne videlicet tecum ad illa
fuiſſemus præcipitati loca tormentorum, ad quæ omnes illos, quorum
tenens es iter, (9) narrat præcipites datos.

NOTÆ.

1 *Qui ſunt, &, conſervatis & vocatis* legit Sab.

2 *Secundo*, Id.

3 Ut in Græc. Τούτοις. Sab. legit *hæ*.

4 *Et carnem ſecutæ eſſent alteram, propoſitæ, &c.* Latin. ad ſenſum Vulg.

5 Græc. ἐν ταῖς ἀγάπαις ὑμῶν. Sabat. legit, *in epulis ſuis maculæ, convivantes ſine timore, ſemetipſos paſcentes*. Græcum vero idem hic ſonat, ac ἀγάπαι, quas vocabant, ſeu veterum Chriſtianorum convivia.

6 *Bis mortuæ*. Latin. ex Vulg.

7 Cum Græco, εἰς τὸν αἰῶνα. Sab. legit, *tempus tenebrarum æternum*.

8 *Secernentes ſe*. Latin. ad ſenſum Vulg.

9 Id eſt, *Apoſtolus Judas*, cujus protulit auctoritatem.

S. P.

S. P. N. LUCIFERI

EPISCOPI CALARITANI

De Regibus Apoſtaticis

LIBER

AD CONSTANTIUM IMPERATOREM.

USitatum quia habere dignaris verbum , quod enim niſi & inte-
gre crederes, & hæc quæ geris circa nos Deo eſſent placita ,
jam fuiſſes exſtinctus, paucorum tibi in apoſtaſia atque crudeli-
tate æqualium regum facta deſideravi reſerare , quo poſſit vox illa tua
ſepeliri quæ dicat, *Niſi catholica eſſet fides Arii* , *hoc eſt mea* , *niſi placi-
tum eſſet Deo quod illam perſequar fidem quam contra nos ſcripſerint apud
Niciam* , *numquam profecto adhuc in imperio florerem* . Non illorum regum
facio mentionem, qui a Dei notitia fuerunt alieni; de his ſolis tracto
qui in Judæa noſcuntur regnaſſe . In libro Judicum invenimus Jeroba-
belem filium Joſiæ electum a Deo, & dictum ei: *Vade in fortitudine tua*, Judic. vi.
& ſalvum facies Iſrael de manu Madiæ : *nonne ecce mitto te ?* Et infra : 14.
Ego (1) *ero tecum* , *& percuties Madiam quomodo unum hominem* ; quem Ib. 16.
Madiam loquitur ſcriptura habuiſſe multitudinem tamquam arenam ma-
ris . At ubi impleta ſunt cuncta quæ Deus Gedeoni promiſit , ubi ſe
exaltatum ex humili, locupletatum ex paupere, regem factum vidit ex
plebeja conditione, quid ſtatim facit ? nempe dicit ad populum : *Date* Ib. viii. 24.
mihi unuſquiſque inaurem de præda ſua. *Qui cum accepiſſet pondus inaurium* Ibid. 26.
(2) *aureorum ad mille ſeptingentos ſiclos*, *præter brachialia & torques* , *& ope-
rimenta* , *& purpuram quæ ſuper reges Madiam erant*, *& præter torques aureas* ,
quæ in collo camelorum adverſariorum , quid dicit feciſſe Gedeonem ſacra ſcri-
ptura ? *Gedeon* (3) *qui & Jerobabel* , *fecit Ephod* , *& ſtatuit illud in civitate* Ibid. 27.
ſua Ephrath : *& fornicati ſunt filii Iſrael ibi* , *& factum eſt Gedeoni & domui
ejus in ſcandalum* . Numquid nam diſtulit diebus aliquantis, & ſic hanc
eſt operatus contra Deum malignam operam ? Numquid nam reminiſci
potuit, cum hæc fuiſſet (4) aggreſſus facere, quod dixiſſet ei Deus: *Vade* (5), Ib. vi. 16.
ego ero tecum ? Ubi eſt illud , quod ſecundum præceptum Dei demolie-

rit

NOTÆ.

1 Congruit cum Vulg. Verſ. Ant. *Quoniam Dominus erit tecum* : *&* ... *tamquam virum unum*. Alii cum Lucifero ex Græco , ἔσομαι μετὰ σοῦ.

2 Cum Vatic. Antea *inaureum* . Verſ. Ant. *Pondus inaurium aurearum*, *quas petierat* , *ſicli mille ſeptingenti auri* ..... *& operimenta purpurea*, *quæ erant ſuper reges Madian* , *præter torques* , *quæ erant in cervicibus camelorum ipſorum* .

3 *Et fecit illa Gedeon in Ephod & ſtatuit illud in civitate ſua in Ephra* . Vat. Verſ. Ant. *Et fecit illud Gedeon in Ephud*, *&* ..... *in Ephra* . *Et fornicatus eſt omnis Iſrael poſt illud ibi*, &c.

4 Cum Latin. ita corrigimus ; antea *feciſſet* .

5 *Vade* abeſt ab Verſ. Ant.

1 *Po-*

rit Baal & lucos ejus exciderit, & Deo obtulerit ſacrificium ? ubi eſt
Ibid. 12. illud quod dixit ad Dei nuncium ſibi dicentem: *Dominus tecum*, *potens* (1) *virtute*: *In* (2) *me domine*, *& ſi eſt Dominus nobiſcum*, *& quid apprehenderunt nos omnia mala hæc ? & ubi ſunt mirabilia ejus*, *quæ retulerunt nobis patres noſtri dicentes*: *Nunc* (3) *ex Ægypto adduxit nos Deus ? & nunc ſprevit nos & tradidit nos in manu Madiæ Dominus*. Numquid repetebat tempore quo contra Deum facere tentavit, quod illa conſecuti fuiſſent mala propter idololatriam ? At ubi erepti ſunt, ut viverent ſine adverſariorum timore, ab omnibus illis malis, quibus ſe dicebat cum omni prægravatum populo, illico facit rem, per quam & ipſe & omnis pariter populus propter idololatriam fuiſſet traditus in manus adverſariorum. Audierat Deum (4), quod idolis ſerviſſent derelicto Deo, illis cuncta illa mala accidiſſe; meminerat prophetam locutum; & tamen ea die, qua nihil facti ſunt ante eos inimici eorum, cenſuit rex ille, in vecordia cui dignaris eſſe ſimilis, idolis quam Deo qui illa ſibi
Ibid. 1. præſtiterat fuiſſe famulandum. *Et fecerunt*, inquit ſcriptura, *filii Iſrael malignum ante Dominum Deum*, *& tradidit in manus Madiæ annis ſeptem*, *& prævaluit manus Madiæ valde ſuper Iſrael*: *& fecerunt ſibi Iſrael ante faciem Madiæ cryptas* (5) *in montibus*, *& ſpeluncas*, *& monumenta*. *Et factum eſt quando ſeminabat Iſrael*, *aſcendebant Madiam & Amalech*, *& filii Orientis*, *& aſcendebant ſuper eum*, *& committebant cum eis*, *& corrumpebant fines terræ*, *uſque dum venias* (6) *Gazam*, *& non relinquebant ad vitam huic Iſrael ovem*, *nec vitulum*, *nec aſinum*: *quoniam ipſi & jumenta eorum aſcendebant*, *& tabernacula ſua adferebant*, *& camelos ſuos ducebant*, *& adveniebant ſicut locuſtæ in multitudine*, *quoniam non erat numerus*, *& adveniebant ſuper terram corrumpere eam*. *Et pauper factus eſt Iſrael a facie Madiæ*: *& clamaverunt filii* (7) *Iſrael ad Dominum propter Madiam*. *Miſit Dominus virum prophetam ad filios Iſrael*, *& dixit illis*: *Hæc dicit Dominus Deus Iſrael*: *Ego ſum qui adduxi vos ex Ægypto*, *& eduxi vos de domo ſervitutis*, *& abſtuli vos de manu regis Ægypti*, *& de manu omnium perſequentium vos*, *& ejeci illos a facie veſtra*, *& dedi vobis terram eorum*. *Et dixi vobis*: *Ego ſum Dominus Deus veſter*, *non timebitis* (8) *Deos Amorrhæorum*, *in quibus vos inhabitatis in* ter-

NOTÆ.

1 *Potens virtute*, ex Hebr. Verſ. Ant. *potens in fortitudine*.

2 Deeſſe videtur: *Et dixit ad eum Gedeon*. *In me &c.* Verſ. Ant. *Domine mi*..... *& ut quid invenerunt nos omnia mala iſta* &c.

3 *Nonne*. Latinius, uti in Græco.

4 *Deum accidiſſe*; videtur legendum vel *Deum attuliſſe*, vel *propter Deum accidiſſe*, vel etiam, *audierat enim quod &c.*

5 *Loca concava & occulta* in montibus. Nam *κρύπτειν occultare* eſt & *celare*, *ſpeluncas σπήλαια*. Til. & la Cerda ſubdens; Qui docti ſunt, pareant; has interdum notas reſpergimus ad omnium captum. Greg. Turon. lib. 10. cap. extremo; *ac per cryptas*, *& latibula cum paucis Chriſtianis*, *per eundem converſis* &c.

6 *Venirent* legit Sabatierius, & infra omittit *huic*.

7 *Clamaverunt filii Iſrael ad Dominum*, *& factum eſt eo quod clamaverunt filii Iſrael ad Dominum propter Madian*. Vatic. quod Hebr. magis conſonat, & alio interpreti in Hexapl. Origen. apud Montfaucon. Similiter & Cod. Alex. apud Sabat.

8 *Timebis* legit Sab.

1 *Vo-*

Digitized by Google

terra ipſorum: *& non exaudiſtis vocem* (1) *meam*. Quid poſt hanc increpationem Domini facit Jerobabel qui dicitur etiam Gedeon? mox ut inimicum ſuum videt (2) deductum ad nihilum, mox ut univerſi illi adverſarii, qui ut arena maris fuiſſe narrantur, ſunt mactati, & non ingenti numero Iſraelitarum, ſed in trecentis viris, mox ut omnes reges vidit alienigenas interfectos, fabricat eam rem, per quam poſſint in Deum delinquere filii Iſrael, & tamen quadraginta annis etiam poſt tantum facinus commiſſum regnaſſe hic in Iſrael invenitur. Non erit ergo mirandum, ſi & tu ſacrilegus adhuc degas in corpore, quando videas Gedeonem regem quadraginta annis vixiſſe poſt idololatriam commiſſam, regnoque ſuo potitum: etenim quieviſſe Iſraelitas quadraginta annis, nec adverſarios in eos omnino permiſſos, nec ullum eis idem fuiſſe dominatum ex alienigenis, propterea quod exclamaſſent ad Deum, ſcriptura loquitur ſacra. Talia circa conſacrilegos tuos fecit bona Deus, oſtendens ſe quidem totum potentem, illos tamen indignos ad conſequendam requiem, qui nec una die quidem poſt receptam requiem tantorum periculorum illi, qui tantam præſtiterat miſericordiam, ſervire delegiſſent. Cum tales fuerint Iſraelitæ, tamen pro ſua pietate pepercit eis, etiam poſt hæc gerentibus idololatriam, nec ſtatim reddidit, ſed iterum tempore quo ei placuit tamen reddidit: non eis impune idololatriæ reatus cedere potuit. Ita & tibi, Conſtanti, erit repræſentaturus, niſi tibi provideris interea. Si Iſraelitæ ſervientes dæmonibus, derelinquentes Deum, cum jam extranei fuiſſent a notitia effecti Dei, tamen mox ut aſcendit in corda illorum, quia ille ſit Deus totum potens, qui eorum patres eduxiſſet de terra Ægypti, exauditi ſunt & liberati de manu Madiæ, & ab omnibus perſequentibus; quid ſentis arbitrari nos poſſe Chriſtianos eripi de manibus tuis? an necne, quod ſciam, es pervidens nos tantum Deum colere Abrahæ, Iſaac, & Jacob, & omnium prophetarum, apoſtolorum, & martyrum? Crede mihi quia auditi ſumus, & audiemur, ut tu poſſis cum omni tua fragili ſublimitate jacere ſub omnium ejus ſervorum calce; ſed & quod morulæ aliquæ fiant, ut non jam ſanctæ ſuæ eccleſiæ, exſtinctis vobis Arianis, tribuat plenam ſecuritatem pacis, eſt cauſſa illa, quia ſit dignum te adverſario ſæviente ad omnium veniri (3) probationem. Dicis: *Si male feciſſem, ſi hæreſim tenerem, jam in me Deus vindicaſſet*. Audis ſacram loquentem ſcripturam etiam alienigenæ diu pepercиſſe Dominum, & tamen poſtea conſecutos merita factorum ſuorum. *Dixit Samuel ad Saul*: 1. Reg. xv. 1.
Miſit me Dominus ut ungerem te ſuper Iſrael in regem, & nunc audi vocem verbi Domini: *Hæc dicit Dominus omnipotens*: *Nunc defendam quæ fecit Amalec tibi Iſrael, quemadmodum obviavit tibi in via quam* (4) *aſcendiſti de Ægypto*.

NOTÆ.

1 *Vocis meæ*. Vatic. corrupte.
2 *Vidit*. Latin.
3 *Venire*, vel *inveniri*. Latin.
4 Sabat. legit *qua*.

1 Eam-

pto. Et nunc vade & percuties Amalec, & omnia ipſius, & non concupiſces
ex illis aliquid, ſed exterminabis illum, & anathematizabis illum & omnia
illius, & non parces illi, & occides omnia illius a viro uſque ad mulierem,
Ibid. 8. *& ab infante uſque ad nutrientem*. Et infra: *Et venit Saul uſque ad ci-*
vitatem Amalec, & acceſſit, & obſedit Amalec in torrente: & dixit Saul ad
Cinæum: Vade & declina e medio, & declina ab Amalec, & noli apponere te
cum illo, quoniam tu feciſti miſericordiam cum filiis Iſrael, cum aſcenderent ex
Ægypto. Et declinavit Cinæus de medio Amalec: & percuſſit Saul Amalec ab
Evilat uſque Sur, quæ eſt contra faciem Ægypti: & comprehendit Saul Agag
regem Amalec vivum, & omnem populum ejus occidit in ore gladii. Vides
quomodo, tarde licet, conſequuti fuerint ſceleris ſui factum? & tu
inquis, *Niſi bene agerem, numquam diu regnarem*? Ipſum etiam Saul inve-
nimus contra Domini mandatum quia fecerit, quod fuerit reprobatus,
& tamen diu regnaverit poſt reprobationem, poſteaquam dixit ad Sa-
Ibid. 11. muel Deus: *Pœnitet* (1) *me unxiſſe in regem Saul*. Et tu inquis, *Ego*
niſi recte fuiſſem credens, niſi quomodo eſt Deo placitum viverem, numquam
profecto nunc uſque imperarem? Et ut hæc penitus poſſis haurire quæ di-
cimus propter Saul, accipe quæ contra Domini fecerit mandatum. *Et*
Ibid. 9. *accepit Saul & omnis populus ejus Agag regem, & bona gregum* (2) *& armento-*
rum & eſcarum & vinearum, & omnium bonorum, & noluerunt diſperdere
omnia bona, ſed & omne opus pretioſum reſervaverunt, & ſupervacua diſper-
diderunt. Et factum eſt verbum Domini ad Samuelem dicens: Pœnitet me
quod conſtituerim regem Saul, quoniam averſus eſt a me, & verba mea non
ſtatuit. Et contriſtatus eſt Samuel, & clamavit ad Deum tota nocte: & ante
Ibid. 12. *lucem, & Samuel abiit in obviam Iſrael*. Et infra: *Et venit Samuel ad*
Saul, & ecce Saul offerebat holocauſtum Domino, & initia prædarum quæ at-
tulit ex Amalec: & pervenit Samuel ad Saul, & dixit illi Saul: Benedictus
es tu Domino, ſtatui omnia quæ locutus eſt Dominus. Et dixit Samuel: Et
quæ eſt vox hujus gregis in auribus meis, & vox boum quam ego audio? Et
dixit Saul: De Amalec attuli ea, quæ prædavit (3) *populus optima gregis &*
boum, ut immolentur Domino (4) *tuo regi; reliqua autem diſperdidi & exter-*
minavi. Et dixit Samuel ad Saul: Nonne minimus eras in conſpectu dux ſce-
ptrorum de tribu Iſrael, & unxit te Dominus in regem ſuper Iſrael, & im-
miſit te Dominus in (5) *viam, & dixit tibi: Vade & diſperde illos, qui pec-*
cant in me, Amalec, & expugnabis illos uſque dum conſumes illos? Et quare
non audiſti vocem Domini, ſed impetiviſti ad prædam, & feciſti quod mali-
gnum eſt coram Domino? Et dixit Saul: Quoniam audivi populum, abii in
viam

NOTÆ.

1 Eamdem ſententiam repetit Lucifer paullo inferius, ſed aliis verbis; huic ſimilem habet Optatus Milevit. lib. 2. cont. Donat. & alii libri in Græco, μεταμέλομαι, ὅτι ἔχρισα. Vid. Theodoret. quæſt. 33.

2 Sic cum Sabat. in editis inepte *regum*.

3 Pro *deprædatus eſt populus*, & *ſpoliavit Amalech*, ut antea dixit, *jaculavit* pro *jaculatus eſt*. Til.

4 *Domino Deo tuo*. Vatic. uti in Græco. Latinius adimit *regi*, ut Græc.

5 *In via*. Vatic. ut in Græco; ſimiliter paullo inferius, ſed Græc. ibi τῇ ὁδῷ.

1 *Di-*

viam, quam (1) *miſit me Deus, & adduxi Agag regem Amalec, & Amalec*
diſperdidi; & accepit populus prædam gregis & armenta primaria illorum quæ
diſperdidi, ut ſacrificem (2) *coram Domino Deo noſtro in Galgala. Et dixit Samuel:*
Numquid vult Dominus holocauſta & ſacrificia magis quam exaudire vocem Do-
mini? & ecce dico (3): *Audientia melior eſt quam ſacrificium, & obedientia*
quam adipes arietum; quoniam peccatum abominatio eſt, dolores & gemitus ad
te adduxiſti: pro quibus nullius momenti feciſti verbum Domini, nullius mo-
menti te faciet Dominus ne regnes. Et dixit Saul ad Samuel: Peccavi quo-
niam præterivi verbum Domini, & verbum tuum, quoniam timui populum,
& audivi vocem illorum; & nunc aufer peccatum meum. Revertere mecum,
adorabo Dominum Deum tuum. Et dixit Samuel ad illum: Diſrumpet (4) *Do-* Ibid. 28.
minus regnum tuum ex Iſrael de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo
meliori te. Et infra: *Et non adjecit Samuel amplius videre Saul uſque ad* Ibid. 35.
diem mortis ſuæ, quoniam lugebat Samuel in Saul, & Dominum pœnituit quo-
niam regem fecit Saul ſuper Iſrael. Et dixit Dominus ad Samuel: Quouſque Ibid xvi. 1.
luges tu in Saul? Ecce ego expello illum ne regnet ſuper Iſrael, & imple cor-
nu tuum oleo, & veni, mittam te ad Jeſſe uſque in Bethlehem, quoniam audivi
(5) *in filiis Jeſſe mihi in regem.* Cognoſcere jam poteris, Conſtanti, etiam
reprobatus a Domino, etiam ad æternam deſtinatus mortem, diu re-
gnare poſt delictum grave commiſſum: quandoquidem videas poſtea-
quam unctus fuerit in regem glorioſus filius Jeſſe David, tamen Saul
diu regnaverit, & perſequendi etiam eum, quem ſibi Deus in prophe-
tam atque regem elegerat, habuerit poteſtatem; malus bonum, injuſtus
juſtum, Deo odibilis perſequebatur eum quem diligebat Deus. Cum
hæc ita ſint, ne glorieris, quia poſt tantum facinus perpetratum ſis
vivens hactenus ut vixerit Saul; ſed adverte cujuſmodi vindicta proceſ-
ſerit circa Saul, quod & circa te poſſit procedere, niſi tibimet con-
ſulas. Si enim circa illum ſic eſt indignatus Dominus, primo cur
prædam contra interdictum acceperit, ſecundo cur ejus hominem Da-
vid fuerit perſecutus, quanto magis circa te indignationis ejus proce-
dat vindicta neceſſe eſt, circa te cujus adeo ingentia ſunt ſcelera, ut
etiam in ſacrilegii venires reatum. *Si male*, inquis, *egiſſem, ſi, quo-*
modo dicit Lucifer, eſſem hæreticus, jam mihi abſtuliſſet Deus regnum. Ac-
cipe etiam Salomonem ſupervixiſſe poſt idololatriam commiſſam, &
intelligere dignare te quoque talem eſſe, qualis ille poſt idololatriam
fuerit. (6) *Et ſuſcitavit Dominus ſatan Salomoni, Ader Idumæum & Eſ-* 3. Reg. xi. 14.
rom

NOTÆ.

1 *In quam* legit Sabat.
2 *Sacrificent* legit idem.
3 Antea, *dicito. Dicto.* Vatic.
4 Verſ. Ant. *Diſrupit ..... regnum ab Iſrael ..... proximo tuo bono ſuper te.*
5 In lib. 1. pro S. Athan. dicit *vidi*, quod hic etiam reponendum cenſuit Latinius.
6 Paullulum differt hoc teſtimonium in Sabat. ubi pro *ſatan Salomoni, Ader, Saba, ſatanæ Salomoni*, legitur, *Adverſarios Salomoni, Adad, Soba, adverſarii Salomoni*; in quibus Lucifer fere congruit cum Septuaginta.

rom filium Anadeth in Remathad, Adragas regem Saba dominum ejus, & congregati ſunt ſuper eum viri: & erat princeps congregationis: & præoccupavit Demaſic (1) *civitatem, & ſedit in ea, & regnavit in Demaſic, & erant ſatanæ Salomoni & Iſrael omnibus diebus Salomonis.* Probavimus tibi etiam Salomonem aliquot annis regnaſſe poſt idololatriam, & utique jam non Deo, ſed diabolo ſerviente (2), mundo, & diabolicis hominibus notatur hæſiſſe; ita & tu hærens es conſacrilegis tuis Arianis, qui licet adhuc in corpore ſis, licet in regno ſis manens, tamen talis eſſe inveniris qualis fuerit Salomon, poſteaquam Deum dereliquerit, & idola fuerit ſecutus. Talibus nos adhærere volueras, qualibus Salomon fecerit adhærere Iſraelitas. Ubi fuit ille amor Dei, qui fuiſſe narratur per ſanctas ſcripturas apud Salomonem, tempore iſto quo idola dignatus eſt ſequi, derelinquere Deum? Unde hoc? niſi quia factus omnino fuerit homo alienus ab intellectu ſobrio. Nolo tibi plaudas, quod cum ſis blaſphemus, & deſtructor Dei religionis, tamen adhuc habeas regnum, & ſis ſuperbiens poſt ſacrilegium tuum, cum & Roboam filium Salomonis idololatriam facientem vixiſſe inveniamus in
Ibid. 43. regno viginti annis. Dicit enim ſacra ſcriptura de eo: *Et* (3) *rex Salomon dormivit cum patribus ſuis in civitate David; & regnavit filius ejus Roboam pro eo in Jeruſalem, & erat ſexdecim annorum cum regnaret, & viginti annis regnavit in Jeruſalem.* Et infra (4): *Et fecit malignum ante conſpectum Domini, & non abiit in via David patris ſui.* Ut igitur tam Salomon, ex quo idolis ſemet dignatus eſt mancipare, quam ejus filius Roboam, qui ſemper idolis fuit ſerviens, cum non ambulaverint in David itineribus, tamen vixerint in regno, & utrique regnantes ad vitæ ultimum diem pervenerint, quomodo te miraris ad temet, cur poſt commiſſum piaculum in eo ſcelere degens rex ſuperbias, quod neque tibi regnum neque vita auferatur a Deo? quando videas etiam Hieroboam Domini religionem funditus vertere ut tu fuiſſe conatum, & tamen ſupervixerit annis quam plurimis, & quidem in eo ſcelere
Ibid. 26. manens ſicut ſcriptum eſt: *Et* (5) *erat homo ex monte Ephram ſervus Salo-*

NOTÆ.

1 *Damaſic.* Vatic. ferme cum Septuaginta Δαμασὶκ.

2 *Servientem, unde.* Poncius apud Latio. ſed locutio clarior videtur, ſi ita corrigas; *diabolo ſervientem, mundo &* &c.

3 Hæc extra ordinem ponuntur a Sabatierio in Verſ. Ant. ad 3. Reg. XII. quorum pars prior congruit quodammodo cum Vulgata, ut in margine notamus. Sed integrum hoc teſtimonium a Lucifero allatum legitur apud Septuag. 3. Reg. XII. poſt ℣. 24. quod cum ceteris, quæ conſequuntur ad ℣. 25. abeſt a Vulg. & ab aliquot Sept. exemplaribus, in aliis vero notantur, ceu *repetita, tranſpoſita, confuſa, male cohærentia*, inquit Nobilius hoc in loco. Iis vero uſus eſt etiam Theodoretus, præter Luciferum, qui parum a Græco diſſentit; ubi pro *viginti annis* eſt δώδεκα ἐτῶν.

4 Hoc teſtimonium abeſt a Vulgata; reſpondet tamen in aliquibus 3. Reg. XIV. 22. & 2. Par. XII. 14. Integrum vero, ut diximus, & ut notat Sabatierius, legitur in Septuaginta cap. XII. poſt verſ. 24.

5 Extra ordinem a Sabatierio ponitur hoc teſtimonium in Verſ. Ant. Reſpondet qui-

lomonis , & nomen ei erat Hieroboam , & nomen matris ejus erat Soriram ,
mulier fornicaria . Et alio loco; *Et factum eſt ut audivit omnis Iſrael , quo-* Ib. xii. 20.
niam reverſus eſt Hieroboas ex Ægypto , & miſerunt , & vocaverunt eum in
ſynagoga , & regnificaverunt (1) *eum in Iſrael .* Et infra : *Et dixit Hiero-* Ibid. 26.
boas in corde ſuo : Nunc revertetur regnum David , ſi aſcenderit populus hic
ſacrificium offerre in domo Domini in Hieruſalem ; & convertetur cor populi ad
dominum ſuum Roboam regem Juda . Tunc igitur Hieroboas cogitavit , & a-
biit . Et fecit duas vitulas aureas : & dixit ad populum : Sufficiat vobis aſcen-
diſſe in Hieruſalem : Ecce ſunt dii tui Iſrael qui reduxerunt te de terra Ægy-
pti . Et poſuit unam in Bethel , & unam dedit in Dan ; & factum eſt hoc
verbum in peccatum , & antecedebat populus ante faciem unius vitulæ uſque
Dan : & fecerunt domos in excelſum , & fecit ſacerdotes partem aliquam po-
puli , qui non erant ex filiis Levi . Et fecit Hieroboas diem feſtum in menſe
octavo in quinta decima menſis ſecundum diem feſtum Juda ; & aſcendit in ſa-
crario , quod fecit in Bethel , ut ſacrificaret ante vitulas quas fecit , & conſti-
tuit in Bethel ſacerdotes excelſorum quos fecit ; & aſcendit in ſacrarium quod
fecit in quinto decimo die menſe octavo in die feſto quem finxit a corde ſuo ;
& fecit diem feſtum filiis Iſrael (2). Nolo (3) ergo glorieris quod cum ido-
lolatriam ſis gerens , tamen vivas regni poſſidens gloriam , quando vi-
deas hunc Hieroboam vitulas feciſſe aureas , populum Iſraelitarum con-
vertiſſe ad idololatriam , & tamen non ſolum non ſtatim ut deliquerat
exſtinctum , ſed & diu vivere permiſſum . Numquid non potuerat Deus
eoſdem reges idololatras removere ? ſed oſtenſum eſt quam ſitis ingrati
Deo vos qui cum tantum exaltemini , tamen ipſum qui vos exaltat ,
non ſolum obliviſcamini (4) , ſed & adhuc eumdem in ſervis ejus per-
ſequamini , religionem ejus tollere cupientes e medio . Quod ita eſſe
ex iſtius regis cognoſce facto Hieroboæ , qui cum fuerit filius ancillæ ,
cum ſe meminiſſet ortum de meretrice , cum regnum acceperit domi-
ni ſui Salomonis in opprobrium ejuſdem Salomonis , cur delinquens

(1)

NOTÆ.

quidem Vulg. uti in margine notatur , ſed apud Sept. bis legitur , Vulg. conſonans cap. xi. 26. ſed cap. xii. iiſdem verbis , ac in Lucifero : quod cum ſuperiori inter repetita & confuſa a Nobilio rejicitur . *Sarira* pro *Sariram* legit Sab.

1 *Id eſt , regnare fecerunt in Iſrael , regem ſuper Iſrael conſtituerunt .* Til. & la Cerda .

2 Addit Sabat. e Lucifero exſcripta , *& aſcendit in ſacrarium , ut ſacrificaret .* Sed hæc infra occurrunt pag. 38. ubi nonnulla in hoc ipſo textu mutantur .

3 *Nolo ergo glorieris quod cum idololatriam ſis gerens , tamen vivas regni poſſidens gloriam ; quando videas hunc Hieroboam vitulas feciſſe aureas , populum Iſraelitarum convertiſſe ad idololatriam ; & tamen non ſolum ſtatim ut deliquerat exſtinctum , ſed & diu vivere permiſſum .* Tu quid ſit intelligis ; volui autem , ut locutionem expenderes ; eſt enim multus in his locutionibus . Nam infra ; *cum itaque fuerit triginta quinque annis idololatriam gerens ;* & ſtatim , *Noli , inquam , hinc tibi gloriari , quod cur hæc ſis faciens .* Taceo , *jaculavit , deprædavit , pepercitum , tinnibunt* , mille alia , quibus plenus eſt . *La Cerda .*

4 Id eſt , *obliviſcimini ipſius , immemores ipſius eſtis , ac ejus mandatorum :* & poſtea idem *perſequamini* pro *perſequimini* . Til.

 1 De-

(1) Deum ad idola ſemet verterit, cum, inquam, ſciverit ſibi regnum datum a Deo Hieroboas propterea quod Salomon dominus ejus idola fuiſſet ſecutus, tamen hæc omnia ducens pro nihilo cogitavit idola facere, & ipſis cum omni populo, qui Deo ſerviebat, eſſe mancipatus quam Deo vivo, qui illum ex mulieris meretricis filio fecerat regnum habere Salomonis domini ſui. Ne itaque mireris quod vobis ingratis in ipſum delinquentibus parcat: ſed illud hortor videas, quod tarde licet, ſi in hac tua manſeris nequitia, ſis percepturus ea quæ omnes in ſacrilegio perceperunt prædeceſſores tui. Hortamur ut temet tantis a malis eripere digneris: & (2) es habens inſuper, non tu primus facis. Videmus etiam iſtum Hieroboam commonitionem Domini duxiſſe
I: xi. 29. pro nihilo: *Et factum eſt*, inquit, *in tempore illo, & Hieroboas exiit de Hieruſalem, & invenit eum Achias Silonites prophetes in via, & Achias opertus erat veſtimento novo, & ambo erant in campo. Et apprehendit Achias veſtimentum ſuum novum quod ſuper ſe habebas, & dirupit illud duodecim ſciſſuris; & dixit ad Hieroboam: Accipe tibi decem ſciſſuras, quoniam hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ecce ego diſrumpo regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem ſceptra: & duo ſceptra erunt illi propter ſervum meum David, & propter Hieruſalem civitatem quam elegi ex omnibus tribubus Iſrael, pro quibus dereliquit me Salomon, & fecit Aſtarte idolo immundo Sydoniorum, & Cama idolo Moab, & regi eorum, religioni filiorum Ammon, & non abiit in vias meas ut faceret quod rectum eſt coram me, ſicut fecit David pater ejus: & non accipiam regnum totum de manu ejus in diebus vitæ ejus propter David ſervum meum, quem elegi, quoniam contra faciam illi per omnes dies vitæ ejus: & accipiam regnum de manu filii ejus, & dabo tibi ſceptra decem; filio autem ejus dabo duo ſeeptra, ut ſit poſitio ſervo meo David omnibus diebus coram me in Hicruſalem civitate quam elegi mihi, ut ponerem (3) nomen meum ibi: & accipiam te & regnabis in quibus concupiſcit anima tua, & tu eris rex in Iſrael. Et erit ſi cuſtodieris omnia quæcunque præcepero tibi, & ieris in vias meas, & feceris quod rectum eſt in conſpectu meo, & cuſtodieris præcepta mea & mandata mea, ſicut fecit David ſervus meus: ero (4) tecum, & ædificabo tibi domum fidelem, ſicut ædificavi David.* Cum audierit hæc a Deo homo ortus qui fuerit ex meretrice, homo qui ſe meminerat natum de genere ſervili, numquid, poſteaquam impleta ſunt omnia quæ promiſerat Dominus, illi, qui ſibi tanta promiſerat, eſt obſecundatus? & non ſtatim ut exaltatum ſe vidit, contra ipſum auſpicatus eſt? non ſtatim quomodo fuiſſet Deus derelictus ab omnibus cultoribus ſuis opera eſt data per Hieroboam? Dicitur tibi a nobis,

quod

NOTÆ.

1 *Derelinquens*. Latinius. *Delinquens in Deum* melius, ut infra *in ipſum delinquentibus*.

2 Locus obſcurus, quem ſic interpretor: *Hortamur, ut e tantis te eripias malis, præſertim cum primus non ſis, qui hæc ſcelera perpetres, ſed exempla tibi ſint propoſita, a quibus maxime caveas: habes hoc præterea, quod primus iſta non facias.*

3 *Ponam* legit Sabat.

4 *Et ero tecum*. Vatic. uti in Græco.

1 For-

quod niſi te correxeris, niſi in viis Deo placitis eſſe cœperis, ſis novo periturus exemplo; & tu in tua manens es iniquitate, in tuo es perſeverans ſacrilegio. Non novum ſiquidem iſti Hieroboæ regi, & (1) Deus per hominem ſuum illa quæ jam dicta ſunt perferri ſecerit, & cum ingenti detinetur filius ejus infirmitate, miſerit ad Dei domeſticum, & audierit futura; & tamen cum ea quæ ſibi fuerant etiam mala promiſſa videret impleri, ille magis atque magis contra Deum fecerit, Dei voluerit deſtrui domum. *Et (2) homo*, inquit, Ibid. xiv. 1. *erat exilis, & nomen ei Achiabeth; hic erat ſexaginta annorum, & verbum Domini erat cum illo. Et (3) dixit Hieroboam ad uxorem ſuam; Surge & accipe in manu tua homini Dei panes & collyrides filiis ejus, & uvas & vas mellis. Et ſurrexit mulier, & fecit ſicut dixit ei vir ejus: & Achiab homo (4) ſenex erat valde & oculi ejus caliginabantur (5) videre. Et ſurrexit mulier ex Baria (6) & abiit. Et factum (7) eſt cum intraſſet ipſa in civitata ad Achiab Seionitem, & dixit Achiab puero ſuo: Exi nunc in obviam Annæ uxori Hieroboam, & dices ei: Intra & noli ſtare, quoniam hæc dicit Dominus: Dura ego mitto in te: & intravit Anna ad hominem Dei, & dixit ei Achiab: Ut quid (8) mihi attuliſti panes & uvam & collyrides & vas mellis? Hæc dicit Dominus: Ecce tu ibis a me, & ecce cum intraveris portam civitatis Arira, (9) & puellæ tuæ exient in obviam, & dicent tibi: Puer mortuus eſt. Quoniam hæc dicit Dominus: Ecce ego diſperdo hujus Hieroboam mingentem ad parietem: & erunt mortui ejus Hieroboam in civitatem, & comedent eos canes, & mortui erunt ei in agro, & comedent eos volucres cæli.* Non eſt, inquam, novum, ſi tu in hac pertinacia ſis perſtans, cum cognoſcas iſtum Hieroboam his omnibus non deterritum rebus: ſtatim etenim ut fuerat dictum ab homine Dei, ut ingreſſa eſt mulier civitatem, filius eorum mortuus eſt; & tamen non conſpexit Hieroboas quid ei Deus, propterea quod eum dereliquiſſet, & populum ſecum perire feciſſet, fuiſſet repræſentaturus, nec timuit ex morte filii ſui, quod & cetera illum poſſint ſub-

NOTÆ.

1 Forte ſubjiciendum, *quod & Deus* &c.

2 Contulit Sabat. hoc teſtimnnium in Verſ. Ant. ex Luciſ., ut etiam hoc in capite poſitum reperitur in Hexaplis & in Cod. Reg. apud Montfauconium, aliquantum vern immutatum. Apud Sept. Edit. Rom. inſertum eſt pæne ad verbum cap. XII. Latinius ita cnrrigit Luciferi dictionem, *& homo erat in Silo, & nomen ei Achiab, & hic erat ſexaginta annorum.* Ita ferme Sept. καὶ ἄνθρωπος ἦν ἐν Σηλώμ, ϗ᾽ ὄνομα αὐτῷ Ἀχιά, ϗ᾽ οὗτος ἦν υἱὸς ἑξήκοντα ἐτῶν. Codex noſter Vat. habet *ex ilon* corrupte; quod cum Tilius etiam advertiſſet in ſuo codice, corrigendum recte cenſuit, *erat ex Silo*. In textu tamen Luciferiann retinemus, *exilis*, quod etiam præſtitit Sabat.

3 Hæc uſque ad ea verba, *& Achiab*, partim cum Septuag. Hexapl. partim cum Septuag. Rom. Edit. conveniunt.

4 Sept. in Hexapl. eadem habent tum ℣. 1. tum hic ℣. 4.

5 Id eſt, *caligine oculorum impediebatur ne videret*. Til.

6 *Sarira*. Latinius, uti Septuag. Rom. Edit.

7 Quæ hic conſequuntur cum Rom. Sept. Edit. omnino conveniunt cap. XII. inſerta.

8 *Ut quod* habet Sabat. qui infra omittit, *Hæc dicit Dominus*.

9 *Sarira*. Latin. cum Sept.

1 De-

ſubſequi, ſed in ſua ſenuit verſutia: uſque adeo etenim impos mentis
fuerat factus Hieroboas ex quo receſſerat ab eo, qui regnum tradide-
Ibid. x. 3. rat illi, ut cum dixiſſet: *Vade* (1) *ad Dei hominem, & diſce an moritu-
rus ſit filius noſter*; & didicerit per Dei hominem, quod non ſolum fi-
lius eorum eſſet moriturus, ſed & in cuncto ejus regno imminerent
pericula; ille tamen, ut ſemel ſtatuerat, diabolo ſervire maluit. Ad
hominem Dei ſciſcitandum mittit de futuris, & eum, ad cujus homi-
nem mittit, deſpuit, & facit in contumeliam majeſtatis ejus vitulas,
& has adorare ſecum fecit populum. Hæc egit, & tamen non illico
eſt exſtinctus, ſed diu in regno ſuperfuit; & tu dicis: *Si fuiſſem hæ-
reticus, ſi ut dicunt Lucifer, Pancratius, & Hilarius* (2), *Dei impugna-
rem religionem, jam in me fuiſſet vindicatum*? Accipe adhuc quid huic
contigerit Hieroboam regi, & tamen quomodo nec ſic convertatur ad
Deum, ſed magis in ſuo perſeverans mortuus fuerit ſcelere, in ſuo de-
Ib. xii. 32. fecerit ſacrilegio: *Et fecit Hieroboam diem feſtum in menſe octavo in die
feſto quintodecimo menſis ſecundum diem feſtum Juda: & aſcendit in ſacrifi-
cium quod fecit in Bethel, ut ſacrificarent* (3) *vitulis quas fecit, & conſtituit
in Bethel ſacerdotes excelſorum quos fecit: & aſcendit in ſacrarium quod fecit
quintodecimo die menſe octavo in die feſto quem finxit a corde ſuo: & fecit
Ib. xiii. 1. diem feſtum filiis Iſrael, & aſcendit in ſacrarium ut ſacrificaret. Et ecce homo
Dei ex Juda advenit in verbo Domini in Bethel, & Hieroboam ſtabat ſuper
aram ſuam ſacrificare: & propheta invocavit ad aram in verbo Domini dicens:
O ſacrarium, ſacrarium, hæc dicit Dominus: Ecce filius naſcetur in domo
David, & Joſias erit nomen illi, & ſacrificabit inter* (4) *ſacerdotes excelſorum qui
ſacrificant in te, & oſſa hominum comburet in te: & dabit in illa die prodi-
gium quod locutus eſt Dominus: Ecce ſacrarium diſrumpetur & effundetur pin-
guedo quæ eſt in eo, & factum eſt ut audivit verba hominis Dei invocantis
in aram quæ in Bethel erat, & extendit manum ſuam ad aram, dicens: Ap-
prehendite eum. Et arida facta eſt manus regis quam extendit in eum, & non
potuit reducere eam ad ſe. Et ſacrificium ruptum eſt, & effuſa eſt pinguedo
ejus a ſacrario ſecundum prodigium* (5) *quod dixit homo Dei in verbo Domini. Et
reſpondit rex & dixit homini Dei: Roga faciem Domini Dei tui, ut reverta-
tur manus mea ad me. Et rogavit homo Dei faciem Domini, & reverſa eſt
manus regis ad eum, & facta eſt quemadmodum primum* (6). Impleta cum vi-
derit hæc prodigia, quæ fuerant ore hominis prolata Dei, & bra-
chium impium porrectum ad Dei hominis necem repente aridum fa-
ctum pro metu, illico etiam per Dei cultoris precem factum incolu-
me,

NOTÆ.

1 Deſumtum eſt hoc teſtimonium, quod ad ſenſum ſpectat, e Vulg. & e Septuag. in Edit. Rom. cap. *xii.* & a Montfauconio in Hexaplis collocatur in V. 2. cap. xiv. Omittitur a Sabat.

2 Vide ſup. pag. 1. & Luciferi vitam.

3 *Sacrificaret* apud Sabat. & melius, ut ſup.

4 *In te* legendum pro *inter* contendit Sabat.

5 *Prodigium* omittitur ſupra lib. *de non Conv. cum hær.*

6 *Quemadmodum primum* legitur etiam ſu-

me, numquid idololatriam quam ipſe conſtituerat diſſipavit ? numquid diem feſtum quem ipſe finxerat ex corde ſuo, tandem tollit e medio ? minime; ſed in ea pertinacia præſumtionis ſuæ invenitur mortis ſuſcepiſſe diem. Non ergo mirari poterimus, ſi quod Deus avertat a te, in hæreſi tua cenſueris mortis diem ſuſcipere, quandoquidem etiam ſignis ac prodigiis non potuerint priores conſacrilegi tui revocari ad ſolum Deum colendum. Dicit enim de Hieroboam ſancta ſcriptura: *Et poſt hoc non eſt reverſus Hieroboas a malitia ſua, ſed reverſus* (1) *eſt, & fecit ex parte populi ſacerdotes excelſorum. Qui enim volebat, allevabat* (2) *manum ſuam, & fiebat ſacerdos in excelſis. Et factum eſt hoc verbum in peccatum in domum Hieroboam, & in interitum, & in exterminium a facie terræ.* Quæ ne dicantur etiam de te, quæſo, temet eripias a nefando Arianorum cœtu, quæſo, ſis Chriſtianus ut ante eras ex Ariano, nec nobis indigneris quod actus tuos & Hieroboæ æquemus: ſed magis obſecro conſpicias has omnes inſtructiones potius quam increpationes nuncupandas ſoſpitatis tuæ me bono ingerere. Compararis etenim a nobis Hieroboæ noſtris temporibus, quia ſic cunctos a Deo fueris conatus vertere, ſicut ille populum fuerit conatus Iſrael facere apoſtatam ex Dei cultore. Nolo adhuc hinc tibi aliquid ſpei promittas, quod enim male ſis faciens, & tamen regnes, cum videas & Hieroboam diu regnaſſe in ſcelere ſuo, ſed & filium Salomonis totidem & idololatriam gerentem in eodem defunctum ſcelere; item ejus filium Abiud (3), de quo ſcriptum invenio: *Et abiit in peccatis patris ſui, quæ fecit in conſpectu ejus, & non erat cor ejus conſummatum cum Domino Deo ſuo, ſicut erat cor David patris ejus;* & tamen cum ſervirent idolis, fuerint in regno & mortui ſint in ea dignitate, & tradiderint filiis ſuis auctoritatem regni. Ne itaque etiam in eo plaudas, quod enim pater veſter vobis tradiderit regnum, dicens: *Niſi* (4) *pater meus bene feciſſet, conferre ſe ad Arianos, non ejus filii regnaremus.* Nolo dicas, *Si hæreticus eſſem, nunquam tantum imperarem, nunquam me permitteret Deus adhuc in regno eſſe*, quando videas viginti quatuor annis regnaſſe Baſiam (5) filium Achiæ ſuper Iſrael, de quo ſcriptum inveniſti in Regnorum libro tertio: *Et fecit malignum coram Domino, & abiit in viam Hieroboam filii Nabath, & in peccatis ejus, quemadmodum peccavit* (6) *in Iſrael*; qui Baſia rex debuerat utique metuere ne fuiſſet percuſſus ut Hieroboas, ſi a viis receſſiſſet Domini. Sed ita eſtis, qui a Deo declinatis, ut cum vobis fuerit libitum in injuriam Dei ſuſcipere officium

Ibid. 33. — Ib xv. 3. — Ibid. 34.

NOTÆ.

ſupra *de non Conv. cum hæreticis*. Sed Sabat. habet hic, *ſicut prius fuerat*.

1 Ita Græcus; ſed Sabat. loco *Reverſus eſt &*, legit *e contrario*.

2 Diſcrepat omnino a Græcis & Latinis, in quibus eſt ἐπλήρου, *implebat*.

3 *Abia*. Latin.

4 Vide hanc in rem notationes in lib. 1. pro S. Athan.

5 *Baaſan*. Latin.

6 Græc. ἐξήμαρτε τὸν Ἰσραήλ.

1 *Poſ-*

cium idololatriæ , non poſſetis (1) nec illorum qui jam judicati fuerint terreri (2) exemplo , converti ad Deum . Scriptum eſt etiam de
Ib. xvi. 25. Jambre (3) rege : *Et fecit malignum in conſpectu Domini*, *& maligne fecit ſuper omnes qui fuerunt ante eum* , *& abiit in omnem viam Hieroboam filii Nabath in peccatis ejus* ; & tamen hic qui dicitur ſuper omnes peccaſſe, qui ante illum fuerant reges, non ſtatim ut dereliquit Deum exſtinctus eſt, nec per aliquam gravem valetudinem eſt vexatus, ut graviori pœna fuiſſet viſus interemtus , qui gravius deſcribitur deliquiſſe . Vides , Conſtanti, tametſi contingat tibi in ſumma felicitate in hac temporaria verſari vita, tamen magis te timere debere , quod Dei reſerveris judicio: &, licet etiam hi, qui ſtatim exſtinguuntur, quibus hic aliqua divinitus irrogatur pœnarum, poſt deſcenſum ſemper torqueantur, tamen tu ſi in ſumma vivens felicitate fueris hinc raptus, adverte qualiter in te vindicta ſit proceſſura, qui in tanto inveniaris ſcelere . Ne hinc itaque quidcumque (4) tibi aſcripſeris felicitatis, quod cum ſis negans Filium unicum Dei, quod cum ejus familiam perſequaris, tamen adhuc ſpiritus tuus in corpore illo carnifice ſit manens , quando conſideres etiam filium Baſa annis triginta quinque, cum fuerit ut tu ſacrilegus,
Ib. xxii. 43. regnaſſe apud Judæos: de quo ſcriptum eſſe legiſti (5): *Abiit in vias Aſab patris ſui, & non declinavit ab illis , ut faceret quod rectum erat in conſpectu Domini , ſed ab excelſis non abſtinuerunt , & ſacrificabant in excelſis & incendebant* . Ecce etiam hic deſcribitur rex in pace dormiiſſe . Cum itaque fuerit triginta quinque annis idololatriam gerens , ne tibi aſcribas ad gloriam & dicas: *Iccirco non aliqua vulneror plaga , iccirco non jam extinctus ſum , ſed adhuc vivo regnum imperii Romani poſſidens , quia ſim bene credens , quia Arii recta ſit fides , quia fecerim bene removere epiſcopos , & alios tales inſtituerim quales concupiverit Arius* . Noli, inquam, hinc tibi gloriari , quod cum hæc ſis faciens , tamen ſuperbias , quando videas iſtum regem triginta quinque annis tenuiſſe regnum , in pace fuiſſe exemtum (6) . Si igitur potuit illis quia ita exemti ſint impune idololatriæ crimen cedere , poterit & tibi , Conſtanti . Converte te itaque ad Dominum, ne talis inveniaris qualis eſt inventus Achab de

quo

NOTÆ.

1 *Poſſitis* . Latin.

2 *Territi* . Id. ſed ſenſus recte conſtat; *non poſſetis nec terreri exemplo , nec converti ad Deum* .

3 *Zambri* . Id.

4 *Quicquam* . Vatic.

5 Abſunt iſta ab Hexapl. & Vulg. leguntur vero apud Septuag. in Edit. Rom. cap. xvi. poſt V. 28. & ad Joſaphat Regem Juda pertinent . Latinius pro *filium Baſa* legit *filium Aſa* , qui Joſaphat pater . Porro eadem leges repetita in Edit. Sept. cap. xxii. V. 43. ubi etiam in Vulg. collocantur . Mendum vero in annis conſignandis Latinius notavit; nam & Septuaginta & Vulg. annos viginti quinque Joſaphat regno attribuunt . Sed vide quæ de hoc loco duximus omnino inquirenda in Præfatione . Idem Latinius aliquid deeſſe ſuſpicatur poſt illa verba , *in conſpectu Domini* ; ſed nihil adjicere fas eſt , cum ita ferant etiam Sept. cap. xvi. 28.

6 Id eſt, *mortuum*, uti paullo inferius *exemti* pro *mortui*.

quo ſcriptum invenio : *Et fecit Achab malignum in conſpectu Domini , et maligne fecit ſuper omnes qui fuerunt ante eum : & non fuit illi ſatis ut ambularet in peccatis Hieroboam filii Nabath , ſed & accepit uxorem Jezabel filiam Baſan & Hela* (1) *regis Sydoniorum : & abiit , & ſervivit Baali , & adoravit eum : & ſtatuit ſacrarium Baali in domo religionum ſuarum , quam ædificavit in Samaria ; & fecit Achab lucum ut faceret exacerbationem , ut exacerbaret Deum , & animam ſuam diſperderet : & malignum fecit ſuper omnes reges Iſrael qui fuerunt ante eum .* Noli adhuc te ſinere eſſe apud Arianos , ſed fac tranſitum ad nos Chriſtianos , quibus ſunt ita cunctæ hæreſes ut eſt Baal . Sic vos nunc nobis eſtis hæretici , ut illis illorum temporum Dei cultoribus fuerint illi , qui idolis immolabant : per hanc hæreſim tuam , mihi crede , quod talis ſis noſtris temporibus , qualis fuerit & Achab . Ne tibi itaque placeas quod non ſtatim tibi reddiderit Deus , quando videas huic Achab , & uxori ejus Jezabel , qui etiam prophetas occiderint Domini , qui in tanto ſcelere fuiſſe inveniantur verſati , ut nullum in terra Iſrael Dei ſe hominem confitentem permiſerint demorari , pepercitum fuerit diutiſſime . Noli hoc intueri , quod cum ſis maleſaciens , ſuperbias tamen in ſceleribus tuis ; ſed illud , obſecro te , videas , quod niſi te converteris , ut illis ſero licet reddita ſunt merita operum ſuorum , ita & tibi poſſe repræſentari . Ne dixeris : *Diu hinc in regno ſum , hinc potens ſum , quod enim bonam fidem teneam , quod faciam recte perſequendo eos qui credunt , quomodo ſe ſe continet illa fides deſcripta apud Niciam* ; hæc , inquam , ne dixeris , ſed illa precor te videas , quod enim adhoc (2) ſis poſt tanta funera tua ſuperbiens , ut aut audiens nos Dei ſacerdotes temet convertas ad Deum , aut certe percipias digna ſactorum tuorum tunc , quando dicere non valebis inſcium te erraſſe . Hæc ita eſſe adverte exemplo admonitus Achab & prophetarum Domini interfectoris , & omnium dæmonum cultoris . Hunc tam ſceleratum intellige ideo poſt tanta ſcelera fuiſſe in regno diu reſervatum , ut tandem ſe ſi velit converteret , cui non ſolum non repræſentantur malorum factorum ſuorum merita , ſed & in anguſtiis juvatur ad hoc ſine dubio , ut poſſit conjicere non ſe per Baal & reliquos dæmones , quod ethnici Deos nuncupant , vindicatum , ſed per Deum Iſrael , cujus prophetam ſecum videret loquentem atque ſibi declarantem quonam modo Deus fuiſſet inimicos Iſraelitarum ad nihilum redacturus . Obſederat enim filius (3) Ader rex Samariam , cum aliis triginta duobus regibus , jactitans adeo tamquam nihil ſe habere Iſraelitas , ut unum ſe hominem omnem multitudinem Iſraelitarum (4) ſu- Ib. xvi. 30.

NOTÆ.

1 *Ethbaal* . Latin. ex Vulg.

2 Pro *adhuc* in vetuſtis codicibus ſæpe legitur . Id.ᵉ ſed poteſt intelligi *ad hoc* , id eſt *ad hunc finem* , uti paullo inferius.

3 Id eſt , *Benadad* . Id. ex Vulg., uti paullo inferius . Apud Septuag. cap. xxi. 1. υἱὸς Ἄδερ .

4 Forte addendum *crederet* , aut *diceret* .

ſuperaturum. Hunc alienigenam fecit nihil ante Iſrael Deus. Cui vicit Deus regi? nempe Achab, ei qui eum dereliquerat, qui Baali & omnibus dæmoniis ſervire Iſrael fecerat, quia (1) propterea auxiliatus eſt, nempe ut crederet quia ſit Deus ſolus iſte, cujus erat populus Iſrael, & non alius præter ipſum qui ei vicerat, ut videret Achab quia fuiſſet æquum, tandem corrigeret errores ſuos, mox ut ædificare
ib. xx. 13. adverſarius cœpit obſidionem ad civitatem Iſraelitarum. *Et ecce*, inquit ſcriptura ſacra, *propheta unus acceſſit ad regem Iſrael, & dixit: Hæc dicit Dominus. Si audiſti ſonum magnum iſtum? Ecce ego hodie tradam eum in manus tuas, & ſcies quoniam ego ſum Dominus. Et dixit rex: In quo? & dixit prophetes: In pueris principum regionum. Et dixit rex: Quis committet*
Ibid. 19. *pugnam? & dixit prophetes: Tu.* Et infra; *Et exierunt pueri de civitate principum regionum, & exercitus qui poſt illos, & percuſſit unuſquiſque quem invenit ſecus ſe, & fugerunt Syri, & perſecutus eſt Iſrael.* Quomodo dicis, Conſtanti: *Si non bene ſervirem Deo, ſi non recte credens fuiſſem, numquam regnum Romanorum in mea vidiſſem poteſtate collocatum, aut ſic diu fuiſſem vivens in regno?* quando videas Achab regi Iſrael more gentilium viventi, & populum Dei, ſicuti & tu avertis, vertenti a Deo, dictum ab eo, in quem delinquebat, cujus præcepta ducebat pro nihilo: *Trado eum in manus tuas, ut ſcias quoniam ego ſum Deus*. Ut igitur illum eripuit a filio Jaderis Syriæ regis, ſic etiam te ab omnibus perimere cupientibus eripuit atque eripit, ad hoc utique ut poſſis cognoſcere quia ipſe ſit Deus patriarcharum ac martyrum, ad hoc ut conjicere poſſis non pro meritis fidei tuæ ac vitæ tibi victoriam tributam, quando ſis Achab in omnibus regi ſimilis, ſed ſic tibi contra merita tua exhibitam miſericordiam ab eo, quem dereliquiſti, ut fuerit Achab exhibita. Si enim dixeris propterea te vincere adverſarios tuos, quia bene ſis credens, potuit & Achab dixiſſe idolorum cultor, & prophetarum ſanctorum interemtor. Ad hoc ergo te reſervatum ut errores corrigeres (2) tuos, non vides? Illico ut occupaſti (3) Italiam, eccleſiam ejus tentaſti vertere; dixiſti Deum Patrem non eſſe verum Deum Patrem, unicum ejus negans Filium, affirmans non eſſe illum verum Filium; aſtruxiſti (4) etiam ſanctum paracletum Spiritum ſa-

NOTÆ.

1 Forte legendum *qui*, id eſt *Deus*,
2 *Corrigeris*. Vatic.
3 Anno ſcilicet 354., cum e Gallia in Italiam venit, & Concilio Mediolanenſi interfuit anno 355. *Cum eſſet Mediolani*, inquit Athanaſius in epiſt. ad Solit., *omnia ex hæreticorum conſilio & ſuggeſtione faciebat, vel potius hi ipſi agebant, quæ vellent, poteſtatem contra omnes nacti*: tum fuſius narrat, quot in Italia turbæ fuerint excitatæ Conſtantii adventu, præſertim ut indictum Concilium in hæreticorum ſententias cederet.
4 Licet Macedonianis Pneumatomachorum vocabulum præ ceteris fuerit attributum, quippe Spiritus ſancti divinitatem negaverint, Ariani tamen multo, quam illi, impudentius in Spiritum ſanctum ſentiebant, quem, æque ac Filium, creaturam vocare, ideoque ex nihilo factum non dubitarunt: proinde Ariano Imperatori hanc etiam exprobrat Lucifer in Trinita-
tem

fabricatum eſſe ex nihilo, deſcendere ex nihilo defendere tentaſti, quod unicus Dei Filius fuerit quando non fuerit; apoſtolicam atque evangelicam traditionem quo potuiſſes tollere e medio, operam totis tuis dediſti viribus, epiſcopos (1) Dei judicio ordinatos tua amoveri feciſti auctoritate, hæreticos locis eorumdem conſtituendos duxiſti, qui poſſint tuam prædicare hæreſim; manu (2) militari pugnaſti contra eccleſiam in Alexandria, quamplurimos epiſcoporum relegaſti in exſiliis, in metallis, conjeciſti in carcerem, certum etiam numerum interfeciſti ex omnibus Dei cultoribus. Cum hæc egeris, tamen dicis: *Niſi bene eſſem faciens, & integre eſſem credens, numquam adhuc me Deus regnare permitteret?* tamquam iccirco & circa Achab ac ceteros coidololatras tuos fuerit Deus patiens, quia fuerint rectam tenentes viam. Tu ergo quia ſit peccatis tuis patiens pro ſua infatigabili pietate ſicuti fuerit & Achab regi, arbitraris non te delinquere, ſed pro meritis tuis tibi parci: quem Achab etiam in hoc imitaris, quod enim ſis eos diligens qui tibi mala ſuadeant, eos vero perdens qui tibi ſalutis tuæ cauſſa quæ ſunt vera dicant. Ut enim ad Achab quadringenti illi pſeudoprophetæ, quod poſſent illum omnia felicia conſequi loquebantur, contra vero Dei dicebat propheta Michæas, quod eſſent illum cuncta conſecutura mala, & ille magis diligebat eos pſeudoprophetas quam verum Domini prophetam, ita ut (3) tu amas cohæreticos tuos Arianos, ipſorum dictis obtemperas, nos omnes Domini ſacerdotes exſecraris; primo omnium, cur Dei Filium verum Dei Filium confiteamur: ſecundo cur non tibi adulemur, cur te in periculo eſſe aſſeveramus, & dicamus niſi te converteris ad Deum, quod ſis in æternam pœnam venturus. Et ut credere poſſis Dei ſemper odio habitos homines ab hominibus apoſtaticis, amatos vero inimicos Dei religionis, hoc eſt diaboli cultores, accipe quos amaverit Achab, & quem odio habuerit. Ib. xxii. 5.
Et dixit Joſaphat rex Juda ad regem Iſrael: Interrogate nunc hodie Dominum. Et convocavit rex Iſrael omnes prophetas, quaſi quadringentos viros, & dixit illis rex Achab: Si ibo in Remma ad Galaath in pugnam, aut ceſſabo? & dixerunt: Aſcende. Et infra: *Et dixit Joſaphat ad regem Iſrael: Non eſt hic prophetes Domini, & interrogabimus Dominum? Et dixit Achab rex Iſrael ad Joſaphat regem: Unus eſt per quem interrogemus Dominum, ſed ego odi illum, quoniam non loquitur de me bona*. Item (4), poſteaquam dixiſſet prophe- Ibid. 7.

NOTÆ.

tem blaſphemiam, de qua decertabant aliquando Ariani cum Semiarianis, & Macedonianis, qui paullo pudentiores Spiritum ſanctum & a communione quidem divinitatis, & a creaturæ pariter notione excludebant. Vid. Petav. lib. 1. de Trinit. cap. 14.

1 Ea innuit, quæ Mediolanenſe Concilium conſecuta ſunt, quæque Athanaſius in epiſt. ad Solit. & in Apol. ad Conſtant. fuſe perſequitur. Vide etiam Hilar. in libr. un. contra Conſtantium.

2 Vide hac ſuper re notationes in lib. 2. pro S. Athan.

3 Puto legendum &.

4 Quæ hic conſequuntur uſque ad ea

pheta Domini ad illum Michæas ne aſcenderet, quoniam ſi aſcendiſſet, non
Ibid 18 eſſet reverſurus: *Dixit rex Iſrael ad Joſaphat regem Juda: Nonne dixi ad te, quoniam prophetat mihi hic non bona, ſed magis mala?* Videbantur mala & excordi ei quem jam obſederat diabolus, mala ea quæ a Dei dicebantur ſervo, & illa bona judicabantur quæ a ſervis dicebantur diaboli. Nec mirandum itaque ſi illos audiebat Achab, quos ut audiret faciebat diabolus mancipia videlicet ſua, & ſi illos audire nollet, quos Deus ſuos eſſe ſervos & ipſa tolerantia paſſionum & ipſa conſtantia adſeverationis manifeſtabat illis: pſeudoprophetæ ditati honoratique dimiſſi ſunt a rege, Michæas vero propheta Domini recluditur in carcerem,
Ibid. 27. & dicitur: *Manducet (1) panem doloris donec redeam*: & tamen juxta ſervi Dei dictum reverſus minime eſt. Ita & ipſe agis, Conſtanti; diligis eos qui trahunt temet ſecum ad mortem perpetuam, qui ad omnem interitum tuam ducunt animam; odio habere dignaris contra eos, qui te ſunt optantes Dei fieri amicum. Ne tibi glorieris quod cum tanta ſis faciens, tamen regni gloria pollena, hanc adhuc poſſideas fragilem vitam; quando & Hieroboam filius Joas, quod regnaverit in Iſrael quadraginta & unum annis in Samaria, narrant ſacræ litteræ, & quidem derelicto Deo ſerviens idolia, & quidem non recedens de Achab regis Iſrael malitiis, atque Hieroboam ſacrificiis. *Male*, inquis, *ſi feciſſem, jam me Deus amoviſſet de regno*: quaſi non filius Amaſiæ propterea quod non receſſerit a ſupervacuis, impletus lepra quidem fuerit, ſed tamen quinquaginta duo annis regnaverit in Hieruſalem. Sed tu in eo potior Oziæ regi, quia tu non elephantiam habeas, quæ cum temet omnes conſumere poſſit artus, ſed illam quæ animam valeat penitus maculare. Dole tibi nobiſcum & mitte lacrymas pro te; conſpice quomodo maculet corpus, hæc videtur (2) elephantia, quomodo conſumat membra lepræ virus: intellige quod ſic Ariana hæreſis elephantia veſtra interna illa omnia tua maculet; adverte, quod enim ſic efficiat hominem tuum interiorem ſicuti & hæc, quæ comprehenderit hos, quos videas elephantiam (3) infuſos. Ne dixeris; *Niſi bene egerem, numquam tanto tempore imperarem, numquam adhuc vivere fuiſſem permiſſus*. Quando & (4) Manaſſem cernas filium Ezechiæ regis regem Judæ ſedecim annorum ſuſcepiſſe regnum, & quinquaginta (5) ſeptem an-

NOTÆ.

verba *Dixit rex* &c. videntur Sabat. verſ. 17. quodammodo reſpondere, & in ordinem hujus cap. poſſe referri. Sed verba ſunt Luciferi, quibus ea complectitur, quæ a ℣. 13. ad ℣. 17. de Michæa propheta ibidem leguntur.

1 Neſcio cur hæc a Sabat. amiſſa, quæ ad Antiq. Verſ. ſpectant, & parum a Græco differunt apud Septuag. εἶπον . . . ἐσθίειν αὐτὸν ἄρτον θλίψεως . . . ἕως τοῦ ἐπιστρέψαι με &c.

2 Forte *videlicet*.

3 *Elephantia*. Latin.

4 Vide, quæ in hunc locum de Manaſſe inquirimus in Præf.

5 Corrigit Latin. *quinquaginta quinque*, tum hic, tum inferius, uti in Vulg. & Septuag. Retinet Sabat. numerum anno-
rum

annis regnaſſe ; de quo quæ ſint ſcripta cum audieris , invenies profe-ctò ejuſdem te imitatorem eſſe , & non incipies mirari quod malefaciens cum ſis, tamen adhuc parcatur tibi , cernens Manaſſem, cujus tu in crudelitate & ſacrilegio non minor es, quod tanta agentem regnum tenuerit quinquaginta ſeptem annis . *Et dormivit* , inquit ſcriptura , *Ezechias cum patribus ſuis , & ſepultus eſt in civitate David , & regnavit Manaſſes filius ejus pro eo . Cum eſſet rex ſedecim annorum Manaſſes eum regnaret , & quinquaginta ſeptem annis regnavit in Hieruſalem , & nomen erat matris ejus Ebſibas : & fecit quod malignum eſt ante conſpectum Domini ſecundum abominationes gentium , quas ejecit Dominus a facie filiorum Iſrael : & ædificavit excelſa , quæ deſtruxerat Ezechias pater ipſius , & ædificavit ſacrarium Baal , & fecit lucos ſicut fecit Achab rex Iſrael , & adoravit omnem militiam cæli , & ſervivit illis . Et ædificavit ſacrarium in duabus ædibus domus Domini , & induxit filios ſuos in ignem , & augurabatur , & fecit pythones , et divinos multos , ut faceret quod malignum eſt in oculis animæ ſuæ , ut exacerbaret Dominum Deum . Et fecit ſculptilia lucorum quæ fecit in domo quam dixit Dominus ad David et ad Salomonem filium ejus : In domo iſta et in Hieruſalem, quam elegi ex omnibus tribubus Iſrael, ponere nomen meum in æternum , et non apponam pedem in Iſrael movere a terra quam dedi . Sed ſi audierint me per omnia quæ mandavi eis , et ſecundum legem quam mandavit eis puer meus Moyſes . Et non audierunt* (1) . *Et quoniam valide aſpernatus eſt Manaſſes , et ſeduxit eos Manaſſes ut facerent quod malignum eſt ſuper omnes gentes quas abſtulit Dominus a facie Iſrael : et locutus eſt Dominus in manu puerorum ſuorum prophetarum quæ fecit Manaſſes rex Juda ſimulacra , ſecundum omnia quæ fecit Amorrhæus qui erat ante faciem ejus , & peccare fecit Juda in idolis ſuis : propter hoc hæc dicit Dominus Deus Iſrael : Ecce ego adduco mala in Hieruſalem et in Juda : omnes qui audierint hæc , tinnibunt* (2) *aures eorum utræque : et extendam in Hieruſalem menſuram Samariæ et pondus domus Achab , et deleam* (3) *Hieruſalem quemadmodum deletur buxum de poſte ante faciem ejus : et dabo eos in manus inimicorum ipſius , et erunt in direptionem et combuſtionem omnibus inimicis eorum, quoniam projecti ſunt de poſt me , et erant de poſt me* (4) , *et erant exacerbantes me , ex qua die exierunt patres eorum de terra Ægypti uſque in hunc diem . Et cetera verborum Manaſſe , et omnia quæ fecit , quemadmodum peccare fecit Iſrael, nonne hæc ſcripta ſunt in libro verborum dierum regum Juda , et quemadmodum ſanguinem innocentium fudit multum valde , uſque dum impleret Hieruſalem ſuper os* (5) , *extra peccatum , quæ* (6) *peccare fecit Juda , ut faceret , quod malignum eſt in conſpectu Domini Dei ?*

4. Reg. xx. 21.

Ib. xxi. 1.

Et

NOTÆ.

rum *quinquaginta ſeptem* ; ſed mendum irrepſiſſe ſuſpicor vel in codic. , vel in editis, cum hunc numerum nulli hactenus Bibliorum Codd. præferant .

1 *Audierint* antea mendoſe .

2 Pro *tinnient* , *ſonitum ſentient aures eorum* . Til. & la Cerda .

3 *Delebo* legit Sabat.

4 *Et erant de poſt me* omittit idem, legitque *deexacerbantes* pro *exacerbantes* .

5 *Os ſuper os* . Latin. & recte .

6 *Quod* pro *quæ* , & infra *viginti duos* pro *viginti duo* habet Sabat.

1 Id

Et dormivit Manaſſes cum patribus ſuis , & regnavit filius ejus pro eo , cum eſſet annorum viginti duo Amos . Quid dicis, Conſtanti, ad hæc? Credo jam deſinere te dicere; *Si non bene agerem , non eſſem tanto tempore regnans*; quando videas te (1) alterum iſtum Manaſſem talia agentem quinquaginta ſeptem annis regnaſſe : & quia diximus te alterum eſſe Manaſſem, omnia ipſius te habere conſpice . Ille in Dei domo idololatriam conſtituit, totidem ipſe feciſti in templo & ædibus Domini; ille idola fecit adorari , uſurpavit ſibi quod Domini dicebatur , ut deinceps dici poſſit idolorum cultor ; omnia hæc & tu feciſti , quia Arianam hæreſim introduxiſti in eccleſiam, & qui (2) blaſphemiam tuam tamquam fidem catholicam ſtatuiſti ſuſcipiendam , illam vero apud Niciam ſcriptam, quam nos ſcimus apoſtolicam evangelicamque, deſpuendam mandaris ; ut tu nunc hæc fieri concupiſti , ita & Manaſſes omnibus idolis ſerviendum eſſe mandavit, recedendum vero a Deo. Non ergo erit mirandum ſi tibi vindicaſti ædes, quas (3) colligere ſumus ſoliti Dei populum , & te idololatram dixiſti eſſe catholicum , quando videas & Manaſſem feciſſe iſtud , quod tu nune feceris : ſic denique & tibi parcet Dominus viam tenenti Manaſſe, quomodo illi pepercerit, & quouſque pepercerit, ut ſcriptum ſit dormiſſe illum cum patribus ſuis , & ſepultum in Hieruſalem, & ſuſcepiſſe loco illius regnum filium ejus. Numquid legis in bello illum interiiſſe ut aliqua (4) valetudine prægravatum ? minime ; ſed quid ſentis, credo , pro tua illa prudentia, dicis impune omnia illi ceſſiſſe Manaſſe regi . Talis es tu, ut ita ſentias de Manaſſe ; quod enim quia quinquaginta ſeptem annis regnans filio tradidit regnum, & ipſe in pace defecerit, potuerint impune ei ceſſiſſe tanta admiſſa . Noli tibi ipſe miſereri ut temet ad Deum vertas, noli corrigere nefarios actus tuos , & invenies te torqueri cum Manaſſe , quem Manaſſem in eo videris tu præcedere ; quod enim ille tantum intra terminos Hieruſalem ſanguinem juſtorum fuderit , tu autem toto fudiſti ac fundis in regno Romano . Sed, inquis, ille filios ſuos ante ſimulacra deorum ſuorum concremavit vel conſecravit : & tibi ſi fuiſſent, feciſſes ſine dubio eoſdem Arianam ſuſcipere blaſphemiam. An ignoras, quia ſicut tunc placebant diabolo hi qui filios ſuos comburebant, quoniam quidem una eſſet illis mens derelinquendi creatorem, & ſervire creaturæ , ita nunc nihil exigat diabolus a te, niſi ut neges unicum Filium Dei? hoc eſt illi acceptiſſimum ſacrificium , ut ſis credens quomodo & Arius crediderit : plus eſt illi noſtris temporibus hoc, ut Dei neges Filium, quam ſi temet in honore omnium dæmonum ignibus volueris concremari . Videt enim ab omnibus idolorum

NOTÆ.

1 Id eſt, *qui alter eſt ſimilis tibi*.

2 *Quia* . Latin. & recte.

3 Pro *apud quas*, vel *in quibus* . Til. *In quas* . Latin.

4 *Vel aliqua* . Til.

rum

1 Sen-

rum culturam deſpectam, quod vana fuerit inventio; nunc eſt cupiens per vos ſuos famulos hæreticos decipere nos Dei ſervos. Quomodo, inquis, decipere? quomodo & te jam deceperit, ita & nos vult decipi; cum ſis Arianus, ad hoc te fingis Chriſtianum, donec veneno hæreſis tuæ poſſis vermes (1) ſauciare, quo poſſint deinceps non eſſe Chriſtiani, quod nos ſumus, ſed quod vos eſtis Ariani. Hæc eſt ſagina officiorum tuorum quæ per te exhibetur dæmoniis. Qui etenim niſi diabolus & ejus filii dicere poſſunt de unico Dei Filio; *Filius eſt, & non eſt verus Filius; Deus eſt, & non eſt verus Deus*? Ergo tu cum dicis, *Chriſtianus ſum, ſed non credo Deum verum habere Filium, non credo unam potentiam Patris & Filii*; cum dicis Filium creaturam, factum illum ex nihilo, cum dicis fuiſſe, quando non fuerit, melius tu ſacrificas diabolo, quam tunc Manaſſes quando filios ſuos aut per ignem omnibus conſecrabat dæmoniis, aut eum concremabat. Doleo tibi, imperator, cum tantæ ſis inſipientiæ, & cum ſis tanta faciens mala, digneris tamen dicere; *Si non bene facerem, non adhuc in regno eſſem; jam me Deus exſtinxiſſet*. Non conſpicis iſtum Manaſſem in ſacrilegio & incredulitate tibi comparandum, quod quinquaginta ſeptem annis, ut ſæpe dixi, regnum tenuerit in Judæa? hic utique qui fecerit delinquere (2) populum Domini, & ſervire idolis; hic utique qui in templo Domini & in ædibus Dei ſimulacra collocaverit, qui domum Dei, qui ſacrarium ejus majeſtatis, idolorum fecerit ſacrarium. Sic & te patitur Deus, ſic ſuſtinet quoad uſque familiam probet ſuam, & dignos coronet, & indignos tecum niſi te correxeris ad æternam puniat pœnam. Ceterum crede quod poſſit ſic & tunc Manaſſem & nunc te in uno atomo (3) exſtinguere oculorum: ſed parcit, non quia non poſſit, ſed quia dignum ſit & ejus coronari cultores contra veſtram manentes crudelitatem immobiles, & vos inimicos ejus clementiæ, ſi tales ut eſtis durare cenſueritis, ad pœnam damnet ſempiternam. Tu ut dicas, *Si non bene agerem, numquam adhuc imperarem*, faciunt illi qui te errantem non ſolum corrigi nolunt, ſed ut & pereas impellunt. Non mirum; ſcriptum eſt enim, & te & illos tales futuros. *Laudatur peccator in deſideriis animæ ſuæ, & qui iniqua gerit benedicetur: exacerbavit Dominum peccator ſecundum multitudinem iræ ſuæ, non (4) inquiret: non eſt Deus in conſpectu ejus, inquinatæ ſunt viæ ejus in omni tempore: auferantur (5) judicia ejus a facie ejus*. Cum igitur tu dicis: *Bene facimus tollere epiſcopos illos, qui conſentiunt ſe tenere fidem apud Niciam ſcriptam, &* Pſ. 9. 3. poſt 21.

con-

NOTÆ.

1 Senſus obſcurus; forte *ut poſſis uſque vermes ſauciare*; vel, *tu vermes*, pro *vermis, ſauciare Chriſtianos, ut non poſſint eſſe veri Chriſtiani*.

2 *Derelinquere populum Deum*. Vatic.

3 Id eſt, *in ictu oculi exſtinguere*. Til. & la Cerda.

4 Ita Hebr. Septuag. & Vulgata. Verſ. Ant. demit *non*.

5 Unus Lucifer legit *auferantur*; ubique *auferuntur*.

1 Id

conſtituere eos qui confiteantur, *ſicuti confitebatur Arius*; & illi (1) dicunt: *Recte utique tu es peccator ille qui laudaris injuſte pro deſideriis animæ tuæ: et tu es iniquus, qui, cum ſis derelictus pro blaſphemiis tuis a Deo, tamen cum adulatoribus tuis, quodcumque delinquis, non reprehendatur, ſed magis dicatur bene te agere*. Cum dicis: *Bene feci ad* (2) *Alexandriam mittere militem ad auferendum Athanaſium*; & illi rectiſſime dicunt; *Tu cui comparandus eris, niſi illi qui per pſalmographum notatur a Spiritu ſancto; quod enim, cum gerat iniqua, cum ſit peſſimus et exſecrabilis, tamen cupiens ſit laudari*? Dicis, *Niſi bene agerem, non adhuc mihi pepercisset Deus*; & invenio dictum ad Deum; (3) *Propterea quod hos qui exſecrarint* (4) *patribus corripis, et eos qui peccant, admonens alloqueris, ut derelicta malitia credant in te Domine: et illos enim antiquos inhabitatores terræ tuæ odiens, quoniam odibilia tibi opera faciebant per medicamina et ſacramenta* (5) *injuſta, et filiorum necatores ſine miſericordia voluiſti perdere per manus parentum noſtrorum, ut dignam percipiant peregrinationem* (6) *filiorum Dei, quæ tibi omnium carior eſt terra: ſed et his tamquam hominibus peperciſti, et miſiſti anteceſſores exercitus veſpas, ut illos partibus* (7) *exterminarent: numquid* (8) *impotens eras impugnare, impios juſtis ſubjicere, aut beſtiis ſæviſſimis aut verbo duro ſimul perdere: ſed partibus judicans dabas locum pœnitentiæ, non ignorans quoniam nequam eſt natio eorum et naturalis malitia illorum, et quoniam non poterat mutari cogitatio illorum in perpetuo: ſemen enim erat maledictum ab initio, nec timens aliquam* (9) *veniam dabas peccatis eorum. Quis enim dicet tibi: Quid feciſti? aut quis ſtabit contra judicium tuum*? Similiter & tibi parcitur, Conſtanti, ut agas pœnitentiam, aut eorum intereas exemplo, qui cum ſciti (10) fuiſſent a Deo, quod non eſſent acturi pœnitentiam, quod non fuiſſent ſemet converſuri ad Deum, propterea fuerit (11) ab initio malignum, tamen pepercerit eis, & non ſtatim ut deliquerunt eos puniverit. Ne igitur dicas, *Si non bene agerem, numquam profecto mihi Deus pepercisſet*; quando videas conſceleratis tuis diu pœnitentiæ locum exhibitum, ut tandem malorum factorum ſuorum vi-

Sap. 12. 2.

NOTÆ.

1 Id eſt, *Epiſcopi Catholici*.

2 Vide notata paullo ſuperius.

3 Eadem hic eſt & Ant. Verſ. & Vulg. nonnihil tamen ab utraque differt Luciferi locus.

4 *Exerrarint partibus*. Latin. & ita corrigit etiam Sabat. ad Græc. Διὸ τοὺς παραπίπτοντας κατ' ὀλίγον ἐλέγχεις. Ubi vero Nobilius legerit *partibus* apud Luciferum, haud divinari licet, cum neque ex Pariſienſ. neque ex Lugdunenſ. in Biblioth. PP, edit, id deprehendatur.

5 Septuag. τελεταῖς.

6 *Peregrinationes*. Vatic.

7 *In partes* legit Sabat,

8 Sabat. in Lugdunenſi edit., qua uſus eſt, legit, *non quia*; uti etiam in Græco, *quia* demto: ſed prima editio Pariſienſ. habet, *numquid*; idque retinemus.

9 *Aliquam* retinemus cum Sabat. licet mendum videatur typographi, & in Græco ſit τινὰ. Perſtat tamen ſub dictione utraque ſenſus.

10 Id eſt, *quos, cum Deus ſciviſſet delictorum ſuorum pœnitentiam minime acturos*. Til.

11 *Quod ſemen fuerit*. Latin. Forte, *propterea quod fuerint ab initio maligni*, Til. & la Cerda. Lucifer reſpicit verba paullo ſuperius ex lib. Sapient. exſcripta.

1 Vi-

viderent cauſſas, & ſatis pro delicto feciſſent Deo. Eris ergo & tu,
ſi minime converſus fueris ad Deum, unus ex illo maledicto genere,
de quo ad Deum dicitur: (1) *Non ignorans quoniam eſt nequam natio illorum*, Ibid. 10
& naturalis malitia eorum, & quoniam non potuerit mutari cogitatio eorum
in perpetuo: ſemen enim erat maledictum ab initio. Quam igitur te glo-
rioſum eſſe videbis, quando cum talibus eſſe cœperis, cum inter tales
te videris judicatum, cum inter tales inventus, miſſus fueris in flam-
mas inexſtinguibiles? Tu itaque prior omnibus & major etiam illic
futurus in illis pœnis: neque enim quiſquam in nequitiis tibi compar
inveniri poterit, niſi ſolus diabolus, ut te aliquis in illis pœnis poſſit
conſpici melior. Audes dicere: *Si non bene viverem, ſi non mea eſſent*
recta opera, ſi non fides mea, hoc eſt Ariana, fuiſſet catholica, ſi non recte
egiſſem tollere illos epiſcopos, qui fidem prædicant deſcriptam a trecentis apud
Niciam & eo (2) amplius, numquam diu regnarem, numquam ſic eo uſque
fulgerem in regno, ut, & pauco licet tempore, tamen ſolus (3) intra limitem Ro-
manum imperaſſem. Si ita eſt, ut dicis, cur dicit juſtiſſimus Dei cultor Job
ad eos, qui ejus juſtitiam falſis allegationibus laceſſebant: *Audite (4) me*, Job xxi. 6.
quoniam dolores vulneris mei cogunt me loqui (5): Ut quid impii vivunt, &
domus illorum non diſſipata ſunt, & timor ab illis longe eſt? Vacca (6) illo-
rum numquam abortavit (7), ſemper tulit ventrem ſuum; ipſi (8) vero per-
manent tamquam oves in perpetuo, & filii eorum, accepto organo (9), ludunt cum
delectamento, ut vitam degerent in bonis, cum dicat Dominus; Recedite a me
iniqui, vias illorum nolo noſſe: quoniam lucerna impiorum exſtinguetur, & ge-
mitu dolebunt in vita ſua: erunt tamquam palea quæ a vento rapitur, aut
tamquam pulvis, qui a tempeſtate volvitur; videant (10) autem oculi illorum
mortem. Cum hæc ſciam Dominum de illis dixiſſe, *Scitote (11) quia ne-*
mo

NOTÆ.

1 Vide hoc ipſum teſtimonium paullo ſuperius, ubi variant quædam.

2 Octo enim & decem ſuper trecentos fuerunt Nicæni Concilii Patres.

3 Ab anno ſcil. 350. exſtincto Conſtante.

4 Verſ. Ant. *Audite ſermones meos ..... & tenentur carnes meæ doloribus: Quare ..... domus eorum abundantes, & timor nuſquam ..... vaccæ eorum concipientes non abortant, & feta eorum ſalvavit, & peperit ..... ſicut vetuſtæ oves eorum; & parvuli eorum ludo ſe provocant: tenent pſalterium & citharam, & lætantur ad vocem organi: & finierunt in bonis vitam ſuam ..... dicunt autem Domino: diſcede a nobis, noſſe vias tuas nolumus ..... Imo vero ..... dolores autem tenebunt eos ab ira. Et erunt ſicut palea in venta, & ſicut pulvis quem abſtulit turbo ..... videant oculi ejus necem ſuam*.

5 Senſum ſingularem hujus loci in Luciferiana verſione indicat quodammodo Scholiaſt. Græcus apud Nobilium: μετὰ σπουδῆς ἐρῶ, καὶ συντόμως ἐπιμνησθήσομαι τῶν μελλόντων ἐνδύσεσθαι, *quid impii vivunt* &c. nam Nobilii conſequens interpretatio ad rem non eſſe videtur. Sabat. legit, *Cogunt loqui: Ut impii*, omiſſo *me* & *quid*.

6 Βοῦς. Septuag.

7 Ita Symm. οὐκ ἐξέτρωσε, pro *abortum non paſſa eſt*. Til.

8 Cum Septuag. μένουσι δὲ ὡς πρόβατα αἰώνια.

9 Septuag. ἀναλαβόντες ψαλτήριον. Aquila, præpoſito in Hexapl. aſteriſco, ὀργάνου. Cetera omnino Lucifero peculiaria.

10 Pro *videbunt*. Til. ut in Vulg.

11 Hiſce Lucifer ſenſum Job explicat

mo veſtrum poteſt me compeſcere ut taceam, cur hæc glorioſiſſimus dicit Job? niſi quia ſciret quam plurimos quidem male agere, & tamen certis (1) non ſtatim reddi, ſed ſervari eos ad hoc, ut aut ſe corrigant aut certe poſt obitum ſentiant delictorum ſuorum pœnas, ſentiant quid fuerit non quæſiviſſe Dominum, non ei ſerviſſe, dum facultas erat, credendo in eum ſolum, famulandoque ei eum promereri. Jam crede (2) convictus tanti viri teſtimonio, deſinas dicere te juſte feciſſe, quod amoveris Domini ſacerdotes, & ordinaveris etiam Arianæ fidei homines, & juſſeris fidem prædicari Ariani dogmatis, quod proſcripſeris & deportaveris, & tormenta admoveris atque interfeceris credentes in unicum Dei Filium; deſine inquam dicere, propterea te vivere, & ſic in regno florere quod illa egeris, ac ſis gerens, quando audias dicentem juſtum virum Job, quem Deus ſine querela dixerit ſibi ſerviſſe, quem verum ſuum cultorem narravit, quod enim cum ſint impie quam plurimi agentes, tamen in hac vita vivant quam jucundiſſime. Adhuc dignare accipere quæ infra dicat de vobis impiis, & cognoſce quomodo cum male agatis interim vobis parcatur, & te-
Ib. xxiii.17. met Deo repræſenta per pœnitentiam. *Neſciebam (3) quoniam tales te-*
Ib. xxiv.2. *nebræ venturæ eſſent ante faciem meam. Quare (4) ergo Domine non potui una hora latere? impii autem tranſeunt in finibus alienis, & greges ovium cum paſtoribus rapuerunt, & pecora orphanorum afflixerunt, & bovem viduæ pigneraverunt, agrum non ſuum ante tempus demeſſi ſunt, & coegerunt homines in vineis ſuis gratis operari, & multos deſpoliaverunt, & eſurientibus panem abſtulerunt, & in faucibus multis obſederunt, & non intellexerunt viam*
Ibid. 18. *juſtitiæ. Maledicatur pars illorum in terris. Quæ (5) eſt enim ſpes impiis*
Ib. xxvii.8. Ibid. 14. *hominibus, aut quem aditum poſſunt habere apud Dominum? Sed & (6) ſi (7) corroboraverint, ad gentiam venient, & qui remanſerint ex illis, mala morte morientur, & viduis illorum nemo miſerebitur, & ſi collexerint aurum aut argentum tamquam lutum, hæc omnia juſti poſſidebunt.* Ne itaque jam digneris injuſte tibi blandiri, imperator, quia cum ſis talis, qualem adſe-

NOTÆ.

in iis verbis: *Audite me, quoniam dolores vulneris mei cogunt me loqui.*

1 Locus mutilus. Forte *certis pœnis*. Latinius. Verum ſi *certis* pro *aliquibus* intelligatur, ſenſus erit integer.

2 *Credo*, Vatic.

3 Verſ. Ant. *Supervenirent mihi tenebræ, & ante faciem meam tegeret caligo.*

4 Verſ. Ant. *Dominum non latuerunt horæ, impii autem neſcierunt dies ejus? Finem tranſgreſſi ſunt: gregem cum paſtore rapientes paverunt. Jumentum pupillorum abegerunt ..... demeſſuerunt: infirmi vineas impiorum abſque mercede & cibo coluerunt. Nudos multos fecerunt ..... & eſurientium ..... in anguſtiis inique inſidiati ſunt, viam autem juſtitiæ ignoraverunt.*

5 Verſ. Ant. *Quæ enim ſpes eſt impio, quia exſpectat, & confidit in Domino ſi forte ſalvatur.*

6 Verſ. Ant. *Si autem & juvenes facti fuerint ..... & qui circa eum ſunt, morte morientur, ... quod ſi & collegerit ut terram argentum, & velut lutum paraverit aurum ..... conſequentur.*

(7) *Si ſe corroboraverint* legit Sabat. & infra *collegerint* pro *collexerint*.

1 Verſ.

ſeveravimus, & arbitreris te homicidam ac ſacrilegum propterea diutiſſime degere in hac vita, quod enim tua opera ſint Deo accepta: talia ſunt opera tua, qualia & illorum, in quos invehitur ore Iſaiæ
Spiritus ſanctus dicens: *Sic dicit Dominus qui liberavit te ſanctus Iſrael: Ego* Iſ. xlviii. 17.
ſum Deus, oſtendi tibi viam in qua ambules; & ſi audiſſes mandata mea, facta fuiſſet ut fluvius pax tua, & juſtitia ut fluctus maris, & factum eſſet ſicut arena maris ſemen tuum & nati ventris tui. Sed inquis, hæc ad Judæos dicta ſunt; nempe ad eos, quorum te feciſti imitatorem; & nunc, ut eſt crebro dictum, muta malignas vias tuas, crede ut credit
ſancta eccleſia, & in omnibus tibi propitiabitur. Dicit enim ipſe: *Re-* Joel ii. 12.
vertimini (1) ad me ex toto corde veſtro ſimulque & jejunio & fletu & planctu, & diſcindite corda veſtra & non veſtimenta. Revertere toto corde ad Deum, acquieſce his ſalubribus remediis ad criminis tui intelligentiam conſpiciendam; aperi cordis oculos, ingemiſce toto corde tam te graviter deliquiſſe colligens; tunc tui miſerebitur ille qui dicit: *Cum converſus ingemueris, tunc ſalvus eris, & ſcies ubi fueris (2)*. Reminiſcere (3) Deo dicatum
dixiſſe prophetam: *Nolo mortem morientis (4), dicit Dominus, quantum* Ezech. xxxiii. 11.
ut revertatur & vivat. Noli jam ſentire, quod cum mala ſint opera tua, ut bene te agere exiſtimes, cur non ſtatim pro factis pœnas receperis tuis, ſed aſpice ſcriptum, Dominum patientem eſſe ut pœniteа-
ris. *Ne dixeris: Peccavi, & quid accidit mihi triſte? eſt enim Altiſſimus pa-* Eccli. v. 4.
tiens redditor. Audi etiam Paullum beatum invitantem te ad Deum, circa te placandum aperientem tibi, quod enim iccirco ſit patiens, & non illico ſint repræſentata merita operum tuorum, quia velit te tandem a malis emergere per pœnitentiam, per veram ſatisfactionem.
Numquid (5) ſuſtinentiam bonitatis ejus & patientiam contemnis, ignorans Rom. ii. 4.
quoniam bonitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Tu autem ſecundum duritiam tuam, & cor impœnitens theſaurizas tibi iram in die iræ, & revelationis juſti judicii Dei, qui reddet unicuique ſecundum operam ejus. Redi, Conſtanti, ad Deum: contra interni tui hoſtis latrocinium ſume pœnitentiæ arma; fuge adulatorum, qui tibi non fuerint dignati quæ ſe habent dicere, pernicioſam laudem; memento ore Iſaiæ dixiſſe Domi-
num: (6) *Qui vos felices dicunt, in errorem vos mittunt, & ſemitam pedum* Iſ. iii. 12.
veſtrorum turbant. Crede in unicum Dei Filium, accipe veniam tuorum ſce-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Convertimini ..... in jejunio, in cilicio .... & ſcindite &c. Scindite* etiam in Luciſero legit Sabat.

2 Fortè ex ſenſu verborum Joelis hæc repetit, cum nullibi licuerit hunc textum invenire.

3 Senſum hic reſtituit Latin. inſerto verbo *Audi*. Nos cum Vatic. verbum *Reminiſcere* ſubjicimus, quod in edit. deerat.

4 Verſ. Ant. *peccatoris*. Unus Cyprianus in lib. de lapſ. convenit cum Luciſero.

5 Verſ. Ant. *An divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas .... ſecundum opera*.

6 Verſ. Ant. *Qui vos beatos dicunt, ſeducunt vos, & vias pedum veſtrorum diſturbant*.

Pſ. vi. 6. ſcelerum, repete dicere pſalmographum; *Apud inferos* (1) *quis confitebitur*
Pſ. xxix. 10. *tibi*? & iterum: *Numquid* (2) *exomologeſim faciet tibi pulvis*? Revertere ad
Deum, ingemiſce pro criminibus tuis, per Hieremiam Domini dicentis
Jer. viii. 4. audi vocem: *Numquid qui cadit non reſurget, aut qui avertitur, non convertetur*? Cecidiſti die qua negaſti Dei Filium; reſurges hora qua fueris confeſſus; quia te plaga hoſtilis inſedit, trade te curandum medicinæ, ipſe tibi adhibe medelam. Vulneraſti temet dicens, *Non eſt verus Dei Filius*, iterum temet ſanaturus, ſi dicas ut nos dicimus &
Joel. ii. 13. credimus eſſe illum verum Dei Filium. *Revertimini* (3), dicit Johel, *ad Dominum Deum veſtrum, quoniam miſericors & pius & patiens, & multa miſerationis, & qui ſententiam flectat adverſus malitiam irrogatam*. Si hanc tibi promiſſam indulgentiam funerum (4) tuorum repudiandam duxeris, illic hanc conſequi deſideraturus, ubi nihil eris præter cruciamenta percepturus pœnarum.

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. & Vulg. *In inferno*.

2 Uti in Græco, μὴ ἐξομολογήσεταί σοι χοῦς. Ita & Cypr. lib. 3. Teſtim. Verſ. Ant. & Vulg. *confitebitur*.

3 Verſ. Ant. *Convertimini ..... quia miſericors & miſerator eſt, patiens .... pœnitens ſuper malitiis*. Cypr. ep. 52. & Vict. Tun. conveniunt cum Lucifero.

4 Id eſt, *facinorum, quæ tanta funera in Chriſti Eccleſiam intulerunt*; in quo ſenſu hac voce uſus eſt Lucifer etiam ſupra pag. 41. lin. 24.

S. P.

S. P. N. LUCIFERI

EPISCOPI CALARITANI

Pro Sancto Athanaſio

LIBER I.

AD CONSTANTIUM IMPERATOREM.

COgis nos, Conſtanti, abſentem damnare conſacerdotem noſtrum religioſum Athanaſium; ſed divina id facere prohibemur lege; impellis auctoritate latius regali Domini ſacerdotes ad effundendum cruorem, ignorans jura juſtitiæ, tradita nobis divinitus, te conatum ex noſtris auferre mentibus. An divinitus poteris aſſerere permiſſum, abſentem, inauditum, & quod eſt maximum, innocentem damnari? Quomodo etenim arbitraris divinitus permiſſum, puniri inauditos, quando videas Adam & Evam principes noſtri generis auditos ſententia percuſſos Dei? *Et vocavit* (1) *Deus Adam, & dixit ei: Adam, ubi es? Et dixit: Vocem tuam audivi Domine in paradiſo, & timui, quoniam nudus ſum, & abſcondi me. Et dixit illi Deus: Quis tibi indicavit, quia nudus es, niſi de ligno de quo præceperam tibi, de hoc ſolo ne manducares, ex eo manducaſti? Et dixit Adam: Mulier quam dediſti, ipſa mihi dedit de ligno, & manducavi. Et dixit Deus mulieri: Quid hoc feciſti? Et dixit mulier: Serpens perſuaſit mihi, & manducavi.* Cum igitur hujuſmodi formam judicandi dediſſe Deum advertas, cum a latebris evocatis confeſſiſque Deum ſententiam dediſſe de ſacris ſcripturarum collegeris fontibus, cujus fuiſti atque es impudentiæ judicandi Dei ſervos (2) eam dare formam, quæ non fuiſſet de lege veniens Domini? Nec timuiſti, ne fuiſſet dictum ad Deum a nobis de te, quomodo fuerat dictum de refuga illo angelo: *Serpens ſuaſit me; Conſtantius imperator ſeduxit nos; credidimus ei, cum arbitrati fuiſſe hominem.* Nonne (3) videre potuiſti, quia poſſis tali percuti Dei indignantis ſententia, qua percuſſus videtur & ſerpens? cui dicitur: *Quia* (4) *tu feciſti hoc, maledictus tu ab omnibus pecudibus, & ab omnibus beſtiis terræ, quæ ſunt ſuper terram:*

Gen. III. 9.

Ibid. 14.

ſu-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Et vocavit Dominus Deus .... & dixit illi: Ubi es? & dixit ei: Vocem tuam audivi deambulantis .... & timui quia .... & dixit illi: Quis nunciavit .... niſi a ligno quod præceperam tibi tantum ne ex eo manducares, ab eo ediſti? .... quam dediſti mecum, hæc .... & edi. Et dixit Dominus Deus .... ſerpens ſeduxit me* &c.

2 *Servis*. Vatic.

3 *Non.* Id.

4 Verſ. Ant. *Quia feciſti hoc .... ab omnibus pecoribus, & ab omnibus beſtiis, quæ .... ſuper pectus tuum .... ambulabis .... omnes dies ... Et inimicitias ponam inter te & inter mulierem, & inter ſemen tuum & ſemen ejus: ipſa tibi ſervabit caput, & tu ſervabis ejus calcaneum.*

1 Sen-

ſuper pectus & ventrem tuum repes, & terram edes omnibus diebus vitæ tuæ. Et inimicitiam ponam inter te & mulierem, & inter ſemen tuum & inter ſemen ejus: ipſe (1) tuum obſervabit caput, & tu ejus obſervabis calcaneum. Nonne (2) ita & te Dei offenſam incurrere potuiſſe, ut ille incurrerit angelus, ex hac una ſententia Domini debueras reminiſci? præſertim cum cognoſceres, tuum etiam opus fuiſſe ſerpentinum. An cum ille ſerpens fuerit factus ex angelis, tu ex hominibus ſerpentem te fieri potuiſſe es arbitratus? minime: ſed dicas velim, quid interſit inter tuum atque hujus angeli refugæ apoſtatæ factum: ſi ille mendacio ſeduxit rudes homines, & tu, & quidem tu non rudes: ſi ille utilitatis gratia ad arboris eorum illexit mentes fructus edendos, & tu pacis (3) cauſſa te facere cum eis adſtruxeris; cumque omnium Chriſtianorum bono te hoc opus dixeris aggreſſum, utique inſpecta (4) opera tua, datur intelligi ſerpentem te illum eſſe imitatum: cupiens Dei mandatorum fieri tranſgreſſores, dediſti præcepta, damnandum eſſe inauditum, abſentem, negandamque audientiam, purgare poſſe ſe de crimine objecto proclamatum (5). Abel interficitur juſtus, & interrogatus Cain ſumit
Ii. iv 2. (6) ſententiam; & tu Domini inauditum vis puniri ſacerdotem? *Factus eſt*, inquit, *Abel paſtor ovium, Cain autem erat operans (7) terram. Et factum eſt, poſt dies obtulit Cain de fructu terræ ſacrificium Domino, & Abel obtulit & ipſe de primitiis ovium ſuarum, & reſpexit Deus ſuper Abel, & ſuper munera ejus, ſuper Cain vero & ſuper ſacrificia ejus non reſpexit: & contriſtatus eſt Cain valde, & concidit vultus ejus. Et dixit Dominus Deus*

ad

NOTÆ.

1 Senſus eſt de Chriſto. *Til.*

2 *Non.* Vatic.

3 Propter edictum pacificatorium a Conſtantio Ariano promulgatum prætextu pacis cum fratre Conſtante natu minore, qui Catholicus erat, ut poſtea videbitur. *Til.* Sed non hic hujus loci ſenſus. Scripſit Lucifer hoſce libros poſt Mediolanenſe Concilium anni 355., in quo cum Athanaſii abſentis damnationi ſubſcribere noluiſſet, in exſilium pulſus fuit cum aliis Epiſcopis Catholicis, forte in Cappadociam, qui primus exſilii locus; anno vero 349. Athanaſius Alexandrinæ Eccleſiæ reſtitutus jam fuerat a Conſtantio, qui Conſtantis metu ad id ſe adduci paſſus eſt. Cum igitur ait Lucifer, Conſtantium *pacis cauſſa* id eſſe molitum, ut Athanaſius damnaretur ab Epiſcopis Catholicis in Concilio Mediolanenſi, id intelligit, Athanaſii damnationem, tamquam pacandæ Eccleſiæ prætextum, ab Imperatore propoſitam fuiſſe.

4 Ablativus eſt abſolutus more Græcorum, quem uſurpat pro plurali, *inſpectis operibus tuis*; quo ſæpe numero utitur tam in nominativo, quam in accuſativo caſibus. *Til.*

5 *Proclamanti*. Vatic. Quod nos dicimus *appellantem*. Participium eſt alibi ab auctore repetitum, verum in activa voce, his verbis: *Si juſtum eſt judicium audiri ſe proclamantem*, id eſt *appellantem* de judicis iniqua ſententia, quam videlicet perverſe adverſus Athanaſium tulerat Conſtantius. *Til.*

6 *Sumere ſententiam* dicit, pro *condemnari*. *Sumit* ergo *ſententiam*, id eſt *condemnatur* a Domino, qui quidem dat nobis formam judicandi, poſteaquam audiverimus, & diligenter percontati fuerimus. Quemadmodum dixit ſerpenti: *Quia tu feciſti hoc, maledictus ab omnibus pecudibus terræ &c.* Til. & la Cerda.

7 Verſ. Ant. *Operabatur*.

1 Pe-

ad Cain: *Quare triſtis factus es*, *& quare concidit vultus tuus ? Quare* (1) *non recte obtuliſti ? Peccaſti*, *quieſce*. Et infra: *Dixit Cain ad Abel fratrem* Ibid 8.
ſuum: *Eamus in campum*. *Et factum eſt*, *cum eſſent ipſi in campo*, *inſurrexit Cain ſuper Abel fratrem ſuum*, *& occidit eum*. *Et dixit Deus ad Cain*: *Ubi eſt frater tuus ? Et dixit*: *Neſcio*. *Numquid cuſtos fratris mei ſum ego ? Et dixit Deus*: *Quid feciſti hoc ? Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra*. Numquid non licuerat Deo, priuſquam Cain convocaret atque interrogaret, punire ? ſed noluit, dans formam, quo genere inciperemus judicare commiſſos nobis, nobis inquam, de quibus per Hieremiam prophetam dicit ad populos ſuæ majeſtati dicatos; *Et dabo vobis paſto-* Ier. III. 15.
res ſecundum cor meum, *& paſcent vos paſcentes cum diſciplina*. *Damnate*, inquis (2), *eum*, *quem ignoratis deliquiſſe*. Cur ? nempe ad hoc ut jam non epiſcopi, ſed mereremur nuncupari veſani atque carnifices. Non metuis, oro, hæc mandans, Domini ad Noe ſanctiſſimum dicentis vocem ? *Sicut olera fæni* (3) *dedi vobis omnia*: *præter* (4) *carnem* Gen. IX 3.
& ſanguinem animæ non edetis. *Etenim veſtrum ſanguinem animarum veſtrarum exquiram de manibus omnium beſtiarum*: (5) *exquiram animam hominis*. *Qui effuderit ſanguinem hominis*, *pro ſanguine hominis effundetur* (6), *quia ad imaginem Dei feci hominem*. Non metuis, oro, tantorum te qui videas interfectorem Dei exſtitiſſe ſervorum, ut adhuc & ipſe innocentes jugules, & nos participes fieri tuorum cogas funerum ? Cum dictum a ſocero ſuo Jethro fuiſſet Moyſi, cur tota detineret populum die: *Ve-* Exod.
nit ad me, inquit, *populus quærens* (7) *judicium a Deo*. Igitur ſi judicium XVIII. 15.
Dei antiſtitum tam decet eſſe juſtum, quod Dei eſſe dicatur judicio terminatum, quomodo tu inauditum jubebas damnari a nobis ? cum Moyſen inveneris dixiſſe: *Venit ad me populus quærens judicium a Domi-* Ibid.
no (8). Si populus iccirco ad nos confluit, ut ſecundum Dei legem judicetur, cur tu inquies, *Damnate innocentem* ? Itaque cum hoc præceptum, quod prolatum eſt a te, non ſit veniens ex lege Dei, ſed ſit plane ex voluntate firmatum diaboli, tandem intellige, quiſnam ſis. Uxor Loth converſa in ſalem eſt, quod implere nequiverit imperata; nobis, credo, interventu tuo, quia videlicet ſis rex Romani imperii, nihil accideret malorum, ſi falſis prægravatum criminibus damnaremus. Sacra ſcriptura in Exodo, *Moyſes*, inquit, *aſcendit in montem Dei & vocavit* Ib. XIX. 3.

eum

NOTÆ.

1 Peculiaris omnino eſt apud ſolum Luciferum hujus verſiculi verſio, cujus nulla in Græcis, Latiniſque Bibliis indicia, neque èx Patribus, aut Interpretibus licuit reperire. Verſ. Ant. *Nonne ſi recte offeras*, *recte autem non dividas*, *peccaſti ? Quieſce*, &c.

2 *Dicis*. Vatic.

3 Verſ. Ant. *pabuli*.

4 *Verum carnem in ſanguine animæ ſuæ*. Eadem. Græc. caret *ſuæ*, uti Lucif.

5 Verſ. Ant. *Et de manu hominis fratris exquiram* &c.

6 Verſ. Ant. *Effundetur anima ejus*. Abeſt a Græco, uti a Lucif. *anima ejus*.

7 Verſ. Ant. *Inquirere*.

8 Supra, *a Deo*.

1 Græc.

eum Deus de monte dicens : Hæc dices domui Jacob , & annunciabis filiis
Iſrael: Ipſi vidiſtis , quanta fecerim Ægyptiis , & aſſumſi vos tamquam ſu-
pra pinnas aquilæ , & adduxi vos ad me : & nunc ſi auditu audieritis vocem
meam & cuſtodieritis teſtamentum meum , eritis mihi populus abundans præ
omnibus gentibus . Mea eſt univerſa terra . Vos autem eritis mihi regnum
ſacratiſſimum (1) , *& gens ſancta*. Quomodo gens ſancta, ſi innocentium
fuerimus necatores ? Quomodo regnum Deo ſacratiſſimum , ſi præce-
Ib. xx. 13. pta prætereamus ejus ? Item dicit Deus : *Non mœchaberis , Non occides ,*
Non falſum teſtimonium dices adverſus proximum tuum . Tu inquis contra ,
Crede mihi dicenti falſa , & macta innocentem . Monens Deus dicit in
Ib xxiii.1. Exodo: *Non credes auditui vano , Non conſenties cum iniquo fieri teſtis injuſtus,*
Non eris cum compluribus (2) *in malitia . Non appones* (3) *cum compluribus*
declinare cum turba , ut declines (4) *judicium , & pauperi non miſercaris in ju-*
Ibid. 6. *dicio ejus* . Et infra: *Non ſubvertes judicium pauperis in judicio ejus , ab omni*
verbo iniquo recedes , innocentem & juſtum non occides , non juſtificabis impium
pro muneribus : munera enim excæcant oculos videntium , & peſtiferant (5) *ſer-*
mones juſtos . Ad hæc tu excludenda præcepta , ſubvertere judicium ejus
ſervos compellis, juſtam tentans etiam muneribus noſtram corrumpere
Ibid. 22. dicatam conſcientiam Deo . *Si auditu* , dicit Deus, *audieris vocem meam ,*
& feceris omnia quæ dixero tibi , inimicus ero inimicis tuis , & reſiſtam con-
trariis tuis . Jam tuum ſit probare , præcepiſſe Deum innocentes eſſe
percutiendos, apoſtolicam deſerendam fidem , & tuam ſuſcipiendam per-
fidiam (6) . Cur hæc, quæ mandatis Domini adverſantur, fieri præ-
cipiendum putaſti? cum etiam in Levitico Dominum memineris dixiſſe
Lev xviii. 2. ad Moyſen: *Loquere filiis Iſrael, & dices ad eos : Ego Dominus Deus ve-*
ſter , ſecundum ſtudia terræ Ægypti , in qua inhabitaſtis , in ea non facietis ,
& ſe-

NOTÆ.

1 Græc. ἱεράτευμα. Verſ. Ant. *ſanctiſſimum* .

2 Sab. legit *pluribus* , ut in Verſ. Ant.

3 Verſ. Ant. *Non apponeris cum multitudine declinare cum pluribus .... & pauperis non miſereberis* &c.

4 Ita Verſ. Ant. Septuag. ὥστε ἐκκλῖναι . Sed Coteler. Tom. 1. Monum. Eccl. Græc. Luciferi verſionem cum Græco Complut. convenire annotat pag. 5. ὥστε ἐκκλῖναι .

5 Septuag. λυμαίνεται . Lucifer videtur legiſſe λοιμαίνεται a λοιμός , *peſtis* . Cotel. ibid.

6 Sunt, qui cenſent, Luciferum , cum *perfidiam , blaſphemiam , idololatriam* Conſtantii nominat, ab eo intelligi epiſtolam , quam pravitatis, ac falſitatis plenam ſubſcribendam propoſuit Epiſcopis Catholicis in Eccleſia Mediolanenſi ad Concilium celebrandum adunatis an. 355. Hoc eſt veri ſimilius; & de hac, ſeu potius *edicto* iiſdem a Conſtantio propoſito , ut inferius Lucifer ipſe illud appellat , vide notationes in lib. *de non conven. cum hæretic.* Simplicieri tamen ſenſu intellige Arianam hæreſim , quam fere ubique hiſce nominibus diſtinguit . Hieronymus a Prato in Diatriba de geſtis Liberii §. 10. præpoſita Opp. S. Damaſi cenſet *idololatriæ* verbo innui Formulam Fidei Ariminenſem ; alii Formulam Sirmienſem Arianam ; ſed cum Lucifer geſta præcipue ſpectet Mediolanenſis Concilii , neutram ab eo indicari exiſtimo in hiſce libris ; utraque enim poſt Concilium illud edita fuit ; licet Lucifer poſt Ariminenſe, & Sirmienſia Concilia libros pro Athanaſio ſcripſerit.

1 Con-

& ſecundum ſtudia terræ Chananæorum, in quam ego induxero vos, ibi non facietis, & in legitima eorum non ambulabitis. Judicia mea facietis, & præcepta mea cuſtodite, & ambulate in eis, Ego Dominus Deus veſter. Cuſtodite omnia præcepta mea, & omnia judicia mea, & facietis ea: qui fecerit ea homo, vivet in ipſis, Ego Dominus Deus veſter. Si in præceptis Domini docere vales conſcriptum (1), juſtos eſſe ad injuſtorum ſuggeſtiones puniendos, recte cuncta te egiſſe atque agere poteris advertere. Doce in mandatis Dei conſcriptum, calumniis petitos ejus cultores a te domus ejus perſecutore per nos epiſcopos eſſe interimendos. Cur ad hanc per Coarianos tuos deductus es implendam malitiam? quæ coegit te cauſſa imperatorem petere calumniis Dei hominem? Numquid non legeras in Levitico dixiſſe Deum, *Nolite (2) mendacio petere neque calu-* Ib. xix. 11.
mniemini unuſquiſque proximum? Et infra: *Non mentiemini (3), neque ca-* Ibid. 11.
lumniam facietis proximo, & non profanabitis nomen Domini Dei veſtri. Ego ſum Dominus Deus veſter. Non nocebis proximo tuo, & timebis Dominum Deum tuum (4). Ego ſum Dominus Deus tuus. Non facietis (5) iniquum in judicio. Non accipias perſonam pauperis, neque miratus fueris ad perſonam potentis: in juſtitia judicabis proximum tuum. Non ambulabis in dolo in gente sua. Non conſenties in ſanguinem proximi tui, Ego ſum Dominus Deus veſter. Non odies (6) fratrem tuum ſenſu tuo (7), corripiens corripies proximum tuum, & diliges proximum tuum ſicut te ipſum, Ego Dominus Deus veſter. Legem meam cuſtodite. Hæc cum ſcripta memineris, exiſtimas acceptatores perſonæ nos tuæ futuros? Ad (8) innocentis rogaſti necem, & cum te contemtum advertiſſes, tetendiſti temet ad genera omnia ingerenda pœ-
narum. Dicit Deus: *A facie (9) divitis ne timeas, & honorabis faciem* Ibid. 32.
presbyteri, & timebis Dominum Deum tuum. Ego ſum Dominus Deus tuus. Et tu timeri te potuiſſe es arbitratus, & exhonorari Athanaſium, quem
Deus præceperit honorandum? Non legeras dixiſſe Deum: *Non facie-* Ibid. 35.
tis

NOTÆ.

1 *Conſcriptos juſtum eſſe*. Vat.

2 Videntur hæc e duplici ejuſdem ſaltem cap. verſiculo deſumta; ſed nullibi ea, quæ priora, licuit reperire etiam Sabat. qui propterea ſub eodem ℣. 11. utraque collocavit: & priora quidem diſſerunt ab Ant. Verſ., quam ex Auguſtino hic ille exhibuit, poſteriora fere conveniunt.

3 Sæpiſſime variat perſonas, & numeros tam in allegatione Scripturarum, quam in contextu orationis; ut, *Ego ſum Dominus Deus veſter, non nocebis proximo tuo:* deinde ſubdit, *Non facietis iniquum in judicio*. Til. Verum ita legitur etiam in Græco.

4 *Tuum* omittit Sabat.

5 Sabat. legit *facies* ex edit. Lugdun. in Biblioth. SS. PP. Græc. *ποιήσεις*, ut in edit. Pariſienſi.

6 Pro *non odio proſequeris*, aut *habebis fratrem tuum*. Til. & la Cerda.

7 Verſ. Ant. *Non odio habebis ..... in animo tuo, arguendo argues*.

8 Vide ab Imperatore deferri Epiſcopis judicium ſanguinolentum, & hujus fit mentio toto hoc libro. *Til.*

9 Verſ. Ant. *A facie ſenioris exſurges, & honorabis perſonam* &c. Græc. *πρόσωπον* cum Lucif. Suſpicor tamen priora verba, *a facie divitis ne timeas*, repetita eſſe, quod ad ſententiam ſpectat, ex ℣. 15. ejuſdem cap. *neque miratus fueris ad perſonam potentis*.

tis injuſte in judicio, in menſura, & in penſo, & in ſtateris: ſtatera juſta penſabitis: & menſura juſta eſt ut ſtatuiſſes fuiſſe per nos necandum abſentem? Si juſtum eſt judicium audiri (1) ſe proclamantem, abſentem puniri, tuæ erunt juſtitiæ (2) allegationes apud Deum contra nos, qui tuæ temeritatis præcepta reſpuerimus. In Deuteronomio reperitur
Deut. 1. 16. glorioſus Moyſes dixiſſe ad judices, quos populo dederat: *Audite inter fratres veſtros, & judicate juſte inter medium viri, & inter medium fratris, & in medio proſelyti ejus. Non accipietis perſonam in judicio, adverſus minorem, aut adverſus majorem judicabitis: non ſumas (3) perſonam hominis, quoniam judicium eſt Dei*. Et vis, Conſtanti, credo, quia ſis in ſublimitate degens regali, accipi tuam perſonam: es magnopere cupiens eum, cujus ſis ſanguinem ſitiens, mactari per nos Domini ſacerdotes. Hinc itaque apud te nos deteſtabiles, quoniam judicium ad Dei ſumus voluntatem promentes. Hinc ad gladium putaſti tendendam carnificem dexteram tuam, tamquam poſſis gladio vincere, quos videres propter Dei Filium nec præſentem dubitare amittere vitam, nec perhorreſcere mortem. Ad filios Iſrael narrat ſanctiſſimus Moyſes ex præcepto Dei:
Ibid. 21. *Videte, tradidit vobis Dominus Deus veſter ante faciem veſtram terram: aſcendentes poſſidete, quemadmodum dixit Dominus Deus (4) patrum noſtrorum nobis: nolite timere neque formidetis*. Si illis neminem præter Deum timendum mandatum eſt, illis imaginem noſtræ vocationis portantibus, quanto magis præter Deum neminem metuere condecet, qui non terras Chananæorum, Jebuſæorum, & Gergeſæorum, atque Amorrhæorum ſimus deſiderantes conſequi, ſed cæleſtia regna, ſed Dei perpetuum amorem? Quomodo etenim vigor inanis dignitatis tuæ nos ab hoc potuit aut poteſt propoſito flectere, cum præter Deum ſtatuerimus me-
Ibid. 27. tuendum neminem? Non ſumus Chriſtiani ex illis, qui dixerunt: *Propter quod odiit nos Dominus, eduxit nos de terra Ægypti, tradere nos in manus Amorrhæorum, & diſperdere nos*; ſed ſumus ex illis, qui dixerunt,
Rom. viii. 36. ac dicunt ad Deum: *Propter te (5) occidimur tota die, æſtimati ſumus, ut oves occiſionis, ſed in his omnibus ſuperamus propter eum qui dilexit nos*. Non timuimus, neque timemus minas tuas nos, qui novimus nihil
Deut. 1. 28. poſſe Deo reſiſtere, ne ut illi pereamus, qui audiunt a Moyſe: *Fratres veſtri averterunt cor veſtrum dicentes: Gens magna eſt & (6) dura multa & potentior vobis, & civitates magnæ, & muratæ uſque ad cælum, ſed & filios gigantum vidimus illic*. Non timemus gladium tuum Chriſtiani,

qui

NOTÆ.

1 *Non audiri*. Latin. & recte.
2 *Juſta*. Til.
3 *Sumas* omittit Sab.
4 *Deus* omittitur a Sabat. & legitur in Græco.
5 Verſ. Ant. *morte afficimur*.
6 Pro *multum dura & aſpera*, ſuo more & Græcorum, qui ſæpiſſime utuntur hujuſmodi adjectivis pro adverbiis: vel adponenda virgula ante *multa*, ut legatur *gens magna & dura, multa & potentior*. Til. & la Cerda, & recte; Græcus enim habet, ἔϑνος μέγα, καὶ πολὺ &c.

1 *Id*

qui præſumamus proſtratis vobis, Dei religionis inimicis, venturos nos ad convivium patriarcharum, prophetarum, apoſtolorum ac martyrum. Non metuimus virtutem caduci regni tui, milites divini. Non ſumus ex illis diffidentiæ filiis, qui plus inimicos ſuos, quam Deum fuerant arbitrati potuiſſe, ut tuam fragilem vereamur potentiam: ſi enim non ita Judæi credidiſſent, quod videlicet plus poſſent Chananæi, Jebuſæi, & Amorrhæi, & ceteri inimici quam Deus, numquam profecto Moyſis vocem (1) ſuperhabuiſſent dicentis: *Ne loquamini, neque formidetis ab* Ibid. 29.
eis. Dominus Deus noſter, qui antecedit ante faciem veſtram, ipſe ſimul expugnabit eos vobiſcum, ſecundum omnia quæcumque fecit vobis in terra Ægypti, & in deſerto hoc quod videtis quomodo fovit te Dominus Deus tuus, ſicut quis foveat homo filium ſuum, in omnem viam quam ambulatis (2), *quoadusque veniſtis ad hunc locum, deducens vos in igni nocte, oſtendens vobis iter, ut ambularetis in ea, & in nube diei*. Si non poſt hæc ſalutaria monita, plus potuiſſe quos contra pugnam gerebant, quam Deum, filii Iſrael fuiſſent credentes, numquam profecto ad omnem deveniſſent interitum. Potentem igitur eſſe novimus Deum ad eripiendos nos de manibus tuis, ad cæleſte nobis regnum promiſſum tendentes: timere tuam crudelitatem non poterimus, maxime qui elegerimus a te, non a Deo puniri. Dixiſti, *Damnate Athanaſium*. Quem eramus, Conſtanti, damnaturi? illum ne quem videmus Dei Filium confiteri, ut ſunt confeſſi patriarchæ, prophetæ, apoſtoli, ac martyres? an te, qui ſis negans, ut negavit magiſter tuus Arius, ut negaverunt Scarioth Judas, & cuncti Judæi? Dicit Deus ad Moyſem: *Non erunt tibi Dii alii præter me: non* Ibid. v. 7.
facies tibi ſculptile, neque omnem (3) *ſimilitudinem eorum, quæcumque ſunt in cælo ſurſum & eorum quæ ſunt in terra deorſum, & quæcumque ſunt in aquis ſubtus terram: non adorabis illa, neque ſervies eis, quoniam ego ſum Dominus Deus tuus, Deus zelans, reddens peccata patrum in filiis, in tertiam & quartam progeniem, eis qui oderunt me, & faciens miſericordiam in millibus his qui diligunt me, & his qui cuſtodiunt præcepta mea*. Et hæc dicis divina mandata calcanda: Suſcipite idololatriam meam, derelinquite Deum, interficite inimicum meum, non Dei, Athanaſium, quo poſſitis inveniri inter eos, qui oderunt Deum, quibus promiſerit ſe in tertiam & quartam progeniem redditurum; date operam, ne cum illis diligamini a Deo, propter quos dicit: *Faciens miſericordiam in* (4) Ibid. 10.
millia his qui diligunt me, & his qui cuſtodiunt præcepta mea. Conſpicis, prudentiſſime imperator, hoc tibi bonum videri, quod ſit malum, & hoc malum quod bonum. Aut negabis bonum, aut negabis bona te ma-

NOTÆ.

1 Id eſt, *numquam Moyſes hæc verba illis addidiſſet, numquam ſermones ad illos proſequutus fuiſſet*. Til.

2 Sabat. legit *ambulaſtis*, & infra *ambularetis in eo*.

3 Sabat. legit *omnium*. Græc. eſt παντὸς.

4 Paullo ſuperius dixit *in millibus*; hic ad Græc. εἰς χιλιάδας.

H 2 1 Pro

mala eſſe intelligere ? & mala bona ſi negas, reſponde. Bonum eſt damnare innocentem, an malum ? bonum eſt derelinquere Deum, & ire poſt idololatriam, an malum ? Si dixeris malum, dicetur tibi a nobis; Cur hæc tu geris ? Iterum clamat in Deuteronomio Moyſes,
Ib. vi. 17. dicens: *Cuſtodire* (1) *mandata Domini Dei tui, & teſtimonia, & juſtificationes quaſcumque mandavit tibi: & facies quod placitum eſt, & quod bonum ante Dominum Deum tuum, ut benefiat tibi: & intrabis, & hereditate poſſidebis terram bonam, quam juravit Dominus patribus veſtris.* Et tu hæc eſſe bona elegiſti, hæc Deo placita, ut in contumeliam ejus majeſtatis idololatria firmetur per tui regni virtutem, & jugulentur hi, qui ſe ejus
Ib. xi. 26. fuerint confeſſi cultores. *Ecce ego*, dicit Moyſes, *dedi ante conſpectum veſtrum hodie benedictionem & maledictionem: benedictionem, ſi audieritis mandata Domini Dei veſtri, quæcumque ego mando vobis hodie.* Cum itaque illi ſint benedicti qui innocentem non ſint punientes, illi Domini ſervantes mandata, qui inauditum damnare noluerint, tu quomodo te benedictum putas, cum per opus tuum te probes inter maledictos conſtitutum ? aut ſi non inter maledictos es, cur Moyſem ſpernis dicentem ?
Ib. xvii. 2. *Si autem inveniatur in te in una civitatum tuarum, quas Dominus Deus tuus dabit tibi, vir aut mulier qui fecerit malignum ante Dominum Deum tuum, tranſire in* (2) *teſtamentum ejus, & venientes ſervierint Diis alienis, & adoraverint eos, aut ſoli, aut lunæ, aut omni, qui ſunt in mundo de cælo.*
Ibid. 5. Et infra: *Produces virum illum, aut mulierem illam, & lapidabitis eos in lapidibus, & morientur: in duobus teſtibus, aut in tribus morietur. Moriens, non morietur in uno teſte; & manus teſtium erit ſuper eum in primis ad occidendum illum, & manus totius plebis poſtremo: & tolles malignum ex vobis ipſis.* Si non es, Conſtanti, currens cum maledictis, cur non mandatis Dei ſervi paruiſti Moyſis ? Cur cum ille dicat, duobus tribuſve teſtibus etiam idololatram perire, tu nec quidem audientiam volueris præberi Viro Deo dicato, eique negare feciſti audientiam, cui ſis traditus a Deo ? ei, inquam, cui ſi juſta defendenti reſtiteris, morte mori juſſus ore fueris Moyſis ? Ut enim judicia ſacerdotis maneant in-
Ibid. 8. violata, dicit ſic: *Exſurgens aſcendes in locum quemcumque* (3) *elegerit Dominus Deus tuus invocari nomen ejus ibi: & loquere* (4) *ad ſacerdotes, levitas, aut ad judicem, quicumque factus fuerit in diebus illis: & requirentes nunciabunt tibi judicium. Et facies ſecundum omne præceptum quodcumque nunciaverint tibi, qui ſunt in loco illo, in quo elegit Dominus Deus tuus invocari nomen illius ibi, & obſerva te nimis: facies ſecundum omnia quæcumque conſtituerunt* (5) *tibi; ſecundum legem, & ſecundum judicium, quodcumque dixerint, fa-*

NOTÆ.

1 Pro *cuſtodi*; infinitivus pro imperativo. *Til.* Sabat. legit *cuſtodite*; Græc. eſt φυλάξῃ; ſed mendum eſſe exiſtimo in Pariſienſi noſtra edit.

2 *Tranſire teſtamentum*. Latin. propius ad Græc. παρελθεῖν τὴν διαθήκην.

3 Sabat. *quocumque*.

4 *Venies*. Latin. ex Græco ἐλεύσῃ.

5 *Conſtituerint* habet Sabat.

1 Verſ.

faciesſ : non declinabis a verbo, quodcumque nunciaverint tibi, facies quodcumque indicaverint tibi, non declinabis dextra aut ſiniſtra : & homo quicumque fecerit in ſuperbia, ne audiat ſacerdotes adſtantes officia exhibere in nomine Domini Dei, aut judicem, quicumque fuerit in diebus illis, morietur homo ille, & tolles malum de Iſrael, & omnis populus audiens timebit, & non impie aget ultra. Sed dicis; iſto in loco Deo devotiſſimus Moyſes quomodo ſacerdotum fecit mentionem, ſic & judicis. Proba te ſuper nos factum judicem, proba ad hoc te conſtitutum imperatorem, ut nos armis tuis ad omnem implendam voluntatem amici tui diaboli perduceres; cum probare non poſſis quia præceptum ſit tibi, non ſolum non dominari epiſcopis, ſed & ita eorum obedire ſtatutis, ut ſi ſubvertere eorum decreta tentaveris, ſi fueris in ſuperbia comprehenſus, morte mori juſſus ſis. Quomodo dicere poteris, judicare te poſſe de epiſcopis, quibus niſi obedieris, jam, quantum apud Deum, mortis pœna fueris multatus? Cum hæc ita ſint, tu qui es profanus, ad Dei domeſticos, quare iſtam ſumis in Dei ſacerdotem auctoritatem? cum etiam ipſos judices Judæos, tunc quando in lege manebant Dei, ex genere habere permiſerit ſuo. *Si enim*, inquit Moyſes, *dixeris*, *Statuam* Ibid. 14.
ſupra me principem (1), *quomodo & reliquæ gentes, quæ in circuitu meo : conſtituens conſtitues ſuper te ipſum principem, quemcumque elegerit Dominus Deus tuus, ipſum de fratribus veſtris conſtitues : non poteris conſtituere ſuper te hominem alienigenam, quoniam non eſt frater veſter*. Et ſubſequitur, cur noluerit alienigenam fieri principem, ne ſcilicet ad ſectam ſuam traheret alios. Propterea dicit, *Ne* (2) *revocet nos in Ægyptum*, hoc eſt, Ibid. 16.
ad idolorum cultum; quaſi dicat: Quis es tu, inquam, qui tibi uſurpaſti hanc auctoritatem, quam tibi Deus non tradidit, & ſi traderet, & inter (3) te eſſe permitteret, primo in loco Chriſtianum te eſſe oportuerat, quia ſcelus eſſet alienigenam Dei ſervos judicare, inimicum religionis domeſticos Dei. Deinde ſi fuiſſes Chriſtianus, & te participem cenſuiſſet Deus ſacerdotibus fieri ad gerendum (4) populum ejus, accipe qualem te eſſe præceperit in Deuteronomio. *Et erit cum* Ibid. 18.
ſederit in principatu ſuo, ſcribe (5) *hoc in libro ante ſacerdotes & levitas, & erit cum ipſo, & legetis eis omnes dies vitæ ejus, ut diſcant timere Domi-*

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *principes* cum Græco mſ. Alex. Lucifer cum Græc. mſ. Oxon. & edit. Ald. ac Complut. ἄρχοντα. Ceterum quædam alia variant in hoc textu.

2 Omittitur hoc teſtimonium a Sabat. ineſt tamen Græc. Septuag., quod parum differt a verſione Lucif. μὴ ἀποστρέψῃ τὸν λαὸν εἰς Αἴγυπτον.

3 Id eſt, *apud te eſſe*, *in tua poteſtate*, *atque arbitrio*, *penes te*. Dura eſt, ac rudis admodum locutio, qua ſæpiſſime utitur. Til. *In te*. Latin.

4 *Regendum*. Latin. Id eſt *ad regendum*, *ac gubernandum populum ejus*; ubi *gerere* pro *gubernare* & *regere* uſurpat: vel forte reponi debet *regendum*, quod immutatum eſt librarii vitio. *Til. & la Cerda*.

5 Apud Sabat. *Scribet* ..... *& leget eum omnibus diebus vita ſua, ut diſcat timere Dominum Deum ſuum* ..... *a fratribus ſuis &c.* omnino ferme cum Græco.

1 *Ei*.

minum Deum tuum, cuſtodire omnia mandata hæc, & juſtificationes has face-
re, ut non extollatur cor ejus a fratribus ejus, & non tranſgrediatur a man-
datis dextra aut ſiniſtra, ut longiturni temporis ſit in principatu ſuo ipſe &
filii ejus cum ipſo in filiis Iſrael. Quid tu hujuſmodi habes, niſi omnia
contraria, niſi cuncta, quæ Dei impugnent domum? Primo es hære-
ticus, deinde perſecutor Dei domeſticorum; conatus es ac conaris ad
Athanaſium jugulandum, tamquam is homo, qui non memineris ſcri-
Ib. xix. 11. ptum: *Si fuerit homo odiens proximum, & inſidiatur eum* (1), *& ſur-*
rexerit in eum, & percuſſerit eum animo, & mortuus fuerit, & fugerit in
unam civitatum harum, mittent ſeniores civitatis illius, & accipient eum in-
de, & tradent eum in manus exquirentium ſanguinem, & morietur; non par-
ces oculo tuo ſuper eum, & mundabis ſanguinem innocentis ex illis, & bene
Ibid. 15. *tibi erit.* Et iterum: *Non manebit teſtis* (2) *unus in teſtificationem adverſus*
hominem ſecundum omnem iniquitatem, & ſecundum omne peccatum, quodcum-
que peccatur: in ore duorum teſtium aut trium ſtabis omnis ſermo. Si autem
ſteterit teſtis injuſtus adverſus hominem, detrahens ei iniquitatem, ſtabunt duo
homines, quibus eſt ipſis contradictio, ante Dominum & ante ſacerdotem, & in
conſpectu judicis, quicumque fuerit in diebus illis: & interrogabunt diligenter
judices, & ecce teſtis injuſtus teſtificatus eſt iniqua, reſiſtens adverſus fratrem
ſuum, & facite ei, quemadmodum nequiter egit facere adverſus fratrem ſuum,
& auferes (3) *iniquum ex vobis ipſis; & ceteri audientes timebunt, & non adpo-*
nent amplius facere verbum malignum hoc in vobis. Non parces oculis tuis
ſuper eum, animam pro anima, oculum pro oculo, dentem pro dente, manum
pro manu, pedem pro pede. Cum cernas hæc fieri, de te, homicida,
Deum ſtatuiſſe dicas. Quæſo, quid ſit aliud dicere, *Damnate eum, quem*
ſcitis innocentem, facite contra Dei mandata; niſi, *evellite corda, tollite vobiſ-*
met ſenſus, ultro jugulate veſtras animas, licet videntes quia fovea ſit, fingite
vos cæcos, præcipiteſque vosmet date in æternam voraginem, mergite in eam
foveam, a qua non vos eripi poſſe cernitis, vobis ipſis vitam auferte, ſumite
perpetuam mortem? Quid eſt aliud dicere, *Fac quod Deus fieri prohibuit*,
niſi, *eſtote inimici Deo, acquirite vobis diabolum amicum, date operam ne*
conſequamini paradiſum, ne denique regnum cælorum quod vobis promiſit, ſi
mandata ejus ſervaveritis, Deus: amate inferna, diligite ſtagnum ardentem, de-
ſiderate eſſe cum omnibus, qui ſunt ſemper dantes pœnas, deſiderate diei homi-
nes diaboli. Hæc ſunt præmia, quæ tua egregia conquirunt conſilia,
hæc illa optima quæ mortem pariunt ſempiternam, hæc quæ demer-
gunt (4) hominem cælo jam proximum ad inferna. Adhuc non ſciebas
Ib. xxv. 13. ſcriptum, ut ad hæc nos rogares mala gerenda? *Non erit in ſacco tuo*
pondus & pondus, majus aut minus: non erit in domo tua menſura & men-
ſu-

NOTÆ.

1 *Ei*. Til. & la Cerda.
2 Deeſt *teſtis* apud Sabat. ſed Græc. μάρτυς εἷς.
3 Sabat. legit *auferetis*. Græc. eſt ἐξαρεῖς, *auferes*, ut in noſtra edit.
4 *Demergant*. Vatic.

1 *In*

ſura major & minor: pondus verum & juſtum erit tibi, & menſura vera & juſta erit tibi, ut multorum dierum ſis, & bene tibi ſit ſuper terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in (1) *ſorte, quoniam abominabilis eſt Domino Deo tuo omnis qui facit hæc, omnis qui facit iniqua.* Pondera integra, & menſuras juſtas qui non ſervaverit, abominabilem (2) eum eſſe cum ſacris referatur litteris, credo noa acceptiſſimos tunc fore putaſti, ſi injuſte in eum protuliſſemus judicium. Moyſes, *Maledictus*, inquit, *qui* Ib. xxvii. 17.
tranſfert terminos proximi: proximi evellere & de loco transferre in locum prohibemur terminos; & tu, *Egredimini*, dicis, *Dei ſacerdotes, terminos juſtitiæ. Maledictus*, inquit Spiritus ſanctus ore Moyſi, *quicumque de-* Ibid. 19.
clinaverit judicium advenæ, orphani, & viduæ; & tu ludos tibi præbens de noſtro ſanguine, dixiſti, *Punite eum quem ignoratis deliquiſſe.* Noluimus, Conſtanti, eſſe tecum maledicti; te magis cupientes ſumus nobiſcum benedictum in ſancta inveniri eccleſia. Non tuam audimus vocem, quæ noa Dei incurrere offenſam provocat; ſed audimus vocem Moyſis ſervi Domini, dicentis: *Et erit, ſi non audieritis* (3) *vocem Domini Dei* Ib. xxviii. 15.
veſtri, cuſtodire & facere omnia mandata ejus, quæcumque ego mandabo tibi hodie, & venient ſuper te omnes maledictiones hæ, & invenient te. Maledictus tu in civitate, maledictus tu in agro, maledictæ apothecæ tuæ, & quæ ſunt reliqua tua, & maledicti filii tui ventris, & naſcentia terræ tuæ, armenta boum tuorum, & greges ovium tuarum, maledictus tu in greſſu tuo. Mittet tibi Dominus tædium & thlipſen (4), *& anxietatem in omnia quocumque immiſeris manum tuam, quæcumque facies, quoadusque diſperdat te in brevi propter nequitiam ſtudiorum tuorum.* Si non ſunt mala ſtudia falſa mittere crimina, perſequi Dei cultores, Dei idololatriam introducere in eccleſiam, manu militari jugulare credentea in unicum Dei Filium, poterunt hæc maledicta non te ac tecum apprehendere currentes. Convocaſti nos ad Dei ſacerdotem jugulandum, ad eum interimendum, per quem te præcepta ſua audire ſanxerit Deus. *Et ſcripſit Moyſes ver-* Ib. xxxi. 9.
ba legis hujus in libro, & dedit eum ſacerdotibus & levitis, qui tollunt arcam teſtamenti Domini, & presbyteriis (5) *Iſrael. Et mandavit eis Moyſes in illa die, dicens: Poſt ſeptem annos in tempore anni remiſſionis in die feſto ſcenopegiæ in coeundo omnem Iſrael apparere in conſpectu Domini Dei tui, in loco quem elegerit, legetis hanc legem in conſpectu Iſrael, in auribus eorum, convocatis in eccleſiam viris & mulieribus, & natis, & proſelyto* (6), *qui fuerit in civitatibus veſtris, ut audiant & diſcant timere Dominum Deum ve-*

NOTÆ.

1 *In ſortem*, apud Sabat.

2 *Abominabilis cum eſſe ſacris referatur litteris*. Vatic.

3 *Audieris .... Dei tui*, apud Sabat. & *ut cuſtodias & facias*. Græc. in mſs. Alex. & Oxon. φυλάσσειν ϗ ποιεῖν.

4 Thlipſen, *afflictionem*, a Græco θλῖψις; unde facile intelligitur, eos vulgo ſic locutos, & plerumque græcizare; in inſula enim, in qua Lucifer morabatur, idioma Græcanicum uſurpabant. *La Cerda*.

5 *Presbyteris*. Vatic. & apud Sabat.

6 Ita Græc. Sabat. *proſelytis*.

veſtrum, *& audiant facere omnia verba legis hujus*: *& filii eorum qui neſciunt*, *audientes diſcent Dominum Deum veſtrum omnibus diebus*, *quibus ipſi vivunt ſuper terram*. Perſequeris eum, per quem te audire præceperit Dominus; agente eo in rebus humanis cohæreticum (1) tuum Georgium (2) mittis ſucceſſorem, cum tametſi fuiſſet liberatus jam Athanaſius & corpore (3), tibi non licuerit mittere, ſed fuerit ac ſit in Dei manu, quem fuiſſet dignatus populo ſuo antiſtitem inſtituere, per ſervos videlicet ſuos, hoc eſt, catholicos epiſcopos. Neque enim poſſet impleri virtus Spiritus ſancti ad Dei gubernandum populum, niſi is, quem Deus allegiſſet (4), cuique manus per catholicos epiſcopos fuiſſet impoſita, ſicut defuncto Moyſe, impletum Spiritu ſancto invenimus
R xxxiv. 9. ſucceſſorem ejus Jeſum Nave. Loquitur ſcriptura ſancta dicens: *Et Jeſus filius Nave impletus eſt ſpiritu intelligentiæ*. *Impoſuerat enim Moyſes manum ſuper eum*. *Et audierunt eum filii Iſrael*, *& fecerunt ſecundum quod mandavit Dominus Moyſi*. Conſpicis ordinationi Dei te obviam iſſe, contra Dei faciendo voluntatem, temet mucrone gladii tui jugulatum; ſiquidem non licuerit ordinari niſi fuiſſet defunctus Athanaſius, & defuncto Athanaſio, catholicus debuerit per catholicos ordinari epiſco-
Joſ. 1. 2. pos. Loquitur ſacra ſcriptura dixiſſe ad Jeſum Nave Deum: *Moyſes ſervus meus defunctus eſt*: *nunc itaque ſurgens*, *tranſi Jordanem tu*, *& omnis populus iſte in terra quam ego dabo illis*: *omnem locum quemcumque ingreſſi fueritis veſtigio pedum tuorum* (5), *vobis dabo illum*, *ſicut dixeram Moyſi*; *deſertum & ante Libanum uſque ad flumen Euphratem* (6) *& uſque ad mare magnum*, *uſque ad ſolis occaſum*, *erunt fines termini veſtri*. *Non reſiſtet homo in conſpectu tuo per omnes dies vitæ tuæ*, *& ſicut eram cum Moyſe*, *ſic ero tecum*, *& non derelinquam te*, *neque deſpiciam te*. Numquid poteſt Deus eſſe cum inimico ſuo Georgio? numquid ei quem non ordinaverit, quem non elegerit, poterit eſſe propitius? Talis eſt Georgius, qualis fuerat Arius, quales qui ſunt Valens (7) & Urſacius, vel ad

quem

NOTÆ.

1 *Et coapoſtatam*, & in ſimilibus vide compoſitionem ex Græco, & Latino; quod libellum hunc vulgari loquendi modo conſcriptum declarat. *Til.*

2 Georgius Cappadox a Conſtantio Imperatore in Eccleſiam Alexandrinam intruſus an. 356., pulſo Athanaſio, *per tempus quadrageſimæ*, uti Athanaſius teſtatur in Apologia de fuga ſua. *Monſtroſus Cappadox* appellatur a Nazianzeno in oratione de laudibus Athanaſii, ubi ſceleſtam ejus vitam deſcribit.

3 *Et corpore*, Latin. demit. Videntur tamen retinenda hæc verba, ita ut legatur *e corpore*, & ſenſus ſit, *tametſi Athanaſius e corpore ſolutus jam obiiſſet* &c.

4 *Allegiſſet* dixit pro *elegiſſet*, ſeu *vocaſſet*, aut *ab eo allectus fuiſſet*: ubi dignoſcitur verorum Epiſcoporum inſtitutionis forma, & quod Principi non licet inſtituere Antiſtites, & de manus impoſitione. *Til.*

5 *Veſtrorum* legit Sabat.

6 *Flumen magnum Euphratem*. Vatic. cum Græc. ἕως τοῦ ποταμοῦ μεγάλου &c.

7 Famoſiſſimi Arianæ partis ſectatores, Valens Murſæ, Urſacius Singiduni Epiſcopus.

1 Is

quem me deſtinaſti Germanicienſium, Adoxius (1): neque enim poſſent niſi de ſpinis ſpinæ procedere. Hæc ita ſe habere ex actibus ipſius Georgii legens conteſtationes Alexandrinorum (2) poteris colligere; & quamvis tibi ſceleratum blaſphemum illum eſſe placeat; neque enim aliter tibi eſſet amantiſſimus, niſi quia ſit ſceleratus: tamen hæc eo protulerim, ut eximiam (3) poſſis cernere operam tuam. Cum igitur non eſſe Deum cognoſcas cum Georgio, ſed eſſe (4) cum Athanaſio, quem populo ſuo inſtituerit antiſtitem, cognoſcere tandem poteris Dei te ordinationem fuiſſe conatum deſtruere, Deum te fuiſſe in Athanaſio perſequutum. Audis enim dicere Deum ad Moyſis ſucceſſorem: *Sicut eram cum Moyſe, ſic ero tecum, & non derelinquam te, neque* Ibid. 5.
deſpiciam te. Ecce alio loco: *Invaleſce & viriliter age, cuſtodire (5) & fa-* Ibid. 7.
cere ſicut præcepit tibi Moyſes puer meus: & non declinabis ex illa dextra aut ſiniſtra, ut intelligas in omnibus quæcumque agis: & non recedet liber legis hujus ex ore tuo, & meditaberis in eo die ac nocte, ut cuſtodias facere univerſa quæ ſcripta ſunt: tunc dirigam vias tuas, & tunc intelliges. Ecce præcepi tibi, Invaleſce & viriliter age: non eſt quod expaveſcat, neque timeat, quoniam tecum eſt Dominus Deus tuus in omni loco. Jam ſupereſt te, ſive tu, ſive Georgius quæ geritis, ſi ſunt venientia ex Dei mandatis, probare. Audis enim promittere ſe Deum futurum cum ſucceſſore Moyſis, quomodo fuerit & cum Moyſe, ſi modo quæ ſunt in libro legis ſcripta ſervaverit. Si igitur ut hæc geras ſcriptum non inveneris, tuæ erit æquitatis tandem advertere vobiſcum Arianis non eſſe Deum, ſed illum in vobis manſitare, qui manſerit & in Cain. Quæ te cauſſa ad hæc, Conſtanti, impulit gerenda, ut potentia regni tui ad tantam perductus ſuperbiam ſtatuiſſes eum necandum, quem Deus ſibi in ſacerdotali honore elegerit? Non inveneras in primo Regnorum (6) libro ſcriptum? *Non (7) glorietur ſapiens in ſapientia ſua, neque glorietur po-* Jer. IX. 23.
tens

NOTÆ.

1 Is Eudoxius eſt, homo Arianus, Germaniciæ Antiſtes, ubi Lucifer aliquanto tempore exſulavit juſſu Conſtantii. *Adoxium* appellat per antiphraſim, id eſt, *ingloriam*.

2 Litteras ſcilicet civium Alexandrinorum ad Conſtantium, quibus graviter de Georgii ſceleribus conqueſti ſunt. Vide Baronium ad an. 356.

3 Id eſt, *eximia atque egregia facta tua & opera*. Til.

4 *Eſſe advertas*. Vatic.

5 Pro *cuſtodi & fac*, infinitivus pro imperativo more Græcorum, quorum locutiones in talibus prorſus ſequitur. *Til.* Ita Græc. φυλάσσεσθαι καὶ ποιεῖν; ſed Sabat. legit, *cuſtodi & fac*.

6 Ita hos libros vocabant veteres, & non *Regum*, ut videre eſt apud Tertullianum, Cyprianum, Auguſtinum, & alios antiquos. *Til. & la Cerda*.

7 Legitur hoc teſtimonium in Vulg. apud Jerem. IX. 23. ſed exſtat etiam in lib. I. Reg. II. 10. apud Septuag. iccirco minime memoria lapſus eſt Lucifer, ut Latinius autumat. Igitur quo legitur modo apud Septuag. Verſ. Ant. ex mſ. Cod. S. Germani aliquantum differt a Luciferiana; habet enim; *Prudens in ſua prudentia, & non .... intelligere & cognoſcere Dominum:* ſed Græc. apud Theodor. ὁ σοφὸς ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ, uti Lucifer, qui cum Cypr. lib. 3. teſtim. convenit. Sabatierius affert Luciferi verſionem

tens in virtute ſua, neque glorietur dives in divitiis ſuis ; ſed in hoc glorietur, qui gloriatur, ſcire & intelligere Deum, & facere judicium & juſtitiam in medio terræ. Cur hæc præteriens, qui in omni tempore judicium juſtum facere debueras, injuſtitiam tecum etiam nos facere cogebas? Deponi per nos decreveras catholicum, firmari (1) vero hæreticum : ſed quando iſtud ſanæ feciſſent mentis homines ? ſi enim Heli ſacerdos, quod filios in ſacerdotii honore conſtituiſſet indignos, illa audit, quæ perpeſſus eſt a Domino; quid nos audire ac perpeti mereremur, ſi catholicum epiſcopum damnantes, & quidem inauditum, ſineremus Ge-
1. Reg. II. 27. orgium fieri Arianum Alexandrinis Epiſcopum ? *Et venit*, inquit, *homo Dei* (2), *& dixit : Hæc dicit Dominus : Manifeſte oſtendi me ad domum patris tui ex omnibus tribubus Iſrael mihi in ſacerdotium, ut aſcenderent ad ſacrificium meum, & incenderent incenſum, & tollerent ephod. Et dedi in domo* (3) *patris tui omnia frumenta filiorum Iſrael in eſcam. Et tu quare reſpexiſti in incenſum meum ad ſacrificium meum improbo oculo, & honorificaſti filios tuos plus quam me, ut benediceres eos a primordio in omnibus ſacrificiis Iſrael coram me ? Propter hoc hæc dicit Dominus* (4) *Iſrael: Dixi, domus tua, & domus patris tui tranſiet* (5) *coram me uſque in æternum, & nunc non eſt. Sic dicit Dominus: Nequaquam mihi, non ſic erit a me, quoniam qui honorificant me, honorificabo eos, & qui ſpernit me, ad nihilum redigetur. Et ecce dies veniunt, & diſperdam* (6) *ſemen tuum, & ſemen patris*

tris

NOTÆ.

in Jerem. cap. IX. 23. legitque ℣. 23. *& non glorietur fortis in fortitudine ſua, nec* &c. ut ipſe Lucifer intra lib. 2. pro S. Athanaſio ; in ℣. autem 24. Verſ. Ant. exhibet ex Cypr. lib. 3. teſtim. in qua hæc differunt a Lucif. *Intelligere & noſſe, quoniam ego ſum Dominus, qui facio miſericordiam, & judicium, & juſtitiam ſuper terram.*

1 Poſtquam Georgius Alexandrinam ſedem vi occupavit, id egiſſe videtur Conſtantius, ut Catholici Epiſcopi ejus facinus comprobarent ; ſed reſtitit cum ceteris Lucifer ; ideoque, hinc conjicimus, duriori exſilio multatum fuiſſe, & Eudoxio traditum Germaniciæ Epiſcopo, & Catholicorum hoſti infenſiſſimo ; qua propterea in urbe alterum exſilium perpeſſus ſit.

2 Verſ. Ant. *Ad Heli ..... Revelans revelatus ſum ad domum patris tui, cum eſſent in terra Ægypti ſervi in domo Pharaonis. Et elegi domum patris tui ex omnibus ſceptris Iſrael mihi ſacerdotio fungi .... ad altare meum ..... & portarent* &c. Verum ex Hieronymo in epiſt. ad Marcellam Luciferi verſio ſupplenda omnino eſt ita, ut ſenſum efficiat : *& elegi domum patris tui ex omnibus tribubus Iſrael mihi in ſacerdotium* &c. *Tribubus* ex Græco apud alium Interpretem in Hexapl. ἐκ πασῶν τῶν φυλῶν.

3 Verſ. Ant. *Domui .... omnia quæ ſunt ignis filiorum ..... Et ut quid ..... & in ſacrificium meum impudenti ..... & glorificaſti ..... ſuper me, benedicere primitias omnis ſacrificii in Iſrael in conſpectu meo?* Hebr. vero habet *honoraſti*, uti Lucifer; & in Græco deeſt præpoſitio *in* nomini *Iſrael*, quod etiam Lucifer ſervat.

4 Verſ. Ant. *Dominus Deus .... tranſibunt .... & nunc dicit Dominus : Nequaquam : ſed glorificantes me glorificabo, & qui ſpernit me, ſpernetur*. In Græco *nequaquam mihi* cum Lucif. & διελεύσεται, *tranſibit*.

5 Pro *tranſibit*, ut dicit *deleam* pro *delebo*. Til. & la Cerda.

6 Verſ. Ant. *Exterminabo .... & ſemen domus patris tui ..... ſenior ..... Et virum exterminabo tibi ab altari meo ..... & defluat*

fluat

tris tui , & non erit tibi ſenex in domo mea omnibus diebus , & virum diſperdam (1) *a ſacrario meo , ut deficiant oculi ejus , & defluet anima ejus : & omnis quæ ſuperaverit multitudo e domo tua , decidet in gladio virorum . Et hoc tibi ſignum , quod veniet ſuper duos filios tuos hos Oſni & Phinees : in uno die morientur ambo gladio* (2) *virorum* . Si hanc ille accepit increpationem pro filiis a Deo, qualem nos mereremur accipere pro te, Conſtanti? credo dictum fuiſſet nobis ; *Plus honorificaſtis Conſtantium , quam me* ; quomodo illi dictum eſt , quod plus honorificaverit filios , quam Deum. Qua, inquis, de re? quia ſi tua feciſſemus præcepta , Domini inveniebamur ſpreviſſe ; quia Georgius ſit, ut fuerint filii Heli , filius peſtilentiæ, quem tu loco Dei hominis Athanaſii collocandum per nos cenſueras. Deinde cum dicat Deus: *Qui* (3) *me honorificaverit, honorificabitur, & qui me ſpernit, ad nihilum redigetur* ; ſi tuam contra ipſius divina mandata prolatam vocem ſacrilegam audiremus , honorificaveramus Deum ? an ſi te nihil eſſe judicantes illius tantum ſacris ſtatutis parere niteremur ? Interea tu gaude , quia ſis exhonorans Deum . Audis enim ipſum dicentem, quod venturi ſint ad nihilum omnes eum ſpernentes . An negabis te exhonoraſſe Dominum tollendo ſacerdotes e plebibus, quos ordinavit ille ? An negabis te exhonoraſſe Dominum , quando contra ſancita ipſius coegeris ſacerdotes ejus damnare abſentem, inauditum, & quidem falſis criminibus per te ac tuos petitum ? Non ergo (4) exhonoraſti Deum, quando tuleris apoſtolicam atque evangelicam traditionem, & idololatriam, quam (5) Arius ædificaverit in corde , diabolus ſtatueris ab hominibus cultoribus teneri Dei ? Cum hæc ita ſint , jam tuæ erit prudentiæ æſtimare , quid tibi agendum expediat, utrum ne hic corrigens errores tuos, conſecutus veniam tantorum ſcelerum, inter Dei inveniri ſtatuas domeſticos ; an redactus ad nihilum, ſicut promittit ſpernentibus ſe Dominus , incipias in perpetuum dare pœnas , quas dant hi quorum tenere delegeris itinera . Et ut plane videre poſſis, quæ te maneant pericula , propterea quod ſis exhonorans divinitatem , accipe Samueli etiam quæ dicantur propter Heli filios . *Et dixit Dominus ad Samuel : Ecce ego facio verba mea in Iſrael , & omnis qui audierit ea , tinnient utræque aures ejus, in illo die , quo ſuſcitabo ſuper Heli omnia quæ locutus ſum in domo ejus , & conſummabo quæ prædixi ei , quoniam ego ulciſcor in domo ejus uſque in æternum propter iniqui-*

Ibid 30.

1. Reg. III. 11.

NOTÆ.

fluat . . . . & omnis qui ſuperaverit domus tuæ .... una die &c. Græc. πρεσβύτης, *ſenex* , & ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ , uti Lucifer , *in uno die* .

1 *Diſperdam tibi* . Vatic. uti in Græco.

2 *Gladio virorum* , demit Latin. , quæ verba deſunt & in Græcis Bibliis & Latinis.

3 Paullo ſupra idem Lucifer : *Qui honorificant me , honorificabo eos* .

4 Pro *nonne* ſuo more . *Til.*

5 *Quam Arii ædificaverit in corde diabolus* ; aut, *in corde diabolus ſtatuerit* ; aut, *quam Arius ædificaverit in corde , tu diabolus* &c. Latin.

quitatem filiorum ejus, quam ego ſcio; quoniam contemnentes Dominum mala locuti ſunt filii ejus, & non monuit eos neque caſtigavit. Et nunc ſic juravi domui Heli, ſi propitiabitur iniquitas in domo Heli, in incenſo, aut in ſacrificiis in ſempiternum. Si hæc Heli ſunt promiſſa propter delictum filiorum, quid tibi propter ſacrilegium tuum? Si illi hæc in æternum ſunt promiſſa, quid tibi agenti tanta? Si filios Heli dixit Deus male locutos de ſe, quanto magis dicat te qui ſuſceperis Arii blaſphemiam ad impugnandam ſcilicet fidem, quam patriarchæ, prophetæ, apoſtoli, & omnes tenuerunt martyres? Rogamus te inter hæc gerere factorum tuorum pœnitentiam, conſiderans ſaltem quæ filiis Heli exho-
Ibid. 21. norantibus Deum acciderint. *Heli*, inquit ſcriptura, *ſenex erat valde,*
1 Reg. iv. 1. *& filii ejus euntes abierant, & erat maligna via eorum coram Domino. Et factum eſt in diebus illis, & convenerunt alienigenæ in pugnam ad Iſrael.* Et
Ibid. 3. infra: *Et inclinavit pugna, & cecidit vir Iſrael coram alienigenis, & vulnerati ſunt in acie in campo quatuor millia hominum: & venit populus in caſtra, & dixerunt majores natu Iſrael, Propter quid deficere fecit nos hodie Dominus coram alienigenis? Tollamus igitur arcam Domini Dei noſtri ex Selon, & exeat in medio noſtrum, & liberabit nos de manibus inimicorum noſtrorum. Et miſit populus ad Selon, & ſuſtulerunt inde arcam Domini, ubi ſedebat Cherubin: & ambo filii Heli cum arca Dei ibant, Ofni* (1) *& Phinees.* Et
Ibid. 10 infra: *Expugnaverunt illos, & defecit vir Iſrael a conſpectu alienigenarum, & fugit unuſquiſque in tabernaculum ſuum, & facta eſt plaga magna valde, & ceciderunt ex Iſrael triginta millia virorum: & arca Dei capta eſt, & ambo filii*
Ibid. 16. *Heli mortui ſunt.* Et infra: *Et vir properans acceſſit ad Heli, dixitque ei: Ego ſum qui veni de caſtris fugiens de prælio hodie. Et dixit Heli: Qui ſermo factus eſt filiole? Et reſpondit vir* (2), *& dixit: Fugit vir Iſrael a facie alienigenarum, & facta eſt plaga magna in populo, & ambo filii tui mortui ſunt, & arca Dei capta eſt. Et factum eſt cum audiſſet, Arca Dei capta eſt, cecidit ſupinus de ſella juxta portam, &* (3) *contribulatum eſt dorſum ejus, & mortuus eſt; quoniam ſenex erat & gravis homo, & ipſe judicabat in Iſrael viginti annis.* Si hæc mala Heli ſacerdoti & judici Iſraelitarum uno die venerunt, propterea quod non, ut fuerat dignum, ſuos caſtigaſſet filios, quid tibi religiunis Dei deſtructori cernis venturum, iſto in loco probandum tibi cenſui. Quod enim ex Dei veniat voluntate, ut nos ejus ſervi ſubjiciamur vobis perſecutoribus noſtris, dixiſſe te non negabis; *Niſi noſtra fides, hoc eſt, hæc, quæ dicitur a Lucifero Ariana, fuiſſet catholica, numquam in omnes plebes accepiſſem poteſtatem.* Si ita eſt, potuit & illorum allophylorum, qui arcam ceperant Dei, quiſquam fuiſſe melior, quam eſt Dei cultor. Utique tu dicis fidem tuam, quam nos novimus hæreticam, hoc tibi præſtitiſſe: ſed & Maxentius,

Ne-

NOTÆ.

1 *Ophne* apud Sabat.
2 *Vir* abeſt a Sabat.
3 Id eſt, *confractum eſt, atque contuſum ex lapſu.* Til. & la Cerda.

1 Men-

Digitized by Google

Nero, & cuncti illi perſecutores domus Dei dixerunt deorum ſuorum potentia fuiſſe factum, ut Chriſtiani ſub illorum ditionem veniremus. Percurre quæ acciderint illis, qui arcam ſe Dei cepiſſe lætabantur, qui virtute deorum ſuorum viciſſe ſe Iſraelitas dicebant, & invenies unum te ex illis qui Dei fuerint domum perſecuti. *Et alienigenæ abſtu-* 1. Reg. v. 1.
lerunt arcam Dei ex Abenezer, & intulerunt illam in Azotum; & ſuſtulerunt alienigenæ arcam, & intulerunt illam in domum Dagon, & collocaverunt illam juxta Dagon: & mane vigilaverunt Azoti, & intraverunt in domum Dagon, & viderunt: & ecce Dagon ceciderat in faciem ſuam ante arcam Dei; & ſuſtulerunt Dagon: & ſtatuerunt in locum ſuum. Et gravata eſt manus Domini ſuper Azotos, & cruciabat illos, & percuſſit illos in domibus eorum, in Azotum, & regiones ejus. Et factum eſt, cum ante lucem vigilaſſent, & Dagon ceciderat in faciem ante arcam teſtamenti Domini; & caput Dagon, & ambo veſtigia manus ejus ablata erant per partes centum, & ambo articuli manus illius ceciderunt in limen. Et infra: *Et gravata eſt manus Domini ſuper* Ibid. 6.
Azotum, & induxit illis mures, & facta eſt confuſio mortis magna in civitate: & viderunt viri Azoti, quoniam ſic eſt, & dixerunt: Quoniam non ſedebit arca Domini Dei Iſrael nobiſcum: Quoniam dura eſt manus illius ſuper nos, & ſuper Dagon deum noſtrum. Et mittunt, & convocant reliquos (1) *alienigenarum ad ſe, & dicunt, Quid faciemus de arca Dei Iſrael? & dixerunt Gethæi: Tranſeat arca Dei Iſrael in Geth. Et factum eſt, poſtquam tranſlata eſt arca Dei, facta* (2) *manus Domini in civitate, & eſt facta turbatio magna valde: & percuſſit viros civitatis a minimo uſque ad maximum, & ebullivit illis mures in ſedibus, & fecerunt ſibi Gethæi ſedes pelliceas, & miſerunt arcam Dei in Aſcalonem. Et factum eſt, ut intravit arca Dei Iſrael in Aſcalonem, exclamaverunt Aſcalonenſes dicentes: Ut quid miſiſtis arcam Dei Iſrael ad nos, ut morti tradat nos, & populum noſtrum? & mittunt & convocant regulos alienigenarum, & dixerunt: Remittite* (3) *arcam Dei Iſrael, & reducatur in locum ſuum, & non morti dabit nos, & populum noſtrum: quia acta eſt confuſio gravis in civitate tota, gravis valde, ut intravit arca Dei: & qui vivebant, & non ſunt mortui, percuſſi ſunt ſedibus ſuis: & aſcendit clamor civitatum uſque ad cælum.* Vides, Conſtanti, quomodo ſinat Deus noſter humiliatam videri religionem ſuam a vobis alienigenis, & eo quidem uſque humiliatam, donec etiam vos, perſecutores veræ religionis, videatis non eſſe Deum alium præter Deum noſtrum. Sed ut iterum ad Athanaſii redeam cauſſam; numquid non ſciebas ſcriptum in Regnorum libro primo: *Et Samuel judicabat populum Iſrael in* Ib. vii. 16.
omnibus ſanctificationibus; ut imperandum putares per Domini ſacerdotes fuiſſe

da-

NOTÆ.

1 Mendoſe *reliquos*, uti Nobilius, & Sabat. animadvertunt; corrigendum itaque *regulos*, in Græco *σατράπας*; & paullo inferius idem Lucifer repetit *regulos*.

2 *Facta eſt*. Latin.

3 Sabat. *remitte*. Græc. in plurali, ſed alio verbo *ἐξαποστείλατε*, *emittite*.

1 Pro

damnandum innocentem? Legiſti Samuel, quod in omni ſanctificatione judicarit populum Dei; & quia nolumus ab hac recedere juſta via judicandi, perpetimur perſecutionem a te. At hoc non novum, quando Saul perſecutus fuerit juſtum Samuelem, cur (1) ei vera dixerit, equidem eum per quem fuerit in regem unctus, per quem eum Dominus ad tantam provexerat gloriam. Perſequebatur Saul Domini prophetam atque ſacerdotem, quia non compos fuerat mentis: Saul alioquin quomodo ſoſpes perſequeretur eum, quem ſciret Dei miniſtrum, Dei ſpiritu plenum? perſequebatur eum, quem jugiter propter perſecutoris Ignorabat ingemuiſſe ſalutem. Loquitur in libro primo Regnorum ſcri-
Ib. xvi. 1. ptura dixiſſe Dominum ad Samuel: *Uſquequo luges tu in Saul? ecce expello* (2) *illum, ne regnet ſuper Iſrael: imple cornu tuum oleo, & veni, mittam te in domo Jeſſe uſque in Bethlehem, quoniam vidi in filiis Jeſſe mihi in regem. Et dixit Samuel, Quomodo ibo, ne audiat Saul, & occidat me?* Eum quærebat conſumere, quem jam multis meminerat modis Dei eſſe hominem: homo Dei veniam perſecutori poſcendo non deſiſtit, contra peſtilentiæ factus filius ejus auferre animam quærit: eo etenim uſque perſecutor exſtitit Samuelis Domini ſacerdotis Saul, ut dixerit Domi-
Ibid. no dicenti ſibi, *Veni, mittam te: Et quomodo ibo? audiet Saul, & occidet me*. Conſpicis, Conſtanti, recedentibus vobis a Deo non vos homines, ſed feras, ſed belluas, atque latrones æſtimari. Aut numquid in hoc, quod Athanaſium injuſte perſequeris, non eris Sauli comparandus? quando ſis ita jugulare cupiens innocentem Athanaſium, quomodo & ille fuerit interficere deſiderans, non ſolum Samuelem, ſed & David. Eos Saul nempe interficere minabatur, cum quibus cognoſce-
Ib. xviii. 28. bat eſſe Deum. *Et vidit*, inquit ſcriptura, *Saul, quoniam Dominus cum David eſt, & omnis Iſrael diligebat eum: & magis adjecit Saul timere a fa-*
Ib. xix. 1. *cie David. Et loquutus eſt Saul ad Jonathan filium ſuum, & ad omnes pueros ſuos, occidere David*. Reſponde, imperator impudentiſſime, ſi hæc gerere poteſt Dei habens ſpiritum. Quo Saul cœpit hæc gerere tempore? nempe quo per Samuel maledictus reprobatus eſt; eodem etenim tempore ſcriptum eſt, receſſiſſe Dominum ab eo, cum David vero fuiſſe. Quibus rebus probatur vos eſſe Arianos ſine ſpiritu Dei, qui
Ib. xviii. 14. perſequimini Athanaſium virum plenum Spiritu ſancto. *Et erat*, inquit, *David in omnibus viis ſuis ſapiens, & Dominus erat cum illo, & omnis Iſrael & Juda diligebant David*. Igitur ut ea te agere poſſis cognoſcere
Ib. xix. 1. circa Athanaſium, quæ egerit Saul circa David, accipe ſcriptum: *Et Jonathan filius Saul diligebat David valde, & indicavit Jonatha David di-*
Ibid. 4. *cens: Saul quærit occidere te*. Et infra: *Et loquutus eſt Jonatha ad patrem ſuum*

NOTÆ.

1 Pro *quia*, & aliquando prò *cum*, ut ſuo loco dicetur. *Til.* & la Cerda. Et *quia* pro *cur: ſi juſtum non eſt, quia cogis facere nos eam rem* &c. La Cerda.

2 Apud Sabat. *ego expello*, ut in lib. *de Regibus apoſtaticis*. Vide ſup. pag. 33. ubi quædam alia variant in hoc textu.

1 *Se-*

ſuum dicens: Noli peccare, rex, in ſervum tuum David, quoniam non pecca-
vit in te, & facta ejus bona ſunt valde, & poſuit animam ſuam in manibus
ſuis, & occidit alienigenam, & fecit Dominus ſalutem in Iſrael; & omnis
Iſrael viderunt, & gaviſi ſunt. Et ut quid peccas in ſanguinem, & occidere
vis David ſine cauſſa? Et audivit Saul vocem Jonathæ filii ſui: & juravit
Saul dicens: Vivit Dominus, ſi mortuus fuerit David. Et infra: *Et adje-* Ibid. 8.
ctum eſt bellum fieri, & invaluit David, & expugnavit alienigenas, & per-
cuſſit illos plaga magna, & fugerunt a facie David. Et factus eſt in Saul ſpi-
ritus malus, & ipſe in domo ſua dormiebat (1), *& erat in manu ejus lan-*
cea, et ecce pſallebat in manibus ſuis: et quærebat Saul percutere lancea Da-
vid, et percuſſit, et declinavit David a facie Saul: et percuſſit lancea in pa-
rietem, et David fugit, et ſalvus factus eſt. Et factum eſt in illa nocte, et
miſit Saul nuncios ad domum David, ut cuſtodirent illum, quo mane occideret
illum. Et David fugit, et ſalvus factus eſt: et venit ad Samuel in Arma- Ibid. 18.
then, et renunciavit ei omnia quæ fecit Saul. Et infra: *Et factus eſt ira-* Ib. xx. 30.
tus in Jonathan Saul valde. Et infra: *Et dixit: Mitte hæc, accipe juvenem,* Ibid 31.
quoniam filius mortis eſt. Et reſpondit Jonatha patri ſuo: Quare moritur, quid
fecit? et ſuſtulit Saul lanceam in Jonathan ut occideret eum. Cui parceret
Saul, vera ſibi dicenti, quando nec filio pepercerit? ſic eſtis præte-
reuntes Dei mandata, atque veſtra ſtatuentes. Denique non miramur,
ſi quia dicitur, *non poteſt damnari abſens*, Domini perſequaris ſacerdo-
tes; quando videamus ſic fuiſſe Deo famulantes perſequutum Saul.
Loquitur ſcriptura dicens: *Et dixit rex: Morte morieris Abimelech, et tu,* Ib. xxii 16.
et omnis domus patris tui. Et infra: *Et dixit rex curſoribus, et ſtantibus* Ibid. 17.
ſibi: Adducite, et occidite ſacerdotes Domini, quoniam manus eorum cum Da-
vid eſt, quoniam cognoverant quod David fugeret, et non (2) *decooperuerunt*
aurem meam. Et noluerunt pueri regis ingerere manus ſuas adverſus ſacerdotes
Domini. Quid dicis, æquiſſime rex? ſi illi regis pueri noluiſſe refe-
runtur obedire imperio regis, ſi illi contemſiſſe monſtrantur præcepta
Saul, ne contra Dei feciſſent mandata, nos epiſcopos fuerat dignum
Domini calcantes præcepta, implere tua ſacrilegi homicidæ? Iccirco
ergo nos dignaris perſequi, quia non Domini mandatis tua antepona-
mus. Hæc fecit & Saul, quæ ita eſſe probat ſacra ſcriptura dicens:
Et dixit Saul ad Doeg: Converte te in obviam ſacerdotibus Domini. Et converſus Ibid. 18.
eſt Doeg Syrus, et mortificavit (3) *ipſe ſacerdotes Domini, et occidit illa die*
trecentos quinque viros, et omnes portantes ephod, et Oben (4) *civitatem*
ſa-

NOTÆ.

1 *Sedebat*. Latin. cum Græco & Vulg.

2 *Non* abeſt a lect. Sabat.

3 Id eſt, *morti tradidit*, *morti mulctavit*, & *interfecit*, quemadmodum ipſe poſtea explicat linea ſequenti; *& occidit illa die trecentos quinque viros*: unde nomen *mortificationis*, quo inferius utitur; *quoniam filii mortificationis eſtis*, id eſt, *eſtis filii mortis; digni* videlicet, *quibus mors inferatur, quia dominum veſtrum Chriſtum Domini non cuſtodiviſtis*. Til. & la Cerda.

4 Hujuſmodi propria nomina ut hic a noſtris Bibliis ſunt fere omnia diverſa, ita etiam in ſequentibus non concordant,
ut

ſacerdotum occidit in ore gladii a viro uſque ad mulierem , et ab infante uſque ad nutrientem . Simili nunc modo conatus es, atque conaris eorum laniare corpora, quos videas præceptorum Dei memores tuo reniti præcepto. Non itaque mirari poterimus, ſi tu nos perſequaris; quando videamus Saul, quod non ſervum Domini David in manus tradiderint ejus, non ſolum trecentos quinque ſacerdotes, ſed & totam perdidiſſe civitatem. Perſequebatur Saul David, eum, in cujus ditione (1) cum
Ib. xxiv. 2. fuerit, ſæpe tamen ei ignoverit. *Et factum*, dicit ſcriptura, *cum reverſus eſſet Saul poſt alienigenas , et renunciaverunt ei dicentes : Ecce David in deſerto Gaddi eſt . Et ſumſit ſecum tria millia virorum electorum ex omni Iſrael, et abiit quærere David et viros ejus ante faciem venationis cervorum: & venit ad greges ovium, quæ (2) erant ad viam , & erat ibi ſpelunca , & introivit Saul ad ſellam , & David & pueri ejus interius ſpeluncæ ſedebant . Et dixerunt viri David ad eum: Ecce dies hic quem dixit (3) Dominus : Tibi dabo inimicum tuum in manibus tuis, & facies ei quæ placita ſunt ante oculos tuos . Et exſurrexit David , & demſit pinnam (4) chlamydis Saul occulte. Et factum eſt poſt hæc, & percuſſit cor David eo quod demſiſſet pinnam chlamydis : & dixit David ad pueros ſuos: Non mihi contingat a Domino ſi fecero hoc verbum domino meo, Chriſto Domini, inferre manum meam in eum, quia Chriſtus Domini hic eſt. Et ſuaſit David viros ſuos verbis , & non permiſit illis, ut ſurgentes occiderent Saul: & ſurrexit Saul , & deſcendit in viam , & exiit David poſt Saul dicens : Domine rex. Et reſpexit. Saul poſt ſe , & inclinavit ſe David in faciem ſuam ſuper terram , & adoravit eum , & dixit David ad Saul: Quare audis verba populi dicentium, Ecce David quærit animam tuam? & ecce in hac die viderunt oculi tui , quomodo tradidit te Dominus hodie in manibus meis in ſpelæo (5) , & nolui te occidere , & peperci tibi , & dixi : Non injiciam manum meam in dominum meum , quoniam Chriſtus Domini eſt: qui accepi pinnam chlamydis tuæ in manu mea , & ego abſcidi laciniam chlamydis tuæ, & non occidi te . Cognoſce & vide hodie, quoniam non eſt in manu mea malitia , neque injuſtitia , & non peccavi in te, & tu quæris animam meam accipere . Judicet Dominus inter me & te , et vindicabit me de te, manus autem mea non erit in te . Sicut dicitur parabola*

an-

NOTÆ.

ut facile inde videre ſit longe aliam vulgarem tunc temporis ipſos a nobis habuiſſe verſionem, quæ emendata poſtea fuerit. *Iidem* .

1 Pro *poteſtate* . Iid.

2 Ita habetur in vetuſto exemplari, cum dicendum fuiſſet *qui* . Til.

3 Sic interpungit Sabat. *Dixit Dominus tibi : Dabo &c.* Gr. Compl. Ἰδὲ ἐγὼ δίδωμι, quod noſtræ lectioni reſpondet.

4 Id eſt, *ademit occulte, & clam abſtulit oram chlamydis Saul* . Ubi dignoſcitur ſumma bonitas ipſius Davidis, qui , cum Saul interficere poſſet , tamen ei pepercerit . *Til. & la Cerda* .

5 Id eſt, *in ſpelunca, in loco abdito & concavo* . Sic ſæpe numero dictiones integras Græcas uſurpat Latinis eas immiſcens , ut ante dixit , *thlipſen* , θλῖψιν, pro *afflictione* : unde facile intelligere eſt tunc temporis ſic ipſos fuiſſe locutos: inſulæ etiam illæ , in quarum una hic auctor ſedem ſuam habebat , atque in aula imperatoris [1]græcizabant . *Til.*

[1] Græc.

antiqua , *Ex iniquis exiet nequitia: manus autem mea non erit in te. Retro quem tu perſequeris? canem mortuum, et retro pulicem unum. Fiat Dominus in judicem et in vindicem inter me, et inter te: videat Dominus et judicet judicium meum, et juſtificet me ex manu tua* . Talis mos eſt Dei cultoribus, ut totum reſervent Deo , ſcientes eſſe magnum vindicari ab eo. Interea, ſicuti ſuperius dixi, vide Saul , ubi compos mentis eſt , quæ dicat : at ubi impos efficitur , quomodo ſitiens ſit David juſti & innocentis ſanguinem. *Et factum eſt*, inquit, *cum conſummaſſet David verba hæc, loquens ad Saul, dixit Saul: Vox tua hæc, fili David? et exclamavit Saul et ploravit, et dixit ad David: Juſtus* (1) *es tu quam ego, quoniam tu reddidiſti mihi bona , ego autem tribui mala tibi: et renuntiaſti mihi hodie quæ feciſti mihi bona, ſicut concluſit me Dominus in manibus tuis , et non occidiſti me: et ſicut inveniat quis amicum ſuum, & præmittat eum in viam bonam, et Dominus retribuat tibi bona, pro quibus feciſti mihi hodie: et nunc ecce ego ſcio quoniam regnando* (2) *regnabit, & conſtituetur in manu tua regnum Iſrael, & nunc jura tu mihi in Domino, ſi non eradicabis ſemen meum poſt me: & ſi non exterminabis nomen de domo patris mei. Et juravit David Saul* . Poſt hæc utique debuerat jam mutari Saul ; ſed adhuc nec iſte deſinit perſequi, nec deficit parcere David . *Et ſurrexit* , dicit ſcriptura , *Saul, & deſcendit in deſertum opacum, & cum eo tria millia virorum electorum ex Iſrael quærere David* . Et infra: *Et miſit David exploratores , & cognovit quoniam venit Saul in Sicelet: & ſurrexit David occulte, & abiit in locum ubi dormiebat Saul, & Abner filius Ner princeps militiæ ejus: & Saul dormiebat in ſtragulis præclaris, & plebs erat circa eum . Et David dixit ad Amalech Cethæum , & Abeſſa filium Sarviæ fratrem Joab dicens: Quis introibit mecum in caſtris ad Saul ? & dixit Abeſſa ad David: Ego ibo tecum. Et intraverunt David & Abeſſa ad populum nocte, & ecce Saul dormiebat in ſtragulis pretioſis, & lancea fixa ad caput ejus præclara , et Abner dormiebat circa eum . Et dixit Abeſſa ad David : Concluſit Dominus hodie inimicum tuum in manibus tuis : & nunc occidam de lancea ſemel in terram figens, & non repetam illam . Et dixit David ad Abeſſa : Non continges illum : quoniam quis injiciet manum ſuam in Chriſtum Domini, & purus erit? Et dixit David: Vivit Dominus, quoniam niſi Dominus percuſſerit illum, aut niſi hora illius venerit, & moriatur, vel in pugnam deſcenderit & apponatur, mihi autem non ſit a Domino injicere manum* (3) *in Chriſtum Domini: & nunc accipe lanceam, quæ eſt ad caput illius, & lentem aquæ, & recedamus nos. Et accepit David lanceam, & lentem aquæ a capite ejus, & abierunt ipſi: & non erat qui videret , neque qui ſciret , & non erat qui vigilaret : omnes enim dormiebant, quoniam timor Domini irruerat in illos : & tranſivit David contra, & ſtetit in cacumine montis longe , et erat magnum iter inter eos : et de-*

Ibid. 17.

Ib. xxvi. 2.

Ibid. 4.

NOTÆ.

1 Græc. δίκαιος; apud Sabat. *juſtior*.

2 *Regnando* omittitur a Sabat. at eſt in Gr. βασιλεύων.

3 *Manum meam*. Vatic. ut in Græco.

deprecatus eſt David populum, et Abner, et loquutus eſt dicens: Non reſpondis Abner? Et reſpondit Abner, et dixit: Quis es tu qui vocas me? Quid eſt? Et dixit David ad Abner: Vir tu es; et quis ſicut tu in Iſrael? quare non cuſtodis dominum tuum regem? quoniam intravit unus de populo diſperdere dominum tuum regem. Non eſt bonum hoc quod feciſti: vivit Dominus quoniam filii mortificationis vos eſtis, qui non cuſtodiiſtis (1) *dominum regem veſtrum, Chriſtum Domini: & nunc vide ubi eſt lancea regis, & lentis aquæ quæ erat ad caput ejus. Et cognovit rex Saul vocem David, & dixit: Vox tua hæc, fili David? Servus tuus, domine rex. Et adjecit David: Ut quid hoc perſequitur dominus meus retro ſervum ſuum? quoniam quid deliqui, & quæ eſt a me malitia? & nunc audiat dominus meus rex verba ſervi: Si* (2) *Dominus Deus tuus incutit te in meum dolorem, & victimam immolationis: quod ſi filii hominum, maledicti hi* (3) *in conſpectu Domini, quoniam ejecerunt me hodie non confirmatum eſſe in teſtamentum Domini, dicentes: Vade, ſervi diis alienis. Et nunc non cadet ſanguis meus in terram ante conſpectum Domini, quoniam exiit rex Iſrael quærere pulicem unum, ſicut perſequitur noctua in montibus. Et dixit Saul: Peccavi, converte fili David, quoniam non malignabor in te jam, ideo quoniam anima mea accepta eſt ante oculos tuos in diem hunc, in quo ſtultus factus ſum, & ignoravi multa vehementer. Et reſpondit David dicens: Ecce lancea regis: accedat unus ex pueris & accipiat eam. Et Dominus reſtituat unicuique juſtitias, & fidem ſuam, ſicut tradidit te hodie in manibus meis, & nolui injicere manum meam in Chriſtum Domini. Ecce ſicut exaltavit ſe anima tua in diem hunc ante oculos meos, ſic ſignificetur anima mea in conſpectu Domini, & abripiat me, & eruat me ex omnibus tribulationibus. Et dixit Saul ad David: Benedictus tu fili, & faciens & potens poteris.* Hæc iccirco indidi, ut tandem poſſes conjicere, ſic te ſive Athanaſium, ſive nos injuſte perſequi, ſic te famulari in tuæ ſalutis necem, ſic tibimet mortis apud divinitatem contrahere pericula, ut ſibi per hæc quæ egerit contraxerit Saul. Si hæc non ita ſunt, dic cur nos perſequaris? nempe quia non fundamus ſanguinem innocentem. Quem vis imitemur, tene aut David? de David enim ſcriptum
2 Reg. viii. 15. invenio: *Et David regnavit in Iſrael, & erat faciens judicium & juſtitiam in toto populo ſuo*: te vero eſſe cernimus injuſtum judicem, cultorum Dei interfectorem. Cur nos perſequeris? nempe quia noluerimus, ut tu es, fieri apoſtatæ, quia noluerimus unicum Dei negare Filium. David liber & Trinitatem loquitur perfectam, & unam narrat deitatem Patris & Filii & Spiritus ſancti; & tu eſſe inveniris apoſtata. Quem, inquam, ſequar, tene an David? illum ne cultorem Domini, miſericordiæ amatorem; an te ſacrilegum, carnificem? cujus ſapientiæ homo per-

NOTÆ.

1 *Cuſtodiſtis*. Vatic.

2 *Si Dominus Deus tuus incutit te, in vet odoretur victimam*. Latin. ex Vulg. & Græco. *Dominus Deus incutit*. Vatic. omiſſo *tuus*, ut in Græco.

3 Οὐαί. Græc. quod omittitur a Sabat.

perſequeris Athanaſium ? Mirarer te hæc agere, ſi non & Achab rex ſic Heliam & ceteros Domini prophetas fuiſſet perſecutus : mirarer te perſequi Dei hominem, ſi non in omnibus te Achab eſſe cernerem. Denique talia tibi dicuntur a nobis, qualia & illi a Dei dicta ſint domeſticis : *Noli Baal colere, noli idolis ſervire, ſed Deo; ſervi Deo Abraham, Deo Iſaac, Deo Jacob, ſervi Deo Iſrael.* Si talia meminiſti dixiſſe Heliam & ceteros prophetas Domini ad Achab apoſtatam regem, adverte ſimilia tibi ab eis, quibus docendi dederit auctoritatem Dominus, dici. Noli, Conſtanti, cum Arianis pugnare contra Dei domum, noli idololatriam Arii introducere in eccleſiam, noli negare unicum Filium Dei, deſine perſequi apoſtolicam atque evangelicam fidem. Hæc quia dicamus, videmur eſſe tibi inimici : ſic fuerunt regi vera ſibi dicentes inimici. Percurramus denique quænam fuerint orta, quæ facta inter Heliam Domini prophetam & Achab tuum coapoſtatam; & invenies te eſſe hodie Achab. *Vivit*, inquit Helias, *Dominus, cui adſiſto ante conſpectum, ſi erit annis iſtis ros & pluvia, niſi per verbum oris mei.* 1. Reg. XVII. 1.
Quod utique cum impletum fuiſſet, debuerat vecors cognoſcere verum Deum ſolum potentem totum non fuiſſe, niſi illum, cui ſerviret Helias. Quid agit Achab? Videt per triennium & eo amplius non eſſe pluviam, & magis eſt idolis ſerviens, magis eſt cupiens interficere Heliam. Audit Dei propheta ore ſacrilegi Achab: *Si* (1) *tu es ipſe, qui evertis Iſrael?* Ib. XVIII. 17. Sic & tu dicis Athanaſio vel nobis, quod enim nos (2) ſumus vertentes Dei populum, cum tu ſis ad tuam ſuſcipiendam hæreſim Chriſtianos convocans : ſed audis a nobis quæ audiit Achab ille cultor idololatriæ ab Helia glorioſo: *Non nos evertimus Dei domum, ſed evertis tu & domus patris tui.* Aut negabis nihil te cogitare, niſi ut omnes nos coapoſtatas efficias tuos ? Sed ut cœperam de Heliæ & Achab dicere actibus : *Et dixit Helias: Ego non verto Iſrael, ſed evertis tu &* Ibid. 18. *domus patris tui, dum relinquitis vos Dominum Deum noſtrum, & itis poſt Baal. Et nunc mitte, & congrega ad me omnem Iſrael in montem Carmeli, & prophetas confuſionis quadringentos quinquaginta, & prophetas lucorum quadringentos, manducantes & bibentes in menſa Jezabel. Et miſit rex Achab ad omnem Iſrael, & collegit omnes prophetas in montem Carmeli : & acceſſit Helias ad omnes, & dixit eis : Uſquequo vos claudicatis ſenſu veſtro ? ſi eſt Domi-*

NOTÆ.

1 A Sabat. omiſſus verſiculus, qui cum Græco optime cohæret.

2 *Non ſumus vertentes* dicit more Græcorum pro *non vertimus*, & *vertimus* pro *evertimus*; ſicut ait paullo infra : *Non nos evertimus Dei domum, ſed tu*, id eſt, *non perturbamus Dei domum, non confundimus, neque delinquere facimus Dei populum, quemadmodum vos Ariani.* Deinde paullo inferius *vertere* uſurpat pro *convertere*; ſic inquiens : *Nec poſt tanta dignatur ſemet vertere ad Deum*, id eſt *convertere ad Deum, & eum obſecrari, ut ipſi ſit miſericors.* Til. & la Cerda. Adverte tamen in ipſo textu editum fuiſſe *nos ſumus* &c. quam locutionem retinemus, cum & interpunctionis & ſententiæ ratio id poſtulet : error librarii forte irrepſit in notam Tilii, ubi *non* pro *nos* editum.

minus Deus, ite poſt ipſum. Si autem Baal eſt, ite poſt illum. Et non reſpondit illi populus verbum: & dixit Helias ad populum dicens: Ego ſuperavi (1) *ſolus* (2) *prophetarum Domini unus, & propheta hujus Baal quadringenti quinquaginta viri, & propheta lucorum quadringenti; dentur ergo nobis duo boves, & eligant ſibi illi unum, & demembrent, & imponant eum ſuper lignum, & ignem non ſupponant; & ego faciam bovem alterum, & ignem non ſupponam. Et clamate in nomine deorum veſtrorum & ego clamabo in nomine Dei mei, & erit hic Deus quicumque exaudierit nos in igne, hic erit Deus. Et reſpondit omnis populus, & dixerunt: Bonum verbum quod locutus eſt Helias. Et dixit Helias ad prophetas confuſionis: Eligite vobis vitulum unum & facite priores, quoniam vos multi eſtis, & clamate in nomine deorum veſtrorum, & ignem nolite ſupponere. Et acceperunt vitulum, & fecerunt; & invocabant in nomine Baal a mane uſque ad veſperam, & dicebant: Exaudi nos Baal, exaudi nos. Et non fuit iſtis vox neque auditio. Et appoſuit Helias Theſbites dicens: Invocate in voce magna pariter, ne forte occupatus ſit, vel dormiat ipſe, & ſuſcitabitur. Et illum vocabant in voce magna, & ſecabant ſe ſecundum conſuetudinem ſuam gladiis & novaculis uſque ad effuſionem ſanguinis ſuper ſe, & prophetabant uſque dum tranſiret meridies; & factum eſt quomodo* (3) *tempus erat ut accenderet* (4) *ſacrificium, & loquutus eſt Helias Theſbites ad prophetas dicens: Diſcedite amodo, & ego faciam holocauſtomata. Et diſceſſerunt & abierunt; & dixit Helias ad populum: Accedite ad me. Et acceſſerunt omnes populi ad eum, & accepit Helias duodecim lapides ſecundum numerum tribus Iſrael, ſicut locutus eſt Dominus ad eum dicens: Iſrael erit nomen tuum. Et ædificavit lapides, & reſtituit altare Domini quod diſſipatum fuerat, & fecit foveam, quæ caperet duas metretas ſeminis in gyro altaris, & conſtipavit ſcizas* (5) *ſuper altare quod fecit, & demembravit holocauſtum, & impoſuit ſcizam, & ſtipavit ſuper altare, & dixit: Accipite mihi quatuor hydrias aquæ, & effundite ſuper holocauſtum, & ſuper ſcizam. Et dixit: Iterum afferte. Et iterum attulerunt. Et dixit: Repetite tertio. Et repetierunt tertio, & manabat aqua in circuitu ſacrarii, & foveam impleverunt aqua. Et clamavit Helias in cælum, & dixit: Dominus Deus Abraham, & Iſaac, & Iſrael, exaudi me Domine, exaudi me hodie in igne, ut ſciant* (6) *omnis populus hic, quoniam tu es Dominus Deus Iſrael, & ego ſervus tuus, & propter te feci hæc opera, & tu verſaſti* (7) *cor populi hujus retro. Et cecidit ignis*

NOTÆ.

1 Pro *ſuperſum*, id eſt *ſolus inter Dei veros prophetas remanſi & ſuperſum, qui vos quadringentos falſos Baal prophetas vincam.* Til. & la Cerda.

2 *Solus* demit Latin. Sed retinenda vox, quæ vim Græcæ dictionis *μονώτατος* egregie exprimit alteri voci *unus* conjuncta, quaſi *uniſſimus* diceres.

3 Pro *quando*. Til. & la Cerda.

4 Sabat. *aſcenderet* juxta Græc. *ἀναβῆναι*.

5 Id eſt, *collegit ſchizas*, id eſt ligna quæ ſecuerat, & ſciderat ſuper altare. Nam *σχίζειν ſcindere* eſt vel *ſecare*, & *σχίζα* lignum ſectum, & in particulas diſciſſum. *Til. & la Cerda.*

6 Cum Græco *γνώτωσαν*; *ſciat* legitur à Sabat.

7 Pro *avertiſti*, ac ſi diceret, *Propter malitiam populi ejus eum retro a te avertiſti*; quæ interpretatio ad verſionem Hebrai-

ignis a Domino de cælo, & comedit holocauſta, & ſcizas, & aquam quæ erat in altare, & lapides & terram linxit ignis: & cecidit totus populus ſuper faciem ſuam, & dixit: Vere Dominus Deus ipſe eſt Deus. Et dixit Helias ad populum: Suſcipite prophetas Baal, nemo ſit ſalvus ex illis. Et ſuſceperunt illos, & deduxit (1) *illos Helias ad torrentem Ciſon, & occidit illos ibi; & dixit ad Achab: Manduca & bibe, quoniam vox eſt pedum pluviæ. Et aſcendit Achab, ut manducaret & biberet: et Helias aſcendit in Carmelum, & inclinavit ſe in terram, & poſuit faciem ſuam inter genua, & dixit puero ſuo: Aſcende & proſpice viam maris. Et reſpexit puer, & dixit puer: Non* (2) *eſt nihil. Circumage te ſepties. Et factum eſt in ſeptimo, et ecce nubis puſilla, quaſi veſtigium hominis adducens aquam de mari. Et dixit illi Helias: Aſcende, & dic ad Achab: Junge currum tuum & aſcende, ne comprehendat te pluvia. Et factum eſt hinc & inde, & cælum contenebricavit* (3) *nubibus, & ventis, & facta eſt pluvia magna: & plorabat & ibat Achab in* (4) *Iſrael, & manus Domini erat in Heliam.* Cognoſcis in qua perverſitate hodie tu ſis manens, in qua manſerit & Achab: de tantis etenim ſignis ac prodigiis exhibitis non dignatur gaudere cum populo, ſed dolet, cur Helias ſacerdotes ac prophetas idolorum fuerit auſus interficere: nec poſt tanta dignatur ſemet vertere ad Deum, ſed magis adhuc ejus perſequitur cultorem. Videt quia eſt Deus in Helia, & magis quærit ejus animam. Conſpicit prophetas Baal & lucorum fuiſſe dæmoniorum cultores, & illos magis etiam exſtinctos diligit, quam eum, quem tot modis adverterat Dei domeſticum. Ita & tu eos dignaris diligere, quos hæreſis Arianæ ſectæ vides homines, & es Dei cultores quam acerrime perſequens. Pauca de multis geſtis inter Achab & Heliam iccirco duxi tibi ingerenda, ut poſſia noſcere (5) vos, ex quo Deum dereliquitis, neque ſignis, neque prodigiis facile converti ad eum, ſed magis in veſtris durantes erroribus, ut beſtias immanes ſævire in gregem Dei cultorum. Deprecamur te, Conſtanti, ne adhuc in his tuis malis digneris demorari, ſed magis emergas a turbinibus diaboli, ne illa comprehendant te mala, quæ Achab & Jezabel. Nec in eo dicas felicem te, quia potens ſis ad Dei perſequendos homines; quando videas potuiſſe ad petitum Heliæ exſtingui Achab & Jezabel, & tamen fuerint reſervati, ut plenius & Heliæ Dei hominis tolerantia fuiſſet beatificata, & illorum impleta impietatis menſura: quaſi vero non poſſet Helias petere Deum, ut arderent perſecutores religionis ejus idolorum cultores. Ignem petit dari de cælo ad ſacrificia conſumenda;

NOTÆ.

braicam propius accedit. *Til.*

1 *Deduxerunt*. Vatic.

2 More Græco, pro *non eſt aliquid*, vel *non eſt quidquam*. Til. & la Cerda.

3 Id eſt, *cælum tenebroſum & obſcurum factum eſt*, ſicuti fit adveniente pluvia. *Id.*

4 *Jezrael*. Latin. & Sabat. uti Græc. & Vulg.

5 Pro *cognoſcere*, ſiva *noſse*. Til.

1 Et

da; illico deſcendit pluvia, quæ triennio fuerat ablata & menſibus ſex; petit, & illico datur aqua; quamplurima ſigna fiunt; & exſtingui Dei inimici ad petitum Heliæ non potuerunt, cum etiam illos honoratos quinquagenarios ad Heliæ dictum deſcendens ignis conſumſerit? Vides hodie poſſe, quia perſequaris Athanaſium, vel nos te fulmine aut quolibet modo exſtingui (1), ſed reſervari ad hoc, ut aut te convertas, aut omnis poſſit impleri iniquitatis tuæ menſura. Perſequebatur Achab rex Heliam, ut tu perſequeris nunc Athanaſium. Dixit nempe Jezabel ad Domini prophetam, poſteaquam comperiiſſet per Heliam illas virtutes exhibitas, & prophetas confuſionis atque religionum ſacerdotes in-
Ib. xix. 2. terfectos: *Hæc (2) mihi faciant dii & hæc mihi adaugeant, ſi non in hac hora cras poſuero animam tuam, quemadmodum animam unius ex illis*. Sed quid audit Helias a Deo, poſt quadraginta dierum ac noctium celebratum jejunium? nempe ut ungeret reges, per quos Achab & ſocii exſtinguerentur. Eſt cum Helia miſericordia Dei, cognoſcit Helias diligi ſe a Deo: contra Achab Heliæ perſecutor ita eſt miſer, ut in diaboli ſemper poteſtate fuerit. Sic Athanaſium juſte puniri mandaſti, quomodo & Jezabel Nabutheum (3) Iſraelitem: ſic tu veros teſtes produxiſti contra Athanaſium, ut illi produxerunt ad quos ſcripſerat
Ib. xxi. 9. Jezabel dicens: *Jejunate (4) jejunium; & ſedeat Nabutheus in primo populo, & collocate duos viros filios iniquorum contra eum, & teſtentur adverſus eum dicentes: Maledixiſti Dominum & regem; & deducite eum, & lapidetur & moriatur*. Talia ſunt opera nunc veſtra Arianorum: reos nos dicitis, impingitis multa, nec teſtibus falſis egetis, ipſi enim teſtes in omnibus falſi eſtis. Sic vos filii perditionis Ariani interficere tentatis Athanaſium, quomodo Nabutheum Jezabel; tamquam poſſetis omnia conſpicientis effugere manum. Scis vindicaſſe Deum ſanguinem Nabuthei, mortem ejus de manibus interfectorum exquiſiviſſe; & arbitraris ex tuis manibus non Deum exquiſiturum ſanguinem ſacerdotis
Ibid. 17. ſui Athanaſii? *Et (5) dixit Dominus ad Heliam Theſbitem dicens: Surge & deſcende in obviam Achab regi Iſrael, qui eſt in Samaria, quia hic in vineam Nabuthei deſcendit, ut poſſideat eam. Et dices ad eum: Hæc dicit Dominus: Quomodo occidiſti Nabutheum, & poſſediſti vineam ejus, propter hoc hæc dicit Dominus: In loco in quo linxerunt canes & ſues ſanguinem Nabuthei, ibi lingent*

NOTÆ.

1 *Exſtinguere* legendum videtur.

2 Et hic verſiculus a Sabat. prætermiſſus, qui a Græco aliquantum differt, & ferme congruit cum Vulg.

3 Pro *Naboth*. Ita & Joſephus lib. 8. Antiq. cap. 13. ex tribus Codd. Vatic. Henneberg. & Busbequiano in edit. Havercampii.

4 Verſ. Ant. *Et conſtituite Nabuthe in principem populi, & conſtituite .... iniquitatis ex adverſo ejus, ut falſum teſtimonium perhibeant .... Benedixit Deum & regem: & producite illum & lapidate*. Lucifer aptius hæc cum Græco: ἐν ἀρχῇ τοῦ λαοῦ, *in primo populo*; παρανόμων, *iniquorum*; καταμαρτυρησάτωσαν αὐτοῦ, *teſtentur adverſus eum*; & addit *moriatur*, ut Græc. καὶ ἀποθανέτω.

5 Hunc verſiculum, *Et dixit Dominus ad Heliam Theſbitem dicens*, omittit Sabat., qui cum Græco & Vulgata cohæret.

1 Græ-

genc canes ſanguinem tuum , & fornicariæ lavabunt in ſanguine tuo . Et dixit Achab ad Heliam : Si inveniſti me inimicus (1) *meus? Et dixit Helias: Inveni, quoniam cogitaſti facere maligne ante conſpectum Domini, ut exacerbares eum. Hæc dicit Dominus: Ecce ego induco ſuper te mala , & ſuccendam poſt te ignem, & diſperdam cuum* (2) *Achab mingentem ad parietem, & contemtum, & reliquum in Iſrael: & dabo domum tuam ſicut domum Hieroboam filii Nabath, ſicut domum Saba filii Aeia, pro omnibus exacerbationibus, quibus exacerbaſti , & peccatum dediſti in Iſrael . Et ad Jezabel locutus eſt Dominus dicens : Canes manducabunt eam ante murum Iſrael* (3) *: & mortuos tuos in civitate manducabunt volucres cæli* . Quid tu , Conſtanti , dicis ad hæc ? minora aſtruis eſſe peccata tua , quam fuerunt Achab & Jezabel ? illi ſacerdotes Dei ſunt perſecuti, interimerunt Dei domeſticos, religionem Dei tulerunt, & idololatriam ſtatuerunt , populum averterunt a Deo, & tu hæc omnia feciſti ac facis. Sic nos tu vocas inimicos tuos quomodo & Achab Heliam, qui cum audiſſet ore prophetæ Domini indignationem, dixerit: *Si inveniſti me inimicus Achab regi* ? nempe quia Ibid. 20.
diceret, *Noli idolis ſervire, ſed Deo ſoli Abrahæ, Iſaac, & Iſrael*: & nunc quia tibi dicatur , *Noli eſſe hæreticus, ſed eſto Chriſtianus* , inimicos vocas , quod tibi idololatriam tradenti hæc ingerentur (4) , quæ fuerint ingeſta & per Heliam regi Achab; qui Achab dilexiſſet profecto Heliam, ſi ejus idolis Domini propheta cenſuiſſet ſerviendum, derelinquendum vero Deum . Negare (5) tu id non potes , quod enim ſi eſſe elegiſſemus quod ipſe es , fuiſſes nos ſingulari dilecturus affectu . Quibus rebus intelligeris eſſe filius peſtilentiæ , tenebrarum fons , gurges omnium malorum , caput totius nequitiæ, ſentina omnium blaſphemorum , hæreticorum fomes, radix amaritudinis, arbos igni deſtinata, quippe adferens fructus mortiferos, inimicus Dei , hoſtis eccleſiæ , veritatis interpolator , pravitatis concinnator, injuſtitiæ amator , juſtitiæ adverſarius, totus in tenebras, & quidem inextricabiles converſus , factus vero verius templum omnium dæmonum , quorum inſtinctu hæc cuncta, ut Achab , perpetratus fueris mala , ac perpetreris . Sed non diu, niſi te converteris ad Deum, eſſe poteris impunitus; cum cernas quæ receperint Achab & Jezabel . Si enim Achab, ſicut ei fuerat promiſſum ore Heliæ, interit, ſi canes comedunt Jezabel , tu eris a tantis impunitus facinoribus? qui non ſolum non doles interfeciſſe te Deo mancipatos, ſed & adhuc glorieris , exiſtimans bene te feciſſe . Nec mirum cum præſcius futurorum, cujus tu negator es, dixerit in Evangelio: *Veniet* (6) *hora, ut omnis qui vos occiderit putet ſe officium Deo facere*; Io. XVI. 2.

NOTÆ.

1 Græc. ὁ ἐχθρός μου. Legit Sabat. *inimicum tibi*.

2 Id eſt, *quidquid tuum eſt, uſque mingentem* &c.

3 *Jezrael*. Vatic. cum Græco.

4 *Ingerantur*. Id.

5 *Negaret , ut totidem non poſſes* . Id. corrupte.

6 Verſ. Ant. *Hora mea, ut omnis, qui interfecerit vos, arbitretur obſequium præſtare*

cere; ſed hoc faciunt quia neſciunt neque Patrem , neque unicum Filium ejus. Sciens tu, degens ſine notitia Dei perſequeris Athanaſium vera tibi dicentem, ex toto amantem Deum corde . Sic & Achab perſecutus Heliam. Sed vide exitum Heliæ atque inimici ejus Achab. Heliam conſpice translatum ad (1) amicitias Dei perſruendas æternas; & nunc Achab torquetur in exterioribus tenebris . Eſt Helias de Dei gaudens amicitiis, & eſt Achab exſolvens perpetuas pœnas. Erit ſine dubio Athanaſius in convivio ubi eſt Helias, & tu eris in loco illo tormentorum, niſi tibi conſulueris, in quo detinetur Achab, cujus in omnibus imitator reperieris (2) . Iſtud eſt ſapere, ut elegiſſes infelicitatem æternam Achab regis, magis quam frui ſelicitate perpetua, quam eſt conſecutus Helias ? cujus translationem loquitur ſcriptura in quarto Regno-
4. Reg. 2. 11. rum libro, dicens: *Euntibus autem illis & loquentibus , ecce currus igneus , & equi ignei , & ſeparavit inter utroſque : & aſcendit Helias in commotione quaſi in cælum: & Heliſæus videbat , et ipſe clamabat , & dixit : Pater, pater, agitator Iſrael . Et non vidit eum amplius.* Non novum nobis tuum , hæretice , factum poterit videri , ſi nos perſequaris Domini ſacerdotes ; cum in libro Paralipomenon ſecundo inveniamus Hieroboam & ejus filios
2. Paralip. 11. 12. hæc egiſſe . Sacra ſcriptura, *Juda* , inquit, *& Beniamin , & levitæ , & ſacerdotes qui erant in omni Iſrael, convenerunt ex omnibus finibus , quoniam dereliquerunt levitæ & tabernacula ſua et poſſeſſiones ſuas, et abierunt ad Hieroboam* (3), *quoniam repellit eos Hieroboam , et filii ejus , ut non ſervirent Domino . Et conſtituit ibi ſacerdotes excelſorum, et ſimulacris , et dæmoniis , et vitulis , quæ fecit Hieroboam: et projecit eos a* (4) *filiis Iſrael, et a tribubus Iſrael , qui dederant cor ſuum quærere Dominum Deum Iſrael* . Non erit itaque admirandum, ſi tu nos vel nobis divinitus commiſſos perſequeris , ſi de re nobis commiſſa nos pellis, ſi denique locis noſtris ordines Dei inimicos eos, qui tecum dereliquerunt Deum, quando videas hæc te implere quæ fecerit Hieroboam . Quid eſt enim dicere : *Fidem apud Niciam damnate conſcriptam, et ſuſcipite meam* ; niſi hoc quod dixit Hieroboam , *Et relinquite Deum , & ſervite ſimulacris meis* ? Quis tu homo dicis; *Damnate abſentem , inauditum , innocentem* ? certe is, qui jam fidem apoſtolicam negaveras atque evangelicam , nempe is , qui traditionem beatorum deſtruxeras, quantum apud te ac tuos eſt, apoſtolorum: inde denique factum eſt, ut ad tantam venires vecordiam , quia fueris ut Hieroboam ſine Deo . Ceterum ſi Deum habuiſſes , ſi te ejus meminiſſes cultorem, numquam profecto diceres; *Damnate innocentem, percutite inauditum , abſentem , conſacerdotem veſtrum* . Et ut videas te non eſſe in

Deo,

NOTÆ.

re Deo ; ſed hæc faciunt vobis , quia non noverunt Patrem neque me . Cum Cypriano ep. 56. congruit Lucifer uſque ea verba , *ſed hoc faciunt* &c.

1 Vide , quæ de hac re diſſeruimus in Præfat.

2 *Reperiris* . Latin.

3 *Roboam* . Id. & recte ; in Græco, Πρὸς Ἰούδα εἰς Ἱερουσαλὴμ, ubi Roboam regnabat .

4 *A filiis Iſrael* , demitur a Latin. & abeſt

Deo, unde & talia fieri mandaris, accipe regem, cum quo pro meritis fuerit Deus ſuus, accipe & ejus obſecrationem ad Domini ſacerdotes, quos populo Dei impellebat juſtum judicare judicium: conſpice etiam tuorum a te contra eccleſiam inſtitutorum judicium (1), & illius miniſtrorum actus, & poteris perpendere, ſi tecum non immundi ſpiritus ſunt, qui fuerunt cum Hieroboam. *Et habitavit*, inquit in li- Ib. xix 4.
bro ſecundo Paralipomenon, *Joſaphat in Jeruſalem, et converſus eſt, et exiit in populo a Berſabee uſque ad montem Ephrem, et convertit eos ad Dominum Deum patrum ſuorum, et ſtatuit judices in omnibus civitatibus Juda munitis, et per ſingulas civitates dixit judicibus: Videte quid (2) vobis facietis: non enim homini judicabitis, ſed Domino, et vobiſcum eſt in verbo, et nunc ſit timor Domini ſuper vos, ut ſervetis et faciatis. Neque enim eſt cum Domino Deo noſtro iniquitas, neque perſonæ acceptio, neque munerum acceptio. Et quidem in Hieruſalem ſtatuit Joſaphat de levitis, & ſacerdotibus, & principibus Iſrael in judicium Domini, & judicare (3) habitantes in Jeruſalem. Et mandavit ſuper eos dicens: Ita facietis in timore Domini, in corde perfecto; et omne judicium quod acceptum fuerit ſuper vos a fratribus veſtris, qui habitant in civitatibus ſuis, inter medium ſanguinis et ſanguinis, inter medium legis, in mandatis ac juſtificationibus, et ad judicia: et diſtinguetis eis (4), et non peccabunt Domino, et non erit ira ſuper vos et fratres veſtros: ſic facite, et non peccabitis. Ecce Amarias ſacerdos princeps ſuper vos in omne verbum Domini, et Jabadias (5) filius Zmabel, qui princeps eſt domui Juda in omne verbum regis: et ſcribæ, et levitæ in conſpectu veſtro. Confortamini et facite, et erit Dominus vobiſcum cum bono.* Numquid dixit ad Domini ſacerdotes, vel ad regni ſui principes, vel ad ceteros judices, *Condemnate juſtum, perſequimini innocentem, damnate, interficite omnes credentes in Deum*? Numquid dixit, *Amate, quod non amat Deus; odite juſtitiam, diligite injuſtitiam*, ſicuti dicis tu? Aut numquid negare poteris te dixiſſe, *Damnate Athanaſium abſentem, inauditum?* Joſaphat Deo dicatus rex Judæ dicit ſecundum Domini judicandum legem; & tu dicis in apoſtaſiam converſus rex, *Damnate inauditum*. Pone interea, Conſtanti, hodie in corpore eſſe Joſaphat regem, & utroſque vos dicere ad nos, ille quidem hæc: *Videte quid vos facietis: non enim* Ibid. 6.
homini judicabitis, ſed Domino, et vobiſcum eſt in verbo, et nunc ſit timor Domini ſuper vos, ut ſervetis et faciatis. Neque enim eſt cum Domino Deo noſtro iniquitas, neque perſonæ acceptio; tu contra eſſe damnandum dicas inauditum, & eum quidem quem etiam ipſe ſcias innocentem; cui obe-

NOTÆ.

abeſt a Græco & Vulg.

1 *Judicum*. Vatic.

2 *Vos facitis*. Latin. ut in Græco, ὑμεῖς ποιεῖτε. Infra: *Vos facietis*.

3 Id eſt, *ad judicandum*, & *ut judicent habitatores Jeruſalem*. Til.

4 *Eos* apud Sabat. ſed Græc. αὐτοῖς.

5 *Zabadias filius Iſmael*. Latin. cum Græco.

obedire poterimus nos antiſtites Dei ? nos , quos ante populo ſuo ore
Jer. III. 15. Jeremiæ promiſerat dicens : *Et dabo vobis paſtores ſecundum cor meum , & paſcent vos , paſcentes cum diſciplina*. Cui , inquam , obediremus , tibi ne an Joſaphat dicato Deo viro , qui id nos facere compelleret , quod meminiſſemus fieri mandaſſe Deum ? Si itaque illum cognoſcis Domini implere præcepiſſe mandata, te vero exſtitiſſe non ſolum Dei mandatorum deſtructorem , verum etiam ipſius deſertorem , ſupereſt ut videas , quis veſtrum fuerit homo Dei, quis ejus clementiæ fecerit voluntatem . Legimus ſcriptum ſic de illo :
2. Paralip. XVII. 3. *Et factus eſt Dominus cum Joſaphat , quoniam ambulavit in viis patris ſui (1) primis , & non quæſivit ſimulacra , ſed Dominum Deum patris ſui , & in mandatis ejus ambulavit , & non ſic (2) opera Iſrael : & direxit Dominus regnum ejus : & dedit omnis Juda munera Joſaphat : & factæ ſunt illi divitiæ & gloria multa : & exaltatum eſt cor ejus in viis Domini , & adhuc amputavit & (3) lucos a Juda : & tertio anno regni ſui miſit duces ſuos , & filios virtutum .*
Ibid. 8. Et infra : *Et cum illis Elimaſat , & Joram ſacerdotes , & docebant Judam , & cum illis librum (4) legis Domini , & pertranſierunt in civitates Juda , & docebant populum. Et factus eſt pavor Domini in regnis terræ , & in circuitu Juda , & non bellaverunt Joſaphat : & ab alienigenis adferebant (5) Joſaphat munera , & argentum , & dona , & Arabes adferebant illi arietes ovium ſeptem millia ſeptingentos ; & erat Joſaphat ambulans magnificatus uſque in altum .* Quid tu tale facis ? nempe miſiſti per omne regnum tuum , ut cuncti mandata Dei deſpueremus , ſuſciperemuſque præceptum tuum , quod tentaret impugnare Domini præceptum . Joſaphat miſit principes virtutis regni ſui , miſit conſiliarios ſuos , miſit levitas ac Domini ſacerdotes , obſecrans ut cuncti cultores Domini fuiſſent in regno ſuo , ut omnes unanimes Deo tantum ſemet præberent famulos ; mittit etiam librum ſacræ legis per glorioſum Moyſem traditum , ut nihil extra feciſſent (6) , quam quæ fieri mandaſſet Deus . Tu non ſolum legem Domini inveniris impugnaſſe , quæ præcepit innocentem & juſtum non necandum , ſed & ipſum dereliquiſſe Deum ; ſiquidem non ſis apoſtolicam tenens fidem , ſed Arii perfidiam . Ille populum errantem ab idolis convertit ad Deum , tu populum Deo dicatum conatus es facere apoſtatam , quod es tu , hoc eſt , ſacrilegus . Perſecutus es atque perſequeris Athanaſium , ejus ſitiens cruorem . Sed vide quid Spiritus ſanctus dicat in nono
Pſ. IX. 6. poſt 21. pſalmo , in quo tu mihi ſpecialiter deſcriptus eſſe videris : *Dixit in corde ſuo : Non movebor a (7) ſæculo in ſæculum ſine malo , cujus os maledictione* ple-

NOTÆ.

1 *Patris ſui David* . Id. cum Vulg.

2 *Sicut* . Id. & Til.

3 Particula *&* deeſt apud Sabat. qui legit etiam *de Juda* pro *a Juda*.

4 *Erat liber legis* , apud Sabat.

5 Ita Græcus : Ἀπὸ τῶν ἀλλοφύλων ἔφερον .

6 Pro *facerent* ſuo more . Til.

7 Verſ. Ant. *De generatione in generationem ..... in occulto ..... in occulta ſicut leo in cubili ſuo ...... pauperem dum abſtrabit illum . In laqueo ſuo adfligabit illum .... dum dominabitur* &c.

plenum eſt, & amaritudine & dolo : ſub lingua ejus labor & dolor : ſedet in
inſidiis cum divitibus in occultis, ut interficiat innocentem. Oculi ejus in pau-
perem reſpiciunt : inſidiatur in abſconſo ſicut leo in ſpelunca ſua, inſidiatur ut
rapiat pauperem, rapere pauperem, donec adducat eum in converſatione ſua : in
laqueo ſuo humiliavit eum, inclinavit ſe, & cadet dum dominatur pauperum.
Dixit in corde ſuo : Oblitus eſt Deus, avertit faciem ſuam, ne videat uſque in
finem. An ſi in hac perſeveraveris nequitia, non erit dici dignum de
te : *Avertit faciem ſuam ne videat uſque in finem?* Tanta ſunt funera tua, Ibid.
Conſtanti, ut cum dicitur in pſalmo decimo ex perſona populi noſtri :
In Domino confido, quomodo dicitis (1) animæ meæ, Tranſmigra in montem ſicut Pſ. x. 1.
paſſer? quoniam ecce peccatores intenderunt (2) arcum, paraverunt ſagittas ſuas in
pharetra, ut ſagittent in obſcuro rectos corde; tu mihi deſcriptus eſſe cum
ſcelerum tuorum participibus videaris. Cognoſcimus etenim vos Aria-
nos eſſe temporis noſtri antichriſtos : aut ſi non is es, qui merearis
numerari inter antichriſtos, æſtima (3) Dei unici Filii negator. Dicit
Spiritus ſanctus per prophetam : *Dominus in templo ſancto ſuo, Dominus (4)* Ibid 5.
in cælo ſedes ejus : oculi ejus in pauperem reſpiciunt, & (5) palpebræ ejus interro-
gant filios hominum. Dominus interrogat juſtum & impium : qui autem dili-
git iniquitatem, odit animam ſuam. Et tu ſtatuiſti eum puniendum, quem
nec ipſe cognoveris reum, niſi tantum in eo, quod tuæ blaſphemiæ re-
ſtiterit, factum apud te mortis reum. Audi dicere Dei Spiritum : *Qui* Ibid. 6.
autem diligit iniquitatem, odit animam ſuam : & cogis iniquitatem amare
magis quam juſtitiam. Si non eſt injuſtum damnare inauditum, accu-
ſantibus vobis hæreticis, catholicum convince. Ego etenim cum adhuc
ſcriptum invenio : *Pluet ſuper peccatores laqueos; ignis, & ſulphur, & ſpiri-* Ibid. 7.
tus procellarum, & (6) pars calicis eorum : quoniam juſtus Dominus, & juſtitiam
dilexit : æquitatem vidit vultus ejus; te atque omnes tecum facientes in
hac parte eſſe cognoſco. Veniet utique ſuper vos ignis & ſulphur, &
ſpiritus procellarum, niſi converſi fueritis ad Deum, quia ſit pars ca-
licis veſtri negatorum unici Filii Dei, ejus divinæ majeſtatis dicatorum
perſequutoribus : qui cum ſciatis Deum juſtum, juſtitiam diligere, ama-
re æquitatem, vos cenſueritis damnare innocentem, perſequi Domini
fideliſſimum ſacerdotem. *Diligite*, inquit, *Dominum*, in pſalmo xxx. Pſ. xxx. 24.
Spiritus ſanctus, *omnes ſancti ejus, quoniam veritatem requirit Dominus, &*
retribuet facientibus (7) abundanter ſuperbiam. Et tu nos impuleras ad interfi-
cien-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Dicetis*.

2 Verſ. Ant. *Tetenderunt ..... ſagittas in pharetram*.

3 *Es tamen*. Latin. & recte; ſed Til. Phraſis, inquit, rudis eſt, quaſi dicat; *Tu mihi videris ille eſſe, de quo Pſalmiſta loquens de Antichriſtis verba facit* : vel etiam : *Æſtima num tu is es qui merearis numerari inter Antichriſtos, qui Dei unici Filii negator exiſtis*.

4 Omittitur *Dominus* in Verſ. Ant. ſed legitur in Græco & Vulgata.

5 *Ei* deeſt in Verſ. Ant. & Vulgata.

6 *Et* omittitur in Verſ. Ant. & Vulgata, ubi *juſtitias* legitur pro *juſtitiam*.

7 Verſ. Ant. *His qui abundanter faciunt ſuperbias*.

ciendum innocentem, ad ſuperbiam tuam poſſidendam. Non enim te negare poſſis eſſe ſuperbum, cum & in Dei cultores funeſtas miſeris manus, & evangelicam fidem deſtruere fueris conatus, atque firmare
Ps. xxxii. 5. hæreticam. In xxxii. pſalmo non legeras: *Diligis Dominus* (1) *miſericordiam & judicium, & miſericordia Domini plena eſt terra*; ut juberes damnari abſentem? Cognoſce per hæc opera tua, quam ſis inconſideratus, quam-
Ps. xxxiii. 13. que tuæ ſalutis hoſtis, qui cum ſcriptum memineris: *Quis eſt homo qui vult vitam, & amat* (2) *videre dies bonos? probibe linguam tuam a malo, & labia tua ne loquantur dolum: & averte a malo, & fac bonum*; tu tamen non quietem capias hæc gerendo, quæ te prohibuerit gerere Deus. Hoc eſt nolle videre dies bonos, hoc eſt nolle vitam, hoc eſt petere ſibi tribui mortem. Cum itaque ſis talis, qui ad mortem æternam hauriendam curras, etiam in xxxv. tu mihi videris eſſe præoſtenſus.
Ps. xxxv. 1. *Dixit injuſtus, ut delinquat in ſemetipſum* (3): *non eſt timor Dei ante oculos ejus: quoniam doloſe egit in conſpectu ejus, ut inveniatur iniquitas ejus & odium. Verba oris ejus iniquitas & dolus: noluit intelligere, ut bene ageret: iniquitatem meditatus eſt in cubili ſuo, aſſiſtit omni viæ non bonæ, malitiam autem non odivit*. Qualis es adverte, juſtiſſime (4) imperator, propter quem eſſe dicta ſentiantur etiam illa quæ in Scariotem (5) Judam & populum Judæorum fuerint dicta. Quomodo potueramus, Conſtanti, damnare innocentem ad ſuperbiæ tuæ conſilium? cum ſciremus
Ibid. 11. ſcriptum apud David: *Oſtende* (6) *miſericordiam tuam ſcientibus te, & juſtitiam tuam his, qui recto ſunt corde. Non veniat mihi pes ſuperbiæ, & manus peccatoris* (7) *non moveat me: ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt nec poterunt* (8) *ſtare*. Quid dicis? talis eſt miſericordia Dei ac juſtitia, ut abſentes & inauditi damnentur? & quidem innocentes, quos punire nec præſentes licet. Sed quid mirum ſi hæc fieri manda-
ſti,

NOTÆ.

1 *Dominus* omittunt Verſ. Ant. & Vulg. ubi *miſericordia* tantum legitur pro *& miſericordia*.

2 Verſ. Ant. *Cupit* ..... *Cobibe* ..... *dolum. Deverte*.

3 Verſ. Ant. *Sibi* ...., *ut inveniret iniquitatem ſuam* ..... *odiit*.

4 Hoc dicit εἰρωνικῶς, cum eum injuſtiſſimum, atque impiiſſimum judicet, quia abſentem, &, quod pejus eſt, innocentem damnari voluerit Athanaſium. *Til.*

5 *Scariotem*, juta ablato, dicit, & ita ſæpiſſime nomina propria corrumpit, ut tunc vulgus loquebatur. *Id.* Pro *Iſcharioten*, gaudens dimidiare. Unde *ſtriculus* apud Arnobium pro *hiſtriculus*, *trionem* pro *hiſtrionem*. Gloſſæ veteres apud Iſidorum: *Strio, mimarius*, ferme *ſcenicus*. *Scarioth* etiam dixit S. Odo Abbas Cluniac. ferm. de Magdal. *Quod vero Judas Scarioth contra hanc ſanctiſſimam mulierem indignatus dicere*. Inde etiam *Spaniſcus* pro *Hiſpaniſcus*, aut *Hiſpanicus*, ut cum dixit Anaſtaſius in Benedicto III. *Spaniſcas, quæ pendent ſuper altare*. Item *veſtem de Spaniſco ornatam*: id eſt, de velo Hiſpanico; ut enim erant vela Tyria & Alexandrina, ita & Hiſpanica. *La Cerda*.

6 Verſ. Ant. *Prætendit miſericordia tua*. Græc. cum Lucifero, παράτεινον τὸ ἔλεός σου.

7 Verſ. Ant. *Peccatorum* .... *omnes operantes*.

8 Hic cum Verſ. Ant. *poterunt*; ſed paullo inferius *potuerunt* cum Græco δύνανται.

1 Verſ.

ſti, homo neſciens Deum? Quid mirum, ſi ignorans ejus miſericordiam atque juſtitiam, præceperis perverſa fieri, iniqua, injuſta? Non te a tanto potuit removere ſcelere pſalmographi ſermo dicentis: *Ibi ceciderunt omnes qui operantur iniquitatem, expulſi ſunt nec potuerunt ſtare?* Ibid. 13.
nec ille in trigeſimoſexto: *Deſine ab ira, & derelinque* (1) *furorem; noli* Ps. xxxvi. 8.
æmulari ut maligneris, quoniam qui malignantur, exterminabuntur? Hæc itaque legens, quia pro nihilo habenda ſtatuta cenſueris Domini, iccirco te eſſe judico illum, de quo dictum eſt: *Obſervabit peccator juſtum &* Ibid. 12.
ſtridebit (2) *ſuper eum dentibus ſuis, Dominus autem deridebit* (3) *eum, quia proſpicit quia veniet dies ejus.* Inter illos te habemus, de quibus dictum cerno: *Gladium evaginaverunt peccatores, intenderunt arcum* (4) *ſuum ut deji-* Ibid. 14.
ciant inopem & pauperem, & trucident rectos corde: gladius eorum intret in corda ipſorum, & arcus eorum confringatur. Melius (5) *eſt modicum juſtum ſuper divitias peccatorum multas: quoniam brachia peccatorum conterentur.* Tu inter iſtos inimicus es Domini conſtitutus, quos deſcribit Dei Spiritus adhuc infra: *Inimici Domini mox ut* (6) *honorabuntur & exaltabuntur, deficien-* Ibid. 20.
tes ut fumus deficient. Conſidera tandem te cum omni tua ſublimitate, niſi temet correxeris, ut fumum interiturum, quippe Dei inimicum. Adhuc de te ſcriptum video, quod niſi converſus pœnitueris, venturus ſis ad nihilum: *Vidi impium ſuperexaltatum & elevatum ſuper* (7) *cedros Li-* Ibid. 35.
bani: & tranſivi, & ecce non erat, & quæſivi eum, & non eſt inventus locus ejus. Tu es, inquam, ille, Conſtanti, de quo etiam hæc dicta video: *Conſpicit* (8) *peccator juſtum, & quærit mortificare eum: Dominus* Ibid. 32.
autem non derelinquet eum in manibus ejus. Dicit propheta plenus Spiritu ſancto: *Noli æmulari inter malignantes, neque zelaveris* (9) *facientes iniquitatem:* Ibid. 1.
quoniam tamquam fœnum velociter areſcent, & ſicut olera herbarum cito decident. Et dicitur a te Conſtantio deſtructore Dei religionis, *Meos imitamini?* Quis vos imitetur, niſi qui velit vobiſcum tamquam olera herbarum areſcere? Quis? niſi qui velit Dei indignatione deleri? Si vere utique dicit: *Juſtitiam loquimini, juſte* (10) *judicate filii hominum:* & tu Ps. LVII. 2.
in innocentis exſurgis necem. Dubitare itaque non poterit te eſſe ex.

illis

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Derelinque indignationem: ne æmuleris ut nequiter facias, quoniam qui inique agunt* &c. Lucifer propius ad Græc. *furorem* θυμὸν, *ut maligneris* ὥστε πονηρεύσασθαι, *qui malignantur* οἱ πονηρευόμενοι.

2 Græc. cum Lucif. Βρύξει. Verſ. Ant. *fremebit*.

3 Verſ. Ant. *Irridebit eum, quoniam proſpicit eo quod veniat*. Sabat. quoque legit, *quoniam proſpicit*.

4 Verſ. Ant. *Et tetenderunt .... ut trucident juſtos corde. Framea .... in cor*.

5 Id eſt, *præſtat juſtum eſſe modica bona poſſidendo, quam injuſtum eſſe, & ingentes divitias cum peccatoribus poſſidere*. Til. Sed aptius fortaſſe, *melius eſt modicum juſtum*, id eſt, *bene partum*. Verſ. Ant. & Sab. *modicum juſto*.

6 Verſ. Ant. *ſtatim* legit pro *mox ut*.

7 Verſ. Ant. *Sicut*.

8 Verſ. Ant. *Conſiderat ..... & perdere eum: Dominus non relinquet*. Græc. θανατῶσαι, ut Lucif. *mortificare*.

9 *Æmulatus fueris* pro *zelaveris*, & *cito* pro *velociter*, in Verſ. Ant.

10 Verſ. Ant. *Juſta*.

1 Verſ.

Ibid. 5. illis ad quos dicit Spiritus ſanctus: *Etenim in corde iniquitates operamini, in terra iniquitatem manus veſtræ concinnant. Alienati* (1) *ſunt peccatores ab utero, erraverunt a ventre, locuti ſunt falſa: ira illis ſecundum ſimilitudinem ſerpentis, ſicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas, quæ non exaudivit vocem incantantium incantatoris* (2), *que incantatur a ſapiente. Deus conterat* (3) *dentes eorum, in ore ipſorum molas leonum confringet Dominus: ad nihilum venientes ut aqua decurrent, intendit arcum ſuum donec infirmentur. Sicut cera liquefacta auferantur, ſuper eos cecidit ignis, non viderunt ſolem.* Audis te cum tuis ad nihilum venturum, ut jam illi venerunt, quorum eſſe delegeris imitator. Conſpicis vos perſecutores Dei ſervorum, unici Filii Dei negatores ſerpentibus & aſpidibus comparatos; & non tandem times ad Dei te transferre domum? non te, qui unus eſſe monſtraris ex illis aſpidibus, ita formas ad diaboli calcandum caput, quo poſſis

Jo. 1. 11. dignus effici regnare inter eos, quorum Johannes narrat gloriam: *In ſua* (4) *propria venit, & ſui eum non receperunt; quotquot autem receperunt eum, dedit illis poteſtatem filios fieri Dei, qui credunt in nomine ejus?*

Ps. LVIII. 6. Non memineras ſcriptum in LVIII. pſalmo: *Deus Iſrael intende ad viſitandas omnes gentes, non miſerearis omnibus qui operantur iniquitatem;* ut juberes dandam in abſentem ſententiam? nec LXI. commonere pariter atque increpare Spiritum ſanctum per hæc verba cognoveras:

Ps. LXI. 4. *Quouſque irruitis in hominem? interficitis* (5) *univerſos?* *Timor*, inquit

Prov. 1. 7. Salomon, *Domini, initium ſenſus; ſapientiam autem & diſciplinam impii ſpernunt.* Hinc diſciplinam & ſapientiam ſpernis, quia ſis ſine Dei timore. Hinc impius eſſe ſacris deſcriberia litteris: impius utique, quia non ſolum ipſe deſerueris Deum, ſed & qui (6) colentes illum tam infeſte perſequaris. Væ tibi quia cum illis eſſe inveniris, de quibus in Pro-

Ibid. 10. verbiis lego: *Fili, non te ſeducant viri impii, neque acquieſcas, ſi te rogaverint dicentes: Veni; communica nobiſcum ſanguinem, abſcondamus autem in terra virum juſtum injuſte: deglutiamus* (7) *autem illum, velut inferi vivum.* Quid te Arianorum Judæorum imitatorum delectaverat, Conſtanti, ut has illorum impias audiens voces ad effundendum ſanguinem Dei ſervorum fuiſſes eoſdem ſecutus? Cur non conſilia audiſti Salomonis dicentis ti-

Ibid. 15. bi? *Nec abieris vias cum illis, ne declinaveris pedem tuum ad ſemitas eorum: non enim inique tenduntur retia avibus: ipſi enim qui homicidii participes ſunt, theſaurizant ſibimetipſis mala. Hæ ſunt viæ omnium conſummantium*

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Abalienati .... ſerpentium, ſicut aſpides ſurdæ & obturantes.*

2 Verſ. Ant. *Et venefici, qui incantatur* &c. In Græco numerus ſingul. ut in verſ. Lucif.

3 Verſ. Ant. *Conteret dentes eorum in ore ipſorum, molas leonum confregit .... devenient velut aqua decurrens, intendens .... auferentur: ſupercecidit ignis; & non &c.*

4 Verſ. Ant. *In propria .... dedit eis .... his qui.*

5 Verſ. Ant. *& interficere.* Græc. Φονεύετε cum Lucif.

6 *Et colentes.* Vatic.

7 Verſ. Ant. *Abſorbeamus vero eum tamquam infernus viventem.*

1 Verſ.

tium iniqua : ſua enim impietate ſuam animam auferunt. Et iterum: *Quan-* Ibid 11.
to tempore innocentes (1) *tenuerint juſtitiam , non erubeſcent ; inſipientes au-*
tem dum contumeliæ cupidi ſunt , impii facti oderunt intellectum , & ſubjecti
facti ſunt opprobriis . Tu tibi, Conſtanti , hæc quæſiſti opprobria , tu
temet damnaſti , qui præcepta contemnens Dei , maledictis Judæorum
diſcipulis hærere cenſueris Arianis, cum quibus digne adhuc hæc au-
dis. *Nam quoniam vocabam , nec obediebatis ; & extendebam verba , nec atten-* Ib d. 24
debatis : ſed irrita faciebatis mea conſilia , meis autem increpationibus non in-
tendebatis . Itaque & ego veſtra perditione ridebo : gratulabor autem adverſus
vos, cum venerit vobis ſubito tumultus , everſio autem ſimilis procellæ , cum ad-
venerit autem vobis interitus : erit enim cum me invocabitis , ego autem non
exaudiam ; quærent me mali & non invenient . Oderunt enim ſapientiam ,
verbum autem Domini non aſſumſerunt , neque voluerunt meis conſiliis inten-
dere : ſpreverunt enim meas increpationes : ideoque edent viæ ſuæ fructus , &
ſua impietate ſaturabunt animas . Nam quia decipiebant parvulos , interficien-
tur . Interfici certe tecum merebamur , & quidem a Deo , ſi tecum
Dei hominem fuiſſemus perſecuti. Sed quomodo iſtud feciſſemus ? qui
ſciebamus ſcriptum : *Noli fabricare in amicum tuum mala , in incolam &* Ib. iii. 29.
confidentem . Noli inimicitias exercere adverſus hominem ſine cauſſa , ne quid
tibi operetur malum. Aut numquid non erat ſine cauſſa , ſi prout inſa-
nus furor cohæreticorum tuorum per te juſſerat , in innocentem mortis
tuliſſemus ſententiam ? Væ tibi, quia dictum de te perſecutore noſtro
video : *Oculus contumelioſus , lingua iniqua , manus ſunt* (2) *effundentes ſangui-* Ib. vi. 17
nem juſti , & cor fabricans cogitationes malas , & pedes feſtinantes ad male fa-
ciendum . Legiſti : *Fili , honora Dominum , & valebis : præter eum ne timeas* Ib. vii. 1.
alterum ; & tamen te timeri voluiſti , Deum vero contemni . Unde
etenim ſolum Deum potuerimus reperiri metuentes , ſi minis tuis ſuc-
cumbentes , abſentem , inauditum , & quidem eum , quem ſciremus ju-
ſtum , damnaremus ? Salomon dicit : *Statera doli abominatio eſt coram Do-* Ib. xi. 1.
mino : pondus autem æquum acceptum eſt ei . Tu contra mandare non du-
bitas , *Damnate injuſto judicio virum* , hoc rectum putans, quod perverſum
eſt . Adhuc Salomon de te ac tibi ſimilibus : *Viæ inſipientium rectæ co-* Ib. xii. 15.
ram ipſis : exaudit autem conſilia ſapiens . Damnate , inquis , *Athanaſium* :
& quidem ubi valere non potuiſti ingenio deteſtandæ ſubtilitatis tuæ ,
viribus imperii tui cœpiſti . De te itaque ſcriptum accipe : *Malus cum* Ib. xiii. 10.
contumelia agit mala ; & iterum , quod temet ſic laqueo jam necaveris ,
hærendo Arianis , ſicuti & Judas Scarioth Judæis ; *Lex ſapienti fons eſt* Ibid. 14.
vitæ , ſtultus autem laqueo morietur . Adhuc dicitur de te : *Rex audax in-* Ibid. 17.
cidet in mala . Utique incidiſti in hæc mala , quia nihil ſapientiæ tibi
re-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Simplices obtinent .... imprudentes autem , contumeliæ cum ſint cupidi , impii effecti odio habuerunt ſenſum , & obnoxii .... increpationibus .*

2 *Sunt* delet Sabat.

1 Verſ.

reliqueris, negando unicum Dei Filium, ſed totum temet verteris in
Ib. xiv. 16. ſtultitiam, quæ res effecerit te mactare Deo caros. Scriptum eſt: *Sa-
piens timendo declinabit a malo, inſipiens autem miſcetur confidens iniquo.*
Ibid. 31. Non legeras ſcriptum: *Qui contumeliam facit pauperi, irritat eum, qui fe-
cit illum*; ut innocentem tecum nos interficere traheris? Si enim con-
tumeliam facienti iraſcitur Deus, quanto magis ei qui interfecerit ejus
Ib. xvi. 5. ſacerdotem? Scriptum adhuc non retinebas: *Initium viæ bonæ, facere
juſta: accepta autem ſunt apud Dominum magis quam immolare hoſtias*; ut
Ib. xvii. 15. tu injuſta nos facere cogeres? Sed & alio loco: *Qui juſtum vocat* (1)
injuſtum, injuſtum autem ut juſtum, abominabilis eſt apud Deum. Abomina-
biles ſine dubio eſſemus, ſi te juſtum pronunciaremus, & virum Deo
Ib. xviii. 5. acceptum Athanaſium injuſtum judicaremus. *Mirari*, inquit, *perſonam
impii non eſt bonum, neque ſanctum declinare juſtum in judicio.* Tu dicis
contra qui in impii perſona videris deſcriptus: *Damnate inſontem imi-
tati meam injuſti perſonam*: & licet hæc nos facere coegeris, quæ no-
bis poſſent Deum quærere iratum, tamen hortamur te inimicum ſoſpi-
tatis noſtræ, ex impio pium fieri, ſalvum ex ægro, vivum ex mor-
tuo, religioſum ex ſacrilego. Unde, inquis, hæc aſſequi potero? qui-
bus rebus? Deſine perſequi Dei domum, deſine proſcribere, deportare,
interficere ejus ſervos, fatere te Chriſtianum, exſecrare nobiſcum cater-
vam commento diaboli quæſitam Arianorum, crede ſicuti credimus
nos, qui ex beatorum Apoſtolorum ſucceſſione ſumus epiſcopi, confi-
tere unicum Dei Filium, ſicuti illi confeſſi ſunt, ac nos confitemur;
& veniam conſequeris tantorum ſcelerum. Legiſti enim apud Salomo-
Ibid. 21. nem: *Mors & vita in manibus linguæ*; & apud beatum Paullum: *Corde credi-
Rom. x. 10 tur ad juſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem* (2). Meminiſti ſcriptum:
Prov. xix. 5. *Teſtis falſus non impunitus erit, & qui accuſat inique, non effugiet*: & ta-
men fuiſti auſus inficiari (3) Athanaſium. Non enim nobis fuerat ali-
qua cauſſa cum collegis ſectæ tuæ Arianis, cum eoſdem jam pridem
Dei potentia cum Ario apud Niciam, tempore quo non ſolum contra
blaſphemiam veſtram, ſed & contra omnes hæreſes fides deſcripta eſt,
præuniverit. Non, inquam, nobis cum illis pſeudoepiſcopis, inimicis
Dei, magiſtris tuis, aliqua fuerat quæſtio, ut iterum contra eoſdem
confligeremus, quos ſemel Deus pepulerat de populo ſuo. Itaque nunc
nobis tecum eſt ratio, quia te auctorem inſtitueris, quod enim Atha-
naſius fuiſſet reus (4): quem inauditum quia punire noluerimus, ho-
mo qui temet teſtem ſcires falſum, ut fera immanis ac bellua cœpiſti
nos cum Athanaſio velle punire, tamquam frendoribus (5) tuis poſſis
ſer-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Judicat .... injuſtum vero juſtum, exſecrabilis.*

2 Verſ. Ant. *In ſalutem.*

3 Pro *falſi criminis accuſare Athanaſium, & ei injuriam facere.* Til.

4 Ex Latin. & Til. antea *meus.*

5 Id eſt, *rabidis clamoribus.* Vox barbara a verbo Latino *frendo*; *frendens* enim dicitur, quod *minando frangat dentes*; ita Iſid. in Etymol.

1 Verſ.

ſervorum Dei vigorem ſuperare. Licet enim Salomon dicat, *Regis* (1) Ibid 12.
minæ ſimiles ſunt gemitibus leonis, tamen gemitus tui leonini contra nos habere virtutem non poterunt. Quare? quia ſis tu præcurſor antichriſti, & nos ſumus milites Chriſti. Quare? quia homines Dei vincere non valeas tu perſecutor ejus religionis. Item alio loco, *Nihil*, inquit, Ib. xx. 2.
intereſt inter minas regis & iram leonis (2). Quid hoc ad Dei ſervos, qui præter Deum neminem eſſe timendum ſtatuerimus? qui in manu Dei animas poſitas noſtras meminerimus? poſſunt rugitus tuos timere coariani tui, quia ſitis ſine notitia Dei, quia ſint minime arma (3) Dei induti. Ceterum Dei domeſtici ridemus rugitus tuos leoni ſimiles. Quare? quia feram te cognoſcentes, cujus rugitus habere deſcriberis, rideamus te magis ſub figura hominis conſtitutam rabidam feram cernentes, quam timeamus, neceſſe eſt. Sed ſi non es fera ſub imagine latens hominis, dicito. Legiſti apud Salomonem: *Miſericordia & veritas tutela eſt regi, & circumeunt juſti ſedem ejus*. Cum te contra caterva Ibid. 28.
malignorum circumſepſerit Arianorum, & eſſe cernamus miſericordiæ punitorem, veritatis exſecratorem, quid eſſe aliud te judicabimus, niſi feram ac belluam? excitaris in nos, ut leo rugiens, quod miſericordiam & veritatem diligamus, quod non innocentem & juſtum puniverimus, & arbitraris non te eſſe immanem feram ac belluam ſæviſſimam? Sed quæ te voluntas ad hæc perpetranda perduxerit, prorſus videre non poſſum, ut totius juſtitiæ epiſcopum catholicum, Domini ſacerdotem fuiſſes tali exitio perſecutus. Numquid non memineras ſcriptum: *Facere juſtitiam, & veracem eſſe, placet Deo magis quam hoſtiarum* Ib. xxi. 3.
ſanguis? Diſplicet tibi Athanaſius, quod traditionem beatorum apoſtolorum cuſtodiat, quod ſe chriſtianum fateatur, quod nolit eſſe coapoſtata tuus. Non mirandum; quandoquidem ſcriptum teneamus: *Sanctus* Ibid. 15.
autem immundus eſt apud malos. Vobis malignis diſplicet is, qui Deo placeat, tibi præſertim temerario ac ſuperbo, qui temerarius hinc eſſe intelligeris ac ſuperbus, quod contra Dei ordinationem tetenderis manum, quod apoſtolicam traditionem putaveris deſtruendam, quod epiſcopos, ſub quorum te ſollicitudine agere oportuerat, ſub tuam ditionem cenſueris redigendos. Quid igitur ſis intellige, audiens per Salomonem quod tibi ſit ſuperbo nomen: *Temerarius & ſuperbus peſtilentia vo-* Ibid. 14.
cabitur. Peſtilens licet ſis homo, tamen morbo tuo vexare nos non poteris, quia tutelam nobis ſit præbens divina clementia. Tentaſti denique peſtilens facere nos compeſtilentes tuos; ſed ille, cui dicati vi-

vi-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Iniqui regis minitatio ſimilis rugitui leonis*. Alius Interpres Græc. in Hexapl. pro *rugitui* βρυγμῷ, habet στεναγμῷ propius Lucif. verſ. & paullo inferius Græc. eſt ἀπειλὴ *mina*, ubi Verſ. Ant. *ira*.

2 Verſ. Ant. *Non diſtat ira regis ab ira leonis*.

3 Pro *armis Dei induti*, in accuſativo more Græcorum. *Til.* Poeticum eſt. Iterum ait, *coopertus judicium*, pro *judicio*. La Cerda.

M 1 Id

vimus, non ſivit (1) tua tentamenta adire corda recta: ſuggerit enim
Ib. xxiv. 11. ſcriptum: *Libera eos qui ducuntur ad mortem, & redimere eos qui interfi-
ciuntur, ne pareas* (2). *Si autem dixeris, Neſcio hunc: ſcito quoniam Dominus
corda omnium novit: & qui figuravit ſpiritum omnibus illis, ſcit omnia, qui
reddit unicuique ſecundum opera ejus*. Ad hæc, te dicente, *Damnate Dei
cultorem, derelinquite fidem apoſtolicam, ſuſcipite perfidiam meam*, utique te
aperit eſſe hominem peſtilentem. Deus nobis ſubvenire (3) vult in
preſſuria atque anguſtiis conſtitutis; & tu eos, quos benefacere opor-
tet, male facere urges, & quidem admovens ea, quæ timere (4) poſſe
exiſtimaris. Adverte jam ſi non in te ſit morbus ille qui vocatur pe-
ſtis, eſt morbus ad hoc valens, ut non ſolum corpora, ſed & animas
morbidas poſſis efficere, eorum videlicet qui te velint audire dicentem:
*Damnate Domini antiſtitem, repudiate fidem quam ſemper tenuit eccleſia, &
Ibid. 23. ſuſcipite meam quam tradidit Arius*. *Erubeſcere*, inquit ſancta ſcriptura,
*perſonam in judicio non eſt bonum: & qui dicit impium juſtum eſſe, maledi-
ctus erit in populis, & odibilis gentibus. Nam qui arguunt, meliora* (5)
ſperabunt: in ipſos autem veniet benedictio optima. Et tu exiſtimaſti erube-
ſcere nos potuiſſe perſonam tuam, & damnare eum quem ſcires etiam
ipſe innocentem, quem retineres eſſe reum in hoc tantum, quod nolue-
rit ſe eſſe negare chriſtianum. Interea quia te arguamus mortis iter
tenentem, quia corripiamus, conſpicis quæ nobis merces promitiatur.
Ib. xxxi. 8 *Aperi*, dicit Propheta, *os tuum verbo Dei, & judica omnibus integre: aperi
os tuum & judica juſta*. Et tu dicis, *Damnate innocentem?* Retineo qui-
Ib. xxv. 6. dem ſacris (6) continens ſcripturis: *Noli ſuperbire coram rege*: ſed ſi in-
tra terminos poteſtatis tuæ eſſe voluiſſes, & ſuperbus (7) exſtitiſſem
te contra, re vera ipſe me ut prævaricatorem legis condemnaſſem. Nunc
vero quia homicidæ tibi ac ſacrilego vera dicamus, non utique tam-
quam ſuperbi puniri mereblmur, ſed magis præmiia afficiemur cæleſti-
Ib. xxvi. 3. bus, quod tibi erranti non pepercerimus. Scriptum eſt: *Flagellum equo,
& ſtimulum* (8) *aſino, virgam autem genti inſipienti* (9). Vos negatores
Dei unici Filii recte inſipientes vocamus, quos videamus in tanto ver-
Ibid. 11. ſari ſacrilegio. Nam cum eſſe ſcriptum video, quod *ſicut canis qui conver-
titur ad vomitum ſuum, & odibilis efficitur, ita ſtultus ſua malitia conver-
ſus ad ſuum peccatum*; de te ſpecialiter dictum judico. Quare, inquis?
quia

NOTÆ.

1 Id eſt, *Deus, cui dicati vivimus, non permiſit conatus tuos peſtiferos ingredi corda noſtra; liberavit nos a vanis conatibus tuis*; ubi *tentamenta* pro *conatus* dicit. *Til.*

2 *Ne ceſſes*, legit Sabat.

3 *Subveniri*. Latin.

4 *Timeri*. Id.

5 *Meliores parebunt*. Id. cum Græco, Βελτίους φανοῦνται.

6 *Continens* dicit pro *contentum eſſe*, vel *contineri*. Til. & Latin.

7 Clarius fuiſſet, ſi dixiſſet, *& contra te ſuperbus exſtitiſſem*: verum ſic ſæpe numero tranſponit verba, & implicat dictiones. *Til.*

8 *Stimulus & virga*. Latin. & Verſ. Ant. *Aſino imperat*. Verſ. Ant.

9 Verſ. Ant. *Nationi imprudenti*; vocem *inſipienti* habet Theodotio, ſed conjunctam *corpori*.

1 In-

quia litteris (1) tuis juraſti Alexandrinis nihil te mali deinceps facturum Athanaſio, & nunc quæris eum interficere. Sed inquis, *Pater (2) meus illum miſerat ad exſilium, & me oportuit patris mei parere ſtatutis*. Pone, ut vis, hæreticum eſſe Athanaſium: ſi recte fuerat miſſus ad exſilium, cur eum paſſus es contra patris tui ſtatuta recipere dignitatem, quam ei ſe tulliſſe tuus arbitratus fuerat pater? Sed (3) inquis, *Fratris mei Conſtantis factum eſt interventu*. Sed potuiſti occurrere Conſtanti, dicens: *Pater noſter quem probavit hæreticum niſi ſe correxerit, recipere in partes regni mei non poſſum*. Sed inquis, *Timui (4) ne inter nos bella fuiſſent orta*. Ergo quia Soporinus (5) Perſarum rex nunc contra te gerit prælium, ſi tibi dixerit: *Suſcipe religiones meas & ero tecum pacatus*; te oportet cum omnibus in imperio tuo demorantibus facere tranſitum ad religiones dæmonum? dæmoniis enim ſacrificans eſt Soporinus. Conſpicis enim (6) non te egiſſe ut Dei ſervum, ſuſcipiendo eum, & loco revocando ſuo, quem meminiſſes in cauſſam fidei deportatum. Primo quod impotentem judicaveris Deum, tamquam te tueri non potuerit, tuentem veritatem, hæreticis reſiſtentem; deinde quod magis tibi propitium eſſe volueris Conſtantem, quam Deum: quem utique Conſtantem regem ſi hæreticum factum memineras favendo Athanaſio, quem tu jam probatum habebas ſacrilegum, non ſolum non regnum tuum Deo debueras præponere, ſed nec ipſam tuam animam. Tu etenim ipſe teſtis es conſcientiæ tuæ, quod enim propter fidem quam ſemper tenuit eccleſia ac tenet, quod eam damnare noluerit, miſſus fuerit ad exſilium, quia videlicet noluerit eſſe Arianus: iccirco namque Athanaſium peroſum habitum (7) a patre tuo non fugit te; quandoquidem & tu in ea eum digneris perſequi cauſſa, in qua fuerit & tuus pater perſecutus. Dicat denique ſe non eſſe chriſtianum, fateatur ſe Arianum, & erit apud te ſapientiſſimus, magnus. Digne itaque comparatus es cani, qui redierit ad vomitum ſuum: jam enim chriſtianus æſtimabaris, & non eſſe Arianus, ex quo Athanaſium cum talibus litteris divinitus ſibi com-

NOTÆ.

1 Ionuit litteras a Conſtantio ſcriptas *Catholicæ Eccleſiæ populo apud Alexandriam* an. 349. quo Athanaſius Eccleſiæ ſuæ reſtitutus fuit; iiſque juſſit omoia in ſanctiſſimum Aotiſtitem neſatie decreta abrogari.

2 Id contigit ao.336. cum Conſtantious M. Euſebianorum inſidiis, ac fraudibus circumveotus Athanaſium, qui Conſtantinopolim adierat ejus opem imploraturus, exſulem in Gallias miſit.

3 Interceſſerat enim Conſtans Conſtantii frater pro Athanaſii reditu an. 348. cumque Conſtaotius Perſico bello premeretur, ne Conſtantis auxilia ſibi deeſſent, hujus petitioni maluit aſſeotiri.

4 Hoc quoque Conſtantius timuit, ne Conſtans Catholicus Imperator in ſe arma converteret.

5 Vigebat adhuc Perſicum bellum, cum Lucifer hæc ſcriberet: & ingenti apparatu Conſtantius in Saporem Perſarum regem militares copias inſtruebat anno exeuote 360.

6 *Itaque*. Vatic.

7 Vide, quæ in Præf. de hac re uberius diſſeruimus.

commiſſis repræſentaveris . At nunc cum eſſe comprobaris Arianus, &
cupiens hæreſen tuam invenire locum, virum juſtum perſequaris, quia
ille videlicet ſit eamdem omni niſu impugnans, recte es comparatus
cani redienti ad ſuum vomitum. Item etiam in illo facto tuo egre-
gio recte comparandus cani, qui redierit ad vomitum ſuum, quod
enim acceperis veritatem, non eſſe (1) catholicum Adoxium Germani-
cienſium, & dederis contra eumdem litteras ad Antiochenos, & poſtea
hunc eumdem Adoxium defendere cœperis veritatis eſſe doctorem, ipſius
hæreſen catholicam judicans fidem. Quare, Conſtanti, tam levis?
quamobrem in cauſſa fidei, ut ventis pulſantibus arundo, flecteris huc
atque illuc? quid mirum ſi tam facilis fuiſti, ad damnandum Athana-
ſium, etiam cunctos Dei invitare ſacerdotes? quandoquidem etiam in
ſtatu religionis tanta agere per tuam non dubitaris temeritatem. Effer-
buiſti ad innocentis fundendum ſanguinem rex piiſſimus, tamquam non
Ib. xxix. 14. meminiſſes ſcriptum: *Regis in veritate judicantis de pauperibus, ſedes
ejus in teſtimonium reſurget*; ſed tu hinc putaſti te ſummum, ſi contra
divinas ires ſcripturas, ſi cuncta quæ prohibent feciſſes. Odis Atha-
naſium quod chriſtianus ſit; quod eſſe noluerit Arii, ut tu dicis, di-
ſcipulus, ſummo eum perſequeris odio: ſed talem te circa eum futu-
Ibid. 27. rum olim Spiritus ſanctus oſtenderat, ore Salomonis dicens: *Abomina-
tio eſt juſtus viro iniquo*. Noli, Conſtanti, adhuc demorari in his ma-
Ps. lxxvii. 65. lis, noli Dei abuti patientia, retine ſcriptum in Lxxvii. pſalmo: *Exci-
tatus eſt tamquam dormiens Dominus, tamquam potens crapulatus a vino, &
percuſſit omnes inimicos ſuos (2) in poſteriora; opprobrium ſempiternum dedit
Ps. lxxxi. 2. illis*. In Lxxxi. pſalmo, *Quouſque*, dicit Spiritus ſanctus, *judicabitis (3) ini-
quitatem, & faciem peccantium ſumitis? Judicate pupillum & egenum, humi-*
lem

NOTÆ.

1 Geſta hæc ſunt an. 358. cum Eudoxius, Antiochena ſede occupata, novum Aetii dogma ſecutus eſt: hac de cauſſa apud Conſtantium accuſatus a legatis Ancyrani conventus, per litteras Imperatoris, & ejuſdem decreto ab illa ſede dejicitur. Anno autem 359. Acacianorum ope fretus in gratiam Conſtantii rediit poſt Conciliabulum Seleucienſe hujus anni coactum menſe Octobri, cum Imperatorem Conſtantinopoli adiiſſet, & doctrinam Aetii ficte ejuraſſet: anno vero inſequenti 360. Eccleſiam Conſtantinopolitanam obtinuit. Igitur Lucifer ineunte circiter anno 360. libros hoſce ſcribebat. Cum vero ſubdit, Conſtantium Eudoxii hæreſim veluti catholicam fidem probaſſe, intellige Arianam hæreſim, in qua Eudoxiani ab Eudoxio ita dicti plurimum pollebant; ab ea tamen Aetii dogma diſcrepabat: vel in ea Lucifer opinione fuit, novas Aetii blaſphemias, quas Eudoxius uſque ad obitum propugnavit, a Conſtantio damnatas non fuiſſe; cum probe noſſet & Eudoxium in ſententia perſtare, & Conſtantii gratiam adhuc obtinere. Conſtantius tamen Aetiano errori numquam adhæſit. Hic Lucifer Eudoxium *Germanicienſium*, ſcilicet Antiſtitem, appellat, quia, Antiochenum Epiſcopatum cum vi arripuiſſet contra Canonum decreta, & Imperatoris voluntatem, hujus epiſcopatus titulo appellari jure non debuit; & fortaſſe nondum audierat Lucifer, cum hæc ſcriberet, illum in Sedem Conſtantinopolitanam intruſum fuiſſe, Macedonio dejecto, menſe Januario anni 360.

2 Verſ. Ant. *Meos retro*. Lucifer ex Græco, *αὐτοὺς εἰς τὰ ὀπίσω*.

3 Verſ. Ant. *Judicatis ..... judicate pupillo & egeno*.

1 Verſ.

*lem & pauperem juſtificate . Eripite pauperem , & egenum de manu peccatoris
liberate* . Tu , *Interficite mecum* , inquis , *Deo dicatum* , cupiens nos tecum
haberi cum illis, propter quos dicitur : *Neſcierunt , neque* (1) *intellexe-* Ibid. 5.
runt , in tenebris ambulant . Mandat Deus ne judicium proferamus inju-
ſtum , ne tuam peccatoris reveriti faciem , ſineremus te punire eum
quem perſequeris injuſte . Præcepit Deus humilem juſtificari a nobis ,
eripi pauperem , & egenum de manu tua liberari carnificis . Et tu in-
quis , *Damnate eum quem voluit Deus de mea manu peccatoris erui* . Non
mirum; nec enim poteras ire contra tuas execrabiles diſpoſitiones. Di-
cit Spiritus ſanctus in xcvi. *Qui diligitis Dominum, odite malum* (2): & tua Pſ. xcvi. 10
indicant præcepta te dicere, *Amate quod eſt malum*. Si enim malum eſſe
videtur Deo damnari innocentem, dare adverſus abſentem , & quidem
juſtum virum ſententiam , quid eſt aliud quod nos cogis facere , niſi
quod odio habeat Deus ? Si igitur quod odit Deus fecerimus, utique
non erimus ex illis, ad quos dicitur : *Qui diligitis Dominum , odite ma-* Ibid.
lum . Nempe tu iccirco non odis malum, quia non diligas Dominum :
ſed nos iccirco facere nólumus quod odit Deus, quia eum diligamus .
Facis hæc quia non ſis ſervus ejus, cujus metus atque amor compellat
nos odire malum . Neque enim in eccleſia Domini, perſecutor ejus ec-
cleſiæ inveniris, ut putes ad vos dixiſſe Prophetam in pſalmo : *Qui di-* Ibid.
ligitis Dominum , odite malum ; quando & in centeſimo dicat : *Non* (3) Pſ. c. 7.
*habitat in medio domus meæ qui facit ſuperbiam ; qui loquitur iniqua non di-
rexit in conſpectu oculorum meorum* . Non ergo ad vos foris poſitos dici-
tur, ſed ad nos : *Qui diligitis Dominum , odite malum* . Odimus denique Pſ. xcvi. 10.
malum quod vos iccirco amatis, quia ſitis non in eccleſia Dei . Quo-
modo etenim te in eccleſia eſſe poteris adſtruere Dei , homo qui non
ſolum eccleſiam ſis perſequens, ſed & ipſum negans qui fundarit eccle-
ſiam ? An non es ſuperbus, & habitare poteris in domo Domini , quam-
diu in hoc manſeris ſupercilio ? Quis enim merito poterit dici ſuper-
bus, ſi tu poſſis humilis judicari, qui dicis; *Damnate contra mandata di-
vina innocentem , calcate præcepta Dei , mea ſervate ?* Sed fortaſſe non lo-
queris iniqua , & poteris inveniri inter chriſtianos tu negator Patris ,
negator unici Filii ejus, negator Spiritus ſancti paracleti, Arianæ hæ-
reſis fundator , deſtructor apoſtolicæ fidei ; non loqueris iniqua labiis
tuis venenatis, nihil ore illo profers ſacrilego quod ſit iniquum. Igno-
rabas in pſalmo centeſimo ſecundo Spiritum ſanctum dixiſſe de Domino:
Faciens (4) *miſericordiam Dominus , & judicium omnibus injuriam patienti-* Pſ. cii. 6.
bus; ut injuſte mandares judicari (5) ? Cujus mandatis parere nos di-
gnum

N O T Æ.

1 Verſ. Ant. *Quæ intellexerunt* . Græc. cum Lucif. ἔδει συνιέναι.

2 Verſ. Ant. *nequitiam* . Græc. πονηρόν, ut Lucif.

3 Verſ. Ant. *Non inhabitabat ..... qui loquebatur* .

4 Verſ. Ant. *Facies miſericordias Domini* . Græc. cum Lucif. verſ. ποιῶν ἐλεημοσύνας ὁ κύριος.

5 *Judicare* . Latin.

1 *Qui*

gnum eſt Domini ſacerdotes? tuiſne nondum erepti (1) ab immundis ſpiritibus, an prophetæ? per quem moneat Spiritus ſanctus, ut omnis injuſtitiæ pars vitetur a nobis cultoribus veræ divinitatis? Non legeras,
Pſ. civ. 15. Conſtanti, dictum ad vos reges a Deo: *Nolite tangere chriſtos meos, & in prophetas meos nolite malignari*; ut ad domum Dei auderes tendere manus? Dicit plenus Spiritu ſancto David in centeſimo quin-
Pſ. cv. 3. to pſalmo: *Beati qui cuſtodiunt judicium, & faciunt juſtitiam in omni tempore*; & tu, *Facite*, inquis, *mecum injuſtitiam*. Perſequeris Athanaſium, impius pium, hæreticus chriſtianum: ſed oro te, dicas, qui veſtrum Deo eſſe poſſit acceptus? tu negator æternæ majeſtatis unici Filii Dei, ædificator falſæ religionis atque inſtitutor, an Athanaſius? Legiſti in
Pſ. cxviii. 1. pſalmo cxviii. *Beati immaculati in via, qui ambulant in lege Domini*.
2. *Beati qui perſcrutantur (2) teſtimonia ejus, in toto corde exquirunt eum*: & dicito, quis veſtrum exquirit Deum, quis fideliter ejus majeſtati famulatum præbet? tu ne, qui facis perſecutionem Athanaſio, quod ſe chriſtianum fateatur; an ille qui te velit perſecutorem ſuum e laqueis eripi diaboli? tu ne, qui ſis deſtructor catholicæ fidei; an ille apoſtolicæ fidei prædicator? Si tu es ſerviens Deo, quomodo infra dicit
Ibid. 3. Spiritus ſanctus? *Non enim qui operantur iniquitatem, in viis ejus ambulaverunt*. Vos igitur hæretici operarii iniquitatis, cum non in viis inveniamini Domini, utique manifeſtatis vos operibus veſtris eſſe in via
Sap. 1. 12. diaboli. Legiſti: *Nolite zelari (3) mortem in errorem vitæ veſtræ, neque acquiratis perditionem in operibus manuum veſtrarum; quoniam Deus mortem non fecit, nec lætatur in perditione vivorum*. An meminiſti legiſſe? Cur præcepiſti quæreremus nobiſmetipſis mortem? Si non legiſti, cognoſce quid nos facere fueris hortatus, tu qui in ſortem delegeris eſſe illorum, quorum facinora deſcribat ore Salomonis Spiritus ſanctus di-
Ib. 11. 22. cens: *Neque mercedem ſperaverunt juſtitiæ, nec judicaverunt honorem animarum ſanctarum; quoniam Deus creavit hominem inexterminabilem, & ad imaginem ſuæ ſimilitudinis fecit illum: invidia autem diaboli mors introivit in orbem terrarum*. Imitantur ergo illum qui ſunt ex parte illius. Conſpicis te imitatorem eſſe diaboli, in parte eſſe conſtitutum illius; cognoſcis tu quod tibimet conquiras mortem, tu qui nolueris in imaginem Dei, quomodo es factus a Deo, manere, ſed temet contuleris ad illum, cujus invidia mors intraverit in orbem terrarum. Contra accipe quantam felicitatem cupiat conſequi Athanaſius; unde & nolit eſſe, quod ſis tu, Arianus apoſtata; accipe quantam fuerint etiam illi, quos jam quod ſe Chriſtianos dixerint, es interficere dignatus, conſecuti
Ib. III. 1. beatitudinem. *Juſtorum autem animæ in manu Dei ſunt, & non tanget illos tormentum (4). Viſi ſunt oculis inſipientium mori, & æſtimata eſt malitia*

NOTÆ.

1 *Qui nondum ereptus es*; quæ Lucifero uſitata locutio.

2 Verſ. Ant. *Scrutantur, & exquirent*.

3 Verſ. Ant. *Zelare ..... in errore*.

4 Verſ. Ant. *Tormentum mortis*; *mortis* abeſt a Græco, ut a Lucifero. Sabat. legit, to-

tia (1) exitus illorum ab (2) itinere juſto. Abierunt in exterminium, illi autem ſunt in pace. Etenim (3) ſi coram hominibus tormenta paſſi ſunt, ſpes illorum immortalitate plena eſt, & (4) in paucis vexati, in multis bene diſponentur, quoniam Deus tentavit illos, & invenit illos dignos ſe. Tamquam aurum in fornace probavit illos, quaſi (5) holocauſtam hoſtiam accepit illos, & in tempore erit reſpectus illorum: fulgebunt (6) tamquam ſcintillæ, in arundineto diſcurrent, judicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus eorum in perpetuum. Deſideras interficere Athanaſium, exiſtimans quod ei ſi eum mactaveris poſſis æternum dare malum, ignorans ſcriptum: *Condemnat juſtus mortuus vivos impios, & juventus celerius conſummata, lon-* Ib. iv 16.
gævitatem (7) injuſti. Videbunt etenim finem ſapientis, & non intelligent quid cognoverit (8) de illo, & quare munierit Dominus: videbunt & contemnent, illos autem Dominus irridebit: & erunt poſt hæc decidentes ſine honore, & in contumelia mortis in perpetuo, quoniam diſrumpet illos ſine voce inflatos, & commovebit illos a fundamentis, & uſque ad ſupremum deſerentur, & erunt in dolore, & memoria illorum periet (9): venient in cognitionem (10) peccatorum ſuorum timidi, & tranſducent illos ex adverſo iniquitates eorum. Cernis inter quos ſit pars tua conſtituta: cernis cum qualibus temet feceris ſtare contra Dei domum; Athanaſium vero videbis inter iſtos, de quibus infra ſcriptum accipe: *Tunc ſtabunt juſti in magna conſtantia adverſus eos qui* Ibid. v. 1.
ſe anguſtaverunt (11), & abſtulerunt labores eorum: videntes turbabuntur timore horribili & mirabuntur, in ſubitatione inſperatæ ſalutis dicent (12) inter ſe pœnitentiam habentes (13), & per anguſtiam ſpiritus gementes: Hi ſunt quos habuimus aliquando in (14) riſu & in ſimilitudinem improperii. Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam, & finem illorum ſine honore: quomodo (15) computati ſunt inter filios Dei, & inter ſanctos ſors illorum eſt! Tunc hæc dicturus es, niſi tibi conſulueris, quando videris te demerſum in tartarum: tunc dicturus hæc, quæ dicit dicturos ſuos (16) perſecutores mi-

litum

NOTÆ.

tormentum malitiæ.

1 Κάκωσις in Græco. Verſ. Ant. *afflictio*.

2 Verſ. Ant. *Et quod a nobis eſt iter, exterminium; illi autem* &c. Sed ita interpungendum videtur: *Ab itinere juſto abierunt*.

3 Gr. Καὶ γάρ. Verſ. Ant. *ſi*.

4 *Et* deeſt in Verſ. Ant. Græcus, καὶ ὀλίγα.

5 Verſ. Ant. *Et quaſi holocauſti. Holocauſta hoſtia* habet idem Lucifer lib. *Mor. eſſe pro Dei Fil.* Sabat. legit *Holocauſti*.

6 Verſ. Ant. *Fulgebunt juſti, & tamquam ſcintillæ in arundineto. Et* additur etiam a Latinin & in Gr.

7 Verſ. Ant. *Longam vitam .... enim.*

8 Verſ. Ant. *Cogitaverit .... de illo Deus .... munierit illum ..... contemnent eum ..... contumelia inter mortuos in perpetuum ..... deſolabuntur & erunt gementes.*

9 Pro *peribit*, ut ante *exiet* pro *exibit*. Til. Verſ. Ant. *peribit*.

10 Verſ. Ant. *In cogitatione .... ipſorum.*

11 Verſ. Ant. & Sabat. *Anguſtiaverunt, & qui.*

12 Græcus, ἐροῦσιν. Verſ. Ant. *Dicentes intra ſe.*

13 *Agentes* legit Sabat. Verſ. Ant. *Agentes & præ anguſtia.*

14 Cum Græco, εἰς γέλωτα. Verſ. Ant. *in deriſum; in riſum*, Latin. & Sabat.

15 *Ecce quomodo*, habet Sab. & Verſ. Ant.

16 *Vos*. Latin.

1 Verſ.

Ibid. 6. litum Chriſti ſcriptura ſancta : *Ergo erravimus a via veritatis*, *& juſtitiæ*
lumen non luxit nobis, *& ſol non* (1) *eſt ortus nobis* ; *laſſati ſumus iniqui-*
tatis in via & perditionis, *& ambulavimus heremias* (2) *difficiles*, *viam au-*
tem Domini ignoravimus . *Quid nobis profuit ſuperbia* , *aut quid divitiæ* (3)
cum exſultatione contulerunt nobis ? tranſierunt omnia illa tamquam umbra ,
& tamquam nuncius percurrens. Contra Athanaſium viſurus es inter illos,
Ibid. 16. quorum gloriam narrans Spiritus ſanctus dicit : *Juſti autem in perpetuum*
vivent , *& apud Dominum eſt merces illorum* , *& cogitatio eorum apud Altiſſi-*
mum. *Ideo accipient regnum decoris* , *& diadema* (4) *de manu Domini* , *quo-*
niam dextera ſua proteget illos & in brachio ſuo defendet illos . Tu contra ſi
in hac manſeris animi obſtinatione, ſi cenſueris finire fragilem hanc vi-
tam inter Arianos, eris inter illos, ad quos item loquitur ore prophe-
Ibid. vi. 2. tæ Spiritus ſanctus: *Audite ergo reges* , *& intelligite*, *diſcite judices finium*
terræ: *præbete aures vos* , *qui continetis multitudinem* (5), *& placetis vobis in tur-*
bis nationum; *quoniam data eſt a Domino poteſtas vobis* , *& virtus ab Altiſſi-*
mo, *qui interrogabit opera veſtra*, *& cogitationes ſcrutabitur regni* (6) , *quo-*
niam cum eſſetis miniſtri ejus (7), *non recte judicaſtis*, *neque cuſtodiſtis legem* (8),
neque ſecundum voluntatem Dei ambulaſtis . *Horrende & cito apparebit vobis*,
quoniam judicium duriſſimum in (9) *his*, *qui præſunt*, *fiet*: *exiguo enim con-*
ceditur miſericordia , *potentes autem potenter tormenta patientur* . *Non* (10)
ſubtranſiet perſonam cujuſque Dominus , *nec reverebitur magnitudinem cujuſ-*
quam, *quoniam & pupillum* (11) *& magnum ipſe fecit* , *& æqualiter cura eſt*
illi de omnibus; *fortioribus autem fortior inſtat cruciatio*. *Ad vos ergo*, *o mali*
tyranni (12) , *ſunt ſermones mei* , *ut diſcatis ſapientiam & non excidatis*. Tunc,
ſi nec dum nos audieris , Conſtanti , viſurus , quæ nunc videre vales
minime per incredulitatem tuam , videbis tunc cum inter contyrannos
tuos fueris collocatus in illis locis tormentorum , non ſolum quod in-
juſta amaveris judicia , ſed & quod Dei domum deſtruere volueris ,
quod negator Dei Filii exſtiteris, quod aliter fidem prædicari ſanxe-
ris per manentem (13) potentiam tuam , quam prophetæ & apoſtoli
prædicaverunt . Nec poteris dicere: *Non ſum inter illos quos deſcribit per*
Sa-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Sol intelligentiæ*. A Græco abeſt *intelligentiæ*.

2 Id eſt, *loca deſerta*, *ardua*, *ac difficilia* . Iterum ut ſupra Græcam dictionem, quod ſæpiſſime facit, uſurpat . *Til. & la Cerda*. Græc. ἐρήμους, in Verſ. Ant. *vias*.

3 Ex Græc. Πλοῦτος μετὰ ἀλαζονείας . Verſ. Ant. *Aut divitiarum jactantia quid contulit*.

4 Verſ. Ant. *Diadema ſpeciei* , & *teget eos* , *& brachio ſancto ſuo* . In Græco omitt. *ſancto ſuo*.

5 Verſ. Ant. *Multitudines*.

6 Verſ. Ant. *Cogitationes ſcrutabitur*, omiſſo *regni*. Demitur etiam a Latin. & Sabat.

7 *Miniſtri regni illius* . Verſ. Ant. & Sab.

8 Verſ. Ant. *Legem juſtitiæ ;* abeſt a Græco *juſtitiæ*.

9 *In* omittit Verſ. Ant.

10 Verſ. Ant. *Non enim ſubtrahet .... cujuſquam Deus*, *nec verebitur*.

11 *Puſillum*. Vatic. & Verſ. Ant.

12 Ut in Græco τύραννοι . Verſ. Ant. *Reges*, *ſunt hi ſerm.*

13 *Amentem*. Latin.

1 Græ-

Salomonem Spiritus ſanctus; quando audias dicere, *Ad vos ergo, o mali ty-* Ibid. 10.
ranni, ſunt ſermones mei. Non poteris itaque negare te omnium eſſe
contyrannorum tuorum principem, ſi modo penitus intuearis opera tua.
Cuſtoditio, inquit Propheta, *legum*, *confirmatio* (1) *incorruptionis eſt*, *in-* Ibid. 19.
corruptio autem faciet te proximum Deo. Tu ad hæc, *Corrumpite*, inquis,
Dei legem, ut corrupiſtis vos perſecutores noſtri. Quis tam vecors eſt,
qui velit corruptus a te in æternum perire? qui nolit manendo in in-
tegritate proximus fieri Deo? Cur hæc aut ipſe feciſti, aut nos face-
re fueras compellere auſus? Numquid non legeras dixiſſe in libro Sa-
pientiæ Salomonem ad Deum: *Deus parentum* (2), *& Domine miſericor-* Ib. IX. 1.
diarum, qui feciſti omnia verbo tuo, & ſapientia (3) *conſtituiſti hominem, ut do-*
minetur creaturæ quæ a te facta eſt, ut diſponas orbem terrarum in juſtitia &
æquitate, & in directione animi judicium judicet. Et iterum: *Docuiſti popu-* Ib. XII. 19.
lum tuum per talia opera, quoniam oportet juſtum eſſe, & humanæ (4) *& bonæ*
ſpei feciſti filios tuos. Non, inquam, ſi hæc ſcripta inveneras, auderes ad
tantam provocare nos inhumanitatem. Quomodo vero bonæ ſpei filii
erimus? Quomodo juſtos nos & humanos ante Deum ſervos illius ex-
hibebimus? cum prævaricatores legis neque juſti neque filii Dei di-
cantur. Cognoſce itaque a quali nos bono volueris pertrahere ad mor-
tem, & quidem ſempiternam. Siquidem omnis, qui deſinit eſſe inter
eos, quos in filiorum adoptionem vocaverit Deus, ſit amittens vitam,
ſit perpetuam poſſidens mortem. Cum igitur ſitis Ariani inhumani,
impii, crudeles, homicidæ, quomodo dici chriſtiani poteritis? ſed & cum
negetis Chriſtum unicum Dei Filium, & confiteamini credidiſſe vos
in antichriſtum, unde aut quomodo vos poteritis Chriſti probare ſer-
vos, cum manifeſtaretis (5) voſmet veſtra profeſſione eſſe famulos antichri-
ſti? Antichriſtus etenim, in quem Arius crediderit, re vera (6) *fuit*,
quando non fuerit: contra noſter Salvator Dominus ac Deus Dei uni-
cus Filius, non eſt, ut tu vis, Conſtanti, creatura, ſed eſt Dominus
creaturæ; eſt æternus, inæſtimabilis, ſicut eſt, & cujus eſt Filius: in-
duit ſane perfectum hominem noviſſimis diebus de utero virginis; ſed
& cum ſuſcepiſſet hominem, talis eſt immutabilis, incorruptibilis, ine-
narrabilis, & inconvertibilis, qualis eſt & cujus eſt Filius; non eum
ſuſcepti hominis cauſſa in aliud, quam quod ſemper fuit, potuit con-
vertere; quandoquidem in forma ſit Dei patris ſui, quandoquidem ſit
æqua-

NOTÆ.

1 Græc. βεβαίωσις. Verſ. Ant. *conſummatio*. Et paullo poſt, *facit eſſe*, pro *faciet te*.

2 Verſ. Ant. *patrum meorum*: *meorum* abeſt etiam a Græco.

3 Verſ. Ant. *Sapientia tua ..... ut dominaretur ..... directione cordis &c.*

4 *Et humanum*. Lat. & Verſ. Ant. Sed vereor, ne mendum irrepſerit, cum paullo inferius dicat Lucifer; *quomodo juſtos nos & humanos* &c. unde arguas eum ſcripſiſſe *juſtum & humanum*.

5 *Cum manifeſtetis*. Latin.

6 Utitur ea formula Lucifer adverſus Antichriſtum, qua Ariani, cum Jeſu Chriſti divinam æternitatem negarent: *Fuit, quando non erat*.

Philip. II. 6. æqualis Filius Patri, ut refert beatiſſimus Apoſtolus: *Qui cum in forma Dei eſſet* (1), *non eſt rapinam arbitratus eſſe ſe æqualem Deo*, *ſed ſemetipſum exinanivit formam accipiens ſervi*. Non enim quia dixit, *ſemetipſum exinanivit*, *formam ſervi accipiens*, Deus Dei unicus Filius aliud fieri potuit ex illo, quod eſt incorruptibilis, inenarrabilis, immutabilis, cum ſit ſemper in eo ſtatu æternæ magnitudinis manens, in quo ſit manens & ejus Pater. Sed utique intelligimus quod ſit (2), *ſed ſemetipſum exinanivit*, hoc eſt, cum (3) ſit ſimilis atque æqualis Patri Filius, tamen quod & hominem ſe propter noſtram ſalutem fieri voluerit. Cum itaque tu antichriſtum ſuſceperis pro Chriſto, quia re vera ille *fuerit*, *quando non fuerit*, qua fronte adhuc es reſiſtens chriſtianis? niſi illa, qua ſolent & adulteræ pudicis? Auſus fuiſti tentare, dominari velle Dei populo, ſubjicere velle eccleſiam Dei tuo regno, divinam majeſtatem illius tantum metuentem tuo futili imperio: & hoc quidem feciſti, quia neſciens ſis ſcriptum eſſe de vobis tyrannis: *Propter hoc indiſciplinatæ animæ erraverunt: dum enim perſuaſum habent iniqui poſſe ſe* (4) *dominari nationi ſanctorum*, *vincti tenebrarum catenis*, *& longa nocte compediti*, *incluſi ſub tectis*, *fugitivi*. Conſpicis jam te eſſe inter illos Dei populi perſecutores, de quibus legiſti, quod *una catena tenebrarum ſunt* (5) *omnes colligati*. Et iterum: *Digni quidem illi* (6) *carere lumen & pati carcerem tenebrarum*, *qui incluſos cuſtodiunt* (7) *filios tuos*, *per quos incipiebat incorruptum legis lumen vitæ* (8) *omnibus dari*. An negabis Dei antiſtites te tenere (9) in clauſtris? Et cum es detinens ne prædicemus certe Dei populo veritatem, cur nos retines in carcere? cur mittis ad exſilia? niſi quia ſis metuens ne vos lu-

(Marginal references: Sap. XVII. 2. — Ibid. 17. — Ib. XVIII. 4.)

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Conſtitutus* pro *eſſet*.

2 *Quid ſit*. Vatic.

3 Jeſum Chriſtum Patri ſolummodo ſimilem ὅμοιον eſſe, quidam ex Arianis dicebant, nulla *ſubſtantiæ* vel *uſiæ* facta mentione: κατὰ πάντα vero ὅμοιον eſſe Filium Patri Semiariani, & Homœuſiaſtæ affirmabant, Euſebio Cæſarienſi magiſtro. At cum perfecta ſimilitudo nihil ab æqualitate & identitate naturæ differat, ideo hæc propoſitio, *Filius* ὅμοιοι *Patri eſt*, pro diverſo enunciantis conſilio & Catholica & Ariana poterat cenſeri; & complures e Semiarianis, explicato ſuæ mentis ſenſu, inter Catholicos propterea admiſſi, cum ὁμοούσιον idem plane eſſe ac ὁμοιούσιον confiterentur: Lucifer igitur *ſimilem* Patri Filium dicit juxta perfectam ſimilitudinem, qua proinde & æqualis eſt, & ejuſdem cum Patre naturæ; unde *æqualem* etiam appellat, tamquam per *æqualitatis* vocabulum *perfectam ſimilitudinem* indicare voluerit. Sed Hilario Arelatenſi hujuſmodi voces tum ὁμοία, tum ὁμοιούσια valde erant ſuſpectæ; quare in reſponſis apologeticis pro libris ſuis de Synodis hæc ad Luciferum ſcribit: *Satis abſolute*, *domine frater Lucifer*, *cognoſci potuit*, *invitum me homœuſii mentionem habere*. *Sed quia tu ſimilitudinem Filii ad Patrem prædicabas*, *demonſtratio ejus a me fuit exponenda ſine vitio*: quod pluribus in locis ipſe præſtat.

4 *Se* omittit Verſ. Ant. quæ poſtea habet, *Vinculis tenebrarum & longæ noctis compediti*.

5 *Erant*. Verſ. Ant.

6 Pro *lumine & luce privari*; ubi accuſativum pro ablativo uſurpat. *Til. & Latin.* Sunt qui emendant, *carere lumine*; quod non fero in hoc auctore. *La Cerda*.

7 *Cuſtodiebant*. Verſ. Ant.

8 Eadem. *Sæcule dari*, omiſſo *vitæ*.

9 Addendum forte *nos*. Latin.

1 Ra-

lupos Arianos, rapaces canes rabidoſos (1) atque antichriſtos eſſe temporis noſtri manifeſtemus ſacris revelantibus ſcripturis. Sacræ enim ſcripturæ probant vos ex actibus veſtris non eſſe Dei ſervos, ſed plane filios diaboli. Si enim non es unus ex illis, quos tales futuros ſacræ clamant ſcripturæ, cum ſcriptum inveneris in cxxxi. pſalmo: *Surge Domine in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ: ſacerdotes tui induantur juſtitiam*; cur damnari a nobis abſentem voluiſti? certe ad hoc ut juſtitiam, qua nos induerat Dominus, amitteremus. Cum enim dicat, *Sacerdotes tui induantur juſtitiam*, & tu injuſtitiam nos urgeres facere, quid aliud eſſemus, ſi feciſſemus quod tuæ malevolentiæ fuerat viſum, niſi conſcelerati tui, niſi totius iniquitatis fontes? hi ſcilicet, qui deponentes juſtitiæ officium, injuſtitiæ, ut tibi placeremus, eſſemus ſuſcepturi. Perſequeris Dei domum, Conſtanti, ignorans teipſum Deum perſequi in domo ejus: domus etenim Dei eſt eccleſia, in qua eſt inhabitans Dominus, ſicut ſcriptum eſt in eodem pſalmo: *Elegit Dominus Sion, prælegit eam in habitationem ſibi* (2): *hæc requies mea in ſæculum ſæculi, hic habitabo quoniam prælegi eam*. Cum hæc itaque ſint, temet puniri conſpice, quando aliquem noſtrorum ponis tuam te ſalutem perſequi, quando ſis Deo repugnans, non nos, in quos audias Deum dicere, quod enim dignetur requieſcere. Tu ergo qui templa Domini tentas violare, niſi te converteris, eo diſpereas genere, quo illi, de quibus dicit David in pſalmo cxxxv. *Qui percuſſit Ægyptum cum primitivis eorum, quoniam in ſæcula* (3) *miſericordia ejus, & eduxit Iſrael de medio eorum, quoniam in ſæculum miſericordia ejus, in manu forti & brachio excelſo, quoniam in ſæculum miſericordia ejus. Qui diviſit mare rubrum in diviſionem* (4), *quoniam in ſæculum miſericordia ejus, & transduxit Iſrael per medium ejus, quoniam in ſæculum miſericordia ejus, & excuſſit Pharaonem & exercitum ejus in* (5) *mare rubrum*. Qua de re hæc ſcripta invenio? niſi ut crederem, quia cum tu me premere tentares, Deus meus quod ſic potuiſſet, niſi te convertiſſes, exſtinguere, quomodo Pharaonem, & me quod ſic fuiſſet erepturus de manibus tuis, quomodo & illos de Pharaonis poteſtate. Iccirco etenim dicit ad ſingulas virtutes, *quoniam in ſæculum miſericordia ejus*, ut mihi aperiret, quoniam Domini miſericordia mecum ſit ſemper permanens, qui ei tantum ſim ſerviens, tecum vero eſſe non poſſe, quia videlicet inimicus illius ſis, quomodo fuit & Pharao. Noluimus damnare abſentem, noluimus in eum quem ſcimus innocentem, & in eum quem novimus catholicæ fidei prædicatorem, dare juxta deſiderium tuum ſententiam. Quare? quia nos chriſtiani in Deum por-

Pſ. cxxxi. 8

Ibid. 13.

Pſ. cxxxv. 10.

NOTÆ.

1 *Rabidos*. Vatic.

2 Verſ. Ant. *Suam*, quæ habet etiam *prelegit*, pro *prælegit*.

3 *Sæculum*. Verſ. Ant.

4 *Diviſione*. Verſ. Ant.

5 Ut in Græco, εἰς θάλασσαν ἐρυθρὰν. Verſ. Ant. *in mari rubro*.

1 *Con-*

porreximus ſpem noſtram, non in te, ac regnum tuum caducum. Noluimus de gloria regni tui nobis placere, qui gloriam conſequuturi (1) ſumus, exſpectantes ab eo, in quem ſolum confidendum eſſe atque ſpe-
Pſ. cxlv. 3. randum docens dicit David in pſalmo cxxxxv. *Nolite confidere in principibus, & (2) in filiis hominum, quibus non eſt ſalus: exibit ſpiritus ejus & revertetur (3) in terram ſuam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. Beatus (4) cujus Deus Jacob adjutor ejus, & ſpes ejus in Domino Deo ipſius, qui fecit cælum & terram, mare & omnia quæ in eis. Qui cuſtodit veritatem in ſæculum, facit judicium injuriam patientibus*. Noluimus injuſte tecum perſequi juſtitiæ plenum fructibus, ne dum de te vindicta cœpiſſet conſequi, fuiſſet conſequuta etiam de nobis: non fecimus quod injuſte præcepiſti nos implere, ne tecum veniremus ad illum locum, qui in
Eccle. iii. 15. Eccleſiaſtico (5) deſcribitur: *Et Deus requiret (6) eum, qui perſecutionem patitur*; & adhuc;
Ibid. 16. *Vidi ſub ſole locum judicii, illic (7) impius: & locum juſti, illic pius*. Noluimus vobis conjungi hæreticis, noluimus tecum dare manus ad Dei impugnandam domum, noluimus tecum idololatriam ſuſcipere in contumeliam Dei, noluimus ſacrilegio tuo miſceri, ne & nos audire mereremur tecum illa, quæ ore Oſeæ prophetæ audient ſacerdotes, populus & rex Iſrael, qui cuncti derelicto Deo ad idololatriam
Oſ. v. 1. ſe contulerant: *Audite hæc ſacerdotes, & attendite domus Iſrael, & domus regis inſuemini (8): ad vos eſt judicium, quia ut laqueum facti eſtis ad inſidiam, & ſicut retia extenſa ad aviarium venientis*. Apud Amos prophetam ſciebas utique ſcriptum, quando dediſti diſciplinam, exemplum
Am. v. 7. damnandi ſcilicet innocentem; *Qui fecit (9) in excelſo judicium, & juſtitiam in terra poſuit*. Dei Juſtitiæ violator, Michæam prophetam dixiſſe numquid ignorabas de Juda & eorum principibus?
Mich. ii. 1. *Non levaverunt ad Deum manus ſuas, & concupiebant (10) agros, & diripiebant orphanos, & domum per potentiam invadebant, & diripiebant virum & domum ejus, virum & hereditatem ejus: propter hoc hæc dicit Dominus: Ecce ego cognoſco (11) ſuper plebem*

NOTÆ.

1 *Conſequi ſumus*: Vat. mendoſe.

2 Verſ. Ant. *Neque in .... ſpiritus eorum*.

3 *Et revertetur in terram ſuam*, abeſt a Verſ. Ant. ſed legitur in Græco.

4 Latin. hæc verba *Beatus, &c.* demenda cenſet; ſed contra Luciferi ſententiam, quæ patet.

5 Hic liber eſt, quem Septuag. & Vulg. *Eccleſiaſten* appellant; *Eccleſiaſtici* vero nomine intelligitur liber, cui titulus Σοφία Σειρὰχ apud Septuag. id eſt *Sapientia Sirach*. Si mendum abeſt ab hoc Luciferi loco; haud uſitato quidem a veteribus titulo Eccleſiaſtes librum notavit.

6 *Quæret*: Verſ. Ant.

7 Lucif. cum Græc. ἐκεῖ ὁ ἀσεβὴς, & τόπον τοῦ δικαίου, ἐκεῖ ὁ εὐσεβής. Verſ. Ant. *Ibi impietas; & locum juſtitiæ, ibi iniquitas*.

8 Verſ. Ant. *Domus regis auribus percipite: ad vos enim .... quia laqueus facti eſtis ſpeculationi, & ſicut rete expanſum ſuper Itabyrium*.

9 Cum Græco Septuag. Ὁ ποιῶν εἰς ὕψος κρίμα, & δικαιοσύνην εἰς γῆν ἔθηκε. Verſ. Ant. *Facit*.

10 Verſ. Ant. *Deſiderabant .... pupillos, & domos opprimebant, & rapiebant .... propterea hæc*.

11 *Cogito*. Latin. cum Græc. Verſ. Ant. & Vulg. Præterea Verſ. Ant. *Super tribum*

bem mala, ex quibus non levabitis cervices veſtras. Sed tibi cum proſcribere digneris, deportare, mittere in carcerem, torquere, poſtremo interficere Dei cultores, nihil malorum repræſentabitur? Noluimus miſceri actibus tuis nefandis, ne tecum ad æternam damnati pœnam hæc audiremus, quæ dicuntur apud Michæam a Deo: *Audite (1) itaque hæc* Ib. III. 9.
præpoſiti domus Jacob, & reſidui domus Iſrael, qui abominamini judicium, & omnia recta pervertitis. Qui (2) ædificaſtis Sion & Jeruſalem in ſanguinem iniquitatibus. Judices (3) ejus cum muneribus judicabant, & ſacerdotes ejus cum mercede reſpondebant, & prophetæ cum pecuniis divinabant, & in Domino requieſcebant, dicentes: Dominus in nobis eſt, & non veniant in nos mala. Non legeras adhuc apud iſtum ſanctiſſimum prophetam, ut damnari juberes virum Deo dicatum? *In quo (4) comprehendam Dominum, adſu-* Ib. VI. 6.
mam Deum meum excelſum. Si comprehendam eum in holocauſtis aut (5) in vitulis anniculis, aut (6) ſi ſuſcipiet Dominus in millia arietum, aut in decem millia hædorum pinguium, aut dabo primogenita mea impietatis (7), fructum ventris mei pro peccatis animæ meæ. Renuntiandum (8) tibi eſt homo quod ſit bonum, aut quid Dominus exquiſivit (9) a te aliud, niſi ut facias judicium & juſtitiam, & diligas miſericordiam, & paratus ſis ire cum Domino Deo tuo? Nec apud Habacuc inveneras ſcriptum: *Impius per (10)* Habac I. 4.
potentiam oppreſſit juſtum? ut ita ſceleratum fuiſſes aggreſſus opus quod te apud Deum poſſet facere impium. Item infra non inveneras poſitum? *Cur (11) inſpicis ſuper contemtores? tacebis ob hoc, quod (12) devo-* Ibid. 13.
ret impius juſtum. Et iccirco nos videntes quia tu impius juſtum devorare tentaveras, verum (13) non ſolum non tacuimus male te agere, ſed nec tacebimus. Non enim alius es ab eo, propter quem dicitur:

Pla-

NOTÆ.

hum iſtam mala, de quibus non auferetis colla veſtra.

1 Verſ. Ant. *Audite hæc duces ..... & reliqui.*

2 *Qui ædificatis Sion in ſanguinem, & Jeruſalem in iniquitatibus.* Latin. ex Græco, Verſ. Ant. & Vulgata. Verſ. Ant. *In ſanguinibus*. Vulg. *In iniquitate*. Sabat. legit *ædificatis* in Luciſero.

3 Verſ. Ant. *Duces ejus in .... in mercede .... prophetæ ejus in .... & ſuper Dominum ..... Nonne Dominus .... ? non venient ſuper nos mala.*

4 *In quo apprehendam Dominum? ſi ſuſcipiam Deum &c.* Verſ. Ant. *Si* abeſt a Græco, ut a Luciſ.

5 *Aut* demitur a Latin. deeſt in Græco & Verſ. Ant. *Apprehendam*, Verſ. Ant.

6 Græc. εἰ προσδέξεται, abeſt *aut*. Verſ. Ant. *Suſcipiat .... in millibus ..... vel in decem millibus hircorum ..... aut dabo &c.* Sabat. legit: *Suſcipiam Dominum.*

7 Cum Cypr. lib. 3. Teſtim. Verſ. Ant: *Pro impietate .... pro peccato*. Sabat. *Pro mea impietate.*

8 *An renunciatum tibi eſt &c.* Latin. *Annunciatum eſt tibi homo quid bonum*. Verſ. Ant. *Quid* habet etiam Sabat.

9 Verſ. Ant. *Quærat a te .. niſi ut facias judicium, & diligas .... ambulare cum Deo tuo.*

10 Græc. καταδυναστεύει. Verſ. Ant. *Impius prævalet adverſus juſtum.*

11 Cum Græco in edit. Rom. & Compl. ἱνατί ἐπιβλέπεις; Verſ. Ant. *quare non aſpicis &c.*

12 Ferme cum Græco in edd. iiſdem ἐν τῷ καταπίνειν ἀσεβῆ τὸν δίκαιον. Verſ. Ant. *Cum devoraverit impius juſtiorem ſe*: omiſſo, *ob hoc.*

13 *Virum*, commate poſtpoſito. *Latin.*

1 Verſ.

Ibid. 11. 5. *Placens* (1) *& contemtor vir ſuperbus nihil proficiet, qui dilatavit ſicut inferus animam ſuam, & ipſe ut mors inſatiabilis.* Non poterit dici quod non conveniat dici de te, ſi digneris mecum recordari ſcelera facinorum tuorum, & ſi funeſta tua non fueris tardus recenſere. Quis etenim alius noſtris diebus ſibi placens, contemtor, ſuperbus, nihil proficiens, qui dilataverit ſicut inferus animam ſuam, & quia æſtimari poſſit eſſe ut mors inſatiabilis, reperiri poteſt, niſi tu? Sed conſpice nihil te poſſe proficere, dici tibi a Deo. Licet enim contemtor Dei præceptorum ſis, ejus licet religionem cupiens perſequi, eo uſque dilataveris animam tuam ad Dei mactandos cultores, ut toto in regno non digneris deſinere gregem vexando Domini; tamen nihil proficit
2. omnis infeſtatio tua. Cuncti etenim, quos perſequeris, Dei ſemper & ſunt & erunt ſervi. Tu vero, niſi tibi provideris, in æternum eris periturus: tibi placens, contemtor, ſuperbus, quia ſis dilatans animam tuam tamquam inferus ad nos devorandos pariter & abſorbendos, propterea quod male tibi agenti reſiſtamus, factus ut mors inſatiabilis furiis ageris in noſtram necem. Adeo nequam es, Conſtanti, ut cum
Ibid. 9. prophetam invenio dicere, *O qui mihi fundat* (2) *fundationem malam domui ſuæ, ut collocet in altum nidum ſuum*, tu mihi atque hereditas antichriſti, cui faves, ante oculos obverſetur, cognoſcens conatus tuos illos ſacrilegos. Non enim poteſt dubitari te conatum & conari, ut toto in regno tuo poſſet fundari hæreſis tua, deſtrui vero fides catho-
Ibid. 12. lica. Sed & cum audio dicatum Deo prophetam dicere: *Væ qui ædificant* (3) *civitatem in ſanguinibus, & præparant civitatem in iniquitatibus*; tu mihi eſſe videris, qui ſpeluncam latronum ſis per ſanguinis fuſionem ædificans, per necem Dei ſervorum. Aut negabis ſpeluncam latronum eſſe veſtrum malignum concilium Arianorum? Si non eſtis latrones, quomodo interficere invenimini Deo dicatos? Civitates in ſanguine qui ædificant, væ habent. Prudentiſſimus imperator non vidiſti, væ tibi poſſe eſſe, quia hæreſem tuam per ſanguinis Dei hominum fuſionem putaſti reædificandam? Dicit Spiritus ſanctus per Sophoniam prophe-
Soph. 2. 3. tam: *Quærite Dominum, &* (4) *omnes humiles terræ judicium operamini, & juſtitiam quærite, & reſpondete, ea ſic ut tegamini* (5) *in die iræ Domini*: tu dicis, *Damnate innocentem, eſtote mecum homicidæ, ſacrilegi*; an non hæc ſunt, quæ nos facere præcipis? Imperaſti damnari Domini ſacerdotem, nec non imperaſti Arianam perfidiam tenendam, rejiciendam vero fidem apud Nicæam conſcriptam. Si hæc impleri mandaſſe te refragari non potes, conſpice & homicidas & ſacrilegos nos efficere voluiſ-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Arrogans eſt ..... nihil perducit ad finem ..... ſicut infernus ..... & iſte quaſi mors, non adimpletur.*

2 Verſ. Ant. *O qui multiplicat avaritiam malam ..... ut ponat in excelſo &c.*

3 *Ædificat*, & *præparat urbem*. Verſ. Ant.

4 *Et* demitur a Latin., & abeſt etiam a Verſ. Ant.

5 Verſ. Ant. *Ea ut protegamini.*

1 Pro

luiſſe . Dicit Deus : *Et erit in illo die : Serutinabo* (1) *Jeruſalem cum lucerna, defendam* (2) *ſuper viros, qui* (3) *contemtores ſunt, ne cuſtodiant mandata* : & tu inquis, tua magis atque conblaſphemorum tuorum cuſtodienda . Quomodo poteramus damnare injuſte juſtitiæ fructibus plenum Domini ſacerdotem, cum videamus qualis comminatio fuerit oborta contra Judæorum præpoſitos, vel contra omnes eorum conſcios qui hæc quæ agis egiſſe noſcantur? *O quæ erat ſplendida* (4) *& redemta civitas, columba : non exaudivit vocem, non percepit diſciplinam, in Domino non confidit, & ad Deum ſuum non acceſſit . Principes ejus ſicut leones fremunt, judices ejus ſicut lupi Arabiæ, non ſubreliqui* (5) *erunt in mane : prophetæ ejus ſpiritales, viri contemtores, ſacerdotes ejus contaminant ſe* (6) *& impie agunt . Dominus autem juſtus eſt in medio ejus, & non faciet injuſte .* Cum hæc ita ſe habeant, & nobis licitum minime ſit injuſtum proferre judicium, ſupereſt autem unum te facias eſſe ex ejus ſervis, & diſcas judicium proferre; aut ſi ſemper Dei vis eſſe inter adverſarios, judicium tuum ſolus prome injuſtum, deſine nos cogere facere, quod fieri cernas divinitus prohibitum . Deſine jam criminari Athanaſium vel nos quod (7) nos Dei deſtruamus domum, quando invenias apud Zachariam te atque contyrannos tuos eſſe deſcriptos, quod enim futuri eſſetis Dei hereditatis perſecutores vos, quos dicit ſupra modum vobis uſurpaſſe poteſtatem . Crudelitatem etenim narrans veſtram dicit Dominus : *Zelatus ſum Jeruſalem & Sion zelo magno, & ira magna ego iraſcor ſuper gentes, quæ ſe* (8) *ſuperponunt vobis, propter quod ego iratus ſum minima . Ipſi autem compoſuerunt ſe in mala .* Audes, tenebrarum amator, exſecrator luminis, dicere, *Damnate innocentem*, cum dignetur præcipere nobis Deus per Zachariam dicens: *Judicium juſtum judicate, & pietatem* (9) *& miſericordiam facite unuſquiſque ad fratrem ſuum: & viduam, & orphanum, & proſelytum* (10), *& pauperem, per potentiam nolite nocere, & malitiam unuſquiſque non reminiſcatur fratris ſui in corde ſuo .* Cum hæc ſint mandata cæleſtia, tu cujus auctoritate dixiſti, *Laniate conſervum veſtrum*?

Ib. I. 12.
Ibid. III. 1.
Zach. I. 14.
Ib. VII. 9.

NOTÆ.

1 Pro *inquiram* dicit, unde *ſcrutinium* pro *inquiſitione* & *catechesi* uſurpatur etiam apud veteres. *Til.* & la Cerda. *In die illa: Scrutabor*. Verſ. Ant.

2 *Ulciſcar*. Latin. cum Verſ. Ant. addito *&*.

3 *Qui contemnunt cuſtodias ſuas*. Verſ. Ant.

4 Verſ. Ant. *O illuſtris .... audivit .... ſuſcepis ..... non eſt confiſa ..... appropinquavit. Principes ejus in ea veluti rugientes leones*.

5 *Dimittebant*. Verſ. Ant. & *prophetæ ejus portantes ſpiritum*. Sabat. legit in Lucif. *ſubreliquerunt*.

6 *Sancta*. Latin. ex Græco cum Verſ. Ant. in qua, *Polluunt ſancta, & impie agunt in legem. Dominus ..... non faciet iniquitatem*.

7 *Quod enim vos*. Vatic.

8 *Quæ ſuperimpoſitæ ſunt, pro eo quod ego quidem .... modicum; ipſi vero ſuperpoſiti ſunt in mala*. Verſ. Ant.

9 Verſ. Ant. *Et miſericordiam, & miſerationem faciat*.

10 Omittitur a Verſ. Ant. ſed ineſt Græco. Verſ. Ant. *Et pupillum & pauperem non opprimatis: & malitiæ unuſquiſque fratris ſui nolite meminiſſe in cordibus veſtris*.

1 Verſ.

ſtrum ? Si Dei mandatis te protuliſſe hanc auctoritatem dixeris , non
poteris probare, quoniam quidem inveniri non poſſit in ſacris ſcriptu-
ris præceptum Dei, innocentem damnandum . Cum itaque ea feceris ,
quæ lex prohibet Dei, conſtat te hanc auctoritatem ex voluntate illius
protuliſſe, qui vocetur inimicus Dei ; unde & illis compareris neceſſe
Ibid. 11. eſt, quibus dicitur per prophetam : *Et (1) diſſuaſerunt ne obſervarent , & dederunt dorſum ſtultitiæ , & aures ſuas & cor ſuum ſtatuerunt inſuadibile , ne obedirent ; degravaverunt , ut non obedirent legem* (2) *meam* . Et infra :
Ibid. 13. *Non (3) exaudierunt , ſi clamabunt , & non exaudiam eos , dicit Dominus o-*
Ib. VIII. 15. *mnipotens . Animæ quieſcite (4) : hæc ſunt verba quæ faciatis : loquimini veritatem unuſquiſque ad proximum ſuum* (5) , *& judicium pacificum & juſtum judicate in portis veſtris : & unuſquiſque malitiam proximi ſui (6) nolite cogitare in cordibus veſtris , & jusjurandum falſum nolite diligere , quoniam hæc omnia odi , dicit Dominus omnipotens* . Quid me cogis facere ea , quæ odio ſe habere dicit Dominus omnipotens ? Sed inſtruens Dominus de
Ibid. 19. jejunio, *Pacem* , inquit , *& veritatem diligite* . Quomodo pacis atque veritatis amatores eſſe poteramus, ſi innocentem falſis per te ac tuos criminibus prægravatum , tamquam reum puniremus ? aut quæ erat pax ? cum hæc faciendo etiam a pace Domini potuiſſemus rejici . Neque
Io. XIV. 27. enim pax Domini dicentis , *Pacem meam relinquo vobis , pacem meam do vobis* , relinqueretur ab eo in nobis , cum alio ipſi tuliſſemus injuſte . Quis ignorat recedente diſciplina recedere & gratiam ? Apud Mala-
Mal. I. 6. chiam dicit Deus : *Filius honorificat* (7) *patrem , & ſervus dominum ſuum* (8) . *Et ſi pater ſum ego , ubi eſt honor meus (9) , dicit Dominus omnipotens* ? Quem igitur timorem atque honorem Deo facturi eramus , ſi feciſſemus , quæ tu fieri mandaſti ? Illa enim tua præcepta & timorem & honorem Dei nituntur auferre dicatis ejus clementiæ . Sed & infra
Ib. II. 17 tuam ſpecialiter operam manifeſtans , dicit : *Exacerbatis* (10) *Deum in verbis veſtris , & dixiſtis , In qua re exacerbavimus eum ? in eo quod dicatis , Omnis qui facit malum , bonum eſt coram Deo , & in ipſis benedicet : & ubi eſt Deus*

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Et noluerunt attendere , & dederunt dorſum contemnens , & aures ſuas aggravaverunt , ut non audirent ; & cor ſuum poſuerunt inobediens , ut non audirent legem meam* . Sabat. legit in Lucif. *inſuaſibile* & *degravarunt* .

2 Pro *legi meæ* , ut ſupra *carere lumen* pro *lumine* ; id eſt , *ut non parerent legi meæ* . Til.

3 *Non audierunt eum ; ſic clamabunt , & non &c.* Verſ. Ant.

4 Pro *quieſcite* , *requieſcite* ; *manete in pace* . Til. *Confidite* . *Iſti ſermones ſunt quos facietis* . Verſ. Ant. abſque *animæ* .

5 Verſ. Ant. *Cum proximo ſuo ; veritatem & judicium ..... malum proximi ſui non cogitet ..... & juramentum mendax ne diligatis , quia &c.*

6 *Tui* . Vatic.

7 Verſ. Ant. *Glorificat* .

8 *Dominum ſuum timebit* . Verſ. Ant. *Timebit* abeſt a Græco Cod. Vatic. ut a Lucif.

9 Verſ. Ant. *Ubi eſt gloria mea ? & ſi Dominus ego ſum , ubi eſt timor meus ? dicit &c.*

10 *Exacerbaſtis* melius legit Sabat. Verſio Ant. *Provocaſtis Dominum in ſermonibus veſtris ..... In qua re provocavimus .... dicitis .... bonus eſt in conſpectu Domini , & in his ſibi complacet* .

1 Qua-

Deus juſtitiæ? Propheta dicit, *Ubi eſt Deus juſtitiæ*, contra eos, qui dicunt,
Qui facit malum, bonum eſt coram Deo, & in ipſis benedicet: & tu das
mandata, fundendum cruorem juſtorum, & adhuc dicis te Dei ſervum,
cum ſis ipſius diſſipator legis. Juſtum eſt damnare abſentem, & qui-
dem innocentem, aut injuſtum? ſi juſtum non eſt, quia (1) cogis fa-
cere nos eam rem per quam puniri mereamur a Deo? Tobias, *Omni-* Tob. iv. 6
bus, inquit, *diebus vitæ tuæ, fili, Deum in mente habe, & noli peccare vel-
le, vel præterire præcepta illius. Juſtitiam fac omnibus diebus vitæ tuæ, &
noli ambulare* (2) *per viam iniquitatis, quoniam agente te ex veritate, erit reſpe-
ctio operibus tuis, & omnibus qui faciunt juſtitiam.* Dic, Conſtanti, juſti-
tiam facit qui interficit innocentes? qui ſervorum Dei fundit ſangui-
nem? Si non facit juſtitiam, ſed magis iniquitatem, reſtat ut te vi-
deas eſſe iniquitatis amatorem, atque omne iniquum fabricantem opus.
Etenim cum juſtitiam nos in omni tempore facere hortetur ſacra lex,
& tu compellas facere injuſtitiam, quem te alium velis habeam niſi
& injuſtitiæ amatorem & perpetratorem? *Omnibus*, inquit, *diebus vitæ* Ibid.
tuæ, fili, Deum in mente habe; cum eumdem reliqueris hærendo Arianis.
Hi etenim non eum derelinquimus, qui fidem tenemus apoſtolicam.
Quomodo non præcepta ejus præteris, qui interficias ſervos ejus nomi-
ni majeſtatique dicatos? cum ſis eos cogens derelinquere eum, & fieri
conſerpentes atque coapoſtatas tuos? Nos odio apud te laboramus, quia
tibi vera dicamus, quia te vivere nobiſcum velimus in æternum; illos
vero es diligens, qui ad te tranſitum fecerint, illos qui cum tibi pri-
mum contraxerint (3), poſtea tamen ſervire nefariis meditationibus
tuis, quam Dei parere præceptis maluerint. Gaudens es quod eoſdem
tua calliditate illiciens ad ſuſcipiendam perduxeris hæreſim tuam, quod
in omnibus eos habeas ſubjectos, illos quos jampridem videras pro ni-
hilo te dicere (4), quos cernebas calcare propter veritatem regni tui
auctoritatem. Sed ſcire te volumus, non eſſe novum hoc factum, ſed
ſæpe ita eſſe actum a perfidis atque inconſideratis, ab eis, quos præ-
ſcius futurorum ore ſanctiſſimi Malachiæ præoſtenderit prophetæ: *Gra-* Mal. iii. 13.
vaſtis (5) *adverſum me conſilia veſtra, dicit Dominus omnipotens, & dixiſtis: In
qua re detraximus de te? quia dixiſtis: Vanus eſt omnis qui ſervit Deo: &
quid amplius? Quod cuſtodivimus præcepta illius, & ambulavimus deprecantes
ante conſpectum Domini omnipotentis. Et nunc nos magnificamus alienos, &*

re-

NOTÆ.

1 *Quare*. Latin. *Quia* ponitur pro *cur*: uno etenim pro altero ſæpiſſime utitur, & pro *cum* etiam, ut, cum occurret, dicetur. *Til.* & ex eo Galand.

2 Verſ. Ant. *Ire in viam ..... reſpectus in operibus* &c.

3 *Contradixerint*. Latin. & Galand.

4 *Ducere*. Latin.

5 Verſ. Ant. *Ingravaſtis ſuper me verba veſtra, dicit Dominus. Et dixiſtis: In quo locuti ſumus contra te? Et dixiſtis: Vanus eſt qui ..... quid amplius quia ..... mandata ejus, & quia ..... ſupplices ante faciem .... Et nunc nos beatos dicimus alienos, & ædificantur omnes qui faciunt iniquitatem ..... & ſalvi facti ſunt.*

O   1 *Deo*

renovantur omnes facientes iniqua: & reſtiterunt Deo (1), *& ſalvati ſunt. Hæc*
detraxerunt (2) *qui timent Deum, unuſquiſque ad proximum ſuum: & in-*
tendit Dominus, & exaudivit, & ſcripſit librum memorialem coram ſe timen-
tibus Dominum, & metuentibus nomen ſuum. Et erit (3) *mihi, dicit Domi-*
nus omnipotens, in die qua ego facio, in poſſeſſione; & eligam eos, quemadmo-
dum eligit homo filium ſuum bene ſervientem ſibi: & converſi videbitis quan-
tum ſit inter juſtum & injuſtum, inter ſervientem Deo & non ſervientem.
Ib. iv. 1. *Quia ecce dies venit Domini* (4) *ardens ſicut clibanus, & uret eos, & erunt*
omnes alienigenæ, & omnes qui faciunt ſcelera ut ſarmenta, & ſuccendet eos
dies Domini, quæ venit, dicit Dominus omnipotens, & non derelinquetur ex
eis radix, nec vitis. Deum dicere hæc audiens, quia adhuc in malis
tuis eſſe digneris, gaudere te etiam in hoc arbitror, quod cum præ-
varicatoribus, cum Deum derelinquentibus, illa percepturus ſis ab eo.
Væ tibi homicidæ atque ſacrilego, quoniam niſi pœnitentiam factorum
tuorum egeris, eris ut nunc es inter illos, quos ore Eſaiæ increpat
Is. i. 4. Deus dicens: *Væ gens peccatrix, populus plenus delictis* (5), *ſemen malignum,*
filii ſine lege, dereliquiſtis Dominum, & exacerbaſtis ſanctum Iſrael. Eris
ſemper unus ex illis, qui propter nequitias ſtudiorum ſuorum principi-
Ibid. 10. bus Sodomorum & populis Gomorrhæ comparantur, dum dicitur: *Au-*
dite verbum Domini, principes Sodomorum: Attendite legem (6) *Dei, plebs*
Ibid. 15. *Gomorrhæ*. Cum illis eris niſi te correxeris, de quibus ſcriptum legiſti: *Si*
multiplicaveritis preces (7), *non exaudiam vos: manus enim veſtræ ſanguine plenæ*
ſunt. Væ tibi, Conſtanti, qui tantam Dei incurreris offenſam, ut non
videre potuiſſes, quid tibi fuiſſet cavendum. Cum enim dicat ore
Eſaiæ illis prophetarum ſanctorum & omnium juſtorum interfectoribus,
Ibid. 16. *Lavamini, mundi eſtote, auferte malitias ab inimicis* (8) *veſtris ante oculos*
meos, deſinite a malitiis veſtris, diſcite bonum facere, inquirite judicium, eri-
pite injuriam accipientem, judicate pupillo, & juſtificate viduam; ad hæc tu
contra juberes trucidandos Dei cultores, ipſum deſerendum Deum, ſu-
ſcipiendam vero idololatriam; hoc fuit audiſſe Dei monita, & fuiſſe
correctum. Qua de re iſtud cogis nos facere? niſi quia ſis cupiens
nos

NOTÆ.

1 *Deo* hic omittit Sabat.

2 Græc. κατελάλησαν. Verſ. Ant. *Loquuti ſunt ..... & attendit .... & audivit .... librum monumenti in conſpectu ſuo his qui timent ..... & qui reverentur nomen ejus.*

3 Verſ. Ant. *Et erunt mihi .... in acquiſitionem; .... ſicut .... filium ſuum, qui ſervit ei. Et convertar, & videbitis quid ſit .... iniquum, & inter ..... & eum qui non ſervit ei.*

4 *Domini* abeſt poſt *dies* utroque in loco Verſ. Ant. ubi pro *ut ſarmenta* legitur *ſtipula*, pro *ex eis*, ut in Græco, *in eis*, & pro *vitis*, *ramus*; & alia quædam minima variant.

5 Verſ. Ant. *Peccatis ..... nequam ..... ſceleſti, reliquiſtis ..... & in indignationem miſiſtis illum ſanctum &c.*

6 *Legem Dei*, ut in Græco. Verſ. Ant. *Verbum Domini, populus* &c.

7 Verſ. Ant. *Si multiplicetis precem.*

8 *Animabus*. Latin. & Galand. ut in Græco & Verſ. Ant. *Nequitias ab animis veſtris, a conſpectu oculorum meorum ..... exquirite ..... liberate ..... judicate orphano &c.*

1 Quæ-

nos tecum gladio conſumi? *Et ſi volueritis* (1), dicit Deus, *& exaudieritis* Ibid 19.
me, bona terræ edetis. Si vero nolueritis, neque exaudieritis me, gladius vos
comedet: os enim Domini locutum eſt iſta. Cui obtemperabimus, Deo ne
hæc dicenti, an tibi ejus inimico? Deus dicit Judæis, ut jam dere-
linquerent errores ſuos, abjicerent malitias ſuas ex cordibus ſuis, di-
ſcerent bonum facere, juſtum judicarent judicium. Tu inquis, *Damnate*
injuſte. Qua de re iſtud ſuades me facere? niſi quia velis me effici il-
liuſmodi hominem, quales ſint illi, ad quos dixerit Deus: *Vos autem,* Ib. iii. 14.
dicit Deus, *quid ſuccenditis* (2) *vineam meam, & rapina pauperum in domibus*
veſtris? Quid vos injuriam facitis populo: & faciem inopum confunditis? &
tu ita hæc es faciens, ita cuncta gerens, quæ quia faciant, indignatur
facientibus: tamquam placere te non poſſe ſis ſciens, niſi & Domini
ſuccendiſſes vineam, & rapinam pauperum conſtituiſſes intra domum
tuam, & multis modis ſervis Dei irrogaſtes injurias. Aut dicere ten-
tabis hæc omnia te non feciſſe? Numquid non ſuccendiſti vineam Do-
mini, quando coegiſti eam jam non ſcire Dominum Abrahæ, Deum
Iſaac, Deum Jacob, Deum apoſtolorum, Deum prophetarum ac mar-
tyrum, ſed idololatriam per Arium inventam, per te vero exaltatam?
Numquid non eſt rapina pauperum hæc Dei ſervorum chriſtianorum
in domo tua, propter quos legiſti ſcriptum: *Beati pauperes ſpiritu, quo-* Matth. v 3.
niam ipſorum eſt regnum cælorum? cum ſcias te proſcripſiſſe reſiſtentes ſa-
crilegio tuo. Numquid dicere audebis; *Non feci, nec facio injuriam po-*
pulo Dei? Et quis tantam aliquando fecit quantam tu? qui neque omnia
genera tormentorum inferendo deſinis (3), neque varie puniendum.
Noluimus innocentem, tamquam reum punire, ne iſta & nos percute-
ret ſententia, quæ ore adhuc prophetatur Iſaiæ: *Væ ſcribentibus nequitiam:* Is. x. 1.
ſcribentes enim nequitiam ſcribunt, declinantes judicium pauperum, & rapientes
judicium egentium plebis meæ, ut ſit illis vidua in rapinam, & pupillus in
direptionem: & quid facient in diem (4) *viſitationis? Tribulatio enim vobis e*
longe ſuperveniet, & ad quem refugietis? Non temperavimus (5) tuo con-
ſilio venenato, cupientes confugere in omnibus tribulationibus noſtris
atque anxietatibus ad eum, ad quem confugerit ille juſtitiæ amator in
omnibus probatione Job; non obedivimus præcepto tuo crudeli, quia
voluerimus imitatores inveniri iſtius Dei ſervi Job dicentis: *Liberavi* Job xxix. 12.
pauperem de manu potentis, & orphano, qui ſine adjutorio erat, ego eram ad-
jutor. Os autem viduæ me ſemper benedixit. Juſtitia enim eram veſtitus, &
coo-

NOTÆ.

1 Quædam levia, quæ ſenſum non ver-
tunt, variant hic in Verſ. Ant.

2 Verſ. Ant. *Ad quid incenditis .... &*
rapinæ mendici .... ? Cur vos læditis popu-
lum meum .... mendicorum conf.

3 Pro *inferre deſinis*, ubi gerundium pro
Infinitivo uſurpavit. *Til.* Locus autem non
videtur mutilus, uti cenſet Latinius, nec
nobis, neque Galandio.

4 *In die.* Latin. uti legit Sabat. & eſt
in Græco.

5 Pro *obtemperavimus*. Til. & Latin.
& la Cerda; ut in lib. 2. *Falſo temperaſ-*
ſemus crimini.

coopertus judicium (1): *& eram oculus cæcorum*, *& pater infirmorum*: *iniquorum autem molas confregi*, *& dentibus* (2) *illorum rapinam abſtuli*. Et infra:
Ib. xxxi. 6. *Poſitus* (3) *ſum ſtatera juſtitiæ*, *& ſcit Dominus ſimplicitatem* (4) *meam*, *quoniam numquam pes meus exerravit a via recta*, *ſed nec oculus meus conſpexit*. Quæ eſt recta via, a qua ſe refert glorioſus Job non deorbitaviſſe? utique hæc, quæ nec innocentem interfecit, nec alium ſcit Deum; quia nec ſcit niſi Deum angelorum archangelorumque, quem non poſſe nos ſentis eripere de tua poteſtate. Quando enim dicis de fide beatæ eccleſiæ; *Si catholica eſt apud Nicæam deſcripta fides*, *eripiat eos in quem crediderunt de mea poteſtate*; non habere utique virum ad eripiendum nos de manibus tuis Deum dicis, non poſſe te ſtare contra; aſſeris eccleſiæ apoſtolicæ Deum non habere tantam potentiam, quæ poſſit tuam excludere virtutem. Quid enim aliud confitetur beata eccleſiæ fides, niſi quia ſit credens in Deum Patrem (5), & in unicum Filium ejus, natum ex innato & vero Patre, & in ſanctum Spiritum paracletum? Quid aliud confitetur fides catholicæ eccleſiæ, niſi quia & Trinitas ſit perfecta, & una ſit (6) dealitas Patris & Filii & Spiritus ſancti? Quid aliud confitetur beatæ eccleſiæ fides, niſi quia neque Pater ſuſceperit hominem, neque Spiritus ſanctus paracletus, ſed unicus Filius Dei? Quid aliud aſtruit glorioſæ eccleſiæ fides, niſi quia ſit Dei unicus Filius immutabilis, inconvertibilis, inæſtimabilis, immenſus, æternus, ſicuti ſit & cujus ſit Filius? Credidit ſancta eccleſia, unam potentiam habere, unicamque dominationem Patrem & Filium & Spiritum ſanctum, hanc fidem, quam dicis hæreticam; & tuam aſtruis catholicam, illam quæ dicat Deum non habere verum Filium, quæ dicat *fuiſſe* (7) *quando non fuerit*, quæ dicat *factum ex nihilo*, utique ex illis ſenſibus, quibus Rabſaces dux Aſſyriorum regis exprobrabat Deum Abrahæ, & Deum Iſaac, & Deum Jacob, dicens:
Is. xxxvi. 14. *Non vos ſeducat Ezechias*, *quia poſſit vos liberare de manibus regis Aſſyriorum Deus veſter*. Ita & tu dux antichriſti dicis per tuos: *Non vos ſeducant verba epiſcoporum veſtrorum*, *qui mihi contradicunt*, *quia vos liberare non poteſt fides*, *quam illi prædicant*. Licet enim ſermonem varient, tamen res ad hoc perducitur ut conſtare poſſit, te ſic nobis exprobrare Deum,

NOTÆ.

1 Pro *judicio*, ut antea dixit, *induti arma* pro *armis*, more Græc. *Til.* Verſ. Ant. addit *ſicut chlamyde*, ubi quædam etiam alia ſane levia hic variant.

2 *A dentibus* legit Sabat. Verſ. Ant. *Cæcorum*, *& pes claudorum*. *Ego eram pater invalidorum*: *judicium quod non noveram*, *exquiſivi*. *Confregi molas iniquorum*, *& de medio dentium eorum rapinas extorſi*.

3 Græc. ἵσαμαι. Verſ. Ant. *Appendat me in ſtatera æquiſſima*.

4 Verſ. Ant. *Scit autem ..... innocentiam ... ſi defluxit pes meus de via* (abſque *recta*; in Græco, ἐξέκλινεν), *& ſi ſecutum eſt oculum cor meum*.

5 *Patrem innatum*. Vatic.

6 Pro *Deitas*. Til. & la Cerda.

7 Hæ formulæ, quibus Ariani Jeſu Chriſti divinitatem oppugnabant.

1 *In-*

Deum, quod impotens (1) ſit ad eripiendos nos, quomodo rex expro-
brarit Aſſyriorum . *Hac dicit rex Aſſyriorum : Si vultis benedici , exite* Ibid. 16.
potius ad me , & manducabitis unuſquiſque fructum veſtrum vineæ & ficus ,
& bibetis aquam de lacubus veſtris, donec veniam & accipiam vos in terra tali ,
ſicut eſt terra veſtra , terra tritici , & vini , & panis , & vinearum . Non ergo
vos ſeducat Ezechias , dicens : Deus vos liberabit . Et infra : *Quis liberabit* Ibid. 20.
Jeruſalem de manu mea ? Sed quod contra talis eſſe (2) monſtratus es ,
dicit ore Eſaiæ Deus ad Ezechiam : *Non eſt quod paveas a ſermonibus* Ib. xxxvii. 6.
iſtis , quos audiſtis , quibus exprobraverunt me legati Aſſyriorum : ecce mitto
meum (3) ſpiritum , & audito nuncio revertetur in regione ſua & cadet gla-
dio in terra ſua . Illa nunc, Conſtanti , circa te ſtare cernimus pericu-
la, niſi tibi feceris eſſe conſultum, quæ circa illum ſteterint , qui di-
cebat : *Sic dicetis Ezechiæ regi Juda : Non te ſeducat Deus tuus , in quo con-* Ibid. 10.
fidis , dicens : Non tradetur Jeruſalem in manus regis Aſſyriorum . Sic in pe-
riculis es tu, blaſpheme, ut ille, & non vides; contra nos Dei culto-
res videmus tutos deſenſoſque ſtare incolumes . Unde tuti ſumus ac
defenſi ? niſi quia ſanctam teneamus fidem , quam tenuerunt patriar-
chæ, prophetæ , apoſtoli , ac martyres, hanc , quam judicaſti hæreti-
cam . Sed ut iterum ad Athanaſium redeamus , in quo hanc perſeque-
ris ſacram fidem , non timuiſti, oro te, indignationem Domini contra
illos prolatam , qui exprobrare tentaverunt Job juſtiſſimum , ut falſis
criminibus peteres Dei antiſtitem ? Non metuis etiam nunc, ne ad te
dicat Deus , quæ dixit illi regi loquenti contra Job ſanctiſſimum ?
Peccaſti tu , & amici tui ambo (4). *Nihil enim veri locuti eſtis coram me .* Job xlii 7.
Interea ſic vos Ariani ſuperiores poteritis Athanaſio inveniri nunc apud
Deum , quo modo & illi tunc inventi ſunt, qui Job exprobrant (5).
Utile eſt tibi, Conſtanti, ut per Athanaſium Domini ſacerdotem pro
facinoribus tuis ſis ſupplex Deo, per ipſum dirigas vota tua, ſicuti &
illi per Job ; per Athanaſium ſive per coepiſcopos ejus des operam , ſa-
lutarem conſequi baptiſmum (6) . Ceterum quo velitis vos torqueatis
modo adverſus Athanaſium, vos de filiis eſſe invenimini , quippe hæ-
retici, illius anguis, colubri , refugæ , deſertoris ; Athanaſius vero eſt
Dei domeſticus , ut fuit Job; eſt de filiis lucis , & ipſam tenens ju-
ſtitiæ viam, quam tenuit ſervus Dei Job ; eſt ipſe poſſidens fidem ,
unde & de filiis Athanaſius Abrahæ eſt . Sic Dei Filium confitetur
Atha-

N O T Æ.

1 *Impotens enim ſit .* Vatic.
2 *Eſſe tu .* Id.
3 Sabat. corrigit *in eum* ; pro *meum* , ut in Græco , *εἰς αὐτὸν* ; & legit *in regionem ſuam* .
4 Verſ. Ant. *Duo. Non enim ..... verum quicquam .*
5 *Exprobrabant* . Latio.
6 Videtur innuere Conſtantium baptizatum ab hæreticis rebaptizandum , vel nondum baptizatum , quod magis credo . *Til.* Sed ex hiſt. Eccl. , & S. Athanaſio in lib. de Syn. ediſcimus , eum ab Euzojo Epiſcopo Ariano baptizatum fuiſſe paullo ante , quam moreretur , an. ſcilicet 360. quo in Perſica expeditione vita deceſſit Mopſueſtiæ in Cilicia III. non. Octobris.

1 De

Athanaſius, ut confeſſus eſt Job; qui Job unde de filiis Abrahæ? niſi quia ſic crediderit, quomodo fuit credens & Abraham. Si hæc ita ſe habere ignoras, percurre beatum Paullum apoſtolum non ſolum ad (1) Romanos, ſed ad Galatas, & invenies vera eſſe quæ defendam. Aut numquid, quia Job juſti beatus apoſtolus nominis ſpecialiter non fecit mentionem, negabitur Job de filiis eſſe Abrahæ? Si non poteſt negari Job eſſe de filiis Iſrael, dubitari non poteſt, hinc illum tantum factum ac talem, quia crediderit in Deum, ut fuerit credens beatus Abraham. Non enim operibus legis, ſed per fidem juſtificari credentes revelat apoſtolus: neque enim illarum tentationum victoria ei fuiſſet reputata ad juſtitiam, niſi fuiſſet ſic credens in Deum ut crediderit Abraham: aut unde vinceret diabolum, niſi quia fuiſſet credens in Deum Patrem (2), & in unicum Filium ejus, natum ex innato & vero Patre, & in ſanctum paracletum Spiritum? aut ſi putas quia non ita eſt ſemper creditum, ut hodie credimus, proba beatos apoſtolos ac martyres potuiſſe ſuperare concarnifices (3) tuos, atque victo amico veſtro diabolo conſequi regna cæleſtia, niſi credentes in Patrem & in Filium & in Spiritum ſanctum. Igitur ſi ita hi credendo vicerunt, qui poſt Domini unici Filii Dei adventum crediderunt, crede quia & ante adventum ejus, qui vicerunt diabolum, non aliter crediderunt, quam quomodo hodie credimus. Neque enim Daniel leones, & tres pueri vincerent ignes, niſi quia credentes fuiſſent, ut hodie credit eccleſia. Inde denique Abrahæ fidem provocat apoſtolus, probans auctoritate uſus ſacrarum litterarum, ſic credidiſſe Abraham, quomodo nunc fuerit credens Paullus, tunc vero ſe fuiſſe filium iræ erroneum, quando cum Judæis negabat unicum Dei Filium. Cum hæc ita ſint, obſecro te, ut jam contra Dei domum gerere pugnam deſinas, accipiaſque hortamenta cæleſtia, quæ te perducere poſſint ad conſequendam ſa-

Is. xlvi. 12. lutem perpetuam. Ore accipe quæ dicat ad vos Iſaiæ Deus: *Audite me, qui perdidiſtis cor veſtrum* (4), *qui longe eſtis a juſtitia*. Aut ſi cor tuum tecum eſt, ſi non a juſtitia es longe, cur dicis nobis Dei ſacerdotibus, *Damnate abſentem, punite innocentem*? Si enim cor tuum non amiſi-

Ib. lvi. 1. ſti, & juſtitiæ tenes viam, cur non retines ſcriptum? *Cuſtodite judicium, facite juſtitiam: appropiavit* (5) *enim ſalutare meum advenire, &* *miſe-*

NOTÆ.

1 De fide Abrahæ loquitur Apoſtolus, ad Rom. III. & ad Gal. III.

2 *Patrem innatum*, Vatic.

3 Id eſt, *carnifices ut tu es*. Sæpiſſime his compoſitionibus utitur, ut *coarianos tuos*, *compeſtilentes tuos*, *conblaſphemos tuos*, *conpoſtatas tuos*, & his ſimilibus. *Til. & la Cerda*.

4 *Veſtrum* abeſt a Græco & Verſ. Ant.

5 Pro *appropinquavit* dicit, & *advenire* pro *advenit*, infinitivus pro perfecto: & paullo inferius, *appropiare Deo deſiderant*, id eſt *percupiunt proximi eſſe Deo*, *appropinquare Deo*, Til. & la Cerd. In Verſ. Ant. *Quia juxta eſt ſalus mea, ut veniat, & miſericordia mea ut reveletur*. Sed Lucif. Græcam ſyntaxim omnino ſequitur: ἤγγικε γὰρ τὸ σωτήριόν μου παραγίνεσθαι, καὶ τὸ ἔλεός μου ἀποκαλυφθῆναι.

Verſ.

miſericordia mea revelari. Beatus vir qui facit eam (1), *& homo qui amplectitur*
eam, ſabbata mea non violare, cuſtodiens manus ſuas ne faciat injuſtitias.
Et iterum: *Non eſt* (2) *gaudere impiis, dicit Dominus. Exclama in virtute, ne* Ibid. LVII. 21.
parcas: ſicut tubæ (3) *exalta vocem tuam, & annuntia populo meo peccata eorum,* Ib. LVIII. 1.
& domui Jacob iniquitates ſuas: me de die in diem quærunt, & ſcire vias
meas volunt, tamquam populus qui juſtitiam fecerit, & judicium Dei non de-
reliquerit. Petunt a me nunc judicium juſtum, & appropiare Deo deſiderant.
Quam, infelix, ſpem habere potes, niſi pœnitentiam malorum tuo-
rum factorum egeris? cum audias Denm dicere: *Non eſt gaudere im-* Ib LVII. 21.
piis. Aut negabis te impium Dei cultorem, cum te non neges fuſo-
rem ſanguinis? Deinde ſi tempore jejuniorum ſubditos quia percuſſe-
rint pugnis, & aliis injuriarum generibus læſerint, contra eos hujuſ-
modi increpationes protulit Deus, qualem contra nos protuliſſet ſi con-
tra præcepta divinæ magnitudinis ejus damnaremus inauditum, abſen-
tem & quidem innocentem? *Nec ſi flectat* (4) *ut circulum cervicem tuam,* Ib LVIII 5.
& cilicium, & cinerem ſubſternas, nec ſic vocabitis jejunium acceptum. Cer-
nimus per hanc comminationem quanta eſſe poſſit adverſus nos Dei ira,
ſi innocentem damnaremus. Si enim tempore jejuniorum pugnis ſubdi-
tos nobis percuſſerimus, taliter indignatur Dominus, quanto magis ſi
ejus cultores mactaverimus? Si pugnis non licet mihi percutere ſubdi-
tos tempore jejuniorum, poterit licere quovis tempore gladio percutere
conſacerdotem meum? *Non tale jejunium elegi, dicit Dominus, ſed* (5) Ibid. 6.
ſolve obligationes violentorum contractorum (6): *dimitte confractos* (7) *in remiſſio-*
nem, & omnem conſcriptionem iniquam diſrumpe: frange eſurienti panem tuum,
& egenos (8), *qui ſine tecto ſunt, induc in domum tuam: ſi videris nudum,*
operi, & domeſticos ſeminis tui noli deſpicere. Quam tenes, rex prudentiſſi-
me, ſpem? cum hæc omnia verteris in contrarium. Quomodo enim
omnem nodum ſolviſti iniquitatis, cum ſive incredulitate tua, qualem
te

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Hæc, & homo qui retinet iſta: & cuſtodit ſabbata ut non profanet ea, & ſervat manus ſuas ne faciat iniquitatem.*

2 Verſ. Ant. *Non eſt gaudium ..... Dominus Deus. Clama in fortitudine, & ne parcas; quaſi tuba ..... eorum: me etenim .... quaſi gens quæ .... & quæ .... Petunt me .... appropiuquare Deo cupiunt.*

3 *Tuba* legit Sabat.

4 Verſ. Ant. *Neque ſi incurvaveris quaſi circulum collum tuum ..... ſubſtraveris ..... vocabis jejunium & diem acceptabilem.*

5 Addendum forte, *ſed ſolve omnem nodum iniquitatis, ſed ſolve &c.* ut in Verſ. Ant. & in Græc. cum paullo inferius hanc ſententiam Conſtantio objiciat; *Quomodo enim omnem nodum ſolviſti iniquitatis &c.* & integrum Iſaiæ teſtimonium hoc iterum modo producat. Ita Cotelerius in Tomo 2. Mon. Eccl. Gr. pag. 690. & ex eo Galandius. Verſ. Ant. *Nonne .... elegit? .... ſed ſolve omnem colligaturam iniquitatis, diſſolve &c.*

6 Aptius cum Græco συναλλαγμάτων. Verſ. Ant. *cautionum*.

7 Verſ. Ant. *Fractos .... ſcripturam iniquam conſcinde.*

8 Verſ. Ant. *Pauperes ſine tecto ..... ne deſpexeris.* Lucifer ipſe habet paullo infra *Pauperes, & non deſpicies.*

1 Vi-

te inſtitueris adverſum nos, ſis talis permanens, & magis magiſque ſis creſcens in malevolentia tua ad nos diſperdendos, ſive in blaſphemia tua auctor ſacrilegii creveris, magis etiam edicto (1) blaſphemiam tuam, catholicam eſſe aſſerendo fidem, more (2) ſcilicet meretricum, quæ primo clsm ſcortentur, poſtea vero ita ſint inverecundæ, ita smittentes pudicitiæ decus, ut velint ſcortari in propatulis? Quomodo diſſolviſti omnem nodum iniquitatis, cum contra beatum Athanaſium, ſuſceptum ante annos furorem adhuc ita retineas, ut velis ejus fundi cruorem? Quomodo dimiſiſti confractos in requiem, cum torquendo (3) varie non deſinss ſervos Dei? Et quomodo dimiſiſti (4) confractos in requiem, quando videas carceris (5) metslla, exſilis, vix jam capere poſſe chriſtisnorum numerum per te damnatorum? Quomodo etiamſi fregeris eſurientibus panem tuum, acceptum habebit Dominus, cum ſervos fame neces dicatos ejus æternitati? Quomodo ſi inducas egenos ſine tecto in domum tuam, reſpicere dignsbitur ſuper opus tuum Deus, cum videat ſervos ſuæ claritatis rejectos de domibus privatis, propterea exſules fsctos, quod noluerint ſuſcipere idololatriam tuam per Arium inſtitutsm? Quomodo ſi nudos texeris, poteris Deo placere, cum ſervis ipſius patrimonia tuleris, & dixeris, *Si damnaveritis fidem apoſtolicam, atque arianam ſuſceperitis, cuncta veſtra recipietis*? Sane (6) unum de his omnibus Domini ſacris mandatis inveneris (7) implere, quod enim domeſticos ſeminis tui non deſpicias. Non deſpicis re vera conviperinos tuos Arianos, natos videlicet de impuderato (8) patre veſtro disbolo; diligis fratres (9) tuos, quia hos videas tibi proximio-

NOTÆ.

1 Vide dicta in præfat.

2 Significat Lucifer hac comparatione Arianorum calliditatem & aſtum, qui hæreſim occulte primo fovebant ſe ſe Catholicos in ſpeciem profitentes, deinde audaciores facti palam errores ſuos prædicare tuerique cœperunt: quod etiam Hilarius innuit his verbis in lib. de Synod. *Nunc publicæ auctoritatis profeſſione hæreſis prorumpens, id quod antea furtim muſſitabat, nunc non clam victrix gloriabatur*: & Sulpicius Severus lib. 2. Hiſt. *Ariani perfidiam ſuam occultabant, non auſi palam erroris ſui dogma prædicare Catholicos ſe gerebant*.

3 Gerundium *torquendo* pro infinitivo *torquere* uſurpat, ut ſupra *ferendo* pro *ferre*. Til. & la Cerda.

4 *Demiſiſti confractos*. Vatic.

5 *Carceres, metalla &c.* Latin. Vide, quæ in lib. 2. notabimus hac de re.

6 *Ame*. Id.

7 *Inveniris*. Id. & Galandius.

8 Pro *impudente*, qualis eſt Diabolus omnium hæreticorum pater. *Til.* & la Cerda. *Inviperato*. Poocius apud Latin. Lugdunenſes Bibl. PP. editores, prout interpretatus fuerat Tilius, edidere *impudente*: quod non probandum videtur. Paſſim enim inſolentibus vocibus utitur Lucifer. Vide ſis Cangium in Gloſſ. V. *impuderatus*. Galand.

9 Memorat Lucifer, quanto favore, & quanta pollerent auctoritate Ariani, præſertim Epiſcopi, apud Conſtantium; qui ſuo cuncta arbitratu gerebant, Catholicorum bonis ditati, & illuſtrioribus Eccleſiis potiti: & huc reſpicit fortaſſe Hilarius in lib. un. contra Conſtant. idem hiſce verbis Imperatori exprobrans; *Epiſcopatus tuis donas*; e quibus *quinquaginta ſedium Epiſcopos cum ſatellitio militari ad invitos populos fuiſſe ſubmiſſos*, teſtatur Athanaſ. in epiſt. ad ſolit.

1 Ca-

minores, hos amas ſingulari affectu, his cunctam gloriam regni tui exhibes, hos ſocios atque participes ad Dei delendam hereditatem in tuo regno habes; illos feciſti locupletes, illos extuliſti ſupra omnes conſtitutos in ſublimitate, hoc eſt, eos, qui ſe veſtris miſcere conſueverunt tenebris. Igitur cum ſis hæc agens, quæ odio habeat Deus, quomodo arbitraris te audiri poſſe a Deo? aut ſi feceris eleemoſynam, poſſe tibi ferri accepto? cum audias eum dicere: *Tunc orietur* (1) *matutinum lumen tuum, & ſanitas tua cito orietur, & præcedet ante te juſtitia, & majeſtas Dei circumdabit te. Tunc clamabis, & Deus exaudiet te. Adhuc* (2) *loquenti tibi dicet: Ecce adſum.* Aliquid te eorum poſſe conſequi arbitraris, quandoquidem non ortum tibi fuerit matutinum lumen, ſed tenebræ inextricabiles obſederint animum tuum, atque pertexerint errorum caligines (3)? quæ ſanitas tibi oborta eſt, cum ſis poſitus in omni vulnere mortis, cum quotidie augmenta paris vulneribus tuis, cum dans operam ſis, quo poſſis penitus temet exſtinguere? Nobis etenim non aliunde eſt ſanitas, niſi primo in loco quia crediderimus, ut crediderunt patriarchæ, prophetæ, apoſtoli ac martyres. Quomodo poteſt te præcedere juſtitia, cum totus in injuſtitia ſis permanens? cum ſentina ſis Ariani dogmatis? cum Chriſtianorum ſis fuſor ſanguinis? Quomodo te majeſtas Dei circumdabit, cum expugnans ipſam majeſtatem ſis, quam derelinquens, idololatriam Ariani dogmatis ſuſcipere cenſueris? Quomodo tunc clamabis, & Deus exaudiet te? adhuc loquenti tibi dicet: *Ego adſum*? cum ſis negans Deum Patrem, negans unicum Filium ejus, negans ſanctum paracletum Spiritum. Quomodo aut exaudire te poterit, aut dicere tibi: *Ecce adſum*? cum vertis, quantum apud te eſt, ejus religionem, cum ejus antiſtites catholicos removeris, & hæreticos conſtitueris? quomodo te exaudiet, quem calcandum putaſti modis omnibus, niſi pœnitentiam malorum factorum egeris, niſi vias tuas nefarias deſerens, ſanctæ eccleſiæ juſtum iter comprehenderis? Tunc utique hæc promiſſa Dei conſequi poteris. Scriptum eſt enim propter eos, qui corde ex toto ſe ſe ad Deum converterint: *Hæc dicit Excelſus in excelſis habitans* (4), *in æternum ſanctus in ſanctis, nomen ei Dominus Altiſſimus in ſanctis requieſcens, & puſillanimis dans* (5) *animæ æquitatem, & dans vindictam contribulatis corde. Non in æternum iraſcar vobis, nec ſemper vindictam de vobis exigam.* Sed quibus hoc

Ibid. 8.

Ib. LVII. 15.

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Erumpet .... & ſanitates tuæ .... orientur, & præibit in conſpectu tuo juſtitia tua, & gloria .... Adhuc loquente te* &c.

2 *Et adbuc* habet paullo infra idem Lucifer.

3 *Caligine*. Latin. ſed ab edito non diſceſſerim. *Galand.* recte.

4 Verſ. Ant. & Sab. ſic interpungunt: *Et in excelſis habitans in æternum; Sanctus in ſanctis nomen illi; excelſus in ſanctis &c.*

5 Verſ. Ant. *Dans patientiam, & vitam his qui corde contriti ſunt .... Ulciſcar in vos, neque ſemper iraſcar vobis*. Sabat. legit *animæquitatem*.

P 1 Verſ.

hoc dicit ? nempe eis, qui ſe converterint per ſatisfactionem ad deli-
Is. lviii. 6. cta ſua delenda . Unde &, *Non tale jejunium elegi*, dicit Dominus, *ſed ſolve omnem nodum iniquitatis , ſed ſolve obligationes violentorum contractorum; dimitte confractos in remiſſionem , & omnem conſcriptionem iniquam diſrumpe : frange eſurienti panem tuum , & pauperes qui ſine tecto ſunt induc in domum tuam : ſi videris nudum operi , & domeſticos ſeminis tui non deſpicies . Tunc orietur matutinum lumen tuum , & ſanitas tua cito orietur , & precedet ante te juſtitia, & majeſtas Dei circumdabit te . Tunc clamabis , & Deus exaudiet te: & adhuc loquenti tibi dicet: Ecce adſum* . Aderit tibi Deus, ſi primo credas in eum, ſi deinde ad hæc verteris temet, quæ
Ibid. 9. etiam infra dicit implenda: *Si auferas* (1) *a te vinculum iniquitatis & obligationis, & verbum murmurationis , & dederis eſurienti panem tuum ex animo , & animam humiliatam ſatiaveris . Tunc orietur in tenebris lumen tibi , & tenebræ tibi ut meridies erunt: & erit Deus tuus tecum ſemper , & repleberis ſicut deſiderat anima tua , & omnia oſſa tua pingueſcent , & erunt ſicut hortus ebrius, & ſicut fons cui non defecit* (2) *aqua* . Hæc, ut jam dictum eſt, conſequi poteris, ſi te ad eccleſiam conferas , ſi coarianos tuos vites, ſi illam malignorum congregationem veſtram odire digneris . Tunc erit Deus tecum ſemper , tunc in tenebris orietur lumen tibi, tunc tenebræ tibi ut meridies erunt, tunc in bonis dirigetur iter tuum . Ceterum ſi in hac pervicacia manſeris , ſi in hac crudelitate , ut ſervos ejus crucies, non tecum Deus erit , ſed ille , qui & hodie eſſe in veſtro cœtu Arianorum invenitur , hoc eſt diabolus . Iſta etenim quæ agere dignaris , non ſunt Dei , ſed diaboli . Si opera ſunt illa Dei, ut proſcribas certos quod aut Athanaſium antiſtitem Dei non damnaverint innocentem , aut quod non cohæretico tuo Georgio (3) communicaverint, aut quod ſe dicant Chriſtianos, quod nolint effici coapoſtatæ tui, poſſunt ſane æſtimare (4), ſi illa opera Deo ſint placita; item ſi eleemoſyna eſt iſta , quam de (5) lacrymis das alienis , de eorum bonis, qui deportari, interfici, proſcribique maluerint a te, quam aut innocentem damnare , aut negare unicum Dei Filium , in

quem

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Si abſtuleris .... colligationem , & ordinationem* .

2 Ex Græco ἐξέλιπεν . Verſ. Ant. *deficiet* . Sabat. *deficit* . Alia quædam levia in hoc textu variant in Verſ. Ant.

3 Georgius Cappadox Alexandrinam ſedem occupavit ad an. uſque 361. quo a furente populo interfectus eſt.

4 *Æſtimari* . Latin. & Galand.

5 Gloriabatur maxime Conſtantius in eccleſiaſticis ſumtibus , & pia quadam in pauperes liberalitate ; ſed hæc eidem exprobrat Lucifer tum hic , tum aliis in locis, quippe vel ſpolia e catholicis templis detracta, vel bona Epiſcoporum , quos in exſilium ejecerat, & catholicorum , quibus aut vitam auferri , aut facultates publicari juſſerat, in alios præſertim ſuæ partis homines largiſſime erogabat . Hinc Hilarius in lib. unic. contra Conſtantium ; *Auro reipublicæ ſanctum Dei oneras , & vel detracta templis , vel publicata edictis , vel exacta pœnis Deo ingeris* ; & ibid. *Eccleſiæ tecta ſtruit , ut fidem deſtruat* ; unde Lucifer ipſe ſuperius: *Es memorias martyrum inſtaurans , & ſervorum Dei cruorem fundis* .

Digitized by Google

quem credentes ſciebant glorificatos Abraham, Iſaac, & Jacob, & omnes prophetas, apoſtolos ac martyres, quorum te fieri ſocium, atque omnibus participem me cupere, mea circa te hæc eſſe vota, ille eſt teſtis qui nobis tribuere hoc potens eſt.

S. P. N. LUCIFERI

EPISCOPI CALARITANI

Pro Sancto Athanaſio

LIBER II.

AD CONSTANTIUM IMPERATOREM.

AUdes ad Deo dicatos tendere, Conſtanti, manus, ad eos vexan-
Rom. viii. 28. dos, quorum felicitatem declarat apoſtolus dicens: *Scimus autem
quoniam diligentibus Dominum* (1) *omnia procedunt in bonum, his qui
ſecundum propoſitum vocati ſunt, quos præſciit & prædeſtinavit conformes fieri
imagini Filii ejus*. Procedunt quidem nobis in bonum tuæ perſecutiones.
Sed adverte per Jeremiam quæ vobis perſecutoribus promittat Deus di-
Jer. ii. 3. cens: *Sanctus Iſrael Domino, initium generationum ejus: omnes qui edunt eum,
pœnitebunt. Mala inducam ſuper eos, dicit Dominus*. Venient ſuper te
mala quæ tibi promittit Deus, Conſtanti, niſi temet correxeris, ſicut
venerunt ſuper illum populum carnalem comblaſphemum tuum, ad quem
Ibid. 33. dicitur: *Tu malignatus es ut coinquinares vias tuas, & in manibus tuis in-
ventus eſt ſanguis animarum innocentium*. Eris in æternum inter Dei ini-
Ib vii. 3. micos, niſi audieris audiens ejus ſanctam dicentis admonitionem: *Si
emendantes emendabitis* (2) *vias veſtras, & cogitationes veſtras, & facientes
feceritis judicium inter virum & proximum ejus, & proſelytum, & pauperem,
& viduam non potentabitis* (3), *ſanguinem innocentis non effuderitis in hoc
loco, & poſt alienos Deos non abibitis*. Emendabis vias tuas, ſi jam
deſinas perſequi Dei ſervos, ſi te Chriſtianum fueris confeſſus, & eſſe
Arianum negaveris, ſi Filium Dei, verum Dei Filium credideris, ſi
anathema feceris dicentes: *Erat* (4) *quando non erat*, & *factus eſt ex ni-
hilo*: mutabis vias tuas, ſi pœnitueris pro homicidiis, proque (5) ſa-
crilegio tuo; alioquin eris, (6) ut nunc es, ex illis, in quorum ex-
Ibid. 11. probrationem dicitur a Deo: *Numquid ſpelunca latronum eſt domus mea,
in qua vocatum eſt nomen meum*? Quos vis eſſe Dei domum, vos ne
Arianos, an nos Chriſtianos? Si enim veſtra maligna congregatio eſt
do-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Deum ..... in bonis ..... quia quos præſcit .... imaginis* &c.

2 Sabat. legit *emendaveritis*.

3 Id eſt, *poteſtatem veſtram non exercebitis, ut ſanguinem ejus fundatis, & ipſum interficiatis: ubi potentare*, pro *poteſtatem & dominium exercere* uſurpat. *Til. & la Cerda*.

4 Hanc Arianorum formulam aperte damnavit Synodus Nicæna: *Eos autem, qui dicunt*, Erat quando non erat, *&*, Priuſquam naſceretur, non erat, *&*, Quia ex nullis exſtantibus factus eſt, *hos anathematizat catholica & apoſtolica Eccleſia*.

5 Cum Latin. & recte ita correximus; in edito legebatur *pro quo*.

6 *Eris unus ex illis*. Til.

1 *Niſi*

domus Dei, ergo latronum congregatio eſt domus Dei. Vos etenim fundendo ſanguinem Dei ſervorum, ut tunc fundebant Judæi, inſpicimini eſſe latrones. Ex fructibus tuis, Imperator Conſtanti, non eſſe Chriſtianus, ſed plane manceps latronum cognoſceris. Præcipis denique innocentes interimi, habitans ſcilicet non in eccleſia Domini, ſed in ſpelunca latronum: non deſinis interficere eos, quos videas interfici paratos pro unici Dei Filii claritate, pro æterna illius majeſtate. Noluimus ad falſas ſuggeſtiones tuas dare contra virum juſtum ſententiam, ne & nos percuteret tecum & cum Judæis iſta Domini increpatio: *Extendit linguam ſuam ſicut arcum in falſo, & fides non invaluit ſuper terram, quia de malis mala exierunt, & me neſcierunt.* Tu, qui falſorum es criminum concinnator pariter & amator, tu Dominum neſciens, niſi (1) te correxeris, ut es, unus eris ex illis, de quibus ſcriptum legiſti: *Veritatem non loquuntur, didicit lingua eorum loqui mendacium: reverti noluerunt, & non obreliquerunt uſuram ſuper uſuram, dolum ſuper dolum: noluerunt me noſse, dicit Dominus. Propter hæc, hoc dicit Dominus: Ecce ego comburo eos, & probabo eos, quia ſic faciam a facie malignitatis filiæ populi mei. Sagitta vulnerans lingua eorum, maligna verba oris eorum: proximo ſuo loquitur pacifica, & in ſemetipſum detinet inimicitiam: Numquid in his (2) viſitabo, dicit Dominus, aut in gentem talem non vindicabit anima mea?* Eripe te, Conſtanti, a fovea Arianæ dementiæ, ne des æternas pœnas cum conſacrilegis tuis. Noli gloriari tibi de caduca tua dignitate: conſidera te mortalem, quia aliter non poſſis conſequi immortalitatem, niſi Deum agnoveris, & ejus feceris voluntatem; ſicut ſcriptum eſt: *Hæc dicit Dominus: Non glorietur ſapiens in ſua ſapientia* (3), *& non glorietur fortis in fortitudine ſua, nec glorietur dives in divitiis ſuis, ſed in hoc glorietur qui gloriatur, inquirere* (4) *me & intelligere, & ſcire in Deum gloriari, quia ego ſum Dominus qui facio miſericordiam, & judicium, & juſtitiam ſuper terram, quia in his eſt voluntas mea, dicit Dominus.* Cum igitur videas in his eſſe voluntatem Domini, quomodo hæc quæ amare ſe dicit Dominus, peroſa habere dignaris? *In hoc*, inquit, *glorietur, qui gloriatur, inquirere me & intelligere, & ſcire in Deum gloriari.* Quomodo poteris te dicere nunc in Deum gloriari? Quomodo poteris requirere te illum adſtruere, cum ſis provocans omnes cultores ejus majeſtatis ad deſerendam fidem apoſtolorum, ad blaſphemiam dogmatis veſtri ſuſcipiendam? *In hoc glorietur, qui gloriatur, inquirere me & intelligere, & ſcire in Deum gloriari, quia ego ſum Dominus qui fa-*

Ibid. ix. 3. — Ibid. 5. — Ibid. 23. — Ibid. 24. — Ibid.

NOTÆ.

1 *Niſi te correxeris, eris unus ex illis.* Id. & Galandius; ſed poteſt retineri, *ut es*, hoc ſenſu: *Niſi te correxeris ex eo, qui nunc es.*

2 *Non viſitabo.* Latin. In Græco μὴ ἐκ, ut in Vulg. *numquid non.*

3 *Patientia.* Codices quidam apud Tilium.

4 Verſ. Ant. *Intelligere, & noſſe, quia ego* &c. Vide quæ ſuper hoc textu notavimus ſupra pag. 65. n. 7.

1 Con-

facio miſericordiam, & judicium, & juſtitiam ſuper terram, quia in his eſt voluntas mea, dicit Dominus. Cum itaque judicium vis injuſtum a Dei proferri ſacerdotibus, cum ſis fuſor innocentium ſanguinis, non es ejus ſervus, qui hæc ore loqui dignatus ſit prophetæ, ſed plane es illius famulus qui repleverit cor Cain, ut juſtum puerum primum cultorem interficeret Domini. Hinc eſt quod cum ſis tanta in ſublimitate poſitus, unus tamen ex his eſſe inveniaris, de quibus Dominum locutum
Jo. VIII. 44. in evangelio legiſti: *Vos* (1) *de diabolo patre nati eſtis, & concupiſcentiam patris veſtri facere vultis: ille enim homicida fuit ab initio, & in veritate non ſtetit*. Es mendax & homicida: mendax, qui crimina falſa objeceris (2) Dei ſervo Athanaſio; mendax, quia hæreticam fidem dicas catholicam, & catholicam dicas hæreticam; homicida, quia & ſanguinem perſequeris Athanaſii, & jam interfeceris (3) certum numerum Dei cultorum. Non ſtetiſti ſine dubio in veritate, quia ſis hæc gerens, ſed es totus in mendacio conſtitutus, quia & mendax ſit pater tuus, qui te cogit ad unicum negandum Dei Filium, qui te impellit ad ejus ſervorum effundendum cruorem. Noluimus damnare abſentem, noluimus innocentum (4) ferre ſententiam, noluimus hæreſim ſuſcipere tuam, ne facti tibi ſimiles mereremur audire, quæ audiunt coerratici (5) tui Judæi, in quorum opprobrium colligimus per Jeremiam di-
Jer. IX. 26. ctum: *Omnes gentes ſine circumciſione ſunt* (6), *& omnis* (7) *domus Iſrael ſine circumciſione ſunt cordis*. Es atque eris, niſi te nobis tradideris, inter illos, quos contra clamat Spiritus ſanctus ex perſona noſtri populi ad
Ib. X. 23. Deum dicens; *Scio Domine, quoniam non ſunt hominis via ejus, neque vir ibit & corriget cogitationem ſuam: doce nos Domine, ſed in judicio, & non in ira, ne paucos nos facias: effunde iram tuam ſuper gentes, quæ neſciunt te, & ſuper regna quæ nomen tuum non invocaverunt, quia comederunt Jacob, & conſumſerunt illum, & paſcua ejus exterminaverunt* (8). Conſpicis te unum

eſſe

NOTÆ.

1 Convenit cum Cypr. lib. de orat. Domin. Verſ. Ant. *Ex patre diabolo eſtis, & deſideria ..... homicida erat &c.* Mſ. Cantabrig. apud Sabat. & idem Sab. in Lucif. habet *concupiſcentias*, ut legitur etiam in lib. *de non parc. in Deum delinq.*

2 Pro *objeceris*. Til. Quot & quam graves calumnias in Athanaſium hæretici confinxerint, ex ejus vita plane perſpicuum.

3 Ærumnis ſcilicet, exſiliis, carceribus confectos catholicos, præſertim Epiſcopos, intelligit. Idem teſtatur Athanaſius in epiſt. ad Solit. *Epiſcopi flagellati, & acerbis vinculis conſtricti ſunt ..... quot monachi flagellati, quot Epiſcopi conciſi!* præſertim in Oriente, ubi verſabatur Conſtantius; clariores vero ex Epiſcopis in perferenda Conſtantii crudelitate nominat Serapammonen, & Paullinum Trevirenſis, Euſebium Vercellenſis, Dionyſium Mediolanenſis, Luciferum ipſum Calaritanæ Eccleſiæ Antiſtites, alioſque, de quibus meminit Eccleſiaſtica Hiſtoria, præſertim de Hilario Pictavienſi.

4 Pro *de innocentibus*: clarius tamen fuiſſet, ſi dixiſſet, *Noluimus ferre ſententiam in innocentes*, ſive *in innocentem*; & forte *in innocentem* legendum eſt. *Til. & Latin.*

5 Id eſt, *qui tecum errant*.

6 Verſ. Ant. *Incircumciſi carne, domus vero Iſrael incircumciſi ſunt corde*.

7 Sabat. legit *omnes*.

8 Infra Lucifer ipſe, *deſolaverunt*.

1 Du-

Digitized by Google

eſſe ex illis, contra quos dicit Dei ſpiritus ex perſona populi noſtri. Reſpicis, niſi te converteris, quod ira Domini in te alienigenam, in te regem, quia non ſolum non invocaveris nomen Domini; ſed adhuc fueris perſecutus, ſit ventura. Nam & cum dicit: *Quia comederunt Ja-* Ibid. 11.
cob, & conſumſerunt eum, & paſcua ejus deſolaverunt; quis reperiri poteſt eſſe inter contyrannos tuos princeps hujus paſcuæ exterminator, niſi tu quidem, qui nec laniando (1) Dei deſtiteris ſervos, nec blaſphemias tuas toto in regno ſeminans tuo? Exterminare etenim te populi Dei paſcuam conatum non (2) poterit dubitari, quando ejus paſtores tuleris, de quibus, ſicut ſæpe diximus, per Jeremiam dixerit Deus; *Et dabo vobis paſtores ſecundum cor meum, & paſcent vos paſcentes* Ib iii. 15.
cum diſciplina; & ſtatueris hæreticos, aliis vero catholicis imponi feceris modum, ut ſi in (3) votis gererent in ſuis conſidere ſedibus, non auderent fidem prædicare apoſtolicam, non tentarent (4), te hæreſis Arianæ defenſore degenti in corpore, evangelicam traditionem populis inſinuare. Hæc eſt cauſſa, quæ te probat paſcuam Dei populi exterminare tentaſſe. Omnis etenim ſagina (5) animarum chriſtianarum non eſt niſi credere, quomodo & crediderint patriarchæ, prophetæ, apuſtoli ac martyres, deinde omnem facere juſtitiam. Tu contra cum & fidem tollere volueris de cordibus populorum Dei, & perfidiam tuam inſerere, cum juſtitia (6) Dei vis in eccleſia fieri ut abſens & innocens damnetur a juſtitiæ ſectatoribus, & per ſacerdotea puniatur conſacerdos eorum catholicus ad tuam hæretici (7) ſuggeſtionem; quomodo videri poteris non eſſe exterminator paſcuæ dominici gregis, quando noſtra paſcua non ſit niſi cæleſtis doctrina? *Si vis*, in- Matth xix. 17.
quir Dominus, *ad vitam venire, ſerva mandata*; & iterum: *Si feceritis quæ* Io. xv. 14.
mando vobis, jam non dico vos ſervos, ſed amicos (8). Cum hæc ita ſint, debes tu ad te purgandum dare præcepta dominica, quæ juſſerint in-

NOTÆ.

1 Dura ac rudis admodum eſt locutio, & more Græcorum duæ negativæ pro affirmatione ponuntur. Item dicit *laniando* pro *laniare*, ut ſæpenumero ante dictum eſt, gerundium pro infinitivo ponens: deinde mox uſurpat participium pro infinitivo *ſeminans* pro *ſeminare*: quod latinius efferretur; *Niſi tu quidem, qui neque laniare Dei deſtiteris ſervos, neque blaſphemias tuas toto in regno tuo ſeminare*. Til. & la Cerda, qui addit; *ſed hic vir gerundia ponens pro infinitis conturbat ſententiam*.

2 Pro *nemo poterit dubitare*, id eſt, *nemo ignorabit te conatum fuiſſe exterminare paſcuam* pro *paſcua Dei*. Til.

3 Pro *in votis haberent*, id eſt, *ſi vellent in ſuis remanere ſedibus ſecuri, apoſtolicam prædicare fidem non auderent*: ubi notanda eſt hæreticorum adverſus Catholicos crudelitas & ſævitia. *Id. & la Cerda*.

4 Pro *aggrederentur*, & *tentare auderent*. Iid.

5 Id eſt, *fides Patriarcharum &c. eſt pinguis animæ nutritio*.

6 Senſus eſſe poteſt, *Cum vis juſtum eſſe in Eccleſia Dei, ut* &c. *Injuſtitiam* pro *juſtitia* ſubjicit Galandius.

7 *Qui es hæreticus*.

8 Ita etiam codex Major. Monaſt. apud Sabat. Verſ. Ant. *Jam non dico vos ſervos, quia &c. vos autem dixi amicos*. Lucifer ipſe habet paullo poſt, *Quod mando vobis, jam non dicam &c.* & iterum infra, *Quod præcipio vobis* &c.

1 Verſ.

innocentem catholicum epiſcopum, te hæretico interea imperatore accuſante, debere interfici a conſacerdotibus ſuis. Fortaſſis etenim tentabis iſto in loco dicere, non te paſcuam dominici gregis exterminare conatum. Si nullum Domini præceptum illiuſmodi quale prolatum eſt a te poteris proferre, ſupereſt ut cordis illi tui oculi blaſphemia cæcati Arii patefacti per Dei ſervos hanc increpationem videant omnia te feciſſe quæ tibi objecimus. Negare non poteris, talem te præbere circa nos, qualem ſe præbuerit Herodes ille, cui & in carnificinæ rabie, & in ſacrilegio, & in regali dignitate eſſe inveniris collega, circa illos, quos in evangelio legimus propter Deum Dei Filium interfectos parvulos. Inveniſti utique ſcriptam crudelitatem Herodis, quam nunc
Matth. II. 16. tu dignaris exhibere, apud Matthæum evangeliſtam: *Tunc Herodes cum* (1) *videret quia deluſus eſt a Magis, iratus eſt vehementer, & miſit occidere omnes infantes in Bethlehem, & in omnibus finibus ejus a bimatu & infra, ſecundum tempus quod exquiſierat a Magis.* Minime adhuc fortaſſis conſpicis ſic te injuſte contra nos Dei cultores motum, ut contra illos parvulos fuerit motus Herodes. Cur nobis dignaris eſſe infeſtus? nempe quia fateamur nos Chriſtianos, qui non damnaverimus juſtum falſis a te prægravatum criminibus. Quibus rebus quiſnam ſis, ex beati Baptiſtæ Joannis reſponſis poteris perpendere, & temet reconciliare Deo per pœnitentiam. *Progenies viperarum, quis demonſtravit* (2) *vobis fugere ab*
Ib. III. 7. *ira ſuperventura? Facite ergo dignum pœnitentiæ fructum, & nolite præferre* (3) *vos, dicentes: Patrem habemus Abraham. Dico enim vobis, quod potens ſit* (4) *Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. Jam enim* (5) *ad radices arborum poſita eſt ſecuris. Omnis enim* (6) *arbor quæ non facit fructum bonum, exciditur, & in ignem mittitur.* Quid ſentis ad hæc? debuimus damnare innocentem, debuimus dare contra abſentem inauditum ſententiam? & quomodo cum hoc feciſſemus, potueramus reperiri Chriſtiani? Cum illos quo poſſint eſſe Chriſtiani, hortatus fuerit beatiſſimus Joannes, ut dignum fructum feciſſent (7) pœnitentiæ; illi, qui nec dum comprehenderant viam juſtitiæ, comprehendere cogebantur; nos, qui jam tenemus, urgebamur atque urgemur a te illud occupare iter iniquitatis, in quo poſiti noſcantur Judæi. Quid igitur nobis poſſet accidere, ſi vipereis tuis depaſti fuiſſemus conſiliis? niſi ut ex Chriſtianis fuiſſemus viperæ (8) progenies effecti. Cur hæc fieri mandaſti, niſi quia conſerpen-

tes

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Vidit, quoniam .... valde, & miſit & occidit .... pueros qui erant in .... regionibus ejus.*

2 *Demonſtravit*, ferunt codd. plures apud Sabat. Verſ. Ant. *Demonſtrabit, ... ira ventura.*

3 Verſ. Ant. *proferre.* Mſ. S. Germ. ex Sabat. cum Lucif.

4 Verſ. Ant. *Quoniam potens eſt.*

5 *Etenim.* Vatic.

6 Verſ. Ant. *Omnis ergo .... excidetur .... mittetur.* Græc. cum Lucif. ἐκκόπτεται.... βάλλεται.

7 Pro *facerent*. Til. & la Cerda.

8 *Viperea.* Vatic.

1 Cum

tes nos tuos effici cupiveris tu ? qui cum ſcias dixiſſe Dominum in evangelio: *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam, quia ipſi ſaturabuntur. Beati miſericordes, quia* (1) *ipſi miſericordiam conſequentur*; & (2) tamen dixeris, necandum innocentem. Quomodo etenim beatus potero eſſe, ſi damnavero virum juſtum, ſi rejiciens ſitim juſtitiæ concepero ardorem injuſtitiæ ? Quomodo propter fructus juſtitiæ ſaturabor a Deo, cum opus hoc injuſtum faciat me Cain fratricidam ? Quomodo iterum potero inter miſericordes fructibus miſericordiæ locupletatis regnum conſequi cæleſte ? cum, ſi interfecero juxta deſideria tua Dei ſervum, inveniar non miſericors, ſed crudelis atque ſceleratus, quippe homicida; cum, ſi cum (3) ego immiſericors fuerim circa fratrem meum, ſic ſit & circa me futurus ille miſericordiæ amator, ille juſtitiæ exactor, qui dicit: *Beati qui eſuriunt & ſitiunt juſtitiam, quia ipſi ſaturabuntur. Beati miſericordes, quia* (4) *ipſi miſericordiam conſequentur. Quicumque*, dicit Dominus, *ſolverit unum ex mandatis his minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cælorum*; et dicis, Conſtanti, ut quicumque non fuderit ſanguinem innocentis, non poteſt regnum conſequi cælorum ? Dic ſanctiſſime in quo abundare poterit Chriſtianorum juſtitia, plus quam ſcribarum & phariſæorum, ſi eum, quem tu, quod ſe Chriſtianum dicat, quod nolit fieri Arianus, perſequeris, interfecerimus ? in quo eſſemus potiores ſcribis & phariſæis, ſi exſtitiſſemus tecum negatores unici Dei Filii, ſi, ut illi repudiant, tecum repudiaremus evangelicam fidem, deſtruxiſſemuſque apoſtolicam traditionem ? Ne (5) dixiſſe memineras Dominum: *Audiſtis quia dictum eſt antiquis* (6): *Non occides; quicumque autem occiderit, reus erit judicio* (7). *Ego autem dico vobis quod omnis qui iraſcitur fratri ſuo ſine cauſſa, reus erit judicio*; ut hæc fieri imperares ? Si iratus fuero ſine cauſſa fratri meo, ſi dixero ei, Fatue, reum me dicit futurum unicus Dei Filius in gehennam; & (8) imperator Conſtanti, ſi fudero cruorem innocentis, dicis, requiem æternam poſſeſſurum: nec retinere potuiſti, quando meditabaris interſici oportuiſſe Athanaſium, ſub quali conditione munera juſſerit offerri Dominus ? *Si igitur offers munus tuum ad altare, & ibi rememoratus fueris, quod* (9) *habeas aliquid cum fratre tuo, pone munus tuum ante altare, & vade prius reconciliari fratri tuo, & tunc reverſus offer munus tuum*. Quid fuerat operatus malorum Athanaſius, ut hæc tranſgreſſus præcepta inter-

Ib. v. 6.
Ibid.
Ibid. 19.
Ibid. 21
Ibid. 23.

NOTÆ.

1 Cum Cypr. l. 3. teſtim. Verſ. Ant. *Quoniam ipſis miſerebitur Deus*.

2 Forte, *Tu tamen*. Galand. qui paullo inferius legit *locupletator* pro *locupletatis*.

3 *Si cum*; intellige *ſi quando*.

4 Vide mox dicta.

5 Pro *nec*. Til. & la Cerda, & Galand. Forte, *Anne*, vel *nonne*. Galand. rectius.

6 Verſ. Ant. *Ab antiquis .... qui autem*.

7 Verſ. Ant. utrobique *in judicio*. *In* abeſt a Græco, uti a Lucif.

8 Forte, *Et tu Imperator* &c. Galand.

9 Cum Hilario Pictav. Comment. in Matth. Verſ. Ant. *Si ergo offeres .... quia frater tuus habet aliquid adverſus te: relinque ibi .... veniens offeres*.

terſici eum mandares ? nempe hoc , quod ſe Chriſtianum dixerit , aut dicat. Aliud etenim nihil eſt quod exſecraris, atque es punire cupiens in Athanaſio . Non memineras præcepiſſe Dominum etiam inimicos diligendos, ut eum quem neque in te , neque in Deum ſcires peccaſſe ,
Ibid. 43. tam acerrime fuiſſes perſecutus? *Audiſtis quia dictum eſt: Diliges proximum tuum, & odio habebis (1) inimicum tuum. Ego autem dico vobis: Diligite inimicos veſtros, & benedicite maledicentes vos , & benefacite eis , qui (2) perſequuntur vos ; & orate pro eis, qui vos perſequuntur , ut ſitis filii Patris veſtri qui eſt in cælis , qui ſolis ortus exhibet ſuper bonos & malos , & pluit ſuper juſtos & injuſtos . Si enim dilexeritis eos qui vos diligunt , quam mercedem habebitis? nonne & publicani ita (3) faciunt? & ſi ſalutatis amicos veſtros tantum , quid plus facitis ? nonne & gentiles idipſum faciunt ? Eritis ergo & vos perfecti, ſicut & Pater veſter, qui eſt in cælis, perfectus eſt*. Diligendos mandat etiam inimicos Dominus; & tu nos perſequeris quod innocentis Domini ſacerdotis cruorem non tecum fuderimus . Divina
Ib. VII. 2. clamat vox dicens : *In quo judicio judicaveritis, & de vobis judicabitur, & in qua menſura menſi fueritis , in eadem remitietur (4) vobis* ; et tu dictis, *Jugulate quem deliquiſſe ignoratis* . Fontem malorum cum te eſſe memineris, fuiſti tamen auſus de eo, quem ſciebas falſe petitum a vobis, dicere, *Reus eſt mortis* . Adeo es excors , Conſtanti auguſte , ut nec
Ibid. 3. dictum illud Domini, cum hæc mandares fieri, potueris reminiſci: *Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui , trabem autem in oculo tuo non vides ? aut quomodo dicis fratri tuo: Sine ut ejiciam tibi feſtucam de oculo tuo, & ecce trabes (5) in oculo tuo eſt ? Hypocrita ejice primum trabem de oculo tuo , & tunc videbis ejicere feſtucam de oculo fratris tui* . Trabem in oculo tuo dicit eſſe Dominus, & audes dicere Athanaſio viro juſtiſſimo, *Feſtucam habes in oculo*? Ille enim nihil horum commiſit; quæ ei dignaris objicere : contra tu, quæcumque diximus, es operatus, *Damnate* , quoties dixiſti , *innocentem* . Quam nos aliam voluiſti compre-
Ibid. 13. hendere viam, niſi tuam, quam deſcribit Dominus, dicens: *Quam (6) lata & ſpatioſa via ; quæ ducit ad interitum , & multi ſunt qui intrant per illam*? Quia (7) itaque ſis in hac lata & ſpatioſa conſtitutus via , præcepiſti damnari innocentem , cupiens profecto cunctis revelari , quod tua

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Odies .... benedicite qui maledicent vobis*.

2 Verſ. Ant. *His , qui odiunt vos, & orate pro calumniantibus vobis , & perſequentibus vos ... ſolem ſuum oriri jubet .... Si enim diligitis .... hoc faciunt ? et ſi ſalutatis fratres ..... amplius facietis? Nonne & Ethnici hoc faciunt? Eſtote ergo &c.* Cypr. lib. de bono patient. *qui vos perſequuntur*. Mſs. plures φίλους, *amicos* . Græc. ποιεῖτε, *facitis* . Tertull. lib. 5. adverſus Marc. *eritis:* omnes hi cum Lucif.

3 *Iſta* legit Sabat.

4 Verſ. Ant. *remetietur* ; ita corrigunt Til. & Latin.

5 Corb. & Sangerm. codd. *trabis* , apud Sabat. & Verſ. Ant.

6 Verſ. Ant. *Quia lata .... via eſt .... ad perditionem*. Cypr. lib. 3. teſtim. Hilar. in Matth. Codex Clarom. Sabat. cum Lucif. *Quam lata*.

7 Pro *cum* Til.

1 In-

tua late perditio dominetur. Tempore (1) quo veniſti ad Italiam, ſic te lupum finxeras ovem, tamquam non fuiſſemus ex operibus tuis te reperturi, tamquam fugiſſet nos Domini monella (2) dicentis: *Attendite vobis a falſis prophetis, qui veniunt ad vos in veſtitu ovium, intrinſecus (3) autem ſunt lupi rapaces, ex fructibus eorum cognoſcetis eos.* Ibid. 15. Numquid non luxerunt illico triſtes venenis diaboli in te inſeminati amariſſimi fructus tui, ut dicere tentaſti, damnandum fuiſſe inauditum? numquid nam non patuerunt confeſtim inſidiæ tuæ lupi rapacis? Quod enim contra Dei ovile machinam conſtruxiſſes maximam, fructibus ergo tuis quomodo non ovis fuiſſe, ſed lupus agnitus es, ſic & quomodo ſis, niſi tibi conſulueris, arbor igni deſtinata, probant ſacra evangelia. Ibid. 16. *Numquid colligunt de ſpinis uvam (4), aut de tributis ficus? ſic omnis arbor bona bonos fructus facit, mala autem arbor malos fructus facit. Non poteſt arbor bona malos fructus facere, neque arbor mala bonos fructus facere. Omnis arbor quæ non facit fructum bonum excidetur, & in ignem mittetur: ex fructibus enim eorum cognoſcetis eos. Non omnis qui mihi dicit, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, ſed qui facit voluntatem Patris mei.* Si voluntatem Patris unici Dei Filii facis, quomodo ſit ut ejus Filium neges unigenitum, ut ipſum Patrem dicas non eſſe verum Patrem, ut fundamenta per apoſtolos coneris deſtruere jacta, ut interficeres atque interficias cultores ejus, ut antiſtites ipſius de populis pelleres ſibi commiſſis, ut abſentem & inauditum damnari juberes, ut hæreſim tuam, quæ unam blaſphemat divinitatem Patris & Filii & Spiritus ſancti, in eccleſiam introduceres? Si hæc cuncta, ut diximus, placita ſunt Deo Patri, poteris intrare in regnum cælorum? Audis enim dicere unicum Filium ejus: *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, ſed qui facit voluntatem Patris mei.* Ibid. 21. Damnari jubes innocentem: non recolis in Exodo dixiſſe Deum? *Si rixaverint (5) duo, & percuſſerint mulierem in utero habentem, & abortiverit (6) non deformatum, detrimentum patietur: quodcumque æſtimaverit (7) vir mulieris, dabit cum (8) dignitate. Quod ſi deformatum fuerit, dabit animam pro anima, oculum pro ocu-* Ex. xxi. 22.

NOTÆ.

1 Innuit Conſtantii e Galliis adventum in Italiam an. 354. ubi ea molitus eſt, quæ in Mediolanenſi Concilio anni inſequentis nefarie perpetrata ſunt ab Arianis.

2 Pro *admonitione* & *exhortatione*. Til. Hanc vocem notat etiam du-Cangius in Gloſs. litt. M. ex Lucifero.

3 Verſ. Ant. *abintus*.

4 Verſ. Ant. *Uvas ..... Omnis ergo ..... Igitur ex fructibus ..... dicet*.

5 Verſ. Ant. *Si litigabunt duo viri*.

6 Pro *abortum paſſa fuerit, & pepererit non deformatum*, id eſt, *integrum & perfectum, nec membris captum, aut mutilum*: & hæc lectio propius accedit ad textum Hebraicum, quam noſtra communis. Til. & la Cerd. Verſ. Ant. *Et exierit infans ejus nondum formatus*. Galandius legit *nondum formatum* cum Auguſtino Quæſt. LXXX. & rejicit Tilii ſententiam, quæ tamen poteſt probari.

7 Verſ. Ant. *Quantum indixerit ..... & dabit*.

8 Ita Græc. μετὰ ἀξιώματος. Verſ. Ant. *Cum poſtulatione, &, ſi autem formatum fuerit ..... combuſtionem pro combuſtione*. Sab. legit, *ſi autem deformatum*, pro *quod ſi*.

 1 Hæc

oculo, dentem pro dente, manum pro manu, pedem pro pede, combuſtum pro combuſto, vulnus pro vulnere, livorem pro livore. Credo (1) nihil ſacrarum te fugere ſcripturarum: neque enim poſſes egregia nobis dare man-
Math. vii. 24. data, niſi fuiſſes legis peritus. Legiſti utique etiam hæc: *Omnis qui audit hos ſermones meos (2) & facit illos, ſimilem æſtimabo illum viro prudenti (3), qui ædificavit domum ſuam ſuper petram: deſcendit pluvia, & (4) venerunt flumina, flaverunt venti, impegerunt (5) in domum illam, & non cecidit: fundata enim erat ſuper petram. Et omnis qui audis ſermones meos, nec illos facit, ſimilem æſtimabo illum (6) homini ſtulto, qui ædificavit domum ſuam ſuper arenam: deſcendit pluvia, advenerunt flumina, flaverunt venti, inliſerunt domui illi, & cecidit, & facta eſt ruina ejus magna.* Quem te horum eſſe dicis, Conſtanti, ſapientem an inſipientem? Si dixeris ſapientem, cur opera tua monſtrant te inſipientem? cur domus tua invenitur collocata ſupra arenam? Neque enim poteris ſupra petram te ædificaſſe domum tuam dicere, cum omnis ſapiens videat fabricam ſtultitiæ tuæ, cum omnis Dei ſervus conſpiciat magnam hanc quam prædixit Dominus ruinam ſalutis tuæ. In quo etenim invenitur ſtare Chriſtianus, niſi in eo quod præceptis pareat Domini? niſi in eo quod, omnibus ſi fuerit vexatus pro nomine Dei Filii perſecutionibus, tamen duret immobilis? in quo erit perfectus Chriſtianus, niſi ſi etiam fuerit interfectus pro eo, quem tu negare dignaris verum eſſe Filium Dei? Tu contra, cum non in eccleſia ſis, ſed apud Arianos Dei inimicos, cum Dei unicum Filium negans ſis, cum non ſis implens ejus mandata clementiæ, ſed magis deſtruere coneris, cum ſis prævaricator legis, cum deſertor ſacramenti militiæ cæleſtis, cum perſecutor Dei religionis, cum te circa ejus cultores præbeas carnificem, quomodo poteris ſapiens vir inveniri ſimilis illi, quem dixerit Dominus ſupra petram ædificaſſe domum ſuam? Sed inquis contra hæc; *Non ſum inſipiens, ego novi me ſapientem.* Si ſapiens es, cur ea feciſti atque es faciens, quæ ſoli poſſunt facere inſipientes? Si es ſapiens, cur damnari mandaſti inauditum abſentem? cur innocentem præcepiſti interfici? cur Dei ſacerdotes deſideraſti hoſtes Dei fieri? neque enim poſſint Dei effici amici per hoc factum, cum
Io. xv. 14. Dominum ſcias dixiſſe apoſtolis: *Si feceritis (7) quod mando vobis, jam non dicam vos ſervos ſed amicos.* Si ſapiens es, cur damnantem te Athanaſium Dei ſacerdos audire debeo? Tu eum cauſſas præſtare allegatio-

num

NOTÆ.

1 Hæc ironice dicta. Vide notat. in lib. *Moriendum pro Filio Dei.*

2 Verſ. Ant. *Verba mea hæc ..... ſimilis eſt.*

3 Cum Græco φρονίμῳ. Verſ. Ant. *ſapienti.*

4 Verſ. Ant. *Flaverunt venti, advenerunt flumina, & impegerunt ..... verba mea hæc, & non facit ea, ſimilis eſt viro ..... flaverunt venti, advenerunt flumina, & impegerunt in domum illam.*

5 Calmet legit ex Lucif. *impugerunt* inter variant. lection. Tom. VII. Comment. in S. Script.

6 *Eum* legit Sab.

7 Vide quæ notavimus pag. 119. N. 8.

1 *Lu-*

num ſuarum minime es paſſus . Si ſapiens es , ſi es Dei cultor , cur nos, quia Chriſtianos eſſe nos fateamur , perſequeris ? cur eos, qui ſe non dixerint eſſe Chriſtianos, ſed fateantur ſe eſſe Arianos, vehementer diligis? Si ſapiens es, cur ad domum Dei miſiſti ſæpe militem armatum ? Si prudens es, & Dei te noſti ſervum , cur ejus populum armis es perſecutus atque perſequeris ? cur poſtremo fidem apoſtolicam atque evangelicam hæreticam dicis , & hæreticam catholicam pronuncias ? Tu te dicis ſapientem; ſed contra nos cernimus nullum poſſe, qui hæc faciat, eſſe ſapientem. Quis etenim ſacrilegus poterit dici prudens, niſi ab imprudentioribus ſe? Si tu ſapiens es, Conſtanti, quis ſit te inſipientior, invenire non potero. Tu ne adhuc tibi videris eſſe ſapiens, qui fueris arbitratus, quod prophetæ, apoſtoli ac martyres pro creatura fuerint interfecti ? Negare enim non audebis cunctos hos pro unico Dei interfectos Filio . Quomodo poteris dici ſapiens , qui non ſolum deſcendentibus pluviis, fluminibus inundantibus , flantibus ventis reſiſtere non tentaveris , ne temet , qui domus eſſe inveniris , peſſum dediſſent, ſed & ipſe in pluvias, flumina , ventoſque te verteris ad hoc, ut nos tu turbo atque procella diabolica tecum ad exteriores traheres tenebras ? *Manifeſta autem ſunt*, dicit Apoſtolus, *opera carnis , quæ ſunt* Gal. v. 19.
adulteria, fornicationes, immunditia , impudicitia , luxuria (1) , *idololatria, veneficia , inimicitiæ , contentiones , æmulationes, iræ, rixæ , diſſenſiones , hæreſes, invidiæ, homicidia, ebrietates , comeſſationes , & his ſimilia , quæ prædico vobis, ſicut prædixi, quia qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur*. Et fuerit (2) in innocentis necem mens tua ſapientia vigens ? Clamat apoſtolus quod homicidæ non ſunt poſſeſſuri regnum cælorum , & tu Conſtantius prudentiſſimus dicis imperator , *Jugulate abſentes , mactate inauditos, interficite innocentes, & veſtrum erit Dei regnum* . Hinc datur intelligi quam ſis ſapiens ; ſi denique ille ſis qui domum tuam ædificaveris ſupra petram : dixiſſe etenim te negare non poteris : *Ego propterea cupio damnare Athanaſium , quia deſidero placere Deo* . Sic utique & nos placere deſideraſti Deo, quomodo jam tu placueris, ex quo videlicet Athanaſium es dignatus cogitare interimere in noſtra omnium conſcientia Domini ſacerdotum (3) . Sic (4) in primordio Cain Deo placuit, mox ut interficere meditatus eſt fratrem ; quomodo videtur , Conſtanti, unde ſit radix tua, de qua deſcendiſſet ſtirpe. Numquid nam poteris negare poſt hæc , te in illo eſſe choro quem narrat apoſtolus Romanis: *Et ſicut non probaverunt Deum habere in notitiam* (5) , *tradidit illos* Rom. 1. 28.

Deus

NOTÆ.

1 *Luxuria* abeſt a Verſ. Ant. in qua *irritationes* pro *rixæ* , & *poſſidebunt* pro *conſequentur*.

2 *Furis*. Poncius apud Latin.

3 *Sacerdotem*. Galand. non recte ; nam ſenſus conſtat, *In conſcientia noſtra omnium ſacerdotum Domini*.

4 Ironice dictum.

5 Verſ. Ant. *In notitia*, ut Lucifer ipſe lib. *Mor. pro Dei Fil.* ubi habet etiam *conveniant*, pro *conveniunt*.

Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, impudicitia (1), *cupiditate, nequitia; plenos invidia, homicidiis, contentione, dolo, malis moribus; ſuſurratores* (2), *detrectatores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, ſibi placentes, gloriantes, inventores malorum, parentibus non obſequentes* (3), *inſipientes, incompoſitos, ſine affectu, ſine miſericordia, qui cum juſtitiam Dei cognoverint, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte. Non ſolum qui illa faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus ea* (4). Ecce nimius amor in te ſubito circa nos ortus quid nobis contulerat, ſi tibi obtemperare auderemus? mortem
Ib. xii. 17. hauſeramus perpetuam. Item dicit infra: *Nulli malum pro malo reddentes, providentes bona non* (5) *ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus. Si fieri poteſt, quod ex vobis ipſis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Sitiens hæc calcari ſalutaria monita es nos hortatus punire innocentem. Quomodo autem bona non ſolum coram Deo, ſed & apud homines providiſſe inveniebamur, ſi damnaſſemus innocentem, qui dediſſemus formam ad ſanguinem fundendum juſtorum? quomodo cum omnibus inveniebar hominibus pacem deſiderans habere, qui ſuggeſtione tua falſa hæretici exitus (6) pacem exſtinxiſſem conſacerdotis mei? Dic, Conſtanti, verum crimen detuliſti de Athanaſio ad Dei eccleſiam, an falſum? Si verum te detuliſſe certum habes, proba mihi qui te jam falſi criminis cognovi portitorem. Arbitraris nihil te malorum in conſpectu egiſſe Dei? Quæ te (7) compulit ratio fieri teſtem falſum? cur mendax imperator exſtitiſti? cur non timuiſti ne exemplo Ananiæ & Sapphiræ fuiſſes exſtinctus? Loquitur in Actibus apoſtolorum ſcri-
Act. v 3. ptura dixiſſe beatum Petrum ad Ananiam: *Ut quid replevit ſatanas cor tuum mentiri Spiritui* (8) *ſancto, ut ſubtraheres de pretio prædii? nonne manens tibi manebat, & venditum in tua erat poteſtate? Quid eſt* (9) *quod poſuiſti in corde tuo rem iſtam? Non es mentitus hominibus, ſed Deo. Audiens autem Ananias hos ſermones cecidit, & exſpiravit: & factus eſt timor magnus* ſu-

NOTÆ.

1 Mſſ. duo Sabat. ἀκαθαρσίᾳ cum Lucif. Verſ. Ant. *fornicatione, avaritia*, omiſſo *nequitia*, & pro *malis moribus, malignitate.*

2 Verſ. Ant. *Suſurrones, detractores* .... *elatos*, omiſſis *ſibi placentes, glorianres.*

3 Verſ. Ant. *Obaudientes* ..... *ſine affectione* ..... *cognoverunt.*

4 *Ea* omittit Sabat. & Verſ. Ant.

5 Ita etiam Clemens Alex. cum quibuſdam mſs. οὐ μόνον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων. Verſ. Ant. ſolum *coram hominibus.*

6 *Excitus.* Latio. & Galand. ſed poteſt & intelligi *pacem exitus*, id eſt, *Finem, exitum, obitum pacificum ſuſtuliſſem, ſi innocentem damnaſſem;* vel *ſuggeſtione exitus hæretici, quæ* ſcilicet *finem obtinuiſſet veræ fidei pernicioſum.*

7 Vide paullo inferius notata.

8 Uti Cypr. lib. 3. teſtim. Verſ. Antiq. *Quare implevit .... mentiri te in Spiritum Sanctum, & uſurpare de pretio poſſeſſionis?* Lucifer ipſe paullo poſt habet, *ut fuiſſes mentitus* pro *mentiri.*

9 Verſ. Ant. *Quid utique poſuiſti ..... hanc ..... Statimque audiens ..... verba hæc ..... omnes audientes hæc .... autem protinus ..... collexerunt eum & traducentes ... quaſi ..... & uxor ipſius, ignorans quod factum eſſet, introivit. Ad quam Petrus ait .... agrum vendidiſtis? Illa autem dixit: Etiam tanti. Dixit autem Petrus ad eam: Quid utique ..... vobis ..... maritum ..... ſtant ad oſtium .... Cecidit autem confeſtim.*

1 *Pe-*

ſuper omnes qui audiebant . Surgentes autem adoleſcentes ſuſtulerunt eum , & euntes ſepelierunt . Factum eſt autem intervallum horarum fere trium , & uxor ejus neſciens quod erat factum , intravit ; dixitque ad illam Petrus: Dic mihi ſi tanti prædium vendidiſti ? Illa vero ait : Tanti . Quid convenit inter vos tentare ſpiritum Domini ? Ecce pedes eorum qui ſepelierunt virum tuum in oſtio ſunt , & efferent te . Et protinus cecidit ante pedes ejus , & exſpiravit . Credo legeris hæc , & tamen non timueris concinnare mendacium ante Domini conſpectum . Quare iſtud feciſti, niſi quia ſis ſapiens ? Quid tu tibi futurum exiſtimas , qui ſis non ſolum mendax, ſed homicida , non ſolum homicida, ſed & hæreticus ? Credis tibi impune tanta ceſſura ? credis te evadere poſſe æterna ſupplicia? Ananiæ dicitur: *Ut quid replevit ſatanas cor tuum, ut fuiſſes mentitus Spiritui ſancto* ? & dices, Conſtanti imperator , quia non repleverit ſatanas cor veſtrum Arianorum ut mentiri fuiſſetis Spiritui ſancto manenti in Dei eccleſia ? Eccleſiam etenim conveniſti dicens : *Deliquit in Deum Athanaſius*; & videbat Spiritus ſanctus mendaces animas veſtras, ſicut vidit & Ananiam ac Sapphiram . Videbat, inquam, Spiritus ſanctus, quando hæc fingebatis, quod icciroo talia fuiſſetis commentati circa Athanaſium, quo poſſetis veſtram hæreſem introducere in eccleſiam, quo poſſetis apoſtolicam deſtruere traditionem . Ananias & Sapphira, propterea quod agrum ſuum vendentes fraudaverunt de pretio , quod auſi fuiſſent non integre loqui ante Dei apoſtolum, taliter judicari meruerunt . Tu qui non ſolum crimina falſa Dei ſervo objeciſti , ſed & omnem domum Dei fueris perſecutus, qui effuderis cruorem cultorum ejus, qui ſacerdotes ejus miſeris ad metalla & exſilia , & hæreticos locis ordinaveris eorum, qui evangelicam fidem dixeris hæreticam, & blaſphemiam (1) veſtram dixeris catholicam, qui introduxeris idololatriam in eccleſiam, qui deſerueris Deum Abrahæ, Deum Iſaac , Deum Jacob, ac omnium prophetarum , apoſtolorum , ac martyrum , & idololatriam fueris Arii ſecutus, exiſtimas, ſi in hac blaſphemia atque crudelitate duraveris, quod non in te maxima ſit vindicta futura ? Deinde ſi adverſariis Suſannæ ſic eſt Deus vindictam dare dignatus , in te arbitraris non graviorem proceſſuram ? Procedet , mihi crede , ſi non te mature converteris . Si enim illi, quia Suſannæ pudicitiam violare fuerant conati, hæc quæ ſubjeci meruerunt conſequi, quanto magis tu qui eccleſiæ es aggreſſua violare caſtitatem ? Petiverunt illi falſo crimine Suſannam, & vos totidem petiſtis non ſolum Athanaſium ſed & cunctos vobis reſiſtentes . Aut unum dare poteris e reſiſtentibus , cui non applicitum fuerit crimen ? Sic vos fuiſtis armati ad eccleſiæ violandam caſtitatem, ſicut illi ad Suſannæ fuerunt , qui dixerunt : *Oſtia vi-*

Ibid.

Dan. XIII. 20.

NOTÆ.

1 Ita legimus, ubi editum erat *blaſphemiam* ; ſic paullo poſt *in hac blaſphemia* ſcribit ipſe Lucifer; de qua vide Præf.

1 S. Dio-

Digitized by Google

Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, impudicitia (1), *cupiditate, nequitia; plenos invidia, homicidiis, contentione, dolo, malis moribus; ſuſurratores* (2), *detrectatores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, ſibi placentes, gloriantes, inventores malorum, parentibus non obſequentes* (3), *inſipientes, incompoſitos, ſine affectu, ſine miſericordia, qui cum juſtitiam Dei cognoverint, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte. Non ſolum qui illa faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus ea* (4). Ecce nimius amor in te ſubito circa nos ortus quid nobis contulerat, ſi tibi obtemperare auderemus? mortem
Ib. xii. 17. hauſeramus perpetuam. Item dicit infra: *Nulli malum pro malo reddentes, providentes bona non* (5) *ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus. Si fieri poteſt, quod ex vobis ipſis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Sitiens hæc calcari ſalutaria monita es nos hortatus punire innocentem. Quomodo autem bona non ſolum coram Deo, ſed & apud homines providiſſe inveniebamur, ſi damnaſſemus innocentem, qui dediſſemus formam ad ſanguinem fundendum juſtorum? quomodo cum omnibus inveniebar hominibus pacem deſiderans habere, qui ſuggeſtione tua falſa hæretici exitus (6) pacem exſtinxiſſem conſacerdotis mei? Dic, Conſtanti, verum crimen detuliſti de Athanaſio ad Dei eccleſiam, an falſum? Si verum te detuliſſe certum habes, proba mihi qui te jam falſi criminis cognovi portitorem. Arbitraris nihil te malorum in conſpectu egiſſe Dei? Quæ te (7) compulit ratio fieri teſtem falſum? cur mendax imperator exſtitiſti? cur non timuiſti ne exemplo Ananiæ & Sapphiræ fuiſſes exſtinctus? Loquitur in Actibus apoſtolorum ſcri-
Act. v. 3. ptura dixiſſe beatum Petrum ad Ananiam: *Ut quid repievit ſatanas cor tuum mentiri Spiritui* (8) *ſancto, ut ſubtraheres de pretio prædii? nonne manens tibi manebat, & venditum in tua erat poteſtate? Quid eſt* (9) *quod poſuiſti in corde tuo rem iſtam? Non es mentitus hominibus, ſed Deo. Audiens autem Ananias hos ſermones cecidit, & exſpiravit: & factus eſt timor magnus ſu-*

NOTÆ.

1 Mſſ. duo Sabat. ἀκαθαρσίᾳ cum Lucif. Verſ. Ant. *fornicatione, avaritia*, omiſſo *nequitia*, & pro *malis moribus*, *malignitate*.

2 Verſ. Ant. *Suſurrones, detractores .... elatos*, omiſſis *ſibi placentes, gloriantes*.

3 Verſ. Ant. *Obaudientes ..... ſine affectione ..... cognoverunt*.

4 *Ea* omittit Sabat. & Verſ. Ant.

5 Ita etiam Clemens Alex. cum quibuſdam mſs. οὐ μόνον ἐνώπιον τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐνώπιον τῶν ἀνθρώπων. Verſ. Ant. ſolum *coram hominibus*.

6 *Exitus*. Latin. & Galand. ſed poteſt & intelligi *pacem exitus*, id eſt, *Finem, exitum, obitum pacificum ſuſtuliſſem, ſi innocentem damnaſſem*; vel *ſuggeſtione exitus hæretici, quæ* ſcilicet *finem obtinuiſſet veræ fidei perniciaſum*.

7 Vide paullo inferius notata.

8 Uti Cypr. lib. 3. teſtim. Verſ. Antiq. *Quare implevit .... mentiri te in Spiritum Sanctum, & uſurpare de pretio poſſeſſionis?* Lucifer ipſe paullo poſt habet, *ut fuiſſes mentitus* pro *mentiri*.

9 Verſ. Ant. *Quid utique poſuiſti ..... hanc ..... Statimque audiens ..... verba hæc ..... omnes audientes hæc .... autem protinus ..... collexerunt eum & traducentes ... quaſi .... & uxor ipſius, ignorans quod factum eſſet, introivit. Ad quam Petrus ait .... agrum vendidiſtis? Illa autem dixit: Etiam tanti. Dixit autem Petrus ad eam: Quid utique ..... vobis ..... maritum ..... ſtant ad oſtium .... Cecidit autem confeſtim.*

1 *Pe-*

ſuper omnes qui audiebant. Surgentes autem adoleſcentes ſuſtulerunt eum, & euntes ſepelierunt. Factum eſt autem intervallum horarum fere trium, & uxor ejus neſciens quod erat factum, intravit; dixitque ad illam Petrus: Dic mihi ſi tanti prædium vendidiſti? Illa vero ait: Tanti. Quid convenit inter vos tentare ſpiritum Domini? Ecce pedes eorum qui ſepelierunt virum tuum in oſtio ſunt, & efferent te. Et protinus cecidit ante pedes ejus, & exſpiravit. Credo legeris hæc, & tamen non timueris concinnare mendacium ante Domini conſpectum. Quare iſtud feciſti, niſi quia ſis ſapiens? Quid tu tibi futurum exiſtimas, qui ſis non ſolum mendax, ſed homicida, non ſolum homicida, ſed & hæreticus? Credis tibi impune tanta ceſſura? credis te evadere poſſe æterna ſupplicia? Ananiæ dicitur: *Ut quid replevit ſatanas cor tuum, ut fuiſſes mentitus Spiritui ſancto?* & dices, Conſtanti imperator, quia non repleverit ſatanas cor veſtrum Arianorum ut mentiti fuiſſetis Spiritui ſancto manenti in Dei eccleſia? Eccleſiam etenim conveniſti dicens: *Deliquit in Deum Athanaſius*; & videbat Spiritus ſanctus mendaces animas veſtras, ſicut vidit & Ananiam ac Sapphiram. Videbat, inquam, Spiritus ſanctus, quando hæc fingebatis, quod iccirco talia fuiſſetis commentati circa Athanaſium, quo poſſetis veſtram hæreſem introducere in eccleſiam, qoo poſſetis apoſtolicam deſtruere traditionem. Ananias & Sapphira, propterea quod agrum ſuum vendentes fraudaverunt de pretio, quod auſi fuiſſent non integre loqui ante Dei apoſtolum, taliter judicari meruerunt. Tu qui non ſolum crimina falſa Dei ſervo objeciſti, ſed & omnem domum Dei fueris perſecutus, qui effuderis cruorem cultorum ejus, qui ſacerdotes ejus miſeris ad metalla & exſilia, & hæreticos locis ordinaveris eorum, qui evangelicam fidem dixeris hæreticam, & blaſphemiam (1) veſtram dixeris catholicam, qui introduxeris idololatriam in eccleſiam, qui deſerueris Deum Abrahæ, Deum Iſaac, Deum Jacob, ac omnium prophetarum, apoſtolorum, ac martyrum, & idololatriam fueris Arii ſecutus, exiſtimas, ſi in hac blaſphemia atque crudelitate duraveris, quod non in te maxima ſit vindicta futura? Deinde ſi adverſariis Suſannæ ſic eſt Deus vindictam dare dignatus, in te arbitraris non graviorem proceſſuram? Procedet, mihi crede, ſi non te mature converteris. Si enim illi, quia Suſannæ pudicitiam violare fuerant conati, hæc quæ ſubjeci meruerunt conſequi, quanto magis tu qui eccleſiæ es aggreſſus violare caſtitatem? Petiverunt illi falſo crimine Suſannam, & vos totidem petiſtis non ſolum Athanaſium ſed & cunctos vobis reſiſtentes. Aut unum dare poteris e reſiſtentibus, cui non applicitum fuerit crimen? Sic vos fuiſtis armati ad eccleſiæ violandam caſtitatem, ſicut illi ad Suſannæ fuerunt, qui dixerunt: *Oſtia vi-* Dan. xiii. 10.

Ibid. (margin, beside "Ananiæ dicitur")

NOTÆ.

1 Ita legimus, ubi editum erat *blaſphemam*; ſic paullo poſt *in hac blaſphemia* ſcribit ipſe Lucifer; de qua vide Præf.

1 S. Dio-

viridarii clauſa ſunt, nemo nos videt, in concupiſcentia tui ſumus; propter hoc conſenti nobis, & eſto nobiſcum: alioquin falſum teſtimonium dicemus adverſum te, quoniam erat tecum juvenis, & propter hoc dimiſiſti puellas a te. Aut tentabis negare eſſe dictum? *Deſiderantes ſumus nos Ariani, & vos Chriſtiani unum effici corpus: derelinquite fidem quam apud Nicæam contra nos tenetis conſcriptam, acquieſcite Arii doctrinæ; alioquin quia nos multum poſſumus, imperium noſtrum eſt, quibus velimus vos modis gravabimus, & omnes tollemini e veſtris ſedibus.* Non poteris hæc ita ſe habere negare, cum Deo peroſæ meditationes tuæ rebus geſtis fuerint revelatæ. Cur enim cogebamur, etiamſi non damnaremus Athanaſium, tamen communioni miſceremur Arianorum, niſi quia tu leno hæreſis Arianæ cunctos nos cuperes quovis modo fieri conſacrilegos tuos? Sed credo adhuc tentas negare, non te iccirco perſequi nos, quia noluerimus Chriſtiani fieri Ariani. Quomodo negare poteris, cum ſanctiſſimum Dionyſium (1) Mediolanenſium Epiſcopum, qui jam tibi falſa aſſerenti credens damnaverat Athanaſium, quod Arianus eſſe noluerit, miſeris ad exſilium? aut ſi non eſt Auxentius, quem loco illius tu temerarius ac peſtilens ordinaſti, Arianus? Si Auxentius fidem (2) ſanctam apud Nicæam deſcriptam tenet, poteris nec tu eſſe Arianus, nec hæc omnia ſicut aſſero egiſſe poteris, & non miſiſſe (3) crimen Athanaſio falſum. Fortaſſis dicas hinc non eſſe catholicos, quod Suſanna fuerit exaudita, nos vero minime. Quantum apud noſtram conſcientiam eſt, tunc nos vindicatos novimus, quando tu ſerpens publicatus (4) es, quan-

NOTÆ.

1 S. Dionyſius Epiſcopus Mediolanenſis uſque ad annum 355. qui in Mediolanenſi Concilio hujuſce anni ab Arianis deceptus Athanaſium damnavit. Sed Euſebii Epiſcopi Vercellenſis callido, prudentique conſilio ejus ſubſcriptio deleta fuit: nam ad Arianos Epiſcopos converſus, ſimulanſque, ſe quoque in Athanaſii damnationem conſentire, priorem ſibi ſubſcribendi locum præ Dionyſio tribui poſtulavit, quippe ſenior eſſet ætate. Hac ratione permoti Ariani nomen Dionyſii delent, primas Euſebio deferunt; quos ille increpans, iiſque irridens, ait: *Neque ego me veſtris ſceleribus polluo, neque filium meum Dionyſium vobiſcum participare permitto.* Actus eſt in exſilium Dionyſius; ejuſque in locum ſuffectus Auxentius Arianus, ſed Catholicum aliquando ſe ſimulans, qui Valentiniani Imperatoris indulgentia Mediolanenſem occupavit eccleſiam annos 20. vita functus an. 374.

2 Cum Til. Latin. & Galand. recte: antea *quidem*.

3 Pro *immiſiſſe*; id eſt, *ſi hæc, quæ de te aſſero, non egeris, jam non es Arianus, nec falſo Athanaſium accuſaſti*. Til. la Cerda, & Galand.

4 Tota Mediolanenſis Conciliabuli machina eo converſa erat, ut Athanaſius ab Epiſcopis catholicis, præſertim occidentalibus damnaretur, veluti criminum reus, quæ in illum hæretici toties effinxerant; *ut inde Arianæ impietati, cujus erat patronus* Conſtantius, *ſpeciem aliquam conciliaret*; inquit Athanaſius ipſe in epiſt. ad Solitar. Epiſcopos itaque Imperator urgebat, ut in Athanaſium ſubſcriberent; *Comminabundus ſtringebat gladium contra illos, & quoſdam abripi e conſpectu jubebat. Videns autem Luciferi, Euſebii, & Dionyſii Epiſcoporum conſtantiam . . . . . exſurgens ille confeſtim dixit: Ego nunc accuſator ſum Athanaſii, propter me credite iis, quæ dicunt Ariani. Illis autem reſpondentibus, Quomodo accuſator eſſe potes abſentis rei? ſi enim accuſator adeſt,*

quando patuerunt cuncta venena ſua, quando omnis machina tua pate-
facta eſt : ſic etenim nos vindictam deſiderabamus de vobis inimicis
Dei, ut vos Deus eſſe hæreticos revelaret populo ſuo . Omnis pæne
cognovit jam mundus falſe Athanaſium petitum per vos, hujus te eſſe
iniquitatis auctorem; conſpectus etenim es , aliud te cupientem imple-
re, aliud protuliſſe. Ad ſenes ingemiſcens dicit Suſanna: *Anguſtiæ mihi* Ibid. 22.
*undique . Si enim hoc egero, mors mihi erit . Si autem non fecero , non ef-
fugiam manus veſtras . Melius eſt mihi non facienti incidere in manus ve-
ſtras , quam peccare in conſpectu Domini* . Et (1) nos crimina mox ut vi-
diſſemus impoſita a vobis, exſtincturi eramus fratres noſtros, quoniam
eſſemus ut eſtis vos tenebræ . Quis Chriſtianus non dicat , melius eſſe
ſibi interfici a te præcurſore antichriſti , quam in veſtras ire Ariano-
rum vel quorumlibet hæreticorum tenebras ? Impingi feciſti crimina
non ſolum Athanaſio, ſed & nobis , quod noluerimus Chriſtiani effici
Ariani . Non defuerunt ſingula quæ poſſunt objici crimina ſingulis,
quo nullus videretur e nobis propter Deum miſſus ad exſilia, ſed quod
quaſi pro criminibus noſtris . Cum ſitis igitur vos rei tantorum crimi-
num quia non vobiſcum habere Deum iratum voluerit Athanaſius, di-
xiſtis eum reum eſſe mortis : hoc fecerunt & illi quibus in hoc ſce-
lere pares eſtis presbyteri . Loquitur enim ſcriptura dicens : *Et factum* Ibid. 27.
*eſt in die altero, ut convenit plebs ad virum ejus Joachim, venerunt duo pres-
byteri pleni iniquæ mentis adverſus Suſannam, ut (2) mortificarent eam : &
dixerunt coram plebe : Mittite ad Suſannam filiam Chelchiam , quæ eſt uxor
Joachim. Et miſerunt , & venit ipſa , & parentes ejus, & omnes cognati ejus .
Suſanna autem erat tenera nimium & bonæ formæ : injuſti autem juſſerunt re-
velari eam (erat enim velata) ut ſaturarentur forma ejus . Flebant autem
omnes ejus (3) , & ceteri qui videbant eam . Aſſurgentes igitur duo presby-
teri in media plebe poſuerunt manus ſuper caput ejus : ipſa autem lacrymans
aſpexit in cælum , quoniam erat cor ejus confidens in Domino . Dixerunt au-
tem presbyteri : Ambulantibus nobis in viridario ſolis intravit hæc cum puellis ,
& dimiſit puellas , & clauſit oſtia viridarii : & venit ad eam juvenis qui erat
abſconditus , & concubuit cum ea . Nos autem cum eſſemus in angulo viridarii,
videntes iniquitatem accurrimus ad eos , & vidimus concurrentes (4) eos . Il-*

lum

NOTÆ.

adeſt, abeſt autem reus , judicium nullum exercetur : adeſſe autem propter itineris longinquitatem non potuit .... Quod ſi de auditis abjiciens loqueris , æquum eſt te quoque illa credere , quæ dicit ipſe : ſi autem non credis illi, credis vero iſtis, potius videntur iſti in tui gratiam talia dicere , & ob eam Athanaſium accuſare. Hæc cum ſibi coram dicta Imperator *audiſſet , & ſuam reputaret contumeliam , illos ejecit in exſilium*. Athan. ibid. & huc ſpectant , quæ hoc in loco Lucifer innuit , & quæ paullo ſuperius ; *quæ te compulit ratio fieri teſtem falſum?* uſque ad hunc locum.

1 Per ironiam dicta.

2 Id eſt, *ut eam morti traderent :* ſic antea; unde etiam participium , quo utitur inferius : *jacent venena veſtra virtute Dei mortificata*, id eſt, *mortua, vana , & inania*. Til. & la Cerda.

3 Sabat. legit *ſui*.

4 *Concumbentes*. Til. ex Græco & Vulg.

 cui

ium quidem non potuimus apprehendere quod fortior nobis eſſet , & quod aperiens oſtia proſilierit : hanc autem apprehenſam interrogavimus , quis eſſet juvenis , & noluit nobis dicere . Hæc conteſtamur . Et credidit eis omnis ſynagoga ut presbyteris plebis & judicibus , & damnaverunt ut moreretur . Conſidera penitus, Conſtanti , maledictas adinventiones veſtras Arianorum , ſi non talia ſunt quæ egeritis vos interim circa Athanaſium , qualia & illi egerint circa Suſannam . Quis etenim non crediſſet tibi imperatori dicenti? *Sacrilegium fecit Athanaſius* . Sed in eo quia tu deteſtabilior fuiſti ab illis comperditis pſeudopresbyteris , tibi non eſt fides habita a nobis; dicebatur etenim tibi ; quia abſens damnari non poſſet : illi etenim presbyteri in præſentem dixerunt allegationes criminoſas , & omnis ſynagoga in præſentem dedit ſententiam ; tu contra ad accuſationem hæreticorum quando inauditum & abſentem damnari cogebas catholicum , utique jam videri cœperat ſcenæ tuæ machina . Sed jam accipe quid præſtitum ſit Suſannæ pudicæ ab innocentium defenſore , ab oppreſſorum vindice . Accipe quæ referat Daniel liber de vindicta
Ibid. 42: Suſannæ. *Exclamavit autem Suſanna voce magna & dixit : Deus æternus , qui occultorum cognitor es , qui ſcis omnia ante generationem eorum , tu ſcis quoniam falſum teſtimonium adverſum me dixerunt ; & ecce morior quæ nihil feci horum , quæ hi maligni finxerunt adverſum me . Et exaudivit Deus vocem ejus . Et cum duceretur ut periret , excitavit Deus ſpiritum ſanctum pueri adoleſcentis , cui nomen erat Daniel , & exclamavit voce magna : Mundus ego a ſanguine hujus . Et converſa eſt omnis plebs ad eum , & dixerunt : Quis eſt iſte ſermo quem tu locutus es ? At ille ſtans in medio eorum dixit : Sic ſtulti Iſrael non interrogantes neque verum cognoſcentes damnaſtis filiam Iſrael ? Redite in judicium , falſum enim teſtimonium adverſum eam dixerunt .* Sic etiam nunc exclamante Athanaſio ad Deum , omnes famulos ſuos Deus fecit pro veritate exſurgere contra vos adverſarios ſuos . Hæc cultoribus ſuis præſtitit, quæ tunc Danieli devotiſſimo ſuo; quo poſſemus te falſum eſſe teſtem intelligere , te unum eſſe de viperarum progenie , te falſa hæc cum conſacrilegis tuis poetaſſe (1) . Redeunt ad juſtum judicandum judicium jam cuncti (2) inter hæc torquenti mortis ſententiam , etiam illi, quos inſcios ſua calliditate per te dominator animæ tuæ diabolus circumſcripſerat . Non enim eſſe poteſt præter coarianos tuos, qui non velit Athanaſii vindicari innocentiam, adeo qui non faveat innocentiæ Athanaſii, ſicut & nunc Suſannæ , poſteaquam conſtitit illam falſo crimine petitam, pudicam ab impudicis, caſtam ab adulteris,

NOTÆ:

cui aſſentitur Galandius .

1 Id eſt, *finxiſſe , & falſo attuliſſe ;* quod poetæ multa , quæ nunquam fuerunt, fingant . *Til. & la Cerda* .

2 Locus corruptus, inquit Tilius, quem Latinius ita emendavit: *jam cuncti in te retorquent &c.* ſed ſenſus , licet obſcurus , hic eſt : *Epiſcopi cuncti catholici, etiam illi, quos tu ſeduxeras, redeunt ad judicium juſtum pro Athanaſio contra te torquentem inter hæc ſententiam mortis in nos .*

teris, Dei ancillam a ſervis diaboli: ita a vobis ſerpentinis filiis ſatanæ pulſatus eſt ſtatus innocentis Deo fideliter ſervientis; ſed eſtis proſtrati. Jacent enim omnia venena veſtra virtute Dei mortificata. Siquidem omnis anima chriſtiana ſit éxorans Deum, ut ſicut Suſannam, dignetur Athanaſium falſo eripere crimine, eripere a gladio tuo carnificis, a tua ſævitia homicidæ. Interea iterum atque iterum urgeo, ut videas quæ vos Arianos ceperit dementia, quæ comprehenderit inſania, ut auderetis hæc machinari in innocentis necem, quando ſciretis Deum ſcire omnia priuſquam fiant. Sed non mirandum ſit, ſi hæc circa Athanaſium fuerit per te ac tuos conſtructa machina, quandoquidem non dubitaveris dicere de Deo Patre: *Non eſt verus Pater: non enim habet verum Filium*. Qui enim dicis ex nihilo eſſe Filium Dei, quid aliud dicis, niſi quia non ſit verus Pater? Non, inquam, mirum, ſi in Dei ſervum Athanáſium ſic exſurrexeris, quando in eum, cujus eſt ſervus Athanaſius, mittere non dubitaris funeſtas tuas manus. Nec enim latro, qui domino domus non pepercerit, poterit ejus parcere reſiſtenti ſibi familiæ. Sed jam redeamus ad illud quod nos facere præcipiebas. Dixiſti: *Damnate Athanaſium*. Quid intervenerat ut non facie ad faciem illum vidiſſemus? Quid factum fuerat, ut non omnem cardinem rei fuiſſem perſcrutatus? Cur idoneis teſtibus non es paſſus eumdem ſuperari? Numquid vel hos ſanctiſſimus Daniel, quin immo per Danielem Spiritus ſanctus inauditos damnavit? Legimus etenim glorioſum Daniel dixiſſe ad populum: *Separate eos ab alterutro: & vocavit unum ex illis, & dixit ad illum: Inveterate dierum malorum, nunc advenere peccata tua, quæ ante faciebas, judicans judicia injuſta, & innocentes quidem damnabas, nocentes autem dimittebas, dicente Domino: Innocentem & juſtum non occides. Nunc tamen hunc ſi vidiſti, dic ſub qua arbore vidiſti eos tractantes? Et dixit: Sub lentiſco. Dixit autem Daniel: Recte mentitus es in caput tuum. Jam enim angelus Domini accipiens præceptum a Deo ſecabit te medium. Et cum removiſſet illum, juſſit admoveri alterum, & dixit ad eum: Semen Chanaan & non Juda, ſpecies ſeduxit te, & concupiſcentia evertit cor tuum: ſic faciebatis filiabus Iſrael., & illæ quidem timentes concumbebant vobiſcum. Sed non ſuſtinuit filia Juda injuſtitiam veſtram. Nunc autem dic mihi, ſub qua arbore comprehendiſti eos invicem tractantes? Reſpondit: Sub ilice. Dixit autem illi Daniel: Recte mentitus es & tu in caput tuum. Manet etenim angelus Dei gladium habens ad ſecandum te medium, ut vos perdat. Et exclamavit omnis ſynagoga voce magna & benedixit Deum, qui ſalvos facit ſperantes in eum: & ſurrexerunt adverſus duos presbyteros, quoniam comprobaverat eos Daniel ex ore ipſorum falſos teſtes, & fecerunt illis quemadmodum ipſi male proximo facere voluerunt ſecundum legem Moyſi, & occiderunt, & ſalvus factus eſt ſanguis innocentis in illo die*. Quid reſpondere, Conſtanti, imprudentia tua poteſt ad hæc? conſpicis ne reos tanti ſceleris paſſim damnatos, niſi omnibus diligentiſſime diſcuſſis? & tu in eum quem innocentem ſciebas, jubere non dubitaſti, darent Dei ſacerdotes mortis ſententiam? Quid audituri ſi feciſſemus? nempe hæc quæ

Ibid 51.

illi

Ibid. 54. illi libidinis ſcopuli pſeudopresbyteri falſi teſtes audiunt : *Inveteratæ
dierum malorum, nunc advenerunt peccata tua, quæ ante faciebas, judicans
judicia injuſta, & innocentes quidem damnabas, nocentes autem dimittebas, di-
cente Domino*: *Innocentem & juſtum non occides*. Hæc nonne jure merito-
que audire mereremur, qui a te ſentina Ariani dogmatis aut fuiſſemus
illecti aut territi ad innocentis damnationem ? & iccirco in te hæc
omnia mala venerunt. Tu cum tuis auditurus, quæ illi per Daniel au-
dierunt, ſive quia falſi criminis objecti reus ſis, ſive quia ad innocen-
tis necem omnem chorum (1) invitaris Epiſcoporum, & quia volue-
ris omnem Dei populum hæreſim ſuſcipere tuam, audies & quidem
gravius, quia tua ſint graviora facinora, quippe qui Dei religionis de-
ſtructor exſtiteris, qui ingentem multitudinem Chriſtianorum ſe dicen-
tium interemeris, qui hæreſim veſtram Arianam introduxeris in eccle-
ſiam, qui catholicam damnaveris fidem, qui Deum Patrem negaveris
verum Patrem, qui unicum ejus Filium dixeris non eſſe verum Fi-
lium, Spiritum quoque ſanctum paraclerum aſſeveraveris non eſſe ve-
rum Dei Spiritum. Cum te contra & contra omnes Dei inimicos
clamet ſanctæ eccleſiæ fides, credere ſe *in Deum verum Patrem inna-
tum, & in unicum Filium ejus natum ex innato & vero Patre, hoc
eſt de ſubſtantia Patris, Deum (2) de Deo, lumen de lumine, Deum
verum de Deo vero, natum non factum, unius (3) ſubſtantiæ cum Pa-
tre, quod Græci dicunt omouſion, per quem omnia facta ſunt, & ſi-
ne quo factum eſt nihil, & in Spiritum paracletum verum Dei Spiri-
tum*. Tibi ergo falſo teſti, ſpiritali adultero, homicidæ ſacrilego di-
gne graviora dicentur, digne qui tantis ac talibus criminibus major ſis
illis pſeudopresbyteris Suſannæ inimicis. Si enim illis dicitur men-
Ibid. 55. tientibus: *Recte mentitus es in caput tuum. Jam etenim* (4) *angelus Domini ac-
Ibid. 59 cipiens præceptum a Deo ſecabit te medium*; &, *Recte mentitus es* (5) *in caput
tuum. Manens eſt angelus Dei gladium habens ad ſecandum te medium, ut vos
perdat*; quanto magis, niſi tibi proſpexeris, ad te talia dicentur? Num (6)
Luc. 11 28. ſcis eſſe ſcriptum: *Beati qui audiunt verbum Dei & cuſtodiunt illud* (7)? exci-
derat cordi illi tuo errorum vincto tenebris, ut juberes damnari inno-
centem : niſi fallor etenim omni in loco lex ſacra innocentem & ju-
ſtum non condemnandum loquitur ; & iccirco quia hæc fieri contra
Dei mandaſti præceptum, unum te habemus ex illis, quos Dominus per-
cu-

NOTÆ.

1 De numero Epiſcoporum, qui Concilio Mediolanenſi interfuerunt, vide jam dicta in vita S. Luciferi.

2 Hæ formulæ catholicæ fidei ex ſymbolo Nicæno deſumtæ uſque *omnia facta ſunt*.

3 Sive *ejuſdem cum Patre ſubſtantiæ*, quod proprie ſonat Græcum vocabulum ὁμοούσιος. V. Petavium lib. 4. de Trinit. cap. 5.

4 Supra idem Lucifer *enim*.

5 *Et tu* addit ſupra idem Lucifer, ubi *manet etenim* etiam habet, pro *manens eſt*.

6 *Non*. Latin. Locum reformarunt Lugdunenſes, *Cum ſcis &c* inquit Galandius; ſed recte ſtat interrogatio *Num*.

7 *Illud* omittit Verſ. Ant.

1 Verſ.

cutit in evangelio: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi* (1), *quia monumenta eſtis quæ non parent, & homines neſciunt ambulantes ſuper ea*. Neſciebant quidem illi, quos ad te ſacrilegum illexiſti amandum, qui per conatus tuos non conſideraverant te eſſe monumentum omnibus immunditiis plenum; arbitrabantur hominem. Ceterum nos ſtatim, ut cœpiſti epiſcopis imponere neceſſitatem damnandi abſentem, illico diximus te injuſtitiæ cultorem, juſtitiæ vero eſſe perſecutorem. Item cum te urgeremus legati (2) nos beatæ eccleſiæ, ſectam damnandam Arii, & illam magis dixiſti eſſe catholicam, prænuntiavimus te Antichriſti fuiſſe præcurſorem. Cum perſequi Chriſtianos dignaris, cum interficis, ſimilem te, Conſtanti, illorum facis, ad quos Dominus dicit: *Væ vobis qui ædificatis monumenta prophetarum, patres autem veſtri occiderunt illos. Ergo* (3) *teſtimonium perhibetis, non* (4) *conſentientes operibus patrum veſtrorum, quoniam illi* (5) *quidem occiderunt eos, vos autem ædificaſtis ſepulcra eorum: ideo* (6) *mitto prophetas & apoſtolos, & ex illis occident & perſequentur, ut inquiratur ſanguis omnis prophetarum, qui effuſus eſt a conſtitutione mundi uſque ad generationem iſtam: a ſanguine Abel uſque ad ſanguinem Zachariæ, qui periit inter altare & ædem: ita dico vobis, requiretur ab hac generatione*. Tu autem eſſe ex illis hinc intelligeris, quod cum ſis memorias martyrum beatorum inſtaurans, tamen ſervorum unici Filii Dei cruorem fundas. Redi, Conſtanti, ad domum Dei, eſto Chriſtianus, ne inventus foris eccleſiam, ſis ſemper ut es hodie inter illos, quos percutiens dicit Dominus: *Contendite intrare per anguſtum oſtium, quia dico vobis, Multi quærunt* (7) *& non poterunt. Cum exſurrexeris paterfamilias & clauſerit* (8) *oſtium, & incipietis foris ſtare & pulſare* (9) *dicentes: Domine, Domine, aperi nobis. Et reſpondens dicet: Neſcio vos unde ſitis. Tunc incipietis dicere: Manducavimus coram te & bibimus, & in plateis noſtris docuiſti* (10). *Et dicet vobis: Neſcio* (11) *unde eſtis, diſcedite a me omnes operarii* ini-

Ibid. 44.
Ibid. 47.
Ibid. xiii. 24.

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Væ vobis quoniam .... incerta .... ambulantes ſupra*.

2 Præfuit Lucifer Mediolanenſi Synodo legatus Liberii cum Pancratio & Hilario Romanæ Eccleſiæ Clericis.

3 Verſ. Ant. *Profecto teſtificamini conſentire*.

4 *Vos* pro *non*. Latin. recte, & ex eo Galandius.

5 Verſ. Ant. *Ipſi .... ædificatis*. *Ædificatis* habet etiam Sabat.

6 Verſ. Ant. *Propter hoc & ſapientia Dei dicit: Mittam ad vos .... & ipſos occidetis & perſequimini, ut exquiratur ſanguis omnium .... progeniem ..... Abel juſti .... inquiretur a progenie hac*.

7 *Quærent*. Latin. & Sabat. ex ſua edit. Verſ. Ant. *Per anguſtam portam .... quærunt intrare, & non potuerunt*. Editio noſtra convenit cum mſ. Corb. apud ipſum Sabat.

8 Pro *clauſerit*. Til. *Cludo* pro *claudo* obvium in aliis. *La Cerda*. Verſ. Ant. hic; *Cum autem intraverit . . . & clauſerit ... ſuum*. Græc. cum Lucifero ἐγερθῇ, *exſurrexeris*. *Clauſerit* pro *cluſeris* legit Sabat.

9 Verſ. Ant. *Pulſare oſtium . . . . dicet vobis: Neſcio unde* &c.

10 Additur *& in ſynagogis* in Verſ. Ant. ſed abeſt a Græco.

11 Verſ. Ant. *Neſcio vos ... recedite*.

1 *Vi-*

iniquitatis. Ibi erit fletus & ſtridor dentium . Cum videbitis (1) *Abraham, Iſaac, & Jacob, & omnes prophetas introeuntes in regnum Dei, vos autem expelli foras* . Noli ita te peroſum habere, ut te ſinas hæc audire inter illos, maxime cum videas te nequiorem fuiſſe quam cui digne dicatur, *Diſcede a me operarius iniquitatis*. Eris, Conſtanti, ſi in hac malevolentia Ibid 24. tua manere volueris, inter illum populum carnalem, cui dicitur: *Jeruſalem, Jeruſalem, quæ occidis prophetas, & lapidas eos qui mittuntur ad te*; eris, inquam, inter illos, quia ſic ſis perſecutor eorum, qui te hortentur promereri Deum, ſicut illi fuerint perſecuti prophetas atque apoſtolos. Iterum urget defenſio veritatis quæri a te, cur abſentem damnari præceperis. Dic quæſo, bene an male id fieri imperaris? Si dixeris bene, credo te ad beati Paulli confugere factum, quod Corinthiis ſcripſerit, jam ſe illum puniſſe peccatorem, quèm comperiſſet graviter deliquiſſe. Videamus nunc, ſi tu bellua, membra & corpus tantum habens hominis, animum vero ferinum, ſi ita egeris ut egit 1 Cor. v. 1. apoſtolus, ſi tali ordine rem celebraveris, quo ille qui dixit: *Sic* (2) *omnino auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes, ita ut uxorem patris ſui aliquis habeat: & vos inflati eſtis, & non potius luctum habuiſtis, ut tolleretur e medio veſtrum qui hoc opus fecit. Ego quidem ſicut abſens corpore, præſens autem ſpiritu jam judicavi ut præſens eum, qui ſic operatus eſt, in nomine Domini Jeſu, congregatis vobis & ſpiritu meo cum virtute Domini noſtri Jeſu Chriſti, tradere hujuſmodi hominem ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus ſit in die Domini noſtri Jeſu Chriſti*. Dicis, credo: *Et ego iccirco vobis mandaveram damnare abſentem, quia damnaverat & apoſtolus*. Primo omnium beato apoſtolo catholici nuntiaverant hi, quos norat fideles, quos Deo probaverat devotos, & teſtem ſciebat eſſe omnem Corinthiorum ſanctam eccleſiam. Tu contra cum (3) conſacrilegis tuis accuſantibus Deo odibilibus hæreticis nos dignabaris urgere ad Ib. v. 4 abſentis damnationem. Deinde cum apoſtolum audis dicere: *Congregatis vobis & ſpiritu meo cum virtute Domini* (4) *Jeſu, tradere hujuſmodi hominem ſatanæ in interitum carnis*; tu tenebra (5), cur nobis dicentibus, *Ad ipſum nos noſtris impendiis pergemus in plebe, cui divinitus conſtitutus eſt, eumdem audiemus, tantum da catholicos accuſatores ſecundum ſacræ legis mandatum*; cur detrectaſti? cur, tamquam gladiatores non epiſcopi eſſemus, tantum juxta vota tua, quo poſſemus interficere eum, cujus tu olim ſitie-

NOTÆ.

1 *Videritis*. Vatic. & Verſ. Ant.

2 Verſ. Ant. *Omnino .... fornicatio, & talis fornicatio .... patris aliquis .... de medio .... Ego enim ut .... ſpiritus .... in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti .... hujuſmodi ſatanæ ... in diem Domini Jeſu Chriſti*.

3 *Tu contra, tenebra, tu, atque cum conſacrilegis &c.* Vatic.

4 *Domini noſtri Jeſu Chriſti*. Idem Lucifer ſupra.

5 *Tenebra*, ſingulare, quod non eſt in uſu, uſurpat pro plurali *tenebræ*, ut *opera tua* pro *operibus tuis*. Til. & la Cerda. Ita loqui placet Lucifero: neque aliter infra: *Si te ſecuti tenebram fuiſſemus*. Galand.

bas cruorem, operam dabas? Interea ſic te infelicem traditum ſatanæ
pro homicidiis, proque ſacrilegio tuo debes ſcire ut ille qui in illo
reatu apud Corinthios inventus eſt. Neque enim iſta tua quæ geſſeris
ac geris minora ſunt funera; ut, ſi ſe illum tradidiſſe ore beati apoſtoli
loquitur Spiritus ſanctus ſatanæ in interitum, & te mox ut tam gra-
via commiſiſti crimina non tradiderit. Si enim non ita eſſet, memi-
niſſes profecto dixiſſe apoſtolum: *Pretio emti eſtis, nolite fieri ſervi homi-* Ibid. vii. 23.
num: numquam cogere Dei auſus fuiſſes ſacerdotes ad inauditum da-
mnandum. Qui enim pretio emtus ſum, quia liberatus a lege peccati
ſervus fuerim factus juſtitiæ, jam viventi mihi in lege juſtitiæ imponi
onus non debuerat a te, ut ſervus iterum efficerer iniquitatis atque in-
juſtitiæ. Impoſitum itaque eſt onus a te, quia traditus fueris ſatanæ
in interitum propter homicidia atque ſacrilegium. Si non fuiſſes tra-
ditus ſatanæ, retineres Timotheo ſcripſiſſe apoſtolum: *Scimus autem quo-* 1. Tim. 1. 8.
niam bona eſt lex ſi quis ea (1) *legitime utatur, ſciens hoc quia juſto lex non eſt*
poſita, injuſtis autem, & non obedientibus, & impiis, & peccatoribus, ſcelera-
tis, & profanis, parricidis, & matricidis, impudicis, maſculorum concubitori-
bus, plagiariis, mendacibus, perjuris, & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ adverſa-
tur, quæ ſecundum evangelium eſt gloriæ beati Dei quod creditum eſt mihi. Si
non es traditus, ex quo Filium Dei negaſti, in interitum ſatanæ, quo-
modo prætereiens tanta, quæ te cohibere a tanto potuerant ſcelere, ad
hæc gerenda exſilire dignatus es, quæ poſſint cuncta tollere hæc, quæ
noſcantur ſanæ eſſe doctrinæ? Hæc qui ſis faciens, quæ ſanæ adver-
ſentur doctrinæ, qui proſcribas, torqueas, deportes, mittas in carce-
rem interficiaſque, dic obſecro, ſi ſis diſſimilis ab Herode illo rege,
cujus carnificinam deſcribens ita loquitur ſacra ſcriptura: *Eodem in tem-* Act. xii. 1.
pore remiſit Herodes rex manus, ut noceret quoſdam (2) *de eccleſia. Occidit*
(3) *autem Jacobum fratrem Joannis gladio, & cum vidiſſet quod placeret hoc*
Judæis, addit (4) *ut comprehenderet Petrum. Erant autem dies azymorum.*
Hunc cum apprehendiſſet, miſit in carcerem traditum quatuor quaternionibus
militum cuſtodiendum, volens poſt paſcha producere (5) *eum plebi. Petrus* (6)
vero cuſtodiebatur in carcere. Oratio ergo inſtantiſſime fiebat ad Dominum pro eo
ab eccleſia; & cum futurum eſſet ut eum Herodes produceret, illa nocte Petrus
dor-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Eam .... ſcientes .... pec-tatoribus eſt, ſceleſtis .... patricidiis & matricidiis, maſculorum concubitoribus, homicidiis, impudicis*.

2 Pro *quibuſdam*. Til. Verſ. Ant. *Eodem autem tempore immiſit Herodes ... affligeret quoſdam*. *Noceret* pro *interficeret*; la Cerda.

3 Verſ. Ant. *Interfecit .... videns autem quia placitum eſt .... adpoſuit adprehendere & .... Quem & adprehenſum .... tradens .... cuſtodire eum*.

4 *Addidit*. Latin.

5 Græc. ἀναγαγεῖν. Verſ. Ant. *perducere*.

6 Verſ. Ant. *Petrus quidem ſervabatur .... Oratio autem erat, inceſſanter .... ad Deum .... Cum autem vellet producere .... erat Petrus dormiens inter duos milites, ligatus ..... cuſtodes autem ante oſtium cuſtodiebant .... & lux fulſit in habitaculo: percuſſit &c.*

1 Et

dormiebat inter milites alligatus catenis duabus , & cuſtodes ante oſtium , & cuſtodiebant carcerem . Et ecce angelus Domini aſtitit , & lux ab eo refulſit in illo loco : compungens autem latus Petri ſuſcitavit eum dicens : Surge veloci-
Ibid. 10. *ter . Et* (1) *ſurrexit , & ceciderunt catenæ de manibus ejus .* Et infra : *Et* (2) *cum tranſiſſet primos & ſecundos cuſtodes , venit ad portam ferream , quæ ducit in civitatem , quæ a ſe aperta eſt eis . Et cum exiiſſent , proceſſerunt vicum unum , & continuo diſceſſit ab eo angelus . Et Petrus in ſe converſus ait : Nunc* (3) *ſcio quia vere miſit Dominus angelum ſuum , & eripuit me de*
Ibid. 18. *manibus Herodis , & de omni exſpectatione plebis Judæorum . Facta autem die turbatio* (4) *erat inter milites , quidnam Petrus factus eſſet . Herodes autem cum requiſiſſet* (5) *eum , & non inveniſſet , interrogatos cuſtodes juſſit duci .* Similem te illi in omnibus videmus ſive in crudelitate , ſive in ſacrilegio ; ut enim ille Jacobum beatum apoſtolum interfecit , ita & tu ingentem multitudinem credentium , ſicuti credidit Jacobus apoſtolus , interfeciſti ; ut ille in Jacobo apoſtolo Dei unicum perſequebatur Filium , ita & tu , & in illos quos jam intermiſti , & in nos , quos perſequeris . Iterum te & inſtruimus & hortamur , ut redeas ad Dei eccleſiam deſinaſque jam perſequi Athanaſium , vel nos facientes contra tuam hæreſim , ne iſtius Herodis exemplo diſperire incipias , cujus interitum loquitur ſa-
Ibid. 19. cra ſcriptura dicens : *Deſcendit a Judæa Cæſarea* (6) , *ibique manſit . Erat autem infeſtus Tyriis & Sidonienſibus : & unanimes venerunt ad eum , & perſuaſo Blaſto , qui erat a cubiculo regis , poſtulabant pacem , eo quod regiones eorum de regia alerentur . Statuto autem die Herodes veſtitus veſte regali ſedit pro tribunali , & concionabatur ad eos . Populus autem clamabat : Dei voces , & non hominis . Confeſtim autem percuſſit eum angelus Domini , quia non dedit honorem Deo , & vermibus ſcatens exſpiravit .* Ignorabas tu , qui (7) te legiſperitum vis videri , dixiſſe Joannem apoſtolum (8) , ut cum dice-
1 Jo. II. 3. ces (9) , *Damnate innocentem : Ex* (10) *hoc intelligimus quoniam cognovimus eum ,*

NOTÆ.

1 *Et ſurrexit* , abeſt a Verſ. Ant.

2 Verſ. Ant. *Tranſeuntes autem primam cuſtodiam & ſecundam venerunt ... quæ ultro ... Et exeuntes tranſierunt .... reverſus in ſe dixit ... manu .*

3 *Græc.* Νῦν οἶδα ἀληθῶς ὅτι . Sed Lucifer legebat tranſpoſitis vocibus , ὅτι ἀληθῶς : *Nunc ſcio quia vere* , nec ἐν ὁράματι dumtaxat , *miſit Dominus* . Atque ita legiſſe quoque Chryſoſtomus perhibetur . *Galand.* Vide Chryſ. hom. 26. in Acta Apoſt.

4 Verſ. Ant. *Tribulatio non minima.* Græc. τάραχος ſolum , ut Lucif. & ἐγένετο , *factus eſſet* , ubi *factus eſt* in Verſ. Ant.

5 Verſ. Ant. *Requirens eum et non inveniens , diſquirens .*

6 *In Cæſaream* legit Sabat. Verſ. Ant. *Deſcendens ab Jud. in Cæſ. morabatur .... Herodes animis infeſtus .... Sidoniis : unanimes autem .... ſuper cubiculum .... civitates .... indutus veſtem regalem & ſedens ... ſucclamabat : Dei vox ... eo quod non dediſſet gloriam Deo , & conſumptus verm.*

7 Vide not. in lib. *Moriendum pro Filio Dei .*

8 *Beatum Apoſtolum* . Vatic.

9 *Ut diceres* . Id. Senſus eſt ; *ignorabas , cum diceres* , Damnate innocentem , *dixiſſe Joannem* &c. *Ut* redundat .

10 Græc. καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν , ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτὸν &c. Verſ. Ant. *Et in hoc cognoſcimus eum , ſi ſervaverimus . Qui dicit quia cognovit ... ſervat .. ſervaverit .... in hoc perfecta eſt dilectio Dei .*

eum, ſi mandata ejus ſervemus. Qui autem dicit, Quoniam cognovi eum, & mandata ejus non cuſtodit, mendax eſt, & in hoc veritas non eſt. Qui autem ſervaverint ejus verbum, vere ab eis caritas Dei conſummata eſt. Tu fieri præcipis contra Dei mandatum: & contra apoſtolus dicit, quia qui non cuſtodierit præcepta ejus, nec quidem cognoverit eum; quia, inquit, ſi dicat, *Cognovi eum, & mandata ejus non cuſtodit, mendax eſt, &* Ibid. 4.
in eo (1) *veritas non eſt.* Vis nos eſſe mendaces, vis homicidas inveniri ad hoc ſine dubio ne Chriſtiani eſſe reperiamur. Neque enim mendaces, neque homicidæ ſunt Chriſtiani. Apoſtolus dicit: *Qui ſervaverint* Ibid. 5.
ejus verbum, vere conſummata eſt caritas Dei apud illos (2); & apoſtata præcurſor antichriſti dicis: *Quicumque non cuſtodit mandata illius, vivet.* Adhuc, *Qui dicit ſe in lumine eſſe*, inquit, *& fratrem ſuum odit, in tenebris* Ibid. 9.
eſt uſque adhuc. Qui autem amat fratrem ſuum, in lumine permanet, & ſcandalum non eſt in eo. Qui autem odit fratrem ſuum, in (3) *tenebris ambulat, & neſcit quo eat, quoniam tenebræ obſcuraverunt cor ejus.* Quid a te tenebroſo poterit dici ad hæc? cur in tenebras conſtitutus non in lumine dicis: *Odite mecum & vos eum quem ego injuſte odi, eſtote comparticipes inſaniæ meæ, eſtote ut ego etiam vos homicidæ.* Deinde ſi dicit, quia
qui odit fratrem ſuum, in tenebris ambulat, & neſciens ſit quo pergat, vi- Ibid. 11.
delicet quia tenebræ violentiæ oculos ejus excæcaverunt, quid ſi interfecerit quis fratrem ſuum? quid ſi homicida fuerit? Sed tibi nihil videtur homicidæ (4) qui tantorum Dei ſervorum inveniris fudiſſe ſanguinem. Audes hæc Dei jubere ſacerdotibus facere, quæ ſoli ſunt placita patri veſtro diabolo, & vobis Arianis filiis ejus. Hortatur item ſanctiſſimus apoſtolus ut juſtitiæ iter tenentes in perpetuam mereamur conſtitui requiem; & tu vir ſapientiſſimus compellis nos ad æternos
venire tecum cruciatus. *Filii, nemo vos fallat* (5): *qui facit juſtitiam, juſtus* Ib. III. 7.
eſt (6); *qui autem facit peccatum, a diabolo eſt, quoniam origine* (7) *diabolus peccat. Ad hoc enim declaratus eſt Filius Dei, ut ſolveret opera diaboli.* Igitur cum dicatur ab apoſtolo, quia ſit peccatum a diabolo, & tu compellas nos crimina capitalia committere, quid te aliud poſſum dicere, niſi procuratorem diaboli? eum quem videam ita ejus diligere cauſſas, ita ejus colere rem, ut cunctos nos in ejus cupias inveniri parte. Unde etenim omnem Dei cultorem compellis ad ipſum facere tranſitum, niſi quia delegeris favere parti ejuſdem? Audis dicere beatum apoſto-
lum: *Idcirco declaratus eſt Filius Dei, ut ſolveret opera diaboli*; & tu ſis ur- Ibid. 8.
gens Dei cultores opus conſummare diaboli. Cum hæc agis, nonne vi-

NOTÆ.

1 Supra *in hoc* idem Lucif.
2 *Ab eis* idem ſupra.
3 Verſ. Ant. *Nam qui in tenebris eſt, & in tenebris ambulat*; & *excæcaverunt oculos ejus.*
4 *Homicida*. Latin. & Galand.
5 Verſ. Ant. *Filioli .... ſeducat.*
6 Addit Verſ. Ant. *Sicut & ille juſtus eſt*; quæ tamen deſunt in mſſ. quibuſdam.
7 Verſ. Ant. *Quia ab initio .... In hoc manifeſtatus .... ſolvat.* Lucifer ipſe habet iuſra *idcirco* pro *ad hoc.*

vi[illegible]eris impugnatorem te conſtituiſſe ejus, qui ſulverit opera diaboli? Sed non mirandum ſi elegeris ut quæ diſſolvit unicus Filius Dei, hæc poſſint reædificari per te diaboli ſatellitem, quandoquidem nec ipſum negare dubitaveris, qui opus diaboli deſtruxerit. Hinc tibi eſt pro nihilo cruorem fundere innocentis, quia jam innocentium amatorem & ſuorum cultorum defenſorem negans contuleris temet ad eum, ad quem ſe contulerit Scarioth Judas. Si itaque negare non potes, quia opus ſit diaboli viri justi fundere ſanguinem, utique eſt clarum te diaboli opera feciſſe, & nos, ut faceremus, hortatum. Adhuc loquitur Joannes Deo amantiſſimus ut fraterna inviolata teneatur caritas, dicens:
Ibid. 18. *Ex hoc apparent filii Dei & filii diaboli. Omnis qui non eſt juſtus, non eſt ex Deo, & qui non amat fratrem ſuum, quoniam hæc eſt repromiſſio (1) quam audiſtis ab initio, ut amemus (2) alterutrum, & non ſicut Cain qui (3) ex maligno fuit & interfecit fratrem ſuum. Et propter quid interfecit eum? Quoniam opera ipſius maligna fuerunt, fratris autem ſui juſta. Nolite mirari fratres, ſi odit nos ſæculum. Nos ſcimus quoniam tranſitum fecimus a morte ad vitam, quoniam amamus fratres: qui autem non amat, manet in morte. Omnis qui odit fratrem ſuum, homicida eſt: & ſcitis quia omnis homicida non habet vitam æternam in ſe manentem.* Cum itaque omnis, qui odiſſe invenitur fratrem, filius dicatur diaboli homicida, Cain denique fratricidæ comparetur, in morte manere deſignetur, cur me hoc opus implere compellebas, quod me ut Cain feciſſet fratricidam & filium diaboli, quod me in mortem perpetuam feciſſet manere? cum jam videas me tranſitum feciſſe de morte ad vitam, cum inter eos, quos filios (4) appellare dignatus eſt, me jam conſtituerit Deus. Quam ob cauſſam me Cain fieri voluiſti, tenebras etiam & filium diaboli? in quo te læſi, in quibus rebus exſtiti adverſarius ſalutis tuæ, ut mihi deſideraris ita eſſe nocitum? cur hæc iteramus? niſi ut aliquando intelligere poſſis, quod quidnam ſit bonum ſis ignorans. Si enim ſcires, numquam & ipſe tantum admiſiſſes facinus, & nos perpetrare urgeres. Dicas inter hæc precor, quamobrem perſequeris Dei domus antiſti-
Ibid. 15. tem? dicit enim apoſtolus, quia *qui odit fratrem ſuum, homicida eſt*. Si nos vis habere homicidæ nomen, cur odis fratrem tuum? Proba odio dignum Athanaſium; quid malorum operatus ſit manifeſta, ut ſit odiri dignus etiam ab omnibus nobis. Profecto non dabis opus commiſſum ali-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *In hoc manifeſtati ſunt .... a Deo .... non diligit ...., quia .... annunciatio quam audivimus ab initio*. Græc. ἀπ' ἀρχῆς, ut Lucifer, qui habet infra *ab origine* pro *ab initio*.

2 Verſ. Ant. *Diligamus invicem, non .... erat, & occidit .... Et cujus rei gratia occidit? quia opera ejus .... fratris vero ejus .... mundus .... quia tranſivimus de .... quia diligimus .... Qui non diligit*.

3 *Cain ex maligno*. Vatic. Ita in Græco omittitur *qui*, uti etiam a Lucifero paullo inferius.

4 Ex Joannis textu allato legerim *filios Dei*. Galand.

1 *Hæc*

aliquod injuſtum, quod eum faciat odioſum. Cum hæc ita ſint, neceſſe eſt te iccirco odiſſe illum, quia opus tuum ſit malignum, Athanaſii vero juſtum. Propterea etenim vis interficere eum, quod non fuerit te ſceleratum, facinoroſum, atque ſacrilegum imitatus. Conſtat hæc ita eſſe. Cum enim glorioſus apoſtolus Cain & Abel introducit comparationem, tu mihi eſſe videris Cain, Athanaſius vero Abel. *Ex* Ibid. 10.
hoc apparent filii, dicens, *Dei*, *& filii diaboli*. *Omnis qui non eſt juſtus*, *non eſt ex Deo*, *& qui non amat fratrem ſuum*, *quoniam hæc* (1) *repromiſſio quam audiſtis ab origine ut amemus alterutrum*, *& non ſicut Cain ex maligno fuit*, *& interfecit fratrem ſuum*. *Et propter quid interfecit eum? quoniam opera illius maligna fuerunt*, *fratris autem ſui juſta*. Nec debes dubitare opera tua eſſe maligna, Athanaſii vero juſta. Tu etenim es homicida, religionis Dei deſtructor, unici Filii Dei negator, apoſtolicæ fidei expugnator, idololatriæ Arianæ fundator; contra Athanaſius eſt in timore Dei ita permanens, ut nihil commiſiſſe, quantum videri poteſt, inveniatur, quod eum poſſit a Deo dilectiſſimis ſeparare. Cum hæc ita ſint, hortamur diligas te in Athanaſio. Retines ſcriptum: *Diliges pro-* Matth.
ximum tuum tanquam teipſum; &, *Qui diligit proximum*, *legem implevit*. xxii 39. Rom. xiii. 8.
Ut etenim te in ipſo odis, ignorans quia malum ſit juſtum odire injuſte, ita te in eo incipies amare, ſi hæc tua malevolentia fuerit converſa in benevolentiam. Tunc poteris eripi e tenebris, in quibus te dicit beatus apoſtolus manſitare. *Nolite* enim, inquit, *mirari fratres*, *ſi odit* 1.Jo.iii 13.
nos ſæculum. *Nos ſcimus quoniam tranſitum fecimus a morte ad vitam*, *quoniam amamus fratres*: *qui autem non amat*, *manet in morte*. *Omnis qui odit fratrem ſuum*, *homicida eſt*: *& ſcitis*, *quia omnis homicida non habet vitam* (2) *in ſe manentem*. Non audeas jam dicere, *Damnate innocentem*, homo non habens in te vitam manentem, homo qui nec dum feceris tranſitum de morte ad vitam. Si enim feciſſes, hoc eſt, ſi in unicum Dei Filium ſicut nos crediidiſſes, nec homicida eſſe delegiſſes, ne videlicet inciperes iterum regredi ad mortem. Duplici igitur modo conſtitutus ſine ſpe vitæ dignatus es imperare Dei ſacerdotibus, interficere innocentem. Sed fortaſſis tenes (3) dicere: *Amo amantes Deum*, *& odio habeo odientes eum*. Sed hæc de Athanaſio non poteris dicere, quoniam quidem magis conſtet, te odire Deum, quia & dereliqueris illum, & tranſitum feceris ad idololatriam. Itaque, quia nullam culpam perſequeris in Dei ſacerdote, ſed ſolam juſtitiam, ſed ſolam Dei religionem, ſupereſt ut adhuc videas nos, quos hortabaris innocentes interficere, quales eſſe juſſerit circa conſervos noſtros iſte beatus apoſtolus Joannes: *Ille* Ibid. 16.
propter nos (4) *animam ſuam poſuit*, *& nos debemus pro fratribus animas noſtras po-*

NOTÆ.

1 *Hæc eſt* habet idem Lucifer ſupra, & *opera ipſius* pro *illius*. Vide.

2 *Vitam æternam* habet ſupra idem Lucif.

3 *Tenes*. Latin. & Galand.

4 Verſ. Ant. *Pro nobis*, & omittit *noſtras*. *Propter* ſolum legerat Sabat. in ſuo exemplari.

ponere . Ab apoſtolo jubeor animam ponere pro fratre , & a te anti-
Ibid. 22. chriſti mancipio præcipitur mihi fratrem interimere : & iterum , *Fi-
duciam*, inquit, *habeamus* (1) *ad Deum* , *& quicquid petierimus accipiemus ab
eo* , *quoniam mandata cuſtodimus* , *& quæ ei placent ante conſpectum ejus facia-
mus in nomine Filii ipſius Jeſu Chriſti* , (2) *& amemus nos invicem* , *ſicut
dedit mandatum nobis* . Sed quomodo potero audiri ab eo in omni ob-
ſecratione, qui ſim non ſervans mandatum ejus? Ut enim diligam fra-
Ib. iv. 7. trem meum mihi mandavit, non ut interimam. Et infra: *Cariſſimi* (3), *ame-
Ibid. 8. mus nos alterutrum* , *quoniam caritas ex Deo eſt* . Et iterum : *Quicumque
non diligit fratrem* (4), *non novit Deum* , *quoniam Deus caritas eſt* . *Ex
hoc declarata eſt caritas Dei in nobis* , *quoniam Filium ſuum miſit Deus uni-
cum in ſæculum*, *ut vivamus per eum* . *In hoc eſt caritas* , *non quod nos ama-
verimus Deum* , *ſed quod ipſe amaverit nos* (5), *& miſerit Filium ſuum expiato-
rem peccatorum noſtrorum* . *Cariſſimi ſi ergo ſic Deus amavit nos* , *nos &
Ibid 20. debemus alterutrum amare* . Et iterum : *Siquis dicit* (6), *quia diligit Deum* , *&
fratrem ſuum odit*, *mendax eſt* . *Qui autem fratrem ſuum non amat* , *Deum
Ibid. 21. quem non vidit* (7) *non poteſt amare* . Et iterum : *Hoc mandatum habemus
Ib. v. 2. ab ipſo ut qui amat Deum*, *amet & fratrem ſuum* . Et (8) iterum : *Quo-
niam* (9) *ex hoc intelligimus* , *quoniam* (10) *amamus filios Dei* , *quando Deum ama-
mus* , *& mandata ipſius facimus* . *Hæc eſt enim caritas Dei* (11) : *& man-
data ipſius gravia non ſunt* . Hæc conſpice pauca de multis, & invenies
Ibid. ad quas nos traxeris tenebras tu homo tenebrarum. *Ex hoc intelligimus*,
dicit, *quoniam amamus filios Dei* , *quoniam* (12) *Deum amamus*, *& mandata ipſius
facimus* . *Hæc eſt enim caritas Dei ut mandata ipſius cuſtodiamus*; & tu me
dignaris impellere ad hæc mandata diſſipanda , alia contra ipſa , quæ
per te inſtinctu diaboli prolata ſunt, inſtituere . Quomodo inveniri po-
te-

NOTÆ.

1 *Habemus* legit Sabat. Verſ. Ant. *Habemus .... poſtulaverimus .... quia mandata ejus ſervamus .... illi* , *in conſpectu ejus facimus* , &c.

2 Addit Latin. *Et hoc eſt mandatum ejus ut credamus & amemus &c.* Ita Verſ. Ant. & Vulg. in quibus poſt *credamus* inſunt verba *in nomine Filii ipſius Jeſu Chriſti* , quæ a Lucifero afferantur poſt verbum *faciamus* .

3 Verſ. Ant. *Dilectiſſimi* , *diligamus invicem* , *quia dilectio* .

4 *Fratrem* abeſt a Verſ. Ant. quæ ſic legit : *Qui .... quia Deus dilectio eſt* . *In hoc manifeſtata eſt dilectio .... quia ... unigenitum in hunc mundum .... ipſum .... dilectio* , *non quia nos dileximus* , *ſed quia ipſe dilexit nos* , *& miſit .... litatorem pro peccatis .... Dilectiſſimi &c.*

5 *Nos* omittit Sabat.

6 Verſ. Ant. *Dixerit* , *Diligo Deum* .

7 Græc. ἑώρακε . Latin. corrigit *vidit* ex Vulg. & Verſ. Ant. in qua ; *Qui enim non diligit fratrem ſuum quem videt* , *Deum*, *quem non videt* , *quomodo poteſt diligere?*

8 *Et iterum* : *Ex hoc &c.* Vatic.

9 Verſ. Ant. *In hoc cognoſcimus quia diligimus .... quia Deum diligimus* , *& præcepta ejus .... dilectio Dei* , *ut præcepta ejus ſervemus* , *& præcepta ejus &c.*

10 *Quia* legit Sabat.

11 Additur a Latin. *ut mandata ejus cuſtodiamus &c.* ex Græco & Verſ. Ant. ac Vulg. quæ poſtea Lucifer recitat ferme ibidem . *Repetita verba*, mandata ipſius , in cauſſa fuiſſe, *cur præcedentia librario exciderint*, Galandius autumat ; ſed haud ita facile librarii culpæ tribuendum, ſiqua deſunt, quæ Lucifer ſciens ipſe omiſerit.

12 *Quando* idem Lucif. ſupra.

1 Verſ.

tero Deum a.nans, qui ejus mandatorum adverſarius per te factus inveniar? Quibus ex factis quis mihi eſſe videris, niſi unus ex illis zizaniis deſtinatis igni? de quibus Dominus, *Sicut ergo*, dicit, *colliguntur zizania, & igni comburuntur, ſic erit in conſummatione ſeculi: mittet filius hominis angelos ſuos, & congregabunt* (1) *de regno ejus omnia ſcandala, & eos qui faciunt iniquitatem; & mittent* (2) *eos in camino* (3) *ignis. Ibi erit fletus, & ſtridor dentium. Tunc juſti fulgebunt ſicut ſol in regno patris ſui.* Matth. xiii. 40

Conſpicis quia ſi te hæretico ſatis (4) agente damnarem innocentem, tecum eſſem futurus in gehennam. Neque enim poſſemus conſequi Dei regnum, in quo poſſemus fulgere tamquam ſol, ſi (5) aut homicidium fuiſſemus perpetrati, aut apoſtolicam violaremus fidem. Gaudeas huc (6) te in his degere malis, noli cognoſcere quæ geras mala, & invenies ſine dubio te eſſe inter malignos illos quos deſignat ad ignem venturos Dominus dicens: *Exient* (7) *angeli & ſeparabunt malos a juſtorum* Ibid. 49. *converſatione, & mittent illos in caminum ignis: ibi erit fletus & ſtridor dentium.* Dignaris pro nihilo habere perſequi ſervos unici Filii Dei, tu membrum diaboli, qui fueras arbitratus quod omnem poſſes perducere ad ſcandalum ſanctam eccleſiam. Sed conſpice quæ tibi atque omnibus conſacrilegis tuis promittat Deus: *Qui acceperit unum puerum talem* Ib. xviii. 5. *in nomine meo, me accipit: qui autem ſcandalizaverit unum de puſillis* (8) *qui in me credunt, expedit ei ut ſuſpendatur mola aſinaria in collo ejus, & mer-*

ga-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Colligent.*

2 *Mittunt*: Vatic.

3 *Caminum*. Til. & Latin. cum Græco & Verſ. Ant. ac Vulg. Fruſtra eſt, cum dicit Tilius pro *in caminum*; nam grammatice quoque *in camino* egregie dices. Nec pigebit aliqua adducere. Plautus Amphyt. *in mentem fuit*, & Bacchidib. *Ecquid in mentem eſt tibi?* Etenim Agellius locum hunc laudat lib. 1. cap. 7. & defendit hanc ſcripturam Cicero pro lege Manil. *Cum veſtros portus in prædonum poteſtatem fuiſſe ſciatis*; & pro Quinctio; *res cœpit eſſe in vadimonium*. Arbiter; *res eſt in controverſiam*; quod eleganter & in modum Ciceronis dictum aſſerit Turnebus. Manilius lib. 5. *cum venit in regione*, ut Cicero, *veni in Senatu*. Plaut. Epid. *in amorem hærere*, ſic legit Camerarius; & Henricus Stephanus multis defendit illud Plauti, *in mentem fuit*. Lege Taubmanum ad Plautum in Amphytrione. Lege eumdem in eadem cenmœdia, ubi defendit, *interrumpam in ædibus*, & ibidem, *pergam in ædibus*. Ulpianus; *finge in poſſeſſionem precariam mulierem remanſiſſe*. Tertull. de Præſcript. adver. hæret. cap. 8. *foris actum*; quem in locum Junius legit, *foras*; ſed Pamelius *foris* legit ex veteribus. In ſacris litteris eſt, *ingrediatur putredo in oſſibus meis*. Itaque indifferenter antiqui hæc nomina uſurpabant; ex qua conſuetudine Lucifer dixit, *Mittent eos in camino ignis ardentis*; & infra; *numquid fugerat te, dixiſſe Dominum B. Petro: Converte gladium tuum in loco ſuo*. La Cerda.

4 Idem quod *ſatagente*. La Cerda.

5 Poſt vocem illam *Sol* commate interjecto, ubi punctum inerat in veteri editione, ita disjunctas ſententias in unum ſenſum colligavimus Latinii auctoritate, qui particulam *aut* pro *autem* ſubſtituit.

6 *Gaude adhuc*. Latin.

7 Verſ. Ant. *Exibunt .... de medio juſtorum ... eos ... ignis ardentis*. Mſ. Clarom. apud Sabat. *exient*; & Græc. ceterique omnes mſſ. codd. carent *ardentis*, ut Lucif. verſ.

8 Verſ. Ant. *Puſillis iſtis .... præcipitetur in profundo .... abſcide.*

1 *Ex*

Digitized by Google

gatur in profundum maris . Væ autem huic mundo ab ſcandalis . Neceſſe eſt enim venire ſcandala : veruntamen væ homini illi per quem ſcandalum venit . Quod ſi manus tua , vel pes tuus ſcandalizat te , abſcinde eum , & projice Ibid. 10 *abs te .* Et infra : *Videte ne contemnatis unum ex his puſillis* (1) : *dico enim vobis , quod angeli eorum in cælis ſemper vident faciem Patris mei qui in cælis eſt .* Igitur qui non ſolum ſis ſpernens credentes in ejus majeſtatem divinam , ſed & es interſiciens , quas erit merces repræſentaturus tibi iſte quem negas ? Qui tibi expedire dixerit , ſi molam aſinariam ſuſpenderes collo tuo , & in profundum maris fuiſſes præcipitatus , quam unum ex credentibus in eum perduxiſſes ad ſcandalum , quam unum contemſiſſes ex illis , qui ſint regnum poſſeſſuri cælorum , quas erit repræſentaturus tibi , qui ea de cauſſa ejus ſanctæ eccleſiæ ex membris ſcindi merueris , quia ſis per quem ſcandala diabolus immiſerit noſtris diebus in Dei populum , quia licet concitaris ſcandala , tamen deceperis eos tantum qui te neſciverint , jam ſic aruiſſe ut rivus præciſus a fonte , ut fractus ramus ex arbore ? Ceterum qui te extra eccleſiam cognoſcimus poſitum , qui hoſtem unici Filii Dei cernimus , ſcientes te mortuum , conatus tuos Deo juvante ſubter pedes noſtros eſſe conſpicimus . Scimus etenim mortuum vivis dominari non poſſe . Sed quid dicis vivere te in Chriſto ? Unde probare es potens cum eum ſis negans ? vivere etenim non poſſunt , niſi qui illum fateantur verum Deum eſſe , verum Dei Filium . Unde es vivens cum nos iccirco perſequaris , quia ejus eſſe nos fateamur ſervos ? Aut numquid ob aliam nos perſequeris cauſſam ? numquid fortaſſis inveniſti nos in te deliquiſſe ? & iccirco in nos tam infeſtus es ? nos in te peccaſſe noſmet non retinemus . Quomodo etenim in te peccaſſe nos probari poterit , cum te de morte venire ad vitam urgeſcimus (2) ? & tamen ſi ſentis nos in te deliquiſſe , accipe quæ te circa nos facere juſſerit Do-
Ibid. 15. minus dicens : *Quod ſi peccaverit in te frater tuus , vade , & corripe eum inter te & ipſum ſolum , & ſi audierit , lucratus eris fratrem tuum : ſi autem non te audierit , adhibe tecum unum* (3) *vel duos , ut in ore duorum , vel trium teſtium , ſtet omne verbum . Quod ſi non audierit eos , dic eccleſiæ : ſi autem eccleſiam non audierit , ſit tibi tamquam ethnicus & publicanus .* Cum hæc non feceris quæ præceperit Dominus fieri , cum non ſolum (4) tu in te & nos non monueris , quibus præſentibus Athanaſium unum e nobis convincens reum fuiſſe , ſed coegeris eum inauditum a no-

NOTÆ.

1 *Ex puſillis his , qui credunt in me .* Verſ. Ant. ſed abſunt a Græco & a Vulg. verba , *qui credunt in me* , uti a Lucif.

2 Pro *ſæpius urgemus* . Til. & la Cerda .

3 *Tecum adhuc unum* . Vatic. cum Græco & Verſ. Ant.

4 *Solus tu inter te & nos* . Latin. ſed melius ; *Cum non ſolum tu inter te & nos non monueris , convincens quibus* , id eſt *nobis , ipſis præſentibus Athanaſium unum e nobis reum fuiſſe , ſed coegeris* &c. Latinius idem *convinceres* pro *convincens* legendum autumat ; ſed retineri participium optime poteſt . Latinium ſequitur Galandius .

1 Con-

Digitized by Google

nobis damnari conſacerdotibus ſuis, cum (1) ei audientiam abſtuleris, quomodo nos tu juſte poteris incuſare, quod enim deliquerimus in te, nihil horum mandatorum Domini cum impleveris? Cur nos tam infeſte perſequeris, cum magis tu ſis reus prævaricationis, qui minime circa nos, pro ut tibi dedit mandata Dei unicus Filius, egeris, ſed qui pro ut placuerit inimico noſtro diabolo, cuncta geſſeris? illius etenim eſt hujuſmodi conſilium, illius talis voluntas, ut inauditus damnetur, ut abſens interficiatur, ut innocentis cruor fundatur; cum non, inquam, rem egeris eo modo quo juſſerit te agere Dominus. Fuiſti auſus perferre ad beatam eccleſiam, fuiſti auſus dicere: *Peccavit Athanaſius, & debet ab omnibus ejus condemnari communio*? Sed quid dicere tentabis? *In Deum deliquit*; & ecce inveniri non poteſt quod in Deum deliquerit; ſiquidem neque tu, neque conſacrilegi tui filii meretricis hæreſis Arianæ poſſitis teſtes admitti contra catholicum epiſcopum. Dominus etenim loquebatur de tribus catholicis teſtibus, de ſervis majeſtatis ſuæ, ut illis crederet beata eccleſia, non vobis profanis, ex adulterio de meretrice natis. Ceterum ſi non ita acceperimus Domini iſtud præceptum, poterunt & Saturni atque omnium idolorum cultores admitti contra Dei domeſticos teſtes; poterunt & comblaſphemi tui a Deo derelicti ſine lumine, ut tu es, poſiti Judæi. Si enim vos hæretici & quidem omnium ſectarum admittendi eſtis teſtes contra Chriſtianos, debent & ethnici & Judæi: ſiquidem ſive Judæi, ſive ethnici, ſive vos hæretici poſiti extra Domini eccleſiam ſitis ſine Deo, ut tunc illi cuncti qui non fuerint in arca ſanctiſſimi Noe. Ut enim illi poſiti extra arcam ſalvari non potuerunt, ita nec vos, ſed ſic ſitis interituri, niſi credentes in unicum Dei Filium ejus in ſancta eccleſia fueritis commanentes nobiſcum. Si igitur teſtes neque tu neque comblaſphemi tui eſſe poteſtis, quomodo feciſti inſulſiſſime rex damnari, & quidem a conſacerdotibus ſuis totius virum innocentiæ? Addo illud, quia jam illum accuſaveratis fuiſſe homicidam (2) apud Sardicam in ſynodo catholicorum, & probare (3) minime valuerit iniquitas veſtra. Addo quod tu ipſe ad eccleſiam Alexandrinorum dederis litteras (4) adſtruens il-

NOTÆ.

1 Conſtantios enim ad Mediolanenſe Concilium non invitavit Athanaſium, qui litteris Liberii Pontificis ad ſe Alexandriam delatis minime fidens, cum ſuſpicio eſſet ab Arianis confictas fuiſſe, ne in Italiam quidem venerat; & inſidias ſibi parari in palatio Imperatoris metuens miſit legatus ad Conſtantium, qui ſibi illum conciliareot: ſed fruſtra; nam ut ipſe Athanaſius teſtatur in epiſt. ad Solit. *ſingulis urbibus cogebat Epiſcopos*, Galliarum ſcilicet, & Italiæ, *ad mutandam* in cauſa Athanaſii *ſententiam*; &, *cum ei audientiam denegaſſet*, in Concilio Mediolaneoſi Epiſcopos *juſſit ſubſcribere contra Athanaſium*.

2 In Coocilin Sardicenſi anni 347. Athanaſius de nece Arſenii Epiſcopi pluries jam ab hæreticis accuſatus, a Patribus Synodi abſolutus fuit.

3 Forte *probari*.

4 Exſtant hæ litteræ apud Athanaſium in Apol. 2. & Socratem lib. 2. cap. 23., quibus ſcribit Conſtantios, ſe ad illos *virum remittere vitæ rectitudine, & morum pro-*

illum virum juſtum, epiſcopum catholicum. Ad ultimum, tametſi (1) peccaſſet, Athanaſius fuerat pellendus a populo ſibi commiſſo, & quidem ut ille populus alium e corpore ſuo dignum peteret ſibi fieri epiſcopum; non tamen fuerat gladio per te imperatorem petendus. At cum (2) tu loco innocentis, in quem nihil veri conſtituerit loco catholicus, miſeris conſacrilegum tuum Georgium (3), & nolentibus ejus maculari ſacrilegio tantas contumelias, tantaſque intuleris pœnas, ut plurimos proſcripſeris, relegaveris in exſiliis, in metallis, quamplurimos etiam interfeceris, & hodie non deſinas ea facere blaſphemiam tuam, quæ eſt & Georgii, ſuſcipere nolentibus, quæ irati hoſtes immaniſſimi barbari vix faciant; quomodo te arbitraris poſſe intelligi Chriſtianum, qui & feris ſæviſſimis videaris eſſe ferocior, & belluis omnibus immanior? Fuiſti auſus dicere Athanaſium percutiendum, non conſpiciens tunc vos Arianos eſſe punitos, & quidem Dei virtute, quando idololatriam introducere eſtis meditati in Domini eccleſiam. Sed adhuc dicas fortaſſis, *Deliquit in me Athanaſius*. Ut omittam, quia & in hoc mendax ſis, non ſciebas ſcriptum quid circa in te delinquentes agere te præceperit Dominus, ut ſic gladio eum fuiſſes perſecutus? *Tunc accedens ad eum Petrus, dixit ei: Domine ſi peccaverit in me frater meus, quoties remittam ei? uſque ſepties? Dicit illi: Non dico tibi uſque ſepties; ſed uſque (4) ſeptuageſies ſepties*. An erubeſcis audire Athanaſium fratrem tuum? Si Chriſtianum te profiteris, debes omnes Chriſtianos fratres dicere, & quidem non ſolum Athanaſium, ſed & eos quos videris ſtipem petentes. Omnes etenim in eccleſia Domini conſtituti unum ſumus ei, apud quem non ſit acceptatio perſonarum: & tamen benefeceris,

NOTÆ.

probitate omnibus notiſſimum; cum nimirum e Galliis, ubi exſulabat, ad Alexandrinam Eccleſiam revocatus fuit.

1. Id eſt, *ſi*.

2 Hæc corrupta ſunt; licet ſenſus facile appareat: *Til*. Latinius vero ita corrigit: *At cum tu iniquum nihil veritus reſtitueris, & loco catholici miſeris* &c. Sed placet locum hunc ſic interpretari: *Cum tu loco innocentis*, Athanaſii, *in quem catholicus*, id eſt *catholici Epiſcopi, nihil loco veri*, ſcilicet *ex iis, quæ contra illum calumniantur Ariani, conſtituerit*, hoc eſt *decreverit ineſſe, miſeris* &c.

3 Vide, quæ de Georgio dicta jam ſunt, & quæ paullo inferius dicemus: de clade vero Catholicis Alexandrinis illata, qui a Georgii communione abhorrebant, hæc Athanaſius in Apol. 1. *Videre erat poſt ſeptimanam Paſchæ, virgines in carcerem detrudi, Epiſcopos vinctos a militibus duci, viduarum, pupillorumque ædes populari .... noctu Chriſtianos raptari ædeſque obſignari, & fratres clericorum pro fratribus in periculum devocari ....: in hebdomade poſt ſacram Pentecoſtem .... ipſo die dominico .... virgines ignibus flammantis rogi admotas ... ceteros omnes quotquot comprehenderunt una cum virginibus ... relegarunt ... corpora defunctorum inſepulta .... ex Ægypto, & Africa Epiſcopos ad fugam exſiliumque compulerunt .... quos tanta acerbitate rapuerunt, ut quidam in via, quidam in exſilio mortem oppetierint*. Hæc geſta anno 356. poſt Mediolanenſe Concilium; & ejectum e ſua ſede Athanaſium.

4 Omittit *uſque* paullo inferius, ut etiam Tertull. in lib. de orat. & de patient. Verſ. Ant. *Dimittam illi .... Dicit illi Jeſus .... ſeptuagies*.

1 Su-

Digitized by Google

tis, ſi nolis illum dici fratrem tuum. Tu etenim filius peſtilentiæ cum ſis, & ille unus ſit de filiis lucis, tu cum mancipium ſis noſtri inimici, & ille ſit ſervus Dei, eſt iniquiſſimum ſi dicaris frater hominis Dei præcurſor antichriſti. Si deliquiſſe illum in te in aliquo videras, dimittendum ei ſuerat illico a te, ut tibi dimitteret crimina propria Deus. Nunc vero quia dimittere nequiviſti propter contumaciam atque malevolentiam tuam, tibi, qui præceptum Domini irritum feciſti, accipe quæ poſſint præſentari. *Tunc accedens ad eum Petrus dixit* (1): *Domine ſi peccaverit in me frater meus, quoties remittam ei? uſque ſepties? Dicis illi: Non dico tibi uſque ſepties, ſed ſepsuageſies ſepties. Ideo ſimile eſt habitum* (2) *regnum cælorum homini regi, qui voluit rationem ponere cum ſervis ſuis: & cum cœpiſſet rationem ponere, oblatus eſt ei unus qui debebat decem* (3) *millia talenta: cum autem non haberet* (4) *unde redderet, juſſit eum dominus venumdari & uxorem ejus, & filios, & omnia quæ habebas, & reddi debitum. Procidens autem ſervus ille, orabat eum dicens: Patientiam habe in me, & omnia reddam tibi. Miſertus autem dominus ſervi illius, dimiſit* (5) *eum, & debitum dimiſit ei. Egreſſus autem ſervus ille invenit unum ex conſervis ſuis qui debebas ei centum denarios, & tenens ſuffocabat eum dicens: Redde quod debes. Et procidens ſervus ille rogabas eum dicens: Patientiam habe in me, & reddam tibi. Ille autem noluit, ſed abiit, & miſit eum in carcerem, donec redderet debitum. Videntes autem conſervi ejus quæ fiebant, contriſtati ſunt, & venerunt, & narraverunt domino ſuo omnia quæ facta erant. Tunc vocavit eum dominus ſuus, & ait illi: Serve nequam, omne debitum remiſi tibi, quia rogaſti me: non oportuit te quoque miſereri conſervo tuo, ſicut & ego miſertus ſum sibi? Et iratus dominus ejus tradidit eum tortoribus, quoad uſque redderet univerſum debitum. Sic & vobis faciet Pater meus qui in cælis eſt, ſi non remiſeritis unuſquiſque fratri ſuo de cordibus veſtris.* Quid reſpondes ad hæc tu, cujus mentis oculi videre minime potuerint hæc quæ præceperit fieri Dominus? Ubi ponis illud quod neque in te, neque in Deum deliquerit, ſed ſit ſuſtinens perſecutionem, cur apoſtolicam teneat fidem, cur nolit fieri ut tu es ſacrilegus? Firmaſti interficere veritatis prædicatorem cupiens in eo te collocari honore, in quo ſunt illi, quos in evangelio & prophetarum interfectores deſignat Dominus, & impias manus ad ipſum etiam porrecturos (*6*) aperit dicens:

Ibid.

NOTÆ.

1 Supra, *dixit ei*.

2 *Habitum* omittit Verſ. Ant.

3 Codd. plures apud Sabat. *decem millia* cum Lucif. Græc. μυρίων. Verſ. Ant. *centum*.

4 Verſ. Ant. *Habebat* ... *dominus ejus* .... *ut redderet* .... *rogabat dominum ſuum* ... *Miſericordia autem motus* ... *illius, debitum remiſit ei. Regreſſus* .... *Et procidens conſervus ejus* .... *& omnia* .... *ſunt valde, & enarraverunt* .... *fuerant* .... *illum* .... *nonne ergo* .... *te miſereri* (omiſſo *quoque*) .... *tui?*

5 Cum Græco, ἀπέλυσεν αὐτὸν, καὶ τὸ δάνειον ἀφῆκεν αὐτῷ. Verſ. Ant. ſolummodo, *debitum remiſit ei*.

6 Cum Til. & Latin. Antea, *porrecturus*.

Ib. xxi. 33 cens: *Homo erat paterfamilias qui plantavit vineam, & ſepem* (1) *circumdedit, & fodit in ea torcular, & ædificavit turrem, & locavit eam colonis, & peregre profectus eſt. Cum tempus autem fructuum appropinquaſſet, miſit ſervos ſuos ad colonos, ut acciperet de fructibus ſuis: & coloni apprehenſis ſervis unum ceciderunt, alterum autem lapidaverunt, alium vero occiderunt. Iterum miſit ad illos ſervos plures, & fecerunt eis ſimiliter. Noviſſime ausem miſis illis filium ſuum unicum dicens: Verebuntur filium meum. Coloni autem videntes filium dixerunt inter ſe: Hic eſt heres, venite, occidamus illum, &* (2) *habebimus hereditatem ejus: & apprehenſum eum occiderunt, & ejecerunt eum* (3) *exsra vineam. Cum ergo venerit dominus vineæ, quid faciet colonis illis? Dicunt illi* (4): *Malos male perdet illos, vineam locabit aliis colonis, qui reddent ei fructum temporibus ſuis.* Ex his quia eſſe unus magnopere deſideraris, & nos ſocios criminum tuorum ſuadebas fieri: neque enim alia ſunt conſilia tua ab illorum nefariis conſiliis, qui inveniuntur prophetas interemiſſe, qui denique in unicum Dei Filium impias porrexerint manus; maxime cum etiam paſſiones beatorum iſtorum miſſorum ad colonos ad nihilum ſis redigens, adſtruendo illos fuiſſe interfectos propter eum *qui fuerit quando non fuerit*; cum clament ſacræ ſcripturæ, quia unicus Dei Filius ſemper regnaverit, ac ſit regnans cum Patre. Unam habere (5) deitatem aperiunt dominicæ litteræ Patrem, & unicum ejus Filium; & dicis eum, pro quo interfecti ſunt prophetæ glorioſi, *factum eſſe ex nihilo*. Si enim tu quæ dicis vera ſunt, conſtat propter creaturam interfectos beatos prophetas. Et ubi erit illud quod ingenti indignatione iraſcatur Dominus in eos, qui ſerviant creaturæ quam creatori? Si pro creatura interfecti ſunt beati prophetæ, quomodo eos habet cariſſimos Deus? quomodo quia ipſorum verbis non crediderunt Judæi, ſunt hodie Dei inimici? Unde Dei Judæi inimici? unde extra Domini poſiti inveniuntur vineam? niſi quia prophetarum interemtores exſtitiſſent, niſi quia æternum Deum æterni Dei Filium prædicaverint prophetæ, & illi comblaſphemi tui non ſolum non crediderint prophetiæ eorum, ſed & eoſdem interemerint. Quid etenim perſecutos fuiſſe arbitraris in prophetis Judæos, niſi unicum Dei Filium, ſicut & in apoſtolis atque martyribus? Ex te ſaltem cognoſce vera eſſe quæ dico: ſiquidem & tu, quem (6) in Athanaſio nec non & in nobis, Dei verum perſequaris Filium. Cum hæc ita ſint, cen-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Sepem ei .... in ea turrim ...., ſervis ejus* (omiſſo *coloni*) .... *alium ... miſit alios ſervos plures prioribus .... Forſitan reverebuntur ..... occidamus eum ..... Dixerunt .... perdet, & vineam &c.*

2 *Et* omittit Sabat.

3 Apud Calmet Comm. in Evang. inter var. Evang. lect. omittitur *eum* in hoc Lucif. loco.

4 *Dicit illis*. Vatic.

5 *Habens*. Latin. & Galland. ex prava interpunctione decepti; cum legeretur; *ſit regnans, cum Patre unam habere deitatem. Aperiunt &c.*

6 *Qui*. Til. *Quoque*. Latin. & Galland. haud recte; nam ſenſus eſt; *& tu, quem perſequeris in Athanaſio necnon & in nobis, &c.*

1 Verſ.

cenſueras nos jungendos interfectoribus prophetarum, juſtorum ſanguinis
fuſoribus, conſacrilegis tuis, hoc eſt Judæis, ipſorum videlicet quia ſis
imitator. Necenim alia de re, *Athanaſium damnate*, dixiſti, ſuſciperemus
etiam Arii fidem mandaſti, niſi ut & in effuſione ſanguinis juſtorum,
& in negando unicum Dei Filium pares fuiſſemus Judæorum, quorum
jam tu ſis in omnibus particeps. Si enim illi prophetas interemerunt
eos qui de adventu loquebantur unici Dei Filii, & tu eos interficis
qui ſint credentes, ſicut crediderunt prophetæ. Sed quamdiu de his
cum incredulo? cum propoſuerim tibi manifeſtare, unum te eſſe ex
illis, ad quos dicit Dominus: *Ideo dico vobis, quia auferetur a vobis re-* Ibid. 43.
gnum Dei, & dabitur genti facienti fructum ejus. Neque enim tu in gen-
te hac es, quæ fructus inveniatur facere juſtitiæ, ut non unus eſſe
pronuncieris ex illis, quos pulſos eſſe a Dei regno propter juſtorum
necem & incredulitatem ſuam audias. Eſſe te adverte hæc gerendo
inter illos, quorum nequitias aperiens dicit Dominus: *Simile eſt regnum* Ib. xxii. 2.
cælorum homini regi, qui fecit nuptias filio ſuo, & miſit ſervos ſuos ad invi-
tatos (1) *ad nuptias*. Et infra: *Et noluerunt venire. Iterum miſit* (2) *ad illos* Ibid. 3.
ſervos dicens: Dicite invitatis: Ecce prandium paravi meum: tauri mei, & ſa-
ginata occiſa, & omnia parata; venite ad nuptias. Illi autem neglexerunt,
& abierunt alii in villam ſuam, alii vero ad negotiationem ſuam; reliqui vero
tenuerunt ſervos ejus, & contumelia affectos occiderunt. Ille rex cum audiſſet,
iratus eſt, & miſſis exercitum ſuum, & perdidit homicidas illos, & civitates
(3)*eorum incendit. Tunc ait ſervis ſuis: Nuptiæ quidem paratæ ſunt, ſed qui*
erant invitati, non fuerunt digni: ite ergo ad exitus viarum, & quoſcumque
inveneritis, vocate ad nuptias. Et egreſſi ſervi in vias congregaverunt quot-
quot invenerunt, malos & bonos, & impletæ ſunt nuptiæ a diſcumbentibus.
Intravit autem rex ut videret diſcumbentes, & vidit ibi hominem non veſti-
tum veſte nuptiali, & ait illi: Amice, quomodo huc veniſti (4) *non habens veſti-*
mentum nuptiale? At ille obmutuit. Tunc dixit rex miniſtris: Tollite eum
pedibus & manibus, & mittite eum in tenebras exteriores: ibi erit fletus &
ſtridor dentium. Quia itaque ſine veſtitu ſis nuptiarum, Conſtanti, eris
in perpetuum, niſi te converteris, talis, qualis ille, cui dicitur: *Ami-* Ibid. 12.
ce, quomodo huc intraſti non habens veſtem nuptialem? Sic venturus in te-
nebras exteriores. Nec dubites etenim te venturum ad exteriores tene-
bras, quandoquidem jam totus in tenebras ſis converſus. Illi etenim,
qui juſtorum fuderunt ſanguinem prophetarum, qui unicum Dei nega-
verunt Filium, & tenebræ, & filii diaboli vocantur. Quia hæc ſis
& ipſe agens, utique & tenebrarum, & diaboli filius eris perſeveratu-
rus,

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Vocare invitatos.*

2 Verſ. Ant. *Miſit alios ſervos ſuos .... & ſaginatio .... parata ſunt .... Ille autem rex .... & civitatem illorum ſuccendit .... ſervi ejus .... omnes quotquot .... nuptiæ diſcumbentium .... videre diſc. ... veſtimento .... veſtem .... Tunc ait .... illum &c.*

3 *Civitatem* legit Sab.

4 Infra idem Lucif. *Intraſti non habens veſtem nupt.*

rus, niſi tibi conſulueris. *Quomodo*, dicis, *conſulere mihi potero?* ut (1) perſequi nos deſinas, & fidem apoſtolicam ſuſcipias; qui (2) niſi feceris, ut es nunc, ſemper futurus (3) inter illos, ad quos dicitur; Ib. xxiii 23. *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ; qui decimatis mentham, & anethum, & cyminum, & reliquiſtis quæ graviora ſunt legis, judicium, & miſericordiam, & fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere: duces cæci, liquantes culicem; camelum autem contraglutientes* (4). Si non tu hæc digne audis cum illis, ubi eſt juſtum judicium quod procedit a te, qui juſtum virum, apoſtolicam cur (5) ſit prædicans fidem, nitaris interficere? Ubi eſt juſtum judicium? qui eos ſis omnibus viribus imperii tui perſequens; quos videas neque damnare velle inauditum, neque fidem catholicam deſerere, & eos ſis diligens, quos cognoſcas tecum & ſanguinem innocentis fudiſſe, & fidem evangelicam reſpuiſſe. Quæ eſt apud te, & in te conſtituta miſericordia, quæ ut exhibeatur, lex præcepit ſancta? nempe illa quæ torquet, proſcribit, deportat, mittit in carcerem, deducit ad exilia, collocat in metalla; illa quæ fami, ſiti, verberibus, nuditate necat; ad ultimum illa quæ gladio punit. Hæc eſt, Conſtanti, tua miſericordia, quæ non veniat ex lege Dei, ſed ex præ-
Ibid. ſumtione diaboli. *Judicium, & miſericordiam, & fidem, hæc*, inquit, vos *oportuit facere, & illa non omittere*. Ubi eſt fides tua? qui fidem, quam tenuerunt Abraham, Iſaac, & Jacob beatiſſimi, & cuncti prophetæ, apoſtoli, ac martyres, damnaveras (6), & illam ſtatueris ſuſcipiendam a cunctis Dei cultoribus, quam contra hanc catholicam fidem diabolus per magiſtrum veſtrum Arium vomuerit. Quibus ex re-
Ibid. bus eſſe intelligeris unus ex illis qui dignoſcantur audire: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui decimatis mentham, & anethum, & cyminum, & reliquiſtis quæ graviora ſunt legis, judicium, & miſericordiam, & fidem: hæc oportuit facere, & illa non omittere: duces cæci, liquantes culicem & camelum tranſglutientes*. Aut negabis (7) culicem te liquare, & camelum tranſvorare, homo, qui, cum ſtipem non ſolum rogatus, ſed & tribuens ſis nonnumquam ſponte, tamen, ut eſt ſæpe dictum, proſcribas Chriſtianos ſe confitentes, deportas, torqueas, poſtremo interficias? & ic-
Ibid. 27. circo eſſe te cum illis debes advertere, ad quos dicatur: *Væ vobis Scribæ & Phariſæi hypocritæ, quia ſimiles eſtis ſepulcris dealbatis, quæ aforis parent hominibus ſpecioſa, intus vero plena ſunt oſſibus mortuorum, & omni ſpurcitia: ſic & vos aforis quidem paretis hominibus juſti, intus vero pleni eſtis hypocriſi & iniquitate*. Es ex illis interfectoribus, ad quos dicitur:

Ser-

NOTÆ.

1 Pro *ſi*. Til. & la Cerda.

2 Pro *quod*. La Cerda.

3 *Eris futurus*. Til.

4 *Tranſglutientes*. Latine ut idem Lucif. paullo inferius, verſo etiam *autem* in *&*; Verum heic nulla mutatione facta legerim equidem diviſim *contra glutientes*. Galand. non ſatis bene.

5 Pro *quia*. Til.

6 Forte *damnaveris*. Id.

7 Id eſt, *minora præcepta ſervare, majora contemnere*.

1 Verſ.

Digitized by Google

Serpentes, generamina (1) *viperarum, quomodo fugictis a judicio* (2) *gehennæ? Ideo* Ibid. 33.
ecce mitto ad vos prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & ex illis occidetis, & cru-
cifigetis, & perſequimini de civitate in civitatem, ut veniat ad vos omnis
ſanguis juſtorum, qui effuſus eſt ſuper terram, a ſanguine Abel juſti uſque ad
ſanguinem Zachariæ filii Barachiæ, quem occidiſtis inter templum & altare.
Amen vobis dico, venient hæc omnia ſuper generationem iſtam. Probaris acti-
bus tuis ex alio genere te eſſe vipereo (3). Inveniris (4) etenim eſſe
unus ex illis, ad quos hæc quod perpetraturi eſſent dicebantur. Aut ſi
negas eſſe te ex illis qui audiunt ore Domini: *Serpentes, generamina vi-* Ibid.
perarum; proba non te, ſed Judæos (5) deſtinaſſe militem ad Alexan-
driam, Judæorum militem obſediſſe fores Dei domus, Judæorum mi-
litum ducem fuiſſe Syrianum. Proba Judæos ingreſſos baſilicam cum armis,
atque certum numerum interfeciſſe. Si probare non potes, quia conſtet
te miſiſſe ad Dei impugnandam religionem, rectiſſime dicimus te unum
eſſe ex illis, ad quos dictum eſt: *Serpentes, generamina viperarum, quomodo* Ibid.
fugietis judicium gehennæ? Non ſine dubio fugies judicium gehennæ, ſed
eris ſemper illic ardens cum conſerpentibus tuis, niſi tibi proſpexeris.
Tunc, inquit, *tradent vos in tribulationem, & occident vos: & eritis odio* Ib. xxiv 9.
omnibus gentibus propter nomen meum. Et tunc ſcandalizabuntur multi: & in-
vicem tradent, & odio habebunt invicem: & multi pſeudoprophetæ exſurgent (6),
& ſeducent multos: & quoniam abundabit iniquitas, perfrigeſcet caritas multorum.
Si non mens tua ſacrilega ſcit me propter unicum Dei Filium pati
perſecutionem a te, poteris non eſſe de illo genere, non eſſe in illo-

rum

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Progenies ... ecce ego .... & ſapientes viros .... & ex eis flagellabitis in ſynagogis veſtris, & perſequemini ... donec veniat ſuper vos .... juſtus &c.*

2 *Judicium* Lucifer inſta, & *genimina* pro *generamina*, & *ecce ego mitto*.

3 Forte *quam vipereo*. Galland. ſed melius, *ex illo genere vipereo*.

4 Cum Vatic. Antea *inveneris*.

5 Ea hic innuit, quæ impie crudeliterque perpetrata ſunt a Syriano duce juſſu Conſtantii, ut Athanaſio expulſo, vel interemto, Georgius Cappadox in ejus locum intruderetur anno 356.; quæque ab ipſis Alexandrinis narrantur in libello ad Conſtantium miſſo graviter de Syriano, ejuſque facinore conquerentes; nam *vigilantibus*, inquiunt, *nobis in Dominico, & precibus vacantibus, eo quod ſynaxis paraſceves die celebranda eſſet, de repente per intempeſtam noctem .... in ipſis recitationibus ſacrarum lectionum jannas fregit .... ſtatim ex illius edicto alii ſagittas mittere .... enſeſque ad lucem candelarum micare, virgines multæ calcibus elidi .... icti ſagittis perfoſſi concidere, aliqui militum ad prædam verſi virgines denudare .... Epiſcopus,* Athanaſius, *per id tempus ſedebat in throno, omnes ad preces cohortans .... cum hinc illinc raptaretur, minime minus diſcerptus fuit .... & neſcimus quid de illo factum ſit .... deinde tot occiſorum hominum corpora juſſerunt milites ea in occultis abdere. Sanctiſſimas autem virgines interfectas, ibique relictas in monumentis ſepelierunt .... Diaconi porto in ipſo Dominico alii plagis concidebantur, alii vinculis conſtringebantur .... quiſque pro ſua libidine fractis oſtiis introrumpebat, ſcrutabaturque omnia, in ea loca penetrans, in quæ non omnibus Chriſtianis fas eſt introire.* Hæc illi. Porro diſcimus ex hoc Luciferi teſtimonio finxiſſe Arianos, ea ex Judæorum tumultu patrata fuiſſe.

6 Verſ. Ant. *Inſurgent .... abundavit .... refrigeſcet.*

1 A

M. xxiii. 33. tum ſententia, ad quos dicitur: *Serpentes, generamina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ? Ideo ecce mitto ad vos prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & ex illis occidetis, & crucifigetis, & perſequimini de civitate in civitatem*. Quæ cum tu ſis hodie gerens, negare non audebis te de vipera eſſe progeniem. Interemiſti enim multis in locis plurimos Chriſtianorum, alios detines vinctos in carceribus, in ergaſtulis; etiam hinc
Ibid. poteris videre te unum eſſe ex illis, ad quos dicitur: *Serpentes, genimina*
Ibid. 34. *viperarum*; & infra: *Ecce ego mitto ad vos prophetas, & ſapientes, & ſcribas, & ex illis occidetis*: dum non eos dignaris exſecrari, quos videas per abundantem iniquitatem tuam receſſiſſe ab apoſtolica fide, illos, quorum perfrixerit caritas, ſed eos quos videas permanere in eo ſtatu fidei; in quo manentes beati prophetæ, apoſtoli, atque martyres meruerunt æternas Dei conſequi amicitias. Non (1) enim apud Alexandriam Machetam & Dydimam ex presbyteris exſecraris, qui noſcantur ex Chriſtianis facti Ariani, ſed eos, quos adhuc cognoſcis ſtare nobiſcum. Aut ſi non ita eſt, cur nunc non exſecraris Dydimam & Machetam, quos antea exſecrabaris? niſi quia tunc a te fuiſſent exſecrabiles habiti, quia eſſent adhuc ſcilicet Chriſtiani, nunc vero ſint tibi cariſſimi, quia videlicet eſſe cœperunt, ut tu es apoſtata, blaſphemi. Sed jam credimus, te poſt tantas probationes tibi exhibitas te unum
Ibid. 33. eſſe ex illis, ad quos dicitur, *Serpentes, genimina viperarum, quomodo fugietis a judicio gehennæ*; daturum te operam quo poſſis curare vulnera tibi per diabolum inflicta tam gravia, quia & homicida ſis & ſacrilegus: a quibus criminibus ſi te nolueris liberari, ſanguis tuus requiratur a te, nos coram Deo mundi futuri a ſanguine tuo, qui tibi omnibus veritatem patefecerimus modis; a te non ſolum tuus, ſed & eorum requiretur ſanguis, quos aut ad hæreſem perduxiſti ſuſcipiendam, aut ad innocentem illexiſti jugulandum. Sed ſi dixeris: *Arbitrabar illorum catholicam fuiſſe fidem, quos dicitis Arianos*; ſi in fidei nutaſti cauſſa, ſi quod ii qui credere ſe dicant in creaturam ignoraſti quod ſint hæretici, hi qui dicant Deum non habere verum Filium, numquid etiam hoc ignoraſti, quia non ſit juſtum gladio perſequi innocentem? numquid fugerat te dixiſſe
Ibid. xxvi. 52. Dominum beato Petro: *Converte gladium tuum in loco ſuo* (2). *Omnes enim qui accipiunt gladium, gladio peribunt*? Quid interea, Conſtanti, acturus, qui tantam Chriſti Dei unici Filii ſervorum interemeris multitudinem? Vi-

NOTÆ.

1 A Socrate lib. 2. cap. 23. & Nicephoro lib. 9. cap. 21. *Achetas* dicitur, ut etiam Latinius notavit. Is erat diaconus, cum anno 348. litteras Conſtantii detulit ad Athanaſium commorantem Aquilejæ, quibus ad Alexandrinam ſedem revocabatur. In ſacerdotium cooptatus jam fuerat, cum Lucifer hæc Conſtantio exprobrabat, & cum Dydima presbytero, qui forte *Didymus* appellandus, a Catholicis partibus ad Arianas defecerat. Gallandius legendum putat *Achetam ex diaconis*; ſed nullo fretus argumento, cum Lucifer utrumque ex presbyteris fuiſſe affirmet.

2 Verſ. Ant. *In locum ſuum*, ut idem Lucifer in lib. *de non parc. in Deum delinq.*

1 Su-

Videas etenim eum, quem in nos perſequeris, dicere, quod *omnes qui gladium* Ibid.
accipiunt, gladio ſunt perituri (1). Quid accepturus (2)? qui niſi veniam
facinorum tuorum, credens in eum quem negans fueris, conſecutus toties
merearis & quidem Dei percuti gladio, quoties tu percuſſeris ejus
clementiæ dicatos. Quis (3) homo Dei ſacerdotibus imponendam di-
xiſti neceſſitatem ad abſentem percutiendum, ad inauditum puniendum,
ad innocentis fundendum ſanguinem? Cur noluiſti audiri Athanaſium
conſacerdotem noſtrum a nobis? Cur ſic more latronum occulte nos ju-
gulare Dei hominem volueras? niſi quia ſis ex illis, in quorum expro-
brationem prolata ſint hæc: *Nemo aſcendit in cælum, niſi qui de cælo de-* Jo. III. 13.
ſcendit, Filius hominis qui eſt in cælis (4). *Sicut enim Moyſes exaltavit ſerpentem
in deſerto, ſic oportet exaltari Filium hominis, ut omnis qui credit in eum,
habeat* (5) *vitam æternam. Sic enim Deus mundum dilexit, ut Filium ſuum
unicum* (6) *daret, ut omnis qui credit in eum, non pereat, ſed vitam æternam ha-
beat. Non enim miſit Deus Filium ſuum in mundum ut judicet mundum, ſed
ut ſalvetur mundus per ipſum. Ideo qui credit in eum, non judicatur: qui au-
tem non credit in eum, jam judicatus eſt, quia non credidit in nomine unici
Filii Dei. Hoc* (7) *eſt autem judicium, quia lux venit in mundum, & dile-
xerunt homines potius tenebras quam lucem: erant enim opera illorum mala.
Omnis qui prava agit, odit lucem* (8), *ut non arguantur opera ejus. Nam qui
facit veritatem, venit in lucem, ut manifeſtentur opera ejus, quoniam in Deo
eſt* (9) *factum*. Si ſervum te unici cognoſceres Dei Filii, numquam pro-
fecto ejus majeſtatem negares, numquam ejus ſervos nunc occulte, nunc
publice jugulari mandares; ſed quia ſis amator tenebrarum, quippe te-
nebra, quia ſint opera tua mala, noluiſti rem quam detuleras pleniſſi-
me examinari per Dei ſacerdotes. Cur noluiſti? niſi quia timueris opus
tuum publicari ſerpentinum. *Dum ſumus in corpore*, inquit apoſtolus, *pe-* 2. Cor. v. 6.
regrinamur a Domino (10): *ex fide enim ambulamus non per ſpeciem: audemus etiam*
bo-

NOTÆ.

1 Supra Lucifer ipſe, *peribunt*.

2 *Accepturos*. Vatic.

3 *Qui*. Latin.

4 Verſ. Ant. *In cæla. Et ſicut ... ita* &c.

5 Verſ. Ant. *Qui credit in ipſa, non pereat, ſed habeat &c.* Lucifer convenit cum Cypr. lib. 2. teſtim.

6 Verſ. Ant. *Unigenitum .... credidit ... Qui credit* (omiſſo *ideo*) .... *qui autem non credit* (omiſſo *in eum*) .... *unigeniti* &c.

7 Verſ. Ant. *Hoc eſt autem: quia* &c. Græc. favet verſ. Lucif.

8 *Et non venit ad lucem*, addunt Vatic. & Latin. & Græc.; ſed hæc abſunt etiam a Verſ. Ant. in qua, *Omnis enim qui male agit .... arguantur &c.*

9 Dicendum, *ſunt facta*: & in veteri codice ſcriptum erat in ſingulari, *arguatur opera ejus, & manifeſtetur opera ejus*. Genera & numeros more vulgari non ſemper obſervat. *Til. & la Cerda*, qui ſubjicit: *Tale in aliis eruditis frequentiſſimum*. Græc. Φανερωθῇ, ὅτι ἐν Θεῷ ἐστιν εἰργασμένα: ſcilicet nimis religioſe verba Græci textus expreſſit Lucifer. *Galland.* Verſ. Ant. *Qui autem facit ... ad lucem ... quia in Deo ſunt facta*.

10 Verſ. Ant. *A Deo: per fidem .... voluntatem* (omiſſo *bonam*) .... *omnes nos* &c. Lucifer in lib. Mor. pro Dei Fil. *Poſiti in corpore, peregrinemur a Domina*, ſenſum potius exprimens, quam ipſa verba.

2 Verſ.

bonam voluntatem habentes magis peregrinari a corpore & præſentes eſſe ad Dominum, & contendimus ſive abſentes ſive præſentes placere illi. Nam omnes nos oportet manifeſtari ante tribunal Chriſti, ut ferat unuſquiſque propria corporis, ſecundum quod geſſit ſive bonum ſive malum. Et Conſtantius hæreticus dicis, *Damnate, Chriſtiani, Chriſtianum.* Cur hoc dicis? niſi quia fundere ſanguinem juſtorum, derelinquere etiam Deum & ſuſcipere idololatriam hoc eſſe optimum cenſueris? Sed iterum te obſecro piiſſime cognoſcas imperator, cum ſis & unici Filii Dei negator, & in eum credentium perſecutor, ſi non compar illis inveniaris, quorum in Actibus apoſtolo-
Act. xxiii. 10. rum deſcribitur nequitia. *Cum magna (1) diſſenſio eſſet inter illos, timens tribunus ne raptus fuiſſet Paullus ab illis, juſſit exercitum deſcendere, & rapere eum in caſtris. Sequenti autem nocte aſſiſtens ei Dominus ait: Conſtans (2) eſto: ſicut enim teſtificatus es de me in Jeruſalem, ſic oportet te etiam Romæ teſtificari. Facta autem die, collegerunt ſe quidam ex Judæis, & devoverunt ſe dicentes, neque manducare, neque bibere, donec occiderent Paullum. Erant autem fere (3) quadraginta, qui hanc conjurationem fecerant, qui & acceſſerunt ad (4) principes ſacerdotum, & indicaverunt dicentes: Devotionem vovimus nos nihil guſtare in totum, donec occidamus Paullum: nunc ergo vos (5) colligite concilium, & notum facite tribuno, ut deducat eum ad vos, quaſi de eo diligentius quæſituros: nos vero priuſquam appropiet, parati ſumus interficere eum.* Si non Dei ſacerdotem iſto petiiſti genere Athanaſium, niſi non aliud finxiſti te agere, & aliud perficere diſpoſueras, potes ne negare non eodem adverſo ſpiritu te quoque agi, quo ſunt acti atque agantur Judæi? Niſi etenim illo fuiſſes excitatus ſpiritu contra nos Deo ſervientes, numquam ſine dubio abſentem damnari, & quidem innocentem mandares. Sed hæc ſic ego ſæpe repeto, tamquam etiam ipſe, cum interdum vacas a furoris ſtimulis, non conſideres omnibus te modis ita a juſtitiæ regula exorbitaſſe (6), ut nec in Actibus apoſtolorum videre potueris, petentibus Judæis ad Paullum necandum beatum, hominem gentilem præſidem Feſtum minime cœtui Judæorum commodaſſe (7) aſſenſum, ſed tam ipſos, nec non & Paullum ſe in unum auditurum poſſe (8) pollicitum: gentilis ſervavit æquitatis jus, tu vero deſtruxiſti: aut æquitas eſt damnare inauditum, interficere abſentem, audientiam vero negare juſto ei homini, cui omnis teſtis ſit Dei populus, quod enim falſe fue-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Magna autem facta ſeditione .... ne diſcerperetur .... ab ipſis ..... deſcendens rapere eum de medio eorum, & reducere in caſtra.*

2 Cum Græco, Θάρσει. Verſ. Ant. *Conſide ..... in Hieroſolyma ..... & Romæ ..... facta collectione Judæi devoverunt ſemetipſos:*

3 Verſ. Ant. *Pluſquam quadraginta .... feciſſens .... qui cum acceſs.*

4 Verſ. Ant. *Ad principes ſacerdotum, & ſeniores, dixerunt: Devotione devovimus nos ipſos nihil guſtare* (omiſſo *in totum*).

5 Verſ. Ant. *Notum facite tribuno cum concilio .... tamquam aliquid cognituros certius de eo: nos autem &c.*

6 *Aberraſſe, declinaſſe, a juſtitiæ regula diſceſſiſſe.* Til.

7 *Conſenſum præbuiſſe*, vel *conſenſiſſe Judæis.* Id.

8 *Eſſe.* Id. & Latin. & Galland.

1 De-

fuerit petitus a te ac tuis, Chriſtianus a vobis Arianis. Ergo, ut dicere
cœperam, quæ fuerint inter Judæos & Paullum beatum geſta a Feſto,
accipe. *Feſtus* (1) *autem cum veniſſet in provinciam præſes, aſcendit Hieroſoly-* Ib. xxv. 1.
mam, inſidias tendentes, ut eum interficerent in via. Feſtus ergo (2) *reſpondit*
Paullum quidem ſervari in Cæſarea, ſe autem maturius proficiſci. Itaque qui
(3) *inter vos ſunt, deſcendant, &, ſi quod eſt in viro crimen, accuſent eum.*
Demoratus (4) *ergo inter eos non plus quam octo aut decem dies, deſcendit Cæſa-*
ream, & altero die ſedit pro tribunali, & juſſit citari Paullum: qui cum ad-
ductus eſſet, circumſteterunt eum Judæi, qui a (5) *Hieroſolymis deſcenderant, mul-*
ta & gravia crimina objicientes, quæ probare non poterant: Paullo autem ra-
tionem reddente, quod neque in legem Judæorum, neque in templum, neque in
Cæſarem aliquid deliquerit. Ethnicus æquitatis viam inter beatum Paul-
lum & cohomicidas tuos Judæos tenuit, & tu deſideriis malarum me-
ditationum tuarum parere cupiens æquitatem juſtitiamque tollendam
ex ſenſibus cenſueras noſtris. Sed quomodo iſtud facere potueramus,
quod tu fieri cogebas contra juſtitiam? qui meminiſſemus ſcriptum: *No-* Io. vii. 24.
lite judicare ſecundum perſonam (6), *ſed juſtum judicium judicate. Damnate*
inauditum, quo dixiſti tempore, cur non memoratus es dixiſſe Nicode-
mum: *Numquid lex noſtra judicat* (7) *de homine, niſi audiat ab ipſo & cognoſcat* Ibid. 51.
quid fecerit? Cur noluiſti audiri quem reum mortis dixiſti, niſi quia
falſa detuliſſes? Dicit Dominus ad Judæos: *Qui loquitur mendacium, de* Ib. viii. 44.
ſuo (8) *loquitur, quoniam mendax eſt & pater ejus.* Et tu, cum (9) mendax
eſſe clarueris, æſtimas non te eſſe filium mendacis, & audes filius men-
dacis reſiſtere veracibus fallax Domini ſacerdotibus? ſacrilegus tu au-
des, quem advertamus eſſe latronem atque furem illum, quem præoſten-
de-

NOTÆ.

1 Deſuut hic plura, quæ omnino ex Verſ. Ant. inſerenda, ut ſenſus conſtet; quod Tilius etiam & Latinius animadverterunt; *Feſtus ergo cum veniſſet in provincia, poſt triduum aſcendit in Hieroſolyma a Cæſarea. Manifeſtaverunt autem ei principes Sacerdotum, & priores Judæorum, adverſus Paullum: & rogabant eum, poſtulantes gratiam adverſus eum, ut accerſeret eum in Hieruſalem, inſidias facientes, ut* &c. Omiſſa intermedia equidem exiſtimarim ab incurioſo ſive librario ſive typographo, qui oculos a præcedente voce *Hieroſolyma* ad ſequentem converterit. *Galland.* Sed caret culpa typographus, cum ea verba in ipſo codice omiſſa fuiſſe Tilius affirmet.

2 Verſ. Ant. *Feſtus igitur .... ſervari* (omiſſo *quidem*) .... *profecturum.*

3 *Potentes* addit Latin. & Galland. ex Vulgata. Verſ. Ant. *Qui ergo in vobis, ait, potentes ſunt, deſcendentes, ſi . . . . illicitum* &c.

4 Verſ. Ant. *Demoratus eſt autem .... dies non amplius octo ... deſcendens in ... in craſtinum ſedens, juſſit Paullum adduci: Adveniente autem eo .... qui ab Hieroſolymis* (omiſſo *Judæi*) .... *multas & graves cauſſas objicientes Paullo, quas non vincebant probare .... Quoniam neque .... quidquam peccavi.*

5 *Ab* legit Sabat.

6 Cum Mſ. Cantrabig. apud Sabat. Verſ. Ant. *faciem.*

7 Verſ. Ant. *Judicat hominem, niſi audierit primum ab ipſo, & cognoverit primum quid fecit?*

8 Verſ. Ant. *Ex ſuis propriis ... quia ... ſicut & pater ejus.*

9 *Cum luce clarius ſit te mendacem eſſe, & falſa contra Athanaſium dixiſſe.* Til.

Ibid. x. 1. derit Dominus dicens: *Amen, amen dico vobis* (1), *qui non intrat per januam in ovile ovium, ſed qui aſcendit per aliam partem, ille fur eſt & latro.* Porrexiſti quidem manus ad Chriſti oves antichriſto vindicandas; ſed ut es agnitus fur atque latro, es vitatus atque rejectus. Cur te vel conſacrilegum tuum Georgium (2) non ſunt ſecutæ oves Dei? Cur illum, quem eſſe Alexandrinorum fortiſſime es dolens epiſcopum, ſequuntur? niſi quia illum quidem inſtituerit illis epiſcopum Deus; te vero atque Ibid. 2. Georgium ad mactandas ut latrones & fures immiſerit diabolus. *Qui intrat per januam*, inquit, *paſtor eſt ovium: huic oſtiarius aperit; & oves audiunt vocem ejus, & ſuas oves vocat nominatim, & educit illas; & cum ſuas omnes ejecerit, ad* (3) *illas vadit, & oves eum ſequuntur, quia noverunt* (4) *vocem ejus; alterum non ſequuntur, ſed fugiunt ab illo, quia neſciunt ejus vocem.* Quia igitur tu non intraveris per januam in eccleſiam, latro eſſe conſpiceris atque fur: non enim noſti Dei Filium ut dicas te intraſſe per januam: ſiquidem ille pos diceret & fures & latrones, quia & tunc non fuerunt in ejus clementiam divinam credentes, nec deinceps eſſent credituri, & aliter fuiſſent erudire oves illius tentaturi. Igitur cum tu hinc (5) doctrinam ſpargens inſanam ſis, quod enim non in eum credideris, utique eſſe latro ille atque fur, qui jam tunc præoſtendebaris, ex blaſphemis (6) tuis maniteſtiſſime comprobaris. Quod Ibid. 7. ita eſſe probat ſequentia (7) pronuntiationis: Ait ad illos Jeſus: *Amen, amen dico vobis, ego* (8) *ſum janua ovium. Omnes quicumque venerunt ante* (9) *me, & fures ſunt & latrones, ſed non audierunt illos oves. Ego ſum janua* (10); *ſi quis per me intraverit, ſalvus erit; & intrabit, & paſcua inveniet; fur non venit, niſi ut furetur.* O tu itaque fur, qui ad hoc intraſſe Dei inveniaris ovile, ut videlicet fuiſſes furatus & interficeres, qua adhuc voce

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Amen dico .... in ovem .... ſed aſcendit alia parte.*

2 Quantopere a Georgii communione abhorrerent Alexandrini, ipſi teſtantur in libello paullo ante memorato: *Si edictum principis eſt, ut in nos perſecutio fieret, parati ſumus omnes ad martyrium ſubeundum .... obſecramuſque, ut obtineamus, ne illis liberum fiat, alium Epiſcopum introducere: quod ne fieret reſtitimus, Athanaſium reverendiſſimum deſiderantes, quem Deus ab initio nobis dedit ſecundum ſucceſſionem patrum noſtrorum, quem ipſe Conſtantius religioſiſſimus Auguſtus cum litteris juramentiſque huc miſit.* Quæ vero conſecuta ſunt, cædes, exſilia, publicationes bonorum, proſcriptiones in tota ferme Alexandrini Epiſcopatus diœceſi integro ferme ſexennio uſque ad reditum Athanaſii ſatis declarant, paratos fuiſſe Catholicos illos extrema quæque malorum oppetere, quam cum Georgio ullam inire religionis ac ſacrorum ſocietatem.

3 *Ante.* Latin. & Galland. ut in Verſ. Ant., in qua, *Cum autem oves .... produxerit, ante illas vadet.* Græc. ἐκβάλῃ.

4 Verſ. Ant. *Sciunt .... alienum autem .... ab eo, &c.*

5 *Hanc.* Til.

6 *Blaſphemiis*: Id.

7 *Probant ſequentia*, vel *ſequentia* femininum facit. *Id.*

8 Verſ. Ant. *Quia ego ſum oſtium .... quotquot.*

9 Ita Græcus, πρὸ ἐμοῦ, quod abeſt a Verſ. Ant.

10 Verſ. Ant. *Oſtium: Per me ſi quis introierit, ſalvabitur: & introibit, & exiet, & paſc.*

1 Verſ.

voce poteris dicere, *Debet non eſſe epiſcopus Athanaſius Alexandrinorum, ſed Georgius*, quando videas te & Georgium, vel cunctos conſacrilegos veſtros non eſſe aliud niſi fures ac latrones? ſuos Deus ſervos paſtores eſſe voluit ſupra gregem, ut te ac tuos cognoſcentes latrones eſſe ac fures pellerent. Sed tu iccirco te ac tuos, pulſis nobis Dei ordinatis judicio, præeſſe gregi dominico cenſuiſti, quo poſſis libere in Dei graſſari gregem. Cum ſis talis, mirari non poterimus quia dixeris puniendum abſentem Dei cultorem. Neque enim retinere potueras dixiſſe
Dominum: *Si diligitis me, mandata mea ſervate* (1): *& ego rogabo Patrem, &* Jo. xiv. 15.
alium advocatum dabit vobis, ut vobiſcum ſit in æternum ſpiritus veritatis, quem mundus non poteſt accipere, quoniam non videt illum nec agnoſcit; vos agnoſcitis eum, quoniam vobiſcum manet & in vobis eſt. Sed dic, oro te, quomodo poſſit in nobis habitare Spiritus ſanctus paraclitus, ſi tuam
vel patris tui feciſſemus voluntatem? Infra etiam, *Qui audit*, inquit, Ibid. 21.
præcepta (2) *mea, & cuſtodit* (3) *illa, ille eſt qui me diligit. Qui autem me diligit, diligetur a Patre meo, & ego diligam illum, & oſtendam illi meipſum. Ait illi Judas non Scarioth* (4): *Domine quid factum eſt, quod manifeſtas te nobis, & non huic mundo? Reſpondit Jeſus & dixit illi: Si quis me diligit, ſermonem meum cuſtodiet, & Pater meus diliget illum, & ad illum veniemus, & apud eum manebimus. Qui non me diligit, ſermones meos non cuſtodit*. Ex his Domini pronunciationibus, quam inimicus noſter exſtiteris, poteſt conji-
ci: *Qui audit mandata mea & cuſtodit illa, ille eſt qui me diligit*. Quomo- Ibid.
do dilexiſſe nos eum monſtrabamus, ſi, ut tu, mandata ejus calcaremus? calcans es etenim dominica mandata; cumque ille ſervari ſanxerit, tu non tantum non eſſe ſervanda mandes, ſed & ipſum negari præcipias: aut quomodo me Pater ipſius, propterea quod ſervaverim mandata Filii ejus, amare poterit, ſi damnem innocentem? Dicit Filius Dei:
Si quis me diligit, ſermonem meum cuſtodiet, & Pater meus diliget illum, & Ibid. 23.
ad illum veniemus, & apud illum manebimus: & tu dicis, eſca ignis apoſtata, *Damnate innocentem*. Quo genere Dei diligere inventi fuiſſemus Filium, ſi contra mandata ipſius jugularemus virum juſtum? Quomodo fieri poterat ut diligeret nos Pater, & venirent Pater & Filius, & manſitare dignati fuiſſent in nobis, ſi reſcindentes Domini mandata, tua ſacrilegi præcepta cuſtodiremus? Conſpice, Conſtanti, invidus ille amator tuæ voluntatis diabolus a quali nos gloria per te clientem ſuum pellere tentaverit, niſi nobis Domini ſubveniret pietas; te (5) jam non ho-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Præcepta mea cuſtodite .... ſpiritum .... hic mundus .... quia .... eum, nec cognoſcit eum: vos autem noſtis illum, quia &c.*

2 Lucifer infra *mandata*, & *apud illum manebimus*.

3 Verſ. Ant. *Servat ea .... & manifeſtabo ei .... non ille Scariotha, ſed alius .... quia nobis incipis manifeſtare teipſum .... dicit ei .... ſervavit .... eum, & ad eum .... manemus .... non ſervat*.

4 *Iſcarioth* legit Sabat.

5 Id eſt, *niſi te &c. calcaremus &c.*

hominem, quem Deus fecit ad imaginem & ſimilitudinem ſuam, ſed cœnum eſſe omnium cloacarum conſiderantes, calcaremus tuas ſacrilegas juſſiones. Quis etenim nolit, niſi vobis Arianis infelicior, a Dei unico Filio diligi? Quis eſt qui nolit amari ab ejus Patre? Quis qui Patris & unici ejus Filii templum eſſe recuſet? quæ utique conſequi non poteſt, qui ſicut tu & homicida fuerit & ſacrilegus: conſequi ſane tu etiam poteris, ſi converſus vere pœnitueris. Dicit adhuc Dominus:
Jo. xv. 12. *Hoc eſt mandatum* (1) *meum, ut diligatis invicem, ſicut dilexi vos. Majorem hanc* (2) *caritatem nemo habet, ut animam ſuam ponat pro amicis ſuis. Vos amici mei eſtis, ſi feceritis quod præcipio vobis. Jam non dico vos ſervos, ſed* (3)
Ibid. 16. *amicos.* Et iterum: *Non vos me elegiſtis, ſed ego vos elegi, & poſui* (4) *vos ut eatis & fructificetis, & fructus veſter maneat, & quodcumque a Patre meo petieritis in nomine meo, det vobis.* Quomodo poterimus eſſe amici unici Filii Dei, ſi contra interdictum illius pietatis damnaverimus abſentem, interfecerimus innocentem? Quomodo fructus noſter augmenta crementorum facere poterit? Quomodo quicquid petierimus in nomine ejus, accipiemus a Patre, ſi, ut tu cogebas, non ſolum cultorem ejus puniremus, ſed & ipſum negaremus? Tito viro Deo dicato ſcripſiſſe beatum apoſtolum non inveneras de epiſcopi irreprehenſibili officio, quod
Tit. i. 5. ſit dignum præbere Deo, ut homicidas nos effici cuperes? *Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ deerant corrigas, & conſtituas per civitates presbyterium* (5), *ſicut ego tibi diſpoſui. Si quis eſt ſine crimine, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accuſationem luxuriæ, aut non ſubjectum* (6): *oportet enim epiſcopum ſine crimine eſſe ſicut diſpenſatorem Dei, non protervum* (7), *non iracundum, non vinolentum, non percuſſorem, non turpilucrum* (8); *ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium, juſtum, ſanctum, continentem, amplectentem id quod ſecundum doctrinam eſt, ſidem* (9) *verbi, ut potens ſit exhortari in doctrina* (10), *& contradicentes revincere. Sunt enim multi etiam non ſubditi, vaniloqui, & deceptores* (11), *maxime qui ex circumciſione ſunt,*

quot

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Præceptum ... qua dilectione dil... Majorem hac dilectionem .... quæ ego præcipio &c.*

2 *Me quamvis non monente, nemo erit, qui non emendabit hunc locum Luciferi*, inquit Cotelerius in notationibus ad Apophthegmata Patrum pag. 621. monum. Eccl. Græc. *cum ad Græcam lectionem,* μείζονα ταύτης τῆς ἀγάπης, *vertendum ſit*, majorem hac caritatem. Sabat. legit *hac* in ipſo Lucif. Mſ. Foſſat. apud ipſum Sabat. præfert *hanc*.

3 *Sed amicos*, abeſt a Verſ. Ant. legitur in mſ. Major. Mon. apud Sabat. & in Cypr. epiſt. 63. Vide quæ notavimus pag. 119. N. 8.

4 Verſ. Ant. *Ordinavi ..... ut quodcumque a Patre in nom.*

5 *Presbyteros*. Latin. ex Græco; Verſ. Ant. *presbyterium* cum Lucif. At nihil mutandum. Hanc enim Luciferi lectionem in nonnullis exſtare codicibus, monet Millius tum in hunc locum, tum etiam in Prolegom. ad N. T. §. 777. *Galland.*

6 *Non ſubditos* legit Sabat. Verſ. Ant. *non ſubjectos*.

7 *Superbum* habet Sabat.

8 Litteram Græci textus αἰσχροκερδῆ exprimere conatus eſt Lucifer. *Galland.*

9 Verſ. Ant. *Fidelis verbi*.

10 *In doctrina ſana*. Galland. ex Vulg. *Et exhortari in doctrinam ſanam*. Verſ. Ant.

11 Græc. Φρεναπάται. Verſ. Ant. *ſeductores*.

1 Hoc

quos oportet redargui, qui universas domos evertunt, docentes quæ non oportet turpis lucri gratia. Cum igitur talem volueris episcopum fieri, qui hanc tenentem viveret viam justitiæ, qua tu auctoritate ad excludenda mandata beati apoſtoli nova præcepta dare dignatus es, ea videlicet, quæ ex diaboli eſſe noſcantur orta voluntate? Apoſtolus me non iracundum, non percuſſorem vult fieri, & tu me homicidam vis effici? Quibus ex rebus poteſt colligi Spiritum ſanctum locutum ore beati apoſtoli; ſpiritum vero nequam locutum ore veſtro Arianorum. Conſpicis interea mandaſſe apoſtolum, ut vos veritati reſiſtentes indentemini (1) epiſcopi interventu, ut per ſanam doctrinam veſtra punita eſſet blaſphemia. Non ad hoc beati apoſtoli protuli dictum, *oportere epiſcopum ſine crimine eſſe*, ut me peccatorem negarem, cum & meam norim conſcientiam, & dicere audiam Job illum juſtum: *Quis enim mundus (2) a ſordibus? nemo, etiam ſi unius diei ſit vita ejus in terra*; Joannem etiam beatum advertam dicere: *Si dixerimus quia peccatum non habemus, nos ipſos decipimus (3), & veritas in nobis non eſt*. Non ergo idcirco apoſtoli præceptum protuli, ut, qui meminerim me peccatorem, prædicarem eſſe ſine ſordibus, ſed ut tu, quam ſit malum quod præceperis fieri, poſſes advertere. *Juvenes*, inquit, *ſimiliter hortare ut ſobrii ſint in omnibus (4), per omnia teipſum formam præbens bonorum operum, in doctrina, in integritate, in gravitate, in (5) ſermone ſanum, irreprehenſibilem, ut adverſarius revereatur, nihil habens quid (6) dicere malum de nobis*. Quomodo me formam bonorum operum aliis præbuiſſem, ſi ſanguinem Dei ſervi fudiſſem? Quomodo doctrinam integram, quam tradiderunt apoſtoli,

Job XIV. 4.

1 Jo. 1. 8.

Tit. II. 6.

præ-

NOTÆ.

1 Hoc nomen corruptum eſt, & puto reponendum eſſe, *integerrimi Epiſcopi*, vel tale aliquid. *Til. & la Cerd.* Cangius in Gloſſario ita emendat hunc Luciferi locum: *ut vos veritati reſiſtentes indeptemini Epiſcopi interventu &c.* a verbo nimirum *indeptare*: ſed ſenſus adhuc obſcurus; quare retinere ſatius eſt verbum *indentemini* ab *indentare* deductum, quod *dente infringere* ſignificat, eoque utitur in epiſt. 2. S. Pacianus Epiſc. Barcin. apud Cangium ipſum: *de ſimilibus quidem Apoſtolus, quos oportet indentari*: & ſenſus erit, *ut Ariani nimirum indententur*, id eſt *infringantur*, *conterantur ſana doctrina & auctoritate talis Epiſcopi*, qui a Paullo deſcribitur in ea ad Titum epiſtola.

2 Hoc Jobi teſtimonium inter cap. XIV. ejus libri apud Septuag. Et Origenes pluribus in locis eadem fere verba, quæ Lucifer, exhibet: *Nemo mundus a ſorde, nec ſi unius diei fuerit vita ejus*: nimirum in lib. IV. de Princip. Homil. 8. in Levit. & 3. in Num. in Select. in Pſal. 129. Lib. 3. in Cant. Hom. V. in Jerem. & XIV. in Luc. ac Tom. XV. in Matth. Tum Auctor Quæſt. ad Orthod. quæſt. 88. Τίς γὰρ καθαρὸς ἔσται ἀπὸ ῥύπου; οὐδὲ εἷς· ἐὰν καὶ μία ἡμέρα ὁ βίος ἐπὶ τῆς γῆς. Verſ. Ant. *Quis enim erit mundus abſque ſorde? nec unus quidem .... fuerit .... ſuper terram*.

3 Cum Græco, πλανῶμεν. Verſ. Ant. *Noſmetipſos ſeducimus*.

4 *In omnibus*, abeſt a Verſ. Ant. Monet Hieronymus in Tit. II. 6. ita eſſe legendum, ut fert verſio Luciferi; ſed Lucifer repetit, *per omnia teipſum &c.* ubi Verſ. Ant. *in omnibus*, quæ cum Græco ad V. 7. referuntur.

5 Verſ. Ant. *In doctrinam, in integritatem, gravitatem, ſermonem ſanum .... habens quod &c.*

6 *Quid* omittit Sabat.

prædicantem me Dei populus cognoſceret, ſi hæreſim tuam ſuſcepiſſem, ſi denique vel in hypocriſi ſatellitis (1) tuis pſeudoepiſcopis Arianis communicarem? Quomodo poſſit ſermo meus proferri ſanus, irreprehenſibilis, ſi evangelicam atque apoſtolicam deſerens fidem tuam ſuſcepiſſem blaſphemiam? Quomodo adverſarius revereri potuerat? Quomodo de me nihil poſſit dicere mali, cum ſi tibi acquieſcendum cenſuiſſem, & homicidam & ſacrilegum me factum comprehendiſſet? Iterum, cum moneret, ſervos dominis ſuis ſubditos eſſe debere: Ibid. 11. *Illuxit enim*, inquit, *gratia Dei ſalvatoris noſtri* (2) *omnibus hominibus, corripiens* (3) *nos, ut abnegantes impietatem & ſæcularia deſideria, ſobrie, & pie, & juſte vivamus in hoc ſæculo, exſpectantes beatam ſpem in* (4) *adventum gloriæ magni Dei, & ſalvatoris noſtri Jeſu Chriſti, qui dedit pro nobis ſeipſum, ut liberaret nos ab omni iniquitate, & mundet* (5) *ſibi populum abundantem, æmulatorem bonorum operum*. Cum in his nos ambulare præceperit bonis operibus, quid tibi viſum eſt ut invitaris ad homicidium faciendum? Quomodo etenim abnegantes impietatem, pie & juſte viventes conſpici potueramus, ſi tecum fudiſſemus innocentis cruorem? Sed & cum dicat idcirco ſe pro peccatis noſtris tradidiſſe Dominum, ut nos eriperet ab operibus ſatanæ, & conſtitueret ad hoc ut æmulatores eſſemus bonorum operum, ſi opus iſtud tuum & nos tecum perpetrati fuiſſemus, Ibid. in qua eſſemus parte, niſi in qua ſit Cain? *Illuxit enim*, inquit, *gratia Dei ſalvatoris noſtri omnibus hominibus, corripiens nos, ut abnegantes impietatem ac* (6) *deſideria ſæcularia, ſobrie, & juſte, & pie vivamus in hoc ſæculo.* Et Conſtantius tu imperator dignaris dicere, ſimus impii, ſcelerati, perditi, maligni, iniqui, injuſti. Ubi hanc ſpem inveniam beatam, quam me exſpectare docet apoſtolus beatus, ſi non ſolum ipſius, qui omnem beatitudinem tribuere potens eſt, ſervos interemero, ſed & ipſum negavero? Tu etenim utrumque facis, Conſtanti, quia & ſervos ejus perſequeris atque interficis, & ipſum deſerens idolis te mancipandum cenſueris. Cur iſta geris, niſi quia tibi non illuxerit gratia Dei ſalvatoris noſtri? Si enim illuxiſſet, meminiſſes apoſtoli dicentis Eph. v. 15. præceptorum: *Videte itaque quomodo caute* (7) *ambuletis, non quaſi inſipientes, ſed ut ſapientes, redimentes tempus, quia dies mali ſunt. Propterea nolite effici imprudentes, ſed intelligentes quæ ſit voluntas Domini*. Si voluntas

NOTÆ.

1 *Satellitibus*. Til. & Latin. vel *ſatellitus ſatelliti*, vel quod ego exiſtimo *ſatellitis*, ut ſit genus interpunctionis, quod nos dicimus *abbreviaturam*; cum poſtea clare dicat, *ut illos tuos ſatellites*. La Cerd. Sic ſtilus Luciferianus pro *ſatellitibus*. Galland.

2 Verſ. Ant. *Dei ſalutaris omnibus &c.*

3 *Erudiens* legit hic Sabat.

4 *Et adventum*: Latin. ex Græco & Vulg. ac Verſ. Ant.

5 Pro *mundaret*. Til. *Mundaret*. Latin. Verſ. Ant. *mundet* cum Lucif.

6 *Et ſæcularia deſideria* . . . *& pie & juſte*. Idem Lucifer ſupra.

7 Cum Græco ἀκριβῶς, quod deeſt in Verſ. Ant.

t *Ulla*.

tas eſt Domini interficere innocentem, derelinquere fidem evangelicam, poterit non ſolum hæc pars, ſed & totum corpus epiſtolarum beati apoſtoli tuis patrocinium præbere præſcriptionibus; ſin minus favet præſcriptionibus tuis nulla (1) pars ſacrarum ſcripturarum, eſt luce clarius manifeſtum te ſub tenebrarum degere poteſtate; unde & effectum ſit, ut nihil de ſacris ſcripturarum hauſeris fontibus, quod te potuiſſet a tantis removere periculis. Si enim non te poteſtas tenebrarum ſub ſui redegiſſet ditione, profecto retineres quæ Philippenſes audiunt: *Coimitatores mei eſtote fratres, & obſervate eos, qui ſic ambulant, ſicut habetis formam noſtram. Multi enim ambulant, quos ſæpe (2) dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Chriſti, quorum finis eſt interitus, quorum Deus venter eſt, & gloria in confuſione (3) ipſorum, qui terrena ſapiunt.* Philip. iii. 17. Dicas cupio, prudentiſſime imperator, in quibus debemus effici coimitatores apoſtoli: doce apoſtata. Si homicida fuit apoſtolus, ſi blaſphemus; ſi evangelicæ fidei deſtructor, ſi ſacrilegus; hæc etenim omnia & antequam crediſſet in unicum Dei Filium feciſſe ſe profitetur; tu vero qui hæc facis hodie, quæ ille ante agnitionem unici Dei Filii faciebat, qua de re auſus fuiſti jubere nobis Domini ſacerdotibus, ut innocentem condemnaremus, ut hæreſim tuam ſuſcipientes, apoſtolicam fidem deſpueremus? Tu qua de re hæc fieri præcepiſtis, quæ contra formam apoſtoli ſunt prolata, niſi quia ſis ex inimicis crucis Chriſti, ex illis qui jam tunc deſignati fueratis ore ſancti apoſtoli? Te ne ac tuos audiremus, quorum finem dicit apoſtolus eſſe interitum? ut illos tuos ſatellites, qui derelinquentes formam traditam diſciplinæ, & regulam fidei per apoſtolos, tibi ſemet turpis lucri gratia tradiderint; illos qui plus menſæ tuæ copias fecerunt, quam ea, quæ promittit ſuis Dominus; illos qui tui convivæ eſſe delegerint, quam patriarcharum, prophetarum, apoſtolorum, vel martyrum; ad quos dicitur rectiſſime: *Veſter Deus venter eſt. Examinate* (4), dicit apoſtolus, *bonum continete, ab omni ſpecie mala continete* (5) *vos*: 1. Theſſ. v. 21. & quia viderimus maledictam operam veſtram Arianorum & vitaverimus, odio laboramus. Sed quam pulcrum eſt, quamque jocundum a te odiri, amari vero a Deo! Repuliſti nos e re commiſſa nobis, arbitratus potuiſſe te, quod Deus ædificavit, deſtruere. *Unicuique autem noſtrum*, ait Epheſiis ſcribens, *data eſt gratia ſecundum menſuram dignationis* (6) *Chriſti, propter quod dicit: Aſcendens in altum captivam duxit captivitatem, dedit dona hominibus.* Eph. iv. 7. *Quod* au-

NOTÆ.

1 *Ulla*. Latin.

2 Cum Græco. Verſ. Ant. *ſemper*.

3 Ita Græc. ἐν τῇ αἰσχύνῃ. Verſ. Ant. *confeſſione*.

4 *Examinate omnia*. Latin. cum Græco & Verſ. Ant. & Vulg.

5 Verſ. Ant. *Abſtinete*.

6 *Donationis*. Id. Latin. cum iiſdem. Nihil muto. Vox enim *dignatio* pro *donatio* frequenter uſurpatur a Tertulliano, Cypriano, aliiſque Patribus. Vide ſis Cangii Gloſſarium v. *Dignatio*. Galland.

1 Vulg.

autem aſcendit, quid eſt, niſi quia & deſcendit in inferiora terræ? & qui deſcendit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes cælos, ut adimpleret omnia: & ipſe dedit quoſdam quidem apoſtolos, quoſdam autem prophetas, quoſdam vero evangeliſtas, quoſdam autem paſtores, & doctores ad conſummationem ſanctorum in opus miniſterii, in ædificationem corporis Chriſti, donec occurramus omnes in unitate fidei & agnitione Dei (1) *in virum perfectum, in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti: ut jam non ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in aſtutia ad remedium* (2) *erroris. Veritatem autem facientes in caritate creſcamus in illo per* (3) *omnia qui eſt caput Chriſtus, ex quo totum corpus compactum & connexum per juncturam ſubminiſtrationis in menſuram uniuſcujuſque partis incrementum corporis facit in ædificationem ſui in caritate.* Cum hæc ita eſſe legis, cur fuiſti auſus tollere paſtores, quos gregi ſuo Deus voluerit præeſſe? cur? niſi (4) ut te cum omni vento doctrinæ poſſent Dei circumferre ſupra dominicum gregem paſtores, ne fuiſſent ducti tamquam parvuli omni vento doctrinæ? Accedentes ad fidem, ne veſtra nequiſſimorum hominum aſtutia ad diaboli principis veſtri remedia (5) recederent ab apoſtolica evangelicaque fide, tuliſti (6) epiſcopos e plebibus, quibus præſumus divina dignatione, ad hoc utique ut doceres doctrinam non apoſtolicam ſed hæreticam. Væ tibi miſero, per quem hæc gerit ſatanas. Inveneras homo ſapiens colorem aptum fallaciæ tuæ, quonam modo poſſes Dei oves patri tuo detendere (7), qui tibi ut in his

NOTÆ.

1 Vulg. *Et agnitionis Filii Dei*, ut habet textus Græcus: Καὶ τῆς ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ θεοῦ. Deeſt tamen, ut apud Luciferum, lectio τοῦ υἱοῦ etiam apud Clem. Alex. Pædag. lib. 1. c. 5. *Galland.* Verſ. Ant. *In unitatem fidei & agnitionis Filii Dei*.

2 Græc: πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης. Vulg. *ad circumventionem erroris*. Quem in locum Millius obſervat, veterem interpretem μεθοδείαν reddidiſſe *remedium* tum heic, tum Eph. VI. 11. eamque verſionem in complurium veterum Latinorum ſcripta manaſſe. Cujus quidem interpretationis cauſſam ejuſmodi fuiſſe putat idem vir eruditus in Proleg. ad N. T. numm. 568. 866. Nimirum, inquit, *remedium* ætate iſta ſignificaſſe videtur *deceptionis* genus aliquod, quo per adhibita pharmaca & potiones ſimplicium loculos emungebant venefici aliive circumforanei nebulones. Quum autem jamdudum exſoleverit iſte vocis ſenſus, & *remedium* jam aliud omnino ſignificet, S. Hieronymus in ejus locum *circumventionem* repoſuit: & Epheſ. VI. 11. pro *remedia diaboli*, quod habuit Vetus Italica, *inſidias diaboli* reſcripſit. *Galland.*

3 *Creſcamus in illo omnia*. Verſ. Ant.

4 Locus mancus, aut omnino corruptus videtur. *Til.* & ita quidem, ut nequeat apte explicari.

5 *Inſidias* ſcilicet eo ſenſu, quem modo ex Millio enarravimus. *Galland.*

6 *Abſtuliſti, depoſuiſti Epiſcopos Catholicos, & Arianos inſtituiſti.* Til. & la Cerda. De hoc graviter conqueritur etiam Athanaſius in Apologiis, & in epiſt. ad Solit. & ad Epiſcopos Africæ. *Quæ Eccleſia*, ſcribit in Apol. de fug. ſua ad Conſtantium, *non luget obſtructas ab illis, Arianis, in Epiſcopos ſuos inſidias? nonne Antiochia ob Euſtathium .... ademtum in mœrore eſt? & Balaneæ ob Euphrationem; Paltus & Antaradus ob Cymatium & Carterium; Adrianopolis ob Eutropium, deinde ob Lucium; Ancyra ob Marcellum, Beræa ob Cyrum, Gaza ob Aſclepam &c.*

7 I. e. diabolo *ſervare*. Gallandius mallet legendum eſſe *deferre*.

I Ja-

demoreris malis, jam illis jaculis, quibus Evæ & Adæ mentes ſauciavit, cor (1) tuum jaculavit, ad hoc videlicet, ut in hac temet pravitate conſtitueret. Inveneras, inquam, homo ſapiens colorem aptum fallaciæ tuæ, quo nam modo poſſes dominicum depopulare gregem dicens: *Peccavit Athanaſius, & iccirco qui illum mecum interemerit, erit epiſcopus; qui inſuper habendum cenſuerit, non erit*: & qui damnabant Athanaſium jungebantur pſeudoepiſcopis dogmatis tuæ Arianæ. Si qui tuam metuentes iram hoc egiſſent, triplex per te homicidam atque ſacrilegum incurrebant crimen, ſive quod innocentem damnarent, ſive quod catholici hæreticis communicarent, & in gregem Dei vos lupos intrare ſinerent, cum dicat apoſtolus, iccirco datos paſtores, ut omnis dæmonum doctrina, quæ per vos hæreticos & omnes adverſarios eccleſiæ profertur, fuiſſet excluſa, atque in veritate currentes Dei ſervi eo uſque manſiſſent immobiles, donec ad ſummam venirent perfectionem; & tu tenebra auferre dignatus es paſtores judicio conſtitutos Dei, quo poſſis tu lupus convertere cunctos in diaboli amatoris tui prædam. *Ut* Ibid. 14.
jam, inquit, *non ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ, in nequitia hominum, in aſtutia ad remedium erroris. Veritatem autem facientes in caritate creſcamus in illo per omnia, qui eſt caput Chriſtus*. Quomodo poſſemus creſcere in illo, ſi te ſecuti tenebram fuiſſemus, cum ſis negans illum verum Deum eſſe, cum dicas illum non natum de ſubſtantia Patris, ſed aſtruas factum ex nihilo? Quomodo potueramus (2) creſcere in illo, qui non ambulaturi eramus in veritate, ex quo te fuiſſemus apoſtatam ſecuti? Deinde cum dicat: *Veritatem facientes cre-* Ibid. 15.
ſcamus in caritate, & ſit manifeſtum criminibus falſis petitum Dei ſacerdotem per te ac tuos Athanaſium, ſi ea, quæ imperas, feciſſemus, quomodo aut in veritate, aut in caritate currere conſpecti fuiſſemus, qui & caritatem exſtinxiſſemus, quam tenemus cum coepiſcopo noſtro Athanaſio, & quia (3) falſo temperaſſemus (4) crimini, & ipſi tibi fallaci in innocentis necem juncti tecum mereremur divina indignatione percuti? Sic ergo, Conſtanti, ædificatur domus Dei per fallaciam, per ſanguinis innocentium fuſionem, per prædicationem blaſphemam? Væ tibi qui ad hoc ſis vivens, ut hæc cuncta mala per te gerat diabolus. Tu mihi dicis: *Puni innocentem, derelinque fidem catholicam, atque ſuſcipe venena hæreſis meæ*; & eſt apoſtolus dicens; *Hoc itaque dico & te-* Ibid. 17.
ſtificor in Domino, ut non amplius (5) ambuletis, ſicut & gentes ambulant in vanitate mentis ſuæ, obſcurati intellectu, alienati a vita (6) Dei, per ignorantiam quæ eſt in illis, propter cæcitatem cordis ipſorum. Cui obediam veſtrum? ti-

NOTÆ.

1 *Jaculatus eſt cor tuum, feriit cor tuum*. Activum uſurpat loco paſſivi; quod latine non dicitur. *Til.*

2 *Poteramus*. Latin.

3 *Qui*. Id.

4 Pro *obsemperaſſemus*, *paruiſſemus falſo crimini in Athanaſium delato*. Til. Latin. & la Cerd. & Galland.

5 Verſ. Ant. *Jam non vos ſic ambulare*.

6 *Via* legit hic Sabat.

X 1 Su-

tibine an apoſtolo ? tibine apoſtatæ ſacrilego, an illi qui jam fudiſſe ſanguinem propter unicum Dei inveniatur Filium ? Quem veſtrum ſequar ? tene templum dæmonum, an illum Dei templum ? te qui operibus tuis aut Judæum, aut ethnicum eſſe declaras, an illum qui jam conſecutus ſit per hanc quam exſecraris fidem regna cæleſtia ? Si enim non tu operibus tuis gentilem te eſſe manifeſtas, poteris defendere, quod enim non digne hæc te contra proferantur. Primo quia ſis negans Dei Filium, gentilis aut Judæus nobis es : deinde cum proſcribis, deportas, torques, falſis criminibus innocentes oneras, interficis, non inveniri poteris Chriſtianus, qui per viam ſuam Dei eſſe homo cognoſcatur, ſed utique unus de illis, de quibus per apoſtolum dicit
Ibid. 18. Dei Spiritus, quod enim ſint *in vanitate mentis ſuæ, inſenſati (1), alienati a vita Dei, per cæcitatem cordis ipſorum*. Quando ergo hæc cæcati gerere corde voce apoſtoli manifeſtentur, quæ tu geris, qua fronte audes ſanis corde ac mente dicere, *Erraſtis*; fallax veracibus, *Mendaces eſtis*?
Ibid. 22. Apoſtolus, *Sicut eſt veritas*, dicit, *in Jeſu, deponentes (2) ſecundum priſtinam converſationem veterem hominem eum, qui corrumpitur ſecundum concupiſcentiam erroris (3). Renovamini autem ſpiritu ſenſus veſtri, & induite novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in juſtitiam (4) & ſanctitatem & veritatem. Deponentes mendacium, loquimini veritatem, unuſquiſque ad proximum ſuum.* Ubi (5) hæc prætermiſiſti monita ſalutaria, quæ nos cuſtodire hortatur apoſtolus? Quomodo etenim depoſuiſſe veterem hominem, & novum hominem eum, qui ſecundum Deum ſit, induiſſe reperiri potueramus? Quomodo manentes in juſtitia & ſanctitate & veritate conſpecti fuiſſemus, qui injuſta tecum gerentes eum novum hominem, qui ſit creatus ſecundum Deum, exſtinxiſſemus, & illum veterem, qui corrumpitur ſecundum erroris concupiſcentiam, ut ante corrumpebatur, quam Deum noſſe cœpiſſet, iterum portare cœpiſſemus? Iſta etenim cuncta faciunt,
Ibid. 25. quæ tu facis, non Dei domeſtici, ſed ſatellites antichriſti. *Deponentes mendacium, loquimini veritatem, unuſquiſque ad proximum ſuum, quia ſumus invicem membra.* Si fuiſſes de eccleſiæ Dei membris, mihi crede quod numquam mendacium pertuliſſes ad eccleſiam; ſed (6) quia ſis illius homo, qui deceperit Adam per fallaciam & Evam, idcirco pertuliſti men-

NOTÆ.

1 Supra idem Lucifer : *Obſcurati intellectu .... per ignorantiam quæ eſt in illis; propter cæcit.*

2 Verſ. Ant. *Deponere vos ſecundum priorem* &c.

3 Græc. ἀπάτης: Verſ. Ant. *ſeductionis*.

4 Verſ. Ant. *In juſtitia & ſanctitate & veritate. Propter quod .... cum proximo ſuo.*

5 Legendum videtur *prætermiſiſſemus*, atque ita locus interpungendus : *Ubi hæc prætermiſiſſemus monita ſalutis, quæ nos cuſtodire hortatur Apoſtolus : quomodo &c.* Atque emendationem ſuadent, quæ mox ſubduntur verba, *conſpecti fuiſſemus, exſtinxiſſemus, portare cœpiſſemus.* Galland. Sed particula *etenim* prioris interrogationis cum altera conjunctionem vetat; & prior illa *ubi &c.* aptius ad Conſtantium refertur, qua eum interrogat, quomodo oblitus ſit monita Apoſtoli, qui mendacium prohibet omnibus, præcipue Epiſcopis.

6 *Sed*, cum Latinio; antea leg. *ſi*.

mendacium, ut nos ſic circumſcriberes, quomodo circumſcripſerit diabolus primoplaſtos homines. Tu dixiſti: *Damnate Athanaſium, quia graviter deliquit, alioquin in reatu eritis maximo apud Deum. Suſcipite Arii fidem, & vivetis in æternum*. Accipe (1) quæ etiam amantiſſimus tibi circa Adam & Evam egerit, & invenies hæc te nunc gerere circa
nos, quæ & ille tunc geſſerit circa illos. *Et erant*, inquit in Geneſi, Gen. II. 25.
Moyſes, *ambo nudi tunc* (2) *Adam & mulier ejus, & non confundebantur. Ser-* Ib. III. 1
pens autem erat ſapientior (3) *omnibus beſtiarum* (4) *quæ erant*. Et infra: Ibid.
Et dixit ſerpens mulieri: Quid (5) *quia dixit Dominus Deus* (6), *ne edatis ex omni ligno quod eſt in paradiſo? Et dixit mulier ſerpenti: Ex* (7) *omni ligno quod eſt in paradiſo edemus, de fructu autem ligni quod eſt in medio paradiſi dixit Deus: Non manducabitis ex eo, ſed nec tangetis eum, ne moriamini*. Dicimus tibi loco ſerpentis perſuadenti nobis ut inauditum damnemus, ut innocentem jugulemus; præcepit Dominus innocentem & juſtum non
interficiendum. *Et dixit ſerpens mulieri: Non moriemini* (8). *Sciebat enim Deus* Ibid. 4.
quia quacumque die manducaveritis ex eo, aperientur oculi veſtri, & eritis ſicut dii ſcientes bonum & malum. Dicentem (9) itaque iſtum ſerpentem per te ad nos, Magis eritis juſti ſi fuderitis ſanguinem juſtum, magis eritis beati ſi apoſtolicam evangelicamque anathematizantes fidem Arianam ſuſceperitis perfidiam, calcatur propitio Deo in te quidem jam a nobis fallaciam ipſius ſcientibus; ſed tibi nos dolere eſt teſtis Deus; propterea quod per te ſemel conſtituerit ad nos circumſcribendos. Conſtat etenim tunc per ſemetipſum aggreſſum Adam & Evam. Deprecor te ne hæc graviter accipias, quæ ſalutis tuæ cauſa proferantur. Dolere etenim te arbitror quod dixerim per te nos aggreſſum ſerpentem, & quod te multis in locis inter eos poſuerim qui fuerint dicti ſerpentes. Conſidera operam tuam & illorum, & ſi non unum vos eſſe cognoveris corpus, dicito me non juſte hæc dicere. Tuos magiſtros in perfidia Judæos audis certe in ſacris evangeliis ſerpentes ſæpe dictos
a Domino, *ſerpentes generamina viperarum*. Unde hoc nomine vocari me- Matth.
ruerunt? certe propter nequam opus illorum, certe propter increduli- XXIII. 33.
tatem ſuam. Inde & Joannes Baptiſta, *Progenies viperarum*, dicit ad Ib. III. 7.
eos, *quis monſtravit* (10) *vobis fugere ab ira ventura? Facite ergo dignos*
fru-

NOTÆ.

1 Antea *accipite*, forte librarii errore; & ita ſentit etiam Galland.

2 *Tunc* omittit Verſ. Ant. & habet *non pudebat illos* pro *non confundebantur*.

3 Verſ. Ant. *prudentiſſimus*, &, *quæ ſunt ſuper terram*. Hieronymus in quæſt. Hebraic. legit *ſapientior* cum Lucif.

4 *Beſtiis*. Til.

5 *Quid quia* pro *cur*: Id.

6 Verſ. Ant. *Dixit Deus: Non edetis ab omni ligno paradiſi?*

7 Verſ. Ant. *A fructu ligni .... Non edetis .... neque tangetis illud*.

8 Verſ. Ant. *Non morte moriemini. .... quoniam qua die .... de eo .... vobis oculi .... tamquam dii*.

9 Aliquid hic deeſt, quo ſenſus illius accuſativi *dicentem* perficiatur; vel, ſolœciſmo admiſſo, conjungi debet cum verbo *calcatur*: nihil tamen immutare voluimus.

10 Ita Codd. plures apud Sabat. Verſ. Ant. *demonſtrabit*, & *fructum dignum*. Luci-

fructus pœnitentiæ. Ut ex illis ergo, qui in unicum crediderunt Filium Dei, qui vias correxerunt ſuas, meruerint filii effici lucis, alii vero ſerpentes dicuntur, ita & tu, niſi fructus feceris dignos pœnitentiæ, niſi tuas vias correxeris, filius viperæ atque ſerpentis diceris. Quis etenim Dei ſervorum non (1) te homicidam atque blaſphemum eſſe cernens non eo vocet nomine quo vocentur Judæi? quis te (2) e Deum timentibus dubitabit, quod es, pronunciare, quando videat ſcribas, phariſæos & principes Judæorum icciroo ſerpentes dici, quia & prophetarum fuderunt ſanguinem & unicum negaverint Dei Filium? Cum hæc ita ſe habeant, ſupereſt ut factorum tuorum geras pœnitentiam, advertens Deum ſuæ clementiæ miſericordiam omnibus a viis recedentibus malis præſtitiſſe, habens formam Ninevitarum, quos ſi fueris imitatus, ita opem miſericordiæ conſequaris neceſſe eſt. Quocirca accipe quæ fuerint geſta, vel ipſi, prædicatione Jonæ territi, quæ fecerint.
Jon. II. 11. *Præceptum* (3) *eſt*, inquit ſacra ſcriptura, *ceto, & rejecit Jonam ſuper terram.*
Ib. III. 1. *Et factum eſt verbum Domini ad Jonam iterum, dicens: Surge & vade in Ninive* (4) *civitatem magnam, & prædica in ea ſecundum prædicationem priorem, quam ego locutus ſum ad te. Et ſurrexit Jonas & abiit in Ninive, ſecundum quæ locutus eſt Dominus ei. Erat autem Ninive civitas magna adeo* (5) *ſicut iter tridui. Et cœpit Jonas introire in civitatem ſicut iter diei unius, & prædicavit, & dixit: Adhuc* (6) *triduo, & Ninive ſubvertetur. Et crediderunt viri Ninivitæ Deo* (7), *& prædicaverunt jejunium, & veſtierunt ſe cilicio* (8) *a maximo uſque ad minimum eorum: & pervenit* (9) *verbum uſque ad regem Ninive, & ſurrexit de ſede ſua, & abſtulit a ſe ſtolam ſuam, & circumdedit ſe cilicium* (10),

&

NOTÆ.

cifer ipſe ſupra pag. 120. *Quis demonſtravit .... ab ira ſuperventura? ... dignum pœnitentiæ fructum.*

1 *Non* forte demendum. *Latin.*

2 Nos hunc locum ita cum Latin. & Galland. correximus; ubi in Tiliana editione legebatur: *Quis te eſſe Deum timentibus dubitabit, quo es pronunciare &c.* Lugdunenſes Bibl. PP. editores ita correxerant: *Quis te e timentibus Deum aſſeret, quod potes pronunciare; cum videas ſcribas* &c.

3 Verſ. Ant. *Præcepit .... & ejecit .... ſuper ſiccum. Et factus eſt ſermo .... ſecundo. .... Niniven .... juxta prædi.... Niniven ſicut ei locutus fuerat .... magna Deo, quaſi itinere viæ dierum trium .... ingredi civitatem quaſi itinere .... Adhuc tres dies &c.*

4 *Niniven* hic & infra legit Sabat.

5 *A Deo* habet Sab. pro *adeo.*

6 Sic Tiliana editio & Verſ. Ant. Atque hujuſmodi lectio recte retenta fuit in Bibl. PP. Pariſienſi. Sed in Lugdunenſi non ſolum contra primi exemplaris fidem, ſed & fœdo errore ita inquinata e erat: *Adhuc quinquaginta dies.* Secutus eſt Lucifer pro more ſuo Septuaginta, apud quos Jon. III. 4. legitur; [illegible]. Neque aliter veteres Patres Lucifero antiquiores. At in Hexaplis Origenianis priſci ex Græcis Interpretes Aquila, Symmachus, ac Theodotion, [illegible], *adhuc quadraginta dies*, conſtanter ferunt, ut habent Hebr. Syr. & Chald. De hac vero lectionum varietate ſacrarum ſcripturarum enarratores conſulendi. *Galland.* Sabatierius quoque legit hic: *Adhuc quinquaginta dies.*

7 Verſ. Ant. *In Deum .... & veſtiti ſunt ſaccis a majore uſque ad minorem.*

8 *Cilicia.* Vatic.

9 Verſ. Ant. *Appropinquavit ſermo ad .... de throno ſuo .... & coopertus eſt ſacco .... in cinere,*

10 *Cilicio* legit Sabat.

1 Pia-

Digitized by Google

& ſedit ſuper cinerem. Et prædicatum (1) *eſt a rege Ninive & a magiſtratibus illius, dicens: Homines & pecudes & boves & oves, nihil guſtent, ſed nec veſcantur, & aquam non bibant. Et circumdederunt ſe cilicia* (2) *homines, & proclamaverunt homines &* (3) *pecudes apud Deum inſtanter, & reverſi ſunt unuſquiſque a via ſua mala, & ab iniquitate manuum ſuarum, dicentes: Quis ſcibit ſi pœnitebitur* (4) *Deus, & avertet ab ira furoris ſui, & non peribimus? Et vidit Deus operam* (5) *illorum, quia reverſi ſunt unuſquiſque a via ſua mala: & pœnituit Deum de malignitate, qua* (6) *locutus eſt facere eis, & non fecit. Et* Ibid. iv. 1.
contriſtatus eſt Jonas triſtitia magna (7), *& confundebatur: & oravit apud Deum dicens: O Domine, nonne hæc ſunt verba mea cum adhuc eſſem in terra? ideo præoccupaveram fugere in Tharſis, quoniam ſcivi quia tu miſerator & benevolus, patiens, & miſericors, & pœnitens in malignitatibus.* Et infra: *Et* Ibid. 9
dixit Deus ad Jonam: Si valde contriſtatus es tu ſuper cucurbitam? valde (8) *contriſtatus ſum uſque ad mortem. Et dixit Dominus: Tu pepercisti cucurbitæ* (9), *in qua non laboraſti, neque nutriſti eam, quæ ſub nocte nata eſt, & per noctem periit. Ego autem non parcam in Ninive civitatem magnam, in qua habitant plus quam centum* (10) *viginti millia hominum, qui non ſciverunt dexteram aut ſiniſtram* (11)? Et tuam, Conſtanti, operam malignam ſi rejeciſſe te viderit Deus, ſi vias tuas perditas correctas perſpexerit, & te in omnibus reformatum eſſe viderit, mihi crede, quia in ingenti felicitate eſſe inter Dei famulos incipies. Habes præterea beatiſſimi Paulli apoſtoli exemplum, ne forte ut ille geras hæc per ignorantiam, quod enim mox ut te converteris ad unicum Dei Filium confitendum,

ve-

NOTÆ.

1 *Prædicatum eſt Ninive a rege, & a majoribus omnibus ejus, dicentibus: .... & jumenta .... non guſtent quidquam, nec paſcantur.* Verſ. Ant.

2 *Cilicio* hic quoque legit Sabat. Verſ. Ant. *Et cooperti ſunt ſaccis homines & jumenta, & clamaverunt ad Dominum vehementer, & reverſus eſt .... de via .... quæ erat in manibus eorum, dicentium.*

3 *Et pecudes* transferendum ſuperius ita, *circumdederunt ſe cilicia homines & pecudes*, uti etiam in Verſ. Ant. nec propterea demendum *homines* poſt verbum *proclamaverunt*, quod vellent Latinius & Galland. licet abſit a Verſ. Ant.

4 Cum Græco, μετανοήσει. Verſ. Ant. *Quis ſcit ſi convertatur Deus, & exhortetur, & avertatur .. & non pereamus?* Abeſt autem a Græco *exhortetur*, ut a Lucifero. Sabat. legit hic: *Quis ſcit ſi convertatur & ignoſcat Deus, & revertatur &c.*

5 *Opera* habet Sabat. Verſ. Ant. *Opera eorum, quia converſi ſunt de .... & miſertus eſt Deus ſuper malitiam, quam locutus fuerat ut faceret &c.*

6 *Quam* legit Sabat.

7 Verſ. Ant. *Grandi, & confuſus eſt: oravitque ad Dominum, & ait .... iſti .... ſermones mei .... in terra mea? propterea præoccupavi .... ſcio enim quod tu miſericors & miſerator, patiens & multæ miſerationis, & agens pœnitentiam ſuper malitiis.*

8 *Et dixit, Valde* &c. Latin. & Galland. quod ſuppl. ex Græco & Verſ. Ant. ac Vulgata. Verſ. Ant. *Et dixit Dominus Deus .... Valde contriſtaris tu ſuper cucurbita? Et ait: Valde contriſtor ego &c.*

9 Verſ. Ant. *Super cucurbita, pro qua .... in nocte, & in nocte periit .... parcam Ninive civitati magnæ &c.*

10 *Pluſquam duodecim myriades virorum, qui ignorant dexteram & ſiniſtram ſuam, & pecora multa?* Verſ. Ant.

11 Sabat. habet, *qui neſciunt quid ſit inter dexteram aut ſiniſtram.*

1 Ei-

veniam tuorum facinorum, ut illi, ita tibi ſit tributurus: ipſum ſequere, ipſius apprehende viam, ipſum Philippenſibus loquentem audi, & quisnam fuerit ante agnitionem, & quantam beatitudinem poſt a-
Phil. iii. 4. gnitionem conſequi meruerit: *Si quis autem* (1) *putat ſe fiduciam habere in carne, ego magis circumciſione octava die* (2) *de genere Iſrael, tribu Beniamin, Hebræus ex Hebræis, ſecundum legem phariſæus, ſecundum zelum perſequens eccleſiam, ſecundum juſtitiam quæ in lege eſt converſatus* (3), *cum eſſem ſine querela, quæ mihi fuerunt lucra, hæc exiſtimavi propter Chriſtum detrimenta: Verumtamen* (4) *omnia arbitror detrimentum eſſe propter eminentiam ſcientiæ Chriſti Jeſu Domini noſtri, propter quem omnia detrimenta* (5) *paſſus ſum, & arbitror ſtercora ut Chriſtum lucrifaciam, & inveniar in illo, non habens meam juſtitiam, quæ eſt ex lege, ſed illam quæ per fidem Jeſu* (6) *Chriſti, quæ ex Deo eſt juſtitia in fide, ad agnoſcendum illum, & virtutem reſurrectionis ejus, & communicationem paſſionum ejus, cooneratus morte* (7) *ipſius, ſi quo modo occurram in reſurrectionem ejus* (8), *quæ eſt a mortuis*. Sicut & jam dictum eſt; iſtum imitare, iſtum ſequere, ut quia & ille fuerat, quod tu nunc; hoc eſt perſecutor eccleſiæ, negator unici Filii Dei, inveniaris ſic ad conſequenda regna cæleſtia fuiſſe converſus a perfidia ad fidem ſuſcipiendam catholicam, ſic te tranſitum feciſſe de morte ad vitam. Illum etenim per ignorantiam Dei fuiſſe perſecutum eccleſiam, adhuc accipe
I. Tim. i. 8. etiam Timotheo aperiente de ſemetipſo: *Scimus autem quoniam bona eſt* (9) *lex, ſi quis ea legitime utatur, ſciens hoc quia juſto lex non eſt poſita: injuſtis autem, & inobedientibus, & impiis, & peccatoribus, & ſceleſtis, & profanis, parricidis & matricidis, homicidis, impudicis, maſculorum concubitoribus, plagiariis, mendacibus, perjuris, & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ adverſatur*,

NOTÆ.

1 Εἰ τις δὲ. Græc. ex Cod. Borner. apud Sabat. Verſ. Ant. *ſi quis alter* &c.

2 *Circumciſus octavo die, ex genere Iſrael, de tribu &c.* Sic legit Sabatier.

3 Abeſt a Verſ. Ant. *converſatus*, & habet *ſine crimine* pro *ſine querela*.

4 Verſ. Ant. *Verumtamen & arbitror .... detrimenta .... Domini mei*.

5 *Omnia damnum feci*. Verſ. Ant.

6 *Jeſu* omittit Verſ. Ant.

7 *Morti*. Verſ. Ant. *Conformatus morti*. Latin. ex Græco συμμορφούμενος. Singularis plane lectio: quæ itidem occurrit in verſionibus Latinis duorum codd. antiquiſſimorum; Claromontani & Sangermanenſis. Hujuſce translationis fontem, quem ignoravit Millius in Prolegom. ad N. T. §. 776. Kuſterus aperuit ſub finem præfationis ad repetitam Millianam editionem. Nimirum inquit pro συμμορφούμενος τῷ θανάτῳ ut legitur in Græco texto hodierno Philip. iii. 10. codices Alex. & Colbert. habent συμμορφιζόμενος. Ex hac autem poſteriore voce alia corrupta ſoni affinis συμφορτιζόμενος orta eſt, prout in codice Borneriano Græco-Lat. ſic legitur: συμφορτιζόμενος, *cooneratus*. *Hinc vero*, ſubdit vir eruditus; *perſuaſum habeo, τὸ συμφορτιζόμενος errori librariorum Græcorum tribuendum. Qui quidem error quum exinde ad plures codices Græcos dimanaſſet, non mirum eſt Latinos in ejuſmodi codices incidentes ſuum coöneratus inde efformaſſe*. Ceterum hanc lectionem eſſe ineptam ex verborum ſerie ſatis conſtat, ut arguit Wolfius in ſuis Curis Philolog. & Crit. Tom. iv. pag. 141. *Galland.*

8 *Ejus* omittit Verſ. Ant.

9 *Eſt* omittit Sabat. ſupra pag. 135. ubi hæc variant in ipſo Lucifero: *Et non obedientibus .... ſceleratis*, omiſſo *homicidis*. Vide ibi Verſ. Ant. N. 1.

1 Ut

tur, quæ eſt ſecundum evangelium gloriæ beati Dei quod creditum eſt mihi. Et gratias ago ei qui confortavit me Chriſto (1) Jeſu Domino, quod fidelem me æſtimavit, ponens in miniſterium; qui prius fueram blaſphemus, & perſecutor, & injurioſus, ſed miſericordiam ſum conſecutus, quod ignorans feci in (2) incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini noſtri cum fide & dilectione, quæ eſt in Chriſto Jeſu. Ita & tu ex perſecutore, ex injurioſo & blaſphemo beatus & vere Deo cariſſimus effici poteris, ſi ut Paullus beatum verum Dei Filium eſſe Jeſum Chriſtum credideris, ſi ſemper illum cum Patre regnaſſe ac regnaturum, hoc eſt, ſine initio & ſine fine confeſſus fueris, ſi unam æternitatem habere Patrem & Filium & Spiritum ſanctum clamantibus ſacris ſcripturis non reſtiteris; ſi denique unam habere deitatem (3) Patrem ac Filium & Spiritum ſanctum credideris, crede mihi quod futurus ſis in choro patriarcharum, prophetarum, apoſtolorum ac martyrum; alioquin tibi imputaturus, cum te torqueri cum diabolo & omnibus ſatellitibus ejus videre cœperis, cur has tam ſalubres admonitiones noſtras deſpexeris.

NOTÆ.

1 Ut in Græco, Χριστῷ &c. Verſ. Ant. *Confirmavit me in Chriſto Jeſu noſtro.*

2 Cum Græco, ἐν ἀπιστίᾳ. Verſ. Ant. *in incredulitatem.*

3 Similem huic locutionem alibi Lucifer adhibet, & in lib. de Non conven. cum hæret. *unam eſſe deitatem Patris & Filii* affirmat; quibus verbis *ſummam eſſe unitatem, ac ſingularem ſubſtantiæ divinæ* probat Petavius ex Patribus Latinis, & ex ipſo Lucifero in lib. 4. de Trin. cap. 14. qui præterea in lib. 8. cap. 8. *deitatem* μοναδικὴν eſſe, id eſt *perfectiſſimam, ac numericam unitatem* confirmat. Sed vide, quæ de hac locutione in Præfat. diſſeruimus.

FLO-

F L O R E N T I I

Ad Luciferum Epiſcopum Calaritanum

E P I S T O L A.

Domino benigniſſimo Lucifero Florentius.

NOmine tuo codicem (1) quidam domino & auguſto noſtro obtulit: hunc ad ſanctitatem tuam perferri mandavit, & cognoſcere deſiderat, ſi idem codex a te deſtinatus ſit. Id ergo, quod in fide veri eſt, perſcribere debebis, & codicem remittere, ut poſſit æternitati (2) ejus denuo offerri.

LUCIFERI EPISCOPI CALARITANI

Ad Florentium

E P I S T O L A.

Florentio Magiſtro Officiorum (3) Lucifer Epiſcopus.

COdicis perlatorem quem memorat honorificentia tua nomine meo adiiſſe imperatorem a mea fuiſſe deſtinatum mediocritate, ipſum quoque codicem ut es admonere dignatus ſollicite inſpectum, atque Bonoſo in rebus agenti (4) perferendum traditum, his formanda (5) fuit religioſa prudentia tua, fili cariſſime. Jam tuæ erit generoſitatis agnitum a me ſine ulla cunctatione defendere. Nos etenim propitio Deo contra ea quæ in noſtram parantur necem ſtare lætos, cum cauſſas, cur tali (6) ſcripſerim modo, diſcutere cœperit, inveniet.

N O T Æ.

1 Librorum ſcilicet, quos Lucifer pro S. Athanaſio ſcripſit. Vide præfat. noſtram.

2 Ita *æternitatis* titulum arrogabat ſibi impius (Conſtantius), quem Filio Dei imminuere non metuebat, Arium defendens, cujus inter ceteras blaſphemias una erat, *fuiſſe tempus quando non erat Filius*. Papebrochius in Tom. 4. Maji Bolland. ad cap. 2. Comment. Hiſt. de S. Lucifero. Hanc *αἰωνίου* id eſt *æterni* appellationem Conſtantio attributam in Formula Sirmienſi anni 359. irridet etiam Athanaſius in libro de Synodis.

3 Summa dignitas in aula Imperatorum, quæ Palatinis & Principis adminiſtris præerat, præcipue vero legationes exterarum gentium tractabat. Vide Valeſium in not. ad Ammianum Marcellinum lib. 26. cap. 5. Florentius hanc dignitatem adhuc gerebat an. 360. ut teſtatur Ammianus lib. 20. cap. 2. & anno inſequenti a Juliano Imperatore in exſilium *contruſus eſt in inſulam Dalmatiæ Boas*, ſcribit idem Ammianus lib. 22. cap. 3.

4 *Agentes in rebus* Magiſtratum Palatinum conſtituebant, cujus hoc etiam munus erat, ut per provincias inquirerent, ſiquid in Principem nefarium conſilium iniretur: & ideo Luciferi libri Bonoſo traditi. V. Valeſ. ad Amm. Marcell. lib. 15. cap. 3.

5 Puto *informanda*. Til. recte. Baronius ad an. 356. num. 67. *bis informanda*.

6 *Talia*. Papebroch. loco cit.

S. P.

Digitized by Google

S. P. N. LUCIFERI

EPISCOPI CALARITANI

De non parcendo in Deum delinquentibus

LIBER

AD CONSTANTIUM IMPERATOREM.

SUperatum (1) te, Imperator, a Dei ſervis ex omni cum conſpexiſſes parte, dixiſti paſſum te ac pati a nobis contra monita ſacrarum ſcripturarum contumeliam: dicis nos inſolentes exſtitiſſe circa te, quem honorari decuerit. Si quiſquam Dei cultorum pepercit (2) apoſtatis, ſint vera quæ dicis de nobis. Unde ordiamur, ut tu nunc a nobis corriperis, ita eſſe correptos omnes erraticos per Dei cultores, quo probare poſſimus? unde? niſi a Moſis Dei ſervi actibus. Legimus in Exodo, aſcendiſſe montem Moſen poſt teſtamentum ſibi traditum, & plurimos interfeciſſe eorum propter idololatriæ reatum. *Stetit*, inquit, *Moſes* (3) *ad portas caſtrorum*, *& dixit*: *Quis ad Dominum paratus veniat ad me. Et convenerunt ad eum omnes filii Levi, & dixit eis: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Ponite unuſquiſque gladium ſuum in femore ſuo, & pertranſite, & revertimini a porta uſque ad portam per caſtra, & occidite unuſquiſque fratrem ſuum, & unuſquiſque propinquum ſuum, & unuſquiſque proximum ſuum. Et fecerunt filii Levi, ſicut dixit eis Moſes. Et ceciderunt de populo in illa die quaſi tria millia hominum. Et dixit eis Moſes: Impleſtis* (4) *hodie manus Domino unuſquiſque in filio aut in fratre dari in vobis benedictionem*. Sumus tibi contumelioſi ut fuit Moſes populo inſulſo illi: neque illis placebant illa quæ dicebantur, aut fiebant a Moſe, quando jam delegiſſent non ſervire Deo, qui eos eripuiſſet Ex. xxxvi. 26.

de

NOTÆ.

1 Reſpicit hic Lucifer non ſolum quæ a Catholicis Epiſcopis geſta fuerant conſtantiſſime contra minas & dolos Conſtantii, atque Arianorum, quorum pars magna Lucifer fuit, ſed etiam quæ poſtea invictis animis geſſerunt, qua libris in Conſtantium ſcriptis, qua fortitudine in tolerandis ſuppliciis, ac ipſa potius morte, quam ut in hæreticorum ſententiam concederent. Ait vero *ex omni parte ſuperatum* Conſtantium, quia neque Arianam blaſphemiam profiteri, neque cum Arianis communicare, neque in Athanaſii damnationem ſubſcribere ſe unquam paſſi ſunt Catholici Antiſtites, quæ tria in Mediolanenſi Concilio, & ab ipſis præſertim Pontificis legatis extorquere vi omni conati fuerant Ariani.

2 Id eſt, *non eſt apoſtatas inſectatus, ut vel ad verum Dei cultum redirent, vel ab laceſſenda vera religione deſiſterent*.

3 *Moyſes* legit Sabat. &, *Quis ad Dominum? veniat &c.*

4 Ita legit Sabat. *Conſecraſtis hodie manus veſtras .... in fratre ſuo, ut detur vobis benedictio*; ſed noſtra edit. convenit in his cum Græc. ἐπληρώσατε, *impleviſtis*, & δοθῆναι ἐφ' ὑμᾶς εὐλογίαν, *dari in vobis benedictionem*.

de poteſtate Pharaonis, ſed illi vitulo quem illis fuderat ignis: ita & tu jam non Deo mancipatus, ſed Arii idololatriæ, qui erraſſe arguaris, indigne fers, contumaces nos clamitas, dicis indignum nos circa te facinus perpetratos, ut imperatori Romani regni dicere auderemus: *Male, Conſtanti, facis idololatriam introducere in eccleſiam*. Moſes primus prophetarum ille Deo amantiſſimus gladio eſt perſecutus eos, quorum te inſtituiſti imitatorem, & ego contumax eſſe notor a te, quia dixerim Deum te dereliquiſſe, & idololatriæ temet mancipaſſe? Adhuc filios Iſrael fornicatos clamat ſacra ſcriptura in filias Moabitarum, & quod vocati ab eis manducaverint immolata idolis, & eadem adoraſſe idola; contra quos quia ita exarſerit zelo devotionis incenſus Phinees ſacerdos, propterea vel maxime quod gladio idololatres (1) media in ſynagoga interemerit, adeo placuit Deo, ut ſit ſcriptum ad hoc factum Domini indignantis quieviſſe iram, & ipſum nimio præcipuum

Num. xxv. 10. apud Dominum effectum. *Et locutus eſt Dominus ad Moſen dicens: Phinees filius Eleazar filii Aaron ſacerdotis compeſcuit (2) iram meam a filiis Iſrael, in (3) eo quod zelatus eſt zelo in eis, ut (4) non occiderem filios Iſrael in zelo meo: & (5) ecce dabo ei teſtamentum meum, teſtamentum pacis ei & ſemini ejus cum ipſo in teſtamentum ſacerdotii æternum, quoniam (6) zelatus eſt Deo ſuo, & exoravit pro filiis Iſrael*. Et tu nos arbitraris contumaces, quia tibi erranti vera dicamus? exiſtimas cum tibi diſplicemus non nos tunc Deo placere? Sed oro te dicas, Conſtanti, qua auctoritate viam juſtorum patriarcharum, prophetarum, apoſtolorum ac martyrum nos volueris deſerere, & comprehendere iſtam tuam novam, quam per Arium inſtituerat diabolus. Numquidnam ſomnio es admonitus & dictum eſt ad te, ne patiaris Chriſti nos tenere viam, quam tenuerunt Abel, Enoc, Noe, Melchiſedec, Abraham, Iſaac, & Jacob, Joſeph, Moſes, Aaron, Jeſus Nave, Job, Judices, & ceteri reges, hoc eſt, David, Joſaphat, Ezechias, Joſias, quam tenuerunt cuncti prophetæ, apoſtoli, ac martyres, quam tenuerunt omnes qui Deo inveniuntur placuiſſe? Si hoc tibi a dæmonum dictum eſt principe, audi quid fieri Deus ſtatuerit de te per glorioſum prophetam Mo-

Deut. xiii. ſen: *Si autem ſurrexerit (7) in te propheta, aut ſomnium ſomnians, & dederit ſignum*

NOTÆ.

1 *Idololatras*. Latin.

2 Verſ. Ant. *Seduxit furorem meum*.

3 Propius ad Græc. ἐν τῷ ζηλῶσαί μου τὸν ζῆλον ἐν αὐτοῖς. Verſ. Ant. *In eo quod æmulatus eſt zelum meum in illis*.

4 *Ut non* ἐξαναλώσω. Vatic. In veteri Cod. habetur, *ut non* ἐξανήλωσα, & alia manu in interlinea, *occiderem*. Til. Ita eſt in Græco, ἐξανήλωσα, *conſumſi*, quæ vox corrupta eſt in Cod. Vatic. Verſ. Ant. *& non conſummavi*.

5 Verſ. Ant. *Sicut dixi. Ecce ego do ei teſtamentum pacis, & erit illi & ſemini ejus poſt eum teſtamentum &c.*

6 Verſ. Ant. *Propter quod æmulatus eſt Deum ſuum, & non exoravit &c.* Lucifer cum Græco: ἐζήλωσε τῷ Θεῷ αὐτοῦ, καὶ ἐξιλάσατο, *depropitiavit*, id eſt *exoravit*.

7 *Reſurrexerit* legit Sabat. Verſ. Ant. *Si ipſe prophetes exſurrexerit .... & dederit tibi ſignum vel oſtentum*.

1 Verſ.

ſignum aut prodigium , & venerit (1) *ſigna faciens aut prodigia , & dixerit ad te , dicens : Eamus & ſerviamus diis* (2) *alienis , quos neſcitis ; non audietis verbum prophetæ illius , aut ſomniantis , quoniam tentat Dominus* (3) *Deus vos videre , ſi diligatis Dominum Deum veſtrum ex toto corde veſtro , & ex tota anima veſtra : poſt* (4) *Dominum Deum veſtrum abibitis , & ipſum* (5) *timebitis , & mandata ejus cuſtodietis , & vocem ejus audietis , & illi apponemini : & propheta ille , aut ſomnium* (6) *ſomnians illi* (7) *moriantur . Locuti* (8) *ſunt enim ſeducere vos a Domino Deo veſtro .* Cognoſcis quid pati juſſus ſis ? ſive etenim te ſomnio dicas admonitum , ſive te prophetam velis aſtruere nobis, inimicus Dei es, qui velis nos fidem apoſtolicam derelinquere , atque ſuſcipere eam, quæ negat unicum Dei Filium . Illos etenim cunctos , quos recitavi , propterea quod credentes fuerint in unicum Dei Filium, tantos ac tales effectos eſt clarum : ſiquidem *qui* (9) *non crediderit in Filium , nec Patrem habeat : qui vero credit in Filium , & Patrem & Filium habeat .* 1. Io. II. 23 Hæc cum vox ſit beati Joannis, cum quo quia ſit faciens chorus ſanctorum apoſtolorum, omnes utique debes intelligere, ſicut crediderunt apoſtoli , quod ſic ante fuiſſent credentes patriarchæ atque prophetæ, ſic cuncti qui fidei merito honorati eſſe noſcantur . Neque enim poteris mihi probare , quia aliter crediderunt Abraham , Iſaac, & Jacob, & aliter Joannes vel omnes coapoſtoli ejus. Si enim non ita crediderunt apoſtoli , ut crediderunt patriarchæ , cur beatus Paullus omnes ad Abrahæ comprehendendam provocat fidem ? Sed inquis: *Ego te arguo cur inſolens ſis , cur contumelioſus* (10) *imperatori exſtiteris ; & tu fidei cauſſam retexis .* Fidei itaque ; ut probem te eſſe ſacrilegum, ut probem te a via deorbitaſſe veritatis ; hinc contumelioſus tibi videor , quia dicam tibi deſeruiſſe te iter omnium Dei cultorum, atque comprehendiſſe illam quam tenuerunt ac ſunt tenentes hi , qui non Deo , ſed phantaſiæ ſervierunt ac ſunt ſervientes. De te itaque a Deo me recedere ſuadenti accipe quid ſanxerit fieri Deus per Moſen . *Si autem rogaverit te frater tuus ex patre vel matre , aut filius tuus ,* Deut XIII. 6 *aut filia tua , aut mulier , quæ in gremio tuo eſt , aut amicus qui animæ tuæ*

par

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Et evenerit , & dixerit : Eamus &c.* Græcus , πρὸς σὲ , *ad te* , ut Lucif.

2 Verſ. Ant. *Eamus .... diis aliis quos non ſcitis : ne audiatis ſermonem .... aut ſomniatoris illius , quia &c.*

3 Verſ. Ant. *Dominus Deus veſter , ut ſciat , ſi ex toto corde &c. timeatis Deum .* Græc. εἰδέναι , εἰ ἀγαπᾶτε (Κύριον τὸν ex mſs. Alex. & Oxon.) Θεὸν ὑμῶν , ut Lucifer.

4 Verſ. Ant. *Poſt Deum &c.* Græc. cum Lucif.

5 Verſ. Ant. *Hunc .... & præcepta .... adjiciemini : prophetes autem & ſomniator &c.*

6 Cum Græco, ἐνύπνιον ἐνυπνιαζόμενος. Verſ. Ant. *ſomniator .*

7 *Ille moriatur .* Latin. ex Græco, ἐκεῖνος ἀποθανεῖται . Verſ. Ant. *Ille morietur .*

8 Verſ. Ant. *Locutus eſt enim ad ſeducendum te a Domino Deo tuo .*

9 Verſ. Ant. *Qui negat Filium , nec Filium nec Patrem habet : & qui confitetur Filium , & Filium & Patrem habet .*

10 Editis præſertim libris pro S. Athanaſio.

par eſt, clam dicens: Eamus & ſerviamus diis (1) *alienis, quos neſcis, nec patres tui, ex diis nationum quæ circa te aut proxime aut longe* (2), *ne veiis ire cum illo, & ne audieris eum, non parcet oculus tuus ſuper eum, nec* (3) *ſalutabis eum, nec celabis eum: annuntians annuntiabis de eo: manus tuæ erunt in eum in primis ad occidendum eum* (4), *& manus populi tui in noviſſimo. Et lapidabitis illum, & morietur, quoniam quæſiit abſiſtere* (5) *a Domino Deo tuo*. Præceptum (6) te interfici, quippe Deum me derelinquere invitantem, ignorans dicis, *Contumeliam mihi facis Lucifer*. Aut negabis te ad (7) idololatriam invitaſſe nos ſuſcipiendam? Si cenſes negandum, convincent te expoſitiones (8) ſectæ tuæ epiſcoporum, comblaſphemorum videlicet tuorum; convincent te (9) libelli recitati a te, ac dati Romæ epiſcopis etiam catholicis, ad hoc videlicet, ut omni in loco tua roborari poſſet blaſphemia. Quas incurreris errorum tenebras non ſentis? non conſpicis quo poſſis perire modo? quando videas cur contra divina fecerit monita Achar unus e populo, cur furto abſtuliſſet ab Hiericho certam partem veſtis, argenti, aurique, ſic fuerit multatus morte. Quid tibi ſit futurum conſpice, qui ſis negans æternam unici Filii Dei divinam majeſtatem, accipe quid circa Achar fuerit celebratum; & tandem conſule tuæ ſaluti, redi ad Dei eccleſiam, a qua te per Arianos abigavit (10) coluber ille refuga, qui verterit

Adam

NOTÆ.

1 Sabat. legit: *Deis alienis, quos neſcis tu & patres tui*. Verſ. Ant. *Deis aliis, quos non ſcis .... ex deis .... quæ circum te proxime ſunt aut longe*.

2 *Ab extremo terræ uſque ad extremum terræ:* addit Latin. ex Græco; ſed hæc abſunt a mſ. Græc. Oxon. apud Sabat.

3 Verſ. Ant. *Nec miſeraberis*.

4 Ut in Græco, αὐτὸν ... αἱ χεῖρες ... ἐπ' ἐσχάτῳ. Verſ. Ant. omittit *eum*, &, *manus omnis populi in noviſſimis*.

5 *Quæſivit avertere te*. Verſ. Ant. Ἀποστῆσαί σε. Græc.

6 *Præceptum eſſe &c.* Gallandius recte.

7 Quo nomine alterutrum ex hiſce poteſt intelligi, aut epiſtolam, ſive edictum Catholicis præſertim Epiſcopis propoſitum Conſtantii nomine in Concilio Mediolanenſi, ut eidem contra Nicænam fidem adſcriberent; aut ſimpliciter Arianam hæreſim, cui totis viribus favit Conſtantius, dum vixit.

8 Formulæ nimirum fidei Arianæ, quas annorum circiter novemdecim ſpatio ediderunt hujus ſectæ magiſtri, ac patroni; eaſque quatuordecim enumerat Petavius in lib. 1. de Trinit. cap. 9. quarum poſtrema Antiochiæ conſcripta videtur anno 360.; adeo vero inter ſe diſſimiles, ac diſſonæ fuerunt, ut, *dum identidem novas cudentes, iis ipſis rejectis, ac damnatis, alias ſubjiciunt, veluti* teſtamenta condentes, *ut illis exprobrat Athanaſius in Orat. 1. adverſus Arianos, riſui ſe omnium objecerint, & contemtui; quod illorum omnia decreta non ab aliis, ſed ab ipſiſmet antiquata & rejecta, auctoribus ſuis ſacrilegi mendacii & perfidiæ dedecus aſpergunt*: inquit laudato in loco Petavius num. 13.

9 De mente Luciferi hoc in loco, & utrum quæ Conſtantius Romæ geſſerit pro Arianis, an vero Sirmienſem formulam an. 357. an Ariminenſem, ſive Acacianam publicatam in Concilio Conſtantinopolitano ſub exitum an. 359. & initium inſequentis celebrato, vide, quæ in Præf. diſſeruimus, & huc revoca Notam 6. ſubjectam pag. 54.

10 Id eſt, *a qua te abegit, & expulit coluber ille refuga, qui Adamum & Evam ſeduxit*; ubi *abigavit* pro *abegit* uſurpat. *Til.* la Cerda & Cangius in Gloſſ.

t Ita

Adam quoque & Evam. *Et erat*, inquit, *Dominus cum Jeſu* (1), *& erat* Ioſ. vi. 27
nomen ejus ſuper univerſam terram. Et neglexerunt filii Iſrael negligentia (2), Ib. vii. 1.
& fraudaverunt fraude de anathemate, & indignatus eſt ira Dominus filiis Iſrael. Et miſit Jeſus viros in Ge, quæ eſt conjuncta Bethel, dicens: Conſiderate Ge. Et aſcenderunt viri, & conſideraverunt Ge: & reverſi ſunt ad Jeſum, & dixerunt ad eum: Non aſcendat omnis populus, ſed duo vel tria millia virorum aſcendant, & devaſtent civitatem, ne inducas illos (3) *univerſum populum: pauci enim ſunt. Et aſcenderunt cum illo fere tria millia virorum, & fugerunt a facie virorum qui erant in Ge: & occiderunt ex ipſis viri Ge triginta ſex viros, & perſecuti ſunt illos a porta* (4), *& contribulaverunt illos in proclivo, & expavit cor populi, & factum eſt ut aqua. Et conſcidit Jeſus veſtimenta ſua, & procidit Jeſus* (5) *in faciem ante Deum uſque ad veſperum, ipſe & ſeniores Iſrael, & miſerunt pulverem ſuper capita ſua, & dixit Jeſus: Precor* (6) *Domine, ut quid tranſiecit puer tuus populum iſtum Jordanem tradere eum Amorrhæo, perdere nos? ſi manſimus in terra, commorati ſumus apud Jordanem. Et quid dicam, quod convertit Iſrael dorſum contra inimicum ſuum? & audiet Chananæus, & omnes qui commorantur terram* (7), *& circumibunt nos, &* (8) *contribulabunt nos a terra: & quid facias, nomen tuum magnum? Et dixit Dominus ad Jeſum: Surge, ut quid tu procidiſti in faciem tuam? Peccavit populus, & tranſgreſſus eſt teſtamentum meum quod diſpoſui ad eos, & furati ſunt de anathemate, & miſerunt* (9) *in vaſa ſua. Non poterunt filii Iſrael reſiſtere contra faciem inimicorum ſuorum, dorſa convertent in conſpectu inimicorum, quia facti ſunt anathema. Non ero ultra vobiſcum, niſi abſtuleritis anathema ex vobis ipſis. Surge, ſanctifica populum, & dic* (10): *Sanctificetur in craſtinum; Hæc enim dicit Dominus Deus Iſrael: Anathema eſt inter vos, non poteritis reſiſtere contra inimicos veſtros uſque dum auferatis anathema ex vobis ipſis. Et convenite mane*

NOTÆ.

1 Ita Græc. conſtanter. Sabat. legit *Joſue* in Lucif.

2 *Negligentia magna*. Latin. ex Græco.

3 Pro, *ne ducas in illos omnem populum*: ſic ſæpiſſime invertit dictiones more Græcorum, quo fit ut obſcurior & rudior appareat. *Til. & la Cerd.* Sed melius corrigunt, *ne inducas illuc*, Latin. & Sabat. ex Græco.

4 *Uſque ad Sebarim*, addit Latin. ex Vulg.

5 *Jeſus* omittitur a Sabat. ſed eſt in Græco.

6 Aliter legit Sabat. in Lucif. *Heu Domine Deus, quid voluiſti traducere populum iſtum Jordanem fluvium, ut traderes nos in manus Amorrhæi, & perderes?* cum Græco tamen noſtra conveniunt: Δέομαι, Κύριε, ἵνα τί διεβίβασεν ὁ παῖς σου τὸν λαὸν τοῦτον τὸν Ἰορδάνην παραδοῦναι αὐτὸν τῷ Ἀμορραίῳ, ἀπολέσαι ἡμᾶς; tum Sabat. *utinam ut cœpimus, manſiſſemus trans Jordanem*: quæ in Græco propius ad noſtra: καὶ εἰ κατεμείναμεν, καὶ κατῳκίσθημεν παρὰ τὸν Ἰορδάνην, al. πέραν τοῦ Ἰορδάνου.

7 Ex Græco, τὴν γῆν. Apud Sabat. *in terra*.

8 Apud Sabat. *Et delebunt nomen noſtrum de terra: & quid facies nomini tuo magno?* Græc. fere ut in noſtra edit. Καὶ ἐκτρίψουσιν ἡμᾶς ἀπὸ τῆς γῆς· καὶ τί ποιήσεις τὸ ὄνομά σου τὸ μέγα.

9 Sabat. *Et abſconderunt inter vaſa ſua.*

10 *Dic eis: Sanctificamini in craſtinum*, apud Sabat. *Eis* abeſt a Græco.

1 *Tri-*

ne omnis per tribus (1), *& erit tribus quæ oſtenſa fuerit mane per Deum; adducite per plebes, plebem quam oſtenderit Dominus offerte per virum, & quiſquis oſtenſus fuerit per Dominum, cremabitur igni; & omnia quæ ſunt ejus, quia tranſgreſſus eſt teſtamentum Domini, & fecit iniquitatem in Iſrael. Et vigilavit Jeſus mane, & obtulit populum per tribus, & oſtenſa eſt tribus Juda: & oblati ſunt per plebes, & oſtenſa eſt plebs Zara: & obtulit plebem Zaræ per domus, & oſtenſa eſt domus Jambri* (2): *& oblata eſt domus per viros, & oſtenſus eſt Acbar* (3) *filius Charmi filii Jambri. Et dixit Jeſus ad Acbar: Da honorem hodie Domino Deo Iſrael, & da confeſſionem, & indica mihi quid feceris, & ne celaveris me. Et reſpondit Acbar ad Jeſum, & dixit: Vere peccavi ante conſpectum Domini Dei Iſrael, taliter & taliter feci: vidi in præda veſtem variam optimam, & ducentos ſiclos argenti, didragmam, & ligulam unam auream quinquaginta didragmarum; & concupivi eam* (4), *& ſuſtuli, & ecce hæc abſcondita ſunt in tabernaculo meo; & argentum abſconſum eſt ſub ipſis. Et miſit Jeſus nuncios, & cucurrerunt in tabernaculum, & hæc erant abſcondita in tabernaculo, & argentum ſub ipſis: & tulerunt ea de tabernaculo, & attulerunt ad Jeſum, & ad ſeniores Iſrael, & poſuerunt ea ante Deum. Et* (5) *apprehenderunt Acbar filium Charmi, & perduxerunt in vallem Acbar* (6), *& filios ejus & filias, & vitulos ejus, & ſubjunctoria ejus, & oves ejus, & tabernaculum ejus, & omnia quæ erant ejus: & omnis Iſrael cum eo erat, & perduxerunt eos in Mecaebor. Et dixit Jeſus ad Acbar: Quid exterminaſti nos? Diſperdat te Dominus ſicut hodierna die. Et lapidaverunt* (7) *eum omnis Iſrael lapidibus, & impoſuerunt ſuper illum congeſtum lapidum magnum. Et ceſſavit Dominus ab indignatione iræ ſuæ.* Conſidera, Conſtanti, quali ſis periturus exemplo, niſi tibi provideris tu, quas ſis in æternum daturus pœnas. Achar propter prævaricationem mandatorum talia eſt conſecutus; tu qualia mereris hinc intelligi datur, quod ſis apoſtata. Si ille etenim quia habuerit de anathemate, tanto eſt punitus exitio, quanto magis tu ſine dubio punieris gravius, qui fueris factus anathema negando Dei Filium? In eo nos ſceleſti apud te, in eo ſuperbi ac pervicaces, in eo petulantes, quia dicamus tibi; *Sacrilegium feciſti, unici Filii Dei exiſtendo negator*; quia dicamus, *Conſule tibi, eripe animam tuam de laqueis diaboli*. Quid novi facimus epiſcopi, ſi tibi ea dicamus, quæ tu mereris audire? cum inveniamus illum ſanctiſſimum Samuel Dei ſacerdotem hæc dixiſſe ad Saul regem, quæ infra

NOTÆ.

1 *Tribus veſtras*, ut in Græc. quibuſdam. Sabat.

2 *Zambri*. Latin. ut in Hexapl. cum aſteriſco.

3 Ita in Græc. Oxon. Ἄχαρ υἱὸς Χαρμί. *Achan* eſt apud Sabat. conſtanter. *Achar* veram eſſe hujus nominis pronunciationem probat Cotelerius ad lib. 2. Conſtit. Apoſtolic. cap. 10.

4 *Ea*. Latin. ut in Græco.

5 *Et* omittit Sabat.

6 *Achor* habet idem Sabat.

7 Sabat. *lapidavit*, &, *acervum lapidum*. Græc. in plural. ἐλιθοβόλησαν.

1 In

ſra lecturus es: *Dolores & gemitus ad te adducentur* (1). *Pro quibus nullius momenti feciſti verbum Domini, nullius momenti te faciet Dominus ne regnes*. Et iterum: *Quoniam* (2) *nullius momenti feciſti verbum Domini, & ad nihilum rediget te Deus, ne ſis rex ſuper Iſrael*. Et infra: *Diſrumpes* (3) *Dominus regnum tuum ex Iſrael de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo meliori te*. Si hæc ille dixit ad Saul, propterea quod Domini præcepta præterierit, cur nos putas non libera voce dicere potuiſſe te eſſe ſacrilegum, qui niſi converteris temet ad Deum, quod ſit te ad nihilum redacturus? Si non te fuiſſemus hortati, ſi non ad ſatisfactionem provocaremus, merito diceres odiri te a nobis. Aut cum audias nos dicere, *Pœnitere imperator, corrige vias tuas, ut miſericordiæ invenias locum*, arbitror conſiderare te oportuiſſe, quod enim diligaris a nobis, amaris a nobis; & tu in eo nos exſecraris; cur maneamus in fide apoſtolica, reddis mala pro bonis. Non miramur, ſi vos, ex quo receditis a Dei voluntate, & facere non deſinitis deſiderium diaboli, bene vobis fieri poſcentibus Deum atque cupientibus repræſentetis mala; quandoquidem ſit vobis inſitum male agere, quippe qui a bono ad malum feceritis tranſitum, hoc eſt ad diabolum. Si nos tu perſequeris diligentes te, omnia tibi ſumma cupientes provenire, non magnum nec novum, quando & iſtum Samuel prophetam atque ſacerdotem Domini Saul fuerit perſecutus. Perſequebatur eum, per quem & in regem unctus fuerat, & cujus preces ad Dominum jugi obſecratione dirigebantur pro incolumitate utique iſtius perſecutoris. Si nobis non credis dolere nobis ſacerdotibus Dei pro te, propterea quod tantas hauſeris errorum tenebras, quod ſic temet ſis mactans, Deo dicenti crede ad Samuel propter Saul: *Uſquequo* (4) *luges tu in Saul? Ecce ego expello illum ne regnet ſuper Iſrael*. Et ſupra: *Et factum* (5) *eſt verbum Domini ad Samuel, dicens: Pœnitet me quod conſtituerim regem Saul, quoniam averſus eſt a me, & verba mea non ſtatuit. Et contriſtatus eſt Samuel & clamavit ad Dominum tota nocte & ante lucem*. Cum hæc propter Saul regis incolumitatem Samuel ſacerdos egerit, tamen Saul poſtea perſequebatur Samuelem, nec cognoſcens miſer, quod prophetam atque ſacerdotem perſequeretur Domini: ita & tu ignorans quid faciens ſis, perſequeris nos, qui te placere Deo cupiamus, & amas eos qui ſecum te ad æternam mortem trahant, ad perpetuam Domini offenſam: indignaris cur vera audias, cum videas Samuel ſacerdotem Domini non adulatum (6)

1. Reg. xv. 23.
Ibid. 26.
Ibid. 28.
Ib. xvi. 1.
Ibid xv. 10.

regi

NOTÆ.

1 In lib. de Reg. Apoſt. vertitur, *adduxiſti*; hic convenit cum verſ. Mſ. Floriac. apud Sabat.

2 Verſ. Ant. *Quia ſpreviſti verbum Domini, & ſpernet te Dominus*.

3 Eadem vide in lib. de Reg. Apoſt. pag. 33. & Nota 4.

4 *Quouſque* habet ibidem Lucifer pro *uſquequo*.

5 Eadem vide in lib. eodem pag. 32. ubi *Samuelem* pro *Samuel*, & *ad Deum* pro *ad Dominum*. Sic quoque verba poſtrema interpunguntur: *Tota nocte: & ante lucem*.

6 Locus corruptus, inquit Til. quem ita corrigit Latin. *adulatum regi*. *An numquid*

regi animum. Quid decuerat aliud præceſſores noſtros, aliud nos agere? Cur tibi vera dicamus, ſuperbi tibi videmur. Quid a nobis audiſti? nempe quod homicida ſis: ſi mentimur, tunc contumelioſi, tunc ſuperbi recte dicimur a te: ſi vero rem dicamus veram, non ſumus contumelioſi, ſed hi, qui imitemur illos, qui commiſſis ſibi non adulando, ſed eos ſalubriter præmonendo, Dei effici meruerint dilectiſſimi. Ad Heliſeum interficiendum prophetam ut rex miſit Iſrael, ſi minime

4. Reg. vi. 32. legiſſes dixiſſe Heliſeum ad eos, qui ſecum fuiſſent, *Si vidiſtis, quoniam filius homicidæ illius miſit ad* (1) *auferendum caput meum*, merito ut reum me injuriarum peteres. Spiritu ſancto plenus propheta homicidæ filium vocavit regem Iſrael, hoc eſt filium diaboli, non quia patrem illius carnalem dixiſſet homicidam, ſed diabolum, cujus ſe filium eſſe, ut tu nunc te actibus tuis aperis, & ille ſe eſſe monſtrabat Dei perſequendo ſervos, prophetas illius clementiæ interficere audendo. Omnia hæc ut faciatis, diabolus veſtra inſtigat corda. Quod ita eſſe

Joan. viii. 44. accipe Dominum dicentem Judæis in evangelio: *Vos* (2) *de diabolo patre nati eſtis, & concupiſcentias patris veſtri facere vultis: ille enim homicida fuit ab initio*. Propheta inquam Domini plenus Spiritu ſancto regem Iſrael homicidæ filium vocat, hoc eſt diaboli, & nos arbitraris contumeliam tibi facere, quia dicamus te eſſe interfectorem ſervorum Dei, eſſe carnificem corporum noſtrorum, eſſe te totius cogitationis virum injuſtitiæ, deſtructorem religionis, negatorem unici Filii Dei? Quæ te facere cernimus, hæc (3) dicimus; quod es, hoc te eſſe clamamus. Dicis nos petulantes, quoniam quidem quod eſt tibi dicamus.

4. Reg. x. 30. Dicas velim, unde meruerit a Domino talia audire rex Iſrael? *Eapropter quod feciſti bona coram me, & feciſti ſecundum cor meum, & ſecundum animam meam, domui Achab: filii tui quarta progenie ſedebunt tibi in throno Iſrael*. Dic inquam cur hæc audire a Deo meruerit? quia pepercerit Dei inimicis? an quia eos quam acerrime fuerit etiam gladio perſecutus? an quia interfecerit filium Achab idololatram & quadraginta ejus filios? Jezabelem quoque reginam quod exſtinctam projecerit canibus, omneſque ſervos Baal cum omnibus ſacerdotibus & prophetis confuſionis ore exſtinxerit gladii, quod ſimulacra deſtruxerit, placet Deo. Nos quid agere circa te decuerat, ne nos contumeliæ deſignares reos te circa, quem Achab & Jezabel vias tenentem videmus? non eſt novum quod agis facere contra Deum, impugnare ejus domum, perſequi ejus antiſtites eos, per quos te monet ut tibi conſulas, ut dum eſt locus pœni-

NOTÆ.

quid &c. ſed non abhorrent hujuſmodi locutiones a ſtilo Luciferi: hæc autem retineri poteſt, ſi ita legas; *non adulatum eſſe animum regi*, pro *animo regis*. Gallandius aſſentitur Latinio.

1 Verſ. Ant. *Auferre caput meum*.

2 Eadem vide in lib. 2. pro S. Athan. pag. 118. & Not. 1.

3 *Hæc dicimus*, cum Latin. *Hoc didicimus*. Til.

1 Sub-

nitentiæ, temet trahas a malo. Fuerunt tibi ante te in ſacrilegio ſimiles ſic idolis ſervientes derelicto Deo patrum ſuorum. In libro ſecundo Paralipomenon Amaſiam (1) regem Judæ commonitum a Deo per prophetam, ne ex filiis Iſrael, quos centum millibus (2) talentis argenti conduxerat, ſecum fuiſſent profecti ad bellum, propterea videlicet quod Deus dereliquiſſet Iſrael, quoniam quidem dereliquiſſent Deum, & idolis ſervîſſent: obtemperavit rex prophetæ verbis, credidit Dei fuiſſe comminationem. Quid (3) hic facit? Poſteaquam adverſarios ſuos ſubigit, eorumdem idola tollenda, atque ad regnum ſuum transferenda putavit, & ipſa adoranda; cui quia dixerit ille Dei homo, non bene illum egiſſe, ut Deum derelinquens idola coleret gentium, fortiter eſt Domini prophetam ille rex perſecutus. Conſpicis, quod in vobis converſis in apoſtaſiam ſemper unus fuerit animus ad perſequendos eos, qui vobis bene velint. *Et factum eſt*, dicit ſcriptura ſancta, *poſteaquam venit Amaſias percutere Idumæam, & attulis inde deos montis Seir, & ſtatuit eos ſibi in deos, & in conſpectu eorum adorabat, & ipſe eis immolabat. Et facta eſt ſuper (4) eum ira Domini in Amaſiam, & miſit ad eum prophetam Baneam, dixitque ei Baneas: Quid quæſiſti deos populi, qui non liberaverunt populum ſuum de manu tua? Et factum eſt, ut loqueretur ei, dixit ad eum: Numquid conſiliarium regis dedi te? cave (5) tibi ne flagelleris.* Vides, Conſtanti, quam amentes efficiamini, poſteaquam placuerit vobis diabolo vivere ſervientes, poſteaquam placuerit vobis neſcire Deum totum potentem, poſteaquam elegeritis vobis in contumeliam Dei vos oportere ſtatuere idololatriam. Ut enim ille dixit: *Numquid in (6) conſiliarium regis dedi te? cave tibi ne flagelleris*; ita & tu, *Numquid vos mihi conſiliarios elegi*, dicis, *ut non prout mihi placitum eſt geram, ut non hanc teneam viam quam tenuerit Arius*? Nec conſpicis quo exemplo interierit Arius? quomodo in eum fuit (7) vindicatum divinitus? Interea, quia dicis nos tibi eſſe contumelioſos, vide hunc Dei hominem non pepercisſe conſacrilego tuo illi regi, ſed poſteaquam dictum eſt ei, *Tace ne flagelleris*, dixiſſe ad illum: *Scio ego quoniam Dominus Deus diſperdet te, qui feciſti iſtud, & non obaudiſti conſilium meum.* In qua re nos ſentis contumelioſos? nempe quia dicimus tibi; *Nos ſcimus, quod enim, niſi tibi provideris ut convertaris ad Deum, ſit te Dominus ad æternam pœnam damnaturus.* Hæc eſt contumelia, hæc omnis injuria, quia tibi dicatur per Dei antiſtites, in æternum te interiturum, niſi correxeris vias tuas. Non credidit ille rex homini Dei. Quid ſtatim ei acciderit, dicit ſancta

a Paralip. xxv. 14.

Ibid. 16.

Ibidem.

Ibid.

NOTÆ.

1 Subjice *legimus* cum Galland.

2 *Millibus* demitur a Latin. ex Vulg. 2. Paralip. xxv. 9. & Græco.

3 Ita cum Latin. recte. Legebatur antea, *quia hic facit &c.*

4 *Super eum*, demit Latin. abeſt & a Græco.

5 Legit *tace* paullo inferius idem Lucifer; ſed aptius *cave tibi*. Græc. πρόσεχε.

6 *In* omittit ſupra idem Lucifer, & paullo infra.

7 *Fuerit*. Vatic.

Ibid. 27. ecta ſcriptura ſic: *Et in tempore, quo diſceſſit Amaſias a Domino, inſurrexerunt ad eum inſurrectione. Et fugit ab Hieruſalem in Lachis, & interfecerunt eum in Lachis.* Sic & te malorum tuorum facta potuerunt conſervare, tueri, ac defendere; quomodo & illum, qui dixit homini Dei pro ſalute ipſius loquenti: *Numquid conſiliarium te regi conſtitui* (1)? *tace ne flagelleris*. Non eſt a nobis primum factum, ſi dicamus tibi erranti, ordinationi Dei reſiſtenti, novas vias conſtituere laboranti; *Male facis non ire per viam, per quam omnes Dei cultores ad cæleſtia regna pervenerunt*.

Legiſti Oziam (2) regem jurgatum a ſacerdotibus Domini, cur illicita fuiſſet auſus gerere.
& xxvi.16. *Et intravit*, inquit ſcriptura, *in templum Domini incenſum ponere ſuper altare: & intravit poſt eum Ozias* (3) *ſacerdos, & cum ipſo ſacerdotes Domini triginta* (4) *filii virtutis, & ſurrexerunt ſuper Odiam regem: & dixerunt ei: Non licet tibi Odia incendere Domino, ſed ſacerdotibus filiis Aaron, qui ſanctificati ſunt ut incendant. Exi de ſanctis, quoniam receſſiſti a Domino, & non erit tibi iſtud in honore a Domino Deo.* Dicis contumelioſos illi (5) fuiſſe regi Domini ſacerdotes, nec ne? Si nec dum fuerunt contumelioſi, nec nos tibi videamur, quandoquidem ſimilia audias a nobis quæ audierit & ille. *Non licet tibi, Conſtanti, Ariano cum Dei convenire populo. Non licet tibi idololatriæ Arianæ hæreſis auctori, negatori unici Filii Dei de Dei ſacerdotibus judicare, ſacrilego* (6) *fingens te Chriſtianum cum ſis Antichriſti præcurſor. Non erit tibi bonum, ut Dei tollens ſacerdotes ordines* (7) *adverſarios ejus, collegas ſcilicet ſacrilegii tui.* Cum hæc audis, iraſceris nobis: iratus eſt & illis tunc ſacerdotibus Domini Odias rex: ſed adverte illos Deo dicatos perpetuum ſtatus ſui tenuiſſe honorem, Odiam vero ad opprobrium ſempiternum lepræ
Ibid 19. confeſtim varietate maculatum. *Et iratus eſt*, inquit, *Odias, & in manu ejus erat altare* (8), *ut incenderet in ara* (9): *& lepra apparuit in fronte ejus in conſpectu ſacerdotum in domo Domini.* Hæc ita ſunt; & arbitraris te contumacem prævaricatorem non trahere offenſam apud eum, qui nos ſuæ claritudini perpetuo præceperit ſacerdotii repræſentare officia? Quæ iſta noſtra, Conſtanti, ſuperbia eſt, quæve arrogantia? ſi, quia te videamus morbidum eſſe, peſtiferum, quippe Arianum, elephantiam in te eſſe, quia iſtam conſideremus illam quam Arius habue-

NOTÆ.

1 *Dedi* habet ſupra idem Lucifer pro *conſtitui*.

2 Librarius hæc immutavit: vetus enim codex legit *Odiam regem*, & *Oziam ſacerdotem* appellat pro *Azaria*. Til. *Odiam*, Vatic. & Latin. *Odias* is eſt, qui in Vulg. *Ozias* rex.

3 Idem qui *Azarias* in Vulg.

4 Lxxx. Latin. ex Græco.

5 *Illos*. Latin.

6 *Sacrilegus*. Id. *Sacrilego fingere*, melius.

7 Hæc de Epiſcopis Arianis, quos Conſtantius Catholicis Eccleſiis præfici juſſerat; uti jam dictum in libris ſuperioribus.

8 Contendit Galland. in Græco Luciferi exemplari mendoſe ſcriptum fuiſſe θυσιαστήριον *altare* pro θυμιατήριον *turibulum*, uti ferunt Septuaginta; ſed forte ſenſus eſt, *manibus tenebat altare*; & idem habet Sabat.

9 *Ara ſua*. Vatic.

Con-

fuerit, quod urgeamus te ſecedere e populo Dei, ſicut illi ſacerdotes Domini Odiam de templo compulerint egredi, quia te ita cogamus dare Deo honorem. Si enim Odiam Dei ſacerdotes iccirco pellebant ex aula Dei, quia meminiſſent divinitus præceptum, leproſos ante expiationem ingredi templum prohibitos, quanto magis nos digne te, conſpice (1), ex eccleſia pellere Chriſti, de domo Domini, quia non ſit licitum hæreticum convenire cum catholicis, inſanum cum ſanis, plenum immundis ſpiritibus cum eis, in quibus inhabitat ſpiritus Dei? Quæ hæc contumelia eſt, ſi ſacerdotes Domini zelo eo accenſi, quo ſunt ſemper prædeceſſores noſtri, tibi dicimus quæ noſtræ conducant ac tuæ ſaluti? *Petulans eſt*, inquis, *Lucifer*. Hinc petulans, quia te urgeam elephantiam rejicere Arii, atque per hanc, quam prædicaverunt apoſtoli beatiſſimi fidem, quamque nos ſumus (ut cernis) tenentes, tuæ menti es (2) adeptus ſoſpitatem, teque totum ereptum e laqueis diaboli temet in æternum gaudeas Deo quæſitum. Tu, qui nos ingentis ſupercilii eſſe flagitas, inveniſti ſcriptum, quod (3) Joſias rex Judæ de conſacrilegis fecerit tuis, de talibus qualis tu eſſe hodie conſpiceris, quomodo eorum quamplurimos etiam poſt mortem fuerit perſecutus, oſſa eorumdem ignibus conſumens. Sed (4) illum decuit regem tanto zelo perſequi Dei hoſtes; nos epiſcopos, nos Dei ſacerdotes indignum fuerat tibi reſiſtere, idololatriam introducenti in eccleſiam: ille gladio interfecit conſacrilegos tuos, reliquias etiam olim ſepultas eſt perſecutus, cupiens cultor inveniri Dei fideliſſimus; nos contra nec verbo tibi reſiſtere oportuerat, tibi Dei inimici amico, tibi omnium cariſſimo in apoſtaſiam converſorum angelorum (5), tibi qui factus es per hanc blaſphemiam tuam Deo inimicus. Accipe igitur in quarto Regnorum libro, quæ propter illa, quæ circa coimmundos tuos geſſerit Joſias ſervus Domini rex Judææ (6), adeptus fuerit; & tandem deſine de nobis dicere, *Superbi ſunt atque contumelioſi*. *Fecit*, inquit, *quod rectum eſt ante conſpectum Domini, & ambulavit in via patris ſui David, & non declinavit dextra aut ſiniſtra*. Item infra, poſteaquam domos reædificavit Domini, & ſacerdos miſiſſet legis librum ad regem: *Et factum eſt, cum audiſſet rex verba libri legis, conſcidit veſtimenta ſua: & mandavit rex Helcbia ſacerdoti, & Alcbinæ filio Joſaphat, & Achiliæ filio Melcbiæ, & Saphan ſcribæ, & Joas filio regis, dicens: Quærite a Domino pro me & pro omni-*

4. Reg. XXII. 2.

Ibid. 11.

NOTÆ.

1 *Conſpicis*. Latin.

2 *Tuæ mentis adeptum*. Id. Rectius ita cenſeo corrigendum, *tuæ mentis adeptus*, ut ſenſus ſit; *atque ut per hanc fidem* .... *tuæ mentis adeptus ſoſpitatem, teque totum ereptus* .... *gaudeas* &c.

3 *Quid*. Id.

4 *Si*. Id.

5 Quo nomine *Epiſcopos* innuit, qui a Fide Nicæna deſciverant: ita Joannes Apoſt. in Apocalypſi hoc honoris ac dignitatis nomine *Epiſcopos* donat: attamen & *Angelos apoſtatas*, id eſt *Dæmones* forte hic intelligit.

6 *Juda*. Latin.

omnibus Juda de verbis libri hujus inventi, quoniam magna ira Domini accenſa eſt in nobis, quoniam non audierunt patres noſtri verba libri hujus ſecundum omnia ſcripta ut facerent. Et abiit Helchias ſacerdos, & Acicam (1), *& Saphan, & Joas ad Oldam prophetiſſam, uxorem Sellæ filii Tacuellarum* (2), *veſtis cuſtodem, & ipſa habitabat in Jeruſalem: & loquuti ſunt ad eam ſecundum hæc. Et dixit eis: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael, viro* (3) *qui miſit vos ad me, dicit Dominus: Ecce adducam mala ſuper hunc locum, & ſuper inhabitantes in eum, ſecundum omnia verba libri hujus quæ legit rex Juda, pro quibus dereliquerunt me, & intenderunt diis alienis, & exacerbaverunt me in operibus manuum ſuarum: & incenſa eſt ira mea in hoc loco, & non exſtinguetur. Et ad regem Juda qui miſit vos, ut quæreretis a Domino, hæc dicetis: Hæc dicit Dominus Deus Iſrael: Verba mea quæ audiſti & reveritus es a facie mea, quia audiſti quæ loquutus ſum in locum* (4) *iſtum, & inhabitantes in* (5) *illum, fieri in* (6) *eremo, & in maledictionem; & ſcidiſti veſtimenta tua, & ploraſti ante conſpectum meum, & ego audivi, dixit Dominus virtutum: propter hoc ego abduco* (7) *te apud patres tuos, & adaugeris in pace, & videbunt* (8) *oculi tui omnia mala quæ ego induco* (9) *in locum iſtum,*
Ib. xxiii. 1. *& ſuper inhabitantes in* (10) *illo. Et reſpondit regi verbum, & miſit rex Joſias, & collegit ad ſe omnes presbyteros Juda in Jeruſalem, & aſcendit rex ad Dominum, & omnes viri Juda, & ſacerdotes, & levitæ, & omnis populus a puſillo uſque ad majorem: & legit rex in auribus populi omnia verba libri teſtamenti, qui inventus eſt in domo Domini. Et ſtetit rex ad columnam, & diſpoſuit teſtamentum quod* (11) *inventum in domo Domini ante conſpectum Domini, ire* (12) *poſt Dominum, & obſervare mandata ejus, & teſtificationes, & præcepta ejus in toto corde ejus* (13), *& tota anima, ſtatuere omnia verba teſtamenti iſtius ſcripta in libro iſto. Et tranſivit omnis populus in teſtamentum, quod diſpoſuit rex ex libro. Et mandavit rex Helchiæ ſacerdoti magno, & ſacerdotibus ſecundariis, & cuſtodientibus ephod, ut ejicerent de domo Domini omnia vaſa quæ fecit ad Baal & Aſera* (14), *& omni militiæ cæli: &*

com-

NOTÆ.

1 Ita Græc. Ἀχικάμ. Sabat. legit *Abican*, ut in Vulg.

2 Gallandius corrigit ex Græco Alex. Cod. *Filii Thecue, filii Aras* &c.

3 *Dicite viro, qui miſit vos ad me: Hæc dicit*. Sabat.

4 Ut in Græco, ἐπὶ τὸν τόπον τοῦτον. Vatic. & Sabat. *In loco iſto*.

5 *In illo*. Sabat.

6 *In ſtuporem*. Id.

7 Apud Sabat. *Ego colligam .... & colligeris ad ſepulcrum tuum in pace, & non videbunt &c.* Gallandius corrigit, *adducam te*; ſed retinendum *abduco*; id eſt, *abduco te e loco afflixionis ad patres tuos*.

8 Gallandius adjicit *non* ex Græco, cum Sabat.

9 Cum Græco, ἐπάγω. Sabat. *inducam*.

10 *In illam*. Vatic.

11 *Quod inventum eſt*. Id. cum Sabat.

12 Τοῦ πορεύεσθαι, in Græco. *Ut irent ... & obſervarent* &c. apud Sabat. Hic, ut ſæpe alias, litteræ inhæret Lucifer. *Galland.*

13 *Corde ſuo ..... ſtatuerent*. Sabat.

14 Haud mendoſe, ut notat Gallandius. *Aſherah* Sidoniorum numen aliquod fuiſſe probat Seldenus ſyntagm. 2. cap. 2. de Diis Syris; idque confirmat Beyerus in additamentis ad librum Seldeni; vel *Aſherah* ſimulacra lignea ſignificat, Aſthoreth Sidonio numini dicata, uti ibidem Seldenus

ipſe

combuſſit illa foras extra Jeruſalem in (1) incendio rivi Cedron. Et ſumſit cineres illorum, & ſparſit in rivum, & abiit in Bethel. Et combuſſit ſacerdotes quos conſtituerant reges Judæ (2), ut incenderent excelſis civitatum Juda, & circa Jeruſalem, incendebant Baali, & ſoli, & lunæ, & omni militiæ cæli. Et extulerunt de domo Domini foras extra Jeruſalem in (3) rivum Cedron, & extenuavit cinerem, & projecit in monumentum filiorum plebis: & extraxit filios illorum, qui erant in domo Domini, quorum mulieres officiabantur ibi ad ſtolas: & introduxit omnes ſacerdotes ex civitatibus Juda, & coinquinavit ſancta, ubi incendebant ſacerdotes Agabæ (4) uſque de Roſabe; & detraxit excelſos illorum. Et infra: *Et coinquinavit Pbem (5) quod erat in Cepenam,* Ibid. 10. *quoniam perduxerunt (6) quiſque filium ſuum & filiam ſuam in igne Moloch: poſuerant (7) reges Juda ſoli ab introitu domus (8) Domini ad paſtorium, quos poſuit tres equos (9), qui in Faradin & fontem ſolis combuſſit in igne in domo domus, quam ædificaverant reges Iſrael excelſo illi Baal, & omni militiæ cæli: & ſacraria (10) erant ſupra ædificia ſuperiorum, Achas quæ fecerit rex Juda, & ſacraria quæ fecit Manaſſes in duobus ædificiis domus Domini, detraxit rex, & expulit illa inde, & projecit cineres illorum in rivo Cedron:*

&

NOTÆ.

Ipſe animadvertit. Mendum orthographicum ſolummodo ineſt, & *Asberab* vel *Asbera* ſcribendum.

1 *In convalle Cedron*. Sabat. *In incendio* tamen recte legitur, pro loco, ubi mortuorum cadavera cremabantur. *Galland.*

2 *Juda*, & *in excelſis*. Sabat.

3 Εἰς τὸν χειμάῤῥουν. Græc. *In convalle* apud Sabat. qui omittit *extra*.

4 Error profecto typographi: corrige *de Gabaa uſque Berſabee* cum Sabat., qui præterea legit *deſtruxit* pro *detraxit*.

5 Corrigo in hac voce Luciferum: reſcribendum enim, *Pheth*, *quod erat in Gebenam*, aut *Gebennam*, *Gebennom*, *Gebenennom*. Nimirum his nominibus donatur ea vallis. Et legebat Lucifer τὸ φοθ τὸ pro Τοφεθ τό, quod habet editio Complutenſis. *Cotel.* lib. 2. Conſtit. Apoſtol. cap. 22.

6 *Perduxerat*, & *in ignem* apud Sabat.

7 Hæc partim corrupta vitio librarii, partim diverſa, & ignoto e fonte hauſta, ita lege ex Sabat. *Abſtulit quoque equos, quos dederant reges Juda, ſoli in introitu templi Domini juxta exedram Nathanmelech eunuchi, qui erat in Pharurim: currus autem ſolis combuſſit igni.* Hunc locum ita corrigit Coteleriu Tom. 1. PP. Apoſtol. in not. 27. lib. 2. Conſtit. Apoſtolic. cap. 57. *Et depoſuit equos quos poſuerant reges Juda ſoli ab introitu domus Domini ad paſtophorium Nathan regis eunuchi, qui in Pharurim (vel Faruadim). Et fontem ſolis combuſſit in igne.* Aut: *Et combuſſit equos quos poſuerant reges Juda ſoli ab introitu domus Domini ad paſtophorium, quod poſuit regis eunuchus, qui in Pharurim &c.* (*Nathan* enim nomen proprium ſignificat *poſuit*). In Græco: Καὶ κατέκαυσε τοὺς ἵππους οὓς ἔδωκαν βασιλεῖς Ἰούδα τῷ ἡλίῳ ἐν τῇ εἰσόδῳ οἴκου κυρίου εἰς τὸ γαζοφυλάκιον Ναθὰν βασιλέως τοῦ εὐνούχου ἐν Φαρουρὶμ· καὶ τὸ ἅρμα τοῦ ἡλίου κατέκαυσεν πυρί. Bochartus in Hieroz. legit κατέκαυσε ἵππους. Γαζοφυλάκιον verti poteſt *paſtophorium*, ut vetus Scholiaſtes annotat ad Ezech. XI. 17., aut *exedram*, ut Hieronymus ibidem obſervat; hinc librarii error in Lucifero, ubi *paſtorium* pro *paſtophorium*: pro ἅρμα vero, id eſt *currum*, Lucifer legit νᾶμα, *fontem*: & alii legunt in Græco, ἐν πυρί, *in igne*, ut Lucifer ipſe.

8 Ut in Græco, οἴκου.

9 *Equas*. Vatic.

10 Et hæc apud Sabat. diverſa: *Altaria quoque, quæ erant ſuper tecta cænaculi Achaz, quæ fecerant reges Juda, & altaria, quæ fecerat Manaſſes in duobus atriis templi Domini, deſtruxit .... in torrentem*

Ce-

& excelſos (1) *quæ fecerant a facie Jeruſalem, quod erat in dextro monte Amiſſa, quod ædificavit Salomon rex Aſtarte ſimulacro Sidoniorum, & Camas idolum, & Mulcro, ſimulacro filiorum Ammon polluit rex. Et contribulavit titulos, & implebat loca illorum oſſibus hominum: & ſacrarium quod* (2) *in Bethel excelſum quod fecit Hieroboam filius Nata, in quo fecit peccare Iſrael, & ſacrarium illud excelſum detraxit, & contribulavit lapides illius, & attenuavit in pulverem, & accendit* (3) *lucos eorum. Et reverſus eſt Joſias rex, & vidit monumenta quæ erant ibi in monte; Et ſumſit oſſa de monumento, & combuſſit ſuper ſacrarium, & polluit illud ſecundum verbum quod locutus eſt homo Dei, cum ſtaret Hieroboam in die feſto ad aram.* Quid cognoſcis, Conſtanti, factum eſſe a rege cultore Dei? & nos te idololatriam introducentem in eccleſiam quia verbo percutimus, *Contumeliam*, inquis, *mihi facit Lucifer*? eum, ſi illius fuiſſes temporis homo, gladio poſſis exſtingui, aut, ſi jam fuiſſes defunctus, etiam oſſa tua, quippe ſacrilegi, fuiſſent igni perducta ad nihilum. Ille gladio reos tanti ſceleris percutit, nos te nec verbo vulnerare decuerat? Conſpicis interea hoc etiam loco in civitatem Dei, in Domini domum, & in templum ejus introduxiſſe conſacrilegos tuos illos reges idololatriam; quam iſte exterminarit Joſias rex Deo dicatiſſimus; nec exiſtimes te tantum hoc opus implere contra Deum fuiſſe aggreſſum? Noli itaque dicere: *Si male agerem, jam in me Deus dediſſet vindictam*; ſed potius obſecro videas captum te detineri a diabolo, in ejus te degere poteſtate, ſicuti & illi reges, quorum operam Joſias perſecutus eſt rex. Cur blaſphemias exſecremur tuas, cur reſiſtamus iniquis conſpirationibus tuis, videmur tibi eſſe injurioſi: ſic & Judæis, quorum imitatores eſtis, videbantur contumelioſi, ſuperbi ſanctiſſimi prophetæ, beatiſſimique apoſtoli. In libro
Amos vii. 10. Amos prophetæ: *Et miſit*, inquit, *Amaſias ſacerdos in* (4) *Bethel ad Hieroboam regem Iſrael, dicens: Conventum facit adverſum me* (5) *Amos in media domo Iſrael: non poterit terra ſufferre verba ejus. Propter* (6) *quod hæc dicit Amos: In gladio morietur Hieroboam, Iſrael autem captivus ducetur a terra ſua. Et dixit Amaſias ad Amos: Vade* (7), *diſcede in terram Juda, & ibi commorare, & ibi prophetabis. In Bethel autem jam* (8) *non adjicies prophe-*

NOTÆ.

Cedron. Græc. pro *templi* habet *domus*, ut in noſtra edit.

1 Ita rurſum Sabat: *Et excelſa, quæ erant in Jeruſalem ad dexteram partem montis Amiſſa, quæ ædificaverat .... & Chamos idolo*. Gallandius pro *Mulcro* legendum ait *Molocho*; ego potius *Milchon* ſcripſiſſe Luciferum ſentio, ut vertit Theodotion; unde facilior librarii error.

2 *Quod erat*. Sabat. ſed *erat* abeſt etiam a Græco.

3 *Incendit*. Vatic. Κατέκαυσε, in Græco.

4 Verſ. Ant. *Sacerdos Bethel .... Congregationes facit contra te Amos in medio domus .... ſuſtinere omnes ſermones* &c.

5 *Adverſum te*. Vatic. & Sabat.

6 Cum Græco, διότι. Verſ. Ant. *Hæc enim .... de terra ſua*.

7 Verſ. Ant. *Qui vides, egredere, recede .... & ibi vive* &c. quæ a librario per incuriam omiſſa autumat Gallandius; quis tamen id certo affirmet?

8 Verſ. Ant. habet *ultra* pro *jam*, & *domus regni*, omiſſo *erit*.

1 Pro-

phetare, quia ſanctificatio regis eſt, & domus regni erit. Et reſpondit Amos, & dixit ad Amaſiam: Non eram propheta (1), *neque filius prophetæ ſum ego, ſed paſtor eram caprarum vellicans, & aſſumſit* (2) *me Dominus de ovibus: & dixit ad me: Vade prophetare in plebem meam Iſrael. Et nunc audi verbum* (3) *Domini: Tu dicis: Non prophetabis in Iſrael, & non congregabitur in domo Jacob. Propter hoc* (4) *hæc dicit Dominus Deus: Uxor tua in civitate proſtabit, & filii tui & filiæ tuæ gladio decident, terra tua funiculo metebitur, & tu in terra immunda morieris, Iſrael autem captivus ducetur a terra ſua* (5). Cum hæc eſſe facta videris ab eo, qui veritatem & correptionem populo ſuo erranti voluerat nuntiari, cur dicas nos inſolentes, cur contumelioſos, quia quæ ſunt erratico tibi vera dicamus? quia non tuam audiamus vocem dicentem, *Nolite credere ſicuti crediderunt patriarchæ, prophetæ, apoſtoli, ac martyres, ſed credite quomodo tradiderit Arius?* In quibus rebus apud te ſuperbi invenimur? niſi in hoc quod ſacrilegia tua exſecremur, præceptaque tua ut gladios atque venena vitemus. Non hoc factum a nobis eſt primum: omnes illi, qui jam Deo placuerunt hanc tenentes fidem, quam nos prædicamus, iſtud fecerunt; nemo mortem timuit ſuſcipere pro Deo ex ejus ſervis, nemo famulorum ejus cogitavit tormentorum genera quæ a vobis inferuntur tyrannis, ſed illius præcepta ante oculos habuit. Sic Tobias glorioſus præcipuus invenitur factus apud Dominum, dum non comperditi tui regis timet edictum, ſed ſolum totum potentem Deum. Hæc ita eſſe ipſi crede Tobiæ dicenti: *Ubi* (6) *venit Sennacherim rex, de Judæa fugiens* Tob. 1. 11
propter defenſionem quam fecit ex illis Dominus, propter blaſphemias illius quæ blaſphemavit, & occidit in ira ſua multos ex filiis Iſrael: ego autem corpora illorum involabam, & ſepeliebam: & (7) *renuntiatum eſt regi, quoniam ſepelio, & quærebat ut occideret me. Ego autem fugi, & direpta eſt omnis ſubſtantia mea, & nihil mihi remanſit plus quam uxor mea Anna, Tobias* (8) *filius meus. Et* (9) *contigit poſt dies quadraginta quinque, occiderunt regem illum*

filii

NOTÆ.

1 *Propheta ego, neque filius prophetæ: ſed paſtor vellicans ſycamina.* Ead.

2 *Et tulit .... ex ovibus: & dixit Dominus .... & prophetiza ſuper populum meum* &c. Ead.

3 *Sermonem .... Noli prophetare ſuper Iſrael, & ne congreges audientes contra domum Jacob.* Ead.

4 *Propterea .... Dominus: Uxor .... fornicabitur .... in gladio cadent, & .... dividetur .... de terra* &c. Ead. In Græco, καταμετρηθήσεται, *dimenſurabitur*, cum Lucif. *metetur*.

5 *In terram ſuam* legit Sabat. hic.

6 Verſ. Ant. *Quos occidiſſet Sennacherim rex .... Dominus cæli de illo, ob blaſphemias illius, multos enim filiorum Iſrael occidit in ira ſua. Ego corpora illorum involvebam: & quærebat illa rex, & non inveniebat.* Hæc autem ex Lucif. *quæ blaſphemavit*, & *involabam*, ferme cum Mſ. Regin. Svec. *quibus blaſphemavit*, & Germ. *occulte auferebam*, apud Sabat. Idem legit *Sennacherib* in Lucifero.

7 Sabat. habet: *quia ſepeliebam*. Verſ. Ant. *Et renuntiatum eſt illi quoniam ego ſepeliebam illos .... me occidere*. Mſ. Germ. *regi*. Græc. ἔθαπτον, *ſepelio*, uti Lucif.

8 *Et Tobias*. Verſ. Ant. *Uxor Anna* legit Sabat. omiſſo *mea*.

9 Verſ. Ant. *Et contigit dum laterem .... duo filii ſui, & fugerunt in montem*

Ara-

filii ejus, & regnavit Arcedonoſſar filius ejus pro eo illic. Et (1) *cum veniſſem in domo mea, & reddita eſt* (2) *mihi uxor mea Anna, & filius meus* Ib.d. ii. 1. *Tobias: In Pentecoſte die feſto noſtro, qui eſt ſanctus ex* (3) *ſeptimanis, factum eſt mihi prandium bonum, & diſcubui ut pranderem; & poſita eſt mihi menſa, & vidi pulmentaria quamplurima, & dixi Tobia filio meo: Vade & adduc quemcumque pauperem inveneris ex fratribus noſtris qui ſunt captivi in Ninive, qui tamen in mente habent* (4) *Deum in toto corde ſuo; hunc adduc, & manducet pariter mecum hoc prandium: ecce ſuſtineo te fili, donec venias. Et exiit* (5) *Tobias inquirere aliquem pauperem captivum ex fratribus noſtris, & reverſus dixit mihi, Pater. Et dixi: Quid eſt fili? Et dixit mihi: Ecce unus de natione noſtra occiſus laqueo circumdato, projectus eſt. Et exii relicto prandio meo, antequam aliquid ex illo guſtarem; &* (6) *tollo illum de platea in unum locum apud me, donec ſol occideret, ut illum ſepelirem: & reverſus lavi, & manducavi prandium meum cum luctu; & rememoratus ſum ſermonum prophetiæ Amos, quos* (7) *locutus eſt in Bethel, dicens: Convertentur dies feſti veſtri in luctum, & omnia cantica veſtra in lamentationem: & lacrymatus ſum. Et poſtquam ſol occidit, abii & fodi, & ſepelivi illum: & omnes proximi mei deridebant me dicentes: Quomodo non timet hic homo? jam enim inquiſitus eſt hujus rei cauſa ut interficeretur, & fugit,* (8) *& iterum ſepelire cœpit mortuos.* Cum conſpicias itaque Dei ſervos non veſtram crudelitatem tyrannorum ſemper timuiſſe, ac nunc timere poſſe, ſed præcepta cogitaſſe Domini ac cogitare, quomodo tu nos dignaris petulantes judicare? nempe quia faciente Deo tuam calcemus ut lutum potentiam: hoc non faciunt vires noſtræ, ſed tribuit illius miſericordia, quem exſecrari dignaris in nobis. Dicit Deus ad Ezechielem prophe-
Ezech. ii. 3. tam: *Fili hominis, mitto te ad domum Iſrael, quia amaricaverunt* (9) *me ipſi,*

NOTÆ.

Ararath. Et regnavit poſt eum Archedonaſſar ..... pro illo. Mſ. Germ. hæc cum Lucifero: *Et contigit ut poſt dies quadraginta & quinque occiderunt regem illum filii ipſius.*

1 Fere cum Græco: Ὅτε δὲ κατῆλθον εἰς τὸν οἶκόν μου, ἀπεδόθη &c. Verſ. Ant. poſtquam quædam alia adjecit, quæ omittit etiam Vulgata: *Et deſcendi in Ninive in domum meam.*

2 *Reddita eſſet.* Vatic.

3 Cum Mſ. Germ. *a ſeptimanis.* Verſ. Ant. *In Pentecoſten .... a ſeptem annis; & .... pulmentaria complura.*

4 Ita Mſ. Germ. ubi *& manducet.* Verſ. Ant. *Habet ...., ut manducet pariter nobiſcum.* Sabatier. legit *habet* etiam in Lucifero.

5 Hæc cum Mſ. Germ. *& exiit Tobias inquirere;* cum Græco, ὃς ἐκ τοῦ γένους ἡμῶν, *unus de genere noſtro.* Verſ. Ant. *Abiit Tobias quærere .... & ego dixi .... & ait mihi ..... unus ex fratribus noſtris .... projectus jacet in publico. Et exſilivi .... quicquam ex illo &c.*

6 Convenit cum Mſ. Germ. *& tollo illum de platea in unum locum apud me.* Verſ. Ant. *& ſuſtuli illum .... in domum &c. Suſtuli* etiam in Lucif. legere Sabat. videtur.

7 Verſ. Ant. *Quod locutus eſt in Bethlem .... omnes dies &c.*

8 *Et perdidit ſubſtantiam ſuam,* additur in Verſ. Ant. quæ tamen abſunt etiam a Græco. *Occideretur* pro *interficeretur* habet eadem.

9 Id eſt, *ipſi me exacerbarunt, & exaſperarunt, me amarum erga ipſos reddiderunt.* Sæpenumero hoc verbo utitur, etiam in participio, ut ſequitur paullo inferius: *Quoniam domus amaricans eſt.* Til.

1 *Su-*

Google

ipſi, & patres eorum uſque in hodiernum diem. Et dices ad illos: Hæc dicit Dominus: Si audierint aut trepidaverint quoniam domus amaricans eſt, & cognoſcent quoniam propheta es tu in medio eorum: & tu fili hominis ne timueris eos, neque trepidaveris a facie eorum, quoniam eſſuriabuntur, & concurrent ſuper te in circuitu, & in medio ſcorpionum tu inhabitas; ſermones eorum ne timueris, & a facie eorum ne trepidaveris, quoniam domus amaricans eſt: & loqueris verba mea ad eos, ſi forte audierint vel expaverint, quoniam domus amaricans eſt. Contumaces videmur tibi, ut iſte Deo ſoli dicatus videbatur propheta illis, quorum tu tenebras ſequeris; nempe hinc Ezechiel propheta apud Judæos coapoſtatas tuos contumax, hinc ſuperbus regibus videbatur Iſrael, quia Domini impleret mandata, qui eiſdem loqueretur quæ præcepiſſet eum loqui Deus. Recte nos ſuperbos appellas, nos, per quos omnia præcepta ſua voluit ad populorum credentium perferri notitiam: recte, inquam, inſolentes deſignas nos Dei antiſtites, ſi nos ea tibi dicamus, quæ voluerit Deus dici ad vos. Odis amantes te, perſequeris bene tibi cupientes, ſed non metuere poſſumus frendores carnificinæ tuæ. Audis etenim Dominum dicere: *Et tu fili hominis ne timueris eos, neque trepidaveris a facie eorum, quoniam eſſuriabuntur, & concurrent ſuper te (1), & in medio ſcorpionum tu habitas: ſermones eorum ne timueris, a facie eorum ne trepidaveris, quoniam domus amaricans eſt.* Non, inquam, poſſumus metuere minas imperii tui, quia nullæ ſunt vires tuæ ſeorpiaces (2) adverſum nos, quos Dei virtute regi cernas, quorum eſſe defenſorem ac protectorem Deum advertas. Non itaque ceſſabimus tibi Domini ingerendo præcepta, illi ſolimet uni ſervantes timores, qui dicit: *Fili hominis ingredere ad domum Iſrael, & loquere ſermones meos ad eos, quoniam non ad populum alti ſermonis tu mitteris ad Iſrael, neque ad populos multos altæ vocis aut aliæ linguæ, neque graves qui ſint in lingua, quorum non audies ſermonem: & ſi ad tales miſiſſem te, illi forſitan audiſſent ſermones tuos: domus autem Iſrael nolent (3) audire te, quoniam nolunt audire me, quoniam tota domus Iſrael contentioſi (4) ſunt, & duri corde. Et ecce dedi faciem tuam potentem adverſus facies eorum, & conſtantiam tuam confortabo adverſus contentionem eorum, & eris ſemper firmior petra, ne timueris ab eis, neque expaveris a facie eorum, quoniam domus amaricans eſt.* Metuere te quis poterit noſtrum, quos videas potentia Dei ſolidatos atque firmatos ad tuam contumaciam retundendam fixo gra-

Ibid. 6.

Ib. III. 4.

du

NOTÆ.

1 *Super te in circuitu*. Vatic. uti paullo ſuperius, ubi *inhabitas ..... & a facie*, pro *habitas ..... a facie*.

2 Haud recte Gallandius corrigit, *ſcorpii tu es*; nec Tiliana editio habet *ſcorpiace es*, ſed *ſcorpiaces*, id eſt *vires tuæ ſcorpiaces*; ubi melius legerem *ſcorpiacæ*, i. e. *ſcorpio ſimiles*, qui latenter, ſed graviter ferit: ſed Lucifero non inſolens eſt nova procudere nomina.

3 Ut in Græco, μὴ θελήσουσιν. Sabat. *nolunt*.

4 Item cum Græco, φιλόνεικοί εἰσι, & σκληροκάρδιοι. Apud Sabat. *Contentioſa eſt, & duro corde.*

du ſtare contra tuam rabiem, immobiles ut ſaxa mole ſolent robuſta æquor contra tumidum? Hinc nos judicas hoſtes tuos, quia te urgeamus Dei fieri ſervum ex ſcorpione. Nunc etenim unum te eſſe ex ſcorpionibus non (1) poterit dubitari ex illis, dictum de quibus audi-
Ib. II. 6. ſti prophetæ a Domino: *Et tu fili hominis ne timueris* (2), *neque trepidaveris a facie eorum, quoniam eſuriabuntur, & concurrent ſuper te in circuitu, & in medio ſcorpionum tu habitas.* Hinc tibi injurioſi ſumus, quia videas te a nobis ſcorpium vocari. Si non te eſſe ſcorpium dixiſſet Deus, merito me diceres contumelioſum: nunc vero actibus te tuis manifeſtas eſſe ſcorpium, & es fruſtra clamitans contumeliam te pati a nobis. Deus te ſcorpium eſſe dicit, & mihi iraſceris cur te eo vocem nomine? Quæ hæc contumelia eſt, ſi dicatur tibi: *Niſi te verteris ad Deum, eris ſemper unus ut nunc es ex ſcorpionibus, ex vaſtiſſimis unus inimicis Dei?* Percurre reliqua Ezechiel prophetæ, & aude me dicere inſolentem,
Ib. III. 16. ſuperbum, contumelioſum, contumacem. *Et factum eſt verbum Domini ad me dicens: Fili hominis, ecce dedi te ſpeculatorem domus Iſrael, & audies de ore meo ſermonem, & comminaberis eis a me in eo quod dicam ad ſceleratum: Morte morieris: & non diſtinxiſti illi, neque locutus es, ut diſtingueres ſcelerato avertere a viis ſuis, ut vivat, ille ſceleratus in injuſtitia ſua morietur, & ſanguinem ejus de manu tua inquiram: & tu ſi diſtinxeris ſcelerato; & non averſatus fuerit ab ſcelere ſuo, & via ſua, ſceleratus ille in injuſtitia ſua morietur, & tu animam tuam liberabis: & in eo, in quo adverſatur juſtus a juſtitiis ſuis, & faciet delictum: & dabo tormentum in facie ejus, ipſe morietur, quoniam non diſtinxiſti illi, & in peccatis ſuis morietur, eo quod non ſint in memoriam juſtitiæ ejus, & ſanguinem ejus de manu tua exquiram: tu autem ſi diſtinxeris juſto ne derelinquat* (3), *& ipſe non derelinquat, juſtus ille vivens vivet, quoniam diſtinxiſti illi, & tu animam tuam ſalvabis.* Quid, Conſtanti, dicis ad hæc? tacendum ne ſacerdotibus Dei erit, & mandata celare divina eis? An dignum eſt aperire tibi cuncta præcepta Domini? omnem voluntatem perferemus ne Dei ad vos nobis commiſſos? an eam ad noſmet jugulandos vobis fraudabimur? Sanguinem etenim tuum dicit Dominus requiſiturum a me: quinimmo ſi non obedieris Deo, cujus nos tibi ingerimus divina monita, tu in tuo morieris ſceleratus ſcelere, & a nobis jam non requiretur ſalus animæ tuæ; quoniam quidem minis tuis non fuerimus territi, ſed ſolum timuerimus eum, qui præter ſe neminem mandarit timendum; quoniam quidem ut temet eriperes a nefandis ſemitis tuis, in (4) nomine Domini Dei convenirenus. Ne tibi imperatori viderer (5) facere contumeliam, quid me

ſge-

NOTÆ.

1 *Non poteris.* Vatic.

2 *Eos* addit ſupra.

3 *Delinquat*, utroque in loco apud Sabat. Forte mendum ineſt edit. noſtræ.

4 Hæc de conventibus Mediolanenſis Concilii, queis Lucifer interfuit, recte poſſunt intelligi.

5 Forte *videremur*, ut ſuperiori convenire.

agere oportuit tempore, quo te judico natum ad nos Dei ſervos a via vertendos veritatis ? Cum (1) in Nabuchodonoſor Holofernem virtutis ſuæ principem miſiſſet, & Jeruſalem obſideret, quid orat Judith Deum ? nempe ut deſtrueret inimicos Iſrael. Numquid dixit, *Cuſtodi inſurgentes adverſus domum tuam? Domine Deus patris mei Simeon, qui (2) dediſti gladium in ultione alienigenarum, qui violaverunt vulvam virginis in coinquinationem, & denudaverunt femur in conſummationem, & coinquinaverunt matricem in improperium: dixiſti enim: Non ſic erit, & feciſti; propter quod (3) dediſti principes eorum in occiſionem, & torum eorum qui accepit dilectam in ſanguinem, & percuſsiſti ſervos ſuper potentes, ſuper thronos eorum: & dediſti mulieres eorum in prædam, & filias in captivitatem, & omnem (4) prædam in diviſionem filiorum dilectorum, qui zelaverunt zelum tuum, & abominaverunt (5) coinquinationem generis tui, & invocaverunt te in adjutorium tuum: Deus meus exaudiet me viduam. Tu enim feciſti priora (6) eorum cum illis, & illa poſtea, & nunc, & quæ ſupervenientia. Omnes enim viæ tuæ paratæ, creatura (7) tua in providentia. Ecce enim Aſſyrii repleti ſunt in virtute ſua, & exaltati ſunt in equo & aſcenſore, & gloriati ſunt in brachio peditum, ſperaverunt in clypeis, & tenſo arcu (8), & fundibulis (9), & neſcierunt quoniam tu es Dominus, qui (10) conteres bella, Dominus nomen eſt tibi. Tu (11) projice illorum vires, æterne, contere illorum plenitudinem* Judith 11.

vir-

NOTÆ.

niremus reſpondeat. *Galland.* Sed alia illi interpunctio: *Conveniremus, ne tibi videror &c. Quid agere &c.*

1 *Cum enim.* Latin. recte.

2 Verſ. Ant. *Cui dediſti in manu gladium in ultionem . . . . . in coinquinatione . . . . femur in confuſione . . . . in improperio . . . . . pro quibus egerunt in ſanguine virginis, & dediſti . . . . . & torum ejus, qui recepit . . . . & præpoſuiſti ſervos . . . . ſuper ſedes &c.* Mſ. Germ. *Qui dediſti ei gladium . . . . . in improperium . . . . . propter quod &c.* Mſ. Corb. in plurali, *percuſſerunt ſervos*. Græc. ἐπὶ θρόνους αὐτῶν, *ſuper thronos eorum*: hæc cum Lucif. Sabatierius legit: *Dediſti ei gladium in ultionem . . . . propter* (omiſſo *quod*) *dediſti &c.*

3 Tiliana lectio corrupta hic dicitur a Gallandio, qui autumat ita ab auctoribus Lugdunenſis Biblioth. PP. fuiſſe exſcriptam: *& feciſtis: propter*. Sed vel pro arbitrio *feciſtis* ſcripſere, vel mendum typographo excidit; germana enim Tilii lectio hæc eſt, quam præ manibus habeo; *& feciſti: propter quod*, addito *quod* ex correctionibus ad calcem editionis Tilianæ ſubjectis.

4 Verſ. Ant. *Omnia ſpolia . . . . . & abominati ſunt . . . . . ſanguinis ſui . . . . . in adjutorium ſibi: Domine . . . . . exaudi &c.* Mſ. Corb. *omnem prædam* cum Lucif. Sabat. quoque habet *exaudi* pro *exaudiet*.

5 Pro *abominati ſunt*. Til. ut in Verſ. Ant.

6 *Priora eorum cum illis*; cum Mſ. Germ. *& illa poſtea, & nunc, & quæ ſupervenientia*, cum Græco: Καὶ τὰ μετέπειτα, καὶ τὰ νῦν, καὶ τὰ ἐπερχόμενα. Verſ. Ant. *Priora illorum, & poſteriora, & nunc quæ futura ſunt*, additis aliis quæ ex parte deſunt etiam in Vulgata.

7 Verſ. Ant. *Et judicia tua*. Mſs. Germ. & Pech. cum Lucif. *creatura tua*. Sabat. legit in Lucif. *creaturæ tuæ*.

8 Contendit hic Gallandius legendum eſſe, *& gæſo, & arcu*; ſed potior nobis lectio eſt Verſ. Ant. quæ cum Lucifero congruit.

9 *Fundibalis*. Verſ. Ant.

10 Cum Mſs. Germ. Pech. Corb. ex Sabat. Verſ. Ant. *Conteris . . . . Dominus enim*.

11 Mſ. Germ. cum Lucif. *Fruſtrare ſancta tua . . . . tabernaculum requietionis tuæ, & nominis honorifici tui, apprehendere &c.*

virtute tua, & debilita eorum tenacitatem in ira tua: cogitaverunt enim fruſtrare ſancta tua, coinquinare tabernaculum requietionis tuæ, nominis honorifici tui, apprehendere ferro cornu altaris tui. Reſpice in (1) *faſtigio eorum: da in* (2) *manu mea viduæ quam cogitavi virtutem, & percute* (3) *os eorum labiis perſuaſionis meæ in principe, & principem ſuper ſervum ſuum: quaſſa ſubſtantiam ejus in manu viduæ* (4). *Non enim in multitudine virtus* (5) *tua, ſed nec potentia neque datum tuum in fortibus; ſed humilium es Deus, infirmorum adjutorium, infirmorum ſuſceptor, deſperatorum ſalvator, etiam* (6) *Deus patris mei, & Deus hereditatis Iſrael. Domine dominator cælorum & terræ, creator aquarum, rex totius creaturæ, exaudi obſecrationem meam, da* (7) *verſutiam & ſuaſionem in vulnere, & in livorem eorum, qui adverſus teſtamentum & domum ſanctam tuam, & vertices Sion, & domui retentionis filiorum tuorum cogitaverunt* (8) *dura facta ſuper omnem gentem & tribum omnem. Sciant* (9) *quia tu es Deus univerſæ poteſtatis & virtutis, & non eſt alius defenſor generis Iſrael præter te.* Quid ad hæc prudens mens tua ſentire dignabitur? Numquidnam poteris dicere poſt hanc Deo Juſam contra religionis hoſtes obſecrationem, quod enim nos malo ordine te contra nitamur, quia dicamus tibi, *Aut corrige vias tuas pravas, & noli tibi in imperii tui placere potentia, aut curvate ad nihilum te eventurum?* Quid aliud nos hodie facimus Dei ſervi, ejus dominationis ſervitudinis ſacerdotes, niſi quæ fecerunt illi, quorum cupimus inveniri imitatores? Puto etenim dignum eſſe non derelinquere populos nobis commiſſos in tanta hac a te illata perſecutione, ſed eos hortari, quod (10) enim

NOTÆ.

Verſ. Ant. *Contere virtutem illorum, Deus æterne; comminue multitudinem illorum in virtute tua, confringe poteſtatem .... cogitaverunt enim contaminare .... & coinquinare .... requiei nominis majeſtatis tuæ, & dejicere* &c.

1 *In ſuperbiam*, Verſ. Ant. quæ addit, *& mitte iram in capita illorum*. *In faſtigia*, Mſs. Germ. & Corb.

2 Cum Græco, ἐν χειρί μου. Verſ. Ant. *In manum meam*.

3 Græc. hæc cum Lucif. [illegible] Mſ. vero Pech. *at eorum*, ut præfert Tilliana editio in correctionibus ad calcem ſubjectis, quod Gallandius non animadvertit. Verſ. Ant. *Et percuties eos ex labiis ſuaſionis meæ, principem*, &c.

4 *Ut ſciant omnia regna, quoniam tu es Deus*, addit Verſ. Ant.

5 Cum Mſ. Pech. *virtus tua, ſed nec potentia*: cum Germ. *infirmorum ſuſceptor*. Verſ. Ant. *Tua eſt, neque in potentia, nec .... in fortibus prævalet .... & infirmorum adjutor, & humilium ſuſceptor*, &c. *Prævalet* abeſt a Græco, uti a Lucif.

6 Ita in Græco, ναί, ὁ Θεὸς τοῦ πατρός μου. Cetera cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. quæ aliter interpungit cum Sabatierio. *Itaque Domine Deus .... tu exaudi* &c.

7 Græc. fere cum Lucif. in his: [illegible] &c. Verſ. Ant. *Et da verſutiam in ſuaſione, & vulnus, & livorem eorum, qui ſunt adverſus teſtamentum tuum .... & domum poſſeſſionis .... qui cogitaverunt dura. Inſpice & fac ſuper omnem gentem & omnem tribum ſcientiam*.

8 Gallandius ſcribit, *hæc vitiata eſſe procul dubio ab inſcitia librarii, & ita reformanda ad Græc. Vatic. Cogitaverunt dura. Et fac* &c. propius Verſ. Ant.

9 Verſ. Ant. *Ut ſciant quoniam*.

10 Forte, *quod cum potens ſit Deus, cujus ſumus, nos* &c. Galland. ſed Lucifero

enim potens ſit cujus ſumus nos eripere de inimicorum ſuorum manibus, non eſſe te metuendum hoſtem. Dei domus; advertendum quod ſis nihil; quia videlicet noſter Deus ac Dominus omnia potens ad nihilum redacturus ſit omnia contra ejus domum inſtituta impia tua conamina. Quæ hic tibi injuria fit a nobis? quæ ingeritur Imperatori Romano contumelia ab antiſtitibus Dei vivi, ſi ut aut vitam æternam habeas rogaris, aut dicatur tibi, propterea quod contra Dei ſuſceperis arma domum, niſi te correxeris, ingenti exitio ſis interiturus? Qua enim de re tibi cunctorum Dei domus inimicorum profitemur interitum? niſi ut, aut metu Dei territus temeritatem, aut cum te mecum in æternum eſſe feceris (1) puniturum, nos ſecuri ex omni triumphemus parte; quia & tuus ſanguis a nobis non poſſit a Deo requiri, & quia interitum adverſariorum eccleſiæ ejus viderimus. Perſevera denique in hac tua injuſtitia, & invenies quæ te pro tantis conſequuntur (2) meritis. *Superbia inflatus eſt*, inquis, *Lucifer*; quia vera tibi dicat. Quod me jubebas facere tempore iſto, quo tu antichriſti præcurſor ad nos interficiendos arma contra Dei levaſti domum? tempore quo exſtitiſti unici Filii Dei negator? Tacerem, ne & contra lupum venientem ad Dei vaſtandum gregem ſinerem? An dignum fuiſſe cenſes obviam paſtores tibi iremus ficos paratos faſcibus ad nos mittere nobiſcum (3) commiſſos trucidandos? Magnalium fuerat ſatis, ut mulier iſta Deo cupiens placere Judith manu interimeret ſua hoſtem, & nos ne quidem verbo tibi a Domino reſtitiſſemus inſtituti paſtores? Dicit Dominus in Evangelio: *Paſtor bonus animam ſuam ponit (4) pro ovibus; qui (5) mercenarius eſt, & non eſt paſtor, cujus non ſunt oves propriæ, videt lupum venientem, & relinquit oves, & fugit; & lupus rapit illas & diſpergit, quoniam (6) mercenarius eſt, & non pertinet ad eum de ovibus.* Quid itaque nobis erat gerendum, ne tibi contumelioſi exſtitiſſe videremur? Cognovimus te lupum, vidimus ad oves te tetendiſſe Domini manus, conſpeximus te uno tempore conatum laniare cunctos Domini invocantes nomen. Numquidnam fuerat dignum non paſtores ſed mercenarios exhibere nos? Pe- Io. 10. 11.

NOTÆ.

ſeno frequens eſt [illegible] quod enim pro *quia*; quo in loco ſenſus eſt, *ſed nos hortari*, *quia potens &c. non eſſe te metuendum &c.* ad mentem vero Gallandii ita legendum præterea eſſet: *ſed nos hortari*, *quod*, *cum Chriſtus non eſt timendus &c.*

1 *Semper eris puniendum*. Galland. minus recte; ſenſus enim eſt, *cum jam in æternum damnatus eris ſua culpa &c.*

2 *Conſequentur*. Lat. & Galland. *Conſequuntur*. Til. Vel *conſequitur pœna*.

3 Illud *nobiſcum* importunum videtur, aut legendum *nobiſmet commiſſos*, aut *nobiſcum transfugandos*. Galland. ſed correctio ad calcem editionis Tilianæ habet, *nobiſmet nobiſcum commiſſos*, id eſt, *inter nos diſcordes*.

4 Græc. [illegible] Verſ. Ant. *dat*.

5 *Mercenarius autem*, & *qui non eſt paſtor*, ... *dimittit oves* & *eas*, & *diſperguntur oves*. Verſ. Ant. Tertull. lib. de fuga in perſec. *dereliquit*. Cypr. in epiſt. ad Cler. Carth. *diſpergit*, cum Lucif.

6 Eadem in Mſ. Cantabrig. Verſ. Ant. addit; *mercenarius autem fugit*; *quia mercenarius eſt &c.* Græc. [illegible] *mercenarius*, cum Lucif.

1 Pa-

Jo. xxi. 16. Ibid. 17. Petro dicit beato: *Paſce* (1) *agnos meos*. Et iterum: *Paſce oviculas meas*. Et tu veniens lupus vis eos, qui ſucceſſores exſtitiſſe inveniuntur beato Petro, vicem gerere mercenariorum? eos quos jampridem per Jeremiam Jer. iii. 15. promiſerat populo ſuo dicens: *Et dabo vobis paſtores ſecundum cor meum, & paſcent vos paſcentes cum diſciplina* (2): et non dixit: *Dabo vobis Conſtantium Imperatorem, qui vos poſſit in diaboli vertere prædam*. Dicas nos male agere, quia ſacrilegio tuo reſiſtamus virtute protecti Dei. Videamus quid etiam tempore, quo contyrannus tuus Antiochus perſecutor noſtræ religionis exſtitit, quid fecerint hi, qui meminerant præter Deum neminem timendum. Sed prius eſt cognoſcas, quæ ille, cui tu ſimilis es, ſcripſerit; ſic etenim poteris intelligere illos Dei ſervos, quoniam (3) nos cupimus inveniri participes, reſtitiſſe Antiochi ſacrilegio, ſicut & nos tibi Deo propitio reſiſtamus. Loquitur ſancta ſcriptura dicens in Machabæorum primo libro: 1 Mach. 1. 43. *Et ſcripſit rex* (4) *omni regno ſuo, ut eſſet univerſus populus unus, & relinquerent unuſquiſque legitima ſua. Et* (5) *receperunt omnes gentes ſecundum verbum regis, & multi ex Iſrael conſenſerunt* (6) *ſimul cum illis, & polluerunt ſabbatum. Et miſit rex libros in* (7) *manu nuntiorum Jeruſalem, & civitates Juda, ut irent poſt legitima exteræ terræ, & probibere* (8) *holocauſta, & ſacrificium, & libationem de ſanctificatione, &* (9) *contaminare ſabbata & dies ſollemnes, &* (10) *polluere ſanctificationem, & ſtatuere* (11) *delubra & idola, & immolare porcinam, & pecora communia, &* (12) *relinquere filios ſuos incircumciſos, & polluere animas eorum in omni immunditia & abominatione, ita ut obliviſcerentur legem, & mutarent juſtificationes: &* (13) *quicumque non feciſſet ſecundum verbum regis, mo-*

NOTÆ.

1 *Paſce oves meas*. Verſ. Ant. utroque in loco.

2 Dixit Lucifer *cum diſciplina*, quo *ſcientiam & doctrinam* intellexit. *La Cerda*.

3 *Quorum*. Latin.

4 Verſ. Ant. *Rex Antiochus .... relinqueret .... legem tuam*. Mſ. Alex. omittit *Antiochus*, uti Lucif. Græc. τὰ νόμιμα αὐτοῦ cum Lucif. *Relinqueret* legit etiam hic Sabatierius.

5 Verſ. Ant. *Conſenſerunt ..... regis Antiochi*. Abeſt a Græco *Antiochi*, uti a Lucif.

6 *Conſenſerunt ſervituti ejus, & ſacrificaverunt idolis, & coinquinaverunt* &c. Verſ. Ant.

7 *Per manus nunciorum in Jeruſalem, & in omnes ..... ut ſequerentur leges gentium terræ*. Ead. Mſ. Germ. convenit omnino cum Lucif.

8 Ita in Græco. Verſ. Ant. *Et probiberent & ſacrificia & placationes fieri in templo Dei*. Sabat. legit *probiberent* in Lucif.

9 Verſ. Ant. *Et probiberent celebrari ſabbatum*. Græc. cum Lucif. in quo *contaminarent* apud Sabat.

10 *Et polluerunt*. Sabat. *Et juſſit coinquinari ſancta, & ſanctum populum Iſrael*. Verſ. Ant.

11 *Statuerent & immolarent*. Sabat. Cetera conveniunt cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Et juſſit ædificari aras & templa ..... & immolari carnes ſuillas* &c.

12 *Relinquerent & polluerent*, apud Sabat. Græc. fere, Mſ. Germ. omnino convenit cum Lucif. præter additum *patrum ſuorum*. Verſ. Ant. *Coinquinari animas .... in omnibus immundis, & abominationibus ..... & immutarent omnes juſtificationes Dei*.

13 Convenit cum Mſ. S. Theod. apud Sabat. præter hoc additum *regis Antiochi*, quod ineſt etiam Verſ. Ant. in qua *feciſſent, & morerentur*.

1 Hæc

moreretur. *Secundum* (1) *omnia verba hæc miſit ſcripta univerſo regno ſuo, & fecit conſideratores ſuper populum: &* (2) *mandavit civitatibus Juda immolare per civitatem & civitatem: & congregati ſunt multi de populo ad eos* (3) *omnes derelinquentes* (4) *legem, & fecerunt mala in terra*. Et infra: Ibid 17.
Et ædificaverunt (5) *abominationem deſolationis ſuper altare, & in civitatibus Juda in circuitu ſtruxerunt aras; &* (6) *in oſtiis domorum, & in plateis incendebant: &* (7) *libros legis invenerunt, & ſuccenderunt igne conſciſſos, & apud quem inveniebatur liber teſtamenti, & ſi quis conſentiebat legi, conſtitutio* (8) *regis interficiebat eum. In* (9) *virtute ſua faciebant ad Iſrael, his qui inveniebantur in omni menſe & menſe in civitatibus; & quarta* (10) *& viceſima menſis ſacrificabant ſuper aram, quæ erat ſuper altare: &* (11) *mulieres quæ circumciderant natos ſuos, interficiebant ſecundum præceptum: ſuſpendebant* (12) *infantes a cervicibus eorum* (13), *& in domos eorum, & eos qui circumciderant eos: &* (14) *multi in Iſrael obtinuerunt, & confirmati ſunt in eis, ut non manducarent communia, & ſuſceperunt mori, ut non polluerentur eſcis, &* (15) *non profa-*

NOTÆ.

1 Hæc cum Græcn præter *miſit ſcripta*, in quo ἔγραψε, & ἐπὶ πάντα τὸν λαὸν pro *ſuper populum*. Verſ. Ant. *Scripſit omni .... & præpoſuit principes populo, qui hæc fieri cogerent*.

2 Ita etiam Græc. Verſ. Ant. *Et juſſerunt civitatibus Juda ſacrificare*.

3 Verſ. Ant. *Ad eos qui dereliquerant legem Domini ..... ſuper terram*. Vox *Domini* abeſt a Græco, ubi ἐν τῇ γῇ, *in terra*, cum Lucif.

4 *Omnis derelinquens*. Vatic. cum Græco, πᾶς ὁ ἐγκαταλείπων.

5 Cum Græco, ᾠκοδόμησαν. Cetera cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Ædificavit rex Antiochus abominandum idolum ..... Dei, & per univerſas civitates .... ædificaverunt* &c.

6 Cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Ante januas .... tura, & ſacrificabant*.

7 Ita fere in Græcn: καὶ τὰ βιβλία τοῦ νόμου ἃ εὗρον ἐνεπύρισαν πυρὶ, κατασχίσαντες. Verſ. Ant. *Libros legis Dei combuſſerunt igni, ſcindentes eos*.

8 Legit Sabat. *Secundum edictum regis interficiebant eum*, ex Verſ. Ant. in qua præterea; *& apud quemcumque inveniebantur libri teſtamenti Domini, & quicumque obſervabat legem Domini, ſecundum edictum regis trucidabant eum*. Mſ. Germ. cum Lucif. *Et ſiquis conſentiebat legi, conſtitutio regis interficiebat eum*.

9 Fere cum Græco. Verſ. Ant. *Faciebant hæc populo Iſrael, qui inveniebatur* &c. Sabatierius legit hic: *Faciebant hæc populo Iſrael*.

10 *Quinta*, Mſ. Germ. quocum in ceteris convenit. Verſ. Ant. *Quinta & vigeſima die*, & *contra altare*.

11 Sic cum Mſ. Germ. in quo *interficiebantur*. Verſ. Ant. *Circumcidebant filios ſuos, trucidabantur ſecundum juſſum regis Antiochi*.

12 *Et ſuſpendebant*. Latin. cum Verſ. Ant.

13 Legit Sabat. *A cervicibus per univerſas domos eorum: & eos, qui circumciderant illos, trucidabant*, ut in Verſ. Ant. Corrigit Latin. *Et domos eorum diripiebant*, ut in Græco, *& eos, qui circumciderant eos, occiderunt*.

14 Ferme ut in Græco: Καὶ πολλοὶ ἐν Ἰσραὴλ ἐκραταιώθησαν, καὶ ὠχυρώθησαν ἐν αὐτοῖς τοῦ μὴ φαγεῖν κοινά· καὶ ἐπελέξαντο ἀποθανεῖν, ἵνα μὴ μιανθῶσι τοῖς βρώμασι. Sabat. ita legit in Lucif. *Et multi de populo Iſrael definierunt apud ſe, ut non manducarent immunda: & maluerunt mori, quam pollui eſcis immundis*: quæ cum Verſ. Ant. conveniunt præter hæc: *Et elegerunt magis mori, quam cibis coinquinari immundis*.

15 Cum Mſ. Germ. in quo additur, *& moriebantur*. Verſ. Ant. *Et noluerunt infringere legem Dei ſanctam, & trucidati ſunt*. Sabat. legit *profanare* pro *profanarent*.

1 Ita

ſanarent teſtamentum ſanctum. Et (1) facta eſt ira magna ſuper Iſrael
Ibid. 11. 1. *nimis in diebus illis. Et (2) ſurrexit Matathias filius Joannis Simeonis, ſacerdos filiorum Joarib ab Jeruſalem, & (3) huic filii quinque.* Et infra:
Ibid. 6. *Et viderunt blaſphemias (4) quas faciebant in Juda & in Iſrael, & (5) dixit: Heu me, ut quid iſtud factus ſum videre contritionem populi mei, contritionem ſanctæ civitatis, & ſederunt illic cum daretur in manu inimicorum ſanctifica-*
Ibid. 11. *tio (6) in manu extrerorum?* Et infra: *Omnis (7) ornatus ejus ablatus eſt: ex libera facta eſt ancilla. Ecce (8) ſancta noſtra, & ſpecioſitas noſtra, & gloria noſtra deſolata eſt, & polluerunt eam gentes. Ut (9) quid nobis adhuc vita? Et conſcidit (10) Matathias & filii ejus veſtimenta ſua, & percooperuerunt ſe ciliciis, & luctum habuerunt valde. Et (11) venerunt qui erant a rege, & compellebant diſceſſionem in Modin civitatem ut ſacrificarent: & (12) multi Iſrael acceſſerunt ad eos. Et Matathias & filii ejus congregati ſunt: & (13) reſponderunt qui a rege miſſi fuerant, & ajunt Matathiæ dicentes: Princeps & nobilis & magnus es in civitate iſta, & confirmatus (14) filiis: nunc (15) accede primus, & fac imperium regis, ſicut fecerunt omnes gentes, & viri Juda, & qui derelicti ſunt in Iſrael; & eris tu & filii tui amici regis, & tu & filii*

NOTÆ.

1 Ita quoque in Græco præter, *in diebus illis*, quæ verba initium ſunt capitis inſequentis. Verſ. Ant. *Ira magna ſuper populum valde.*

2 Eadem in Græco. Verſ. Ant. *In diebus illis ſurrexit ..... filii Simeonis ..... ex filiis Joarib ab Jeruſalem, & conſedit in monte Modin.*

3 Ut Græc. Καὶ αὐτῷ υἱοὶ πέντε. Verſ. Ant: *Et habebat filios quinque.* Hæc omittit Sabat.

4 Græc. Τὰς βλασφημίας τὰς γινομένας ἐν Ἰούδα. *Viderunt*, & *in Iſrael* cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Hi viderunt mala quæ fiebant in populo Juda & in Jeruſalem.*

5 Fere cum Græco, καὶ εἶπεν. Οἴμοι, ἱνατί τοῦτο ἐγεννήθην ἰδεῖν τὸ σύντριμμα τοῦ λαοῦ μου, καὶ τὸ σύντριμμα τῆς ... καὶ καθίσαι ἐκεῖ ἐν τῷ δοθῆναι αὐτὴν ἐν χειρὶ ἐχθρῶν. Verſ. Ant. *Et dixit Matathias: Væ mihi, ut quid natus ſum ..... & ſedere illic cum datur in manibus inimicorum?* Sabat. legit ſic: *Ut quid natus ſum ..... & ſedere illic cum datur ..... & in manu* &c.

6 *Et ſanctificatio*. Latin. cum Græco: καὶ τὸ ἁγίασμα ἐν χειρὶ ἀλλοτρίων. Verſ. Ant. *Sancta in manu extraneorum facta ſunt.*

7 Ita Græci πᾶς ὁ κόσμος αὐτῆς ἀφῃρέθη. Ἀντὶ ἐλευθέρας ἐγένετο εἰς δούλην. Verſ. Ant. *compoſitio, & quæ erat libera.*

8 Cum Mſ. Germ. *Ecce ſancta noſtra .... gloria noſtra ..... & polluerunt.* Cum Mſ. S. Theod. *eam*. Verſ. Ant. *Et ecce .... & pulchritudo ..... & claritas ..... & coinquinaverunt ea.*

9 Ita Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Quo ergo nobis adhuc vivere?*

10 Eadem Mſ. Germ. In Verſ. Ant. *Et ſcidit ..... & operuerunt ..... & planxerunt valde.*

11 Ita in Græco. Verſ. Ant. *Venerunt illuc, qui miſſi erant a rege Antiocho, ut cogerent eos, qui confugerant in civitatem Modin, immolare, & accendere tura, & a lege Dei diſcedere.*

12 Fere cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Et multi de populo Iſrael conſentientes acceſſerunt ad eos: ſed .... conſtanter ſteterunt.*

13 *Et reſpondentes qui miſſi erant ab Antiocho, dixerunt Matathiæ: Princeps & clariſſimus ..... in hac civitate, & ornatus filiis & fratribus.* Verſ. Ant. *Dicentes ..... & nobilis* cum Græco; *reſponderunt* cum Mſ. Germ.

14 *Confirmatus filiis, & fratribus.* Vatic. cum Græco.

15 Verſ. Ant. *Ergo accede prior ..... juſſum ..... remanſerunt in Jeruſalem, & eris ..... inter amicos regis, & amplificatus auro & argento.*

1 Pro

filii tui gloriamini (1) *argento & auro, & muneribus multis. Reſpondit Matathias voce magna, & dixit: Si* (2) *omnes gentes quæ in domo regis audiunt eum, ut diſcedat unuſquiſque ab officio patrum ſuorum, & elegerunt in mandata ejus, & ego* (3) *& filii mei ibimus in teſtamentum patrum noſtrorum. Dominus propitius nobis ſit, non* (4) *derelinquemus legem & juſtificationes: verbum* (5) *regis non audiemus, non declinabimus officium deſervitionis noſtræ dextra vel ſiniſtra. Ut* (6) *ceſſavit loqui ſermones iſtos, acceſſit vir Judæus in oculis omnium ſacrificare in Modin ſecundum præceptum regis: &* (7) *vidit Matathias, & zelatus eſt, & contremuerunt renes ejus, & attulit iram ſecundum judicium: & accurrens ad aram interfecit eum, &* (8) *virum regis qui cogebat immolare, occidit in illo tempore, & aram deſtruxit, & æmulatus* (9) *eſt in lege, ſicut fecit Phinees Jambrim filio Salom. Et* (10) *exclamavit Matathias in civitate voce magna dicens: Omnis æmulus ſtatuens teſtamentum exeat poſt me. Et fugit & ipſe & filii ejus in montem, & reliquerunt quæcumque habebant in civitate.* Quid tale a nobis factum conſpexiſti, ut digneris dicere: *Contumeliam mihi fecit Lucifer?* Ille gladio occidit regis miniſtrum, ſed & eum quem viderat de populo ſuo regis edicto (11) quam Dei temperaſſe; ego, quia tibi ac tuis verbo reſiſto & dico, *Non derelinquo apoſtolicam atque evangelicam fidem, ſic credo quomodo crediderunt Abraham, Iſaac, & Jacob patres noſtri*; inde apud te reus contumeliarum ſum. Si fuiſſes inter manus Matathiæ iſtius zelantis Deum, aut in manu Phinees, cui teſtimonium in Numeris apud Moyſen perhibet Deus, & alienigenarum more vivere tentares, ſine (12) dubio te gladio interficerent, illi te gladio fuerant interfecturi: ego, quia verbo animum illum tuum cruore Chriſtianorum madidatum vulnero, reus ju-

NOTÆ.

1 Pro *gloriabimini*. Til. ſed mendum ineſt fortaſſe in edit. quod Gallandius etiam corrigit ad Græc. δοξασθήσεσθε.

2 Ut in Græco: πάντα τὰ ἔθνη, τὰ ἐν οἴκῳ τῆς βασιλείας, ἀκούειν αὐτῦ. Verſ. Ant. *Et reſpondit ..... & ſi omnes gentes regi Antiocho obediunt .... a ſervitute legis patrum ſuorum & conſentiat mandatis ejus.* Sabat. legit in Lucif. *Quæ in domo regis ſunt .... & conſentiant mandatis ejus.*

3 Cum Mſ. Germ. præter *in teſtamento*, & additum *& fratres mei*. Verſ. Ant. *Ego & filii mei & fratres mei obediemus legi* &c.

4 Verſ. Ant. *Non eſt nobis utile relinquere legem & juſtitias Dei.*

5 Τὸν λόγον. Græc. in Compl. Verſ. Ant. *Non audiemus verba regis Antiochi, nec ſacrificabimus tranſgredientes legis noſtræ mandata, ut eamus altera via.* Δεξιὰν ἢ ἀριστερὰν. Græc. cum Lucif.

6 Eadem Mſ. Germ. præter *ante oculis*, & *ſuper aram in Modiim*. Verſ. Ant. *Et ut .... verba hæc ..... quidam Judæus .... idolis ſuper aram in civitate Modia .... juſſum* &c.

7 Sic etiam in Græco. Verſ. Ant. *Et vidit .... & doluit ..... & accenſus eſt furor ejus ſecundum judicium legis, & inſiliens trucidavit eum ſuper aram.*

8 Omnino cum Græco. Verſ. Ant. *Sed & virum, quem rex Antiochus miſerat ..... in ipſo tempore.*

9 Verſ. Ant. *Et zelatus eſt legem ..... Zamri filio Salomi.*

10 Congruit penitus cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Omnis qui zelum habet legis, ſtatuens .... Et fugit ipſe .... in montes &c.*

11 Subaudiendum *magis*, vel *potius*, & hoc modo ſæpe loquitur. *Til.*

12 *Sine dubio* &c. Prius membrum a dormitante librario efformatum equidem puto. *Galland.* Videtur certe redundare.

judicor contumeliarum a te. Cur imperator non ulciſceris te de me? cur contumelias tuas non digneris defendere, vindicare te de homine mendico? cur non ſatis agens (1)? non quia nolis, ſed quia tibi adhuc non fuerit data poteſtas ab eo, cujus me eſſe confidens tibi hæc libera dico voce, quæ quidem juxta tuos nefandos actus prava mihi videantur. Tibi omnibuſque divitiis regni tui, patri (2) quoque tuo renuntiaſſe nos cum videris, & a fide nullo pacto receſſuros, pollicitus (3) inſpexeris, multum miſereri (4) nos ſcias, quod cum ore gladii ſoleas diſplicentes tibi devorare, nobis (5) parcas. Credo (6) pietatis cauſſa, & poſſumus iſtud ſentire de tua lenitate. Nullum etenim te interfeciſſe, ex (7) nimia tua benignitate potui colligere. Dicis, *ſuperbus eſt*. Unde tibi ſuperbus eſſe videor? nempe quia audis a me ea te gerere, quæ ſemper fecerint hoſtes Dei religionis. Eſt officii mei, ut hæc ingeram tibi hæretico. Aut non es hæreticus? Si autem hæreticus es, cur me incuſas, quod (8) enim ſim tibi injurioſus, qui id facio te contra, quod me voluerit facere Deus? Loquitur ſanctiſſimus propheta

Jer. 1. 17. Jeremias dixiſſe ad ſe Deum: *Et tu accinge lumbos tuos, & ſurge, & dic omnia quæcumque mandavi tibi, & ne timeas a facie eorum, nec formides in conſpectu eorum*. Cum hæc ita ſint, & nos urgeat neceſſitas officii nobis a Deo impoſiti, ut vobis agentibus dicamus, quæcumque vobis dici juſſerit Deus, ſupereſt aut ut obedias Dei mandatis, conventus a me ipſius clementiæ ſervo ac ſacerdote, aut probes de ſcripturis ſacris, fortaſſis quia rex ſis, quod enim non liceat mihi te in nomine Domini convenire ut temet corrigas. Si probare non potes mihi prohibitum, ſed invenire magis incipies mihi præceptum, ut te arguam, & increpem, & exhorter, & deprecer, & admoneam, atque provocem ad Deo placendum, cur me dicis tibi facere contumeliam? Eo etenim uſque nobis antiſtitibus ſuis dedit poteſtatem ad vos nobis commiſſos in-

Ibid. crepandos, docendos, ut dixerit: *Ne timeas a facie eorum, ne (9) formides in*

NOTÆ.

1 *Cur non ſis agens*. Gall. minus recte; intellige potius, *cur non es ſatagens*, id eſt, *hac in re ſollicitus*.

2 Id eſt *diabolo*.

3 *Publicitus*. Latin. qui ſenſum conjungit cum verbo *receſſuros*, & probatur a Gallandio: ſed aliter; *Tu pollicitus divitias, & dignitates inſpexeris, nos non receſſuros a fide promiſſis tuis allectos*. Vide, quæ animadvertimus in lib. *Moriendum eſſe pro filio Dei*.

4 *Mirari*. Latin. ſed recte *miſereri*, id eſt *ſuper nos ipſos, qui pro Chriſto non interficimur*.

5 *Nobis tamen*. Vatic.

6 Hæc ad lenitatem illam, & philoſophicam patientiam referri poſſunt, quam Conſtantius affectabat, vir ceteroquin ſæviſſimus, quique Arianorum ſuorum conſilio ideo martyrii conſummati gloriam Lucifero denegavit, quia ſe ejuſdem cupidum eſſe valde præſeferebat. Vide Baron. ad an. 356. num. 68. 80.

7 Εἰρωνικῶς dicta. De cædibus a Conſtantio patratis, abſque religionis cauſſa, leges plura in Ammiano Marcellino.

8 Multis in locis illud *enim* redundat, ut apud Græcos particula δὲ, ſed apud Latinos ſenſum facit obſcuriorem; & ſæpiſſime ita loquitur. *Til.*

9 *Nec* habet ſupra, & paullo infra pro *ne*.

1 Apud

in conſpectu eorum. Ecce poſui te in hodierna die ſicut civitatem firmatam, & ſicut murum æreum, firmum, omnibus regibus Juda, & principibus ejus, & plebi terræ: & pugnabunt ad (1) *te, & non poterunt adverſum te, quia ego tecum ſum, ut liberem te, dicit Dominus*. Quæ ſunt quæ dicebat Jeremias regibus Juda, & principibus ejus, & plebibus terræ? nempe hæc quia dereliquerunt Dominum, & immolaverunt diis alienis. Hæc & tu feciſti ac facis: dereliquiſti apoſtolicam atque evangelicam fidem, ſuſcepiſti hæreſim Arianam, & cogis omnes idololatras fieri Dei ſervos: quia hæc audes, vocas ſuperbos ſaluti tuæ cupientes conſultum. Dicit Deus Jeremiæ: *Et tu accinge lumbos tuos, & exſurge,* (2) *& dic omnia* Ibid.
quæcumque dico tibi. Ne timeas a facie eorum, nec formides in conſpectu eorum. Et Conſtantius imperator indignaris cur tibi erranti dicamus, *Redi ad viam ſalutiferam, derelinque errorem per Arium inſtinctu diaboli inventum*? Deus ſe ſolum timendum mandat; præter ſe eſſe neminem formidandum præcepit; & tu ea ſtatuiſti implenda, quæ Domini auferant metum, & te faciant formidandum? Deus dicit Jeremiæ: *Ecce poſui te* Ibid. 18.
in hodierna die ſicut civitatem firmam (3), *& ſicut murum æreum, firmum, omnibus regibus Juda, & principibus ejus, & plebi terræ: & pugnabunt ad te, & non poterunt adverſum te, quia ego tecum ſum, ut liberem te, dicit Dominus*; & tu exiſtimas te timeri poſſe a quoquam ſervorum Dei? Cur me dicis arrogantem, ſuperbum? cur contumelioſum vocas? nempe quia te repererim operibus tuis eſſe unum ex illis, de quibus beatus Joannes: *Audiſtis quia antichriſtus venit* (4)*: nunc autem antichriſti multi ſunt*. Sic 1. Jo. 2. 18.
nos injuriarum reos deſignas, tamquam primi reſtiterimus ne idololatriam tuam in Dei introduceres eccleſiam. Legiſti in Machabæorum libro primo: *Et dixit vir proximo ſuo: Si omnes fecerimus ſicuti & fratres* 1. Mach. 2. 40.
noſtri fecerunt, & non pugnaverimus adverſus gentes pro (5) *anima noſtra, & juſtificationibus noſtris, nunc citius diſperdent nos a terra. Et cogitaverunt in die illa dicentes: Omnis homo, quicumque venerit ad nos in* (6) *bellum die ſabbatorum, pugnemus adverſum eum, & non moriemur omnes, ſicut mortui ſunt fratres noſtri in occultis. Tunc congregati ſunt ad eos* (7) *conventus fortis in viribus ab Iſrael, omnis voluntarius in lege, & omnes qui fugiebant a malis ad eos* (8), *& facti ſunt illis in firmamentum* (9), *&* (10) *conſtituerunt virtu-*

NOTÆ.

1 Apud Sabat. *contra te*.

2 Paullo ſuperius idem Lucifer: *Surge, & dic omnia quæcumque mandavi tibi: & ne timeas &c.*

3 *Firmatam* habet idem ſupra.

4 *Quod .... ſit venturus, nunc Antichriſti multi facti ſunt*. Verſ. Ant.

5 Ita Græc. in Mſ. Alex. ὑπὲρ τῆς ψυχῆς ἡμῶν. Verſ. Ant. *Pro animabus noſtris*.

6 *In bella*. Verſ. Ant.

7 Sabatierius legit in Lucifero hic, *contra eos exercitus fortes*: & in lib. de non conv. cum hæret. *conventus fortes*. Vide etiam quæ notavimus pag. 15. Nota 1.

8 Additur in lib. de non conv. cum hæret. & in Verſ. Ant. *Additi ſunt ad eos*. Sabat. legit hic *adverſus eos*.

9 Vide ſupra pag. 15. N. 2. ubi Lucifer ipſe delet *in*.

10 Vide ibid. N. 3. ubi infra *circuivis* pro *circumivis*.

tutem, & percuſſerunt peccatores in ira ſua, & viros iniquos in indignatione, & ceteri fugerunt ad nationes, ut ſe liberarent, & circumivit Matathias & amici ejus, & deſtruxerunt aras, & circumciderunt pueros incircumciſos quotquot invenerunt in finibus Iſrael in (1) *fortitudine, & perſecuti ſunt filios ſuperbiæ, & proſperavit* (2) *opus in manu eorum, et obtinuerunt legem de manibus gentium et regum, et non dederunt cornu* (3) *peccatori*. Quid ſentire dignatur venenis (4) Arii ſauciata mens tua? Quid poterit excogitari (5) contra hanc noſtram defenſionem morſibus ſerpentis conciſum cor tuum? Illos cum illa advertas egiſſe; nobis quieſcendum fuerat ore tuo prolatis blaſphemiis ad populum nobis divinitus commiſſum ſauciandum?
Ibid. 45. *Et circumivit*, inquit, *Matathias et amici ejus, et deſtruxerunt aras, et circumciderunt pueros incircumciſos quotquot invenerunt in finibus Iſrael in fortitudine, et perſecuti ſunt filios ſuperbiæ, et proſperavit opus in manu eorum, et obtinuerunt legem de manibus gentium et regum, et non dederunt cornu peccatori*. Cum illi, hæc qui ita egerint, fuerint facti Deo amantiſſimi, nos tibi adulando, tecumque in tuo currendo ſcelere, fuerat dignum, ut tu es, efficeremur Deo inimiciſſimi? Si nos tibi hinc videmur injurioſi, quia idololatriam tuam ſuſcipere nequiverimus, des unum, quæſo, qui pepercerit ex Dei cultoribus adverſariis ejus religionis. In ſecundo libro Eſdræ, contradicentibus, ne domum, & templum, & ci-
2. Esd. 2. 20. vitatem in Hieroſolymis Domino inſtaurarent, *Deus*, inquit, *cæli ipſe proſperavit nobis, et nos ſervi ejus ſurgemus et ædificabimus, vobis autem non eſt* (6) *portio, neque mentio in Jeruſalem*. Et infra dicentibus adverſariis:
Ibid. 4. 2. *Numquid ſacrificabunt? an manducabunt in loco ſuo? nonne aſcendet vulpes, & demolict* (7) *muros lapidum eorum?* Et hæc dicit ad Deum ſervus ejus
Ibid. 4. Eſdra: *Exaudi* (8) *Deus noſter, quia facti ſumus contemtibiles, & converte convitia ipſorum in capita ipſorum, & da illos ut ſint in deriſu, & in terra captivitatis; & ne operias iniquitatem ipſorum, & peccata eorum a facie tua non deleantur*. Quid tale nos circa te locuti ſumus? eſt teſtis quem oravit Eſdras, quemque & ego oro, & omnis per totum mundum conſtituta ejus orat beata eccleſia, mea circa te hæc eſſe vota, ut corrigas errores, ſiſque unus ex nobis. Conſpice interea quomodo Dei homines neque adverſarios timuerint, neque contra inimicos Dei domus precem fundendo deſiverint, ut videlicet vires Dei religionis adverſariorum fuiſſent deductæ ad nihilum. Sic etenim etiam ſanctiſſimus Moyſes dicit

in

NOTÆ.

1 Cum Græco: Verſ. Ant. prædpoſitis duobus punctulis, *& in fortitudine*.

2 *Proſperavit* cum Mſ. Germ. *In manu eorum*, cum eodem & Græco. *In manus* habet Lucifer ſupra pag. 15. ubi vide N. 4.

3 *Cor* habet ibidem Lucifer pro *cornu*. Vide N. 5.

4 Cum Latin. *venenis* ſubjicimus pro *veniſſe*, ut antea legebatur.

5 *Excogitare*. Id.

6 Apud Sabat. *Non eſt portio, fas, neque mentio*.

7 Ubi *demoliet*, quod non eſt in uſu, pro *demolietur* dicit, id eſt, *deſtruet ac diripiet muros lapideos civitatis eorum*. Til.

8 *Exaudi nos*, legit Sabatierius.

1 Hæc

in cantico Exodi ad Deum : *Decidat* (1) *ſuper eos timor & tremor ma-* Ex. xv. 16.
gnitudinis brachii tui ; fiant tamquam lapides donec tranſeat populus tuus hic
quem acquiſiſti . Talia illi ad Deum verba fecerunt ſibi (2) traditis :
nos quia tibi dicimus , *Aut convertere ad Deum* , *aut* (3) *habe certum quod*
Deus ad nihilum ſit deducturus omnem inanem ſuperbiam tuam , videmur tibi
petulantes . Conſpice adhuc quid fecerit Matathias ſanctiſſimus ille vir
devotus Deo poſt tam illuſtria illa quæ egerit , quæ etiam in fine exi-
tus ſui dixerit ad filios , & vide an recto contra te ordine Dei hæc
agamus ſacerdotes . Loquitur ſcriptura ſancta dicens : *Appropiaverunt* (4) *dies* 1. Mach. ii. 49
Matathiæ moriendi , *& dixit filiis ſuis : Nunc confortata eſt ſuperbia* , *& caſti-*
gatio , *& tempus everſionis* , *& ira indignationis : nunc filii æmuli eſtote le-*
gis , *& date animas veſtras ad teſtamentum patrum noſtrorum* , *& mementote*
operum patrum , *quæ fecerunt in* (5) *ſæculis ſuis* , *& accipietis gloriam ma-*
gnam , *& nomen æternum* . *Abraham nonne in tentatione inventus eſt fidelis* ,
& reputatum eſt ei ad juſtitiam ? Joſeph in tempore anguſtiæ ſuæ cuſtodivit man-
datum , *& factus eſt dominus Ægypti* . *Phinees pater noſter in* (6) *zelando*
zelum accepit teſtamentum ſacerdotii æterni . *Jeſus dum* (7) *impleret verbum* ,
factus eſt dux in Iſrael . *Chaleb dum teſtificatur in eccleſia* , *accepit heredita-*
tem . *David in ſua miſericordia conſecutus eſt ſedem regni in ſæcula* . *Helias*
dum zelat zelum legis , *raptus* (8) *eſt ad cælum* . *Ananias* , *Azarias* , *& Mi-*
ſahel credentes liberati ſunt de flamma . *Daniel in ſua ſimplicitate liberatus eſt*
de ore leonum . *Et ita cogitate per generationem & generationem* , *quia omnes*
qui ſperant in eum non infirmabuntur (9). *Et a verbis viri peccatoris non ti-*
mueritis , *quia gloria ejus in* (10) *ſtercore* , *& vermes : hodie extollitur* , *cras*
non invenietur , *quia converſus eſt in terram ſuam* , *& cogitatio ejus peribit* (11).
Filii confortamini , *&* (12) *prævalete in lege* , *quia in ipſa glorioſi eritis* . *Et*
ecce Simeon frater veſter , *ſcio quod vir conſilii eſt ; illum audite* (13) , *ipſe*
vobis pater erit . *Et Judas Machabæus fortis viribus a juventute ſua* , *ſit vo-*
bis principalis (14) *militiæ* , *& expugnabit bellum : & adducetis ad vos omnes facto-*
res legis , *& vindicate vindictam populi veſtri* , *retribuite retributionem genti-*
bus ,

NOTÆ.

1 Hæc cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Cecidit ..... magnitudine .... lapis* , *donec pertranſeat populus tuus* , *Domine* , *uſquedum ..... tuus Domine* , *hunc quem adquiſiſti* .

2 *Pro ſibi traditis* . Galland.

3 Pro *certo ſcias* , *ſis certus* , *quod Deus ad nihilum tuam reducet ſuperbiam* . Til.

4 Verſ. Ant. *Appropinquaverunt . . . . nunc ergo a filii æmulatores .... pro teſtamento patrum veſtrorum* .

5 Cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. *In generationibus ſuis* .

6 Cum eod. Verſ. Ant. *Zelando zelum Dei* .

7 *Dum implevit* . Verſ. Ant.

8 *Receptus eſt in cælum* . Ead.

9 Cum Græco . Verſ. Ant. *infirmantur* .

10 Fere cum Græco , εἰς κοπρίαν , καὶ σκώληκας . Verſ. Ant. *Stercus & vermis eſt* . Melius legerem in Lucif. *ſtercora* cum Galland. Sabat. legit , *Ne timueritis .... & vermis* .

11 Ita Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Et cras ... periit* . *Et cras* habet idem Lucifer paullo infra .

12 Ita in eod. Mſ. Verſ. Ant. *Vos ergo .... & viriliter agite* .

13 Verſ. Ant. *Ipſum audite ſemper* , *& ipſe* &c. Lucifer cum Mſ. Germ.

14 Verſ. Ant. *Princeps militiæ* , *& ipſe aget bellum populi* .

1 *Ster-*

bus, *& intendit in præceptum legis*. Quando itaque videas talia præcepta dediſſe filiis, & ea mandaſſe fieri quæ etiam fecerit ipſe, cum doceat ſic patriarchas, prophetas, & cunctos juſtos Deo placuiſſe, quid nos, tu tenebroſe, ne tibi contumaces videremur, volueras facere? Ceſſiſſemus ne tibi mortuo vivi, Dei ſervi ſatelliti diaboli? cum cernas iſtum
Ibid. 61. Matathiam dicere ad filios: *Et ita cogitate per generationem & generationem, quia omnes qui ſperant in eum non infirmabuntur. Et a verbis viri peccatoris non timueritis, quia gloria ejus in ſtercore* (1), *& vermes: hodie extollitur, & cras non invenietur, quia converſus eſt in terram ſuam, & cogitatio ejus peribit*. Ne tibi injurioſi videamur, parcamus tibi Dei domum deſtruenti, tibi qui hodie ſis, & cras eris in vermes & ſtercore, & hanc trahamus apud Deum offenſam, quo tecum mereamur redigi ad nihilum. Cognoſce poſt hæc, quid etiam filii Matathiæ iſtius religioſiſſimi fecerint, ſi timuerint concarnificis tui manum, ſi exercitum illius ante oculos habuerint, & non Dominum noſtrum, quem omnia potentem, ut nos credimus, credentes contra hoſtem omnibus ſuis vi-
Ib. III. 1. ribus ſemet erexerint. *Et ſurrexit Judas qui vocabatur Machabæus filius ejus* (2) *pro eo: & adjuvabant eum omnes fratres ejus, & univerſi qui ſe conjunxerant patri ejus; & præliabatur* (3) *prælium Iſrael cum lætitia: & dilatavit gloriam populo ſuo, &* (4) *induit ſe lorica ſicut gigas, & ſuccinxit vaſa bellica ſua, & prælia conſtituit, protegens caſtra gladio: & ſimilis factus eſt leoni in operibus ſuis, & ſicut catulus leonis rugiens in* (5) *venationem: & perſecutus eſt iniquos, & perſcrutans* (6), *& hos qui perturbabant populum ſuum, ſuccendit: &* (7) *ſubducti ſunt iniqui præ timore ejus, & omnes operarii iniquitatis conturbati ſunt, & proſpera facta eſt ſalus in manu ejus. Et exacerbabat reges multos, & delectabat* (8) *Jacob in operibus ſuis, & uſque in ſæcula memoria ejus in benedictione: & perambulavit in* (9) *civitatibus Juda, & diſperdidit impios omnes ex ea, & avertit iram ab Iſrael: & nominatus eſt uſque ad noviſſimum terræ, & congregavit percuntes*. Illi tali zelo accenſi contra Dei domus fecerunt inimicos; nobis te contra non fuerat ſurgendum, ne dicti fuiſſemus petulantes? Sed bene me petulantem diceres,

NOTÆ.

1 *Stercore ejus*. Vatic.

2 *Ejus* delere videtur Sabatier.

3 *Præliabantur*. Verſ. Ant.

4 Hæc omnino ex Græco uſque *gladio*, quod habet *ἐν ῥομφαίᾳ*, *in gladio*. Verſ. Ant. *Loricam .... ſuccinxit ſe arma bellica ſua in præliis, & protegebat caſtra gladio ſuo*.

5 Ex Græco. Verſ. Ant. *Similis* (ſine *&*) .... *in venatione*.

6 Itidem ex Græco: *ἐξερευνῶν, καὶ τοὺς ταράσσοντας τὸν λαὸν αὐτοῦ ἐφλόγισε*. Verſ. Ant. *Iniquos, perſcrutans eos, & qui conturbabant .... eos ſuccendit flammis*.

7 Conveniunt hæc cum Mſ. Germ. præter *iniqui*, in quo *inimici*, Græc. *ἄνομοι*. Verſ. Ant. *Et repulſi ſunt inimici ejus .... & directa eſt ſalus* &c.

8 Cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Lætificabat, ... & in ſæculum*. Sabatierius addit *erit* in Lucif.

9 *Ἐν πόλεσιν Ἰούδα*. Græc. Cetera cum Mſ. Germ. Verſ. Ant. *Civitates Juda, & perdidit impios ex eis*. Sabat. quoque legit in Lucif. *civitates Juda*.

res, ſi non recte contemſiſſemus ſacrilegum edictum tuum (1). Reſpice etenim comperditi tui quid præceperint duces Judæorum apoſtolis, & contra quid fecerit beatorum chorus apoſtolorum, & invenies nos non eſſe petulantes, ſed & tibi & nobis conſultum eſſe cupientes. *Petrus autem & Joannes aſcendebant in templum ad horam orationis nonam. Et quidam vir claudus ex utero matris ſuæ portabatur (2), quem quotidie ponebant ad januam templi quæ dicitur Specioſa, ut peteret eleemoſynam ab introeuntibus in templum. Hic (3) cum vidiſſet Petrum & Joannem introeuntes in templum, rogabat eleemoſynam. Intendens (4) autem in illum Petrus cum Joanne dixit: Aſpice in nos. At (5) ille reſpexit in eos, ſperans ſe aliquid accepturum ab eis. Ait (6) autem illi Petrus: Argentum & aurum non habeo, ſed quod habeo, hoc tibi do: In nomine Jeſu Chriſti Nazareni ſurge & ambula. Et (7) apprehenſa dextra manu ejus erexit eum, confeſtimque confirmati ſunt pedes ejus & plantæ, et exſiliens ſtetit et ambulabat (8), et intravit cum illis in templum ambulans ac ſaliens, laudans Deum. Et vidit eum omnis populus ambulantem et laudantem Deum, et cognoſcebant (9) quia ipſe erat, qui ad eleemoſynam ſedebat ad Specioſam portam templi, et repleti ſunt pavore et admiratione in eo quod acciderat ei.* Et infra: *Loquentibus autem illis ad populum hæc verba, inſurrexerunt (10) ſacerdotes et pontifex templi, et Sadducæi, dolentes (11) quod docerent plebem, et annuntiarent in Jeſum reſurrectionem mortuorum, et injecerunt in eos manus, et poſuerunt in cuſtodia (12).* Et infra: *Videntes Petri (13) conſtantiam et Joannis, et comperto quod homines imperiti ſint et ſine litteris, mirabantur: cognoſcentes etiam illos, quia cum Jeſu erant: hominem etiam videntes cum ipſis ſtantem qui curatus erat, nihil (14) poterant contradicere. Cum (15) juſſiſſent autem illos foras extra concilium diſcedere, con-*

Act. iii. 1.

Ib. iv. 1.

Ibid. 13.

NOTÆ.

1 De quo plura in vita Lucif. & in lib. *de non conveniendo cum hæreticis*.

2 Verſ. Ant. *Conſtitutus portabatur*.

3 *Qui ...... incipientes introire ..... eleemoſynam accipere ab eis*. Verſ. Ant. *Accipere* deeſt in Græc. quibuſdam, ut in Lucif.

4 Cum Græco, ἀτενίσας, & βλέψον, *aſpice*. Verſ. Ant. *Intuens ..... in eum .... Reſpice in nobis*. Sabat. legit, *Aſpice nos*.

5 Ὁ δὲ. Græc. Verſ. Ant. *Qui reſpexit eos*.

6 Verſ. Ant. *Dixit autem Petrus .... non eſt mihi .... quod autem habeo*.

7 *Apprehenſa manu ejus dextera*, cum Cod. reg. Verſ. Ant. *Et adprehendens eum dextera manu, elevavit: confeſtim autem confirmati ſunt ejus greſſi & plantæ*.

8 Verſ. Ant. *Ambulabat gaudens: & introiit una ..... & exſiliens & collaudans Deum*. *Gaudens* abeſt a Græco, ut a Lucifero.

9 Verſ. Ant. *Cognoſcebant autem eum, quoniam hic erat .... repleti ſunt ſtupore .... quod attigit ei*.

10 *Adſtiterunt eis ſacerdotes & præpoſitus templi*. Ead.

11 Cum Græco *dolentes*, διαπονούμενοι, & *annuntiarent*, καταγγέλλειν. Verſ. Ant. *Indignantes propter quod docerent ei populum, & prædicarent*.

12 Græc. ἔθεντο εἰς τήρησιν. Verſ. Ant. *Et injiciebant eis .... eos in cuſtodiam in craſtinum*.

13 Cum Mſ. reg. Verſ. Ant. *Fiduciam .... & comperti quoniam ..... inliterati eſſent, & privati ..... cognoſcebant autem eos* &c.

14 Ex Græco, οὐδὲν εἶχον. Verſ. Ant. *Qui ſanatus fuerat, nihil habebant cont.* In Lucif. *fuerat* legit Sabat.

15 Verſ. Ant. *Jubentes autem eos foras conſilii abire, conferebant invicem*. Græc. ἔξω τοῦ συνεδρίου, & πρὸς ἀλλήλους, cum Lucif.

1 Verſ.

conferebant ad invicem, dicentes: Quid faciemus hominibus his? Nam (1) *quia notum factum eſt ſignum per ipſos omnibus habitantibus Jeruſalem, manifeſtum eſt, & non poſſumus negare: ſed ne amplius innoteſcant* (2) *in populum verba hæc, comminemur illis ne amplius loquantur in nomine hoc ulli hominum. Conſentientibus* (3) *autem omnibus, accerſientes eos, præceperunt illis ne omnino loquerentur neque docerent in nomine Jeſu. Reſpondentes autem Petrus et Joannes dixerunt* (4): *Si juſtum eſt coram Deo vos audire potius quam Deum, judicate; non enim poſſumus nos quæ* (5) *vidimus & audivimus, non loqui. At illi comminantes* (6) *dimiſerunt eos, non invenientes quomodo punirent eos propter populum. Omnes enim honorificabant Deum in facto. Annorum erat plus quadraginta homo, in quo factum eſt ſignum* (7) *ſanitatis. Dimiſſi* (8) *autem venerunt ad ſuos, & retulerunt quanta ad illos principes ſacerdotum & ſeniores dixerunt. At* (9) *illi cum audiſſent, uno animo levaverunt vocem ad Dominum & dixerunt: Domine tu Deus qui feciſti cælum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis ſunt, qui per Spiritum Sanctum, & os patris noſtri David pueri tui dixiſti* (10): *Quare fremuerunt gentes, & populi meditati ſunt inania? adſtiterunt reges terræ, & principes convenerunt in unum adverſus Dominum & adverſus Chriſtum ejus? Convenerunt enim vere in hac civitate adverſus* (11) *ſanctum filium tuum Jeſum, quem unxiſti, Herodes & Pontius Pilatus cum gentibus & populis* (12) *Iſrael, facere quæ* (13) *manus tua & conſilium præfinivit. Et nunc Domine reſpice in minas eorum, & da ſervis tuis cum omni fiducia loqui verbum tuum, dum* (14) *extendis manus ad ſanitates, ac ſigna & prodigia facienda per nomen ſancti filii tui Jeſu. Et cum* (15) *oraſ-*

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Iſtis? quoniam quidem .... per eos .... manifeſtum, & non &c.* Mſ. reg. cum Lucif. *manifeſtum eſt*.

2 Verſ. Ant. *Sed ut ne amplius ſerpant in plebem verba iſta, minis minemur eis, ne ultra ..... nomine iſto*.

3 *Conſentientibus autem omnibus*, & *præceperunt illis*, cum Mſ. Cantabrig. Hæc deſunt Verſ. Ant. quæ habet: *Et arceſſientes eos, præceperunt omnino ut non loqu.*

4 Verſ. Ant. *Dixerunt ad eos: Si hoc vobis juſtum videtur ante conſpectum Dei, vobis magis obaudire* &c.

5 *Ea, quæ*. Verſ. Ant. *Ea* deeſt & in Cantabrig. Mſ.

6 *At illi autem adminiſtrantes .... nihil invenientes .... punirent eos, timentes populum ..... gloriabant .... in facto iſto*. Verſ. Ant. Græc. cum Lucif. διὰ τὸν λαὸν, abſque *timentes*, & ἐπὶ τῷ γεγονότι, abſque *iſto*.

7 *Signum hoc*. Verſ. Ant. *Hoc* obeſt etiam ab Iren. lib. 3. c. 12.

8 Omnino cum Mſ. Cantabrig. Verſ. Ant. *Illi autem, ... & annuntiaverunt .... ad eos* &c.

9 Ferme cum eod. præter *unanimiter ..... ad Deum .... tu es Deus*. Verſ. Ant. *Qui cum ..... unanimiter ſuſtulerunt vocem ſuam ad Deum ..... tu Deus feciſti ..... in illis ſunt*. Sabat. legit *audiviſſent* pro *audiſſent*.

10 Ut Iren. lib. 3. c. 12. Verſ. Ant. *Dicens: Ut quid*.

11 Ut idem ibi. *Super*. Verſ. Ant.

12 *Populo*. Verſ. Ant.

13 *Quanta ..... conſilium tuum præfinivit fieri ..... ſuper minas*. Eadem.

14 *In eo quod manum tuam extendes in ſanitatem, & ſigna, & prodigia fieri ..... pueri tui*. Ead.

15 *Et precatis eis ..... cum fiducia omni volenti credere*. Ead.

raſſent, motus eſt locus in quo erant congregati, & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & loquebantur verbum Dei cum omni fiducia. Si collegiſti jam, cuncta cur hæc protulerimus, ſi imbibiſti omne penitus præſcriptionis noſtræ deſiderium, dicere audebis ulterius nos eſſe petulantes? quandoquidem videas nec apoſtolos beatos temperaſſe ducibus Judæorum, nec minis ſuccubuiſſe eorum, ſed magis intrepide ſemper duxiſſe ad effectum, ſibi delegatum totidem etiam Dei populum non ſolum non fuiſſe perterritum comminationibus incredulorum, ſed etiam fuiſſe obſecratum, ut fiduciam loquendi, conſtantiamque defendendi veritatem fuiſſet apoſtolis ſuis dignatus tribuere Deus. Si igitur hoc & ab apoſtolis factum eſt beatis & populis Deo dicatis, & non ſunt neque contumaces neque petulantes dicti a Deo, quod reſtiterint inimicis ejus, quomodo nos dicimur a te ſuperbi, petulantes, contumelioſi, qui, licet peccatores, tamen ſanctam teneamus fidem apoſtolorum, atque illorum populorum, qui credentes fuerant in unicum Dei Filium? cum apoſtolis idcirco ſuperbi, quia vocem tuam apoſtatæ, quia terrores tuos ſacrilegi Chriſti milites ducamus pro nihilo, quia Dei Filium, verum Dei prædicemus Filium, ſicut prædicaverint beatiſſimi apoſtoli. Sic nos tibi protervi, petulantes, ſuperbi videmur, ut Judæis videbantur ſanctiſſimi apoſtoli, quibus, ſi hodie fuiſſent in corporibus, potueras hæc dicere quæ dignaris dicere ad nos. Invenimus etenim ſemper præceptum eis ore comblaſphemorum tuorum Scribarum, Phariſæorum, principum, atque pontificis Judæorum, ne docerent, neve prædicarent unicum Dei Filium: tamen quid illi fecerint, accipe adhuc quæ ſcripta ſunt, ne (1) forte poſſit tenebris ſaginatum cor (2) tuum ad videndam adduci veritatem: *Per manus apoſtolorum fiebant ſigna, & prodigia multa in* (3) *plebe: & erant uno animo omnes in porticu Salomonis; ceterorum autem nemo audebat ad* (4) *illos accedere, ſed magnificabat illos plebs: magiſque* (5) *addebantur credentes Domino multitudo virorum ac mulierum, ita ut in plateis ejicerent infirmos* (6), *& imponerent in lectulis & grabatis, ut veniente Petro vel umbra inumbraret aliquem eorum: & liberabantur ab infirmitate ſua. Concurrebat* (7) *autem multitudo vicinarum civitatum Jeruſalem, portantes in-* Ibid. v. 12.

NOTÆ.

1 *An forte*. Galland.

2 *Cor tuum aliquando*. Vatic.

3 Verſ. Ant. *In populo ..... unanimiter ..... in templo congregati, in portico*. Sabat. legit cum Verſ. Ant. *Per manus autem*.

4 *Conjungere eis . . . . eos plebs*. Verſ. Ant.

5 *Magis autem adjiciebantur .... virorum quoque & mul.* Ead. *Magiſque*. In Mſ. Cantabr. Sabatierius legit in Lucif. *Magiſque augebatur credentium in Domino* &c.

6 Verſ. Ant. *Ægrotos, & ponerent ante eos .... vel umbra ejus obumbraret alicui .... & liberarentur ab omni valetudine, quam habebant*. Græc. ὁ αὐτῶ, ſimpliciter, uti Lucif. Sabatierius legit *ponerent*, & *obumbraret*.

7 Cum Græco, *συνήρχετο δὲ*. Cum Mſ. Cantabrig. *Et qui vexabantur ab ſpiritibus immundis*. Verſ. Ant. *Quamobrem concurrebat & multitudo conjunctarum .... in Jeruſalem, adferentes ſecum ...... & vexatos a ſpiritibus immundis, qui curabantur univerſi*.

infirmos, & eos qui a ſpiritibus immundis vexabantur, & omnes ſanabantur. Exſurgens (1) *autem princeps ſacerdotum, & omnes qui cum illo erant hæreſis Sadducæorum, repleti ſunt invidia, & injecerunt manus* (2) *apoſtolis, & poſuerunt illos in cuſtodiam. Angelus autem Domini aperuit* (3) *januas carceris, & eduxit illos, dicens: Ite, & ſtantes in templo loquimini omnia* (4) *verba vitæ hujus. Cum* (5) *hæc itaque audiſſent, introierunt ſub luce in templum, & docebant. Adveniens autem princeps ſacerdotum, & qui cum eo erant, convocaverunt concilium, & omnem congregationem filiorum Iſrael, & miſerunt in carcerem ut eos adducerent. Venerunt* (6) *autem miniſtri, & non invenerunt illos in carcere, & regreſſi renuntiaverunt dicentes: Quoniam* (7) *carcerem quidem clauſum invenimus in omni diligentia, & cuſtodes ſtantes in janua: cum aperuiſſemus autem, neminem intus invenimus. Ut autem audierunt hos* (8) *ſermones principes & pontifex ſacerdotum, hæſitabant de illis, quid illud eſſet. Adveniens autem quidam renunciavit illis, dicens* (9): *Ecce viri quos poſuiſtis in cuſtodia, in templo ſunt ſtantes & docentes populum. Tunc abiit princeps* (10) *cum miniſtris, & adduxit illos, non cum vi: timebant etenim populum ne lapidarentur. Cum autem adduxiſſent eos, ſtatuerunt* (11) *eos in concilium: & interrogavit eos ſacerdos dicens: Denuntiatione* (12) *denuntiavimus vobis ne doceretis in hoc nomine, & ecce repleſtis Jeruſalem doctrina veſtra, & vultis inducere ſuper nos ſanguinem hominis illius. Reſpondens autem Petrus & apoſtoli dicentes* (13): *Utrum obedire oportet Deo an hominibus?* Si igitur Deo eſt obediendum & non hominibus, cur nos contumaces, cur nos
Ibid. 33. injurioſos vocas, quos videas Dei obedire præceptis? *Audientes* (14) *autem hæc fre-*

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Et hæc videas* (quæ abſunt etiam in Mſ. Cantabr.) ..... *cum eo conſtituta hæreſis* .... *repleti ſunt zelo*.

2 *Manus ſuas in Apoſtolos* .... *eos in cuſtodia publica*. Verſ. Ant. *Suas* deeſt in Mss. quibuſdam Græc.

3 *Per noctem aperuit oſtia* ..... *cumque eduxiſſet eos, dixit*. Verſ. Ant.

4 *Loquimini plebi*. Ead. *Ad populum*. Vatic.

5 Græc. ἀναστάντες δέ. Verſ. Ant. *Exeuntes autem de carcere* .... *diluculo in templo* .... *& omnes ſeniores filiorum* .... *adducere eos*. Sabatierius legit: *Ad carcerem ut adducerentur*.

6 Verſ. Ant. *Miniſtri autem advenientes* .... *eos in carcerem* .... *reverſi autem pronunciaverunt*. Græc. ἀπήγγειλαν cum Lucif.

7 Ex Græco: ὅτι τὸ μὲν δεσμωτήριον εὕρομεν κεκλεισμένον ἐν πάσῃ ἀσφαλείᾳ. Verſ. Ant. *Cum omni diligentia* ..... *ad oſtium; aperientes autem* &c.

8 Cum Græco, τοὺς λόγους. Cum Mſ. Cantabr. *hæſitabant*. Verſ. Ant. *Verba hæc ſacerdotes, & magiſtratus templi, & principes ſacerdotum mirari cœperunt, & confundebantur mente de his, quidnam vult eſſe hoc*. Sabat. legit hic in Lucif. *Magiſtratus templi & principes ſacerdotum*.

9 Ut in Græco λέγων. Verſ. Ant. *Nuntiavit eis, quia ecce* .... *in carcere* .... *plebem*.

10 Verſ. Ant. *Magiſtratus in templo*. Græc. στρατηγός ſimpliciter.

11 Verſ. Ant. *Statuerunt in concilio*, & *princeps ſacerdotum*.

12 Ita Græc. παραγγελίᾳ παρηγγείλαμεν. Sabat. legit in Lucif. ut in Vulgata: *Præcipiendo præcepimus*. Verſ. Ant. *Nonne præcipiendo præcepimus* .... *ne doceatis* .... *doctrinæ veſtræ* .... *hominis hujus*. Interrogatio οὐ, abeſt in Mss. quibuſdam, ut in Lucif.

13 Verſ. Ant. *Dixerunt: Obedire oportet Deo magis* &c.

14 Verſ. Ant. *At illi audientes hæc diſſecabantur* .... *interficere*.

1 Ut

fremebant, dicit ſcriptura, *& cogitabant eos occidere*. Ita & tu retines nos in cuſtodias, minitaris interficere, quia ſis eo obſeſſus ſpiritu, quo capti detinebantur Judæi atque detinentur. Si non eo captus immundo ſpiritu detineris, cur nos probibes confiteri ac prædicare unicum Dei Filium? Angelus Dei producens apoſtolos ex Judæorum condeſperatorum tuorum (1) carcere: *Ite*, (2) *docete in templo verba vitæ hujus*: & tu Ibid. 20.
tollens ſacerdotes de eccleſia Dei in carcerem conjiciendos putaſti, ne prædicaremus verbum vitæ. Interea oro te reſpondeas, quid (3) ſit inter te & conſcotinum (4) tuum, quem verſo ordine Sirmienſes (5) vocant Photinum? Quid interſit, quid diſtet rogaris diſtinguas. Ecce ſi tunc dixerint ad apoſtolos principes & pontifex & omne concilium Judæorum, *Vultis introducere* (6) *ſuper nos ſanguinem hominis illius*; etiam Pho- Ibid. 28.
tinus hominem tantum profitetur Dei Filium, dicit (7) illum non fuiſſe ante beatam Mariam: tua quoque hæc eſt profeſſio, quod enim ante omnia quidem, hoc eſt, ante cælos, terram, mare, & omnia quæ in eis ſunt, Dei ſit Filius, ſed quod conſtiterit ex nihilo, ſed quod creatura ſit. Quid intereſſe arbitraris inter te & Paullum (8) Samoſatenum,

NOTÆ.

1 *Ut tu, & Ariani tui, qui hæreſi ſua Judaiſmum profitentur, negantes Jeſu Chriſti divinitatem.*

2 Vide paullo ſuperius eadem verba, quæ hic aliquantum immutat.

3 Nihil re vera, quod ad ipſam hæreſis ſubſtantiam, Ariani a Photinianis diſcrepabant: Photinus tamen Chriſtum Dei Filium ita purum fuiſſe hominem docuit, ut tunc primum exſtiterit, cum in utero Virginis conceptus fuit; Ariani vero ante creaturas omnes creatum fuiſſe prædicabant. In Concilio tamen Sirmienſi an. 351. juxta Petavium damnatus fuit ab ipſis Arianis hanc quidem ob cauſſam ſpecie tenus; ſed re quidem vera, *cum Conſtantius*, uti Baronius ad an. 357. animadvertit, *Photino non eſſet impietate ſecundus, ut ſe pium Catholicumque, & hæreticis adverſarium oſtentaret, tamquam in ſcena ludum, Photinum adduxit in medium, & contra eum Epiſcopos Arianos*: in edita vero Fidei formula, quæ prima eſt Sirmienſis, ὁμοίου vocem, & *ſimilitudinis*, & *imaginis* omiſerunt, *Filium Deum de Deo* eſſe affirmantes, prolato anathemate contra eos, qui dicerent, *ex non exiſtentibus*, *aut ex altera hypoſtaſi eſſe Verbum*, *vel fuiſſe tempus aliquando, cum non eſſet*: quæ tamen omnia callide ad decipiendum, ſuamque tegendam impietatem decreta. Hanc larvam hic detegit Lucifer, dum Photinum Conſtantio ſocium, ſuumque quaſi amicum in impietate appellat.

4 Id eſt, *inter eum, qui tecum, ac ſicut tu, verſatur in tenebris*: nam σκότοι *tenebræ* ſunt. Alludit contrario nomine ad Photini nomen. *Til.* Per antiphraſim nimirum; *Photinus* enim a φῶς, quod *lumen* ſignificat, derivatur.

5 Ita correximus ex Cod. Vatic. ubi antea *Smyrnienſes* legebatur, & inferius *Smyrnienſium*. Sirmii enim Epiſcopus erat Photinus, licet, quo tempore hæc Lucifer ſcribebat, e gradu, ac dignitate ab ipſis Arianis dejectus.

6 *Inducere* ſupra idem Lucifer.

7 *Et dicis illum non fuiſſe*. Galland.

8 Paullus Samoſatenus Dominum Jeſum Deum, ac Dei natura Filium eſſe negavit, meramque humanitatem eidem attribuit: ejus error in Synodo Antiochena damnatus fuit an. 265. atque iterum in altera Synodo ibidem celebrata an. 270. & ipſe damnatus, & ab Antiochena Eccleſia, cui præerat, depulſus fuit. Lucifer vero Photinum ejus diſcipulum dicit, quia ab illo impietatis ſuæ venenum hauſit.

Cc 2 ſ Qui

num, vel eum tum ejus diſcipulum tuum conſcotinum (1), niſi quia tu ante omnia dicas, ille vero poſt omnia? Ceterum una vobis crudelitatis (2) atque incredulitatis mens eſt, ut diceretis, non habere Deum (3) verum Filium. Contra videte, quomodo ſit credens ſancta eccleſia. *Credimus (4) in unum Deum Patrem omnipotentem, viſibilium (5) & inviſibilium factorem, & in unum Dominum Jeſum (6) Chriſtum Filium Dei natum de Patre (7), hoc eſt ae ſubſtantia Patris, Deum de Deo, lumen de lumine, Deum verum de Deo vero, natum non (8) factum, unius (9) ſubſtantia cum Patre, quod Græci dicunt ὁμοούσιον, per quem omnia facta ſunt, ſive (10) quæ in cælo, ſive quæ in terra ſunt, qui propter nos homines & propter noſtram ſalutem deſcendit, & incarnatus eſt, homo (11) factus eſt, paſſus eſt, reſurrexit (12) tertia die, aſcendit (13) in cælum, venturus (14) judicare vivos & mortuos: Credimus (15) & in Spiritum ſanctum.* Conſpicis fidem apoſtolicam, evangelicamque eſſe hanc, quæ ſemper Filium cum Patre regnaſſe & regnare defendat, quæ fateatur & perfectam eſſe divinam Trinitatem, & unam habere ſubſtantiam. Ceterum quid inter eccleſiam & vos hæreticos vel Judæos erat inter, ſi non ſic crederet beata eccleſia? quæ ſancta fides, ut ſciretis quid in vobis punit Domini eccleſia, dixit atque dicit de vobis: *Eos (16) autem qui dicunt: Erat quando (17) non erat, & priuſquam naſceretur non erat, & quia ex (18) nullis exſtantibus factus eſt, vel (19) ex alia ſubſtantia, dicentes mutabilem (20) & (21) convertibilem Filium Dei, hos anathematizat catholica & apoſtolica eccleſia.* Propter

NOTÆ.

1 Qui tecum in tenebris eſt; *σκότος, tenebræ*. La Cerda.

2 *Credulitatis*. Vatic.

3 Nam uti ex Paulli, ita ex Photini & Arianorum doctrina, illud ſequebatur, quod, ſi Chriſtus ex Dei ſubſtantia genitus, & Deus non eſt, profecto filium nullum proprie ita dictum habeat Pater, & ſit μονογενής.

4 Hoc eſt Nicænum ſymbolum, ſive Nicæna Fidei profeſſio, quam hic Lucifer recitat, eadem fere, quæ e vetuſtis codicibus edita eſt in Tom. 2. Conc. Venet. Edit.

5 *Omnium viſibilium*. In Codd. Conc. laudatis.

6 Ita ex Græco in epiſt. Athanaſ. ad Jovianum. *Dominum noſtrum* in Codd. ceteris.

7 *De Patre unigenitum*. Græc. & Codd. iidem.

8 Cum Græco, οὐ ποιηθέντα. In uno Cod. *non creatum*.

9 *Ejuſdem*. Cod. Colbert. & Hard.

10 *Et*, utroque in loco Codd. iidem.

11 *Et homo factus*. Iid.

12 *Et reſurrexit*. Iid. Apud Gelaſium Cyzicenum in lib. 2. Hiſt. Conc. Nic. cap. 26. *Sepultus eſt, & reſurrexit*.

13 Ita cod. Hard. alii omnes cum Græco, *Et aſcendit in cælos*.

14 Cum eod. cui additur, *venturus inde*. Ex Gelaſ. *Et iterum venturus eſt*. Colb. cod. *Unde venturus eſt*.

15 Cum cod. Colbert. *Credimus* abeſt a ceteris.

16 Sequuntur anathemata eidem ſymbolo ſubjecta, contra capitales Arianæ hæreſis propoſitiones.

17 Græc. & alii codd. *Erat aliquando*; al. *tempus*.

18 *Nullis exiſtentibus*. Cod. Hard. *Ex nullis ſubſiſtentibus*. Colb.

19 *Aut ex alia ſubſtantia, vel eſſentia dicunt eſſe*. Hard. & Colb. cum Græco.

20 *Commutabilem*. Colb.

21 *Aut*. Colbert. & Hard. ex Græco.

1 *Fe-*

pter hanc ſanctam fidem recludebantur apoſtoli in carcerem, vincula accipiebant, verberibus per horarum momenta vexabantur, ne mundo revelarent veritatem, & tamen prædicare eo voluerunt uſque quo etiam mactati fuiſſent. Et dicis nos maximæ eſſe homines contumaciæ, quia videlicet viam teneamus apoſtolorum? quia tibi dicamus, erraticum te factum? Quid fecerit (1) Herodi beatus Baptiſta Joannes? *Herodes au-* Luc. III. 19
tem tetrarcha cum corriperetur ab illo propter (2) *Herodiadem uxorem fratris ſui, & de omnibus malis quæ fecit Herodes, adjecit hoc ſuper omnia, & incluſit Joannem in carcere.* Qua de re incluſit Joannem Herodes? certe quia arguebantur opera ejus: ita & tu cum ſervis Dei agis, quia dicamus tibi: *Noli gerere quæ geris, noli eſſe homicida, noli perſequi eccleſiam Domini, noli apoſtolicam reprobare fidem, probare vero hæreticam, noli idololatriam introducere in eccleſiam.* Nos arbitramur hæc propter tuam ſpecialiter dicere ſalutem: qui ſi nolueris temperare, ſine dubio ſic tibi ſis æternam quæſiturus mortem, quomodo quæſierit & Herodes. Joanni etenim nocere non potuit, ſive quod eum in carcerem conjecerit, ſive quod interfecerit, quandoquidem videas Joannem Dei amicum, Herodem vero eſſe Dei inimicum. Quærens nocitum nobis, qui tibi æternam ſoſpitatem tribui deſideramus, omnibus nos perſequeris modis: ſed valere non poterunt vires auctoritatis tuæ ad Dei unici Filii ſervis nocendum, quia tu unus eſſe ex illis inveniris, quos nobis credentibus
ſubjecit dicens: *Ecce dedi* (3) *vobis poteſtatem calcandi ſuper ſerpentes &* Ib. X. 19.
ſcorpiones, & ſupra omnem virtutem inimici: & nihil vos nocebit. Tu qui dicis, quia vera tibi dicam, ſuperbum, quem me vis inveniri? illum r. ſervum qui acceperit unum talentum & abſconderit, atque ipſum ſolum domino repræſentaverit; propterea quod non per fœnus eumdem multiplicatum, ſicuti conſervi ejus, domino repræſentaverit, meruit etiam
ipſum talentum amittere, & audire: *Serve* (4) *nequam & piger?* an illum Matt. XXV. 26.
qui acceptam quantitatem decies multiplicatam repræſentaverit, cuique
fuerit dictum: *Euge ſerve bone & fidelis, quia in* (5) *modico fuiſti fidelis,* Ibid. 21.
& in plurimis te conſtituam; intra in gaudium domini tui? Sed iſtud unde audire potero, ſi te metuens, quæ tibi fuerint placita fecero? Intuere in evangelio quid nos facere voluerit Dominus, & deſine nos
dicere arrogantes. *Homo quidam erat dives: is* (6) *abiit in regionem lon-* Luc. XIX 12.
ge accipere regnum & reverti. Et vocavit decem ſervos, & dedit illis decem

ta-

NOTÆ.

1 *Fecit.* Latin. & Galland.

2 *De Herodiada uxore fratris ſui ..... adjecit & hoc.* Verſ. Ant.

3 Græc. δέδωκα, in Mss. quibuſdam. Verſ. Ant. *Do, & ſuper omnem.*

4 Ita in Mſ. Corb. Verſ. Ant. *Nequam ſerve, male, & piger.*

5 Verſ. Ant. *Super pauca ..... ſuper multa.* Lucifer congruit cum Iren. lib. 4. c. 11. præter hæc *ſuper multa*, quæ Sabat. legit etiam in Lucif.

6 Verſ. Ant. *Et abiit in regionem longinquam accipere ſibi* &c. *Sibi* abeſt ab aliis Mss. apud Sabat. uti a Lucif. *Longinquam* pro *longe* legit hic idem Sabat.

1 Verſ.

talenta (1), *& ait ad illos : Negotiamini dum venia. Cives* (2) *autem oderant illum, & miſerunt legationem poſt illum dicentes : Nolumus hunc regnare ſuper nos. Et factum eſt dum* (3) *reverteretur accepto regno, & juſſit vocari ſervos, quibus dedit pecuniam, ut ſciret quantum quiſque negotiatus eſſet. Venit autem primus dicens : Domine, talentum* (4) *tuum decem talenta acquiſivit. Et ait illi ; Euge bone ſerve, quia in modico fidelis fuiſti, eris poteſtatem habens ſupra decem civitates. Et alter venit dicens : Domine, mina* (5) *tua fecit quinque talenta. Ait & huic : Et tu eſto ſupra quinque civitates. Et alter venit dicens : Ecce* (6) *talentum tuum quem habui repoſitum in ſudario, quia timui te, quod homo auſterus es : tollis* (7) *quod non poſuiſti, & metis, quod non ſeminaſti. Et dixit ei dominus* (8) *: De ore tuo te judico, infidelis ſerve : ſciebas quod homo auſterus ego ſum, & tollo quod non poſui, & meto quod non ſeminavi : & quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, & ego veniens cum uſuris utique exegiſſem illam ? Et aſtantibus dixit : Auferte ab illo talentum* (9), *& date illi, qui decem talenta habet. Dico autem vobis, omni habenti dabitur ; ab eo autem, qui non habet, & quod habet auferetur* (10). *Verumtamen inimicos meos illos, qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adducite huc, & interficite ante me.* Nempe ſi non te mutaberis (11), unus eris ex his, qui interfici fuerunt juſſi. Hinc ſuperbus videor tibi, quia te cupiam non interfici, quia ſim exoptans illa (12) quantitate mihi commiſſa, quam cupio multiplicari, te quoque inveniri. Quia tali modo tecum geramus luctam, videmur tibi inimici, hi qui præceptum retinentes beati apoſtoli indeſinenter propter tuam incolumitatem
1 Tim. II. 1. fundamus precem. *Obſecra* (13) *igitur primo omnium fieri obſecrationes, orationes, poſtulationes, gratiarum actiones, pro omnibus hominibus, pro regibus, & omnibus qui in ſublimitate ſunt, ut* (14) *tranquillam & quietam vitam agamus, cum pietate & gravitate. Hoc enim bonum & acceptum coram ſalutari noſtro Deo* (15), *qui omnes homines vult ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* Videmur tibi inimici, hi qui te agnitionem veritatis cupimus conſequi : contumelioſum me dicis, quia dicam quæ tuæ & meæ con-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Mnas*.

2 Verſ. Ant. *Cives autem ejus ;* ſed *ejus* abeſt ab aliis Mss. ut a Lucif.

3 *Ut rediret, accepto regno, juſſit*. Verſ. Ant. Mſ. Maj. Mon. *Et miſit* cum Lucif.

4 Verſ. Ant. *Mna tua decem mnas*.

5 *Mna tua fecit quinque mnas*. Ead. & ſic legere videtur Sabat. in Lucif.

6 *Domine ..... mna tua, quam* &c. Ead. *Quod* pro *quem* habet hic Sabat.

7 *Tolles, & metes*. Ead. Mss. alii cum Lucif.

8 *Et dixit ei : De ore .... auſterus ſum, tollo* &c. Verſ. Ant. Græc. in quodam Mſ. habet κύριος, *Dominus*, ut Lucif. Sabatierius addit in Lucifero, *infidelis ſerve nequam*.

9 *Mnam, & decem mnas*. Verſ. Ant.

10 *Auferetur ab eo*. Ead. *Ab eo* deeſt in al. Mss. ut in Lucif.

11 *Mutaveris*. Latin.

12 *In illa*. Id. & Galland.

13 *Obſecra igitur primum*. Verſ. Ant.

14 *Ut cum ſeveritate & gravitate vitam tranſagamus cum pietate & caſtitate*. Ead. Ἤρεμον ἢ ἡσύχιον βίον. Græc.

15 Verſ. Ant. *Dei ..... & in agnit.*

conducant ſaluti . Sed hæc quoque aſſeveratio tua, quæ aſtruit me tibi
facere injuriam, oſtendit te imprudentem . Si etenim fuiſſes prudens,
primo nunquam ſacrilegus repertus fuiſſes , deinde correptus ſacrarum
litterarum auctoritate temet jam hominem præbuiſſes : at nunc, quia ſis
imprudens, dicenti tibi epiſcopo, *Imperator provide ſaluti tuæ, es enim in-
gentibus ſarcinis ſcelerum tuorum prægravatus* , dicis , *Contumeliam mihi fa-
cis*. *Teſtor coram Deo*, dicit apoſtolus Timotheo , *& Chriſto Jeſu , & ele-* Ibid. v. 21.
ctis angelis , ut hæc cuſtodias ſine diſcrimine (1), *nihil faciens in aliam par-
tem , ſed* (2) *æquitatem cuſtodire* ; & tu contumelioſum appellas eum,
qui te in tantis ſceleribus deprehenſum nunc increpet , cur illa fueris
perpetratus , nunc deprecetur ut temet dum facultas eſt malis eripias
tuis, ſiſque talis, quem non Deus puniat inter illos quos nequam eſſe
ac perfidos deſignat dicens , *Filios genui* (3) *& exaltavi , ipſi autem me* Iſ. 1. 2.
ſpreverunt ? Hinc tibi ſuperbus videor , quia cupiam te inveniri inter
eos, quos unicus Dei Filius ad regnum ſuum invitat dicens: *Venite be-* Matt. xxv. 34.
nedicti Patris mei , percipite (4) *regnum quod vobis paratum eſt ab origine
mundi* . Tu tibi arbitraris contumeliam te pati, quia dicantur tibi quæ
vera ſunt ; apoſtolus glorioſus contra mandat dicens : *Peccantes coram* 1. Tim. v. 20.
omnibus argue, & ut ceteri timorem habeant (5). Cui auſcultare me opor-
tet, tibi ne, qui dicas, *Sine me deſtruere Dei religionem , ſervos ejus con-
vertere ad antichriſtum , ſine me in ſacrilegio hoc meo cunctos ſtatuere* ; an
beato apoſtolo, qui mihi præcipit, ut te peccantem arguam coram cun-
ctis? Sed ſi exiſtimas parcere me tibi debuiſſe, propterea quod ſis im-
perator, & in hoc inveniris imprudens. Audis enim dicere apoſtolum:
Peccantes coram omnibus argue, ut & ceteri timorem habeant : & tu, *Debue-* Ibid.
ras, inquis, *mihi ſpecialiter parcere, quia fuiſſem rex Romani imperii* ? Et
ubi iſtam teſtificationem prætermittebam ? *Teſtor coram Deo & Chriſto* Ibid. 21.
*Jeſu, & electis angelis, ut hæc cuſtodias ſine diſcrimine, nihil faciens in aliam
partem declinando* (6). Hinc certe tibi videor eſſe contumelioſus , quia
præcepta tua Dei præceptis non antepoſuerim. In Actibus apoſtolorum
lego beatos apoſtolos raptos ab eis , quorum es particeps non ſolum
in incredulitate, ſed & crudelitate, & præceptum fuiſſe illis ne doce-

rent

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Præjudicio* , & , *in aliam partem declinando*. Sic infra idem Lucifer.

2 Hæc putat demenda Latinius; & Gallandio *gloſſema ſapere videntur* . *Quæ nimirum verba Luciferiani exemplaris margini appoſita ad præcedentia explicanda, exinde in textum fuerint immiſſa*. Sed Latinius ea rejicit, quia Vulgatæ non inſunt; Gallandii vero mera eſt conjectura : eadem leguntur & in Codice Vatic.

3 Cum Iren. lib. 4. c. 2. Verſ. Ant. *Generavi*, & *reprobaverunt*.

4 Cum Cypr. lib. de op. & eleem. Verſ. Aut. *Poſſidete ..... præparatum ..... hujus mundi* . Calmet in Comment. Evang. D. Matth. ita legit in Lucif. *Poſſidete paratum vobis regnum ab origine* ; quæ lectio convenit cum Mſ. Corb. ab eodem producto.

5 Ut Cypr. lib. 3. Teſtim. *Habent*. Verſ. Ant. quæ habet *ut & ceteri* , ſicut infra idem Lucifer.

6 *Declinando* cum Verſ. Ant. quod paullo ſuperius omiſit.

1 *Et*

rent in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti. Sed videamos pariter ipſam ſacræ ſcripturæ partem, ſi apoſtoli præceptis Dei unici Filii inimicorum temperaverint, an ea quæ implenda ſuſceperant, inſtantiſſime
Act. v. 40. fuerint præfinientes. *Vocantes (1)*, inquit, *apoſtolos, cæſos eos dimiſerunt, præcipientes ne loquerentur in nomine Jeſu ulli hominum. Illi ergo ibant gaudentes a conſpectu concilii, quod (2) pro nomine digni habiti ſunt contumeliam pati. Omni (3) autem die in templo, & domi non ceſſabant, docentes & evangelizantes Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.* Cum hæc referat apoſtolos beatos egiſſe ſacra ſcriptura, te ad negandum Dei Filium omnium invitantem corda, & hæreſim tuam firmare ſatis agentem, nobis erit tacendum præpoſitis Dei eccleſiarum, ne videlicet tibi blaſphemo, homicidæ, deſtructori Dei religionis inveniamur contumelioſi exſtitiſſe? Apoſtolos loquitur ſacra ſcriptura nec verbera, nec minas filiorum peſtilentiæ timuiſſe, ſed ſemper docuiſſe: nos caduci regni tui decuerat frangi vigore, quo tu omnes iniquos poſſes tuos implere conatus? Contumaces æſtimamur a te, quia vera tibi dicantur a nobis. Sic & comblaſphemi tui Stephanum beatiſſimum judicaverunt, quia eis diceret:
Ib. vii. 51. *Dura cervice, & non (4) circumciſi corde & auribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſtitiſtis, ſicut patres veſtri, & vos. Quem prophetarum non ſunt perſecuti patres veſtri? & occiderunt eos, qui annuntiabant de adventu juſti, cujus nunc vos proditores (5) & interfectores fuiſtis, quia cepiſtis legem in ordinationem (6) angelorum & non cuſtodiſtis.* Hæc cum audiſſent Judæi, digne ſunt commoti contra ſanctiſſimum martyrem Stephanum, an indigne? Si indigne, utique & te indigne inſpice moveri contra eos, qui te ſalvum velint. Adverte in ea te parte ſtare contra Dei eccleſiam, in qua & tunc ſteterint, & nunc ſunt Judæi ſtantes, ſic te eſſe duræ cervicia, ſic incircumciſum corde & auribua: inde eſt quod, ſicut illi audientes vera non ſuſtinuerint, ſed ad necem Dei cultoris proſilierint, ſis etiam tu proſiliens ad noſtram integra (7) & manifeſta tibi di-
Ibid. 54. centium necem. *Cum (8) autem hæc audiſſent*, inquit divina ſcriptura, *fre-*

me-

NOTÆ.

1 *Et vocaverunt .... & cæſos eos præcipiebant .... ulli in .... & dimiſerunt eos.* Verſ. Ant.

2 *Illi igitur .... quoniam pro nomine Domini Jeſu dignati eſſent.* Ead. Lucif. convenit cum Mſ. Cantabrig. & in Græco Codd. quorumdam legitur ſimpliciter *pro nomine*. *Ejus* addit Sabatier.

3 Cum Mſ. Cantabrig. in quo tantummodo demitur *noſtrum*. Verſ. Ant. *Omnem autem diem .... circa domos .... & bene nunciantes Jeſum Chriſtum.*

4 Verſ. Ant. *Incircumciſi .... reſiſtitis .... ſicut & patres* &c. *Et* deeſt in Græco, ut in Lucif. Scripſerit forte Lucifer *reſiſtitis* juxta Græc. ἀντιπίπτετε. Galland. *Ita & vos* legit Sabat. in Lucif.

5 *Cujus vos traditores & homicidæ eſtis.* Verſ. Ant.

6 Ut in Græco unius Mſ. εἰς διαταγάς. Verſ. Ant. *Qui accepiſtis .... in præceptis*. Sabat. ſic habet hic: *Qui accepiſtis legem in ordinatione &c.*

7 Ex Latin. Antea *integram*. Lugdunenſes, *integram & manifeſtam*, male. *Galland.*

8 Verſ. Ant. *Audientes autem hæc, fremebant cordibus ſuis & frendebant dentibus ſuis ſuper eum*. *Suis* abeſt a quibuſdam Mss. in Græ-

mebant in cordibus ſuis, & ſtridebant dentibus in eum. Et infra: *Clamantes autem voce magna, compreſſerunt* (1) *aures ſuas, & impetum fecerunt uno animo in eum: &* (2) *ejectum extra civitatem lapidabant*. Sic tu corde fremens, dentibus ſtridens lis adverſum nos nulla alia de re, niſi quia te perſecutorem dicamus Dei domus, niſi quia deſtructorem Dei religionis, quia fuſorem ſanguinis ſervorum Chriſti, quia ſacrilegum vocemus juſte, quippe blaſphemum, hæreticum, quippe fidem apoſtolicam evangelicamque expugnantem. Non facimus rem Deo odibilem, ſi tibi iſto modo, quo tecum conlido, agentes, quod te eſſe intelligimus, dicamus. Invenimus etenim ſic egiſſe tales, qualis ſis tu, contra glorioſum (3). *Deſervientibus* (4) *autem illis*, dicit ſacra ſcriptura, *& jejunantibus Domino, dixit Spiritus ſanctus: Segregate mihi Barnabam & Saulum in opus, ad quod vocavi eos. Tunc jejunantes & orantes impoſuerunt* (5) *eis manus, & dimiſerunt eos. Et* (6) *illi quidem dimiſſi a ſancto Spiritu, deſcenderunt Seleuciam, & illic* (7) *navigaverunt Cyprum: & cum veniſſent Salamina* (8), *prædicabant verbum Domini in ſynagogis Judæorum: habebant autem Joannem miniſtrum: & cum perambulaſſent* (9) *univerſam inſulam uſque Paphum, invenerunt quemdam virum pſeudoprophetam Judæum, cui nomen erat Barjeſuban* (10), *quod interpretatur Paratus, qui erat cum proconſule Sergio Paulo viro prudente: qui* (11) *cum advocaſſet Barnabam & Saulum, quærebat audire verbum Dei. Reſiſtebat autem illis* (12) *Etœmus* (13) *magnus (ſic enim in-*

Ibid. 16.

Ib. XIII. 2.

NOTÆ.

Græco, ut in Lucif.

1 Cum Mſ. Cantabrig. Verſ. Ant. *Continuerunt*, & *unanimes*.

2 Cum eodem, ubi additur *eum* poſt *lapidabant*. Verſ. Ant. *Et expulerunt ..... lapidabant*.

3 *Glorioſos*. Vatic. ſed utro legas modo, ſubintellige vel *Paullum*, vel *Apoſtolos*. Lugdunenſes vero locum hunc ita reformandum cenſuere: *Si se ac tecum agentes tales dicamus, quales vos eſſe probe noverimus. Invenimus enim ſic talia egiſſe qualia es tu contra Glorioſum*: ſed audenter nimis; nam Luciferi ſenſus probe dignoſcitur: eſt autem: *Si agentes iſto modo, quo tecum ego conlido, dicamus tibi id, quod intelligimus te eſſe*. Cetera nec rejicimus, nec probamus.

4 Verſ. Ant. *Miniſtrantibus autem illis Domino ..... dixit eis .... ſeparate vero ..... quod advocavi eos*. Vocem *Domino* poſt *deſervientibus* collocat Galland. cum Græco.

5 Verſ. Ant. *Et imponentes eis manus, dimiſerunt eos*.

6 *Ipſi quidem emiſſi .... in Seleuciam, & inde .... in Cyprum*. Ead.

7 *Illinc*. Latin. Sabat. legit *inde*.

8 Verſ. Ant. *In Salamina .... verbum Dei .... habentes ſecum & Joannem in miniſterium*. Hæc in Græco cum Lucif. [illegible]: & in cod. Græc. Cantabrig. apud Millium legitur *prædicabant verbum* [illegible], *Domini*, ut notat Galland. Sabatierius legit *Salaminam*.

9 Verſ. Ant. *Cum pertranſiſſent autem totam .... virum magum pſeud.*

10 *Barjeſu*. Latin. cum Verſ. Ant. *Barjheſus, quod interpretatur Elymas*. Adde ex Galland. *Barjeſuban*, inquit Millius in proleg. §. 774. mendum eſt ſcribæ pro *Barjeſuam*, quod habet codex Cantabrig. ſed forte aut Lucifer ipſe, aut interpres, quo uſus eſt, legit *Bar-shuman*, ut eſt in interpretatione Syriaca.

11 *Hic cum accerſiſſet .... requirebat &c.* Verſ. Ant.

12 *Eis Elymas .... interpretatur .... quærens ..... de fide; quoniam libenter eos audiebat*. Ead.

13 Ἕτοιμος *paratum* & *promtum* ſignificat,

interpretatum dicitur nomen ejus), *qui quærebat avertere proconſulem a fide*. *Saulus autem*, *qui Paullus*, *repletus Spiritu ſancto intendens* (1) *in eum ait* (2): *O plene omni dolo & fallacia*, *filius diaboli*, *inimice omnis juſtitiæ*, *non deſinis pervertere vias Domini rectas*. *Et nunc ecce manus Domini adverſum* (3) *te*, *& eris cæcus non videns ſolem uſque ad tempus*. *Et protinus cecidit ſuper eum caligo & tenebræ*, *& circumiens quærebat*, *qui ſe* (4) *ad manum deduceret*. *Videns* (5) *autem proconſul quod erat factum*, *credidit cum admiratione ſtupens in doctrina Domini*. Credimus hoc inſtructum teſtimonio non te dicturum: *Contumeliam mihi Lucifer facit imperatori*. Quid mea intereſt quid ſis, cum ego ei hæc dicam, quæ audivit ab apoſtolo ille qui agnitus eſt pſeudopropheta fuiſſe? Talem etenim ego habeo te Conſtantium imperatorem, qualem habuerint glorioſi Paullus & Barnabas Barieſuban Judæum? Sic etenim tu contrarius inveniris eſſe nomini Domini, quomodo & ille fuerit; ſic tu reſiſtis veritati, ut ille reſtitit; ſic tu non vis credere homines in Dei unicum Filium, tibi (6) at-

NOTÆ.

eat, quemadmodum etiam *Barjeſu* interpretatur, quod nomen alii *maleficum* & *magum* exponunt: & videtur ἕτοιμος legiſſe pro ἐλύμας, quod *magum* ſive *corruptorem* & *pernicioſum* ſignificat. *Til.* Mendum Luciferianæ verſionis ineſt hiſce verbis *Etæmus magnus*; & vetus interpres nomen *Etæmus*, quod legerat in Græco, recte *Paratus* interpretatus eſt. Cauſſam erroris tribuit Millius in Prolegom. §. 774. pravis codicum Græcorum exſcriptoribus, qui pro ἐλύμας ὁ μάγος poſuere ἕτοιμος ὁ μέγας. In Cod. Cantabrig. apud Sabat. legitur ἑτοίμας; hinc Sabatierius ipſe ſuſpicatur ita in ſuo codice Luciferum legiſſe, aut ἕτοιμος nomen appellativum ab ἑτοῖ... *paratus* efflctum fuiſſe. Habet tamen *Elymas magus*. Sed Tilius erraſſe videtur, cum notat, alios nomen *Barjeſu* interpretatos fuiſſe *maleficum* & *magum*. Legimus enim in Verſ. Vulg. *Elymas magus*, *ſic enim interpretatur nomen ejus*; & ſenſus eſt nomen *Elymæ* magum ſignificare, ut quidam exiſtimant in Synopſi Criticorum ſacrorum Tom. 4. & *Elymas* Arabicam eſſe vocem tuentur. Ludovicus de Dieu apud Calmetum in cap. Act. XIII. nomen *Elymæ* deſumit ex voce Hebraica *Chalumam*, quæ *ſanatorem* ſignificat; unde *Barjeſus* dictus *Elymas*, id eſt *filius ſalutis*, & propterea ad ſanandum aptus, ac etiam *ſanator*. Codex Græcus Bodlejanus apud Millium §. 1025. præfert, Βαρ-ιησοῦς ὁ μεθερμηνεύεται ἐλύμας. Ligfootus autem in Horis Hebraicis ad Acta Apoſt. cap. 13. ait *Barjeſus* dictum *filium doloris*, quocum *Elymas* convenit, quippe ex Arabica voce deducitur *Elima*, quæ *dolere* ſignificat. Itaque ſenſus hujus locutionis proprius eſt, nomen *Elymæ*, non *Barjeſus* ſignificare *magum*, quem *ſanatorem* dicere etiam poſſumus cum Ludovico de Dieu, quia hoc hominum genus magicis artibus ac præſtigiis morbos curare ſe poſſe jactabant. Notaſſe tamen juverit, magum hunc, quem Ambroſius in lib. IV. Hexaem. cap. 8. *Elymum* vocat, in Mſ. Carnutenſ. operis ejuſdem *Hymnum* dici, in Benigniano *Etymum*, in Bigotiano & Gemeticenſi *Jeu*, in Cœnoman. *Hymenæum*, in Corb. uno *Barjeu*.

1 Cum Græco, ἀτενίσας. Verſ. Ant. *Et intuens*. Sabatierius legit cum eadem: *Qui & Paullus*.

2 Verſ. Ant. *Dixit .... & omni fallacia*, *fili diaboli ..... ſubvertens* &c. *Fili diaboli* etiam apud Sabat.

3 *Super te ..... Confeſtim autem cecidit*. Eadem.

4 *Quærebat manus ductores*. Ead. *Duceret* pro *deduceret* legit Sabat.

5 *Tunc .... factum eſt*, *miratus eſt*, *& credidit ſtupefactus ſuper doctrina Domini*. Ead. *Miratus eſt* abeſt a Græco, ut a Lucif.

6 Recte Latinius animadvertit, hic ali-

atque illi Judæo pſeudoprophetæ, niſi quia ſic tu adverſo ſpiritu agaris, quomodo & ille ageretur. Cum enim audis proconſulem virum fuiſſe prudentem, & cupientem ab apoſtolis beatis ſe inſtrui, quo poſſet viam comprehendere veritatis, & illum, cujus tu imitator es, reſtitiſſe apoſtolis, ne proconſulem ad credendum in Dei Filium perduxiſſent, manifeſtum eſt talem te eſſe, qualis iſte (1) fuerit Judæus pſeudopropheta. Item cum Paullum dicat ſcriptura ſancta repletum Spiritu ſancto illam dixiſſe invectionem, debes intelligere Judæum illum pſeudoprophetam immundo fuiſſe ſpiritu plenum. Sicut ergo ille adverſo actus ſpiritu contradicebat, quia & tu ita inſtinctu adverſarii reſiſtere inveniris, non te alium eſſe debes judicare, niſi Barieſuban Judæum pſeudoprophetam. Igitur quia te alterum Barieſuban Judæum pſeudoprophetam eſſe intelligis, quotiens fuerit dictum ore tuo ſacrilego (2), *Deus non (3) habet verum Filium*, ne moleſte feras, ſi dicantur tibi a nobis illa, quæ ſunt dicta ab apoſtolo prædeceſſori tuo Judæo pſeudoprophetæ: *Plenus (4) omni dolo & fallacia, filius diaboli, inimicus omnis juſtitiæ, qui non deſinis pervertere vias Domini rectas*. Si fueris motus cur hæc tibi dicantur quæ fuerint dicta illi, cujus ſis tenens iter mortis, multum te inſulſum oſtendis, qui velis hoc eſſe quod fuit ille Judæus pſeudopropheta, & nolis te illis nominari vocabulis nominum, quibus fuerit & ille vocatus. Iterum & hortor & deprecor, ut & moneo, ut tibi velis conſulere, ne æterna te accipiat pœna. Si enim ille ita meruit excæcari, quia tentarit reſiſtere, conſpice quæ tibi homicidæ, quæ ſacrilego, deſtructori Dei religionis poſſint mala repræſentari & in hac vita & in perpetuum. Accipe adhuc ea quæ te formare poſſunt, non eſſe contumelioſos nos, ſed veraces. Antiocho ſeptem illi glorioſiſſimi fratres reſtiterunt, nempe ut nunc tibi nos reſtitimus. Legiſti quartus quid reſponderit compeſtilenti tuo, qui me contumelioſum dignaris clamitare, quia dicam tibi, quod niſi converſus fueris ad Deum, in Ibid. 10.

NOTÆ.

liquid deeſſe: forte ſubjici poteſt; *Non vis credere homines in Dei unicum Filium, ſed tibi* &c.

1 *Ille*. Vatic.

2 *Tuo illo ſacrilego*. Id.

3 Animadverte hoc in loco, Luciferum tum hic, tum alibi ſæpe, & in aliis libris id Conſtantio & Arianis obtrudere, quod negent *Filium eſſe verum Filium Dei*, *Patrem Deum habere verum Filium*; & ad hoc eos adigere, ut fateantur *Jeſum Chriſtum eſſe verum Dei Filium*; cum inde conſequatur, & illum eſſe *ὁμοούσιον*, & *unius ſubſtantiæ cum Patre*: at ii *verum* quidem *Filium eſſe* dicebant, non tamen *verum Deum*; quippe *Filii* notionem eo modo tribuebant Chriſto, quo homines etiam *Filii Dei* vocantur in Scripturis, unde inter creaturas, ſed ceteris præſtantiorem illum adnumerabant: iiſdemque verborum fallaciis *Deum* quoque nominabant Filium, & in fidei formulis fatebantur, ſed *ὁμώνυμως* tantum & ſecundo veluti dignitatis gradu: hinc ſæpiſſime Lucifer has locutiones ingerit in Arianos, quod *Filius ſit verus Filius*, & *verus Deus*. De hiſce fuſe Petavius in lib. 2. capp. 4. 5. 9. & 10.

4 Poſuit *plene* paullo ſuperius, & *inimice*, omiſſo *qui* ante *non deſinis*.

2 Mach. VII. 14. in æternum ſis interiturus ; nempe dicit : *Potius eſt ab hominibus morti*
datos ſpem exſpectare a Deo , iterum ab ipſo reſuſcitari (1) : *tibi enim re-*
ſurrectio ad vitam non erit . Si a nobis tu tyrannus audis quod ad vitam
ſis reſurrectionem non accepturus , ſi in hac incredulitate manſeris ,
quod non ad requiem , ſed ad pœnam ſis reſurrecturus ſempiternam ,
quæ contumelia eſt ? Quintus quoque cum admotus fuiſſet & vexatus, di-
Ibid. 16. xiſſe loquitur ſcriptura regi : *Poteſtatem inter homines habes* (2) *cum ſis cor-*
ruptibilis , facis quod vis : noli autem putare genus noſtrum a Deo eſſe dereli-
ctum : patienter (3) *ſuſtine , & vide , magna poteſtas illius qualiter te & ſemen*
tuum torquebit . Quid tibi videtur , quia tali conſtantia Dei ſervus in-
vectus fuerit in contyrannum tuum ? numquidnam injurioſum fuiſse
cultorem Dei diaboli judicabis cultor ? Illum vera dicentem negabis ſu-
perbum ? nec me debes judicare inſolentem , quia dicam tibi , non de-
relinqui nos a Deo , propter quem (4) hæc ſuſtineam , te contra , niſi fue-
ris correctus , cum corruptibili gloria tua ad nihilum venturus . Quid
etiam ſextus dixerit inſpice , & invenies nos eo cuneo reniti tibi tur-
Ibid. 18. bido procellæ , quo illi fuerunt renitentes : *Noli fruſtra errare ; nos enim*
propter noſmetipſos hæc patimur , peccantes in Deum noſtrum , & digna admoni-
tione (5) *facta ſunt : tu autem ne te exiſtimes impune* (6) *futurum , cum*
contra Deum pugnare tentaveris . Probant epiſtolæ (7) meæ mediocrita-
tis , & libri ruſtico licet ſermone deſcripti , me ſæpe dixiſſe , quod
peccata quidem fecerint noſtra , ut in tuas antichriſti præcurſoris ve-
niremus manus , te tamen pugnare contra Deum , & iccirco niſi tibi
proſpexeris , te quidem ut illum Antiochum in æternam pœnam futu-
rum , nobis vero propitiaturum Dominum . Dolens es , cur commiſſis
nobis te , & quiſnam ſis revelemus , & quod ſit dignum antichriſti
umbram te calcari a cunctis Chriſti militibus : *qui me* , inquis , *calcare*
potuerunt ? illi (8) , quos , cur ſe Chriſtianos fateantur , carceribus re-
tines recluſos , patrimonio privas , facis extorres , torques , interficis .
Hinc nos inſolentes eſſe cenſes , quod cunctos nobis creditos deprece-
mur diaboli calcare caput , ſacrilegos conatus tuos virtute paſſionum
ſua-

NOTÆ.

1 Græc. [illegible] . Verſ. Ant. *reſuſcitandos* .

2 Sabat. legit *habens* , ut in Verſ. Ant.

3 Verſ. Ant. *Tu autem .... & videbis magnam poteſtatem ipſius &c.* Sabat. videtur legiſſe etiam in Lucif. *ipſius* .

4 *Propter quem hæc ſuſtineam , te* &c. *ad nihilum venturum* . Latin. & Poncius apud illum ; ita enim ſenſum efficiunt ; *Quia dicam tibi , non derelinqui* &c. *te contra* &c. *ad nihilum venturum* . Poteſt tamen ita etiam corrigi locus iſte ; *Hæc ſuſtineam contra te , qui* &c. *ſis ad nihilum venturus* .

5 Verſ. Ant. *Digna admiratione facta ſunt in nobis* : abeſt tamen *in nobis* a Græco . *Admiratione* legit etiam in Lucif. Sabat.

6 Verſ. Ant. *Tibi impune .... quod contra* &c. Sabat. legit *tibi* etiam in Lucif. ſed deeſt & in Græco .

7 Nullæ ſuperſunt Luciferi epiſtolæ præter unam Florentio ſcriptam : ceteras vetuſtate periiſſe maxime dolendum .

8 Innuit perſecutionem a Conſtantio in Catholicos ſæviſſime excitatam , de qua in libro pro S. Athan.

1 Ita

ſuarum illatarum pro Chriſto Dei unico Filio deducere ad nihilum. Sit tibi & illa glorioſiſſima mater ſeptem horum filiorum inſolens, quia ad coamentem (1) tuum vincendum Antiochum ſuos illicere dignata (2) filios dicens: *Neſcio qualiter in utero meo apparuiſtis, neque ego ſpiritum (3) donavi vobis & vitam, & ſingulorum membraturam non ipſa compegi: ſed enim mundi creator, qui formavit hominis nativitatem, quique omnium ſcrutator (4) originum, & ſpiritum vobis cum miſericordia iterum reddet & vitam, ſicuti nunc vos ipſos deſpicitis propter leges ejus*. Hæc dicere non deſtitit filiis religioſa mater, fortiter filios diligens, quoad uſque cunctos advertiſſet interfectos. Nos contra, quos prædixerat ore prophetæ futuros paſtores gregi ſuo dicens, *Et dabo vobis paſtores ſecundum cor meum, & paſcent vos paſcentes cum diſciplina*, tacere decuerat, ne tibi ad mactandas venienti rabido lupo Dei oves fuiſſemus vili inſolentes? Mulier eo uſque corda incendit Dei amore filiorum, ut eorum interitu gladii (5) fuiſſet potita victoriarum: & nos Chriſti dicere militibus fuiſſe congruum arbitratus es: *Nolite arma ſumere contra Conſtantium diaboli ſatellitem, nolite reſiſtere templo omnium dæmonum: magis autem facite quæcumque fieri præceperit*. Quæ hæc eſt noſtra contumacia, ſi officium nobis delegatum a Deo nitamur implere, ſi denique iſtius mulieris imitatores fuerimus inventi? Tu vis diabolo placere, cujus opus inveniris celebrare, nos minime; vis Deo hæc te gerendo contra fieri acceptiſſimos. Si te adhuc movet, cur, quod es, voceris a nobis, accipe etiam ab illo ſeptimo hujus mulieris ſic clamitatum contra Antiochum filio: *Antiochus autem contemni arbitratus (6), & ejus quæ increpabat vocem deſpiciens, cum adhuc adoleſcentior ſupereſſet, non verbis hortabatur tantum, ſed etiam cum juramento affirmabat divitem & beatum facturum, translaturum (7) a patriis, & hoſpitem habiturum, & res neceſſarias crediturum. Sed (8) ad iſta adoleſcentem non intendentem vocavit matrem, & ſuadebat ut adoleſcenti fieret in ſalutem. Cum autem multis (9) eſſet hortatus,*

Ibid 22.
Ier. III. 15.
2. Mach. VII. 24.

NOTÆ.

1 Ita legit Poncius apud Latin. Antea *conamentum*.

2 *Dignata ſit*. Latin.

3 Verſ. Ant. *Neque enim ego ſpiritum & animam .... ſingulorum membra non ego* &c. *Animam* non eſt in Græco. *Membra* pro *membraturam* habet Sabat.

4 Verſ. Ant. *Omnium invenit originem, & voſmetipſos*; quæ Sabat. legit etiam in Lucif.

5 *Gaudii*. Galland.

6 Verſ. Ant. *Se arbitratus, ſimul & exprobrantis voce deſpecta .... non ſolum verbis hortabatur, ſed & .... ſe divitem .... & translatum a patriis legibus amicum habiturum ..... ei præbiturum. Se arbitratus*, & *ſe divitem* legit etiam Sabatier.

7 *Translatum a patriis legibus*: apud Sabat. & Galland. Nos ex correctionibus Tilianæ editioni adjectis ſubjecimus *translaturum*; & nihil pro arbitrio immutamus.

8 Verſ. Ant. *Sed ad hæc cum adoleſcens nequaquam inclinaretur, vocavit rex matrem, & ſuadebat ei* &c. Fere ſimilia legit Sabat. in Lucif. *Sed ad iſta cum adoleſcens non intenderet, vocavit rex* &c. Forte tamen in edit. noſtra ita legendum, *adoleſcente non intendente*.

9 *Eam verbis ..... promiſit ſuaſuram ſe filio ſuo*. Verſ. Ant. & ſic Sabat. in Lucif. deleto *verbis*. *Verbis*, & *ſuo* non ſunt in Græco.

1 Verſ.

*tui, ſuſcepit ſuadere ſe filium. Itaque inclinata ad illum deriſit (1) crudelem
tyrannum, & ait patria voce: Fili miſerere mei, quæ te in utero menſibus
decem portavi, & lac triennio dedi, & alui, & in ætatem iſtam perduxi.
Peto nate aſpicias (2) in cælum & in terram, & omnibus quæ in eis ſunt
inſpectis, intelligere quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum genus: ita
fiet, ut non timeas carnificem iſtum, ſed dignus (3) fratrum effectus, ſuſci-
pias mortem, ut in illa miſericordia cum fratribus te recipiam. Cum hæc
illa (4) dixiſſet, ait adoleſcens: Quem ſuſtinetis? non obedio regis imperio,
ſed præcepto legis obedio, quæ data eſt nobis per Moyſen: tu vero, qui inven*
Ibid. 12. *tor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum Dei. Si (5) enim
propter increpationem & correptionem Dominus noſter nobis vivis modice iratus
eſt, ſed iterum reconciliabitur ſervis ſuis: tuque (6), o ſceleſte, & omnium
hominum flagitioſiſſime, noli fruſtra extolli vanis ſpeciebus in ſervos ejus (7):
nondum enim omnipotentis, omnia conſpicientis (8) Dei judicium effugiſti. Nam
patres (9) noſtri, modico nunc dolore ſuſtentato, ſub teſtamento Dei æternæ vitæ
reciderunt: tu vero judicio Dei juſtas ſuperbiæ pœnas exſolves: ego autem ſicut
& fratres (10), & animam & corpus trado pro patriis legibus, invocans
Deum maturius genti noſtræ fieri propitium, teque cum tormentis ac verberibus
confiteri quod ipſe eſt Deus ſolus. In me vero & in fratribus meis ſtatue-
re (11) omnipotens iram, quæ ſuper omne genus noſtrum juſte ſuperducta eſt.*
Quid, Conſtanti, a nobis plus audiſti, quam ea, quæ ab hoc Dei ſunt
Ibid. 30. dicta fideli ſervo? Si ille dixit ad Antiochi ſatellites: *Quem ſuſtinetis?*
non

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Irridens .... ait .... fili mi .... novem menſibus*. Græc. non habet *mi* poſt *fili*, & Mſ. S. Theod. ac Cypr. epiſt. ad Fortun. præfert *menſibus decem*, ut Lucif. *Novem* habet Sabatierius.

2 Verſ. Ant. & Sabat. in Lucifero: *Ut aſpicias ad cælum, & terram, & ad omnia quæ in eis ſunt, & intelligas* &c. Lucifer convenit cum Cypr. epiſt. ad Fortun. excepto *oro* pro *pete*.

3 *Dignus fratribus tuis effectus particeps, ſuſcipe .... in illa miſeratione cum fratribus tuis*. Verſ. Ant. *Tuis* utroque in loco, & *particeps* abeſt a Græco, in quo cum Lucif. ἀλλὰ ἐπιδέξασθαι, *ſed ſuſcipias*. Sabat. legit, *dignus fratribus tuis*, & itidem poſtea *fratribus tuis*.

4 *Adhuc diceret .... præcepto regis, ſed præcepto legis, quæ* &c. Verſ. Ant.

5 *Et ſi in nobis propter ..... Dominus Deus noſter modicum*. Ead. *Et ſi* legit etiam Sabat.

6 *Tu autem ..... vanis ſpebus .... ejus inflammatus*. Ead. ſed nihil in textu Luciferiano mutare voluimus, uti Gallandius pro *ſpeciebus* edidit *ſpebus*. Vide paullo infra.

7 *In ſervos ejus inflatus*. Latin. & Vatic. ut & paullo infra.

8 Verſ. Ant. *Et omnia inſpicientis*. *Et* addit etiam Sabat.

9 *Fratres*. Latin. & Vatic. ut in Verſ. Ant. *Fratres mei .... teſtamento æternæ vitæ effecti ſunt .... ſuperbiæ tuæ*. *Tuæ* abeſt a Græco, ut a Lucif., qui convenit in his ὑπὸ διαθήκην Θεοῦ, *ſub teſtamento Dei* &c. Etiam Sabat. legere videtur, *ſub teſtamento æternæ vitæ effecti ſunt*, & hic & paullo infra.

10 *Fratres mei, animam & corpus meum*. Verſ. Ant. cum Sabat. Græc. non habet *meum* poſt *corpus*, ut Lucif.

11 *Definet omnipotentis ira*. Verſ. Ant. & cum ea Sabatier. in Lucifero. Græc. στῆναι. *Omnipotens ira*. Vatic. Alii, *deſinere*. Litteræ inh ſit auctor, quemadmodum & in iis quæ mox ſubjiciuntur. *Galland.*

1 Græ-

Digitized by Google

non obedio regis imperio, ſed præcepto legis obedio, quæ data eſt nobis per Moyſen: & nos tuis dicimus: *Quid eſt quod nos ad Conſtantii antichriſti præcurſoris voluntatem poſſe exiſtimatis facere Arianos? ut ſumus Chriſtiani, ſemper erimus*. Si ille Antiocho dixit: *Tu vero qui inventor omnis malitiæ factus* Ibid. 31.
es in Hebræos, non effugies manum Dei; & tibi nos diximus atque ſumus dicentes, quod enim, quia te potior nullus unquam fuerit perſecutor ſacræ legis Dei, quia ſis non effugiturus Dei manum. Si audit Antiochus, quod arguendi gratia ſuis tunc Dominus fuerit iratus, & quod iterum eſſet reconciliaturus ſe ſervis ſuis, hæc & tu nos dicere audis. Si illi dictum eſt regi: *Tuque, o ſcelerate, & omnium hominum* Ibid. 34.
flagitioſiſſime, noli fruſtra extolli vana (1) *ſpe in ſervos ejus inflatus: nondum enim omnipotentis Dei* (2) *judicium effugiſti*; hæc & tu audis a nobis, quod enim ſis ſceleratus omnium hominum flagitioſiſſimus, qui iccirco hæc geras ut nos coapoſtatas facias tuos, ſed tamen fruſtra te elatum, vana inſtinctu diaboli in nos Dei ſervos ſpe inflatum: quia neque tuos poſſis implere conatus malignos, neque Dei omnia conſpicientis, omniaque potentis evadere judicium. Audis a nobis, ſicut & per illum illuſtrem adoleſcentem audit Antiochus: *Quod* (3) *enim fra-* Ibid. 36.
tres noſtri pauca perpeſſi ſub teſtamentum Dei æternæ vitæ reciderunt, tu vero quod ſis judicio Dei juſtas ſuperbiæ pœnas perſoluturus. Audis & a nobis nos ita eſſe paratos interfici a te carnifice pro Deo, ſicuti jam fratres noſtros interfeciſti, animas & corpora noſtra tradere nos paratos pro Jeſu Chriſto Dei vero unico Filio, confidere præterea nos de ejus infatigabili pietate, quod enim omnem quidem gregem ſuum ſit maturius erepturus ex te rapace lupo, ex te cane rabido; tu vero quod ſis, niſi tibi conſulueris, ſemper in tormenta abiturus. Quid ego plus ſive per ſcripturam, ſive in præſenti tibi dixerim, volo revincas tu noſtri temporis tyrannus. Si te ego carnificem dixi, dixit non ſolum iſte adoleſcens juſtiſſimus, ſed & ejus mater Antiocho coamenti tuo: ſi inventor omnis malitiæ dictus es a me, ſi quod non ſis effugiturus manum Dei, ſi ſceleratus & omnium hominum flagitioſiſſimus, quia non ſis omnia potentis, omnia conſpicientis judicium effugiturus, ſed in judicio Dei tu juſtas pœnas ſis exſoluturus, hæc omnia jam ab iſto religioſo adoleſcente dicta fuerant collegæ tuo Antiocho. Contumelioſum me clamitas, quia videas digna tuis factis nomina tibi impoſita, illa quæ jam contyrannis tuis impoſuerunt noſtri prædeceſſores, cultores Dei vivi. Petrus beatus apoſtolus, *Sobrii*, inquit, *eſtote*, *vigilate*, 1. Pet. v. 8.
ad-

NOTÆ.

1 Græc. in plur. ἀδήλοις ἐλπίσιν. Paullo ſuperius: *O ſceleſte .... vanis ſpeciebus in ſervos ejus*, omiſſo *inflatus*.

2 *Omnia conſpicientis Dei*. Vatic. uti paullo ſuperius.

3 Hic convenit cum Græco in his ἀδελφοὶ *fratres*, πεπτώκασι *ceciderunt*, aut *reciderunt*. Vide paullo ſuperius eadem, ſenſu retento, ſed mutatis verbis. *Hæc* aliaque hujus loci complura immutarunt Lugdunenſes Vulgatam ſecuti, ut alibi ſæpe, haud plane laudando conſilio. *Galland.*

1 Sa-

adverſarius (1) *veſter diabolus tamquam leo rugiens circumit, quærens quem tranſvoret, cui reſiſtite firmi in fide, ſcientes has eaſdem paſſiones in omni hoc ſæculo fraternitatem veſtram perpeti*. Si putas, quia contumelioſus ſum, propterea quod audias mala eſſe quæ geris, in quo invenior diabolo reſiſtere ſecundum apoſtoli præceptum? Ecce enim vino ſuo hic draco ad omnem te perducens ebrietatem, immiſit in omnem Dei gregem, ut cunctos, tuo regali uſus adminiculo, ſicut ipſe es, efficias ebrios, hoc eſt, inſanos, vecordes dementeſque. Te etenim quis de Sodomorum vite, de vinea Gomorrhæ ſic efficit ebrium, ut temet fornicatum, ſicuti ſunt fornicati Judæi, non videres? In quo, inquam, reſiſtemus diabolo, ſi tibi, per quem ad nos tranſvorandos temet armarit, non itum fuerit obviam? ſi non tibi fuerit dictum a ſobriis ebrio, a ſoſpitibus ægro, ab integris vulnerato, a videntibus cæco, a ſtantibus eliſo, a piis impio, ab ovibus Dei rapaci lupo, a benigniſſimis miſericordiamque diligentibus crudeli carnifici, ſævo homicidæ, a Deum clarificantibus blaſphemo, a cultoribus Dei ſacrilego, a Chriſtianis hæretico Ariano, ſi non tibi fuerit dictum a nobis: *Diſcede miniſter adverſarii noſtri, da honorem Deo*? In quo reſiſtemus diabolo, ſi tibi voluntatis illius ſagenæ pepercerimus, ſi non univerſis ebrietas tua, hoc eſt inſania, fuerit declarata; ſi denique non per id quod ſævis adverſum nos fueris omni orbi manifeſtatus? ex eo quod gerens ſis hæc, non te Chriſti ſervum poſſe ſentiri, ſed plane mancipium illius, qui ſit tamquam leo rugiens adverſum nos. Hinc tibi videmur eſſe petulantes, quia dicimus tibi, vino illo te factum ebrium, de quo fuerint & illi ad omnem perducti ebrietatis dementiam; illi, ad quos vel propter quos

Deuteron. xxxii. 5. dicitur: *Peccaverunt non ei filii maculati, natio* (2) *prava & perverſa*.
Hæc domino retribuiſtis, ſic plebs (3) *fatua, & non ſapiens*. Et infra: *Bi-*
Ibid. 14. *bit vinum, & manducavit Jacob & ſatiatus* (4) *eſt, & calcitravit dilectus: pinguis factus eſt, & incraſſatus eſt, dilatatus eſt, & dereliquit Deum qui fecit eum, & receſſit a Deo ſalvatore ſuo. Exacerbaverunt me in alienis, in abominationibus ſuis concitaverunt* (5) *me, & ſacrificaverunt* (6) *dæmoniis &*

non

NOTÆ.

1 Sabat. *Quia adverſarius*, & *circuit*, & *devoret*. Sed ὅτι *quia* abeſt a quibuſdam Mss. ut in noſtra edit.

2 *Natio*, ut in Mss. pluribus apud Sabat. qui aliter ac nos legit hic: *Peccaverunt ei, & non filii ejus in ſordibus, generatia &c. Generatio*. Verſ. Ant.

3 Cum Mss. iiſdem. *Populus ſtultus*. Verſ. Ant. Variat Sabatierius; *Hæccine Domina reddis plebs &c.*

4 *Et impletus eſt, & recalcitravit .... impinguatus eſt, & incraſſavit, & dilatus .... ſalutari ſuo*. Verſ. Ant. Lucif. *Satiatus eſt, pinguis factus eſt*, cum Mſ. Rem. *Incraſſatus eſt*, cum Mſ. Corb. *Salvatore ſuo*, cum Græco, σωτῆρος αὐτοῦ.

5 Ita Mss. aliquot. *Et exaſperaverunt me*. Verſ. Ant. *Diis alienis* addit Sabat.

6 *Sacrificaverunt ..... diis quos .... novi recenteſque ..... eorum*. Verſ. Ant. Mss. Rem. & Corb. *deos*, Corb. *ad præſens* cum Lucif. Sabatierius aliter legit in Lucifero: *Diis quos .... novi recenteſque venerunt, quos non coluerunt ..... & oblitus es Domini creatoris tui*.

non Deo , deos quos non noverant , novi ad præſens venerunt , quos neſciebant patres ipſorum . Deum qui te genuit , dereliquiſti , & oblitus es Deum alentem te . Sic te ut Judæos dereliquiſſe Deum , & idololatriam ſecutum probat quidem perfidia tua quam prædicas . Sed nunc ad hoc te ſolum arbitratus ſum perducendum , ut videres non eſſe nos , quia quod ſis tibi dicam , injurioſos , petulantes atque ſuperbos , ſed veraces , ſed præter Deum timentes neminem . Joannes beatiſſimus apoſtolus , *Cariſſimi* 1. Io. iv. 1.
nolite , cum dicit, *omni ſpiritui credere , ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt , quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt* (1) : tu mihi unus eſſe ex his pſeudoprophetis manifeſte videris , ſiquidem negando Dei unicum Filium , non te habere niſi antichriſti ſpiritum in ore tuo ſacrilego declares : hinc efficitur , ut nec audire poſſis nos loquentes de divina æternitate unici Filii Dei , ſiquidem ſpiritus ille qui in te manet antichriſti non poſſit ſuſtinere , & nolit ſe ex te pelli , ſed ſit cupiens eo uſque in te manſitare, donec te videat ad illa raptum loca, in quibus ipſe ſit in perpetuum futurus : dolet enim te tam fideliſſimum delicium (2) ſuum , te omnibus deſideriis ſuis parentem ex ſe eripi .
Cariſſimi , inquit , *nolite omni ſpiritui credere , ſed probate ſpiritus ſi ex Deo* Ibid.
ſunt : quoniam multi pſeudoprophetæ exierunt in ſæculo (3) . *Ex hoc intelligite* (4) *ſpiritum Dei . Omnis ſpiritus , qui confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe , ex Deo eſt . Et omnis ſpiritus , qui* (5) *deſtruit Jeſum , ex Deo non eſt , & hoc* (6) *eſt quod eſt antichriſti* . Et infra : *Iſti de ſæculo* (7) *ſunt ,* Ibid. 5.
propterea de ſæculo loquuntur, & ſæculum audit eos : nos (8) *autem ex Deo ſumus . Qui cognoſcit Deum , audit nos ; qui autem non eſt ex Deo , non audit nos . Ex hoc intelligimus ſpiritum veritatis , & ſpiritum erroris* . Clarum eſt , Conſtanti , te eſſe antichriſti portantem ſpiritum , te ſpiritu agi erroris . Sicut enim qui dixerunt , non ſuſcepiſſe hominem de utero beatæ Virginis unicum Filium Dei , qui non illum crediderunt (9) incar-

N O T Æ.

1 *Dilectiſſimi ..... quia ..... exierunt in iſtum mundum* . Verſ. Ant. Habet *ſint* pro *ſunt* Sabat.

2 Singulare uſurpat , quod non eſt in uſu , pro plurali , *tam fideliſſimas delicias ſuas ;* ut alias ante ſæpiſſime dictum eſt . *Til.*

3 Sabatier. legit *in mundum* , ut in Verſ. Ant.

4 Cum Græco , γινώσκετε . Verſ. Ant. *In hoc cognoſcitur ſpiritus* .

5 Verſ. Ant. *Qui non confitetur Jeſum Chriſtum in carne veniſſe* . Lucifer cum Iren. lib. 3. c. 16. præter *ſolvit* , pro *deſtruit* .

6 Ex Græco , ὅ αὐτό ἐστι τὸ τοῦ Ἀντιχρίστου . Verſ. Ant. cum Sabat. *Et hic eſt antichriſtus* .

7 *Mundo* , & *mundus* apud Sabat. ut Verſ. Ant. *Hi de mundo ſunt : ideo* &c.

8 Verſ. Ant. *Nos ex Deo . . . . novit Deum .... qui non eſt .... cognoſcimus ſpiritum veritatis & erroris* .

9 Duas in claſſes dividuntur hæretici , qui Deum Verbum , & Filium Dei hominem factum eſſe negabant ; alii enim nullam penitus hominis cum Verbo conjunctionem fuiſſe arbitrati ſunt , quorum principes Photiniani , & Samoſateni ; alii ludicram , & fictam , ac ſpecie tenus exhibitam hominum oculis incarnationem docuerunt . Primos innuere videtur Lucifer ; & utrorumque hiſtoriam , ac dogmata vide apud Petavium lib. 1. de Incarn. cap. 2. & 4.

carnatum, hominem factum, habere erroris adſtruantur ſpiritum, & antichriſti nuncupantur, ſic & vos Ariani cum unicum Dei Filium natum vere de Patre negatis, hoc eſt, de ſubſtantia Patris; verum illum eſſe Filium cum deſpuitis & ſemper illum cum Patre regnaſſe, nunquam Filium fuiſſe ſine Patre; neque Patrem ſine Filio cum credere detrectatis, cum unam habere Patrem & unicum Filium ejus deitatem negatis, cujus vos ſpiritu eſſe plenos manifeſtatis, niſi antichriſti? Non etenim poteſt dicere Dei habens ſpiritum, *Erat quando non erat, & factus eſt ex nihilo*, de unico Dei Filio, cum illum ſine initio credat cum Patre regnaſſe, & regnaturum ſine fine. Itaque cum (1) non eſſe illum verum Dei Filium dicitis, cum denique ὁμοούσιον τῷ πατρί, quod dicunt Græci, nos vero Romani (2) dicimus *unius ſubſtantiæ cum Patre*, illum eſſe deſtruere tentatis, utique & vos de illis eſſe pſeudoprophetis, & inter antichriſtos pronunciatis (3). Non me debes contumelioſum judicare, quia dicam te immundo ſpiritu agi, qui dicam te antichriſti præcurſorem; os etenim tuum te hoc eſſe revelat, neque enim habens ſpiritum Dei poterit talia adſtruere quæ vos aſſeritis Ariani, aut cuncti variarum (4) ſectarum veſtri quoque hæretici. Negas Deum verum habere Filium, dicis illum eſſe adoptivum (5), & judicas ne (6) non intellectum, quod enim unus ſis ex illis antichriſtis ore pronunciantis (7) Joannis: revelatus es inquam te ſpiritu adverſo duci. Inde eſt denique quod nec crediderimus tibi dicenti de Filio, *Factus eſt ex nihilo*. Cognovimus etenim hæc non poſſe (8) dicere, niſi pſeudoprophetæ ſpiritum, niſi antichriſti præcurſorem, niſi ſatellitem atque mancipium dæmonum. Non tibi hæc dicenti potuimus cre-

NOTÆ.

1 Ita cum Poncio apud Latin. Antea *eum*. Antea *pronunciari*.

2 Se Romanum dicit, quia e Patriarchia Romana cum Sardus eſſet. *Til.* De origine poteſtatis & juriſdictionis patriarchalis vide Binghamum in Tom. I. de Orig. Eccleſ. Utrum autem Sardinia Patriarchæ Romano ſubeſſet, an forte Conſtantinopolitano, diſputat Matthejus in Sardinia Sacra cap. IV. diſſertat. de Sardio. ejuſque eccleſiis: mihi tamen videtur veriſimilius, Luciferum, cum ſe Romanum appellat, ad linguam, qua Romani utebantur, reſpicere, ſcilicet latinam, ut, quod Græci ὁμοούσιον τῷ πατρὶ dicunt, a Romanis *unius eſſe ſubſtantiæ cum Patre* dici latino ſermone ſignificet. De ὁμοουσίου & *ſubſtantiæ* vocibus vide Petavium pluribus in locis inter libros de Trinit. ubi in lib. V. cap. 7. num. 2. potiſſimum docet Arianos veram e ſubſtantia Patris generationem oppugnaſſe.

3 *Pronunciatis* cum Poncio & Galland.

4 In plures enim ſectas diviſa fuit Ariana hæreſis, quæ omnes de Chriſti divinitate male ſentiebant. Has recenſet Petavius lib. 1. de Trin. cap. 10.

5 Ariani, cæterique hæretici, qui Filium Dei ὁμοούσιον negarunt, vereque genitum, prorſus naturalem filium abſtulerant, adoptivum ſolummodo putantes, communi quidem cum cæteris hominibus, licet potiori, atque inſigniori adoptione. Hunc igitur errorem hic Lucifer exprobrat Conſtantio: de adoptiva autem Chriſti filiatione ſecundum humanam naturam, vide, quæ Petavius docte, eruditeque tractat in lib. 7. de Incarn. contra hæreſim Felicianam, & illuſtres quoſdam in Catholicis Scholis Theologos.

6 *Judicas te*. Til. & Galland.

7 *Pronunciatis*. Iid.

8 *Potuiſſe*. Vatic.

1 Cum

credidiſſe, quandoquidem Spiritus ſanctus & per prophetas fuerit locutus de unico Dei Filio, illum eſſe verum Filium Dei, illum æternum eſſe, & coæternum Patri, nunquam neque Filium ſine Patre, neque Patrem fuiſſe aut eſſe ſine Filio, & beati hæc eadem apoſtoli retulerint: ſiquidem ſanctus Spiritus paracletus, qui fuerit in prophetis, etiam in apoſtolis manſerit, qui ſanctus paracletus Spiritus, quia in Dei ſit eccleſia, & vos ſitis conſtituti extra eccleſiam Dei, cum non manens ſit in vobis, utique probamini antichriſti vos habere ſpiritum; qui immundus ſpiritus, ne hæc quæ ingerimus videatis, corda hæretica veſtra tenebris offundit errorum (1) caligine cæca, ne ſcilicet ex ejus poſſetis emergere laqueis. Judicas nos eſſe contumelioſos, quia te qualem eſſe videmus pronuntiemus. Ecce etiam cum in evangelio κατὰ (2) Matthæum dixiſſe Dominum invenio: *Ecce ego mitto vos, ſicut oves inter (3) lupos*; tu mihi eſſe unus ex illis lupis videris, & quidem omnium luporum contra Dei gregem rugientium rabiem in quem videam congeſtam. Quis etenim Dei unici Filii negator non gaudeat, non præ ſe ferat, cum videat ſic te Chriſti depopulatum gregem? Ex illis quoque unum te accipio incredulis, ex illis perfidis, ad quos dicitur: *Progenies viperarum, quomodo poteſtis (4) quæ bona ſunt loqui, cum ſitis mali? nam ex abundanti corde unuſquiſque loquitur de ore ſuo. Bonus homo de bono theſauro emittit (5) bona, & malus homo de malo theſauro profert mala*. Si bona ſunt, Conſtanti, quæ loqueris, bonum potes habere theſaurum. Petulans ſum, quia dicam tibi, tenebras tuo habitare in corde; inde ex tenebroſiſſimis ſenſibus tuis, ut ea, immunda tenebroſaque audes proferre. Ecce, etiam illud quod dictum eſt beato Petro a Domino ſi audias, dicturus ſine dubio me contumelioſum. Matthæus ſanctiſſimus, *Adhuc*, inquit, *ipſo loquente, ecce Judas unus de duodecim (6), & cum eo turba multa cum gladiis & fuſtibus, miſſi a principibus ſacerdotum, & ſenioribus plebis: qui autem tradidit eum (7), dedit eis ſignum dicens: Quemcumque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum. Et confeſtim accedens ad Jeſum ait: Ave Rabbi. Et oſculatus eſt eum. Dixit (8) autem Jeſus: Ad quid veniſti amice? Tunc acceſſerunt, & manus injecerunt in Jeſum, & tenuerunt eum. Et ecce unus ex his qui erant cum Jeſu, extendens manum, exemit gladium ſuum, & percuſſit ſervum principis ſacerdotum, & amputavit auriculam ejus. Tunc ait illi Jeſus: Converte gladium tuum in locum ſuum (9):*

Matth. x. 16.

Ib. xii. 34.

Ib. xxvi. 47.

NOTÆ.

1 Cum Latin. & Galland. ita corrigendum cenſuimus, ubi antea leg. *offundi terrorum*.

2 Id eſt *ſecundum*.

3 Ita etiam Mſ. Corb. Verſ. Ant. *In medio luporum*.

4 *Poteſtis bona loqui ..... ex abundantia enim cordis os loquitur*. Verſ. Ant.

5 Græc. ἐκβάλλει. Verſ. Ant. *profert*.

6 Verſ. Ant. & Sabat. *Venit, & cum eo turba multa*.

7 Verſ. Ant. *Illum, dedit illis ..... ad Jeſum, dixit*.

8 *Dixitque illi Jeſus*. Eadem. *Dixit illi Jeſus*. Sabatierius hic.

9 *In loco ſuo*, in lib. 1. pro S. Athanaſio.

omnis enim qui accipiunt gladium, gladio peribunt. Contumelioſum me dicas neceſſe eſt, cum audieris, quia, ſi gladio utaris, ſis periturus gladio. Aut numquid non es uſus gladio (1) Chriſtianorum? Si nullum gladio interemiſti, ſi nullum ad mortem uſque perſecutus es, cur Dei unicum Filium verum Filium fuerit eſſe confeſſus, cur apoſtolicam atque evangelicam tenuerit fidem, cur non eſſe Arianus voluerit, poteris non perire gladio? Audis enim dictum beato Petro & utique a Deo Dei unico Filio, omnis, qui gladio utitur, quod gladio ſit periturus. Contumelioſus ſum quia dixerim tibi; *Chriſtianis non licet interficere, quia pati, non facere dignum ſit injuriam Chriſtianos, interfici* (2): *debes etenim pro Chriſto non Chriſtianos ſe clamitantes interficere*. Hæc nobis dedit mandata Dominus; ſi cuſtodita fuerint, tunc Chriſtiani eſſe perſeverabimus. Contra tu cum gladio digneris ejus perſequi ſervos, non te utique jam Chriſtianum poterimus nuncupare, ſed plane latronem vel gladiatorem. Interea, quoniam recitavimus, quomodo coamens tuus Scarioth Judas tradiderit Dominum, iſto in loco ejus penitus retractemus ſacrilegii cauſſas & tuas, & invenies unum vos eſſe te & Judam Scariotham. Ille tradidit Dominum Judæis, quia non fuerat credens, niſi quomodo ſit nunc credens conſcotinus tuus Sirmienſium, qui dicebatur ac dicitur indigne Photinus. Tu tradidiſti eum, & quidem toti orbi, ut cuncti ejus poſſint negare divinitatem. Quis ve-
Mt. xii. 31 ſtrum in ſcelere major eſt? Ego arbitror quia tu. *Omnis* (3) *enim qui peccaverit in Filium hominis, dimittetur ei: qui autem blaſphemaverit in Spiritum ſanctum, non dimittetur ei, neque hic neque in futuro*. Et tu deitatis illius, quo cuncti poſſunt (4) negare, extitiſti traditor. Quantum enim apud te eſt, tradidiſti eum, de quo & libros (5) ſcriptos dediſti, & prædicatores benigni voti tui omni in loco conſtituiſti. Quem quo poſſent omnes negare verum illum eſſe Dei Filium, apoſtolicam atque evangelicam contra vos hæreticos apud Niciam deſcriptam fidem feciſti (6) judicare hæreticam, & blaſphemiam tuam feciſti dici ca-

NOTÆ.

1 Hic aliquid deeſſe comperitur. Quid ſi legamus, *in necem Chriſtianorum*? id ſane vel quid ſimile contextus poſtulare videtur. *Galland.*

2 Adjiciendum, *& interfici*.

3 Verſ. Ant. *Et quicumque dixerit verbum contra .... remittetur .... dixerit contra ..... remittetur ..... in hoc ſæculo neque in fut.*

4 Forte *poſſint*, ut ſit ſenſus: *Et tu deitatis illius, ut cuncti eam poſſint negare, exſtitiſti traditor*. Til.

5 Vide librum *de non conveniendo cum hæreticis* pag. 17. & notas in lib. *Moriendum pro Filio Dei*.

6 Hæc de Synodo Ariminenſi intelligenda ſunt, in qua an. 359. unanimi Patrum conſenſu ὁμοούσιος vox, a Concilio Nicæno ſtabilita, quæ veluti fidei teſſera erat ad ſecernendos ab Arianis Catholicos, ſilentio omiſſa fuit: hinc Hieronymus adverſus Luciferianos de actis Ariminenſis Concilii hæc ſcripſit: *Tunc Nicænæ Fidei damnatio conclamata eſt. Ingemuit totus orbis, & Arianum ſe eſſe miratus eſt*. Poſſunt tamen Luciferi verba referri ad Synodum Nicænam ejuſdem anni, ad quam plurimi Catholici Epiſcopi vi adducti, & callide ab Arianis circumven-

catholicam . Et tamen iſte Judas, qui eum tradiderat , videns in ſuæ ſalutis ſe operatum necem, *pœnitentia ductus, retulit triginta argenteos principibus ſacerdotum & ſenioribus dicens: Peccavi, quod tradiderim ſanguinem juſtum. At illi dixerunt* (1): *Quid ad nos? tu videris . Et projectis argenteis in templo, ſeceſſit; & abiit, & laqueo ſe ſuſpendit*. Ille licet uno momento pœnituit, & pretium quod acceperat reddidit ; tu quid tale ? qui conventus piaculum te facere ab ejus ſervis non ſolum non pœnitueris, ſed & magis in contumaciam creveris ; tu quid tale ? qui iis dans omnes copias regni tui, ut poſſis ſacrilegium tuum firmare , qui , quos alio modo corrumpere non potueris a veritate , nonnullos ingenti præmio facultatum tuarum corruperis, qui certum numerum egenorum ita locupletaveris, ut comitibus (2) tuis de divitiarum magnitudine poſſint æquari . Judas poſteaquam facinus ſuum advertit , laqueo finivit vitam : tu qui pro magnitudine maleficii tui majori mereris plecti ſupplicio, quid eris acturus , cum male te feciſſe ſero licet cognoveris ? cum ea, quæ nunc poſſunt conſpicere, minime ſuppurati veneno hæretico oculi tui videre cœperint ? & tamen, ſi velis credere , dimittatur tibi neceſſe eſt id quod ex ignorantia geris , ſicuti dimiſſum beato Paullo apoſtolo advertis : ſin vero, ſic eris ut Judas deſcenſurus ad infernam noctem , tunc dicturus eis, qui te nunc hæc facere compulerunt, hoc eſt coarianis tuis; *Peccavi vobiſcum , negans unicum Dei Filium ; peccavi tribuendo vobis auctoritatem ad ejus æternam negandam clementiam* . Tunc cum cognoſcere cœperis Patris & Filii & Spiritus ſancti unam nos recte confiteri æternitatem , cum videre cœperis quod una ſit magnitudo unaque potentia in Patre, & in unico Filio ejus , & in ſancto paracleto Spiritu, ubi tunc erunt qui te impulerunt ad hoc perpetrandum ſacrilegium , ut dicas ad eos : *Pœniteor , quia vobiſcum Dei inimicis cucurrerim, quia vobiſcum fuerim perſecutus Dei domum* ? tecum erunt ſine dubio in

Ib. xxvii. 5.

N O T Æ.

venti *οὐσίας*, ac *ὁμουσίου* voces rejecerunt . Vide Theodor. lib. 2. Hiſt. cap. 21. In utraque vero Synodo *Filius Patri ſimilis* ſubdolo Arianorum ſenſu declaratus eſt; in Ariminenſi tamen Urſacii ac Valentis fraude hæ præterea formulæ propoſitæ ſunt, atque Epiſcoporum anathemati ſubjectæ , quæ *Filium* non negabant *creaturam* eſſe, ſed ſimilem ceteris creaturis ; quare Ariana blaſphemia quodammodo probari videbatur. Vide etiam Baron. ad hunc annum .

1 *Dixerunt ei* . Verſ. Ant. ſed *ei* abeſt etiam a Græco.

2 Comites tunc erant præcipui magiſtratus apud Cæſarem . *Til.* Sed haud recte : erant enim imperatorii palatii proceres, qui Comites ideo dicebantur, quia Imperatorem comitabantur quocumque, neque ab ejus latere umquam diſcedebant: hoc etiam nomine ii dicti fuerunt, qui palatii miniſteriis , ac officiis præerant , at nullam magiſtratus formam gerebant. Comites vero provinciales, ii quidem ſuo magiſtratus munere fungebantur, ſed , uti ex Du-Cangio conjicimus in Gloſs., ſub imperio Conſtantii nondum inſtituti fortaſſe fuerunt. Primos hic innuit Lucifer, quorum divitias fere æquabant abjectiſſimi e fæce Arianorum homines a Conſtantio ditati Catholicorum bonis & opibus , quos aut exſiliis , aut morte plectebat . Nonnulla in hanc rem notavimus in lib. 2. pro S. Athan.

1 Cum

Digitized by Google

in gehenna. Ubi tunc erunt divitiæ regni tui, quæ tibi non ad ſalutem, ſed proficiunt ad æternum tuum interitum? Optamus quidem, ut tibi ſalutis tuæ inimico dignetur revelare Deus veritatem, emergaſque e tantis periculis. Ceterum quantum in ſcelere ſis eminentior ab Scarioth Juda, non eſt laboris æſtimare; quandoquidem tu (1) ad ejus divinitatem negandam omnem convocaveris orbem; Judas vero ſolis illis Dominum tradiderit, qui in eum nec dum crediderant; tu contra etiam eos provocare dignatus es ad negandam ejus deitatem, qui jam crediderant. Judas nulli vim intulit ut ſecum periret, tu contra cum militari manu ſis pugnans contra nos, quos cognoſcis credere, quomodo patriarchæ, prophetæ, apoſtoli, ac martyres crediderunt; utique quantum diſtet inter te atque Judam non eſt magni laboris perpendere. Dicis me contumelioſum, qui & me & mihi commiſſos ſim cupiens non tua peſtifera doctrina vulnerari, quia dicam tibi morbo te plenum, & iccirco eſſe (2) a Dei vitandum ſervis, ne jam ipſi morbidi effecti
2 Cor. xi. 1. una hac tua pereamus peſte. *Utinam*, inquit Corinthiis apoſtolus, *ſuſtineretis (3) puſillum inſipientiæ meæ, ſed & ſupportate me. Æmulans (4) enim vos Deo æmulor. Statui enim vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Timeo autem ne ſicut ſerpens Evam ſeduxit aſtutia (5) ſua, corrumpantur ſenſus veſtri a caſtitate quæ eſt in Chriſto Jeſu*. Iccirco tibi videor eſſe contumelioſus, quia ſim timens, ne per blaſphemias tuas corrumpas caſtitatem quam habemus in Chriſto Jeſu, quia ſumus metuentes ne ſicut ſerpens cariſſimus tuus Evam ſeduxit aſtutia ſua, ſeducas nos a Deo, & facias reos mortis. Dicis me contumacem, quia dicam te operarium do-

lo-

NOTÆ.

1 Cum nimirum Ariminenſis, cui Occidentales, & Seleucienſis Synodus, cui Orientales Epiſcopi interfuerunt, eodem anno 359. coacta fuit juſſu Conſtantii, ut omnes tandem contentiones Arianos inter & Catholicos dirimerentur; ſed uſitatis hæreticorum fraudibus, quarum præſidio Nicænam fidem evertere conabantur; & in Concilio Ariminenſi quid geſtum fuerit diximus; in Seleucienſi vero Semiariani triumpharunt, & ὁμοιούσιον Filium eſſe decreverunt, confirmata ſecunda Arianæ fidei formula, quæ e tribus edita fuerat in Antiocheno Conciliabulo an. 341.

2 *Te eſſe*. Vatic.

3 Verſ. Ant. *Portaretis .... inſipientiam meam*. Græc. in Mſ. Borner. cum Lucif. μικρὸν τῆς ἀφροσύνης μου.

4 *Æmulans enim vos Deo æmulor*. Videtur itaque legiſſe Lucifer: ζηλῶ γὰρ ὑμᾶς θεοῦ ζήλῳ. Atque hanc lectionem præferunt Codd. Clarom. & Sangerm. apud Millium. *Galland.*

5 *De aſtutia ſua .... a caſtitate, & ſimplicitate, quæ eſt in Chriſto*. Verſ. Ant. Lectionem Luciferianam *a caſtitate* exhibent quoque Ambroſius, Auguſtinus, Proſper, Gaudentius, ex interpretamento nimirum τῆς ἁπλότητος. Vide Millium ad hunc locum. *Galland.* Verum in Græc. Cod. Colbert. 1. tum Reg. ac Sangerm. apud Sabat. legitur ἁγνότητος, ἢ ἁπλότητος, & in Borner. Græco-Lat. apud eumdem ἁπλότητος, ἢ ἁγνότητος; cumque ἁγνότης Græce ſit *caſtitas* Latino nomine, ii Patres, qui *a caſtitate* ſcripſerunt in textu Paullino, non ex interpretatione τῆς ἁπλότητος, ſed ex ipſo Græco nomine ἁγνότητος, atque ex Græco textu locutionem illam accepere. In Cod., quo Lucifer uſus eſt, deerat forte τῆς, ἢ ἁπλότητος, & *ſimplicitate*.

1 Pro

loſum pſeudochriſtianum. Non ſunt primum per me adverſum te prolata. Audis etenim beatum apoſtolum operarium te deſignaſſe doloſum pſeudoapoſtolum: nam ejuſmodi pſeudoapoſtoli ſunt operarii doloſi, transfigurantes ſe in apoſtolos Chriſti. Nec mirum: ipſe enim ſatanas transfigurat ſe ſicut angelus lucis: non magnum ſi miniſtri ejus transfigurantur, ſicut miniſtri juſtitiæ, quorum finis eſt ſecundum operationem ipſorum. Hinc tibi videor eſſe ſuperbus, quia dicam te cognoſcens ex actibus tuis ex illis eſſe, quos tales futuros Spiritus ſanctus per apoſtolum præoſtenderit. Si non es tu operarius doloſus, revince me. Ego enim ſcio quod fingis te Chriſtianum, cum Arianus ſis: omnes nos volueris ſervos cujus tu ſatellis (1) es facere. Niſi non es operarius doloſus, tu proba nos. Etenim videmus in quibuſdam pium (2) te fingere, cum omnem exerceas in nos Chriſtianos impietatem tuam. Si non es tu operarius doloſus, quomodo fingens pacem (3) te firmare, conatus fueras ad omnem Dei eccleſiam deſtruendam, ad pacem ei per unicum Filium (4) traditam diſſolvendam? neque enim pacem Domini habere poſſim exinde, ex quo feciſſem id quod mihi jubebas contra Domini præceptum, ex quo ipſum denique unicum Dei Filium, ut tu negas, cœpiſſem negare. Si non (5) transfiguratus es in apoſtolos Chriſti, qui, tamquam vere ad te omnis cura eccleſiæ pertineat, ſic ſis ſollicitus videlicet, ne quis alicubi catholicus præſit eccleſiæ epiſcopus, ne quis relinquatur, qui ſe poſſit fateri Chriſtianum. Tollis (6) epiſcopos catholicos, ordinas hæreticos, ſcribis horrendas comminationes, ne forte oriatur ſeditio: utique qui ignorat, arbitratur te, dum hæc agere conſpicit, eſſe Chriſtianum: nos contra, qui inſtruente apoſtolo beato cognoſcimus transfiguraſſe ſicut angelum lucis ſatanam, qui hæc cuncta adverſum eccleſiam ſanctam per te gerit, mirari non poſſumus ſi te miniſtrum ejus conſpiciamus, ſi velut juſtitiæ transfiguratum miniſtrum, juſtitiæ (7) hortemur. Utinam temet convertas ad hoc, quo

NOTÆ.

1 Pro *ſatelles*, *miniſter*, ut *prophetis*, ſive *prophetes*, pro *propheta*. Til. & la Cerda.

2 Eleemoſynis, ac muneribus ſacris, de quibus in lib. 1. pro S. Athan.

3 Dicta de hoc plura ad libr. *de non conven. cum hæret.* Sed cum liber *de non parcendo in Deum delinquentibus* ſcriptus fuerit poſt Ariminenſe Concilium, fortaſſe id innuit Lucifer, quod in Socrate legimus lib. 2. cap. 37. edit. Valeſ. Conſtantium ſcilicet *concordiæ cauſſa* duo illa decreviſſe Concilia, alterum Arimini, alterum Seleuciæ habitum: *ſed ejus conſilium felici ſucceſſu caruit*.

4 *Dei Filium*. Vatic.

5 Subintellige, *proba nos*, id eſt *contra nos, ſi non es transfiguratus &c.* Gallandius edidit *in Apoſtolum Chriſti*, & *quia* pro *qui* ſubſtituit, ut ſenſus conſtet; ſed conſtat ex ipſis Luciferi verbis, quæ ſic interpretamur: *Proba contra nos, te non ſuſcepiſſe tuo prorſus arbitrio apoſtolicum munus, qui &c.* Quæ ironice dicta eſſe patet, & ſenſu exprobrantis Conſtantio, quod eccleſiaſticis negotiis ſe ſe immiſceat in perniciem Catholicæ fidei.

6 De his plura notavimus in libris ſuperioribus.

7 Id eſt, *hortamur & invitamus te ad ju-*

quo poſſis credi Dei ſervus, quo poſſis judicari & intelligi Chriſtianus. Quotiens dicitur a nobis tibi, non te potuiſſe Dei unici Filii negatorem exiſtere, niſi quia ſis adverſo plenus ſpiritu, dicere es ſolitus, quod enim tibi injuriam faciamus: & quamvis rem hanc plurimis in locis jam probaverim, immundis ſpiritibus inſtigantibus corda veſtra, vos venire contra Dei familiam, adhuc in Actibus apoſtolorum
Act. xvi. 16. ſume quæ acciderint. *Factum eſt autem euntibus nobis ad orationem, puellam quamdam habentem ſpiritum pythonis occurrere (1) nobis, quæ reditum multum præſtabat dominis ſuis divinando. Hæc ſubſecuta Paullum (2) & nos, clamavit dicens: Hi ſervi Dei excelſi ſunt, qui prædicant nobis (3) viam ſalutis. Hoc autem faciebat per multos dies: quod (4) cum indoluiſſet Paullo, converſus ad ſpiritum ait: Præcipio tibi in nomine Jeſu Chriſti, ut exeas ab ea. Et exiit eadem hora. Videntes autem domini ejus quia exiit ſpes (5) reditus eorum, apprehenſum Paullum & Sileam, extraxerunt ad forum ad magiſtratus, & obtulerunt (6) eos dicentes: Homines hi conturbant civitatem noſtram cum ſint Judæi, & prædicant ſectam (7) quam non licet nobis recipere nec facere, cum ſimus Romani. Et conſurrexit (8) univerſa turba adverſus eos, & magiſtratus, deſtitutis (9) tunicis eorum, juſſerunt eos virgis cædi. Et cum (10) multas eis impoſuiſſent plagas, miſerunt eos in carcerem, præcipientes cuſtodi carceris diligenter ſervare eos: qui (11) cum tale præceptum accepiſſet, miſit eos in imum carceris, & pedes eorum in nervo concluſit. Circa (12) mediam autem noctem, Paullo & Silea orantibus, & hymnum canentibus Deo, audiebant eos cæteri vincti. Repente autem terræ motus factus eſt magnus, ita ut (13) concuterentur fundamenta carceris: & oſtia aperta ſunt,* &

NOTÆ.

juſtitiam tuendam & conſervandam, admonemus te de juſtitia. Til. Gallandius hiſce verbis, *juſtitiæ hortamur*, hanc notam ſubjicit; *Quomodo iſta cum præcedentibus cohæreant, judicent eruditi.* Sed ita videntur recte cohærere; *Si te, qui juſtitiæ miniſter vis videri, ad veram juſtitiam hortamur.*

1 *Obviare nobis, quæ quæſtum* &c. Verſ. Ant. Mſ. Cantabrig. *reditum* cum Lucif.

2 *Paullum, & nos*, cum Mſ. Cantabrig. *Paullo & nobis clamabat .... Hi homines .... adnuntiant.* Verſ. Ant.

3 *Vobis*. Vatic. cum Græco ὑμῖν.

4 Verſ. Ant. *Dolens autem Paullus, & converſus, ſpiritui dixit.*

5 *Spes operationis .... adprehendentes Paullum & Silam duxerunt in forum ad principes.* Ead. *Silam* pro *Sileam* habet etiam Sabat. hic & infra.

6 *Obtulentes eos magiſtratibus, dixerunt.* Ead.

7 *Mores quos .... Romanis conſtitutis.* Ead.

8 *Conſtitit turba adv. ..... diſciſſis ..... juſſerunt virg.* Ead.

9 *Diſciſſis*. Latin. ut in Verſ. Ant. Quid ſonent iſta hoc loco, plane ſe neſcire fatetur Millius proleg. §. 774. Duxerim equidem ſcripſiſſe Luciferum *diſruptis* ſeu *diruptis tunicis*. Græc. περιῤῥήξαντες, *dirumpentes*. Galland.

10 *Multa autem imponentes illis plagas, miſerunt in carcerem .... cuſtodire eos.* Verſ. Ant.

11 *Qui præc. tale accipiens ...... in interiorem carcerem .... diligenter concluſit in lignum.* Sic legit Sabat. apud Lucif. *In imum carceris, et pedes eorum ſtrinxit ligno.*

12 *Circa mediam autem noctem*, cum Mſ. Cantabr. *Media autem nocte Paullus & Silas adorantes hymnum canebant Deo: audiebant autem eos vincti.* Verſ. Ant.

13 *Ut moveri .... aperta ſunt autem protinus oſtia omnia, & univerſorum vincula &c.* Ead.

t Ex-

& omnia vincula ſoluta ſunt . Expergefactus eſt (1) cuſtos carceris , & cum vidiſſet oſtia carceris aperta , exemit gladium ut ſe interficeret , & (2) exiſtimans fugiſſe vinctos . Exclamavit autem Paullus voce magna dicens : Nil tibi mali feceris : omnes enim hic (3) ſunt . Quo (4) audito cuſtos carceris petit lumen , & ingreſſus eſt , & tremens procidit ad pedes Paulli & Sileæ : & (5) cum produxiſſet eos foras , ait : Domini quid me oportet facere ut ſalvus ſim? At (6) illi dixerunt : Crede in Deum Jeſum , & ſalvus eris tu & domus tua . Et locuti ſunt ei verbum Domini cum (7) omnibus qui erant in domo ejus . Et ſumens (8) eos ipſa hora noctis lavit a plagis : & baptizatus eſt ipſe cum omnibus ſuis : & ducens (9) eos in domum appoſuit menſam , & epulabantur (10) *cum univerſa domo ſua , credens in Domino.* Igitur ut ille ſpiritus pythonis audiens nomen Domini Jeſu Chriſti , mox effugatus eſt de domo ſua, concitavit univerſum populum civitatis adverſus unici Filii Dei majeſtatis prædicatores, ita & te cum tuis contra nos ejus ſervos illi impuri ſpiritus concitaverunt . Nec dubites te iiſdem agi ſpiritibus, quibus fuerint acti. contra Paullum & Sileam ſurgentes , quando te ſic Dei religionis factum videas perſecutorem , ut illud vulgus fuerit , quod nec dum crediḍiſſet in Dei unicum Filium, quod non aliunde tales, niſi quia ſine ſpiritu fuerint Dei , ut tu quoque eſſe probaris . Spiritum etenim te habere ſanctum non poſſe , niſi credideris in Dei unicum Filium, cuſtodis iſtius carceris factum manifeſtat, qui cum utique unus fuerit e populo illo reſiſtenti, tamen eſt (11) , poſteaquam credidit, quia jam ſancto regeretur Spiritu , quo regerentur Paullus & Sileas, nonniſi viam tenere amplexus fuerit eorum, propter quos viderat januas ſponte carceris reſeratas. Ita tu qui nunc diverſo ageris ſpiritu, niſi credideris in unicum Dei Filium, ſicut etiam nos credimus, habere in te non poteris niſi adverſarii noſtri ſpiritum. Ait etenim ille cuſtos ad glorioſos Paullum & Sileam : *Domini quid me oportet facere ut* Ibid. 30
ſalvus ſim ? At illi dixerunt : Crede in (12) *Dominum noſtrum Jeſum , & ſal-*

NOTÆ.

1 *Experge autem factus cuſtos .... & videns apertas januas carceris , ſtringens gladium incipiebat ſe interficere , æſtimans effugiſſe vinctos* . Ead.

2 Et demit Latin. ut in Verſ. Ant. Demit etiam Sabat.

3 *Hic* , cum Mſ. Cantabr. *Sumus in præſenti* . Verſ. Ant. *Sumus* quoque legit Sabat. in Lucif. Habet etiam *nihil* pro *nil* .

4 His omiſſis , *petens autem lumen introgreſſus eſt , & tremefactus procidit Paullo & Silæ* . Verſ. Ant. Græc. ἐπὶ τῶν πόδας, cum Lucif.

5 Verſ. Ant. *Et producens eos foris ..... ſiam* . Mſ. Cantabr. cum Lucif.

6 *Illi autem .... in Dominum Jeſum Chriſtum ..... & univerſa &c.* Verſ. Ant. Vide paullo infra.

7 Σὺν πᾶσι. Græc. in Mſſ. quibuſdam. Verſ. Ant. *& omnibus* .

8 *Et adſumens eos in ea .... ipſe & qui illius erant omnes continuo* . Verſ. Ant. *Lavit eorum plagas* , legit Sabat. in Lucif.

9 *Cumque perduxiſſet eos in domum ſuam .... eis menſam , & exſultabat credens Deo* . Verſ. Ant. *Domum ſuam , appoſuit eis menſam , & lætatus eſt* , legit hoc loco Sabat. Mſ. Cantabrig. habet *cum tota domu ſua* , ut Lucif.

10 *Epulabatur* . Latin.

11 Id eſt, *factum eſt , quod , poſteaquam credidit .... amplexus fuerit* &c.

12 Paullo ſuperius, *in Deum Jeſum* .

ſalvus eris tu, & domus tua. Conſtat igitur non te eſſe ſalvum, quia adhuc non credideris in Dominum Jeſum. Nec enim poteris te adſeverare credidiſſe in eum, cum ſis eum perſequens. Aut numquid arbitraris, non te ipſum perſequi in nobis? ſi non ipſum perſequeris in
Ib. ix. 4. nobis, quomodo ipſe dicit ad Saulum: *Quid me perſequeris?* (1) *Durum eſt tibi calcem* (2) *mittere contra ſtimulum*. Quid agebat Saulus ut hæc audiret a Domino? nempe hæc quæ tu: ſic etenim ille negabat unicum Dei Filium, ut ſis negans tu. Non enim Paullus tunc perſecutor, poſtea vero qui perpeti cœperit perſecutionem, iccirco Chriſtianos perſequebatur, quia credidiſſent, ſicuti tu credis, *quod fuiſſet quando non fuerit, quod factus fuerit ex nihilo*, & *quod verus ſit* (3) *Filius*: ſed utique quod auderent unicum Dei Filium confiteri, quod credere ſe aſtruerent Chriſtiani, quia æternitas una ſit Patris & Filii, quia una ſit dealitas, quia una ſit potentia in Patre & Filio. Hæc exſecrabatur Paullus, exiſtimans errare Chriſtianos: at ubi illuſtratus eſt per eum, quem negabat, ubi cognovit de libris Moyſis, & de omnibus prophetarum voluminibus, confeſtim hæc cœpit, quæ impugnabat, defendere, quæ ſcilicet ante defenderent illi quos perſequebatur quam credidiſſet. Ceterum quis tam vecors erat, ut eſtis vos Ariani, aut eſt Photinus Sirmienſium, qui vere dicitur Scotinus, ut crederet in creaturam, in eum *qui fuerit quando non fuerit*, in eum *qui creatus ſit ex nihilo*? Apparet igitur cunctos vos non credentes, ſicut credit eccleſia glorioſa, ſpiritu duci adverſo; de quo adverſo ſpiritu liberari non poteris, niſi credideris verum illum eſſe Filium Dei. *Contumeliam*, inquis, *faciunt mihi epiſcopi*. Cur tibi videmur contumelioſi? nempe quia dicamus: *Quid te Chriſtianum fingis?* Videris etenim eſſe Arianus, videris eſſe Dei religionis hoſtis. Hinc apud te ac tuos eſſe injurioſi videmur. Sed conſpice quæ, ut ageremus epiſcopi contra vos lupos, fuerit locutus bea-
Ib. xx. 18. tiſſimus apoſtolus: *Vos ſcitis a prima die, qua ingreſſus* (4) *ſum Aſiam, quemadmodum vobiſcum fui per omne tempus ſerviens Domino in* (5) *omni humilitate & lacrymis & tentationibus, quæ mihi acciderunt ab inſidiis Judæorum*,

NOTÆ.

1 *Perſequeris? Ego ſum Jeſus, quem tu perſequeris. Durum* &c. Vatic.

2 *Calcitrare*. Verſ. Ant.

3 *Non ſit*. Latin. Gallandius eamdem particulam *non* Luciferiano textui inconſulto adjecit. Lucifer enim hoc in loco non impietatem ſolum, ſed ipſum quodammodo ſtuporem Arianorum objurgat, qui Filium Dei verum eſſe Filium, at non *ὁμοούσιον*, id eſt *conſubſtantialem* docebant; cum verus eſſe nequeat Filius, qui non ſit *ejuſdem cum Patre ſubſtantiæ*: iis igitur & Conſtantio Lucifer irridet, quippe verum eſſe Filium Patris obtruderent, quem *fuiſſe, quando non fuerat*, quem *factum fuiſſe ex nihilo* dicebant. Vid. Petav. lib. 2. de Trinit. cap. 10. Fucum autem verbis appingebant Ariani, & *Filii* vocem non propria ac ſtrictiori notione, ſed laxiori ea intelligebant, qua vox eadem ad creaturas ratione præditas transfertur, unde homines etiam *Filii Dei* appellantur.

4 *Ex quo acceſſi in Aſiam, qualiter* &c. Verſ. Ant. Mſ. Cantabr. *quemadmodum*, ut Lucif.

5 *Cum*, & *in inſidiis*. Verſ. Ant.

1 'Ωσ

rum, quomodo (1) *nihil ſubtraxerim ab eis quæ utilia eſſent, quomodo renuntiarem* (2) *vobis, & docerem publice; & per domos, teſtificando* (3) *Judæis & Græcis in Deum pœnitentiam, & fidem in Dominum noſtrum Jeſum. Et nunc ecce vinctus* (4) *ſpiritu vado Jeruſalem, quæ in ea mihi eventura ſunt ignorans, niſi* (5) *Spiritus ſanctus per omnem civitatem proteſtatur mihi dicens; Quia vincula & tribulationes me manent in Hieroſolymis. Sed* (6) *pro nihilo æſtimo animam meam caram eſſe mihi, quam conſummare curſum meum, & miniſterium verbi quod accepi a Domino, teſtari Judæis & Græcis evangelium gratiæ Dei* (7). *Et nunc ego ſcio quod amplius non videbitis faciem meam vos omnes, inter* (8) *quos perambulavi in* (9) *prædicando regnum Domini Jeſu. Propter* (10) *quod conteſtor vobis hodierna die, quia mundus ſum a ſanguine omnium, & non prætermiſi* (11) *prædicando* (12) *omnem voluntatem Dei. Attendite* (13) *vobis & omni gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit epiſcopos regere eccleſiam Domini* (14), *quam acquiſivit ſanguine ſuo. Ego ſcio* (15) *quia intrabunt poſt diſceſſum meum lupi graves in vos, non parcentes gregi:*

ex

NOTÆ.

1 Ὡς οὐδὲν ὑπεστειλάμην τῶν συμφερόντων. Græc. *Subtraxerim quod profuit, quod non adnuntiarem .... docerem vos* &c. Verſ. Ant. *Vos* omittit etiam Mſ. Cantabrig.

2 Græc. τὸ ἀναγγεῖλαι. Ceterum & in Cod. Cantabrig. deeſſe particulam negantem μὴ teſtatur Millius, ut eſt in not. Galland.

3 *Teſtificans Judæis quoque, atque Gentilibus, quæ .... & fidem quam in Dominum Jeſum Chriſtum.* Verſ. Ant. Græc. cum Lucif. Ἰουδαίοις τε, καὶ Ἕλλησι τὴν εἰς Θεὸν μετάνοιαν: & in Mss. Græc. quibuſdam abeſt etiam τὴν poſt πίστιν, *fidem*, & χριστὸν *Chriſtum*.

4 *Ecce ego .... in Hieruſalem .... ventura.* Verſ. Ant. *In Jeruſalem* habet etiam Sabat.

5 *Verum tamen, quod Spiritus ſanctus proteſtatur mihi dicens: quoniam ..... manent.* Verſ. Ant. In Græc. quibuſdam κατὰ πᾶσαν πόλιν, *per omnes civitates*, & εἰς Ἱερουσαλήμ, *in Hieroſolymis*, cum Lucif.

6 *Sed neminum rationem facio: nec habeo animam pretioſiorem me, in ipſo ut conſummem curſum meum cum gaudio, & miniſterium quod ..... Jeſu teſtificari evangelium* &c. Verſ. Ant. Mſ. Cantabr. *Animam caram mihi quam conſummare curſum meum* &c. Græc. quid. διακονίαν λόγου *miniſterium verbi*, & Ἰουδαίοις τε καὶ Ἕλλησι, *Judæis & Græcis*, in codd. Cantabrig. & Steph. apud Millium cum Lucif. in quo Sabat. legit *animam cariorem*.

7 In Tiliana noſtra editione legitur, *Evangelium gratiæ Dei*; unde Gallandius non recte judicat Pariſienſes PP. Biblioth. editores ex Tilio exſcripſiſſe *evangelium gloriæ Dei*.

8 Verſ. Ant. *Per quos pertranſivi prædicans regnum Dei*.

9 *Perambulavi prædicando*. Vatic. Codex Cantabrig. apud Millium præfert *regnum Jeſus*, τοῦ Ἰησοῦ.

10 Verſ. Ant. *Quapropter .... in hodierno die .... omnium veſtrum*. Mſ. Cantabr. *propter quod*, ut Lucif.

11 *Non enim ſubterfugi*. Verſ. Ant.

12 *Ut non adnuntiarem vobis omne conſilium Dei*. Ead.

13 *Attendite ergo ſripſit, & univerſo gregi*. Ead. Mſ. Cantabr. cum Lucif.

14 Græc. cum Vulg. *eccleſiam Dei*. Atque hanc lectionem retinent plurimi Mss. codices & Patres: quæ proinde Luciferianæ *Domini* præferenda, quamvis & iſta in aliis codd. exſtare noſcatur, atque aliis ſcriptoribus eccleſiaſticis uſurpata occurrat. Vide ſis Millium ad hunc locum. *Galland.* Verſ. Ant. *Per ſanguinem ſuum*.

15 *Ego enim ſcio hoc, quia venient poſt diſceſſionem meam* &c. Verſ. Ant. *Hoc* omittitur & in Mſ. Cantabr. Græc. εἰσελεύσονται, *intrabunt*, *ingredientur*, cum Lucif. Pro *lupi graves* habet *lupi rapaces* Sabat.

ex (1) vobis ipſis exſurgent homines, & loquentur perverſa, ut adducant diſcipulos poſt ſe. Propter quod vigilate, memoriam (2) tenentes, quia per triennium nocte ac die non ceſſavi cum lacrymis monendo unumquemque veſtrum. Cum hæc mandata videas eſſe apoſtoli, quid me jubes facere, ne contumelioſus eſſe videar tibi? nempe tacere me, & ſinere jubes, ut tu unus ex illis lupis deſignatis gravibus quovis modo graſſeris in Dei gregem. Videmus vos lupos, quos præoſtendere eſt dignatus Spiritus ſanctus per vas electionis apoſtolum, omnem comprehendere conatos Dei gregem; & nos, epiſcopos (3) quos Spiritus ſanctus ad gerendam (4) Dei eccleſiam conſtituerit, dicit beatus apoſtolus, debemus tibi lupo parcere, debemus vereri regni tui diadema, inaurem (5) etiam & dextrocheria (6), debemus inſignes quas eſſe cenſes veſtes tuas honorare, & deſpicere rerum creatorem atque rectorem? Quis te imprudentior eſt, ut dicas: *Injuriam patior a Lucifero, imperator ab homine egeno?* nec dignaris dicere *ab epiſcopo*, quia eſſe lupus fueris agnitus, & merueris repulſam. Tali putaſti me onerandum invidia, ut aſſereres Dei ſervum tibi imperatori exſtitiſſe contumelioſum. Si putas nos injurioſos, accipe quid reſponderit principi ſacerdotum prohibenti prædicare
Ib. xxiii. 1. unicum Dei Filium beatus Paullus. *Intendens (7)*, dicit ſcriptura, *in concilium Paullus, dixit: Viri fratres, ego omni conſcientia bona converſatus ſum coram Deo uſque in hunc diem. Princeps (8) autem ſacerdotum Ananias (9) circumſtantibus (10) ſe præcepit percuti os Paulli. Tunc Paullus ad eum dixit: Percutere te incipiet Deus, paries dealbate; & tu ſedes judicare (11) de me ſecundum legem, & contra legem jubes me percuti.* Igitur ſi non poteſt ſacra lex beatum Paullum contumelioſum judicare, quia hoc dixit injuſto judici, nec tu me vera tibi, & quod es dicentem juſte poteris dicere ſuperbum. Reum me contumeliarum deſignas, ſed quæſo te dicas,

NOTÆ.

1 *Et ex ..... viri loquentes ..... poſt ſeipſos.* Verſ. Ant. *Abducant* pro *adducant* legit Sabat.

2 *Memoria retinentes, & monens.* Ead.

3 Gallandius edidit *nos epiſcopi;* ſed ſenſus eſt; *nos, quos epiſcopos.*

4 *Regendam.* Latin.

5 Aurium ornamentum viris, ac feminis æque commune, ſed in Oriente hominibus multo uſitatius, præſertim principibus. Plin. lib. XI. cap. 37. *In Oriente quidem & viris aurum geſtare eo loci* (in auribus ſcilicet) *decus exiſtimatur.*

6 Videtur dictio e Latino & Græco compoſita, pro ornamento quodam in manu dextera. *Til. & la Cerda.* Nimirum a Latino *dexter*, & Græco χείρ *manus.* A Du-Cangio in Gloſs. dicitur brachii dexteri ornamentum, auctore Ugutione; ſed ſi etymon nominis conſideres, videtur armillæ quoddam genus, quo dextera manus ornaretur: viris tamen, ac feminis commune fuit, in Oriente præſertim, cum eæ gentes hujuſmodi ornamentis delectentur.

7 Græc. ἀτενίσας. Verſ. Ant. *Adtendens autem concilio .... ſum Deo uſque hanc diem.* Sabat. habet *dicit* pro *dixit.*

8 Verſ. Ant. *Pontifex autem Ananias præcepit adſtantibus ei percutere ejus os.*

9 In Tiliana noſtra editione ita legitur *Ananias;* in aliis corrupte *Annas.*

10 *Circumſtantibus ſibi.* Vatic.

11 *Judicans me ..... & extra legem &c.* Verſ. Ant.

1 A-

tis, cui de me poſſis conqueri? Si Deo, quomodo ei quereris quem ſis ignorans? quomodo cum alienus ſis ab ejus domo? Si vero tibimet ipſi conquereris, quid facturus homo, qui nocere Dei ſervis ex nulla poſſis parte? Si torqueas, magis curamur: ſi crucias, magis reficimur: ſi interficis, magis vivemus. Cur audeam te dicere antichriſti præcurſorem, dicis me injurioſum. Si non te actus tui hoc eſſe oſtendunt, conſideras cum ingenti ſollicitudine ſanctiſſimi etiam prophetæ Danielis librum, & invenies te unum ex illis præoſtenſis perſecutoribus Dei religionis. *In primo anno Balthaſar regis Chaldæorum, Daniel ſomnium vidit, & viſus (1) capitis ejus in cubili ejus, & ſomnium ſuum ſcripſit: Ego Daniel videbam, & ecce quatuor venti cœli immittebant (2) in mare magnum: & quatuor beſtiæ (3) de mari, altera alteram magnitudine antecedens. Prima ut leo (4) & pinnæ ejus. Et ſurrexit a terra & ſuper hominis pedes ſtetit, & cor hominis datum eſt ei. Et ecce alia beſtia ſimilis urſo (5), & in una parte ſtetit: & tria latera in ore ejus in (6) medio dentium ejus, & ſic dixit ei: Surge & manduca carnes multas. Poſt (7) hanc beſtiam videbam, & ecce alia beſtia ut leopardus, & ei alæ quatuor volucris ſuper eam, & quatuor capita beſtiæ, & poteſtas data eſt ei. Poſt (8) hanc videbam, & ecce beſtia quarta horribilis, admirabilis, & fortis vehementer: dentes ejus ferrei manducabant & comminuebant, & reliqua pedibus ſuis conculcabant (9): & hæc beſtia major ceteris beſtiis quæ antea viſæ ſunt, & cornua decem ei. Et intendebam in cornua ejus, & ecce cornu aliud minus aſcendit in medio eorum, & tria cornua (10), quæ erant ante illum, eradicata ſunt a facie ejus: et ecce oculi hominis in cornu hoc, & os loquens magna. Videbam quoadusque ſedes poſitæ ſunt, & vetuſtus dierum ſedebat: veſtitus ejus albus ut nix, & capillus capitis ejus ut lana munda, & ſedes ejus flamma ignis, rotæ ejus ignis ardens: fluvius ignis lucebat ante eum, milia millium ſerviebant ei, & dena millia denum millium aſtabant ante eum: in judicium (11) ſedit, & libri aperti ſunt. Videbam tunc a voce ſermonum magnorum, quos cornu illud loquebatur, quoadusque interiit beſtia, & periit, & corpus ejus datum eſt ut comburatur:* Dan. VII. 1.

&

NOTÆ.

1 Apud Sabat. *viſio*.

2 Apud eumdem: *Pugnabant in mari magna*. Edit. noſtra cum Græco, προσέβαλλον εἰς τὴν θάλασσαν τὴν μεγάλην.

3 *Beſtiæ grandes aſcendebant de mari*; apud Sabat.

4 *Prima ut leæna, & alas habebat aquilæ: aſpiciebam donec evulſæ ſunt alæ ejus. Et ſublata eſt de terra, & ſuper pedes quaſi homo ſtetit* &c. apud eumdem, qui recte ſupplet, quod deeſt in noſtra edit. Sed poſt *pinnæ ejus* legendum *ſicut aquilæ*, ut in Græco, ἐ πτερὰ αὐτῆς ὡς ἀετοῦ, ut ibidem poſt *pedes* legitur *hominis*, ἀνθρώπου.

5 *Urſæ*. Vatic.

6 *Et in medio*. Sabat. *Et* vero abeſt a Græco.

7 Apud Sabat. *Poſt hæc aſpiciebam, & ecce beſtia* &c.

8 Cum Græco, ὀπίσω τούτου. *Poſt hæc aſpiciebam*. Sabat.

9 *Conculcabat*. Id.

10 *Cornua eorum, quæ erant ante, eradicata* &c. Id. Græc. Ἔμπροσθεν αὐτοῦ, *ante illum*, ut in noſtra edit.

11 *Judicium* duco ſcripſiſſe Luciferum juxta Septuaginta, κριτήριον ἐκάθισε. *Galland*. Nos retinemus Verſ. Ant.

1 Se-

& reliquarum beſtiarum regnum translatum eſt, & longitudo vitæ data eſt eis uſque ad (1) *tempus. Videbam in* (2) *viſum noctis, & ecce cum nubibus cæli ut filius hominis veniens venit uſque ad vetuſtum dierum: anticipavit & oblatus eſt ei: & datum eſt ei regnum, & honor, & imperium, & omnes populi, tribus, linguæ ſerviunt* (3) *ei, & poteſtas ejus poteſtas perpetua, quæ numquam tranſibit, & imperium ejus numquam corrumpetur. Horruit ſpiritus meus in habitu meo, & ego Daniel* (4), *& viſus capitis mei conturbabat me: & acceſſi ad unum circumſtantium, & veritatem quærebam ab eo de omnibus his. Et dixit mihi veritatem, & interpretationem ſermonum declaravit mihi: Hæ beſtiæ quatuor magnæ quatuor* (5) *regna ſurgent in terra, & accipient regnum ſancti altiſſimi Dei* (6), *& obtinebunt illud uſque in ſæculum. Et quærebam diligenter de beſtia quarta, quod erat præter ceteras beſtias horribilis valde: dentes* (7) *ei ferrei, & ungues ejus ærei: manducabat & comminuebat, & reliqua pedibus ſuis conculcabat: & de cornu ejus decimo, quod erat in capite ejus, & de altero cornu quod aſcendit, & priora tria cornua excuſſit, cujus oculi & os loquens magna, & viſus ejus major ceteris* (8) *videbatur, & cornu illud faciebat bellum cum ſanctis, & valebat* (9) *adverſus eos, quoadusque advenit vetuſtus dierum, & judicium dedit ſanctis altiſſimi Dei, & anticipavit tempus, & regnum obtinuerunt ſancti. Et dixit: Beſtia quarta, quartum regnum erit in terra, quod eminebit omnia* (10) *regna, & manducabit omnem terram, & conculcabit eam, & concident decem cornua ejus. Decem reges exſurgent, & poſt eos exſurget alius qui ſuperabit malis omnes qui ante eum fuerunt, & tres* (11) *humiles faciet, & verba adverſus altiſſimum Deum loquetur, & ſanctos altiſſimi Dei inveterabit* (12), *& excogitabit mutare tempora & legem, & dabitur in manu ejus uſque ad tempus temporum, & dimidium temporis; & judicium ſedebit, & regnum transferet ut exterminet & perdat uſque ad finem: & regnum, & poteſtas, & magnitudo regum* (13) *data eſt ſan-*

NOTÆ.

1 Septuag. Ἕως καιροῦ ϗ καιροῦ, *uſque ad tempus & tempus*. Ex vocis repetitione poſteriora omiſerit incurius librarius. *Galland.* Sed lectio cohæret Verſ. Ant.

2 *In viſione*. Sabat.

3 *Servient*. Id. & Galland. ex Græco Septuag. Δουλεύσουσιν.

4 *Daniel territus ſum in eis*. Sabat. Quæ tamen præter *Daniel* deſunt etiam in Græco.

5 *Quatuor ſunt regna, quæ ſurgent in terra*; apud Sabat. Græc. edit. Rom. conſentit cum noſtra edit. Gallandius ex Septuaginta legit *quatuor regna ..... quæ auferentur in terra*.

6 *Dei*, hic & paullo inferius demendum autumat Latin. nulla tamen cauſſa, cum legatur in Græco, præterquam in fine.

7 Sabat. *Dentes & ungues ejus ferrei*; noſtea edit. cum Græco.

8 Sic interpungit Sabat. *Ceteris. Videbatur* &c.

9 Ita & Iren. lib. 5. cap. 25. *Prævalebat* apud Sabat.

10 *Super omnia regna, & concidet. Decem* &c. Sabat. *Concidet. Et decem cornua ejus reges decem*. Latin. ad ſenſum Vulg. *Eminebit omnia regna*: litteræ inhæret auctor; ὑπερέξει πάσας τὰς βασιλείας. Galland.

11 *Tres reges*. Latin. cum Vulg. & Galland. ex Septuag.

12 Ut in Græco edit. Rom. παλαιώσει, & Theod. in Hexapl. Apud Sabat. *conteret*.

13 *Regum eorum*. Latin. Verſ. Ant. *Regum qui ſub omni cælo ſunt .... Altiſſimi: & regnum ejus regnum ſempiternum, & omnes principatus ipſi ſervient & obaudient.*

Hæc

ſanctis altiſſimi Dei, *& regnum ejus ſempiternum*, *& omnes ei ſervient & obedient*. Debueram quidem tantum illam partem indere, quæ te declarat per actus tuos, cuinam ſis ſimilis beſtiarum: ſed ut ſcires te in illa gehenna futurum, in qua beſtiam illam miſſam refert glorioſus Daniel, niſi te correxeris, &, quomodo quos perſequeris in æternum ſint regnaturi in regno collocari Domini, quo advertere poſſes hæc omnia annectimus; item ad hoc univerſam revelationem cenſui applicandam, quo tu tibimet & ſaltem legens ſatisfacere poſſes, quod enim vos tyranni perſecutores Dei religionis beſtiæ fueritis dicti: cupiens etenim ſum me purgare apud tuam infectam venenis Ariani dogmatis conſcientiam, apud te non religioſum, ſed religionis deſtructorem, non me ut aſtruis eſſe contumelioſum, quia dicam te feram beſtiam, vel immanem belluam, cum videas ſic vos vocitari, juxta facta veſtra vobis etiam nomina applicata. Ceterum quartæ illius beſtiæ te gerere ſimilitudinem, te hæc implere eſſe cupientem, quæ illa prædictum eſt quod eſſet impletura, manifeſtum eſt. Scriptum eſt de antichriſto, cui tu ſimilaris, aut ipſe eſſe judicaris; *Verba adverſus Altiſſimum* (1) *Domini loquetur*, *& ſanctos altiſſimi Dei inveterabit*, *& excogitabit mutare tempora & legem*, *& dabitur in manu ejus*. Hæc tu jam feciſti atque es faciens. Cum enim dicis, *Non eſt verus Deus Filius Dei*, *ſed factus eſt ex nihilo*, verba loqueris adverſus Deum. Chriſtiani etenim cum unam vindicemus divinitatem Patri & unico Filio ejus, & tu ſis hanc noſtram impugnans defenſionem, ſis aſtruens de Filio *quod fuerit quando non fuerit*, & *quod factus ſit ex nihilo*, utique probas te aut eſſe antichriſtum, aut certe ejus præcurſorem. Neque enim poteris alius eſſe intelligi, niſi aut præcurſor antichriſti aut antichriſtus, qui audeas apoſtolicam evangelicamque hæreticam dicere fidem, & tuam tenens blaſphemiam catholicam fidem vindicare. Injuriam te pati ſentis, quia beſtia eſſe dicaris a nobis: inveniris excogitare fidem mutare, hoc eſt ut non ita credamus, quomodo patriarchæ, prophetæ, apoſtoli ac martyres crediderint, ſed inſtitueris ſic credendum, quomodo comperditus tuus Arius: & dicis non te recte dici beſtiam, cum, quia hæc eſſes acturus, beſtiam te eſſe dixerit ſanctiſſimus propheta? Non minor es, Conſtanti, incredulitate ab antichriſto: nam dentibus ferreis Dei ſervos devorando non deſinis. Quid pluribus? nil antichriſtus acturus eſt, niſi ut negetur unicus Dei Filius: hoc agit ſtultitia ſaginatus immundiſſimus animus tuus. Sed quantumvis ſævias, tranſient, tranſient tempora tua, & venient illa, in quibus viſurus es te, niſi tibi conſulueris, in illo igneo fluvio conſtitutum, viſurus tunc eos, quos infeſte perſequeris, propterea quod nolint perire tecum, non in illo in Ibid 25.

quo

NOTÆ.

Hæc Iren. lib. 5. cap. 34. cum noſtra edit. *num .... obedient.* *Altiſſimi Dei : & regnum ejus ſempiter-*

1 Paullo ſuperius, *altiſſimum Deum*.

1 Con-

quo tu ſuturus es loco tormentorum, ſed cum angelis ſanctis gratias & laudes referentes ſemper Deo, te vero in illo liquore flammeo. Nolo mireris, ſi Daniel glorioſus te beſtiam eſſe deſignarit, quando &
Tit. 1. 12. Ibid. 13. Paullus beatus de collectis (1) tuis dixerit Cretenſibus: *Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri*. Et infra: *Quamobrem (2) increpa illos acriter, ut ſani ſint in fide, non intendentes Judaicis fabulis, & mendaciis (3) hominum averſantium ſe a veritate*. Hinc tibi epiſcopi ſumus injurioſi, quia te increpemus atque objurgemus, cur fueris auſus avertere temet a veritate, cur volueris Dei mandatis derelictis hominum hærere blaſphemiis atque mandatis, cur denique derelicto Deo idololatriam ſuſceperis. Hinc tuus tibi inimicus eſſe videor, quia velim te gradi ſecundum apoſtoli præceptum, & non ſecundum Arii, atque Judæorum mandata. Contra has noſtras juſtiſſimas allegationes videns te veritate ſuperatum dicere es ſolitus; *Sacræ ſcripturæ præcipiunt regibus & omnibus degentibus in ſublimitate debere te eſſe ſubditum; & audes tanta ac talia mihi ingerere, Lucifer?* Hæc conſpicis, hujuſmodi quæ te jubent honorari intelligis; quæ vero te jubent facere, illa fingis non noſſe, illa quæ te moneat Dominus ſacerdotibus obedire, illa quæ urgeant unum te exhibere ex omnibus conſervis tuis oportere, nec cuiquam
Ib. 2. 15. te, ſi velis Dei inveniri ſervus, ſuperiorem dicere. *Hæc*, inquit Tito beatus apoſtolus, *loquere, & exhortare (4), & argue cum omni imperio: nemo te contemnat*. Si Chriſtianus es, quia & tu unus ſis de illis, pro-
Ibid. pter quos dixerit: *Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio: nemo te contemnat*; utique me cum omni te corripientem imperio audire debes, non contemnere. Tunc eris Chriſtianus, ſi me non contemſeris hortantem te, ut perſeveres Chriſtianus: ſi vero contemſeris, jam non de Chriſtianis eſſe inveneris; quia ſi fuiſſes Chriſtianus, non contemſiſſes eum quem Deus ordinaverit ad inſtruendam plebem ſuam, & eum,
Ibid. cui apoſtolus dixerit: *Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio: nemo te contemnat*. Quid enim te hortor? niſi ut non ſis homicida, ut Dei non perſequaris domum, ut deſinas torquere, proſcribere, deportare, recludere carcere, trucidare, varie diſperdere, interficere eos quos cernas Chriſtianos, ut deſinas denique blaſphemare unicum Dei Filium, ut apoſtolicam ſuſcipias, quam hæreticam dicis fidem, hanc ſcilicet noſtram, quam apud Niciam te contra & cunctos hæreticos epiſcopi deſcripſerunt, ut ſis credens ſicuti nos, dignerisque reſpue-

NOTÆ.

1 *Conlectis*, vel *combeſtiis*. Latin. Utrum vero aliquid hic ſubſit, quod ad hiſtoriam referri debeat, cum *ſuos Cretenſes* appellat, haud divinari licet: certe Arianos intelligit, quibus, ut Cretenſibus, *beſtiarum* appellatio, & Paulli verba rectiſſime aptentur. *Collegis* pro ſociis. *Galland.*

2 *Propter quam cauſſam .... mandatis hominum avertentium* &c. Verſ. Ant.

3 Forte *mandatis*, ut Verſ. Ant., cum paullo poſt hanc vocem uſurpet ad ſenſum Paulli.

4 *Hortare*. Verſ. Ant.

ſpiere idololatriam per Arium magiſtrum tuum inſtitutam, ut Chriſtianum te clamites, non Arianum, ut (1) deſinas crimina falſa Dei mittere ſacerdotibus: hæc eſt correptio mea, hæc objurgatio. Apoſtolus mihi dicit ut te arguam cum omni imperio, & tu dicis: *Facit mihi injuriam Lucifer*; & non dicis: *Dei ſacerdos commonet atque hortatur ſecundum ſacræ legis præcepta, ut poſſim ducere vitam Deo accepsiſſimam*. Nam quia dicas debere nos tibi obſequia, ſcito quia non tibi ſoli, ſed & omnibus nos in ſublimitate degentibus in obſequiis repræſentantibus (2) eſſe novimus debitores. Dicit enim apoſtolus: *Admone illos principibus* Ib. III. 1.
& magiſtratibus (3) ſubditos eſſe, obedientes, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos (4) eſſe, ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines. Fuimus enim & nos aliquando ſtulti & incredibiles (5), errantes, ſervientes deſideriis & voluptatibus variis, in malitia & invidia agentes, odibiles, odientes alterutrum (6): ſed cum benignitas & humanitas illuxit ſalvatoris noſtri Dei, non ex operibus juſtitiæ quæ nos fecimus, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit per lavacrum regenerationis & renovationis, per Spiritum ſanctum, quem effudit in nobis (7) honeſte (8) per Jeſum Chriſtum ſalvatorem noſtrum, ut juſtificati gratia ipſius heredes efficiamur ſecundum ſpem vitæ (9). Admonet ergo ſubditos nos debere eſſe in bonis operibus, non in malis. Si bonum eſt opus, ut abſentem (10) interimamus, ut inauditum purgare ſe proclamantem (11) necemus, ut eum, quem innocentem ſcimus, omittentes omnem reſpectum miſericordiæ tecum puniamus, ſi opus bonum eſt negare Dei unicum Filium, ſi opus Deo acceptum eſt apoſtolicam deſerere fidem, ſuſcipere hæreticam, merito diceres contra ſacrarum facere me ſcripturarum monita. Addo illud, quod illorum principum & magiſtratuum apoſtolus fecerit mentionem, qui nec dum crediddiſſent in unicum Dei Filium; utique (12) humilitate noſtra & manſuetudine, & longa in adver-

NOTÆ.

1 Id eſt, *ut deſinas crimina falſa Dei ſacerdotibus objicere, falſo eos accuſare; ubi mittere* pro *immittere* dicit. *Til.* & ex eo Galland.

2 *Repræſentandis*. Galland.

3 *Poteſtatibus*, & *obaudientes*. Verſ. Ant.

4 *Non litigeos eſſe, moderatos* &c. Ead.

5 Sabatierius legit *increduli*.

6 *Invicem*. Verſ. Ant.

7 *In nos*. Ead.

8 Græc. πλουσίως. Vulg. *abunde*. Sed nihil muto. Sic enim paſſim vulgatus, quemadmodum & vetus Interpres, quem ſequitur Lucifer. Sap. VII. 11. Καὶ ἀναρίθμητος πλοῦτος ἐν χερσὶν αὐτῆς (σοφίας): *Et innumerabilis honeſtas per manus illius (ſapientiæ)*. Ibid. V. 13. Τὸν πλοῦτον αὐτῆς οὐκ ἀποκρύπτομαι: *Honeſtatem illius non abſcondo*. Sic Eccli. XI. 14. Πτωχεία καὶ πλοῦτος παρὰ Κυρίου ἐστί: *Paupertas & honeſtas a Domino ſunt*. Ibid. XXIV. 23. Καὶ τὰ ἄνθη μου καρποὶ δόξης καὶ πλούτου: *Et flores mei fructus honoris & honeſtatis*. Cetera omittimus. *Galland.*

9 *Vitæ æternæ*. Latin. ut Verſ. Ant. & Vulg. & Græc.

10 Hæc de Athanaſio intellige, cujus cauſſam hiſce tuetur Lucifer, ut in libris ſuperioribus pro illo ad Conſtantium ſcriptis.

11 De hac voce vide initium lib. I. pro S. Athan. pag. 54.

12 Ni pro *ut* ea particula uſus fuerit Lucifer, exiſtimarim equidem ipſum ſcripſiſſe, *ut ii quoque*. Galland. Senſus eſt; *Infideles ii utique exemplo noſtro permoti crederent*.

 1 *Tranſ-*

verſis patientia, & maxima in rebus congruis obedientia fuiſſent provocati ad credendum. Ceterum ſi tu, quia imperator ſis, fingens te unum e nobis cogas nos Deum derelinquere, & idololatriam ſuſcipere, numquid acquieſcendum tibi erit, ne apoſtoli prætermiſſa fuiſſe videantur præcepta? Et tamen tu, qui te fingis Chriſtianum, Chriſtianos tentaria quod ipſe ſis facere, hoc eſt apoſtatas, tu qui adhuc ſtultus ſis, & incredibilis permanens in malitia tua, in qua & nos fuiſſe ante agnitionem, ante ſuſceptam ſacram fidem apoſtolus dicit. In quibus tibi temperaturi eramus, niſi ut quæ licita eſſent impleremus? Aut cum dicas tu blaſpheme homicida, *Necate credentes in unicum Dei Filium, eſtote mecum perſecutores domus ejus, mecum negate eum, apoſtolicam reſpuite fidem, ſuſcipite hæreſim meam, cujus ego omnibus viribus cordis mei exſtiti amator*; quis te infelicior eſt, ut non te vitet? Nonne te hæc facere ſuadentem dæmonum templum eſſe cognoſcens fugiat? Quia hæc audis, dicis, *Injuriam patior a Lucifero homine miſero, & utique imperator*; non ſubſequitur ſermo ille tuus blaſphemus conſpurcatus; *Audio quæ mereor a*
Galat. I. 6. *Lucifero Domini ſacerdote*. Galatis vas electionis, *Miror*, inquit, *quod ſic tam cito transferamini* (1), *qui vos vocavit in gratia, in aliud evangelium, quod non eſt aliud, niſi* (2) *ſunt aliqui qui vos conturbant, & volunt convertere evangelium Chriſti. Sed licet nos aut angelus de cælo evangelizaverit* (3) *præterquam evangelizavimus vobis, anathema ſit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico: Si quis vobis aliud* (4) *annuntiaverit quam quod accepiſtis, anathema ſit*. Et tu arbitraris aliud poſſe te judicari a me niſi anathema eſſe? cum inveniam te aliter evangelizare, quam tradiderunt beati apoſtoli. Cum itaque audis a me quod anathema habeam te evangelizantem aliter quam evangelizarunt apoſtoli, ſi dicas me injurioſum, mentiri te cognoſcere, aliquid hominis (5) geſtans, poteris; ſiquidem videas tibi me iccirco dicere anathema, quia jam beatus apoſtolus te anathematizaverit. Injurioſum me judicas, quia dicam te ſtultum: ſed quomodo potero recte a te injurioſus vocari, quando conſtet me ve-
Ib. III. 1. rum dicere, quod enim ſis ſtultus? Si enim Galatæ audiant, *O ſtulti* (6) *Galatæ*, a beato apoſtolo, cur putes tu non ſtulti debere te nomine vocitari? Illi etenim ſi, propterea quod falſis fratribus obtemperaſſent, quia ad illorum conſerpentinorum tuorum ſuggeſtiones intendentes, &

ſab-

NOTÆ.

1 *Transferamini ab eo*. Latin. ut Vulg. & Verſ. Ant. in qua *gratia Jeſu Chriſti*; ſed *Jeſu Chriſti* omittit etiam Tertull. lib. 5. contr. Marc. Ἐν χάριτι. Græc. cum Lucif. Sabatierius legit hic: *Transferamini. Quis vos ....?*

2 *Niſi ſi*. Verſ. Ant. *Turbant* pro *conturbant* legere videtur Sabat.

3 Ita etiam Tertull. lib. 5. contr. Marc. & in lib. de præſcript. Verſ. Ant. *Evangelizaverit vobis*. Sabat. habet *præter id quod* pro *præterquam*.

4 *Vobis adnunciaverit præter quam quod*. Verſ. Ant.

5 *Aliquid es hominis &c.* Vatic. ſed obſcure, niſi præponas particulam *ſi* voci *aliquid*; quare vox *geſtans* clariorem ſenſum reddit abſolute; ſic in lib. Moriendum pro Filio Dei; *Nihil hominis niſi lineamenta geras*.

6 *Inſenſati*. Verſ. Ant.

1 *Fu-*

ſabbata ſervare ſe oportuiſſe, & circumciſionem fuiſſe cuſtodiendam cenſuerant, ſunt ſtulti dicti, quanto magis tu digne diceris ſtultus, qui unici Dei Filii negator exſtiteris? Quia dicam tibi, *Eripe te a canibus rabidis Arianis, dole tibi quod illorum maligno hærendo concilio & ipſe canis factus ſis*, contumacem me dicis; ſed fortaſſis ignoras unici Dei Filii negatores dictos canes, dictos tauros pingues, dictos filios iniquitatis, ſemen adulterum & meretricis, filios perditionis, & ſemen iniquum. Si fugitis (1) ita vocitatos vos a Deo, audi per Eſaiam ipſum di-
centem ad comblaſphemos tuos Judæos: *Accedite huc filii iniquitatis* (2), Iſ. LVII. 3.
ſemen adulterum & meretricis. In quo delectati (3) *eſtis, & in quem aperuiſtis os veſtrum, & adverſus quem immiſiſtis linguam veſtram? nonne vos eſtis*
filii perditionis, ſemen iniquum? Et alio loco: *Videte quia* (4) *omnia ex-* Ib. LVI. 10.
cæcata ſunt, non cognoverunt ſapere, omnes canes muti, qui non potuerunt latrare, ſomniantes in cubile (5), *amantes dormitare: & canes improbi* (6), *animæ neſcientes ſatietatem, & ſunt nequam neſcientes intellectum, omnes vias ſuas ſecuti ſunt*. Qui hi ſunt, ad quos hæc, vel propter quos dicantur? nempe illi quos in viceſimo primo pſalmo incuſat unicus Dei Filius ore
David dicens: *Circumdederunt me vituli multi, tauri pingues obſederunt me.* Pſ. XXI. 13.
Aperuerunt in me os ſuum, ſicut leo rapiens & rugiens. Et infra: *Cir-* Ibid. 17.
cumdederunt me canes multi, concilium malignantium obſedit me: foderunt manus meas & pedes (7)? Quando itaque illos in ſacrilegio magiſtros tuos dictos vitulos, tauros pinguea, atque canes advertes, non poteris tu unus ex malignantium concilio contumelioſum me judicare, quia illis te nuncupem nominibus, quibus compeſtilentes tui vocati ſunt ac vocantur: neque enim tu minor es in nequitia, qui audeas dicere: *Erat quando non erat, & factus eſt ex nihilo*, ut non illis aptis tibi nominibus nuncuperis. Sed vis his non nuncupari nominibus? muta vias tuas, corrige errores tuos, ut correxerunt Paullus beatiſſimus, & ceteri ex illo perfido populo. Quia dicam tibi, *Eripe te a malignantium concilio*, videor eſſe tibi contumelioſus. Qua de re? nempe quia profitear me Chriſtianum, quia noluerim derelinquere Deum, & abire poſt idololatriam tuam. Non nos primum contumelioſi ac ſuperbi a vobis dicti ſumus ſacrilegis; dicti ſunt enim etiam illi cuncti, qui reſtiterunt fu-

NOTÆ.

1 *Fugis*. Latin.

2 *Iniqui, ſemen adulterorum*. Verſ. Ant.

3 *Luſiſtis? ſuper quem .... ſuper quo ejeciſtis* &c. Verſ. Ant.

4 *Quoniam excæcati ſunt omnes, non cognoverunt univerſi: canes muti non pot***e***runt latrare, ſomniantes lectulum, amantes dormitationes*. Eadem. Græc. Mſ. Alex. φρονῆσαι *ſapere* poſt *cognoverunt*. Græc. Compl. πάντες κύνες, *omnes canes*. Græc. Aquil. Symm. Theod. & Septuag. νυστάξαι, *dormitare*, cum Lucif.

5 *Cubili* legit Sabat.

6 *Impudentes animæ ignoraverunt ſaturitatem ..... mali neſcientes intelligentiam* &c. Verſ. Ant. Forte ſcripſerit auctor, *canes improbi animæ*. Galland.

7 *Pedes meos*. Verſ. Ant. Græc. πόδας ſimpliciter.

funeſtis edictis contyrannorum tuorum. Ut & (1) ceteros præteream in clauſula orationis, ad ſolum iterum me vertam Antiochum regem. Judicabatne reſiſtentes ſibi contumelioſos ſuperbos necne? ſine dubio, quia contumelioſos ſuperbos illos exiſtimarit fuiſſe, tali eſt crudelitate Deo dicatos ad mortem uſque perſecutus. Reſtat ergo ut videas quæ adhuc ſuper illa, quem jam cognoviſti, gesſerit Antiochus; & ſi illos recte poteris dicere ſuperbos fuiſſe Antiocho contumelioſos, poteris & nos(2). Hæc etenim & nos patimur a te, quæ ſunt & illi perpeſſi ab Antiocho; ſic nos ſumus proclamantes pro fide, pro religione, ſicut fuerunt proclamantes & illi; ſic nos Deo Abrahæ, Deo Iſaac, Deo
1 Mach. vi. 1. Jacob ſervire profitemur, quomodo & illi ſunt confeſſi. *Miſit*, inquit ſcriptura, *rex ſenem Asbenienſem (3) qui compelleret Judæos, ut ſe transferrent a patriis, & Dei legibus ne uterentur, contaminare etiam quod in Hieroſolymis erat templum, & cognominare Jovis Olympii, & Margarizin (4), pro ut erant, qui locum inbabitabant, Jovis hoſpitalis. Peſſima autem & univerſis gravis malorum erat ſeditio (5). Nam (6) quia templum comeſſationibus gentium erat plenum, ſcortantibus cum meretricibus, & in ſanctis tectis mulieribus ſe appropiantibus, inſuper intro inferentes ea quæ non oportebat: altare etiam plenum erat illicitis quæ legibus probibebantur. Neque autem ſabbata agebantur (7), ne-*
Ibid. 7. *que dies ſollemnes patricii cuſtodiebantur*. Et infra: *Ducebantur autem amara (8) neceſſitate per ſingulos menſes, in diem regis natalis, miſeratio erat, & cum ſacra Liberi celebrarentur, cogebantur enim hederas babentes Libero circumire. Decretum autem exiis in proximas Græcorum (9) civitates ſuggerentibus Ptolomæis id*

NOTÆ.

1 *Et ut ceteros*. Galland. Sed metatheſis licet vitioſa non abhorret a ſtilo Luciferi.

2 *Et nos tibi*. Galland.

3 *Quemdam Antiochenum*. Verſ. Ant. quæ omittit, *ne uterentur*. Græc. Ἀθηναῖον *Athenienſem* cum Lucif. & μὴ πολιτεύεσθαι, *ne ſe regerent*, poſt *legibus*. Lugdunenſes & Sabatierius contra fidem Tilianæ editionis, *ſenem Antiochenum*, cum Vulg.

4 *Et in Garizim prout erant hi*. Verſ. Ant. Editi peſſime *Margarizin*. Forte in exemplari Luciferiano ſcriptum fuerit grandioribus litteris *Ingarizin*, ad quem locum nonnemo margini adleverit litteram M. qua ſignificaretur Mons *Garizin*, ubi ſcilicet alterum exſtructum erat templum. Atqui hujuſmodi litteram marginalem ad textum pertinere exiſtimans indoctus librarius, neque ſatis percipiens lectionem Luciferianam, hinc vocis monſtrum *Margarizin* efformavit. *Galland.*

5 *Incurſio*. Verſ. Ant.

6 *Nam templum luxuria & com.* .... *& ſcortantium* .... *ſacratiſque ædibus mulieres ſe ultro ingerebant, intro ferentes ea quæ non licebat*. Ead. Græc. hoc cum Lucif. πλησιαζόντων, *appropiantibus*.

7 *Cuſtodiebantur*, & *patrii ſervabantur*. Verſ. Ant. Græc. διαφυλάττειν, *cuſtodire*, poſt *dies patrii*.

8 *Cum amara neceſſitate in die* ..... *ad ſacrificia* ..... *hedera coronati Libero circuire*. Verſ. Ant. abſque *miſeratio erat*. Sabat. legit: *In die regis natalis ad ſacrificia*. Græc. cum Lucif. εἰς τὴν κατὰ μῆνα *per ſingulos menſes*, & κισσοὺς ἔχοντας *hederas habentes*: legitur vero poſt *diem regis natalis* ἐπὶ σπλαγχνισμὸν, *ad viſcerationem*; quare Latio. ita corrigit in Lucif. *ad viſcerationem*, vel *viſceratio erat*, id eſt, *quia eo die viſceratio erat victimarum*. Sed σπλαγχνισμὸς & *ſacrificium* ſignificat, & *miſerationem*, qua victimarum viſcera tanguntur; hinc in Lucifero, *miſeratio erat*.

9 Cum Græco, Ἑλληνίδας, *Græcas*. Verſ. Ant. *Gentilium* .... *ut pari modo & ipſi*

eius

id ipſum inſtitutum adverſus Judæos agere & miſereri : eos vero qui nolint (1) *tranſire ad inſtituta Græcorum, interficere. Advenit ergo videre miſeriam. Duæ enim mulieres delatæ ſunt natos ſuos circumcidiſſe, quarum* (2) *infantes ad ubera ſuſpenderunt, & cum publice per civitatem illas circumduxiſſent, per murum illas præcipitaverunt. Alii vero in* (3) *proximo concurrerunt in ſpeculas, & latenter ſeptimum diem celebrabant. Quod cum indicatum eſſet, ſufflammati ſunt, eo quod metuerent in die ſollemni glorioſa ferre ſibi auxilia.* Quid cenſes oportuiſſe facere tunc cultores Dei? Deo oportuerat an Antiocho placendum (4)? Si illos non cenſes Antiocho placere oportuiſſe, nec nos utique tibi, quia & tu alio licet modo tamen nos ſis cupiens tollere a Deo, & jungere diabolo, ut ille voluerit illos: ipſa per te crudelitas geritur, ſic ſævus atque iniquus in eos, qui tuo funeſto edicto reſiſtunt. Supereſt igitur, ut eſt ſæpe dictum, doleas te erraſſe, agnoſcenſque te eſſe homicidam atque blaſphemum temet deſertor Dei repræſentes domui (5), alioquin tu tibi imputaturus, cum te videre cœperis illic eſſe, ubi nunc ſunt cuncti illi contyranni tui.

NOTÆ.

.... *agerent, ut ſacrificarent.* Græc. hic σπλαγχνίζειν, ubi in Lucif. *miſereri*, id eſt *ad ſacrificium victimas eviſcerare:* verum cum a nomine σπλάγχνον & σπλαγχνίζω, quod *ſacrificare*, & σπλαγχνίζομαι derivetur, quod *miſericordia commoveri* ſignificat, ideo aut Lucifer, aut Interpres, quo uſus eſt, vertit *miſereri*. Sed *an hæc editorum lectio a Luciferi manu primum prodierit, haud equidem putarim*, ait Gallandius. Sabat. legit: *Gentilium .... ut id .... agerent & ſacrificarent.*

1 Græc. cum Lucif. *inſtituta* ἑλληνικά, *Græcorum*, & πάλιν *advenit*. Verſ. Ant. *Eos autem qui nollent .... gentium, interficerent: erat ergo &c.*

2 Verſ. Aut. *Quas infantibus ad ubera ſuſpenſis cum publice per civitatem circumduxiſſent, per muros præcipitaverunt.* Lucif. ex Græco, *illas* αὐτάς *circumduxiſſent*, & *per murum* κατὰ τοῦ τείχους.

3 *Ad proximas coeuntes ſpeluncas ...... ſabbati diem celebrantes, cum indicati eſſent Philippo, flammis ſuccenſi ſunt, eo quod verebantur propter religionem & obſervantiam manu ſibimet auxilium ferre.* Græc. τὴν ἑβδομάδα, *diem ſeptimum*, & συνεφλογίσθησαν *ſufflammati ſunt* cum Lucif. Sabatierius habet: *In proximas cucurrerunt ſpeluncas.*

4 Pro *placere*; ſicut ante dixit *nocitum* pro *nocere*. Til.

5 *Domui Dei*, id eſt *Eccleſiæ ad pœnitentiam*.

S. P. N. LUCIFERI

EPISCOPI CALARITANI

LIBER INSCRIPTUS,

Moriendum eſſe pro Dei Filio,

AD CONSTANTIUM IMPERATOREM.

DEcuerat quidem, Conſtanti imperator, nihil jam tecum de divinis retractare ſcripturis, cum eo videlicet, quem veritatis comperimus interpolatorem, tecum quem de illis ex actibus tuis te comprehenderimus eſſe, qui iccirco dicantur ſibi ſapientes, quod enim ſint inſipientiæ iter tenentes; decuerat, ut diximus, poſt tanta illa quæ ingeſſimus jam præbere ſilentium, maxime cum ſcriptum meminerimus:
Prov. xxvi. 4. *Noli reſpondere imprudenti ad imprudentiam ejus, ne ſimilis fias illi.* Et iterum:
Ib. xxiii. 9. *In aures imprudentis noli quicquam dicere, ne quando audierit, irrideat ſenſatos ſermones tuos.* Sed, quia adhuc de armorum tuorum poteſtate & vana imperii tui dominatione times (1), collegi (2) plaudere, quod enim poſſis, quos ratione debueras in id quod cenſueras conſtituere, violare, in his omnibus, quibus te putas magnum, eſſe te miſerum, contemnique omnem carnificinæ tuæ rabiem a ſervis Dei, volui iſto præſertim libro notum ſacrilegio funeſtatæ facere menti tuæ. Te enim cum temporali, caduco, fragili, corruptibili regno tuo tranſiturum, & ad æternam pœnam, niſi tibi, dum eſt locus, provideris, perventurum, Chriſtianos vero ad æternam venturos requiem, incorruptibile regnum conſecuturos, fixum manifeſtumque habere te volumus. An defendere tentabis, quod enim per hanc hæreſim tuam comprehenſurus ſis regnum cælorum, tu, qui cum compeſtilentibus tuis Arianis timens, ne a nobis Chriſtianis revictus manus dare aliquando clamante veritate ipſa cogereris, diſceptatione rejecta, ad virtutem confugiendum fragilium Arianorum (3) tuorum cenſueris? tamquam poſſes armis fragilibus immortalia dona conſecuturos ſuperare inimicus divinæ religionis, religioſos ſervos Chriſti præcurſor antichriſti, milites Dei eos, quos ad æternas divinitatis ſuæ perfruendas amicitias unicus eſt Filius Dei invitare dignatus, dicens: *Beati eſtis cum* (4)
Matt. v. 11.

vos

NOTÆ.

1 *Times.* Vatic. *tumes.* Til.

2 Forte, *intellexi te tibi plaudere*; vel ſi retinendum eſt *times*; *Intellexi, quia victus ab ipſis Catholicis, quos interemiſti, neque in tuis ipſe armis confidis; ideo plaudo, lætor, eſſe te miſerum* &c.

3 *Armorum.* Latin. recte: hæc enim reſpicere videntur, quæ paullo ante leguntur, *quia adhuc de armorum tuorum poteſtate &c.* Quid quod reſtitutionem confirmant, quæ mox ſubdit auctor, *tamquam poſſes armis fragilibus &c.?* Neque aliter ſane ſuadere noſcuntur ſive libelli argumentum, *Moriendum eſſe pro Filio Dei*, ſive totius opellæ contextus. *Galland.*

4 *Cum vos maledicent, & perſequentur, & di-*

vos odio babuerint bomines, & maledicentes perſequentur, & exprobrabunt, & dicent adverſum vos omne malum: gaudete & exultate, quoniam merces veſtra multa (1) *eſt in cælo: ſic enim perſecuti ſunt & prophetas, qui erant ante vos.* Hos tu in omnibus impotens de gradu putaſti pellere, hos proſternere, quos videas iccirco eſſe paratos pro unico Dei interfici Filio, quod enim elegerint non vobiſcum negatoribus torqueri apud inferos, ſed cæleſte conſequi regnum; hos per inanem regni tui auctoritatem cenſueras temet (2) ſuperaturos, qui Dei templa eſſe ipſa confeſſione fidei ſuæ clareſcunt. Ut enim vos Ariani negando Filium Dei domos eſſe immundi ſpiritus, vocibus prophetarum, apoſtolorum, atque ſacrorum evangeliorum deſignamini, ita (3) qui Filium Dei confitemur, templa Dei eſſe oſtendimus nos. Milites Dei tuæ carnificinæ ſuccumbere potuiſſe crudelis atque ſacrilega mens tua ſuggeſtionibus favens cohæreticorum tuorum præſumſerat, nos quos templa ſua dicit eſſe Deus ſic: *Quoniam inhabitabo in illis, & inter eos ambulabo, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus.* Hos te vincere potuiſſe judicaveras, quos apoſtolus hortatur tollere Deum, & portare in corporibus ſuis; hos te armis futilibus regni tui ſubigere potuiſſe fueras quidem arbitratus: ſed perſpicis (4), in tuo palatio intra velum (5) licet ſtans tuliſti reſponſum a me ad conſervandam ſalutem, omnes Dei ſervos, calcata frivola auctoritate tua, mente, voluntate, ſtudio, virtute, voce conſentire. Advertis quomodo caduca dominatio tua quanto contra nos ſævire dignatur, quod tanto ea judicetur eſſe infirma, contemtibilis, inanis, debilis, & abjecta: furore etenim & ſcelere concitata manus tua ad perimendos nos quotiens prævaluit, totiens nos creviſſe, & magis atque magis victorea ex-

1. Cor. VI. 16.

NOTÆ.

& dicent .... propter juſtitiam. Verſ. Ant. Mſ. German. *cum vos bodio babuerint bomines*, Floriac. *& exprobrabunt*, cum Lucif. in quo Sabat. legit: *Perſecuti fuerint, & exprobraverint, & dixerint*.

1 *Quia merces veſtra copioſa eſt in cælis*. Verſ. Ant. Græc. Vatic. *multa*.

2 Lege *ſuperaturum*.

3 *Ita cum*: ſic legimus ut comparatio rite inſtituatur. Editi *itaque*. Scriptum forte fuerit in exemplari Luciferiano *ita quum*, & ſcriba fugientibus oculis legerit *itaque*. Galland. Nos ex correctionibus Tilianæ editionis legimus, *ita qui*.

4 Forte ſubjiciendum, *cum in tuo palatio &c.* Gallandius *perſpicue* pro *perſpicis*, aut *perſpicuum reſponſum* legit.

5 Indicat hic Lucifer, qua conſtantia in Concilio Mediolanenſi reſtiterit Conſtantio, cum in palatium admiſſus ad interius principis cubiculum ipſe Catholicorum Antiſtitum nomine veluti Liberii Pontificis Legatus, & Concilii Præſes negavit poſſe ſe, ceteroſque in illius & Arianorum ſententiam ac voluntatem concedere, tanta vocis libertate, ut Imperator, qui poſt velum ſtabat, quo interius cubiculum occludebatur, potuerit illum Arianis Epiſcopis ac Imperatoris miniſtris reſpondentem audire. De velis autem, quibus interiores principum virorum ædes præ foribus occludebantur, plura diſſerit Caſpar Sagittarius in lib. de Janius veterum cap. 24. Iis utebantur potiſſimum Imperatores, ſive ut majorem quamdam majeſtatis ſpeciem præſeferrent, cum poſt velum ſtantes veluti ex ſacro receſſu dabant reſponſa, ſive ut occulti audirent, quæ in conſilium, aut in judicium decernenda proponebantur. Utrumque confirmant tum hic Luciferi locus, ubi ait Conſtantium *intra velum ſtantem tuliſſe a ſe reſponſum &c.*, tum

exſtitiſſe meminimus. Mactaſti (1) quamplurimos in Alexandria, laniaſti certos toto in orbe, diſperdidiſti reſiſtentes tibi variis in locis; ſed hi omnes, quod tu audire minime vis, martyres ſunt: illos omnes beatiſſimos tuo mactatos gladio in paradiſo eſſe qui (2) credimus. Crede mihi quod a te ſtatuerimus interfici, quia & melius eſſe viderimus in omnia æva Deum habere amatorem, quam te cum Juda Scarioth Judæorum imitatorem puniri. Hinc eſt denique, Conſtanti, quod frendores colubri per te illatos non timentes ſubire parati ſumus omne exitium. Nunquam nos conſiliorum noſtrorum pœnitere poteſt, ſi per te mactati, qui adhuc tuis crudelibus reſtitiſſe videmur manibus, fuerimus. Mors etenim, quam nobis tu minitaris inferre, omnibus eſt parata: tantam vero beatitudinem, quantam ſancti ſunt martyres adepti, nemo ut videmus eſt conſecutus, niſi hi qui mortem propter unicum Dei Filium moriundo vicerunt. Dicatos Deo homines torques, interficis, exterminas, & cur hæc geras, cauſſas odiorum reddere non vales, quia tu erras. Etiam nobis iraſceris cur veram teneamus viam, & cum noſtra ſalubri admonitione corrigere te poſſis, errores tuos inſuper crudelibus factis coacervas, dicatas Deo mentes eviſceratis corporibus extorquens eorum, qui ſtatuerimus Deo fidem uſque ad extrema vitæ ſervare curricula. Perſpicis ita hæc eſſe, & quidem non ſine maximo dolore tuo, cum non valere te advertis nos ab hac, quæ ſola eſt, religione deflectere, ab iſto curſu, in quo ad bravium ſurſum (3) vocationis tendimus, retrahere, non cum te ex aperto facis inimicum, non cum te ſimulas amicum (4). Videris etenim quod ſit in te qui de-

NOTÆ.

tum alius paullo inferior, cum ſcribit *ſe dixiſſe judicibus, Conſtantio velo miſſo audiente &c.* Sed Sagittarii diligentiam uterque locus effugiit. Hieronymus Magius in Miſcell. lib. 2. cap. 13. docet, velum tum fuiſſe in judiciis agendis interjectum, cum graviores cauſſæ in quæſtionem proponerentur; cujuſmodi certe fuit Luciferi cauſſa, de Fide nimirum Catholica & Athanaſii innocentia tuenda.

1 Cum cives Alexandrini conſtantiſſime Athanaſio Epiſcopo adhærerent, neque in ejus locum ſuffici quemquam ferrent, præſertim Arianum Epiſcopum, iccirco in eos Conſtantii furor ſæpius exarſit, tum maxime cum Gregorius primum, deinde Georgius duo Arianorum monſtra Athanaſio in exſilium acto ſuffecti ſunt, quibuſcum nullam habere ſe religionis communionem paſſi ſunt Catholici Alexandrini ad quælibet potius toleranda parati, quam cum Arianis convenirent: hinc atrox in illos perſecutio mota, quæ totam crudelius pervaſit Ægyptum ad obitum uſque Conſtantii, licet aliquando conſtiterit, ſed brevi. Vide Athan. Apologias, & epiſtolam ad Solit. tum notationes, quas ſubjecimus ipſis Luciferi libris pro S. Athan. Totum vero fere per orbem, vel jubente, vel connivente Conſtantio, Arianorum crudelitas adeo in Catholicos deſæviit, ut plurimi præcipue Epiſcopi glorioſum obierint martyrium: quod & hic & aliis in locis hujus libri Lucifer innuit ejuſdem gloriæ obtinendæ cupidiſſimus.

2 An *quin?* Galland.

3 *Surſum* cum Latin. ubi antea legebatur *turſum*. Textus verbis inhæret Lucifer, *ἐπὶ τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως*. Galland.

4 Promiſſis, ac blanditiis, quibus ad ſua conſilia allicere tentabat Catholicos Epiſcopos, uti notabimus etiam inferius.

1 Sic

deceperit Evam; nam (1), cum verbum tuum, per quod ſerpis ut cancer, falſo fucato ſcientiæ tumore componis, aſtruendo te omnibus flagitiis tuis maculato edicto (2) tuo reſciſſore (3), meſſe omnium errorum, cum ſis ipſe totius erroris fons, affirmas te luminis portitorem, cum ſis tenebris obſeſſus omnibus. Nullis ergo modis poſſe nos a via veritatis deflecti, licet intellectu omni careas, tamen ex parte contemni te inſpiciens potes tandem videre, Conſtanti imperator immaniſſime. Hoc enim fidei proprium eſſe negotium novimus Chriſtiani, nec proſperis nec adverſis de gradu demoveri, non a propoſito ſemel vigore deduci: cernimus una hac voce religioſa, *Chriſtianus ſum, nolo eſſe ut tu es Conſtantius apoſtata*, omne crimen excludi: hac una voce tribui præſidium ſalutis, vinculum libertatis & honoris: conſpicimus hac confeſſione tribui nobis protectionis clypeum, telum contra per te in nos ſævientem diabolum; & tu inquis: *Negate vos Chriſtianos*? Ut contra adverſans diſcrimen duremus ſtabiles, nec ſævitiam tuam torquentis horreamus, animemur magis quam doleamus, iſta efficit conſcientia, quæ reminiſcitur unicum Dei Filium ad protegendos victoreſque efficiendos ſuos ſuæ divinitatis præbere præſentiam: hinc efficitur, ut, qua nos credis exſtingui pœna, vivificemur. Id etenim nobis, qui eum, propter quem patimur, eſſe nobiſcum credimus, in augmentum virtutis adſumimus, quod tu cruciatui ſperaſti prodeſſe punitor: hinc eſt quod malis tuis quatientibus non frangamur, quantoque varie continua crudelitate vexamur, tanto firmiter roboremur. Eſt enim nobiſcum ille, qui adoleſcentes Hebræos credentes in ſe in camino ignis tutatus eſt, ipſe firmat noſtras mentes, ipſe ſenſum regit noſtrum, ipſe divino incendit amore ſuo noſtra corda, & ad tolerantiam ſanctæ paſſionis animat: unde & nemo noſtrum mortem quam inferre minitaris cogitat, ſed immortalitatem, nec temporariam per te illatam pœnam, ſed gloriam ſempiternam. Tormentis namque martyres Dei conſecrari, & ipſa paſſionis probatione coronari aperiunt ita ſacræ ſcripturæ: *Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum ejus*. Et: *Si coram hominibus tormenta paſſi ſunt, ſpes eorum immortalitate plena eſt: & (4) in paucis vexati, in multis bene diſponentur, quoniam Deus tentavit illos, & invenit eos dignos ſe. Tamquam aurum in fornace probavit eos, & quaſi holocauſta (5) hoſtia accepit*

Pſ. cxv. 15.
Sap. III. 4.

NOTÆ.

1 Sic emendavimus cum Gallandio, ubi antea legebatur *non*.

2 De quo fuſe in Vita.

3 I. e. *Oſtendendo te eum eſſe, qui cum edicto tuo maculato omnibus flagitiis tuis reſcindas ſanam doctrinam, & metas ac colligas errores omnes*.

4 *Et* omittit Verſ. Ant. Vide quædam variantia in lib. 1. pro S. Athanaſio pag. 95. & quæ ibidem notavimus.

5 *Holocauſtam hoſtiam*. Latin. ut in lib. 1. pro S. Athan. pag. 95. *Holocauſti hoſtiam*. Verſ. Ant. Integrum hunc locum, teſte Gallandio, recitat S. Cyprianus lib. 3. Teſtim. cap. xv. & lib. de Exhort. martyr. cap. XII. utrobique vero legit *holocauſta hoſtiæ*, quam Luciferi quoque germanam verſionem cenſeo. Monet tamen

Ibid. 2. *pis eos, in (1) tempore erit reſpectus illorum. Judicabunt nationes, & dominabuntur populis, & regnabit Dominus eorum in perpetuum*. Qui igitur tantam felicitatem conſecuturos ſe de Dei præſumunt magnitudine & exſultant, neceſſe eſt & futura cogitantes gaudia, præſentia tua mala calcent. Joan. xii. 25. Unici Dei Filii divina vox eſt : *Qui amat animam ſuam (2) in iſto ſæculo, perdet illam; & qui odit animam ſuam propter me, in vitam æternam conſervabit eam*. Quo divino hærentes Chriſtiani præcepto, licet in membris noſtris reſultans, Conſtanti, tua ungula recurrat in vulnera, ſtamus ſtabimuſque immobiles, te atque omnibus pœnis tuis fortiores, hoc ſolum nobiſcum ipſi revolventes, quod iſta crudelitatis tuæ carnificina nobis ſit utilis ad gloriam ſempiternam. A barbaris ſæpe parcitur victis, & eſt locus inter arma clementiæ, & utique apud eus qui ferali (3) ritu ſint vitam ducentes. Hoc vero inenarrabile eſt quod fit adverſum nos a te, qui tibi bene voluimus, atque ut contingat deſiderantes ſumus, Deumque jugiter obſecrantes non deſinimus : ſpolias, proſcribis, mactas gladio, varie punis, nec corpora (4) quæ laniare ſanxiſti ſepeliri permittis, eleemoſynam fieri prohibes, omnia metalla, omniaque loca, exſilia vocari quæ putabantur digna, noſtro tuæ calliditati reſiſtentium repleſti numero; relegando inſontes, fame, ſiti, nuditate vexando non deſiſtis. His illa ingeris mala, qui æternam cupimus conſequi beatitudinem. Et tamen, imperator crudeliſſime, quicquid ſævitia tua nobis intulit atque irrogatura erit, adverte quod mendacium ſit; ſiquidem nec mors ſanctis qui nos præceſſerunt martyribus per te illata mors ſit, nec jactura, neque damnum, ſed fidei fœneratio. Semper Chriſtiani (5) vobis tyrannis in perſecutione perverſa quæſtione torquemur. Quo enim genere nocentes coguntur ad confitendum, eo nos compellimur modo ad Chriſtum unicum veriſſimum Filium Dei negandum. Sed ut illi pro meritis confeſſi damnantur, ſic nos, quia Dei Filium non negamus, coronamur, quibus victoria eſt a te illata damnatio : auferimur a te e medio, quibus coram non audeas blaſphemare. Proſternitur etenim una voce Chriſti militis ille, qui contra noſtram confeſſionem religioſam in te manet; loquitur ille, qui per te no-

NOTÆ.

Nobilius in hunc libri Sapientiæ locum complures codices Cyprianicos præferre lectionem iſtam, *holocauſtam hoſtiam*, quam in Lucifero inſerunt Latinius, Gallandius ipſe, aliique. Sabatierius habet : *Holocauſti hoſtia*.

1 *Et in tempore*. Latin. ut Verſ. Ant. & Vulg.

2 Verſ. Ant. *Animam ſuam, perdet eam; & qui odit animam ſuam in hoc mundo .... cuſtodit eam*. Cypr. epiſt. 81. cum Lucif. *in iſto ſæculo, & conſervabit*.

3 Pro *ferino*.

4 Quod præſertim contigit Alexandriæ, cum Georgius Cappadox juſſu Conſtantii vi armiſque Eccleſiam illam occupavit an. 356. Vide notas in libris pro S. Athan.

5 Ita cum Latinio & Gallandio hæc emendavimus, & interpunctione diſtinximus, ubi Tiliana editio ſic locum hunc exhibebat : *Sed fidei fœneratio ſemper Chriſtiana : vobis tyrannis &c.*

1 Verſ.

noſtrum ſitit ſanguinem; ille, qui tuam obſedit mentem, contremiſcit
præſentiam cultorum Dei, atque ferre non valet, cum diſſentimus a te,
qui dicas *eſſe ex nihilo Filium Dei*, cum contra ſtamus minas tuas, omnem-
que crudelitatem carnificinæ tuæ potentia ejus juvati protectique calca-
mus. Caſtigari te profecto ſentis ejus ſervorum conſtantia atque tole-
rantia, qui dicit: *Nolite metuere* (1) *eum, qui poteſt occidere corpus; magis* Matt. x. 28.
autem metuite eum, qui poteſt & corpus & animam perdere in gehennam. Paul-
li etiam beatiſſimi ejus apoſtoli ad te calcandum tyrannorum omnium
tyrannum hortamentis animamur: *Sumus filii Dei. Si autem* (2) *filii* Rom. VIII. 16.
*Dei, & heredes Dei, coheredes autem Chriſti, ſiquidem compatimur, ut & ſi-
mul glorificemur*. Et iterum: *Exiſtimo* (3) *non eſſe condignas paſſiones hujus* Ibid. 18.
temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Cujus claritatis glo-
riam cogitantes preſſuras omnes & perſecutiones non ſolum per te il-
latas a diabolo, ſed & per omnes ejus homines nos tolerare ſervos
Chriſti convenit, quia licet ſint multæ, tamen ex omnibus illis libe-
ramur, qui Filium Dei verum eſſe Filium credimus: & cum duas
eſſe perſonas Patrem & Filium meminerimus, tamen unam divinita-
tem Patri & ejus unico Filio vindicemus. Has noſtras juſtas invictaſ-
que audiens allegationes, quia ſuſtinere veritatem ille qui tuam obſedit
mentem non poteſt, inſtigat tuum ferinum animum, ut nos quam acer-
rime vexes, exquiſitis pœnarum generibus excrucies, cur nolumus iter
deſerere ſalutare. Hinc eſt quod nimia tua crudelitas noſtris illudit
corporibus, cur magni æſtimemus fidem, cultoreſque Dei nos eſſe non
abnegemus: totis in nos incumbis carnificinæ tuæ viribus, arbitratus
nociturum te nobis, ignorans probationis noſtræ nos gaudere occaſioni-
bus; hi videlicet qui felicitatem noſtram hanc exiſtimemus maximam,
ſi in hoc juſtitiæ agone tua carnifice manu nobis contingat pro Dei
jugulari Filio, ſtabiles contra tuam religioſa mente perſtamus inſaniam,
vincente ſcilicet in nobis eo, pro quo patimur, quicquid ſub perſona
noſtra injuriæ (4) ipſius divinæ majeſtatis tu profane jactitas ſermone
vacuo, & inani colloquio, voluntate prava; quæ cuncta dura mens tua
& obſtinata pectoris feritas in necem ſuæ gignit ſalutis: dum a reli-
gione Dei diſſentis ducente dementia, furore rapiente, omni denique
te immanitate vexante, qua inſtigaris pariter ac feris, eo quem negas
pro-

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Timere eos qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere, ſed potius eum timete qui poteſt animam* &c. Mſ. Cantabr. *Magis eum, qui poteſt &*, cum Luciſ.

2 *Si autem filii & heredes: heredes quidem Dei ..... ſi ita compatimur .... conglorificemur*. Verſ. Ant. Cypr. ep. 55. cum Lucifero: *Si autem filii Dei, & heredes Dei, coheredes autem Chriſti*.

3 Cum Cypr. lib. 3. Teſtim. præter hæc, *ad ſuperventuram claritatem*. Verſ. Ant. *Exiſtimo enim quod non ſunt condignæ* &c.

4 *In injuriam*. Latin. Sed fortaſſis eodem ſenſu ſcripſerit *injuriæ* dandi caſu Lucifer, ſcilicet ſtilo ſuo minus accurato ut aſſolet. Suos enim *libros ruſtico ſermone* deſcriptos agnoſcit ipſemet auctor ſub fin. lib. *de non parc. in Deum delinq.* Galland.

protegente contra tuam, bellua, immanitatem, ut vel verſo ſolent mari moles oppoſitæ, reluctamur. Feriant licet per te diabolici fluctus, & pulſent late vagantes mundi turbines, magis magiſque immobilis, ut eſt, erit virtus, nec undis tuarum infeſtationum circumſpumantibus ſuccumbemus operti, ſed contra omnia erimus ſemper erecti pericula: ſiquidem non ſit Chriſtianus animus abjectus qui ſternatur & jactetur ad vitia, ſed eo uſque ſit generoſus ac nobilis, ut contra omnia tentamenta immobilis victorque permaneat. Non ſumus Chriſtiani cogitantes præſentis fragilis vitæ dulcedine perfrui, ſed ſumus adipiſci cupientes æternæ ſecuritatis & felicitatis gloriam, perpetuæ beatitudinis poſſeſſionem. Joannis apoſtoli beati, ut terrena ſpernentes, cæleſtia ſequi
1. Jo. 11. 17. deſideremus, hortantis religioſa vox eſt: *Et mundus tranſit, & concupiſcentia* (1) *ejus: qui autem fecerit voluntatem Dei, manet in æternum, quomodo & Deus manet in æternum*. Cum hæc ita ſint, cupio te cognoſcere cum omnibus tuis præſtigiis ac fraudibus, cumque vaſtiſſima ſævitiæ tuæ crudelitate, jacere te ſubter pedes Dei ſervorum, omnem gloriam tuæ vanæ dominationis duci a nobis atque haberi pro nihilo, nihilque te aliud eſſe a nobis ſentiri cum omni vigore atque auctoritate imperii tui, quam inanem aurulam. Jactare nos hæc quiſquam de tuis fortaſſis dicat adulatoribus. Non retines, Conſtanti, dixiſſe me judicibus, te (2) velo miſſo audiente, quod licet totum militem tuum in nos decreviſſes jacere regni tui tela, in nos exſecratores blaſphemiæ tuæ, ut in ſacrilegi (3) tui decreti contemtores, omnia ſua colliderent arma, nec ſi (4) tamen quod poſſemus a propoſito recedere? Sed tu pro tua illa prudentia in omni pro te moriundos bello milites tuus cenſuiſti, Chriſtianos vero ſanxiſti Dei oportuiſſe exſiſtere negatores. Et utique tui ſentiunt dolorem vulnerum, dolent ſe periiſſe, dolent hanc amittere lucem; nos vero primo ſentire pœnarum cruciatus non poſſumus, in quibus Chriſtus patitur, in quibus Chriſtus æternam ſalutem operatur: deinde, quia præſentia pro nihilo ducamus, & lumine in illo perenni ſemper futuri ſumus, qui (5) fieri poteſt, ut non pro Chriſto Dei Filio vitæ æternæ tributore ſacrilegio funeſtatis manibus tuis maluimus (6) in-

NOTÆ.

1 Cum Græco, ἐπιθυμία. Verſ. Ant. *deſideria*, &, *ſicut & ipſe manet in æternum*. Cypr. lib. 3. teſtim. *quomodo Deus*, omiſſo *&*.

2 Ita hunc locum correximus, Poncio auctore apud Latin., ubi antea legebatur mendoſe, *te vel omiſſo audiente*; & ſenſus ad ea refertur, quæ paullo ſuperius notavimus. Idem Gallandius confirmat; loquitur enim utrobique Lucifer de velo, quod Imperatoris aut judicis conſpectum ab oculis adſtantium removebat. Nonnulla de hiſce velis itidem notarunt Cotelerius ad lib. 2. Conſtit. Apoſtolicar. cap. 52. & Mazochius ad Kalendarium vetus marmoreum Eccl. Neapol. pag. 384. ex quo nota, graviores quidem cauſſas, qualis nimirum erat cauſſa Luciferi, prætenſo velo, leviores ſublato velo agi ſolitum antiquis fuiſſe.

3 Ita correximus cum Latinio, cum antea legeretur, *in ſacrilego tuo decreto*.

4 *Nec ſic*. Latin. & Galland.

5 *Quin*. Vatic. ſed corrupte.

6 *Malimus*. Latin. & Galland.

1 Ini-

Interfici ? qui aliter nos Deo Patri placere non poſſe cernamus, niſi conventi a te ad negandum unicum Dei Filium ejus per mortem etiam ipſam verum eſſe illum Dei Filium confeſſi fuerimus ? Deteſtabilis mens tua indigne fert, quia dicamus Chriſtum Dei Filium Dei eſſe verbum, Dei ſapientiam, Dei virtutem, *Deum (1) verum de Deo vero, natum de Patre, id eſt de ſubſtantia Patris, lumen de lumine, natum non factum, unius ſubſtantiæ* illum eſſe *cum Patre, quod Græci dicunt* ὁμοούσιον, *per quem omnia ſunt facta, ſine quo nunquam fuerit Pater*. Indigne fers Arii vermis, cur defendamus, quod claritas, poteſtas, magnitudo, æternitas, divinitas, quæ (2) una ſit Patris & unici ejus Filii. Non eſſe novum quod nos legati aſſeverabamus in (3) tuo palatio, & firmando non deſumus ſemper ſic fuiſſe & eſſe creditum a Chriſtianis, ſicuti apud Nicæam contra hæreſim tuam Arianam & (4) omnes errores videtur eſſe ſacra fides conſcripta, ſi tandem oculoa ſerpentis mortibus confoſſos cordis tui aperias, invenies, quod hanc habet, hanc defendit eccleſia fidem, quam tibi traditam cognoſcit per beatos apoſtolos. Omnes momento peragrare ſi poſſes gentes, inveniſſes, ſtolidiſſime imperator, ubique Chriſtianos ſicuti nos credere, in hac defenſione noſtra perſtantea pro Dei Filio ut nos mori cupere. At tua novella prædicatio & recena religio, ſub prætextu fidei blaſphemia (5) in perniciem ſalutis tuæ per te prolata, non ſolum adhuc limitem Romanum peragrare non valuit, & utique te ſatis agente, ſed, & ubi (6) radices figere tentaverat, aruit, recedentibua ſcilicet omnibus Dei famulis a te, atque paucis tuis, quos lolium eſſe ſuper frumentum ſeminatos Dominus prædixerit, tecum manentibus: quæ omnia tibi præſtitit atque eſt præſtans artifex fraudis ac mortis, qui per te plurimos blanditiis obliquis illicit ac decipit, qui, cum ſit reua totius ſceleris, ſuggerit cordi illi tuo amariſſimo, ut nos tamquam reos alicujua criminis punias. Sed proſpice tandem, aperi cordis oculos, in quibus tibi nihil luminis eſt, ſed omnis caligo & ingentes tenebræ verſantur, & invenies quod mora tua fragili illata poteſtate integriorem reparet vitam, quod hæc magis nos deducat ad gloriam per ignes, per gladios, per ca-

NOTÆ.

1 Initium Symboli Nicæni hic refert, quod integrum deſcripſit in lib. *de non parc. in Deum delinq.*

2 *Divinitaſque*. Latin. & Galland.

3 De Luciferi legatione in Mediolanenſi Concilio vide quæ in ejus vita narrata ſunt.

4 *Et contra*. Vatic.

5 Edictum intellige, ſive epiſtolam Conſtantii nomine ab Arianis propoſita in Concilio Mediolanenſi, de qua in Luciferi vita. Gallandius mallet legere *blaſphema religio*.

6 Id eſt, in ipſo Concilio Mediolanenſi, unde per Italiam, & Occidentem late poſſet vagari: ſed irrito Conſtantii & Arianorum conatu. *Ex quibus videas*, ait Baronius ad an. 356. num. 71., *quantumlibet Ariani favore Conſtantii, & ipſe Conſtantius omni Arianorum conatu totum Chriſtianum orbem miſcuerint, ut Arianam hæreſim, fide exploſa Catholica, in eccleſia ſeminarent*.

Et

catenas, ac feras, per quicquid denique rabies tua piiſſimi (1) imperatoris in noſtram cenſuerit ingerere necem. Tutante Deo non modo non exſtinguimur, ſed magis atque magis vivificamur, qui meminerimus nil eſſe ſuper nos præter Deum; unde erubeſcit animus devotus atque mancipatus Deo tibi per tuam mortuo blaſphemiam, cani latranti contra veritatem, vermibus Arii ſcatenti ſuccumbere. Servorum Chriſti animæ quoties vim diligenter veram examinant tormentorum, conſiderant nullum majus eſſe tormentum quam a te adverſarii noſtri ſervo
Matth. xvi. 24. ſervum vinci Chriſti. Recordamur Dominum dixiſſe: *Si quis vult poſt me venire, abneget ſe ſibi, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Qui enim voluerit animam ſuam ſalvam facere, perdet illam. Qui (2) autem perdiderit animam ſuam propter me, inveniet eam. Quid enim prodeſt homini, ſi totum (3) mundum lucretur, animæ vero ſuæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo commutationem animæ ſuæ?* Martyrii cogit dignitas ut vitam Chriſtiani morte (4) contemnamus, ſiquidem novum ſalutis genus per Dei Filium fuerit tributum; *interire (5) ne pereant*. Novimus hanc eſſe nobis traditam divinitus diſciplinam, ut ſine ullo terrore militiæ vim tueamur tanti nominis, quippe quos jam pridem æternæ memoriæ cupiditas abſtraxerit a deſiderio iſtius lucis, quoſque ad calcanda omnia terrena Chriſti ſocietas ſegregarit. Creſcit (6), Conſtanti, crudelitatis tuæ pugna: ſed creſcere adverte & Chriſti militibus gloriam, nec retardamur denique ab acie tormentorum metu, ſed ipſis magis tuis tormentis ad aciem provocamur. Hæc ita eſſe negare non poteris, quando conſpicias (7) pari & ſimili calore virtutis Chriſtianos toto in orbe ad gerendum certamen animatos, quando videas, militem Chriſti, incorruptam fidei firmitatem quod non deteſtandæ tuæ blanditiæ decipiant, non minæ furoris tui terreant, non cruciatus tuæ carnificinæ ac tormenta crudelitatis devincant, illo videlicet in nobis manente, & no-
Ib. xxviii. 20. biſcum ſemper conſtituto, qui ad beatos apoſtolos dixerit: *Vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi*. Eſt ubique præſens, quia omni-

NOTÆ.

1 Εἰρωνικῶς dictum.

2 *Qui enim voluerit animam ſuam perdere* &c. Verſ. Ant. Mſ. S. Germ. apud Sabat. cum Lucif. præter *nam* pro *autem*.

3 Ex Græco, τὸν ὅλον κόσμον. Verſ. Ant. *hunc*.

4 *Morte contemnamus*. Latin. & Galland. minus tamen recte, cum ſenſus perſtet.

5 Editio Tiliana non habet hanc lectionem, *interire ne per eam*, ut affirmat Gallandius; ſed in ea perſpicue legitur, *interire ne pereant*. Lugduneuſes vero & peſſime & abſque ulla cauſſa ita ediderunt; *interire ne poſſim*.

6 Similem ſententiam habet Cyprianus in epiſt. 8. edit. Baluzianæ ad Martyres & Confeſſores: *Crevit pugna, crevit & pugnantium gloria; nec retardati eſtis ab acie tormentorum metu, ſed ipſis tormentis magis ac magis eſtis ad aciem provocati*. In textu Luciferi, pro *ne retardamur*, edidimus ex Latinii correctione, *nec retardamur*.

7 Rurſum Cyprianus eodem in loco: *Jam comperi .... univerſos ..... pari ac ſimili calore virtutis ad gerendum certamen animatos ..... ut incorruptam fidei firmitatem non blanditiæ decipiant, non minæ terreant, non cruciatus ac tormenta devincant*: quia

omnipotens (1) ſit, Filius totum potens, cui cum Patre una ſit æternitas atque poteſtas divina. Sed te quanta caligo obſederit incredulitatis, quantaque tenebrarum & errorum nubes tuum pectus obduxerit, dici non poteſt, qui cum te Chriſtianum fingas, Chriſtianum tamen nomen e medio auferre nitaris. Inter hæc daturos legentes veniam conſpicere debes, quod pro merito impietatis tuæ facundia mediocris ingenii mei ad exſecrandum te deſcribere non valuerit; dediſſe me etenim videbant formam univerſis Deum timentibus, præbuiſſeque materiam tractaturis, quo (2) te ordine poſſent ſine vitæ æternæ radicibus poſitum ſecare. Nec te maledicis vocibus dicas a nobis objurgari, ſi quæ dignus es (3) a ruſticis, licet tamen Chriſtianis, audis. Novimus non maledicendum, ſed magis propter inimicos rogandum: Filius etenim Dei, rerum cum ſit Dominus, tamen cum malediceretur, non remaledicebat. Ceterum, ſi rerum malediceret Dominus, tantæ utique majeſtatis impetu univerſa conciderent. Dicis utique ad hæc: *Dominus te mitem eſſe voluit quippe antiſtitem ſuum, & tu te pervicacem me circa prabes*. Prophetæ, apoſtoli, & chorus evangeliorum non occidendum docent, tu contra Deo dignaris interficere dicatos. Chriſtiani ad placandum quem colimus his rebus opus eſſe novimus, quibus illum delectari ac gaudere ſcimus. Si igitur placere cenſendum eſt poſſe Deo quod facis, omnes nos oportet homicidas eſſe, ſacrilegos ac blaſphemos. O Conſtanti, quam ingentis ſis dementiæ, videris: conſpicitur veterator ille ſubtilis, circumſcriptor innocentium in tua mente ſedem ſibi collocaſſe, & arbitraris non te adhuc publicatum? adhuc in ovem, cum ſis lupus, perfrigeſcis tu, qui a ſanctiſſimis prophetis beſtia nominaris, a beatiſſimis apoſtolis canis ac lupus rapax, ſubornatus, cum ſis operarius iniquitatis, tamquam miniſter juſtitiæ: & te eſſe hominem cenſes, cum nihil hominis niſi lineamenta ac ſummam figuram geras? Doles te immanem beſtiam dici, nihil te hominis niſi lineamenta ac ſummam gerere figuram. Dic quæſo an poſſis innocentium interemtor merito dici Chriſtianus, & non potius inſanus, hebes, vecorſque, hoſtis quippe Dei religionis, in qua pietas, humanitas, omniſque juſtitia verſatur, in qua nec malum pro malo diſcitur reddere, in qua non occidere, ſed occidi propter Dei Filium docemur? Tu ſacrilego conatu tuo, contemtam vanam dominationem tuam conſiderans, tormenta admoves; ſed eſt protector (4) fidei, gubernator ſalutis, rector animarum, quem nos impel-

NOTÆ.

quia major eſt, qui in nobis eſt, quam qui eſt in hoc mundo.

1 *Omnipotentis*. Vatic.

2 Hæc de libro intelligenda videntur, quem ſcripſit ad Conſtantium *de non parcendo in Deum delinquentibus*.

3 *Dignus es audire, a ruſticis* &c. Galland.

4 Item Cyprianus in loco paullo ſuperius laudato: *Quam lætus illic Chriſtus fuit ..... & vicit protector fidei .... certamini ſuo adfuit: præliatores atque aſſertores ſui nominis erexit.*

1 Cum

pellis negare ſemper, nobiſcum ſemper adeſt certamini noſtro, quia præliatores atque aſſertores divini ſui nominis erigat. Hinc eſt quod ſervientibus (1) injuſtitiæ tuæ ac miniſtris, hoc eſt concarnificibus tuis torquentibus, ſtemus fortiores, inanimamur ut tuam ungulam artus noſtri pulſati ac laniati ſuperent. Quomodo etenim inexpugnabilem fidem ſuperare poterit ſæviens diu plaga repetita, cum omnis miles Chriſti ſciat ipſum, pro quo patitur, ſecum eſſe præſentem, gaudentemque de ſuorum tolerantia ſervorum? Stamus (2) utique famuli Chriſti ejus majeſtate firmati, voce libera, mente incorrupta, telis quidem fragilibus tuis nudi, ſed illa induti arma, quæ nos ut indueremus eſt de-
Eph. vi. 10. precatus beatus apoſtolus dicens: *De cetero confirmamini (3) in Domino*
Ibid. 11. *& in potentia virtutis ejus*. Et: *Induite arma Dei, ut poſſitis ſtare adverſus remedia (4) diaboli, quia non eſt vobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed contra (5) poteſtates, contra hujus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritalia nequitiæ in cæleſtibus. Propterea accipite arma Dei, ut poſſitis reſiſtere in die malo, & in omnibus perfecti (6) ſtare, præcincti lumbos veſtros in veritate, induentes loricam juſtitiæ, & calciati pedes in præparatione (7) evangelii pacis; in omnibus aſſumentes ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia jacula nequiſſimi candentia (8) exſtinguere, & galeam ſalutis (9), & gladium ſpiritus, quod eſt verbum Dei, per omnem orationem & obſecrationem orantes omni tempore in ſpiritu, & in (10) illum vigilantes*. Igitur quia taliter armatos, tanta potentia munitos, ſuperare non poſſit tua patriſque tui crudelitas, ut ſæpe dictum eſt, ſtetimus, & ſtamus, & quoad uſque conſumas corpora noſtra, ſtaturi ſumus ſalutari Chriſti clypeo muniti,

lo-

NOTÆ.

1 Cum Gallandio, ubi Tiliana editio habebat *ſerviens*, Latinius & Lugdunenſes *ſervientes*. Cyprianus in epiſt. laudata: *Steterunt torti torquentibus fortiores, & pulſantes ac lanıantes ungulas pulſata ac laniata membra vicerunt*.

2 Cyprianus ibidem: *Vidit admirans præſentium multitudo .... ſteiſſe ſervos* (Chriſti) *voce libera, mente incorrupta, virtute divina, telis quidem ſæcularibus nudos, ſed armis fidei credentes armatos*.

3 *Confortamini*, & *in potentiam*. Verſ. Ant. *Confortamini*, idem Lucifer infra.

4 *Inſidias*. Ead. Vide notata in lib. 2. pro S. Athan. & paullo infra.

5 Nullus dubito, quin ſcripſerit Lucifer *contra principes, contra poteſtates*. Galland. Et ita quidem legitur in Græco: ſed auctor noſter probe convenit cum Verſ. Ant. apud Sabat. nihil propterea immutandum eſt pro arbitrio.

6 *In omnibus operis ſtetis*. Verſ. Ant. Lucifer ad Græci textus amuſſim. *Galland*. Sed aliter a verſione Cypriani tum in lib. 3. Teſtimon. tum in epiſt. 58. edition. Oxon. a Gallandio laudata; legitur enim: *Propter hoc induite arma Dei ut poſſitis reſiſtere in die nequiſſimo; ut cum omnia perfeceritis, ſtetis accincti* &c.

7 *Præparationem*. Verſ. Ant.

8 Sic emendavimus ex Verſ. Ant. legebatur antea *cadentia*.

9 Cum Cypriano epiſt. 56. Verſ. Ant. *ſalutaris*.

10 Græc. *εἰς αὐτὸ τοῦτο*. Porro *τὸ τοῦτο* non expreſſit Lucifer cum aliis Patribus; neque illud agnoſcit vulgatus interpres; quin & abeſſe a pluribus codd. ex Millianis annotatis conſtat. *Galland*. Græcus codex Bornerianus apud Sabat. *εἰς αὐτὸ* cum Lucifero. Verſ. Ant. *in illo*.

1 Non

lorica pietatis ejus circumdati, ſancto Spiritu gubernati, immobiles (1), & magis magiſque in omnibus auctores (2), pellentes omnem vocem ſervitutis. Certi etenim & fidentes ſumus nullis nos tuis inſidiis, nulla tua calliditate, nulla cavillatione, nullis tuis fraudibus poſſe a propoſito vigore deduci, quandoquidem ſciamus quod enim finis delictorum mors ſit, deinde ſequitur vita, quæ ſemper ſit; amplectamurque beati conſilia apoſtoli ejus, ejuſque imitatores atque participes deſideremus inveniri qui aſtruit, quod (3) *cum vetus homo noſter corrumpitur, qui intus eſt innovetur*; & (4) *ſi terreſtris domus noſtri corporis diſſolvitur, cæleſtis ædificetur*; & quod (5) *poſiti in corpore, peregrinemur a Domino*; cum quo apoſtolo in regnis cæleſtibus uberes laudes referre non poterimus Deo, niſi prius morte expurgata ad immortalia ſumenda præmia venerimus. Igitur cum per te diſſipata atque penitus diſſoluta fuerint corpora noſtra, tunc nos integerrimos eſſe præſumamus; cum per te mors fuerit illata, tunc nos magis vivere poſſe credamus. Quomodo adhuc præſumis, Conſtanti interea imperator ſemper inſulſiſſime, ea ingerere, quæ te exſtinguant, nos contra vivificent? Ad exſtinguendos nos malo pravoque conſilio erigeris, actus es velox ad effundendum Dei unici Filii ſervorum cruorem, ignorans quod ſanguine noſtro pateſiat cælum, ſanguine noſtro gehennæ exſtinguatur ardor. Te ſæcularis ambitio, nos cæleſtis admonet magnitudo, qui ſalutem timemus æternam amittere. Scimus nos pro Deo mori debere; ut enim te, niſi e caſtris diaboli ad exercitum in cæleſtibus caſtris conſtitutum feceris tranſitum, in perpetuum detinebit ignis apud tartarum, ſic nos, ſi tuas minas tormentaque tua ſpernentes propter Dei jugulari (6) Filium per te ſæviſſimam feram immanemque belluam maluerimus, in cælo erimus gaudentes. *Beati* enim *qui perſecutionem patiuntur propter juſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum*; & non dixit: *Beati qui perſecutionem faciunt*. Chriſtiani ſci-

2. Cor. IV. 16. Ibid. v. 1. Ibid. 6. Matt. v. 10.

NOTÆ.

1 Non recte cenſet Gallandius *immobile* hic uſurpari pro *immobiliter*: nos ex Tilianis correctionibus legimus *immobiles*, uti Lugdunenſes quoque edidere.

2 *Auctores* pro αὐθένται, ἐξουσιασταί, *domini*, uſurpare Luciferum Græco ſtilo aſſuetum exiſtimarim ex iis in primis, quæ ſtatim ſubdit, *pellentes omnem vocem ſervitutis*. Vide ſis virorum eruditorum obſervationes ad Heſychium v. Αὐθέντης, nec non Suicerum in Theſ. eccl. eodem v. §. 2. tom. 1. pag. 574. Neque prætereas velim Cangium in Gloſſ. v. *Auctor*. Galland.

3 *Sed etſi, qui foris eſt, homo noſter, corrumpitur: ſed qui intus eſt, renovatur de die in diem*. Verſ. Ant.

4 *Et* eſt conjunctio, qua unum cum altero teſtimonio conjungit, uti ſæpe ſolet, minime vero propria teſtimonii, quod ſubditur, uti Sabat. autumat. Verſ. Ant. *Si terreſtris domus noſtra hujus habitationis diſſolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, æternam in cælis*.

5 Eadem hic conjunctionis vis contra ac Sabat. legit. Verſ. Ant. *Dum ſumus in corpore, peregrinamur a Deo;* ut idem Lucifer lib. 11. pro S. Athanaſio. Vide pag. 151. Nota 16. Græc. fere cum Lucif. Ἐνδημοῦντες ἐν τῷ σώματι, ἐκδημοῦμεν ἀπὸ τοῦ Κυρίου: quamvis in hiſce tribus teſtimoniis videatur ſenſum potius, quam ipſa Apoſtoli verba expreſſiſſe.

6 Cum Lat. Antea *jugulare*.

ſcimus ad hoc nos Chriſti factos milites, ut injuſto a te indicto belli campo ducem noſtrum confeſſi, quo poſſimus victoriarum triumpho (1) potiri, moriamur armati: hinc nobis quanto ſævis, tanto & clementior videris, cum interficere Chriſtianum ſe confitentem dignaris. In hoc vero ſceleratiſſimus judicaris, quod ſub ſpecie dilectionis, & conſulere cupientis (2) ad nos blandiaris dejiciendos, tamquam utile ſit nobis a te de gradu pulſos reſervari, a Deo vero damnari. Novimus quod ſis metuens, ne in omnibus his pœnis, tua deteſtabilitate inventis, in hac perſeverantia fidei moriamur, & tamen admoves varios duroſque cruciatus. Sic nos, quos tam infeſte perſequeris, varie excarnificari cupis, & quidem momentis omnibus; interficiendos vero non eſſe ſtatuiſti, tamquam (3) mors tantummodo beatos milites Chriſti faciat, ac non etiam tormenta quanto fuerint graviora, tanto majorem virtutis gloriam pariant. Etenim, qui novimus juſtitiæ copioſiorem eſſe vitam ac prolixiorem, in iſto belli campo non terga vertimus, non ad caſtra tua Dei hoſtis tranſitum facimus, ſed magis inter hæc a te illata exitia poſiti Dei ovili, unde te raptum poſſidet diabolus, repræſentari cupimus: & tamen eo hæc dico, non ut nobis parcas. Invenies etenim Chriſtianos nos eſſe, ut jam, quos interfeciſti, inveniſti in fide ſtabiles, in dolore patientes, in quæſtione victores per illum ſcilicet qui confeſſores ſuos non deſerit, cujus nos milites agnoſcentes, ut advertis, congredimur fortiter, dimicamus conſtanter. Scimus enim magnam eſſe claritatem, immenſam ſublimitatem, ac ſingularem ſanctitatem, vitam ſalutis æternæ honeſtate paſſionis ornare, maximam eſſe nobilitatem poteſtatis tuæ tormenta contemnere, nec horrere calcare te, nec tuam rabiem pertimeſcere, qui in innocentes tam rabide ſævis, qui, cum ſis blaſphemiæ, & injuſtitiæ, & totius crudelitatis doctor, tamen (4) Chriſtianum te, pium, prudentem, atque juſtum videri poſſe cenſeas, cæcus & hebes, & veritatis ignarus. Adverte vorator innocentium, quod, in quo Chriſtus vigilet, vinci tuis tormentis non poſſit, famem vincat, ſitim ſpernat, ſqualorem carceris & receptaculi, pœnarum

NOTÆ.

1 *Triumphos*. Vatic.

2 Ita Latin. ubi antea *cupientes*. *Cupiens*, Galland. Hanc calliditatem blandiendi Catholicis, ut in ſuas illos partes traheret, ſæpe Lucifer exprobrat Conſtantio: hinc Hilarius in lib. cont. Conſtant. *Pugnamus contra perſecutorem fallentem, contra hoſtem blandientem .... qui non dorſa cædit, ſed ventrem palpat, non proſcribit ad vitam, ſed ditat in mortem, non trudit carcere ad libertatem, ſed intra palatium honorat ad ſervitutem, non latera vexat, ſed cor occupat, non caput gladio deſecat, ſed animam auro occidit, non ignes publice minatur, ſed gehennam privatim accendit.*

3 Hilarius in lib. eodem: *Omnia ſæviſſima ſine invidia glorioſarum mortium peragis.*

4 Rurſus Hilarius ibidem Lucifero conſentit: *Chriſtum confitetur* Conſtantius, *ut neget ..... hæreſes comprimit, ne Chriſtiani ſint .... ſacerdotes honorat, ne Epiſcopi ſint. Te, Chriſte, in verbis, te in ore circumfert, & omnia omnino agit, ne tu Deus ita, ut Pater, eſſe credaris.*

1 *Re-*

tuum horrorem, roboris ſui vigore ſubigat, omnem calcet pœnam, cunctos conterat cruciatus, nec mortem, quam tu magno niſu minitaris inferre, metuat. Superare te exiſtimas illum, qui meminerit ſcriptum:
Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit (1) *mihi? Calicem ſalu-* Pſ.cxv.12.
taris accipiam, & nomen Domini invocabo. Pretioſa in conſpectu Domini mors Ibid. 15.
ſanctorum ejus. Et: *Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti, tribulatio an an-* Rom.viii.
guſtia? an perſecutio, an fames, an nuditas, an periculum, an gladius? ſicut 35.
ſcriptum eſt: Quia propter te morte (2) *afficimur, tota die æſtimati ſumus ut oves occiſionis, ſed in his omnibus ſuperamus propter eum qui dilexit nos.* Quid nos tuum poſſit ab his auferre ſalutaribus præceptis, prorſus videre non valeo. Nam & licet eos qui tuæ pravitati conſentiunt ad nos illiciendos levando omni officio tuo non deſinas impio, ut Epictetum (3) & ceteros, quos ex Dei ſervis tuos eſſe ac patris (4) tui ſatellites feciſti, tamen abſit a nobis hæc amentia, ut falſum vero anteponamus, aut aliqua nos oblata per te felicitas illiciat regni tui: inanem gloriam tibimet ſerva, omnemque ſtolidiſſimi cordis tui prudentiam tibimet retine & comparibus tuis, quibus te morum conjunxit ſimilitudo: relinque nobis ſtultitiam noſtram, cum nos Chriſtum Dei Filium verum eſſe Filium confitemur, cum eumdem unius eſſe ſubſtantiæ cum Patre defendimus, cum nos propter eum, ne ejus divinitatem negemus, interfici cupere profitemur: relinque nobis hujuſmodi ſtultitiam. Quid ut hanc amittamus das operam? quid impugnandam putas poſſe a te veritatem, ignorans quod vi ſua valeat? unde etenim contra fremitus atroces, aſperoſque tuos cruciatus invicta virtute populum Dei conſpicis reſiſtentem? niſi quia hæc ſit, quam defendimus, apoſtolica atque evangelica fides. Hi reſiſtunt tuæ crudelitati, hi tuam calcant rabiem, quorum ſpes æternæ immortalitatis, & vita cæleſtis eſt, quorumque ardor in cupidinem perpetuæ lucis accenditur, & ſalus de promiſſa lætatur beatitudine. Adeo namque ſecuri ad æternam nos perfruendam vitam perventuros ſcientes omnia gratanter perpetimur, quando non tormenta propria cogitare nos profiteamur, ſed tua tor-

NOTÆ.

1 *Retribuet*. Verſ. Ant.

2 *Morti*. Ead. in qua hæc verba *tota die* conjunguntur cum verbis *morte afficimur*. Iren. lib. 2. cap. 22. *morte;* & lib. 4. cap. 16. *tota die* conjungitur cum verbis *æſtimati ſumus*, ut apud Luciſ. qui tamen lib. 1. pro S. Athanaſio pag. 58. habet: *Occidimur tota die*.

3 De quo etiam in lib. de non conveniendo cum hæret. ſed ex hiſce Luciferi verbis intelligimus, hunc hominem Catholicis primum partibus, deinde ambitione compulſum Arianis adhæſiſſe. Hoc innuit Athanaſius in orat. 1. cont. Arian. *Nam de Cecropio, Auxentio, & Epicteto hypocrita ſuperfluum eſt dicere, cum omnibus liqueat, quomodo, ob quas cauſſas, & per quos inimicos Eccleſiæ etiam iſti promoti ſint, nimirum qui ſe calumniarum in Epiſcopos orthodoxos, quibus inſidiæ parabantur, hiſtriones, actoreſque præbuerunt. Hi, cum eſſent nonniſi in presbyteri ordine conſtituti, nec vulgo cogniti haberentur, tamen per impietatem Epiſcopatus titulum ſibi procurarunt*.

4 Id eſt *diaboli*, uti paullo ſuperius.

tortoris ſupplicia; damna corporum lucris animæ Chriſtiani repenſamus, coronam in vulneribus computamus, de tormentis & doloribus illatis per te lætiſſimi in Chriſto triumphamus. Recordare (1), Conſtanti, de ſcelerum tuorum memoria recenti, quam tibi in civitate Alexandrinorum inuſſiſti, quantos (2) per abrupta una tincta (3) ſubſcriptionis tuæ dejecerit, quantos gladio demeti fecerit, quantos fame ſitique exedi, vel carceribus necari, quantos intercepto effecerit ſpiritu ſtrangulari; & tamen his omnibus crudelitatibus in ſanctos martyres, quos tuus interfecit gladiatorius animus, cum ſævieris in nos, crudelius ſævis dum retines gladium, dum das operam, ne in remedium velocius exitus ſuccurrat mortis. Dilacerari toto corpore, urique nos patimur, probantes nihil (4) congruere ſapientium gravitati atque conſtantiæ, quam nullis terroribus de ſententia & propoſito depelli, ſed eſſe utiliſſimum pro Deo cruciari, & emori non poſſe Deo mancipatos, perpetua vinci tormenta, ſed te magis proſterni atque deduci ad nihilum.
Ps. xxvi. 1. Accipe in viceſimo ſexto pſalmo poſitum: *Dominus illuminatio mea, & ſalus mea, quem timebo? Dominus defenſor vitæ meæ, a quo trepidabo? Dum appropinquant ſuper me nocentes, ut edant carnes meas. Qui tribulant me inimici mei, ipſi infirmati ſunt, & ceciderunt. Si conſiſtant adverſum me caſtra, non timebit cor meum. Si exſurgat adverſus me prælium, in hoc ego ſperabo. Unam petii a Domino, hanc requiram, ut inhabitem in (5) domo Dei per omnes dies vitæ meæ.* Igitur, cum juſtitiæ virtus in his perficiatur paſſionibus, cum, quia Chriſtus in nobis patitur, nec ſentiamus ſupplicium, propterea quod, ubi deeſt culpa, nec pœna ſit, quomodo his te rebus vincere Deo dicatos devotoſque potuiſſe arbitratus es, quibus augmenta virtutis invicta præbeat fides? Credo equidem, nec me veritas fallit, quod, licet adhuc totis tuis eo incumbas carnificinæ viribus, ut

NOTÆ.

1 Quæ Lucifer hic commemorat, videntur referenda eſſe ad an 360. quo hic liber ſcriptus fuit: nulla tamen de hoc Conſtantii facinore mentio apud Hiſtoricos: ſi tamen, quod ait Lucifer, *memoriæ recentis* nomine velimus intelligere, paucos quæ ante annos Conſtantius adverſus Catholicos Alexandrinos crudeliter juſſit perpetrari, forte conjicias ea hic enarrari, quæ anno circiter 357. Georgius Cappadox Conſtantinopoli Alexandriam reverſus impie, ſæviſſimeque aggreſſus eſt in Alexandrinos ipſius Conſtantii auctoritate & edicto. Vide Sozom. lib. 4. cap. 10. edit. Valeſ. & Præfat. noſtram §. IV.

2 A Georgio namque, qui Alexandria expulſus ad Imperatorem confugerat, vehementer ira incenſus idem Imperator Notarium miſit Alexandriam, qui Conſtantii juſſu *multos Alexandrinorum tormentis ſubdidit, ac verberibus affecit. Nec multo poſt Georgius ipſe revertitur terribilior factus, quippe qui Imperatorem ad multorum vexationem incitaſſet*; ait ibidem Sozom. Hinc Lucifer ſcribit, *una tincta ſubſcriptionis* tantum ſcelerum in ea urbe commiſſum, id eſt una edicti ſubſcriptione temere ac furenter a Conſtantio ſignata Georgii impulſu.

3 Tincta ſubſcriptionis una, *pro una ſubſcriptione quæ tinctura ſeu atramento fit: tincta nomen novum*. Til. & la Cerda.

4 *Nihil magis*. Galland.

5 *In domo Domini omnibus diebus vitæ meæ*. Verſ. Ant.

1 In

ut membra divellas, artuſque laniatos in ſanguinem noſtrum ſæviens diu tortor vexares, quod vincere tamen nunquam Dei poſſis familiam, nunquam exercitum Chriſti ſuperare valeas, non doloribus ſubjicere, non pœnis angentibus poteris flectere, Chriſtiani nullos cruciatus, nullamve mortem recuſamus; non tyrannicas tuas juſſiones, non judicum tuorum gladios tremere poſſumus, quia gladio Dei armati tibi reſiſtamus. Beatus apoſtolus, *De cetero*, dicit Epheſiis, *confortamini in Domino, & in potentia (1) virtutis ejus. Induite arma Dei, ut poſſitis ſtare adverſus remedia (2) diaboli, quia non eſt vobis colluctatio adverſus carnem & ſanguinem, ſed contra poteſtates, contra hujus mundi rectores tenebrarum harum, contra ſpiritalia nequitiæ*. Arma indutos Dei tu, per quem omnes in noſtram necem ſæviunt dæmones, ſuperare quia non potes, hortamur tandem te nobis tradas, ne cum iſtis, quos deſcribit apoſtolus, in cuncta torquearis æva. Sic non in tenebras carceris tui filii poſſint vinci lucis a tenebrarum filio, tamquam tenebras ſentire poſſint hi, in quibus inhabitare dignatur ille, qui ſit lucis conditor. Perferat virtus neceſſe eſt, quod ferendum natura mortalis edocuit, ſi enim ignibus conſumere noſtros artus tentaveris, te magis in noſtra corpora ſentiemus exuri quam nos, qui cum libenter ac promte curramus ad mortem pro fide, non nos amittere vitam poſſe, ſed magis conquirere, & quidem poſt fragilem æternam præſumamus. Stat ſemper nempe gladii tui acies exſtricta (3), parata Chriſtianorum neci, & tamen omni plumbo curvior eſſe nobis videtur iſte mucro gladii tui, ſicut & acies animæ tuæ. Toleramus omnia in paſſione ſecuri, veluti ingeramus ſupplicia quæ patimur, quoniam qui per te in nos ſævit, noſtra fide proſternitur. Non enim morte in perpetuam malignitatem illam deleri nos poſſe novimus, qui in Chriſtum vitæ æternæ tributorem unicum (4) Dei Filium crediderimus; ſed credentes ſumus & bene præſumentes, quod ad lucem vitamque perennem etiam corpora ſint reſurrectura, quæ tu nunc uris, torques, ac lanias. Si enim, poſteaquam per te interficimur, nihil nos eſſe futuros ſciremus, profecto ſtultiſſimi eſſemus non huic vitæ conſulentes, ut eſſet quam diutina, & commodis omnibus plena; quod contingere nobis poterat, ſi tibi magis quam Dei decretis temperandum cenſuiſſemus; ac nunc cum, per te ſi vita præſens auferatur, immortalis ſumatur, hanc præſentem vitam propter Dei Filium cum bonis ſuis contemnere ſervos ejus neceſſe eſt, ſiquidem omnis hujuſmodi jactura immortalitate penſetur. Quanta virtus, quantum robur animi, qualis fuerit firmitas fidei eorum, quos interfeciſti, & ſit horum qui adhuc tuo ſacrilegio reſiſtunt, adverte, Conſtanti, ſtetiſſe

aut

Eph. VI. 10.

NOTÆ.

1 *In potentiam*. Ead.

2 Cum Mſ. reg. apud Sabat. Verſ. Ant. *inſidias*. Vide not. in lib. 2. pro S. Athan. & hoc eodem libro pag. 248.

3 *Stricta*. Latin. & ex eo Gallandius.

4 *Unicum verum*. Vatic.

1 For-

aut illos beatos martyres, quos jam Dei potentia in cæleſtibus regnis eſſe conſtitutos cernimus, aut hos quos adhuc interficere non valuiſti, contra te immanem feram, qui fanda atque infanda nobis comminando non deſinas, cum multis (1) tolerabilius audere ſemper deſiderans fueris, ac ſis, adverſum te æmulos ſurgere principes, quam Chriſtum Dei Filium confitentes exſiſtere victores. Placuerat enim tenebris omnium errorum obſeſſo cordi tuo, & profunda caligine cæcato animo, nos omnes per tuam hæreſim a Deo convertens (2) primo tuos clientes efficere, deinde conſatellites. Sed vicit te & ipſum in te, iſta qui fuerit machinare molitus, veritas; valet enim vi ſua. Exſpectantes denique ſumus momentis omnibus ſuper (3) iſta, quæ jam intuliſti tormenta, adhuc addas conſtituendo ſæviores carnifices, ferociores ultores, qui devotos Deo milites adverſus edicta feralia tua reſiſtentes, quo minas & cruciatus & tormenta fidei vigore per Dei miſericordiam calcemus, poſſint vel gladio invadere, vel crucifigere, vel igni torrere, vel quolibet inaudito genere pœnarum viſcera noſtra ac membra laniare; ut ſtamus nunc uſque per Dominum immobiles ſtaturi ſemper, ſi quidem non nos ſimus qui tuos frendores vincamus, ſed ipſe in nobis, cujus auxilio regimur, cujus virtute ſervamur. Quantus enim tu es, aut qualis, qui poſſis ſpoliare nos his bonis, quæ ſunt in nos collata divinitus? rapis nos, negas (4), egenos facis, damnas, vincis, uris, miſeris etiam modis necas, & tamen vincere Chriſtianorum invictam fidem non vales. Per quod intelligere debuiſti factum, quia & tu erroris crudelitatiſque tuæ ſis recepturus ſupplicia; & contra nos, quod per hanc propoſitam difficultatem anguſtiſſimus trames ad immortalitatis præmium ſublimiter ducat, non poterimus cedere tuæ crudelitati, qui novimus quod ſit martyrium dominicæ fortitudinis ſingularis imitatio. Laboris quidem & difficultatis plena ſatis & ardua martyrum adeo via eſt, ut non quis humanis implere valeat viribus; ſed nos, qui auxilio divinæ ſuffragationis juvamur, calcemus te ſemper, ut nunc calcamus, neceſſe eſt. Hinc eſt quod libitum ſit nobis, non ſolum non te timere Dei religionis adverſarium, ſed & ultro provocare. Provocaris (5), cum ſemper, ut non miſerearis immiſericors, ſed ut interficias exſpectaris: hinc eſt quod non poſſit capere diviſionem felicitas noſtra, quia, & cum occidimur pro Dei Filio, ipſe dilectione vivat in nobis, ipſe, qui eſt in preſſura & excitatio, in perſecutionum præliis fortitudo. Quibus etenim velis te modis exſeras adverſus Dei cultores, nunquam tamen poteris evacuare ſignatam virtutem, quippe cum mundana non in-

NOTÆ.

1 Forte *multo*, aut *multos*. Til. *Multo*, Latin. & Galland. Recte *multis*, id eſt *tolerabilius rebus multis*, pro ſuo ſcribendi more.

2 Participium pro gerundivo, ſic ſæpe utitur: *convertendo nos tuos clientes efficere*. Til. & Galland. *Convertentes primos*. Latin.

3 Id eſt, *atrociora quam iſta*. Galland.

4 *Relegas*. Latin.

5 *Provocaris enim*. Galland.

1 Me-

invitent, non terreant tormenta. Cum hæc ita ſint, te Dei domus perſecutorem quid aliud dicam quam miſerum, qui prædonum tuorum dæmonum inſtigationibus pareas, quorum ſtimulis actus hæc fueris perpetrare machinatus, per quos inhærente cordi tuo perſuaſione tua ſacrilega libenter erras. Faveas ſtultitiæ tuæ tibi ignotæ (1); atque utinam cum ſolis Arianis comblaſphemis tuis errare ac deſipere velis; nos etiam in conſortium malorum tuorum rapere conaris, proſcribis, exſpolias; ſed novimua maximæ felicitatis genus eſſe propter Chriſtum quæſitam paupertatem. Infers (2) carnifex mortem (3) ad nos; non ſolum non cervicem ſubducimus, ſed & damus (4), ut propter Dei unicum Filium jugulemur. Quorſum hæc retuli? ut ſcires pœnas tuas nullas habere contra Chriſti ſervos vires, & quod expaveſcere non poſſumus id, quod venturum ſemper exſpectemus. Indigne fers cur dicaris hæreticus, & audes tamen dicere non comparari poſſe, vel exæquari Patri Filium; nos, qui unam deitatem Patri & Filio defendimus, Filium æqualem dicimus Patri. Credimus, ut credidit beatus Paullus apoſtolus, qui dicit de Filio: *Qui cum in (5) forma Dei eſ- Phil. II. 6.*
ſet, non eſt rapinam arbitratus eſſe ſe æqualem Deo. Quid eſt, *qui cum in forma Dei eſſet*? niſi quod ſit Filius, ut eſt Deus Pater, incommutabilis, inconvertibilis, inæſtimabilis, inenarrabilis, æternus, perfectus. Quid eſt, *qui cum in forma Dei eſſet*? niſi quod ipſam inacceſſibilem lucem habitet Filius, quam & Pater; niſi quia una ſit divina ſublimitas Patris & Filii. Sanctus (6) Spiritus, in beato manens apoſtolo, corda veſtra omnia hæreticorum jam tunc conſpiciens addidit interpretationem, quid ſit *in forma Dei* eſſe Filium: *Qui cum in forma Dei eſſet, non eſt ra-* Ibid.
pinam arbitratus eſſe ſe æqualem Deo. Apoſtolus beatus æqualem Filium Patri dicit, unam deitatem manifeſtans Patris & Filii; & tu audes cum ſacrilegæ audaciæ tuæ ſatellitibus atque ſacrilegii tui comparticipibus dicere, *Non enim nos poſſumus æquare aut comparare Filium Patri*? Aut cur Dominum dixiſſe arbitraris, *Qui me vidit, vidit & Patrem* (7); &, Io. XIV. 9.
Ego & Pater unum ſumus? niſi quod una ſit potentia Patris & Filii. Ib. X. 30.
Tu dicis, quod habet Filius initium; at nos dicimus ſine initio eſſe: ſi quidem omne, quod habet initium, & finem poſſit habere neceſſe eſt. Igitur, cum credamus unicum Dei Filium æternum eſſe, hoc eſt coæternum Patri, & vos hoſtes Dei negetis, nonne rectiſſime dementes &

omni

NOTÆ.

1 Melius cum Latin. & Galland. nam antea *ignitæ*.

2 Forte *inferas*, ut paullo ante *faveas*. Galland.

3 *Mortem; at nos* &c. Latin. & Galland.

4 *Damus* cum iiſd. ut ſenſus ſit: *Infers carnifex mortem, at nos non ſolum non cervicem ſubducimus, ſed & damus*; antea leg. *manus*.

5 Verſ. Ant. *In forma Dei conſtitutus*.

6 Ita cum Latinio: antea legebatur, *Patris & Filii ſancti Spiritus, in beato manens Apoſtolo*. V. Præfat. §. 2.

7 Cum Græco, τὸν πατέρα ſimpliciter. Verſ. Ant. *Patrem meum*.

1 Verſ.

omni vecordia ſaginatos filios peſtilentiæ vos nuncupamus? de quibus
Rom. I. 28. clamat beatus apoſtolus, ut tunc de Judæis: *Et ſicut non probaverunt Deum habere in notitia; tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea, quæ non conveniant* (1). Et ad Philippenſes:
Philipp. III. 17. *Coimitatores mei eſtote fratres, & obſervate* (2) *eos qui ſic ambulant, ſicut habetis formam noſtram* (3). *Multi enim ambulant, quod* (4) *ſæpe dicebam vobis, nunc autem & flens dico, inimicos crucis Chriſti, quorum finis eſt interitus, quorum Deus venter eſt, & gloria in* (5) *confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt*. Et ad Timo-
1 Tim. IV. 1. theum de te, Conſtanti, ac tibi dilectiſſimis comperditis tuis: *Spiritus autem manifeſte dicit, quia in noviſſimis temporibus recedent quidam a fide* (6), *attendentes ſpiritibus ſeductoribus, doctrinis dæmoniorum, in* (7) *hypocriſi mendaciloquentium, cauteriatam habentium conſcientiam* (8) *ſuam*. Vos adhuc percutit atque interficit Spiritus ſanctus ore ejuſdem beati apoſtoli (9):
2. Tim. III. 1. *In noviſſimis diebus advenient tempora periculoſa. Erunt homines ſe ipſos amantes, cupidi* (10), *ſuperbi, faſtidioſi* (11), *blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti, ſine affectione, ſine fide, detractores, incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, protervi, inflati, voluptatum amatores magis quam Dei, habentes ſpeciem pietatis, veritatem* (12) *autem ipſius negantes; & hos devita*. Et infra:
Ibid. 8. *Quemadmodum autem Jamnes* (13) *& Mambres reſiſte-*

NOTÆ.

1 Verſ. Ant. *Conveniunt*.

2 *Obſervate qui*. Verſ. Ant.

3 Verſ. Ant. *Formam nos*.

4 Verſ. Ant. *Quos ſemper*. *Quos*, idem Lucifer lib. 2. pro S. Athan. Vide pag. 159.

5 Ex Græco, *ἐν τῇ αἰσχύνῃ*. *In confeſſione*. Verſ. Ant.

6 Græc. *τῆς πίστεως*. *A veritate*. Verſ. Ant.

7 Ἐν ὑποκρίσει. Græc. *In diſſimulatione mendaciloquorum*. Verſ. Ant. Cotelerius in Tom. 1. monum. Eccl. Græc. pag. 337. monet, in Lucifero aut ad Græcam locutionem voces ambas ita eſſe conjungendas, *mendaciloquentium*, *ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων*, 1. Timoth. IV. aut legendum *mendacium loquentium*. Nos ad ſenſum Græcæ vocis utramque conjunximus.

8 *Mentem & conſcientiam ſuam*. Verſ. Ant. *Mentem* abeſt a Græco.

9 *Apoſtoli Paulli*. Vatic.

10 Cum Cypr. lib de unit. Eccl. Verſ. Ant. *Avari .... non obaudientes*.

11 Græc. *ἀλαζόνες ὑπερήφανοι*. Vulg. *elati, ſuperbi*. Et eo quidem ſenſu, quo *ſuperbi*, accipi poſſe videtur *faſtidioſi* Luciferi. Cicero X. Philip. *Quorum*, inquit, *ſi eſſent arrogantes, non poſſem ferre faſtidium*. His adde *faſtidium* quandoque ſumtum pro *faſtigium*, ut Cangius nos edocet in Gloſſ. v. *faſtidium*. Quid porro ſi Lucifer ſtilo minus Latino & pæne rudi paſſim uſus *faſtigioſi* ſcripſiſſe dicatur? *Galland*. Cum Lucifero tamen convenit Verſ. Ant. apud Sabatierium.

12 *Virtutem .... & hoc devita*. Verſ. Ant.

13 Græc. Ἰαννῆς. Vulg. *Jannes*. Sed cum Lucifero *Jamnes* legit quoque Sanctus Cyprianus de unit. Eccl. pag. 115. edit. Oxon. Vide ſis Cotelerium ad Conſtit. Apoſt. lib. 8. cap. 1. *Galland*. Noſtrum non eſt de hoc nomine quæſtionem inſtituere: *Magno certe cum diſcrimine*, inquit Cotelerius in loco laudato, *nomina magorum iſtorum efferunt, ſcribuntque auctores Hebræi, Græci, & Latini, his fere modis*, Johane, Janne, & Mamre, Jamre, Ἰαννῆς, Ἰάννης, Ἰαννῆς, Ἰαννις, Γιαννης, Ἰάμνης, & Γαμβρῆς, Ἰάμβρης, Ἰαμβρῆς, Γαμβρῆς, Μαμβρῆς *iiſdem accentibus*, Μαμβρῆς, *apud Glycam* Ζαμβρῆς *inverſa forte prima littera* M, *ſicque mutata in* Z. Jannes, Jamnes, Johannes, & Mambres, Jambres &c. *Reſtiterunt* pro *reſiſterunt* legit Sabatierius. Verſ. Ant. *Jannes*.

1 *Re-*

Digitized by Google

ſiſterunt Moyſi, ſic & hi reſiſtent (1) *veritati, homines corrupti mente, & reprobi circa fidem, ſed ultra non proficient; inſipientia* (2) *eorum manifeſta erit omnibus ſicut & illorum fuit*. Et infra: *Erit tempus cum ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros prurientes aures* (3), *& a veritate quidem auditum avertent, ad fabulas autem convertentur*. Tim. iv. 3.
Deſerens apoſtolicam fidem, converſus ad fabulas, ut cancer ita ſermo tuus quod ſerpere poſſit, cum prædixerit ore apoſtoli Spiritus ſanctus, catholicos dicis erraticos, & paullo poſt, ipſam quam catholicam dicebas, quamque ſuſcipere (4) cogebas, dicis eſſe blaſphemiam (5). Item (6) poſt

NOTÆ.

1 *Reſiſtunt*, & *corrupti mente*, *reprobi* &c. Eadem.

2 *Inſipientia enim* &c. Ead.

3 *Auribus* legit Sabatierius.

4 *Nos ſuſcipere*. Vatic.

5 Redarguit hic Lucifer inconſtantiam Imperatoris, qui ad arbitrium & pro Arianorum voluntate fidei formulas ab iiſdem prolatas recipiebat modo, modo rejiciebat: præſertim vero indicare videtur libellum fidei in Mediolanenſi Concilio exibitum Catholicis Epiſcopis, ut eidem ſubſcriberent, vi ac minis adacti, ut alibi ſæpe notavimus: hanc fidei formulam reprobavit poſtea Conſtantius ipſe, & novas identidem ab hæreticis cuſas aut admitti, aut reſpui juſſit.

6 Eudoxius, quem Lucifer per contemtum Adoxium nominat, poſt occupatam anno circiter 358. Antiochenam Eccleſiam, ibidem Concilium celebravit ineunte anno inſequenti, ibique deſcripta fidei formula ὁμουσίου ac ὁμοιουσίου voces rejecit; præterea e cathedra ad populum ſermonem habens, aut in ipſo Concilio impiiſſimas protulit blaſphemias, quas Hilarius refert in lib. un. contra Conſtantium. At Arianorum & Semiarianorum appetitus inſidiis, & apud Imperatorem, cujus gratia, & auctoritate plurimum pollebat, accuſatus e ſua Sede dejicitur in Concilio Seleucienſi anni 359. die Septembris 13. Rurſum vero Acacii potentia fretus Imperatorem adiit, ſuas blaſphemias verbo tenus ejurat, & inito anno 360. in Conſtantinopolitano conventu a ſuis ſautoribus, & Conſtantio probante, Cp. Eccleſiæ præficitur, Macedonio depulſo. Hæc Boſchius in Hiſt. Patriarch. Antioch. præpoſita Tom. iv. Julii Boll. Utrum Antiochenam quoque formulam ejuraverit Eudoxius, videtur incertum, cum Seleucienſes Patres nihil contra ſtatuerint, Concilio re infecta diſſoluto. Ut aliquid certi e Luciferi verbis conjicere liceat, ſic exiſtimo, Antiochenam formulam ab Eudoxio ſancitam, a Conſtantio ejuſdem Eudoxii perſuaſione probatam fuiſſe; mox Conſtantius ab Eudoxii adverſariis e ſententia dimotus & formulam, & illius auctorem damnavit; iterumque Eudoxii fraude deceptus, cum hic blaſphemias ſuas in Aetium rejeciſſet, ſeque illas ejurare fingeret, Eudoxium in gratiam recepit, de Antiochena formula nihil præterea ſollicitus, eumque Conſtantinopolitanum Epiſcopum confirmavit. Hæc tamen adbiberi poteſt iiſdem verbis interpretatio: quod Conſtantius viſus fuerit formulam iſtam iterum comprobaſſe, cum illius auctorem ad Conſtantinopolitani Epiſcopatus culmen evexerit, qui nunquam deſtitit & formulam ſuam ſuaſque blaſphemias palam profiteri. Petavius Antiochenum Concilium retulit ad annum 360. in lib. 1. de Trinit. cap. 9. noſtrum non eſt de hac controverſia diſputare. Utramvis probes ſententiam, cum Conſtantinopolitanum Concilium initio anni 360. Eudoxium huic Eccleſiæ præpoſuerit, licet paullo poſt ſecutum ſit Antiochenum, auctore Petavio aliiſque, in quo illa fidei formula edita eſt, ſtat utique hunc librum aut anno eodem ad finem ſaltem vergente, aut inſequenti deſcriptum fuiſſe a Lucifero. Equidem Luciferi hic idem locus convenit cum ſententia Boſchii, ſi ſenſum recte aſſequi velimus: nimirum, *Formulam, quam apud Antiochenos editam probaveras, mox contra Adoxium concitatus dixiſti fuiſſe blaſphemiam*,

Kk &

Digitized by Google

poſt paullulum, quam nunc (1) adſtruxeras apud Antiochenos contra Adoxium faciens fuiſſe blaſphemiam, ipſam iterum nunc firmas catholicam; unde & Adoxium Conſtantinopoli eſſe cenſueris, quod enim ipſum probaveris catholicum. Scias utique ex hoc ipſo quantum interſit inter verum atque falſum, quando ipſe eum ſis, ut tibi videtur, peritus, habeaſque dictatorum (2) deſignatum numerum, tamen perſuadere nulli, niſi eis, qui carnificinam tuam timuerunt, te potuiſſe advertamus. Nos vero, quibus ad loquendum natura ſufficit, alieni ab omni ſcientia, & hinc alieni litterarum, ad omnem deſtruendam hæreſim valemus, quia res ipſa ac veritas loquitur. Tu ac tui adjutores litterarum & hinc aliam plenam auxiſtis artem; nos ſumus tantum ſacras ſcientes litteras; noſter ſermo eſt communis, contra veſter politus, ornatus, qui etiam diei mereatur diſertus; & tamen ſuadere dulcis per artem quæſitus ſermo veſter nulli poteſt Chriſtianorum, niſi ei, qui non ſit, ſed tantum dicatur, ut tu, qui cum ſis lupus unus eſſe de ovibus ab inſciis judiceris. Quis tam excors eſt, niſi ut qui tu omnem hauſeris amentiam? quis eſt Dei famulorum, qui nolit devotionis obſequio morte honeſtari? quis eſt qui cruorem ſanguinis ſui pro Chriſto non ſit deſiderans fundere? cum hujuſmodi mors integriorem faciat vitam, æternam inveniat gloriam. Stamus, ut advertis, virtute Dei protecti, præceptis evangelii caleiati, fixo immobiles gradu, ne poſſint per te præcipiti labe rapi veſtigia. Stamus ſcutum fidei tenentes, ut in totum non poſſint per te jacta fumantia hoſtis concreſcere jacula, quippe quæ ſemper in te repercutiantur. Munita ſunt noſtra capita caſſide ſalutis, eſt in ore verbum Domini, ut hoſtis in te collocatus gladio elidatur ſpiritali, ſternatur, pariterque diſſipetur; eſſe advertes ſanctam fidem, quam nos abjicere cogebas, animæ noſtræ clypeum, & fortem & impenetrabilem & contextam lorieam, quam nulla diaboli poſſint tela per te perforare illata. Tantam perſeverantiam cernens Chriſtianorum, *Defendendum eſt*, inquis, *& a me ſemel ſuſceptum Arianum dogma*; dicis talia honeſta voluntate errans. Sentis enim nihil eſſe in rebus humanis religione præſtantius, eamque ſumma vi oportere defendi: defendis gladio; at nos defendendam novimus religionem non occidendo,

NOTÆ.

& rurſum veluti Catholicam confirmas, cum Adoxium illius auctorem dignum cenſeas Conſtantinopolitano Epiſcopatu. Vide Boſchium in Hiſtor. laudata, qui duas diſtinguit Synodos Antiochenas, alteram ſub Eudoxio ante annum 360., in qua voces ὁμοούσιος & ὁμοιούσιος rejectæ fuere; alteram ſub initium anni 361. in qua, licet Acacianis contra obnitentibus, formula Synodi Conſtantinopolitanæ confirmata fuit, & Filii cum Patre ὁμοιουσία, id eſt ſimilitudo *ſecundum Scripturas*.

1 *Tunc*. Galland.

2 Id eſt *ſcriptorum*, qui dictata excipiunt, ſcribuntque, uti cenſet Ducangius in Gloſſar. Ego potius quoſdam ex aula Conſtantii intelligerem, & in humanioribus litteris verſatos, qui ejus edicta, litteras, & ſententias de fide, atque formulas ſcribendas dictarent comto ſermone, ac diſerto, uti ſubdit paullo inferius, eoſque *adjutores litterarum* appellat.

1 *Jam*.

do, ſed moriendo pro Deo, univerſaque mala hæc quæ tu ingeris ſuſtinendo. Tali genere defendentes religionem quæ tua crudelitas poterit vincere? Si enim quilibet militum tuorum in hac fragili imperii tui militia tibi mortali mortalis fidem ſervaverit in aliquo egregio facinore, & acceptior ſit, & carior; ſi perierit apud te, inanem hominem, ſummam conſequitur gloriam, quod pro te duce ſuo morte occubuerit; quanto magis Deo æterno imperatori fides eſt ſervanda a nobis clementiæ ejus militibus? Cum hæc nos agere ſuſceptum cogat officium devotionis, tu, quia cæcus ſis Chriſtum verum Deum veri Dei Filium eſſe non credendo, quia ſis ſimpliciter inſelix, quod æternæ mortis tenebras minime evaſeris, volueras & nos redire ad veterem cæcitatem, ut tam (1) nnn ſimpliciter, ſed deteſtabiliter cum lumine videremus amiſiſſe prudentiam. Nam & cum cognoſcamus unam mortis damnationem eſſe tibi, quia credere nolis, & geminatum malum eſſe nobis, ſi rejecta noſtra credulitate ad interitum redire maluerimus, quomodo nos poſſe tuis præſumſeras aut falſis obſequiis, quæ magis, dum illiciunt, interficiunt, aut omnibus tormentorum crudelitatis generibus a Dei caritate ſeparari? Quis tantam ſibi oblatam felicitatem reſpuat, niſi qui ſit te infelicior, cum videat confeſſione vocis unius, *Chriſtianus ſum*, adverſa ſuccumbere, læta provenire, patefieri regna, æterna parari imperia? Dicis: *Negate Dei Filium, aut interficiet vos virtus regni mei*. Quam melius eſt ab hoſte Chriſti interfici, quam a Chriſto? quam eſt optimum a te antichriſti amico mactari, & a Chriſto vivificari? Quis nolit particeps ac ſocius patriarcharum, prophetarum, apoſtolorum, martyrum, cunctorumque juſtorum inveniri, quam Judæ, cujus tu exſtitiſti imitator? In carcere per Herodem compeſtilentem tuum punitus eſt Baptiſta Joannes; Jacobum ſævitia Herodis interfecit; in inſulam (2) relegatus apoſtolus Joannes; crucifixus eſt beatus Petrus; alligatus eſt beatus apoſtolus Paullus, recluſus eſt carceribus, flagellatus eſt, & ſæpe lapidatus, interfectus eſt poſtremo. Sed, hi cuncti illa gratiſſime ſuſtinendo quod amici Dei fuerint facti, qui advertimus, & ipſi crudeli manu tua mactari malumus, quam tuæ cedere carnificinæ. Cur nos exoſos habes, cur tanta ſævitia perſequeris? nempe quia nos Chriſtianos fateamur: & illi beati, quorum fecimus mentionem, pro unico ſunt interfecti a contyrannis tuis Dei Filio, cur ſe ejus ſervos dixerint. Dicit ore religioſi David Spiritus ſanctus ex noſtri perſona populi: *Si obliti ſumus nomen Dei noſtri, & ſi expandimus manus noſtras ad deum alienum, nonne Deus requirit (3) iſta? Ipſe enim novit abſcondita (4) cordis, quoniam propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ut oves occiſionis*; & tu Conſtantius Arianæ idololatriæ mancipatus Psalm. xliii.

in-

NOTÆ.

1 *Jam*. Latin.

2 Forte addenda vox *Patmos*. Galland.

3 Verſ. Ant. *requiret*.

4 *Occulta*, & *morte afficimur*. Ead.

Digitized by Google

interea imperator, *Metuite*, inquis, *frendores recrudeſcentis in veſtram necem inſaniæ meæ, & eſtote mecum apoſtatæ*. Hæc audiens non vulneribus tuis mederi vis, ſed magis pergis cæco & irrationabili furore illorum inſtinctu, qui inſinuant ſe menti tuæ, & inſtigant neſcium furere his ſpiritibus (1), quibus tu, quod Dei unicum Filium neges, ſacrificare dignoſceris; qui, quia per ſe nocere nobis nihil poſſunt, protegimur enim magnitudine Dei, per te nos ſatellitem ſuum perſequuntur, quos ſibi inimicos eſſe infeſtiſſimos ſentiunt, exercentque per te amatorem ſuum ſævitiam quam violentiſſime poſſunt, exiſtimantes interventu tuo carnificis ſe noſtram violaturos fidem. Doctrina cunctarum eſt ſacrarum ſcripturarum, in Dei Filium credere primam & conſummatam eſſe juſtitiam. Hinc eſt quod te victo quæſtionario (2) illi dæmones in te vincantur, quia victoriam non noſtrorum fragilium nobis præſtat corporum virtus, ſed illius clementia ille ſufficit vires, ut inter omne carnificinæ tuæ inſtrumentum duremus immobiles, ut non doloribus vulnerum, non ictibus quæſtionum frangamur, ſed potius erigamur; hinc verus eſt Dei cultus, in quo mentes colentium ſeipſas Deo immaculatas victimas ſiſtunt. Et arbitraris Dei eſſe cultorum quemquam tam ſegnem ac ſtolidum, ut non illum ardor tanti (3) cupidinis excitet, & non armet, non inſtiget, non ſtimulet, non denique illis facibus amoris inflammet, quibus ſunt ſancti inflammati prophetæ, apoſtoli, ac martyres? Quem, inquam, noſtrorum non impingat animus inter manus tuas crudeles pro Chriſto interfici? quem ad martyrii gloriam & culmina non tantum per hæc, quæ tu miniſtras, ſed etiam per crudeliora non pervenire urgeat? quippe cum facile ſuperentur tua ſupplicia, ſi ipſorum ſuppliciorum ante oculos proponatur gloria. Nec enim id, quod lacerat, conſideratur, ubi pœnæ merces tanta præſtetur. Mercedibus incorruptibilibus tua, Conſtanti, tormenta vincuntur, & cruciatus obteritur, mors ſubigitur, quæ cum inferatur, magis vita (4) reparatur. Dolerent, imperator, vulnera per te inflicta, ſi ſtatim non Dei amicos efficerent. Ac (5), cum tunc vere victuros nos præſumamus, ſi a te propter Dei plectamur Filium, tunc nihil ſalutis amiſſuros, quin (6) fieri poteſt ut tuis inanibus cedamus frendoribus? Tuo nos potuiſſe ac poſſe vigore ſubigi es arbitratus, & credo adhuc fruſtra arbitreris. Quouſque tandem abuteris Dei patientia, Conſtanti? Quinimmo hortor, hæc pellens ex tenebroſis ſenſibus tuis illa inſulſa mens tua recipiat meditationes, quæ te poſſint in viam ſtatuere, quæ ducunt ad Dei re-

NOTÆ.

1 *Inſtigant neſcium furere. Hi ſpiritus ſunt &c*, Latin. & Galland. His immutatis, *ſpiritibus* pro *ſpiritus*, *furere* pro *furore*, ſententiam retinemus.

2 *Qui quæſtiones de Fide in nos exerces judiciarias*.

3 *Tantæ*, Latin.

4 Cum Latin. Antea *vitare paratur*.

5 *At*. Id.

6 *Quei*. Galland.

1 De

regnum. Apprehende amœniter quod te ducat ad convivium Abrahæ, Iſaac, & Jacob, Dei amicorum, tu qui auſus fueris homo totius injuſtitiæ juſtum te æſtimare, omnibus te præponens Dei judicio ſanctæ eccleſiæ e conſtitutis epiſcopis, fidemque ſanctam, quam ſemper tenuit ac tenet eccleſia, reprobans, fueris niſus blaſphemiam conſacrilegi tui Arii ore prolatam nunc per ſatellites tuos, nunc edicto (1) tuo, nunc ſpiritibus immundis referto ore tuo prædicare, & juſte (2) perfectum cultorem Dei, & omnia ſancte agentem vocitare, cum adhuc te neque crudelior, neque deteſtabilior, neque in (3) blaſphemis major, quam quiſquam eorum regum, qui tyranni nuncupantur, fuiſſe reperiatur. Quæ ita ſe habere in libro (4), qui titulatur *de regibus apoſtaticis*, quia jam aperui tuæ imprudentiæ, nunc illud te ſcire volo, quia, niſi te mature converteris, niſi credideris, ut nos, unicum Filium Dei ſemper cum Patre regnaſſe, & numquam fuiſſe Patrem ſine Filio, unum etiam eſſe regnum Patris & unici ejus Filii, unamque deitatem poſſidere Patrem & Filium, in æternum te periturum: ſiquidem Arius magiſter tuus creaturam dixerit Dei Filium, & tu ejuſdem ad cælum extuleris uſque laudibus blaſphemiam. Nos te urgemus, rogamus, impellimus Deo fieri amantiſſimum, & tute injuriam pati a nobis quereris: ſic inanem dignitatis tuæ tueris cenſuram, tamquam hæc ſit te a perpetuis erepta cruciatibus; erigis ſuper Domini ſacerdotes ſuperbum
caput, non advertens ſcriptum: *Omnis qui ſe exaltat, humiliabitur, & qui ſe humiliat, exaltabitur*. Apoſtolus, *Qui cum in forma Dei eſſet* (5), dicit de unico, quem in nos perſequeris, Dei Filio, *non eſt rapinam arbitratus eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit formam ſervi accipiens, in (6) habitu inventus ut homo: humiliavit (7) ſe uſque ad mortem, mortem autem crucis*. Ille; qui in forma Patris ſemper & fuit, & eſt, & futurus eſt, quippe verus Filius, quippe immutabilis & inconvertibilis, quia Deus ſit totum potens Filius omnipotentis, propter noſtram tamen ſalutem ſe ſe humiliare dignatus eſt, ut nos jacentes atque depreſſos, erectos exaltatoſque efficeret; quæ ejus ſancta humilitas te canem rabidum fecerit latrare contra ejus divinam majeſtatem, ſola videns de ſacris ſcripturis, quæ præter (8) ſuſceptam humilitatem ſcripta ſunt, præteriens ea quæ æternam narrent ejus divinitatem. Quid ad hæc reſpondes, Conſtanti? cui crebro ſunt acclamantes Ariani dogma-

Luc. xiv. 11.
Philip. ii. 6.

NOTÆ.

1 De hoc ſatis jam in vita Lucif.

2 His mendum ineſſe putarim: ac forte legendum, *& jure te perfectum*. Galland.

3 *In blaſphemiis major*. Id. Antea *majorum*.

4 Ex his cognoſce ſuos libros ſeorſim & diverſo tempore a Lucifero ſcriptos fuiſſe.

5 Ita & Hilarius lib. 8. de Trinit. Verſ. Ant. *conſtitutus* pro *eſſet*.

6 *In ſimilitudine hominum factus & habitu adinventus ut homo*. Verſ. Ant. Græc. *ἐν σχήματι*.

7 *Humiliavit ſeipſum factus obaudiens* &c. Verſ. Ant.

8 *Propter*. Latin. & Galland.

1 Ita

matis tui epiſcopi, epiſcopum (1) te eſſe epiſcoporum: morientes propter Deum unicum Filium credis, an non credis regnum poſſeſſuros cælorum? Si credis, cur ad ejus æternitatem nos impellis negandam? cur non deſinis perſequendo nos, qui ſumus credentes in eum? cur nobis es perinquietus & ſemper infeſtus, præbens te perſecutorem, violentum, ſub pacis vero titulo hoſtem ſubdolum? Doleo quod tanta tibimet acquiſieris mala: lugeo te quod ſis omni ex parte poſitus ſine ſpe vitæ æternæ. Ceterum, licet tu non gladiis tantum ſcindas noſmet, ſed & dentibus tuis ſis mandens, tamen, tuam rabiem quod a Deo protecti ſuperaturi ſumus, certum tene; nec in eo nos deſpicere digneris, quod videas corpora noſtra fragilia; quod eſt enim potiſſimum, ſapientiæ (2) recti ac muniti valemus, habentes ornatus ac munimenta in cordibus, ac ſenſibus noſtris. Unde nunc nos ornatos videmus? unde munitos ac tutos eſſe ſentimus? unde nos ſapientes cognoſcimus? niſi quia & blaſphemiam tuam vitemus, & mortalia corpora noſtra tuo enſi gratanter propter Dei Filium tradamus, ſcientes quod, cum terrenum noſtrum domicilium interficere valueris, cæleſte, quod habeamus, quia interficere non poſſis. Iccirco etenim bona nobis, malaque propoſita eſſe novimus, ut vis omnis prudentiæ noſtræ in diſcernendis bonis maliſque verſaretur. Quid ſtultius niſi temet vere Deum negare? quid ſapientius, quam nefandum tuum calcare caput, & Deo propter hoc placere ſactum? Hinc eſt quod perſpicis omnibus noſtris viribus nos ſtare paratos in agone juſtitiæ, fide integra, virtute devota, mente incorrupta ad aciem ſtare, quæ per te indicta eſt, divini (3) milites interritos. Fortiter etiam portatur a nobis ſcutum fidei, unde & protegente Deo quicquid manibus tuis diabolus jaculatur, exſtinguitur, quia calciati ſunt noſtri evangelico magiſterio, & armati pedes calcaribus. Tu licet ſis auguſtus, & (4) in te obteritur rugiens in noſtram

NOTÆ.

1 Ita Conſtantio adulabantur, qui in definiendas fidei controverſias ſemet ingerebat; & hoc titulo, veluti honorificentiore, donabantur Epiſcopi, qui dignitate, aut virtute, aut doctrina ceteros antecedebant. Vide Bingham. de Orig. Eccleſ. Tom. 1. lib. 2. cap. 2. §. 8. hinc illud Luciferi dictum in lib. *de non parc. in Deum delinquentibus*, quo Conſtantio exprobrat, quod eccleſiaſticis negotiis, ac religionis controverſiis ſe ſe immiſceret; *qui tamquam vere ad te omnis cura Eccleſiæ pertineat, ſic ſis ſollicitus &c.* cum homo is eſſet Conſtantius, qui dogmatum ac legum eccleſiaſticarum peritiam jactaret, ut in lib. 2. pro S. Athanaſio idem Lucifer de illo ſcribit; *qui te legis peritum vis videri;* & ſub ejuſdem libri initia; *Credo nihil ſacrarum te fugere ſcripturarum, neque enim poſſes egregia nobis mandata dare niſi fuiſſes legis peritus;* quod ironice dictum; & in lib. de non parc. in Deum delinquent. *de quo*, id eſt *Jeſu Chriſto*, *libros ſcriptos dediſti*: hæc autem ab Arianis Epiſcopis Imperatoris nomine edebantur in vulgus.

2 Forte *ſapientia*.

3 Vel aliquid deeſt, vel legendum *Dei milites*.

4 *Tamen in te obteritur*. Galland. qui editionem Tilianam ita exhibet, *& in obteritur*, cum recte in ea legatur, *& in te obteritur*.

1 Lu-

ſtram inſontium necem ſerpens; ſiquidem mordere & ſupplantare per te carnificem ſuum non prævaleat: premi etenim nos per te vult Deus, non utique ad hoc, ut fidem iterque deſeramus patriarcharum, apoſtolorum, ac martyrum, ſed ut coacti a te unicum negare Filium Dei mortem etiam ſubire non recuſemus. Non ſumus ut tu adeo ſtulti ac perverſi, ut malimus ſalutaria excutere, mortalia vero ſuſcipere; non ſumus præſidium cæleſtis medicinæ fugientes. Proſpicimus (1), quod enim licet ferro medicus ſecet, cauterio urat, ſinapia incendio ad omnem dolorem ægrum deducat, tamen nec ſecari, inuri, exedi, morderique eſſe inimicum: quippe quod iccirco bonum ſit, quia dolores inutiles auferat per adhibitos ſalutis cauſſa dolores. Vult nos Deus mortem morte diſſolvere, tormentis temporariis æterna cruciamenta diſcutere, ſupplicia futura perpetua tuis ſuppliciis evacuare; hi videlicet, qui, cum vitam abſtuleris a nobis, præſumamus magis poſſe conferri, & quidem propter temporariam æternam, propter fragilem & caducam incorruptibilem perpetuam. Non ſufficere tibi cenſes confitentes ſe Chriſtianos tantum gladio eſſe plectendos, niſi omnia genera ſuppliciorum eorum inflixeris corporibus. Nihil intereſt quo genere mortis nos punire digneris, dum per hæc ad vitam perfruendam admittamur æternam, dum per hæc tua mortificetur rabies, nos contra vivificemur. Si enim miſerum putas, quod malim quovis crudeli ſupplicio pro Dei interfici Filio, ut omittam æternam beatorum martyrum gloriam, quocumque genere eſſe moriendum ſcio. Dabo denique tibi multos, qui in lectulis crudelius pereant, quos interior aliqua ſupputatio inflavit, & nervorum ſecum luctantium dolore contraxit. Intereſt ex qua cauſſa, non ex quo pendeam ſtipite. Quid dicis, rex ſtultiſſime? inique in iſta ſupplicia, in hujuſmodi pœnam mittor a te, an juſte? ſi inique, tua figentis erit crux, non mea quem fixeris: ſi juſte, culpa mea me criminis mei, non pœna tua torquere incipiet. Ceterum quantum ad exitum nihil intereſt, clavo per te an lancea moriar, reſtrictis poſt terga manibus an porrectia ſparſiſque; utrum pronum, incurvum, an rectum & editum, nihil refert, utrum quieſcentem me in lectulo occidas, an cervicem mihi ſtanti incidas gladio, an ſecuri caput auferas, an ad palum me, an ad crucem alliges, igne torreas, an vivum humo condas, ſaxo præcipites, an in maria mergas, labandagine (2) magnis viribus cona-

NOTÆ.

1 Lucifer hoc in loco, uti monet Cotelerius in not. ſubjecta lib. 2. Conſtit. Apoſtol. cap. 41., imitatur Tertullianum in Scorpiaco cap. 5. cujus hæc verba ſunt: *Eſt plane quaſi ſævitia medicinæ, de ſcalpello, deque cauterio, de ſinapis incendio: non tamen ſecari, & inuri, & extendi* (al. *exedi, morderique*) *iccirco malum, quia dolores utiles affert.*

2 Dictio barbara, pro forma quadam inſtrumenti, quod vi ducebatur. Unde etiam apud nos illud quo baliſtæ tenduntur. vocatur *bendage*. Til. & la Cerda. Contra ſentit Cangius in Gloſſ. qui aliam Gallicæ vocis *bendage* ſignificationem eſſe contendit: putat vero legendum *an a pendigine*, id

natus uno vaſtiſſimo ictu longe a me meum caput excutias, an omni ſubtilitate ſubtilior ſagitta diutiſſime figens in meo corpore ludas; centum millia licet formas pœnarum crudelitas tua faciat, ex his omnibus ad me ſola per iſtam mortem illatam a te perveniet immortalitas. Non poſſum niſi gaudere cum talia ingeſſeris, quandoquidem per hæc ſupplicia ſciens ſim, quod poſſit omne finiri ſupplicium. Nam & illa, quæ extrinſecus ſunt, & accidere poſſe per tuam *(1)* ſævitiam arbitror, nihil judico ad me pertinere; alites ne an canes meum corpus lanient, hæreant corpori meo, feræ luminibus illis crudelibus te exſpectante (2) inſiliant, jacens humi unguibus, dentibus ad oſſa uſque redigar, cum poſt hæc omnia Deo ſalvus ſim. Cum enim corpus meum talibus actis ferinæ immanitatis tuæ viribus conſumſeris, reficiet atque reparabit rerum conditor, & quidem ex corrupto in æternam incorruptibilitatem. Tibi vero injuſtiſſimo perſecutori noſtro venturum ſine fine ſupplicium ſcire debes; nec te putes impune laturum, qui nomen unici Dei Filii veſtigiis tuis ſubjiciendum cenſueris, impie nefa-
Rom viii. 18. rieque calcandum. Beati apoſtoli vox eſt: *Quod non ſint condignæ paſſiones hujus temporis ad ſuperventuram (3) gloriam*, quam videlicet ſumus poſſeſſuri, ſi per te interfici quam negare Dei elegerimus Filium. Quæ revelatio ac claritas cum ſuper omnes nos credentes fulſerit, famuli ejus futuri (4) beati ſemper in ejus collocati regno; tu contra, ſi durandum cenſueris in tua perfidia, futurus in tenebris exterioribus, deſertor quippe militiæ atque expugnator veritatis, voluntatem qui feceris diaboli, unde neceſſe ſit te, niſi temet ab ejus extraxeris laqueis, cum ipſo inexſtinguibili igne torqueri, ſicut ſcriptum eſt. Hæc dicimus non (5) quicquam ex nobis: de vobis enim prævaricatoribus, de vobis blaſphemis, unicum Dei Filium verum illum eſſe Filium negantibus, & de omnibus in eum credere detrectantibus, legimus apud ſanctiſſimum
Is. lxvi. 24. prophetam poſitum: *Vermis eorum non morietur, & ignis eorum non exſtinguetur*: futurus ſemper tu, ſi in hac manſeris amentia, in inextricabiles tenebras. Ut enim qui Dei confitemur Filium immortalitatis conſe-

NOTÆ.

id eſt *a reliquo corpore; eſt enim pendigo idem quod πῆγμα* compago: *ita ut biſariam hic ſumi poſſit id vocabuli, vel pro machina lignea, ſeu tabulato, quod πῆγμα etiam Græci vocant, a quo caput longius excutiatur; vel pro ipſa reliqui corporis compactione, a qua caput evellatur*. Ego quidem *labandaginis* vocem retinendam puto, quæ machinæ nomen ſit capiti violenter abſcindendo aptiſſimæ, cujuſque uſus nobis ignotus: nec contemnenda fortaſſe conjectura, qua quis ſuſpicetur, nomen hoc a loco eſſe deſumtum, ubi primum hæc machina inventa fuerit, nempe *Alabandæ*, quæ urbs eſt Cariæ, unde *Alabandi*, & *Alabandenſes* populi apud Strabonem & Plinium, qui cannabim Alabandenſem laudat lib. 19. hiſt. nat. cap. 9.

1 Cum Til. & Latin. Ante *perpetuam*.

2 *Spectante*. Latin.

3 Cum Cypr. pluribus in locis. Verſ. Ant. *futuram*. Vide ſupra pag. 243. Nota 3. ubi quædam variant in hoc ipſo textu.

4 *Futuri ſumus*.

5 *Nequaquam*. Latin.

1 De-

Digitized by Google

ſecuti præmia perenni luce potiemur, ſic te ejus negatorem neceſſe eſt ad occaſum & tenebras deferri æternas; deduceris (1) illam quam tenes viam, non, ut Ariani tibi mentiuntur, ad cælum, ſed ad (2) viſam mundi arcem, ad lævam malorum, & ad impia tartara; eſt (3) enim refugæ illius, cujus omnem voluntatem tu ſatelles illius implere repereris, eſt, inquam illius ſerpentis, qui te ab itinere vertit cæleſti ad hanc tenendam injuſtitiæ viam. Hæc eſt illa lata & ſpatioſa, quam narrat Dominus in evangelio dicens: *Quam (4) lata & ſpatioſa eſt via* Matt. vii. 13.
quæ ducit ad interitum. Si itaque tibi conſulere nolueris, te eſſe inter illos dubitari non poteſt, quos beatus Joannes percutit dicens: *Jam autem* Luc. iii. 9.
ſecuris (5) ad radicem arborum poſita eſt; ſi (6) quis non fecerit bonum fructum, excidetur, & in ignem mittetur. Tu ergo & omnes comparticipes tui, quoniam eſtis amariſſimæ arbores fructus portantes mortis, quippe peccantes in Deum, niſi ad cæleſte feceritis iter tranſitum, excidemini, & (7) præcipitati venietis dicto citius in altitudinem profundam, unde viſurus ſine dubio tu eos quos nunc injuſte perſequeris, ut tunc ille vidit dives Lazarum in ſinu Abrahæ, Iſaac & Jacob, amicorum Dei, & omnium prophetarum, apoſtolorum, ac martyrum. Non eris, Conſtanti, illa evaſurus ſupplicia, niſi primo in loco unicum Dei Filium verum eſſe Dei Filium credideris; deinde, ut crebro dictum eſt, quod ſemper cum Patre regnaverit, ac ſit regnans, hoc eſt ſine initio ac fine, confeſſus fueris, atque te ad catholicam eccleſiam de nefando Arianorum cœtu tranſtuleris, de morte ſcilicet ad vitam, & confeſſus fueris, ut nos confitemur catholici, Patrem & Filium & Spiritum ſanctum perfectam eſſe trinitatem, & unam habere deitatem. Sic odis Chriſtianos, & omnibus perſequeris modis, tamquam poſſit malevolentia tua eos vincere, qui durum aſperumque iter ingreſſi, contemtui licet, deriſui, odioque apud te ſint, tamen in omni vita præſenti pauperes, humiles, ignobiles, ſubjecti injuriis tuis eſſe velint, credentes, omnia, quæ amara eſſe noſcuntur, propter Deum perferentes, ſe venturos ad eximia præmia illa, quæ apoſtolus narrat conſequenda, illa, quæ *nec oculus vidit, nec auris audivit, nec (8) in cor hominis aſcen-* 1. Cor. ii. 9.
dit, quæ præparavit Dominus diligentibus ſe. Igitur, quia illa diligentibus ſe repræſentabit Deus, diligentes Deum cum tibi diſplicemus, cum ple-

NOTÆ.

1 *Deducique per illam* &c. Id. *Deduceris enim per illam &c.* Galland. Vel *illa via*.

2 *Ad inviſam mundi arcem*. Galland. I. c. *munitiſſimum inferorum locum*.

3 Id eſt, *eſt enim via*.

4 Cum Mſ. Clarom. apud Sabat. Verſ. Ant. *quia*, & *ad perditionem*. Vide N. 6. pag. 122.

5 *Et ſecuris ad radices*. Verſ. Ant. Lucifer cum Mſ. Cantabrig. Græc. *πρὸς τὴν ῥίζαν*.

6 *Omnis autem arbor non faciens*. Verſ. Ant.

7 Cum Latin. Antea *ut*.

8 Verſ. Ant. *Et in cor hominis non aſcendit, quæ præparavit Deus diligentibus eum*. Cypr. ep. 56. cum Lucif. *nec in cor hominis aſcendit*.

plectimur a te, Deo nos placere præſumimus. Neque enim poteſt aliquam auctoritatem habere tua funeſta ſententia ad nos in æternum puniendos, cum qui damnas damnandus ſis, & quidem ad hoc ut tu perpetuas luas pœnas. Ceterum nos, quos torquens lanias, interficis, æterna ſuſcipient gaudia, ingens habebit & immenſa felicitas, perpetuaque accipiet beatitudo. Nobis igitur ſcias magis datam divinitus poteſtatem, ut te dum damnare nos putas damnemus, dum punire nos poſſe præſumis, te Conſtantium ſacrilegum puniamus. Siquidem ille, quem negas, dare nobis epiſcopis ſuis fuit dignatus auctoritatem, ut quæcumque ligaverimus in terris, ſint ligata & in cælis. Suſtinemus propter Deum temporalia mala, ut poſſimus conſequi æterna bona; fugimus temporalia, quæ a te veluti bona offeruntur nobis, propterea quod illa bona tua æterna mala ſubſequantur. Iccirco præſentia quæ putas nobis nocibilia delegimus ſuſtinere, ut, illuſtris confeſſio dum perſeverat in nobis, æterna & immortalia conſequi mereamur bona, ſicut & tu cum eis, qui te metuentes voluntati tuæ inveniuntur paruiſſe, & mandata deſeruiſſe Dei, quoniam quidem præſentia magis bona fuerint eligere dignati, & futura contemnere, immortalia ſis incaſurus mala.
Pſ. xviii. 11. *Deſiderabilia* (1) enim *ſuper aurum & lapidem pretioſum multum, & dulciora ſuper mel & favum. Etenim ſervus tuus cuſtodit ea, in cuſtodiendo illa retributio multa.* Novimus hanc vitam, quam magnopere auferre laboras, eſſe breviſſimam; novimus & bona iſtius vitæ & mala eſſe brevia, illius vero vitæ æternæ bona, quæ conſequi ſumus deſiderantes, quod ſempiterna ſint; novimus enim quod pro bonis his brevibus, quibus tu delectaris ac frueris, mala ſint (2) æterna ſucceſſura tibi, & nobis Chriſtianis, quos deſpicis, quoſque omnibus virtutibus imperii tui laniando non deſiſtis, quod ſint pro his malis brevibus bona æterna ſuc-
Pſ. cxxv. 1. ceſſura. Hæc ita ſe habere legiſti in cxxv. pſalmo: *Magnificavit Domi-*
Ib d. 5. *nus facere cum illis.* Et infra: *Qui ſeminant in lacrymis, in gaudio metent. Euntes ibant, & flebant, mittentes ſemina ſua; venientes autem venient*
Ib cxxvii. 1. *in* (3) *exſultatione portantes manipulos ſuos.* Et in cxxvIII. (4) *Beati omnes qui timent Dominum, qui ambulant in viis ejus: labores fructuum* (5) *tuo-*

rum

NOTÆ,

1 I. e. *mandata Dei*. Verſ. Ant. *Nam & ſervus .... in cuſtod. ea*. Sabatierius in Lucifero habet, *in cuſtodiendis illis*.

2 *Sint* cum Latin. pro *in*.

3 Græc. ἐν ἀγαλλιάσει. Verſ. Ant. *in exſultationem*.

4 Hic Pſalmus eſt numero octavus ac viceſimus ſupra centeſimum apud Hebræos; in veteri, ac nova Verſione latina ſeptimus ſupra centeſimum ac viceſimum.

5 *Manuum tuarum*. Latin. ex Vulgata. Septuag. τοὺς πόνους τῶν καρπῶν σου, Symmachus, κόπον χειρῶν σου, *laborem manuum tuarum*; ut perſpicuum ſit etiam Septuag. καρπὸς non vocaſſe *fructuum perceptionem*, ſed *particulam manus*. Scholion: οἱ ὁ. καρπὸν ὁ τὴν ἐπικαρπίαν ἐκάλεσαν, ἀλλὰ τὸ μόριον τῶν χειρῶν. Quod etiam notavit S. Hieronymus ad Marcellam (epiſt. xxxv. al. cxli. §. 5.), quum libri latini haberent *fructuum tuorum*. Etiam 1. Reg. v. καρποὶ eadem notione accipiuntur pro *particula manus*. Scholion refert ex Aquila κόπον ταρσῶν σου, *laborem volarum tuarum*. Galland.

rum manducabis; *beatus es*, *& bene tibi erit*. Erit profecto in æternum bene eis, qui non negaverunt Dei Filium, qui labore ſanctæ confeſſionis ſuæ potientur: contra tibi, ſi in hac amentia, qua vivis nunc, ſemper cenſueris manendum, erit male perpetuo, illa percipiens quæ nunc percipit Scarioth Judas: tunc te viſuri nos ſupplicem, & tamen omnis lamentatio pœnitentiæ tuæ futura inefficax, quoniam quidem hic aut acquiratur vita perpetua aut mors. Hæc ſemper voluere corde noſtro(7); hæc diebus ac noctibus cogitare ſcire te volumus, tua ſupplicia perpetua, & præmia ac merita Dei ſervorum æterna, quid neganti tibi perſecutori nominis ſui comminetur ad pœnam, quid autem e contrario confitentibus polliceatur ad gloriam ſempiternam.

NOTÆ.

land. ex Nobil. in Græco-Latina editione ante *manducabis*.
Septuag. Sabatierius addit in Lucifero *quia*

1 Legendum puto *corda noſtra*.

LI ATHA

A T H A N A S I I

A D L U C I F E R U M

E P I S T O L Æ D U Æ.

I.

Domino dilectiſſimo fratri Lucifero epiſcopo & confeſſori (1) *Athanaſius in Domino ſalutem.*

DEo favente corpore valentes miſimus etiam nunc (2) cariſſimum noſtrum Eutychetem diaconem, ut tua quoque religioſa ſanctitas, quod eſt nobis optandum & deſiderabile, de tua incolumitate tuorumque omnium certiores nos efficere dignetur. Vobis namque confeſſoribus ac ſervis Dei viventibus credimus ſtatum catholicæ eccleſiæ renovari, &, quod hæretici conſcindere tentaverunt, hoc Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum per vos ad integrum reſtituere. Quamquam enim præcurſores antichriſti per potentiam hujus mundi omnia egerint, ut exſtinguerent lucernam veritatis, tamen divinitas per veſtram confeſſionem clariorem ejus lucem oſtendit, ut neminem latere poſſit eorum fallacia. Antehac vel ſimulare poterant, nunc antichriſti nominantur. Quis (3) enim non exſecretur, qui eorum communionem tamquam maculam, ac virus anguis non fugiat? Omnis ubique eccleſia luget, omnis civitas gemit, ſenes epiſcopi in exſilio laborant, & hæretici diſſimulant, qui, dum negant Chriſtum, publicanos ſe effecerunt ſedentes (4) in eccleſiis, & exigentes vectigalia. O novum genus hominum, & perſecutionis, quod adinvenit diabolus, ut ipſis miniſtris ad malefaciendum, & his (5) tanta crudelitate uteretur. Sed & ſi hæc tanta agunt, & ſuperbias (6) & blaſphemias extenderunt, confeſſio tamen, & religio, & ſapientia veſtra non modicum, ſed maximum ſolatium & magna (7) conſolatio eſt fraternitati. Pervenit enim ad nos ſcripſiſſe (8) ſanctitatem tuam Auguſto Conſtantio, & ma-

N O T Æ.

1 Quo nomine ii donabantur, qui pro Chriſti fide aut tormenta, aut exſilia pertulerant.

2 Hinc intelligas non primum inter hos ſanctos fuiſſe hoc litterarum commercium. *Papebr.*

3 *Quis enim eos non exſecretur? quis* &c. Id.

4 *Sedentes in eccleſia, & exigentes tributa.* Id.

5 *Et hi ..... uterentur.* Id. nec recte: *his* exhibent Tilianæ correctiones; unde gravior ſenſus, & acrior; nimirum, *ut idem diabolus ipſis*, id eſt *Arianis*, *miniſtris ad malefaciendum, & his tanta crudelitate*, hoc eſt *tam crudelibus*, *uteretur.*

6 *Et ſuperbias* omittit Papebr.

7 *Magna* Id. omitt.

8 Quærit de libris omnibus, quos ad Conſtantium Lucifer ſcripſit, omneſque ad Athanaſium miſit, ut liquet ex epiſtola ſequenti.

1 Sic

magis magiſque miramur, quia in medio tamquam ſcorpionum habitans, animi tamen libertate uteris, ut vel monendo, vel docendo, vel emendando errantes (1) ad lumen (2) veritatis adducas. Rogo igitur, rogant mecum etiam omnes confeſſores, ut digneris nobis exemplum deſtinare, ut non tantum auditu, ſed etiam ex litteris perſpicere poſſint omnes animæ tuæ virtutem, fideique fiduciam & libertatem. Salutant ſanctitatem tuam qui mecum ſunt; ſaluto omnes qui tecum ſunt. Divinitas te incolumem, vegetum, memoremque noſtri ſemper tueatur, domine dilectiſſime ac vere homo Dei.

II.

Domino (3) glorioſiſſimo ac merito deſiderantiſſimo coepiſcopo Lucifero Athanaſius in Domino ſalutem.

ETſi credo perveniſſe etiam ad ſanctitatem tuam de perſecutione, quam etiam nunc adverſus fraternitatem (4) facere conati ſunt inimici Chriſti, quærentes ſanguinem noſtrum, poſſunt tamen etiam cariſſimi noſtri referre religioni tuæ: in tantum enim rabiem ſuam per milites extendere auſi ſunt, ut non ſolum civitatis clericos effugarent, ſed etiam ad eremitas (5) exirent, & funeſtas ſuas manus adverſus *μονάζοντας* (6) immitterent. Inde factum eſt, ut (7) etiam ego me longius abducerem, ne etiam qui nos ſuſceperunt, negotium ab eiſdem paterentur. Cui (8) etenim parcent Ariani, qui nec animis ſuis pepercerunt? Quando autem poſſunt recedere a ſuis nefandis actibus, dum permanent negando Dominum (9) Chriſtum unicum Filium Dei?

Hæc

NOTÆ.

1 Sic Tilii editio, nec non Montfauconius opp. Athanaſ. Tom. 1. part. 2. pag. 965. Baronius autem ad annum 356. num. LXXIV. *errantem*. Galland.

2 *Lucem*. Papebr.

3 Hanc epiſtolam exegimus ad exemplar, quod edidit Chifletius inter notas ad Vigilium Tapſenſem pagg. 109. ſeqq. ubi vir clariſſimus hæc habet: *Hanc epiſtolam quia in codicibus antiquis Cluniacenſi, Pariſienſi, Pictavenſi, & Pontiniacenſi junctam reperimus Vigilii Tapſenſis Dialogo ſub nomine Athanaſii contra Arium, & quidem vulgatis ejus editionibus haud paullo emendatiorem, iccirco heic eam reddimus*. Hæc ille. *Galland.* qui ex Chifletio hanc inſcriptionem epiſtolæ præpoſuit: *Domino beatiſſimo ac merito glorioſiſſimo, ſancto Lucifero Epiſcopo Athanaſius*. Ita vero illam præfert & Codex Venetus, hiſce ſolummodo *Epiſcopo Lucifero* e loco mutatis. *Merito deſideratiſſimo*. Papebr.

4 *Fraternitatem noſtram*. Chifletius.

5 *Heremias*. Cod. Ven. recte; nam paullo inferius *μονάζοντας*, id eſt *monachos* nominat, qui *eremias* incolebant, ſcilicet *eremos*; ita & Chifletius legit.

6 Ita & Codex Sangermanenſis apud Montfauconium inter opera S. Athanaſii; cum Sangermanenſi convenit Codex Venetus. *Μονάζοντες*. Codex Regius apud Montfauc. ibidem. *Monachos*. Chiffl.

7 *Ut etiam me*. Cod. Venet.

8 *Cui etiam parcerent Ariani, qui nec minis ſuis pepercerunt?* Id. ubi *minis* mendoſe.

9 *Chriſtum Dominum*. Id.

1 Ure-

Hæc eſt radix eorum pravitatis, hoc ſuo arenoſo (1) fundamento ædificant perverſas ſuas vias, ſicut ſcriptum invenimus in tertio decimo
Pſ. xiii. 1. pſalmo: *Dixit inſipiens in corde ſuo: Non eſt Deus*. Et mox ſequitur: *Cor-*
Ibidem. *rupti ſunt, & abominabiles facti ſunt in* (2) *operibus ſuis*. Inde Judæi ne-
Iſ. 1. 4. gantes Filium Dei digni fuerunt audire: *Væ* (3) *gens peccatrix, populus plenus* (4) *delictis, ſemen malignum, filii ſine lege. Unde ſine lege* (5)? *Quippe quia dereliquiſtis Dominum*. Inde beatiſſimus Paullus cum cœpiſſet non tantum credere in Filium Dei, verum etiam prædicare deitatem
1. Cor. iv. 4. ipſius, ſcribebat (6): *In* (7) *nullo mihi mali conſcius ſum*. Ita juxta veſtram confeſſionem etiam nos optamus tenentes apoſtolicam traditionem vivere juxta divinæ legis mandata, ut poſſimus vobiſcum inveniri in choro illo, in quo nunc exſultant patriarchæ, prophetæ, apoſtoli, ac martyres. Licet igitur Ariana inſania cum extranea potentia ita ſe movebat, ut non liceret nec fratres quantum illi ſæviebant libere aerem videre, tamen juxta orationes tuas Deo favente, etſi cum labore & periculo, videre potui fratrem, qui ſolet tam neceſſaria quam epiſtolas tam ſanctitatis tuæ quam aliorum deſtinare. Accepimus itaque epiſtolas & libros religioſiſſimæ ac ſapientiſſimæ animæ tuæ, in quibus perſpeximus imaginem apoſtolicam, fiduciam propheticam, magiſterium veritatis, doctrinam veræ fidei, viam cæleſtem, martyrii gloriam, triumphos adverſus hæreſem Arianam, traditionem integram patrum noſtrorum, regulam rectam eccleſiaſtici ordinis. O (8) vere Lucifer, qui juxta nomen (9) lumen (10) veritatis ferens poſuiſti ſuper candelabrum ut luceat (11) omnibus. Quis enim, exceptis Arianis, non pervidet ex (12) tua doctrina veram quidem fidem, maculam autem Arianorum? Valde & admirabiliter, ut eſt lumen a tenebris, ita ſeparaſti veritatem a calliditate & hypocriſi hæreticorum, defendiſti catholicam eccleſiam, probaſti nihil eſſe, ſed tantum phantaſiam Arianorum verba, docuiſti calcandos eſſe frendores (13) diabolicos. Quam bo-

NOTÆ.

1 *Urenoſo*. Id. mendoſe.

2 *In voluntatibus ſuis*. Verſ. Ant.

3 *Væ genti peccatrici, populo pleno delictis* &c. Chiffl.

4 *Plenus peccatis, ſemen nequam, filii ſceleſti: reliquiſtis Dominum*. Verſ. Ant. Græca Septuag. interpretatio: Οὐαὶ ἔθνος ἁμαρτωλὸν, λαὸς πλήρης ἁμαρτιῶν, σπέρμα πονηρὸν, υἱοὶ ἄνομοι.

5 *Unde ſine lege?* omittitur in Cod. Ven.

6 *Dixit*. Chiffl.

7 *Nihil mihi conſcius ſum*. Verſ. Ant.

8 Hinc forte putetur latine ab Athanaſio ſcripta hæc epiſtola, cum adludat ad latinam vocem. *Montfauconius*.

9 Verba *juxta nomen* gloſſema ſapere videntur. *Galland.*

10 *Lucem*. Papebr.

11 *Luceas*. Cod. Ven.

12 *Ex tua doctrina, quod veram quidem fidem, maculam autem Arianorum valde & admirabiliter, ut eſt lumen a tenebris, ita ſeparaſti veritatem a calliditate, & a pravitate hæreticorum* &c. Chiffl. Nobis tamen videtur hic locus ita interpungendus: *Quis .... non pervidet ex tua doctrina veram quidem fidem, maculam autem Arianorum? Valde &c.* Ita etiam Papebrochius, qui *valide* pro *valde* legit.

13 *Præſides*. Chiffl.

1 *Quam*

bona & jocunda hortamenta tua ad martyrium, quam deſideratiſſimam (1) oſtendiſti mortem eſſe pro Chriſto Filio Dei, quam futuri ſæculi & vitæ cæleſtis amorem manifeſtaſti? Videris eſſe verum (2) templum Salvatoris, qui in te habitans hæc ipſe (3) per te loquitur, ipſe qui tantam gratiam præbuit ſermonibus tuis, quippe qui ante eras apud omnes amabilis, nunc tamen tantus eſt amor affectionis tuæ in animis omnium collocatus (4), ut Heliam te temporibus noſtris nominent: & non mirum; ſi enim, qui Deo placere videntur, filii Dei nominantur, tanto magis (5) participes prophetarum confeſſores, & maxime te appellare dignum eſt. Crede (6) mihi Lucifer, non tu ſolus hæc locutus es, ſed Spiritus ſanctus tecum. Unde hæc tanta memoria ſcripturarum, unde ſenſus & intellectus earumdem integer? unde talis ordo ſermonis compoſitus (7)? unde tanta hortamenta in viam cæleſtem? unde fiducia contra diabolum & probationes adverſus (8) hæreticos, niſi Spiritus ſanctus collocatus eſſet in te? Gaude igitur in eo te eſſe jam pervidens (9), in quo etiam prædeceſſores (10) tui nunc ſunt martyres, hoc eſt in choro angelorum. Gaudemus etiam nos habentes & (11) exemplum virtutis, & patientiæ, & libertatis. Nam de his, quæ ſcripſiſti de nomine meo, erubeſco aliquid proferre, ne videar adulator, ſed ſcio (12) & credo ipſum Dominum, qui ſancto & religioſo animo tuo revelavit omnem notitiam, redditurum tibi etiam pro hoc labore præmium in regno cælorum. Quia ergo talis es, precatorem te eſſe pro nobis per (13) orationes Dominum petimus, ut jam inſpicere dignetur, ut eſt miſericors, eccleſiam catholicam, & eripiat omnes famulos ſuos de manibus perſecutorum, quo etiam hi omnes, qui propter metum temporalem ceciderunt (14), levare ſe tandem poſſint, & reverti ad viam juſtitiæ, a qua ſeducti vagantur, neſcientes in qua fovea ſint miſeri. Specialiter autem ego peto, ſi (15) aliquid minus a me dictum eſt, ignoſcere digneris: a tanto enim fonte quod potuit imperitia (16) mea vix haurire valuit. De fratribus autem noſtris

NOTÆ.

1 *Quam deſiderantiſſime oſtendiſti moriendum eſſe pro Chriſto*. Chiffl. Codd. Reg. Sangerm. & Ven.

2 *Vere*. Iid.

3 *Ipſa*. Cod. Sangerm.

4 *Conlocatus*. Cod. Ven.

5 Cum Chiffl. Codd. Reg. Sangerm. & Ven. in quibus legitur *quanto*; antea *particeps*. *Participes Prophetarum, Confeſſores*. Baronius. *Principem Prophetarum, Confeſſorum, & Martyrum te appellare* &c. Poncius apud Latinium.

6 *Credimus, quod non tu &c*. Chiffl.

7 *Compoſitus eſt*. Cod. Ven. *Compoſiti*. Papebr.

8 *Adverſum*. Papebr.

9 *Jam per fidem*. Chiffl.

10 *Præceſſores*. Id. & Codd. Reg. ac Sangerm. *Prædeceſſores tui Martyres nunc ſunt in choro Angelorum*. Papebr.

11 *Habentes te exemplum*. Iid. cum Papebr. & Cod. Ven. qui habet, *virtutis, patientiæ* &c. abſque conjunctiva particula *&*.

12 *Sed & ſcio, &* &c. Cod. Ven.

13 *Per orationes tuas ad Dominum*. Galland.

14 *Exciderunt*. Baron.

15 *Si minus*. Cod. Ven.

16 *Mea*, cum Chiffl. Codd. Reg. Sangerm. & Ven. Antea *ea*.

1 *Per-*

ſtris ſin minus potui videre eoſdem, iterum ignoſcas peto: Eſt enim ipſa veritas teſtis optaſſe me & deſideraſſe hoc impetrare, & tantum habuiſſe dolorem quod non potui: nam nec lacrymæ ceſſaverunt ab oculis, nec gemitus ab animo, quia nec fratres permittimur (1) videre. Teſtis eſt autem Dominus, quia nec parentes quos habeo potui videre, ex quo perſequuntur nos. Quid enim non faciunt Ariani? itinera obſervant, curas (2) agunt de proficiſcentibus & exeuntibus de civitate, naves quærunt, eremias (3) gyrant, domos perturbant, concutiunt fratres, ſingulis negotia (4) concinnant: ſed Deo gratias; dum hæc agunt, tanto magis & plus exſecrantur ab omnibus & cognoſcuntur vere, ut dicit (5) ſanctitas tua, mancipia eſſe antichriſti, & ipſi miſeri, dum in odio habentur, durant in malignitate ſua, donec morte avi ſui Pharaonis & ipſi damnentur. Salutant religionem tuam qui mecum ſunt; dignare ſalutare qui tecum ſunt. Divina Dei gratia incolumem te memorem noſtri ſemper (6) beatum conſervet, merito homo Dei, famule Chriſti, particeps apoſtolorum, ſolatium fraternitatis, magiſter veritatis, & (7) in omnibus deſiderantiſſime.

NOTÆ.

1 *Permittimur*, cum Til. *Permittemur*. Cod. Ven. Antea *permittimus*.

2 *Curam habent*. Cod. Sangerm.

3 *Eremitas*. Chiffl. mendoſe. *Eremos circuunt*. Baron.

4 *Negotia*, cum Latin. Chiffl. Codd. Reg. Sangerm. & Ven. Antea *negotiis*.

5 *Dixit*. Cod. Ven.

6 *Semperque*. Papebr.

7 *Sed in omnibus deſiderantiſſime*. Chiffl. *Deſideratiſſime*. Papebr.

F I N I S.

A P P E N D I X

DE PROFESSIONE FIDEI

S. LUCIFERI EPISCOPI CALARITANI.

VEtuſtiſſimi hujus Fragmenti, quod hic ſubjicimus, notitiam excepimus primo ex Diario Italico celeberrimi viri Bernardi Montfauconii, qui illud a ſe viſum Mediolani in Bibliotheca Ambroſiana teſtatur hiſce verbis pag. 19. *Codex octavi ſaculi Langobardicis litteris habet quaſdam Chryſoſtomi homilias: Eucherii Lugdunenſis quædam: Confeſſionem Fidei Luciferi: item Confeſſionem Athanaſii, quæ habetur inter ſpuria Vigilio attributa: item Fidem Ambroſii*. Quare cum per litteras illius exemplum petiſſemus a clariſſimo viro Balthaſſare Oltrocchio Ambroſianæ Bibliothecæ Præfecto, is perhumaniter ad nos illud tranſmiſit, & quæ ad dignoſcendam codicis ætatem, in quo *Luciferi Fides* deſcripta eſt, tum ad conjiciendum genuinum ne ſit ſancti Epiſcopi opus, neceſſaria nobis erant, ultro communicavit. Codex itaque e membranis conſtat, & rotundo ac minuſculo charactere Romano exaratus eſt, litteriſque inter ſe ſe per ſingulas voces connexis; complectitur vero minora quædam opera D. Joannis Chryſoſtomi, cui tamen *Divi* titulus in codice non præponitur; partem libri Hermæ, qui *Paſtor* inſcriptus eſt; varia D. Eucherii opuſcula, tum nonnullas *Fidei Profeſſiones*: ſunt autem; *Fides S. Ambroſii Epiſcopi*: *Item Fides Catholica*: *Fides S. Luciferi Epiſcopi*: *Fides quæ ex Niceno Concilio proceſſit*: *Fides B. Athanaſii*; quæ omnino differt a Symbolo, quod ejus nomine vulgatum eſt, quamque *inter ſpuria Vigilio attributa* editam eſſe affirmat Montfauconius: tituli demum ipſi, & prima cujuſque opuſculi linea minio depicta eſt. Ex hiſce conjicit Oltrocchius integrum codicem multo eſſe vetuſtiorem illo, ex quo Antonius Muratorius eruit *Fidem Bachiarii*, & *Expoſitionem Fidei Catholicæ*, ſive *Symbolum Venantii Fortunati*; eaſque edidit inter Anecdota, quæ ex Bibliotheca Ambroſiana collegerat: &, ſi codex iſte ante annos mille dicitur a Muratorio exaratus, cautiorem ſe præ illo profitetur Oltrocchius, cum exiſtimet, codicem, unde *Luciferi Fidem* exſcripſit, ſexto ſaltem ſæculo eſſe tribuendum, licet vetuſtior videri dicique queat. Diſſentit igitur Oltrocchius a Montfauconio æque in ætate codicis, ac in forma litterarum definienda; neque in alterutrius ſententiam concedere ipſi poſſumus, quibus abſentibus codicem ipſum intueri, ac diligenter inſpicere non licet. At enim ſi codicis vetuſtatem ſolummodo ſpectamus, non eſſet fortaſſe improbandum illorum judicium, qui cenſerent, hoc *Luciferianæ Fidei* monumentum a Lucifero ipſo ſcriptum jam antea, aut dictatum fuiſſe: verum nec pauca, nec levia inſunt in ipſa *Fidei Formula*, quæ nos ab hujuſmodi opinione amplectenda prohibeant.

Etenim ſtilus ipſe primum, & ſcriptionis forma plurimum differt a Luciferiana; tum non alia Lucifer utitur Formula Fidei præter Nicænam, quam in lib. *de non parcendo in Deum delinquentibus* integram protulit, cujuſque initium repetit in libro, cui titulus, *Moriendum eſſe pro Filio Dei*: locutiones deinde, quas plerumque uſurpat differens de divina Verbi natura, differunt ſane ab iis, quas exhibet hæc *Formula Fidei*, in qua ὁμοουσίου præterea vocabulum omiſſum eſt, licet ejuſdem vis ac ſenſus poſſit ex ea deprehendi; cum tamen Lucifer ipſe hanc vocem, ejuſque ſignificationem aperte ingerat in ſuis libris, objiciatque Conſtantio. Erat enim vocabulum ὁμοουσίου certa Catholicis teſſera fidei, quam nefas fuiſſet eo tempore in *Formulis Fidei*, & in libris omittere adverſus Arianos deſcriptis. Et ſane quo tandem tempore, quove loco hanc *Fidei Formulam* Lucifer edidiſſet, mirum foret, doctiſſimum Epiſcopum, qui omnes Arianorum artes, aſtuſque, & inſidias probe callebat, quique tamdiu fortiter dimicavit, ut defenderet Deum Filium eſſe Deo Patri ὁμοούσιον, id eſt *Conſubſtantialem*, in publico demum Fidei ſuæ teſtimonio abſtinuiſſe ab eo vo-

cabulo, quod unum catholicam doctrinam comprobabat; multoque magis mirandum, ſi ambiguas re vera voces, quas hæc *Formula* continet, adhibuiſſet; cum ab iis in rē tanti momenti tum maxime cavendum fuerit, illiſque vix comperimus Luciferum uſum fuiſſe. Hujuſmodi itaque hæc eſt locutio, qua Pater dicitur *habere Filium factum de ſe ſine initio, non ad ſe*: Synodus enim Nicæna verbum *facere* rejiciendum eſſe decrevit a divina Filii generatione, quem *genitum* eſſe, *non factum*, perſpicue docuit; & ipſe hujuſce *Fidei* ſcriptor ſibimet quodammodo non cohæret, cum ſubdit paullo inſerius Filium *genitum* eſſe *non factum*. Quamvis autem ex adjunctis vocibus *de ſe*, & *ſine initio*, catholicus locutionis ſenſus depromi queat, imprudens profecto eſt hujus verbi uſus, quod in ſacris libris quandoque legitur, ubi de Filio Dei eſt ſermo, ſed humanæ ejus naturæ attribui docent Patres adverſus Arianorum calumnias, ut diſſerit Petavius in lib. 2. de Trinit. cap. 3. Neque ambiguitate caret altera locutio *de ſe*, quæ & *efficiens principium* ſignificare poteſt, & *generans*, *ac producens*; hoc autem recte convenit Deo Patri, qui re vera *principium* eſt *generans* Filium, non item illud, cum id, quod eſt *effici*, Filio Dei opponatur: de quo adverſus Calvinianos diſputat idem Petavius in lib. 6. cap. 11. ubi monet *futilem eſſe hanc vocum & ſyllabarum aucupationem, quæ haud ſimplex tamen ac mediocre tendit ad malum* (*ait Baſilius de his ipſis vocnlis agens in lib. de Spir. Sanct. cap. 2.*) *ſed profundum habet, & obtectum adverſus pietatem conſilium*. Hinc licet participium *factum* ad hæc poſteriora *non ad ſe* ſolummodo referretur, ſuſpectæ tamen hæ voces eſſent, nec probandæ, præſertim in publica Catholicæ Fidei teſtificatione: quod etiam monuit Synodica Epiſtola Concilii Alexandrini, cui Lucifer ipſe adſcripſit. Præterea Filius dicitur improprie *ſine initio*, cujus divinæ generationis principium Pater eſt: ſed quadam ſcribendi, loquendive ratione minus antiquis uſitata *ſine initio eſſe* idem ſignificat ac *æternum eſſe*; & ideo ἄναρχος dicitur Filius, quia æternus, & æterna eſt ejus generatio; de quo fuſe diſputat Petavius in lib. 5. cap. 5. Uſus quidem & Lucifer eſt hac dictione *ſine initio* in lib. *Moriendum eſſe pro Filio Dei*; ſed illam directe opponit Arianorum errori, qui Filio *initium* tribuebant, quia *factus & creatus a Patre* ab iiſdem dicebatur. Hæc verba vero *non ad ſe* dubiæ ſubſunt interpretationi: Pater enim *ad ſe* generat Filium, ſi in Filio, quæ σχετικὰ & *relativa* ſunt, conſiderentur, ut *Verbum* eſſe, & *imaginem Patris*, & ipſa *Filii* notio; Filius autem *ad Patrem* non eſt, ſi de iis ſit ſermo, quæ *abſolute* & *ſecundum ſubſtantiam* de Filio Dei enunciantur; Filius quippe & Deus eſt abſolute, & bonus, & ſapiens &c. & in hanc ſententiam plura inquirit & explicat laudatus Petavius ad ſenſum Auguſtini in lib. 4. cap. 10. & lib. 6. cap. 9. num. 8. Sed *Fidei* hujuſce auctor hæc verba fortaſſe adhibuit, ut Arianorum errori adverſaretur, qui Filium Verbum quoddam eſſe Patris inſtrumentum ajebant, quo ad res ceteras condendas uſus fuerat: & impiam adeo opinionem ſecuti ſunt in primis uterque Euſebius Nicomedienſis & Cæſareenſis, teſte Petavio lib. 2. cap. 3. num. 16. & cap. 7. num. 7. hinc docuerunt Patrem feciſſe *ſibi* Filium, ſibique ſubjectum, atque *inſtrumentalem* adminiſtrum: ideoque obſcura quidem vocum ſignificatione profitetur hæc Formula Fidei, Patrem habere Filium *non ad ſe factum*: cujus tamen locutionis *ad ſe* uſum vix eo tempore, quo Lucifer vixit, inductum reperies, idemque videtur Auguſtini primum ætate ſumi cœptus, & in varios poſtea ſenſus, variaſque ſignificationes a Theologis pertrahi. Hæc propterea animadvertens quis ſibi facile perſuadeat, Luciferum potuiſſe Fidem ſuam adeo ambiguis, & obſcuris dictionibus publice teſtari? Adde his, plura de Spiritu ſancto in hac Formula Fidei catholice quidem dici, quam in ceteris, quæ per ea Luciferi tempora ſive a Catholicis, ſive ab hæreticis edebantur; &, licet ipſi Ariani impie ſentirent de divinitate Spiritus ſancti, attamen ante Macedonianam hæreſim neque Concilia, neque Patres uberioribus verbis, atque ſententiis quidquam de illa definierunt, *quippe tunc de ea re nominatim quæſtio commota non fuerat*, inquir Petavius in lib. 2. cap. 6. num. 4. Poſt damnatum vero Macedonii errorem a Conſtantinopolitano Concilio anni 381. & clarius & copioſius differere cœptum eſt de Spiritus ſancti natura, eæque phraſes paſſim adhiberi, quas hæc *Formula* præfert; ſi tamen Concilium Alexandrinum excipias celebratum anno 362. cujus Epiſtola Synodica ſcripta ad Antiochenos

no-

Digitized by Google

nominatim decrevit Spiritum ſanctum Deum habendum eſſe, eumque *non creaturam eſſe*, *neque alienum a Patris & Filii ſubſtantia*; uti Petavius innuit in lib. 1. cap. 14. num. 18. Huic autem Concilio, illiuſque decretis Lucifer ipſe aſſenſus eſt; ut in ejus vita §. 7. comprobatum eſt; eumque Patres Alexandrini hoc præterea ex Sardicenſi Synodo confirmatum voluerint, nequis aliam profeſſionem Fidei, præter Nicænam, ſcriberet, aut uſpiam ederet, ſane perſuadere nobiſmet nequimus, utiliſſimum adeo ſanctiſſimumque decretum, quod ipſe probaverat, ab eodem Lucifero neglectum violatumque fuiſſe. Neque diffitemur ſane, Luciferum in ſuis quandoque libris de Spiritu ſancto eſſe locutum, & Arianorum impietatem hac quoque in parte acriter oppugnaſſe, diſſimilibus tamen & locutionibus, & verbis, quam in hac *Formula* proferantur, uti ex Præfatione noſtra facile liquet. Denique hoc etiam argumentum adjungimus, ex quo probetur *Formulam* hanc Lucifero auctori non eſſe tribuendam; nimirum quod tempus conſtitui recte nequeat, quo is debuerit *Fidem* ſuam publico, ſcriptoque teſtimonio comprobare: etenim in Concilio Mediolanenſi, cui Legatus interfuit Liberii Pontificis, Nicænam unice Fidei *Formulam* profeſſus eſt coram Constantio Imperatore, ut in lib. *Moriendum eſſe pro Filio Dei* ipſe teſtatur hiſce verbis: *Nos legati aſſeverabamus in tuo palatio, & firmando non defuimus, ſemper ſic fuiſſe, & eſſe creditum a Chriſtianis, ſicuti apud Nicæam contra hæreſim tuam Arianam, & omnes errores videtur eſſe ſacra fides conſcripta*: eamdemque *Fidem* toto exſilii ſui tempore ſcriptis palam libris, iiſdem *Nicænæ Formulæ* verbis teſtatus eſt. Poſt reditum vero ab exſilio eum ad componenda Antiochenæ Eccleſiæ & Cæſareenſis provinciæ diſſidia, quæ de Epiſcoporum ſuorum electione fuerant exortæ, totus incubuiſſet, ad ſuam Eccleſiam in Sardiniam rediit, ubi quæ cauſſa illi obvenerit, cur novam *Fidei Formulam* conderet, & evulgaret, cur a Nicæna diverſam, cur aliqua ſui parte ambiguam & obſcuram, nec divinari cuiquam liceat, nec tuto proferre. Hæc nobis argumenta ſunt, quibus jure putemus, alium a Lucifero fuiſſe *Formulæ* hujuſce auctorem.

Sed omnis de ipſo auctore ambiguitas ſublata nobis eſt, cum ipſiſſimam fere *Fidei Formulam* jam ante a Paſchaſio Queſnello editam vidimus in Tomo 2. Operum D. Leonis PP. in Codice Canonum eccleſiaſticorum &c. cap. 38., & Venetis typis iterum vulgatam in Tomo 3. Operum eorumdem pag. 278. quæ a Balleriniis Fratribus docto equidem, & erudito labore adverſus Queſnelli errores illuſtrata fuerunt. Nomen hæc præfert in titulo *Fauſtini Presbyteri*, eademque eſt, quæ a Mabillonio *Breve Fidei* inſcribitur ex Mſ. Augienſi, ut Ballerinii teſtantur; idemque, ut autumamus, codex Augienſis eſt, quem Mabillonius in *Itinere Germanico* indicat a ſe viſum Augiæ: *Liber in majori folio inſignis, in quo habentur omnes Patrum expoſitiones in Orationem Dominicam, atque etiam variæ Fidei Confeſſiones*. Mſ. Oxonienſe, ex quo Queſnellus edidit Codicem Canonum &c. hunc titulum exhibet; *Fauſtini Presbyteri Fides miſſa Theodoſio Imperatori*; aliud Thuanenſe; *Item Fauſtini Presbyteri confeſſio veræ fidei, quam præfatis ſcribi & tranſmitti juſſit Theodoſius Imperator*: corrigit Queſnellus in diſſert. 14. num. 6. *quam a præfatis* &c. conjiciens juſſu Theodoſii deſcriptam fuiſſe a Fauſtino *Fidem* hanc, & a Theodoſio ad Damaſum miſſam, *ſcriniis Sedis Apoſtolicæ poſtmodum inferendam: unde in Codicem Romanum tranſlata fuit*; ſed Queſnelli opinionem rejiciunt Ballerinii in Præfat. ad novam hujuſce Codicis editionem, quem exiſtimant neque in Italia, neque Romæ, ſed in Gallia elaboratum fuiſſe; & ex mſ. Vindobonenſi ejuſdem Codicis hunc titulum afferunt: *Item Fauſtini Presbyteri confeſſio veræ fidei, quam Presbyter ſcribit ſibi tranſmitti juſſit Theodoſius Imperator*; notant Ballerinii, *ſcripſit, & ſibi* &c.

Tres igitur codices vetuſtiſſimi *Fidem* hanc Fauſtino tribuunt; *Fauſtinus autem alius non occurrit*, uti animadvertit Queſnellus in Diſſert. laudata, *qui fuerit auctor hujus libelli, præter Fauſtinum illum Luciferianum Presbyterum, qui cum ad Flacillam Theodoſii Imperatoris uxorem libros ſeptem ſcripſerit adverſus Arianos & Macedonianos, & libellum precum cum Marcellino Presbytero Theodoſio ipſi obtulerit, facile potuit ad eumdem Imperatorem libellum mittere Fidei ſuæ teſtem*: cujus quidem ſententiæ aſſentimur. Cauſſam vero, cur Fauſtinus libellum ſuæ *Fidei* ederet, hanc Queſnellus ibidem ſignificat; quia nimirum a Turbone Epiſcopo Eleutheropolis, qua in urbe Fauſtinus Romæ

cum Marcellino & ipſo Luciferiano pulſus propter ſchiſma Urſicini tunc degebat, veluti errorum Sabellii & Apollinaris aſſecla una cum collega ſuo vexaretur; nam de Turbone graviter conqueritur ipſe Fauſtinus & ſuo & Marcellini nomine in *Libello precum ad Imperatores* Eleutheropoli miſſo, ſcilicet *Valentinianum*, *Theodoſium*, *& Arcadium*, ut in Præfat. ad *Libellum precum*: *Egregius*, inquit, *Turbo Eleutheropolitanæ Epiſcopus civitatis, noſtram exiguitatem deſpiciens ...., poſtquam audivit quoſdam ſe integræ Fidei copulare, & per Dei gratiam rem veri creſcere, nobis exitia minitatur, & turbat*. Sive autem Fauſtinus Fidem ſuam ultro Theodoſio obtulerit, ſive a Theodoſio juſſus, tempus, quo illam edidit, *non ante annum* 379. Queſnellus conſtituit, *cui aſſignantur imperii Theodoſiani exordia*, nec diu poſt; *quia altum in illo de Macedonio ſilentium, ac de Concilio Conſtantinopolitano primo, a quo damnatus eſt an.* 381. *tum quod alio modo de errore contra Spiritum ſanctum non loquatur, quam quo adverſus illum hæreticum ſcripſerunt Alexandrini Concilii Patres* in Epiſtola Synodica an. 362. Lequienius in Tom. 3. Orient. Chriſt. in Epiſcopis Eleutheropolitanis initia Epiſcopatus Turbonis ad idem quodammodo tempus referre videtur, quem ait ad obitum fere Theodoſii, ad an. ſcilicet 395. Epiſcopatum tenuiſſe; ignotus autem eſt annus, quo Eutychius ante Turbonem Epiſcopus deceſſerit. Auctore igitur hujuſce *Formulæ* comperto, & tempore, quo ſcripta fuit, tum illius ſcribendæ cognita cauſſa, quam parum Queſnelli exemplar differat a noſtro, videamus. Fauſtinus brevem excuſationem ibi præfigit, cur præter *Nicænam Fidem* ipſe aliam ſcripſerit, ne videretur nimirum decreta infringere Synodi Sardicenſis, quæ Alexandrina probaverat, vetantis ne deinceps novæ *Fidei Formulæ* a quoquam ederentur; hoc vero exordium abeſt ab exemplari noſtro ex codice Ambroſiano. Tum ſuam ipſe Fidem teſtatur iiſdem omnino verbis, præter hæc, *de ſe ſine initio genitum, non factum*; cum exemplari Ambroſiano quædam his obſcuritas inſit, & ambiguitas, ut ſuperius monuimus. Demum paucis a calumnia hæreſis Apollinariſtæ ſibi illata ſe ſe defendit, & eos damnat, qui tres *hypoſtaſes* confitentur; quæ itidem clauſula deeſt Ambroſiano. Verum ita animadvertit Queſnellus: Fauſtinus, uti ejus etiam collega Marcellinus, Luciferiano ſchiſmate infectus erat, ideoque Concilii Alexandrini decreto adverſabatur, quo ſancitum fuerat, ut Arianæ communionis participes ſub Imperatore Conſtantio, Epiſcopi præſertim, in gratiam cum Catholicis reciperentur. Hinc Sabelliani, & Apollinariſtæ erroris ſuſpectus habebatur; Patres etenim Synodi Alexandrinæ decreverant, ut ab iis, qui ad Eccleſiam ex Arianorum ſocietate redibant, Sabellii quoque impia dogmata damnarentur; tum ut iidem confiterentur *Spiritum ſanctum non creaturam, neque alienum, ſed proprium eſſe & indiviſum ab eſſentia Patris & Filii*; denique ſtolidum Apollinaris errorem exſecrarentur, qui docuerat, inanime corpus, & ſenſus mentiſque expers ſibimet Verbum Dei Filium aſſumſiſſe. Iccirco Fauſtinus, ne videretur catholicam doctrinam a Patribus Alexandrinis propoſitam, & Eccleſiæ totius conſenſu probatam reſpuere, dum decretum de iis, *qui ab Arianis redierant, excipiendis* rejiciebat, Sabellium nominatim damnat, & adverſus illius errorem *perſonas* in Trinitate aperte diſtinguit; Spiritus ſancti divinam eſſe naturam iiſdem pæne Synodi verbis fatetur, ac Apollinaris hæreſim perſpicue deteſtatur; de conceſſa autem *lapſis* indulgentia omnino ſilet; & *trium hypoſtaſum* uſum, de quo veluti hæreſeos ſuſpecto fuerant *lapſi* accuſati ante, quam veniam obtinerent, cujuſque rectum & catholicum ſenſum Synodo probaverant, omnino negat inter catholicos eſſe ferendum: unde alia cauſſa cur Sabellianus diceretur ab iis, qui *tres hypoſtaſes* in Trinitate fatebantur, id eſt *tres perſonas*; Sabellius enim Deum aſſerebat υἱοπάτορα, hoc eſt unam in Deo perſonam eſſe Patrem & Filium, ut ait Athanaſius in expoſitione Fidei; & de Spiritu ſancto perinde ac de Filio ſentiebat, ut eos ὁμοτίμους faceret, neque a Patris peeſona ſepararet, ſed unam eamdemque ac veluti primariam hypoſtaſim ſtatueret, cujus duæ illæ Filii & Spiritus Sancti eſſent ἐνεργείας; ait Petavius in lib. 1. cap. 6. Verum cum Græcum nomen ὑπόστασιν pro οὐσίᾳ ſive eſſentia veteres Patres adhibuerint præſertim ante Nicænum Concilium, & re vera tum id ſignificet, quod *ſimpliciter exſiſtit*, id eſt *eſſentiam*, tum id, quod *per ſe ſubſiſtit*, *individuum* ſcilicet, ſeu *perſonam*, de quibus vide Pe-

ta-

tavium in lib. 4. capp. 5. 4. 7., hoc *individui* ſenſu Græci Patres illud poſtea uſurparunt, quo ab iis etiam, qui ad rectæ Fidei communionem ab Arianis reverſi fuerant, uſurpabatur; nam *trium hypoſtaſum* nomine non *tres eſſentias*, nec *tres Deos*, aut *tria principia* intelligebant, ſed *tres in Trinitate perſonas*, *Patrem*, *qui vere ſit & ſubſiſtat*, *Filium ut exſiſtentem & ſubſiſtentem*, *& Spiritum ſanctum*, *ut ſubſiſtentem*, *& exſiſtentem*: quod Epiſtola Synodica Alaxandrina teſtatur. Ita diſputationes quieverant liteſque tum de ὑποστάσεων voce exortæ præſertim Antiochiæ, unde Antiochenum ſchiſma conflatum, teſte Baſilio ep. 349. veter. edit. apud Petavium lib. 4. cap. 4. num. 11. cum Terentio Comiti ſcribit, *haud parvi momenti ſe quæſtiones illas ducere*, *ob quas initio ſchiſma conflatum eſt*: quo in loco advertendum diſſidium hocce inter Græcos Orientales primo cœpiſſe, non inter Græcos & Latinos, ut affirmat præfatio in Synodicas litteras Concilii Alexandrini Tom. 2. Concil. Ven. Edit. prioris. At, quo tempore Fauſtinus hanc *Fidem* edidit, ſopitus ignis contentionis vehementius jam exarſerat, quem Latini quoque fovebant ingenti partium ſtudio; alii quippe ὑποστάσεως nomine οὐσίαν volebant intelligi, id eſt *eſſentiam*, ſeu *ſubſtantiam*, alii *perſonam*, ſeu *ſubſiſtentiam perſonalem*, & inter ſe ſe *ſubſtantiam* hi pro *ſubſiſtentia*, illi pro *eſſentia* interpretantes, de vi ipſa vocum earumdem in Latino ſermone decertabant. Quare Fauſtinus, cum *ſubſtantiæ* voce *eſſentiam* ſignificari contenderet, tres ſubſtantias in Trinitate negat eſſe enunciandas; conſequens quippe erat, *at tres Deos confiterentur*, *qui tres ſubſtantias illa ſignificatione confitebantur*; & in ipſa *Fide* deſcribenda *ſubſtantiæ* nomen, quatenus *eſſentiam* exprimit, pæne de induſtria repetiiſſe videtur: illi vero, qui ὑποστάσει nomine *perſonam* exprimi ajebant, Fauſtinum, ajuſque collegam Marcellinum Sabellianiſmi accuſabant, quippe unam in Trinitate perſonam defendere ipſis viderentur. Et ex hiſce conjicere licet, Fauſtinum hanc etiam ob cauſſam mentionem injeciſſe in *Formulam Fidei* de tribus *ſubſtantiis*, ut nimirum Damaſi Romani Pontificis gratiam aucuparetur, cui in ſchiſmate Urſicini fuerat infenſus; Damaſus enim de *trium ὑποστάσεων* controverſia ſilentium indixerat, uti vult Baronius ad an. 372. ex litteris Cyrilli Alexandrini, & in Hieronymi ſententiam conceſſerat, qui trium hypoſtaſum uſum improbabat. Quamquam cum ſit incertum, utrum Eleutheropoli verſaretur Fauſtinus, dum *Fidem* edidit, quod putat Queſnellus, an alia in urbe, certe in Oriente, ubi contentio adhuc fervebat de uſu, ſenſuque *trium hypoſtaſum*, hinc conjectura ducimur ad credendum, omnem hujus *Fidei* ſcribendæ cauſſam illi fuiſſe, ut, cum unam eſſe ὑπόστασιν id eſt *eſſentiam* ſeu *ſubſtantiam* Trinitatis affirmaret, ab eorum calumniis ſe ſe defenderet, qui *tres hypoſtaſes* fatebantur eo ſenſu, qui ab Alexandrina Synodo probatus fuerat, & vocis hujus vim pro ſua ipſorum ſententia interpretantes Sabellianiſmi ceteros accuſabant, qui aliter illam interpretarentur. Quare Fauſtinus ſuam *Fidem* exhibet Imperatori ita, ut cum Catholica doctrina Synodi omnino conveniat, ὑποστάσεως autem, & *ſubſtantiæ* voces ſua tantummodo interpretatione velit eſſe explicandas: quod ipſum *Formulæ* initium ſignificat: *Primæ fidei confeſſionem contra Sabellium ſignamus & contra hos*, *qui ſub nomine Catholicæ Fidei impia verba defendunt*, *dicentes tres eſſe ſubſtantias*.

Atque hæc ſatis de *Formula* Fauſtini; quæ num Lucifero conveniant, quiſquam facile cognoſcit, ipſis ſolummodo *Fidei* verbis ſpectatis, & conſilio, quo edita fuit. At quis dixerit, *Fidem* a Lucifero quidem ſcriptam a Fauſtino in ſuam *Formulam*, additis exordio & clauſula, adſcitam, ut magis ex ipſo auctore probaretur. Verum Luciferi nomen non ſiluiſſet Fauſtinus, quem in *Libello precum* tot laudibus ſemel atque iterum ornat; ac demum ex hactenus dictis ita poteſt recte conſtitui, *Formulam Fidei*, quam ex Ambroſiano Codice hic exhibemus, Lucifero, qui *Nicænæ Fidei Formulam* unice ſecutus eſt, qui nihil unquam ambiguum, nihil obſcurum de Trinitate ſcripſit, qui decreta Synodi Alexandrinæ ſuo aſſenſu confirmavit, qui Sabellii errores palam exſecratus eſt in lib. *de non conv. cum hæret.* & nullius hæretici erroris in ſuſpicionem unquam adductus fuit, illam, inquam, *Fidei Formulam* non eſſe tribuendam, ſed vel ab inſcito quopiam homine, vel ſecta Luciferiano e *Fauſtiniana Formula* depromtam, ambiguis, quæ notavimus, corruptam vocibus, & aut inſcite, aut fraudulenter Lucifero adſcriptam quinto circiter ſeculo, poſtea, illius nomine præfixo, Codici Ambroſia-

no inſertam fuiſſe. Addere hæc lubet ex Præfatione Tomi primi Opp. Sirmondi Venet. Edit. num. 2. *Cum eo Libello* Precum Marcellini & Fauſtini *traditam fuiſſe Imperatoribus fidei Confeſſionem, quæ in Codice Canonum & Conſtit. Eccleſiæ Rom. ante viginti annos edito in Append. ad S. Leonis Opera edit. an.* 1675. *pag.* 138. Fauſtini Presbyteri Fides miſſa Theodoſio Imperatori *inſcribitur, aliqui exiſtimant:* verum cum in Præfatione Libelli ejuſdem, quæ ſchiſmatici hominis eſt, Imperatores dicantur Valentinianus, Theodoſius, & Arcadius, *Libellus Precum* in annum 383. rejici debet, quo Arcadius renuntiatus eſt Auguſtus, nec anno 392. poſtponi poteſt, quo Valentinianus deceſſit: id autem cum anno editæ *Fidei* nequit convenire: *alii Libellum Confeſſione Fidei poſteriorem aliquot annis cenſent:* quod eſſe veriſimilius videtur. Utriuſque Fidei exemplum ſub uno adſpectu hic jam ſubjiciamus.

Ex Membranaceo Codice Mſ. Bibliothecæ Ambroſianæ ſignato I. 101. in parte ſuperiori.

INCIPIT (1) FIDES

S. LUCIFERI EPISCOPI.

NOs Patrem credimus qui non ſit Filius, ſed habeat Filium de (2) ſe

ſine

Ex Cod. Canonum & Conſtitutorum Sanctæ Sedis Apoſtolicæ, in Tom. 3. Opp. D. Leonis Ven. Edit. an. 1757. col. 278.

FAUSTINI PRESBYTERI

FIDES

Miſſa Theodoſio Imperatori.

SUfficiebat fides (3) conſcripta adverſus hæreſim Arianam. Sed quia pravo ingenio quidam ſub illius fidei confeſſione impia verba commutant (4), nobis invidiam facientes, quod velut hæreſim Sabellii tueamur; paucis & contra Sabellium primæ fidei confeſſione (5) ſignamus; & contra hos, qui ſub nomine catholicæ fidei impia verba defendunt, dicentes tres eſſe ſubſtantias; cum ſemper catholica fides unam ſubſtantiam Patris & Filii & Spiritus ſancti confeſſa ſit.

Nos Patrem credimus, qui (6) non ſit Filius, ſed habeat Filium de

ſe

NOTÆ.

1 Hæc verba, *Incipit Fides S. Luciferi Epiſcopi*, minio depicta ſunt in Codice.

2 De hiſce locutionibus ſatis dictum eſt in præfatis.

3 I. e. Nicæna. Excuſationem præmittit, cur novam Fidei Formulam edat contra Alexandrinum decretum; quod uſum præſertim trium ὑποστάσεων ſpectat hiſce verbis; *quos enim*, id eſt, qui cum Arianis communicaverant, *nonnulli incuſabant, quod tres hypoſtaſes affirmarent, cum hujuſmodi voces in Scriptura non reperiantur, ac proinde ſuſpectæ eſſe poſſint, auctores fuimus neque id amplius præter Nicænam confeſſionem inquirant.*

4 Codex Thuanenſ. *miſcent*.

5 Forte *confeſſionem*.

6 Perſonam Patris a perſona Filii aperte diſtinguit, ut Sabelliano errori adverſari

Digitized by Google

ſine inicio non ad ſe factum. & Filium credimus qui non ſit Pater ſed habeat Patrem de quo ſit genitus, non factus. Et Spiritum ſanctum credimus qui ſit vere ſpiritus Dei: unde Divinæ Trinitatis unam ſubſtantiam confitemur, quia qualis eſt Pater ſecundum ſubſtantiam, talem genuit Filium. Et Spiritus ſanctus non creatura exiſtens, ſed ſpiritus Dei non eſt alienus a ſubſtantia Patris & Filii, ſed eſt ipſe ejuſdem ſubſtantiæ cum Patre & Filio ſicuti ejuſdem Deitatis. Explicit.

ſe ſine initio genitum, non factum: & Filium credimus, qui non ſit Pater, ſed habeat Patrem, de quo ſit genitus, non factus: & Spiritum ſanctum credimus, qui ſit vere Spiritus Dei. Unde & divinæ Trinitatis unam (1) ſubſtantiam confitemur: quia qualis eſt Pater ſecundum ſubſtantiam, talem genuit & Filium: & Spiritus ſanctus non creatura exiſtens, ſed Spiritus Dei, non (2) eſt alienus a ſubſtantia Patris & Filii; ſed eſt ejuſdem & ipſe ſubſtantiæ cum Patre & Filio, ſicut ejuſdem Deitatis.

Nam qui nos putant eſſe (3) Apollinariſtas, ſciant quod non minus Apollinaris hæreſim exſecramur, quam Arianam. Miramur autem illos catholicos probari poſſe, qui Patris, & Filii, & Spiritus ſancti tres ſubſtantias confitentur. Sed & ſi dicunt non ſe credere Filium Dei, aut Spiritum ſanctum creaturam; tamen contra (4) impiam fidem ſentiunt, cum dicant tres eſſe ſubſtantias: conſequens eſt enim, ut tres Deos confiteantur, qui tres ſubſtantias confitentur. Quam vocem ſemper catholici exſecrati ſunt.

NOTÆ.

ſari ſe oſtendat: unde conjicias *Fidem* hanc potius ut illam hæreſim damnet, quam ut Arianam, ſcriptam fuiſſe.

1 *Subſtantiam unam* dicit non minus, ut catholicum dogma profiteatur, quam ut vocis ſignificationem ingerat adverſariis.

2 Hæc ex Synodica Alexandrina fere verbo tenus.

3 De Apollinaris hæreſi, & de *tribus ſubſtantiis*, vide quæ præfati ſumus.

4 Niſi mendum ineſt utrique editioni tum Queſnellianæ tum Venetæ, & legendum ſit *ipſam*, ſenſus erit, *tamen e contrario impiam fidem ſequuntur, impie ſentiunt*.

F I N I S.

INDEX RERUM.

A

ADoxius per antiphraſim pro Eudoxio. Vida Eudoxium.

Alexandriæ Eccleſia a Conſtantio Imp. vexata. *Pag.* 43. 48.

Alexandrini de Georgio Cappadoce queruntur apud Conſtantium Imp. 65. qui a Georgii communione abhorrebant, male multati ab eodem Conſtantio. 144. & ab ejus duce Syriano. 149. Athanaſii partes conſtanter ſequuti. 154. a Conſtantio inſectati. 240. 242. dire necati. 252.

Ariana hæreſis idololatria dicitur. 59. 60. 63. 67. 75. 79. 107. 112. 113. 127. 139. 144. 152. 170. 172. 178. 179. 182. 195. 196. 232. 233. 234. 235. 259.

Ariani Judæ Iſcariothæ ſimiles. 13. filii peſtilentiæ & tenebrarum. 14. quid ſenſerint de Trinitate. 17. Judæis aſſimilati. 18. generatio prava. 20. membra meretricis. 21. 22. ſerpentes. 24. Madianitis & Moabitis comparati. 27. quid ſenſerint de Spiritu ſancto, 42. Antichriſti ſunt. 83. Judæorum diſcipuli. 87. Nicææ damnati. 88. non Chriſtiani, ſed famuli Antichriſti. 97. lupi, canes, & filii diaboli. 99. latrones. 102. 117. quid de Filio Dei ſenſerint. 108. 118. meretricibus comparantur. 112. a Conſtantio mire dilecti. 112. 113. filii diaboli. 137. & meretricis. 143. Athanaſium accuſant in Concilio Sardicenſi. *ibid.* nihil quod ad ipſam hæreſis ſubſtantiam, a Photinianis diſcrepant. 203. neque ab hæreſi Paulli Samoſateni. *ibid.* anathematizati a Concilio Nicæno. 204. Antichriſti ſpiritu pleni. 218. in plures ſectas dividebantur. 218. Filium Dei adoptivum ſolummodo confitebantur. *ibid.* lupi ab Apoſtolo deſignati. 226. 227. 228. canes rabidi. 235. domus ſpiritus immundi. 259. Epiſcopum epiſcoporum appellant Conſtantium Imp. 262. mancipia Antichriſti & Pharaonis nepotes. 272.

S. Athanaſius Alexandriæ inſectatus a Conſtantio Imp. 48. a Lucifero defenſus duobus libris. 53. 116. ut abſens & inauditus damnetur, fruſtra a Conſtantio tentatur in Concilio Mediolanenſi. 54. 128. 129. ſede Alexandrina pellitur, intruſo Georgio Cappadoce. 64. 240. comparatur Samueli. 70. & Heliæ. 75. 78. & Naboth. 78. a Conſtantio perſequutionem patitur. 83. 84. 88. 89. 94. in exſilium miſſus a Conſtantino M., reſtituitur Alexandrinis a Conſtantio, Conſtantis interceſſione. 91. 143. Job comparatur. 109. falſo accuſatus ab Arianis 118. & a Conſtantio. 126. Suſannæ aſſimilatus. 127. & ſeq. & Abel 139. Concilio Mediolanenſi non intereſt, inſidias ſibi metuens parari ab Arianis. 143. in Concilio Sardicenſi accuſatus, abſolvitur. *ibid.* Eutychetem diaconum & epiſtolam mittit ad Luciferum, rogans ut libros ab illo ſcriptos contra Conſtantium ad ſe tranſmittat 268. alteram eidem dat epiſtolam, qua eum de perſecutione certiorem facit, & de libris ad ſe miſſis gratias agit. 269. & ſeq.

Auxentius Arianus Eccleſiam Mediolanenſem occupat, expulſo Dionyſio. 128.

B

Bonoſus libros duos pro S. Athanaſio a Lucifero recognitos, refert ad Conſtantium Imp. 168.

C

Comites Imperatoris quid ſint. 221.

Concilium Mediolanenſe celebratum anno 355. 1. & 2. quæ ibi ab Arianis intenta? 11. quot Epiſcopi interfuerint. 131.

Concilium Arelatenſe Arianorum. 13.

Concilium Sardicenſe, in quo Athanaſius ab hæreticis accuſatus, abſolvitur. 143.

Concilium Sirmienſe, in quo Ariani damnant Photinum. 203.

Conſtans Imperator reſtituendum curat Athanaſium Alexandrinis. 91.

Conſtantinus M. Imp. exſilio damnat Athanaſium. 91.

Conſtantius Imperator, ad quem ſuos libros ſcribit Lucifer. 1. Epiſcopos catholicos communioni Arianorum jungere conatur. 9. aſſimilatus Achabo. *ibidem*; pacem fingit ad Catholicos circum-

Digitized by Google

cumveniendos, 12. edictum, ſeu epiſtolam, Ariano veneno plenam, exhibet populo Mediolanenſi, 17. 56. 112. quid de Trinitate ſenſerit? 17. 93. vocem ſacrilegam invenit contra Dei Filium. 23. ſimilis Antiocho, *ibid.* Antichriſtus vocatur. 25. ſimilis Gedeoni idololatræ. 29. 30. & Sauli. 32. 33. & Salomoni poſt idololatriam. 33. 34. & Roboamo. 34. & Jeroboamo 34. *uſque ad* 39. & Abiæ & Baaſao. 39. & Zambri, & Joſaphat, de quo vide Notas. 40. Achabo & Jezabeli. 41. 42. 43. 44. ſtatim ac occupavit Italiam, Eccleſiam vertit. 42. præſertim Alexandriæ. 43. aſſimilatus Joas & Oziæ. 44. & Manaſſi 44. 45. 46. 47. quid de ſe ipſe glorietur? 48. 49. 50. damnari jubet Athanaſium inauditum. 53. Serpenti, qui Adam ſeduxit, aſſimilatur. 53. 54. Judæ Scarioth & Judæis. 59. 84. maledictus. 60. 63. de Epiſcopis judicare nequit. 61. Georgium Cappadocem, expulſo Athanaſio, in Eccleſiam Alexandrinam intrudit. 64. litteras accipit ab Alexandrinis contra Georgium. 65. fruſtra nititur ejus electionem probari a Catholicis. 66. Heli aſſimilatur 68. & illis qui Arcam Dei ceperunt. 68. 69. & Sauli 70. *uſque ad* 74. & Achabo & Jezabeli 75. *uſque ad* 80. & Hieroboamo. 80. 81. diverſus a Joſaphat, qui in regno Judæ reſtituit cultum Domini. 81. 82. Athanaſium perſequitur. 83. 84. 88. 94. ſuperbus & inconſideratus. 84. aſpidibus comparatur 86. impius. *ibid.* ſimilis Judæ Scarioth. 87. 220. 221. 267. præcurſor Antichriſti. 89. rugit ſicut leo. *ibid.* ſuperbus & temerarius, & homo peſtilens. *ibid.* Athanaſium reſtituit Alexandrinis interceſſione Conſtantis. 91. 143. bellum gerit cum Saporino rege Perſarum. *ibid.* canis eſt rediens ad vomitum. 92. Eudoxium perſequitur, datis litteris ad Antiochenos; deinde in gratiam recipit. *ibid.* Eccleſiæ perſequutor. 93. imitator diaboli. 94. Catholicos antiſtites perſequitur. 98. 101. Pharaoni ſimilis. 99. hæreſim ſuam per ſanguinis fuſionem reædificat. 102. Sodomitis & Gomorrhitis comparatus. 106. & Judæis. 107. & Rabſaci 108. dux Antichriſti. *ibid.* paullo ante, quam moreretur, baptizatur. 109. impius. 111. crudelis in Catholicos. 112. 114. Arianos mire dilexit. 113. Catholicorum bona in pauperes ſuæ partis erogabat. 114. Catholicos perſequitur. 116. latro. 117. filius diaboli. 118. crimina falſa objicit Athanaſio. *ibid.* Catholicos, præſertim Epiſcopos, male habet. *ibid.* exterminator paſcuæ dominici gregis. 119. 120. Herodi aſſimilatus. 120. e Galliis Italiam veniens ovem ex lupo ſe finxit. 123. inſipiens eſt. 124. 125. mendax in Athanaſium, Ananiæ & Sapphiræ comparatur. 126. 127. & ſenibus, qui Suſannam violare conati ſunt. 127. *uſque ad* 132. Dionyſium Mediolanenſium Epiſc. in exſilium pellit, ſuffecto Auxentio Ariano. 128. hæreticus apparet in Concilio Mediolanenſi 128. 129. præcurſor Antichriſti. 129. 133. 137. 145. 189. 212. 215. 218. 229. 238. Epiſcopos invitat ad damnandum Mediolani Athanaſium. 132. bellua eſt. 134. Herodi ſimilis. 135. 136. procurator diaboli. 137. Cain comparatus. 139. Antichriſti mancipium. 140. membrum diaboli. 141. audire Athanaſium denegat. 143. Athanaſium ipſum commendat per litteras Alexandrinis. *ibid.* pulſo dein Athanaſio, Alexandrinos male mulctat, qui a Georgii Cappadocis communione abhorrebant. 144. Judæis prophetas occidentibus ſimilis. 146. 147. ſerpens 149. 150. 163. 164. Syrianum mittit, ut Alexandrinos cogat Georgium recipere. 149. Judæis comparatus. 152. 153. fur ovium Chriſti. 154. 155. Epiſcopos catholicos e ſuis ſedibus pellit. 160. lupus. 161. 189. 190. gentilis, Judæus, & Antichriſti ſatelles. 162. diabolo aſſimilatur Adam & Evam tentanti. 163. recognoſcendos curat libros duos pro S. Athanaſio, an re vera ſint Luciferi. 168. Iſraelitis a Moyſe interfectis aſſimilatur. 169. & iiſdem a Phinee interemtis. 170. quid Romæ molitus ſit, libellis datis Epiſcopis etiam catholicis? 172. Achar comparatus. 172. 173. 174. & Sauli. 174. 175. & Achabo. 176. homicida eſt. *ibid.* Amaſiæ ſimilis. 177. & Oziæ regi. 178. 179. & Judæis a Joſia male multatis. 179. 180. 181. itemque Judæis ſub Amaſia. 182. 183. & Sennacherib. 183. 184. & Judæis ab Ezechiele increpitis. 184. 185. 186. & Holoferni 187. 188. 189. Antiocho aſſimilatur. 190. 191. 192. martyrii con-

ſummati gloriam Lucifero denegat, quia illud Lucifer optabat. 194. pius ἀφωτισ-μοῦ a Lucifero dictus. *ib.* unus ex Antichriſtis. 195. Judæis ſub Mathathia & Eſdra ſimilis. 195. 196. 197. 198. & Judæis Petro & Joanni ſilentium indicentibus. 199. 200. 201. 202. ſimilis quoad hæreſis ſubſtantiam Photino & Paullo Samoſateno. 203. 226. comparatus Herodi. 205. imprudens. 207. Judæis aſſimilatus Apoſtolos & Stephanum inſectantibus. 208. 209. & Barjeſu. 209. 210. 211. & Antiocho. 211. *uſque ad* 215. & 236. 237. lupus & canis. 215. ebrius de Sodomorum vite & de vinea Gomorrhæ. 216. miniſter diaboli. *ibid.* pſeudopropheta & ſpiritum habens Antichriſti. 217. 218. 219. lupus & progenies viperarum. 219. Arianam hæreſim libris ſcriptis & per concinnatores promulgat. 220. Nicænam fidem vel in Ariminenſi, vel in alia Nicæna Synodo hæreticam judicandam curat. 220. Ariminenſem & Seleucienſem Synodum convocat ad Filii divinitatem negandam. 222. Juda pejor. *ibid.* Serpenti ſimilis Evam tentanti. 222. pſeudoapoſtolus. 223. Epiſcopos catholicos abſtulit, intruſis hæreticis. *ibid.* diaboli ſpiritum habens, ſicut Judæi Paullum & Silam perſequuti. 224. 225. 226. Paullo ſimilis, antequam converteretur. 226. unus ex lupis ab Apoſtolo deſignatis. 226. 227. 228. ſimilis Ananiæ 228. & perſecutoribus religionis a Daniele præoſtenſis. 229. 230. 235. aut Antichriſtus, aut ejus præcurſor. 231. Cretenſibus mendacibus aſſimilatus. 232. dæmonum templum & anathema. 234. ſtultus 234. 235. Judæis, qui ab Eſaia dicuntur canes, tauri, & vituli, ſimilis. 235. intra velum ſtans Luciferum audit Mediolani negantem poſſe ſe in Arianorum ſententiam concedere. 239. 244. Alexandrinos alioſque Catholicos inſectatur. 240. Catholicorum ſe ſimulat amicum ut eos ſeducat, ſicut Evam ſerpens. 240. 241. 250. 251. ita Catholicos perſequitur, ut ne ſepeliri quidem permittat. 242. tyrannus omnium ſæviſſimus 243. bellua 244. 249. Arii vermis 245. fruſtra edicto ſuo hæreſim nititur propagari *ibid.* 261. lupus & canis, nec homo. 247. Alexandrinos dire necat. 252. carnifex. 255. Fidei formulas modo recipiebat, modo rejiciebat pro Arianorum voluntate. 257. ſic & Fidei formulam, quam Eudoxius edidit Antiochiæ. 258. lupus *ibid.* Antichriſti amicus. 259. Judæ imitator. *ibid.* canis rabidus. 261. epiſcopus epiſcoporum ab Arianis Epiſcopis dictus. 262. diviti ſimilis futurus, qui Lazarum vidit in ſinu Abrahæ. 265.

D

Dictatores quid ſint? 258.

S. Dionyſius Epiſc. Mediolanenſis Athanaſium damnat deceptus. 128. e ſede pulſus, & in exſilium actus a Conſtantio Imp. *ibid.*

Dydimus presbyter ex Catholico Arianus. 150.

E

Edictum Conſtantii quid ſit. 17. 56. 112. 172. 241. 245. 261.

Epictetus Epiſc. Centumcellenſis, Arianus, Conſtantio Imp. familiaris. 13. in Concilio Mediolanenſi contra S. Athanaſium ſubſcripſit. *ibid.* a Conſtantio ſeductus fit apoſtata. 251.

Epiſcopi, qui a Fide Nicæna deſciverant, ſub Angelorum in apoſtaſiam converſorum nomine deſignati. 179.

Epiſtolæ Luciferi deperditæ. 212.

Eudoxiani ita dicti ab Eudoxio Epiſcopo Germaniciæ, inter Arianos. 92.

Eudoxius Epiſc. Germaniciæ Arianus, per antiphraſim Adoxius dicitur a Lucifero. 65. 257. qui apud eumdem exſulavit. 65. inſectatus a Conſtantio Imp. quod Aetii dogma ſequeretur, deinde redit in gratiam. 92. Sedem Antiochenam occupat, deinde Conſtantinopolitanam. *ibid.* 257. quam Fidei formulam ediderit in Concilio Antiocheno, & an illam ejuraverit? 257. 258.

Euſebius Epiſcopus Vercellenſis invitatur a Legatis Sedis apoſtolicæ ad Concilium Mediolanenſe. 1. comparatur Petro Apoſtolo. *ibid.* S. Dionyſio Epiſc. Mediolanenſi ſuccurrit, qui Athanaſium deceptus damnaverat. 128.

Eutycheter diaconus mittitur ab Athanaſio ad Luciferum. 268.

Euzojus Epiſc. Arianus Conſtantium Imp. baptizat. 109.

Fau-

F

Fauſtinus Presbyter an Formulam Fidei ediderit, quæ ſub Luciferi nomine circumfertur. 275. & *ſeq.*

Fides catholica ex Symbolo Nicæno deſumta. 132. 204. 245.

Florentius Magiſter Officiorum Luciferum per epiſtolam rogat, an ipſe ſcripſerit libros duos pro S. Athanaſio. 168. illique Lucifer affirmans reſpondet. *ibid.*

G

Georgius Cappadox. intruſus a Conſtantio in Eccleſiam Alexandrinam, expulſo Athanaſio. 64. 144. 240. 242. *Monſtroſus* appellatur a Nazianzeno. 64. ſimilis Ario, Valenti, Urſacio & Eudoxio. *ibid.* ab Alexandrinis accuſatus apud Conſtantium. 65. a Catholicis, præſertim a Lucifero, non habetur pro Epiſcopo. 66. filiis Heli aſſimilatus. 66. 67. interficitur. 114. ab Alexandrinis odio habitus. 154. fur ac latro. 155. quid juſſu Conſtantii egerit in Alexandrinos. 252.

H

Hilarius, Legatus Liberii Papæ, Euſebium Epiſcopum Vercellenſem invitat ad Concilium Mediolanenſe, datis litteris. 1. Conſtantium Dei impugnare religionem aſſerit. 38.

L

Libelli recitati Romæ a Conſtantio Imp. & ab eodem dati Epiſcopis etiam catholicis. 172.

Liberius Papa ſcribit Lucifero exſuli aliiſque. 2.

Lucifer Epiſcopus Calaritanus, Legatus Liberii Papæ. 1. 245. Euſebium Epiſcopum Vercellenſem ad Concilium Mediolanenſe invitat, datis litteris. 1. 133. exſul epiſtolam accipit a Liberio Papa. 2. librum *de non conveniendo cum hæreticis* ſcribit ad Conſtantium Imperatorem. 5. illumque Germaniciæ, ubi exſulabat. 11. 65. 66. librum *de regibus apoſtaticis* ad eumdem Conſtantium. 29. librum I. pro S. Athanaſio ad eumdem. 53. & librum II. 116. reſtitit Georgio Cappadoci in Alexandrinam ſedem intruſo, ideoque Germaniciæ exſulare cogitur. 66. 114. quo anno librum I. pro S. Athanaſio ſcripſerit? 92. quid ſenſerit de Divinitate Filii? 97. 98. & de Trinitate. 108. 167. epiſtolam Florentii accipit de libris duobus pro S. Athanaſio, cui reſpondet ſe re vera illos ſcripſiſſe. 168. librum ſcribit *de non parcendo in Deum delinquentibus*. 169. contumelioſus a Conſtantio appellatur 169. & *ſeq.* & ſuperbus 194. & *ſeq.* Epiſtolas ſcripſit, quæ perierunt 212. ſe Romanum dicit. 218. librum mittit ad Conſt. Imper. inſcriptum, *Moriendum eſſe pro Dei Filio*. 238. negat confidenter coram Conſtantio Mediolani poſſe ſe ceteroſque in Arianorum ſententiam concedere. 239. 244. epiſtolam per Eutychetem accipit ab Athanaſio, qua rogatur, ut ad illum mittat libros ſcriptos contra Conſtantium 268. & alteram, qua de perſecutione Arianorum, & de acceptis libris fit certior. 269. & *ſeq.* Elias dictus ab Athanaſio. 271. & mire ab eodem laudatus. *ibid.* an auctor cujuſdam Profeſſionis Fidei, quæ ſub ejus nomine circumfertur? 273. & *ſeq.*

M

Macedoniani Arianis moderatiores in ſententia de Spiritu ſancto. 42. 43.

Machetas, ſive Achetas, presbyter ex Catholico Arianus. 150.

Marcion hæreſim ſuam diſſeminavit circa ann. 134. 16. damnatur *ibid.*

P

Pancratius Presbyter, Legatus Liberii Papæ, Euſebium Epiſcopum Vercellenſem ad Concilium Mediolanenſe invitat, datis litteris. 1. Conſtantium impugnare Dei religionem aſſerit. 38.

Paullus Samoſatenus in Synodo Antiochena damnatus. 16. 203. nihil quoad hæreſis ſubſtantiam ab Ario diſcrepabat. 203.

Photinus Epiſc. Sirmienſis, diſcipulus Paulli Samoſateni, damnatur in Concilio Sirmienſi. 16. 203. Scotinus per antiphraſim dictus. 203. 220. 226. nihil quoad hæ-

hæreſis ſubſtantiam ab Ario diſcrepabat. *ibid.* diſcipulus Paulli Samoſateni. 203. 204. Judæ Scarioth ſimilis. 220.

Profeſſio Fidei Lucifero perperam attributa. 273. *& ſeq.* melius Fauſtino Presbytero. 275. *& ſeq.*

S

Sabellius errores ſuos primum docere cœpit anno 257. 15. 16. damnatus. *ibid.*

Saporis. V. Soporinus.

Saturninus Epiſc. Arelatenſis, Arianus, Conſtantii Imp. amicus. 13. in Concilio Arelatenſi cum Arianis communicat. 14. Valenti & Urſacio conjungitur contra S. Athanaſium in Concilio Mediolanenſi. *ibid.* auctor fuit, ut Hilarius Epiſc. Pictavienſis in exſilium pelleretur. *ibid.*

Semiariani in ſententia de Spiritu ſancto Arianis moderatiores. 42. 43. ὅμοιον Filium Patri κατὰ πάντα affirmabant. 98. in Seleucienſi Synodo triumphant. 222.

Soporinus Rex Perſarum bellum gerit cum Conſtantio Imp. 91.

Symbolum Nicænum. 204. 245.

Syrianus dux, juſſu Conſtantii, Alexandrinos Catholicos vexat. 149.

V

Valens Epiſcopus Murſæ, Arianus, comparatur Simoni Mago. 1. Conſtantio Imp. familiaris. 13. primas geſſit in Concilio Mediolanenſi contra S. Athanaſium. *ibid.* edictum Conſtantii populo Mediolanenſi legendum profert. 17. ſimilis Georgio Cappadoci. 64.

Velum, quo Imperatoris interius cubiculum occludebatur. 239. 244.

Urſacius Epiſc. Singidunenſis, Arianus, Conſtantii Imp. amicus. 13. quid egerit cum Valente in Concilio Mediolanenſi. *ibid.* edictum Conſtantii populo Mediolanenſi legendum profert. 17. ſimilis Georgio Cappadoci. 64.

FINIS.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google